

*ORIENTAL TEXTS APPROVED
BUT NOT FINANCED BY THE TRUSTEES AND SOLD
BY MESSRS. LUZAC & Co.*

The **Safar-náma**, **Rawshaná'i-náma** and **Sa'ádat-náma** of Ná-
şir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin, 1923), 8s.

The **Zádu 'l-Musáfirín** of Náşir-i Khusraw (Kaviani" Press.
Berlin, 1923), 15s.

The **Wajh-i Dín** of Náşir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin,
1924), 4s.

The **Silsilatu 'n-Nasab-i Şafawíyya** of Shaykh Ḥusayn ibn
Shaykh Abdál-i Záhidí ("Íránshahr" Press. Berlin, 1343/
1924), 2s.

"E. J. W. GIBB MEMORIAL"
SERIES.

NEW SERIES, IV.

THE MATHNAWĪ OF JALĀLU'DDĪN RŪMĪ

EDITED FROM THE OLDEST MANUSCRIPTS AVAILABLE
WITH CRITICAL NOTES, TRANSLATION, AND
COMMENTARY

BY

REYNOLD A. NICHOLSON,
LITT. D., LL.D., F.B.A.

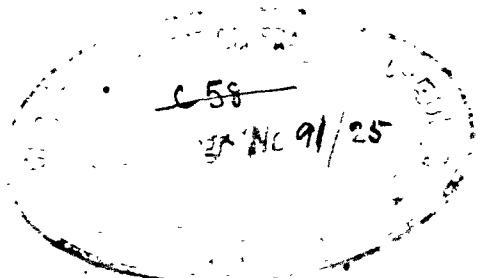
Lecturer in Persian in the University of Cambridge,
Formerly Fellow of Trinity College.

VOLUME I.

CONTAINING THE TEXT OF THE FIRST AND
SECOND BOOKS.

PRINTED BY MESSRS. E. J. BRILL, LEIDEN,
FOR THE TRUSTEES OF THE E. J. W. GIBB "MEMORIAL"
AND PUBLISHED BY MESSRS. LUZAC AND Co.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C.

1925.

PRINTED BY E. J. BRILL,
LEYDEN (HOLLAND).

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 20682

Vol. 9, 6

35

Call No. 891-551/Rum/Vic

•

ERRATUM.

INTRODUCTION, p. 6, l. 5. *For* Bahlúl *read* Buhlúl.

•

•

•

*This Volume is one
of a Series
published by the Trustees of the
"E. J. W. GIBB MEMORIAL".*

*The Funds of this Memorial are derived from the Interest accruing
from a Sum of money given by the late MRS. GIBB of Glasgow, to
perpetuate the Memory of her beloved son*

ELIAS JOHN WILKINSON GIBB,

*and to promote those researches into the History, Literature, Philo-
sophy and Religion of the Turks, Persians and Arabs, to which, from
his Youth upwards, until his premature and deeply lamented Death in
his forty-fifth year, on December 5, 1901, his life was devoted.*

نَلِكْ أَثَارُنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا . فَانْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

*"These are our works, these works our souls display;
Behold our works when we have passed away".*

"E. J. W. GIBB MEMORIAL":

ORIGINAL TRUSTEES.

[*JANE GIBB, died November 26, 1904*],
E. G. BROWNE,
G. LE STRANGE,
[*H. F. AMEDROZ, died March 17, 1917*].
A. G. ELLIS,
R. A. NICHOLSON,
SIR E. DENISON ROSS.

ADDITIONAL TRUSTEE.

IDA W. E. OGILVY GREGORY, appointed 1905.

CLERK OF THE TRUST.

W. L. RAYNES,
90, Regent Street,
CAMBRIDGE.

PUBLISHER FOR THE TRUSTEES.

MESSRS. LUZAC & Co.,
46, Great Russell Street,
LONDON, W. C.

"E. J. W. GIBB MEMORIAL" PUBLICATIONS.

OLD SERIES. (25 works, 37 published volumes.)

- I. **Bábur-náma** (Turki text, fac-simile), ed. Beveridge, 1905. *Out of print.*
- II. **History of Ṭabaristán** of Ibn Isfandiyár, abridged transl. Browne, 1905, 8s.
- III, 1-5. **History of Rasúlí dynasty of Yaman** by al-Khazrají; 1, 2, transl. of Sir James Redhouse; 1907—8, 7s. each; 3, Annotations by the same, 1908, 5s.; 4, 5, Arabic text ed. Muḥammad ʿAsal, 1908—1913, 8s. each.
- IV. **Omayyads and ʿAbbásids**, transl. Margoliouth from the Arabic of G. Zaidán, 1907, 5s.
- V. **Travels of Ibn Jubayr**, Arabic text, ed. de Goeje, 1907, 10s.
- VI, 1, 2, 3, 5, 6. **Yáqút's Dict. of learned men** (*Irshádu'l-Arib*), Arabic text, ed. Margoliouth, 1908—1913; 20s., 12s., 10s., 15s., 15s. respectively.
- VII, 1, 5, 6. **Tajáribu'l-Umam of Miskawayhi** (Arabic text, fac-simile), ed. le Strange and others, 1909—1917, 7s. each vol.
- VIII. **Marzubán-náma** (Persian text), ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 12s.
- IX. **Textes Houroûfis** (French and Persian), by Huart and Rizá Tevfíq, 1909, 10s.
- X. **Muʿjam**, an old Persian system of prosody, by Shams-i-Qays, ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 15s.
- XI, 1, 2. **Chahár Maqála**; 1, Persian text, ed. and annotated by Mírzá Muḥammad, 1910, 12s.; 2, English transl. and notes by Browne, 1921, 15s.

- XII.** Introduction à l'Histoire des Mongols, by Blochet, 1910, 10s.
- XIII.** *Díwán of Ḥassán b. Thábit* (Arabic text), ed. Hirschfeld, 1910, 7s. 6d.
- XIV.** 1, 2. *Ta'ríkh-i-Guzída* of Ḥamdu'lláh Mustawfí; 1, Persian text, fac-simile, 1911, 15s.; 2, Abridged translation and Indices by Browne and Nicholson, 1913, 10s.
- XV.** *Nuqtatu'l-Káf* (History of the Bábis) by Mírzá Jání (Persian text), ed. Browne, 1911, 12s.
- XVI.** 1, 2, 3. *Ta'ríkh-i-Jahán-gusháy* of JuwaynÍ, Persian text, ed. Mírzá Muḥammad; 1, Mongols, 1913, 15s.; 2, Khwárazmsháhs, 1917, 15s.; 3, Assassins, in preparation.
- XVII.** *Kashfu'l-Maḥjúb* (Šúfí doctrine), transl. Nicholson, 1911, 15s.
- XVIII.** 2 (all hitherto published), *Jámí'u't-Tawáríkh* of Rashídu'd-Dín Faḍlu'lláh (Persian text), ed. and annotated by Blochet, 1912, 15s.
- XIX.** *Kitábu'l-Wulát* of al-Kindí (Arabic text), ed. Guest, 1912, 15s.
- XX.** *Kitábu'l-Ansáb* of as-Sam'ání (Arabic text, fac-simile), 1913, 20s.
- XXI.** *Díwáns* of 'Ámir b. aṭ-Ṭufayl and 'Abíd b. al-Abraş (Arabic text and transl. by Sir Charles J. Lyall), 1913, 12s.
- XXII.** *Kitábu'l-Luma'* (Arabic text), ed. Nicholson, 1914, 15s.
- XXIII.** 1, 2. *Nuzhatu'l-Qulúb* of Ḥamdu'llah Mustawfí; 1, Persian text, ed. le Strange, 1915, 8s.; 2, English transl. le Strange, 1918, 8s.
- XXIV.** *Shamsu'l-'Ulúm* of Nashwán al-Ḥimyarí, extracts from the Arabic text with German Introduction and Notes by 'Azímu'd-Dín Aḥmad, 1916, 5s.
- [**XXV.** *Díwáns* of aṭ-Ṭufayl b. 'Awf and aṭ-Ṭirimmáh b. Ḥakím (Arabic text), ed. Krenkow, in the Press].

NEW SERIES.

- I. **Fárs-náma** of Ibnu'l-Balkhí, Persian text, ed. le Strange and Nicholson, 1921, 20s.
- II. **Ráḥatu's-Ṣudúr** (History of Saljúqs) of ar-Ráwandí, Persian text, ed. Muḥammad Iqbál, 1921, 47s. 6d.
- III. **Indexes to Sir C. J. Lyall's edition of the Mufaḍḍalíyát**, compiled by A. A. Bevan, 1924, 42s.
- IV. **Mathnawí-i Ma' nawí** of Jalálu'ddín Rúmí. Vol. I, Persian text of the First and Second Books, ed. Nicholson, 1925, 20s.

Mázandarán, topography of, and travels in, by H. L. Rabino, with Map (in the Press).

Díwán of al-A'shá, Arabic text with German translation by R. Geyer (in the Press).

Jawámí'u l-Hikáyát of 'Awfí, a critical study of its scope, sources and value, by Nizámu'ddín (in the Press).

Letters of Rashídu'ddín Faḍlu'lláh, abridged English transl. by Muḥammad Shafí', followed by transl. of **Tansúq-náma** (on precious stones) by the late Sir A. Houtum-Schindler (in preparation).

A History of Chemistry in Mediaeval Islám, by E. J. Holmyard.

Turkistán at the time of the Mongolian Invasion, by W. Barthold, English transl., revised by the author, aided by H. A. R. Gibb.

WORKS SUBSIDISED BY THE TRUSTEES.

Firdawsu 'l-Hikmat of 'Alí ibn Rabban aṭ-Ṭabarí, ed. Muḥammad az-Zubayr aṣ-Ṣiddíqí (in the Press).

INTRODUCTION.

This is the first instalment of what I hope will eventually be a complete text and translation of the *Mathnawí* in six volumes, of which the first, third, and fifth are to contain the Persian text, while the second, fourth, and sixth are reserved for the English translation. To look further ahead, two or three volumes of commentary will be required in order to make the text and translation fully intelligible; and there should also be an introductory volume dealing with the life and times of Jalálu'ddín Rúmí and with the linguistic, literary, historical, doctrinal and other aspects of the poem as a whole. I do not know whether I shall be able to carry out this project, but one condition of success, namely, the means to publish rapidly at regular intervals, is already ensured by the liberality of my colleagues who are Trustees of the E. J. W. Gibb Memorial. If the text and translation were finished in seven years from now, I should be well satisfied, though it is true that without the commentary a great part of the translation must remain no more than a skeleton.

The plan sketched here has long been present to my mind. I have no doubt that its originator, though he never suggested it in words, was *lo mio maestro* Professor E. G. Browne, who first helped me to appreciate the extraordinary qualities of "the Persian Qur'án". The impressions then formed were strengthened by study of Jalálu'ddín's *Dívān*, specimens of which the Cambridge University Press published in 1898 under the title of *Selected Poems from the Divāni Shamsi Tabrīz*. At that time what I had in view was an annotated translation, but it soon became evident that this would be of little use by itself. Before explaining the reasons which have

led me to prepare a critical edition, I may call attention to an almost unrecorded episode in the history of Persian scholarship.

It appears that a corrected text of the *Mathnawî*, with French translation and notes, was ready for publication in 1799. I owe my knowledge of this fact to Professor D. B. Macdonald, who last year kindly lent me a copy which he had acquired of a very rare book ¹⁾, entitled *Notice sur le Schâh'-Namé de Ferdoussî et traduction de plusieurs pièces relatives à ce poëme. Ouvrage posthume de M. le Conseiller I. et R. De Wallenbourg, précédé de la biographie de ce savant par A. de Bianchi. À Vienne, de l'imprimerie de J. V. Degen.*

Jaques de Wallenbourg (1763-1806).

1810. Nothing in this tiny volume is so interesting ²⁾ as the account given in the preface of Jaques de Wallenbourg's career as a diplomatist, his delight in Persian literature, his theory of translation, and the tragic destruction of the work to which he had devoted six years of his life.

„Il fut d'abord placé à Constantinople, en qualité de jeune-de-langue; bientôt après, d'interprète auprès de l'internonciature impériale et royale à la Porte ottomane, et employé à différentes missions pendant la dernière guerre contre les tures, soit au camp ottoman pour préparer les négociations de paix, soit au congrès de Sistow, où elle fut conclue en 1791; et enfin à Vienne, en qualité de secrétaire aulique et conseiller impérial au département des affaires étrangères.... Comme savant, il ajoutoit à une vaste et profonde érudition la connaissance parfaite des principales langues de l'Europe, ainsi que celle du grec moderne, du ture, de l'arabe et du persan. Comme homme de lettres, il se plaisoit à cultiver préférentiellement cette dernière langue, tant à cause de la douceur de son accent, que du grand nombre d'écrivains qui honorèrent les derniers siècles de la littérature persanne.... Ce fut en 1792 qu'il entreprit, et acheva à Constantinople après six années de travail, la traduction du *Messnévî*, fameux ouvrage poétique sur différens points de religion, de morale, de jurisprudence, de politique, et d'his-

1) There is a copy in the British Museum.

2) See, however, Prof. Macdonald's article on *The Earlier History of the Arabian Nights* (*J. R. A. S.*, July, 1924, pp. 367 and 397).

toire. . . . Il avoit porté, selon sa coutume, dans la traduction de cet ouvrage, la fidélité du texte jusqu'au dernier scrupule. Il conservoit par-là dans leur intégrité les traits originaux, ainsi que la nouveauté des idées, l'énergie des expressions, et la fraîcheur du coloris vierge encore; mais, pour éviter toutefois le risque de devenir fastidieux ou barbare par un assujettissement trop servile, il paraphrasoit en forme de notes ce qu'il étoit impossible de rendre littéralement en françois. . . . Ayant déjà mis au net sa traduction et ses notes, ainsi que le texte persan qu'il avoit eu soin de vérifier sur plusieurs exemplaires, afin d'en garantir l'exactitude (perfection qui manque le plus souvent aux manuscrits orientaux par l'ignorance et la matérialité des copistes), il se proposoit de faire imprimer le tout à son arrivée à Vienne; mais l'incendie qui en 1799 mit en cendres la moitié de Péra, consuma et l'original persan rectifié, et la traduction et les notes qui devoient l'accompagner.

M. de Wallenbourg déplora cette perte beaucoup plus que celle de tout de reste de ses effets."

Fortune does not always favour the brave, and the name of the earliest European translator of the *Mathnawî* is wellnigh forgotten. Although his work may have had more elegance than scientific value, his spirit and resolution deserve a tribute of respect from one who hopes for better luck in the same enterprise.

I shall have no difficulty in showing that a revised text of the *Mathnawî* is needed, not only to serve as a basis for the translation and commentary, but on wider grounds as well. The single argument against it is one of expediency. Not a few may urge that instead of producing editions of texts already published in the East, Persian scholars ought to concentrate their efforts on editing the valuable and important works which at present exist only or mainly in manuscript. While sympathising with that view, I think it would have unfortunate results if it were applied indiscriminately, or if the accumulation of new materials were allowed to bar the way to improvement and cultivation of the old. The prose-writers, I agree, have been neglected in favour of the poets and underestimated in comparison with them; and for this neglect and disparagement there

His projected edition and translation of the *Mathnawî*.

Need for a critical edition of the *Mathnawî*.

is no excuse. Let the balance be restored, by all means, and the sooner the better. But something remains to be said. Persian studies will not flourish as they should until the poetical masterpieces from which Persian literature draws its chief power of attraction, and which constitute its claim to rank as a world-literature, are made more accessible, in the fullest sense of the word, than they are now. The *Sháhnáma*, one of the two greatest poems in the language, can scarcely be obtained for love or money. And when shall we see the first European edition of Nidhámí's *Khamsa*?

The *Mathnawí* has often been printed or lithographed in the East, and some of these editions are good of their kind ¹⁾. The best, I think, is that in six volumes containing the Persian text with Turkish translation and commentary by Ismá'íl Rusúkhí of Angora, who lived in the early 17th century; but copies are extremely hard to come by, while the editions of Búláq and Teheran also lie beyond the reach of most students. Apart from this, however, the Oriental editions differ greatly from each other, and even those which give something like a standard text are falsified and interpolated to a considerable extent; *e. g.*, the Búláq text of Books I and II includes about 140 and the Teheran text about 800 verses which are wanting in the oldest MSS. There is ample evidence that at an early period the copyists began to alter the text of the poem for reasons which I will set forth in detail presently. In many cases it is still possible to detect these corruptions and restore the original readings, though the MS. that has most faithfully preserved the ancient recension contains only the first of the six books of the *Mathnawí*. But since the MS. next in authority (dated A.H. 718) exhibits a more genuine text of the entire poem than any that has been published hitherto, I feel that the tedious work of collation has been worth doing. Another grave, though less vital, defect in

1) The text in this volume is founded entirely on MSS., but it has been collated throughout with Ismá'íl Anqiraví's text and with that of the Búláq edition (A. H. 1268). I am also familiar with the edition of Teheran (A. H. 1307), which I acquired from Professor Browne when reading for the Indian Languages Tripos in 1890. In my opinion, the Turkish editions are superior to any others (including several Indian ones) that I have seen.

the Oriental editions is their ambiguity. The *Mathnawí* demands thought and intelligence from those who study it, and they on their part have the right to expect that its meaning shall not be obscured by doubts as to orthography and syntax, due to omission of the *izáfat*, absence of vowels, and the fact that ا is not distinguished from ك. For example, in these editions ك, besides its ordinary uses as a pronoun and conjunction, represents five separate words, namely, ك, straw, ك, time, ك, little, ك, mountain and ك, dung; and it may occur, with different meanings, twice or thrice in the same verse. Where the sense is plain, such uncertainties do not matter, but in the *Mathnawí* the sense is often anything but plain. I have endeavoured to provide students with a text which will not puzzle them unnecessarily. The verses in each Book are numbered from beginning to end, so that henceforth it will be easy to refer to any particular verse or passage.

So far as the present volume is concerned, I have used five manuscripts, four of which were written within some seventy years after A. H. 672, the year in which Jalálu'ddin died. Three of the five, designated *A*, *B*, and *L* respectively, contain the *Mathnawí* complete:

A (British Museum, Or. 5602), 290 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, written in four columns in a small distinct hand by ʿAlí b. Muḥammad(?), who finished the transcription towards the end of the year 718 (A. D. 1318—19). پ is not, as a rule distinguished from ب, nor چ from ج; but the post-vocalic ذ is absent. Manuscripts
used for the
present edition.

B (Munich), N° 35 in Aumer's Cat. of the Persian Manuscripts in the Staatsbibliothek in München, 281 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, elegantly and correctly written in four columns by Muḥammad b. al-Ḥájj Dawlatsháh b. Yúsuf al-Shírází, who completed the transcription on the 15th of Dhu 'l-Ḥijja in the year 744 (29th of April, A. D. 1344). پ is distinguished from ب, چ from ج, and ذ is written for د after vowels.

L (in my possession), 341 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, clearly written in four columns. The prose prefaces are wanting. Dated the 7th of Rabīʿ al-Ākhir, 843 (17th of September, A. D. 1439). The text of the *Mathnawī* ends on f. 319. A later scribe has added the *Wuṣlatnāma* of Shaykh Bahlūl (see Sprenger's Oudh Catalogue, p. 370, N° 157). پ is distinguished from ب, ج from ح, and ذ is written for د after vowels.

The two remaining MSS., designated *C* and *D*, contain the text of Books I and II respectively:

C (British Museum, Or. 6438), 114 ff., 18 lines = 18 verses on a full page, written in fairly legible *naskhī*, with frequent omission of diacritical points. Undated, but must be early 14th century, if it does not belong to the 13th. پ is not, as a rule, distinguished from ب, nor ج from ح, and the post-vocalic ذ is often marked. The unique character of this MS. of Book I will be illustrated below. Its pagination is in some disorder. The following table, in which the first column refers to my edition, shows how the text of *C* should be re-arranged, and also what lacunae occur in it.

Preface	<i>C</i> om.
١٧-١	<i>C</i> om.
٨٦-١٩	<i>C</i> ff. 1 v.—3 r.
١٢.—٨٧	<i>C</i> om.
١٨٨-١٢١	<i>C</i> 3 v.—5 r.
١.٧٥-١٨٩	<i>C</i> ff. 6 v.—32 r.
١١.٨-١.٧٦	<i>C</i> om.
١٧٩٦-١١.٩	<i>C</i> ff. 32 v.—52 r.
١٨٢.—١٧٩٧	<i>C</i> om.
١٨٦٤-١٨٢١	<i>C</i> ff. 5 v.—6 r.

٢١٦. — ١٨٦٥	<i>C</i> ff. 67 <i>v.</i> — 106 <i>r.</i>
٢٦١٤ — ٢١٦١	<i>C</i> ff. 52 <i>v.</i> — 65 <i>r.</i>
٢٦٤. — ٢٦١٤	<i>C</i> f. 66 <i>v.</i>
٢٦٤٧ — ٢٦٤١	<i>C</i> f. 67 <i>r.</i>
٢٦٦٤ — ٢٦٤٨	<i>C</i> f. 65 <i>v.</i>
٢٦٨. — ٢٦٦٤	<i>C</i> f. 66 <i>r.</i>
٢٩٦٥ — ٢٦٨١	<i>C</i> ff. 106 <i>v.</i> — 114 <i>r.</i>
٢٩٩١ — ٢٩٦٦	<i>C</i> om.
٤. . ٤ — ٢٩٩٢	<i>C</i> f. 114 <i>v.</i>

D (Munich), N° 45 in Aumer's Catalogue, 105 ff., 19 lines = 19 verses on a full page, written in large clear *naskhī* by Músá b. Yahyá b. Hamza al-Mawlawí, who completed the transcription at Damascus on the 4th of Sha'bán, A.H. 706 (8th of February, A.D. 1307). This fine MS. of Book II sometimes distinguishes پ from ب and ج from ج, and almost invariably marks the post-vocalic ذ. Short vowels and other orthographical signs are frequently inserted.

By the courtesy of Dr. L. D. Barnett and Mr. E. Edwards of the British Museum and Dr. G. Leidinger, Director of the Manuscript Department in the Bayerische Staatsbibliothek, I was provided with excellent photographic copies of *ABCD*, for which the prayer أَقْرَأَ اللَّهَ عِيُونَهُمْ is the most fitting acknowledgement I can think of. On the whole, the four oldest MSS., *ABC* and *ABD*, are in substantial agreement. All of them have readings peculiar to themselves, but except in the case of *C* these are not very numerous or important. On the other hand, *L*, written a century after *B*, shows far greater variety and has already incorporated many new verses in its text. Therefore, as regards the First and Second Books, the question to be decided was this: Is any of the three MSS., *ABC* and *ABD*, superior in authenticity to the other two, and if so, to what

extent? — for the maxim *seniores priores* is one which no editor ought to believe till he has verified it. As *ABC* are used for Book I and *ABD* for Book II, it will be convenient to deal with each Book separately.

The number of verses is slightly different in *A*, *B* and *C*. Each MS. omits some which occur in the other two (*A* 27, *B* 17, and *C* 34), and *B* has eight which do not occur either in *A* or in *C*. This test, though indecisive, gives the first place to *C*, the second Manuscripts to *A*, and the third to *B*. I will now demonstrate that the same used for Book I. conclusion is reached by following another line of investigation. Let us examine the various readings in the three MSS. and see whether, in some instances at least, it is not possible to discover the causes which produced them. If it can be shown that in *A* and *B* there are a large number of readings which have been altered in a particular way for a definite reason, and if the originals of these readings are found in *C*, the inference is obvious; and we may then presume that in other variations of reading, where no such reason is apparent, *C* also possesses the greater authority.

The argument depends on considerations which have been suggested by a careful study of the prosody of the *Mathnawī*. I need not go deeply into this on the present occasion, but as some knowledge of the subject is essential even to those who read the poem in a critical text, the following remarks will not be out of place.

Jalálu'ddīn's versification is lax compared with that of poets like Sa'dī and Háfīdh. The *iz'ifat* is frequently dropped after هـ (های مخفی) and ی; the "silent" ةـ may be lengthened in three of its four possible positions in the foot or elided before a vowel (cf. I ۱۴۷, ۶۰۷, ۲۹۸۹); long vowels are sometimes, though rarely, shortened before a consonant (I ۲۹. , II ۱۵۸۷);¹⁾ the *nimfatħa* may be required after a closed syllable ending in ن (e. g. جَانَهَا, scanned _ _ _),

The prosody
of the *Math-
nawī*.

1) In the oldest MSS ک and ه are sometimes written کی and هی, even when they must be scanned as short syllables before consonants.

and neglected not only in Arabic phrases (*e. g.* طِبَّاتُ الْمَطْبِين, scanned - - - - | - - -, سَلَامٌ عَلَيْكَ, scanned - - - - | - - -, an example which illustrates the author's bold use of the metrical *tashdīd*), but also perhaps in Persian words now and then ¹⁾. For our immediate purpose, however, his practice in regard to the rhyme is especially instructive. Here, again, he takes great liberties. It has been asserted ²⁾ that such rhymes as نور (*nūr*) and گور (*gór*) are inadmissible in the *Mathnawí*, but they are quite common (*e. g.* I ٢٤٧ دُور and شور; I ٧٤٦ شور and صُور; I ٢٥٨٩ شُور and گور; I ٢٥٩٠ گور and زور, etc., etc.). On the other hand, so far as I have noticed, *yá-yi mā'rúf* (*t*) is hardly ever rhymed with *yá-yi majhúl* (*e*); ³⁾ in *AC* the latter often rhymes with اَـ (*d*).

There is a second class of imperfect rhymes, in which the short vowels are different, *e. g.* شُدَن and آمَنَن, زَنَى and كُنَى, مَنَكِرَى and بَرَى, or in which a short vowel corresponds to a *nímfaṭha*, *e. g.* مَلِكْ رَا and مَرَمَرَا. Some examples occur in all the MSS., but the significant fact is that their number varies according to the age of each MS. *C* has more of them than *A*, *A* more of them than *B*. The youngest of the three MSS. is the most correct from a prosodist's point of view. In other words, we can here trace the process and method by which the copyists have altered the text of the *Mathnawí*, since in nearly all these cases the motive which induced them to alter it is unmistakable. The number of verses affected (in Book I alone) is about sixty. Without giving a full analysis, I will set forth the evidence in some detail, as was promised above.

Early alterations in the *Mathnawí*.

1) *E. g.*, I think the readings of *AC Bul.* at I ١٧٠ and of *AD Bul.* at II are probably genuine, though I have not ventured to adopt them.

2) By Prof. C. E. Wilson in his Commentary on Book II, p. 249.

3) The only instance I can recall just now is I ١٦٠٥, where جَرَى (*jarí*) rhymes with مَرَى (*miré*).

Sometimes the change could be made very simply. Thus at I ۲۴۳۹, where *C* reads

گفت خصم جانِ جان من چون شُدم * بر سرِ جانم لکدها چون زدم
AB correct the rhyme by reading جانِ جان چون آمدم in the first hemistich; and at I ۲۴۴۸, where *C* reads

روز موسی پیشِ حق نالان شده * نیم‌شب فرعون گریان آمده
A has هم گریان شده, and *B* هم گریان بده. At I ۲۱۷۶ *A* reads

وعدۀ مهبانیش را مُنکیری * پس زمطبخ خاک و خاکستر بَری

The first hemistich has been erased in *C*, but *B* corrects the rhyme and reads مُنکیری مهبانیش را از خری which I have inadvertently admitted into the text. The original reading is that of *A*, and there can be little doubt that it was also the reading of *C*.

In the following examples the alteration has been more extensive.

At I ۲۶۴۶ *C* reads

گفت زن آبا عجب بارِ منی * با بجلت کشفِ سِرِّم می‌کنی

In order to correct the rhyme *AB* read in the first hemistich
گفت زن آهنگِ بَرِّم می‌کنی. At I ۱۲۲۸, where *C* reads

گر نباشد این که دعوی می‌کنم * من نهادم سرِ بَرِّ این گردنم

AB read in the first hemistich گری بطلانست دعوی گردنم. At I ۲۹۴۲, where *C* reads

خود قوی‌تری شود خَمَرِ کهن * خود شهی‌نری بود زَرِّ کهن

AB read in the second hemistich خاصه آن خمری که باشد مین لکن

Often both the rhyme-words are altered, and the verse is more or less rewritten. At I ۷۷۵ *C* has

بت سیاه‌آبست اندر کوزه * نفس مر آبِ سیه‌را چشمه

AB have

بت سیاه‌آبست در کوزه نهان * نفس مر آبِ سیه‌را چشمه دان

At I ۲۴۵۹ *AC* have

گر بگیم مار دندانش کَنَم * ناش از سرِ کوفتن این کَنَم

B reads

گر بگیم بر گم دندانِ مار * ناش از سر کوفتن نبود ضرار

At I ۲۱۱۵ *C* has

گفت روبه صد سپاس آن شیرا * کز پس آن گرگ وا خواند او مرا

Here the rhyme is faulty, because a *nūmfathā* is made to correspond to a *fathā*. *AB* therefore eliminate it and write

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

In some cases the fault is not removed but is partially remedied.

At I ۲۴۴. *C* reads

یا بزخم من رگِ جانت بُرد * یا ترا چون من بزندانی بُرد

A amends this by writing in the second hemistich

یا ترا چون من بزندانت بُرد

thus introducing a type of rhyme, like *بر رَوَد* and *واپس تر شَوَد*

(instead of *واپس تر رَوَد*), which is not uncommon in the *Mathnawī*,

but impairing the syntax, as *ترا* is now superfluous. It remained for *B* to restore the syntax and write

یا که همچون من بزندانت بُرد

Those who desire further evidence will find plenty of material in the critical notes. I think, however, that the instances which have been given are enough to establish what I undertook to prove, namely,

- (1) that in many places the text of the *Mathnawī* was altered by early copyists, not capriciously, but with a definite object and in a particular way.
- (2) that of the MSS. used for Book I *C* is the nearest to the original, and that *A* comes next in order of authenticity. It is to be noted that *L*, a later and inferior MS., has frequently retained readings of *C* which do not occur in *A* or *B*.

The inexact prosody of the poem is quite in keeping with its free, unelaborate, and generally colloquial style. No one is likely to argue that the copyists represented by *A* and *B* sought to re-

move corruptions inserted by their predecessors, for if the good rhymes of *A* and *B* had belonged to the original text, what possible motive could any one have had for turning them into the bad rhymes of *C*? Copyists, as a class, dislike anomalies and get rid of them if they can; they resemble the pet bear that beat off flies from the face of its sleeping master with a stone. Moreover, the interpolated verses composed by Persians are technically excellent.

The ancient
copyists as tex-
tual critics.

The Turkish scribes, it is true, write verse which is often execrable both in form and metre (see the *Búlâq* edition *passim*), but even they rarely indulge in rhymes of the sort which Jalálu'ddîn permitted himself to use. It might be conjectured that the poem was revised by some of the author's friends after his death, when uncorrected copies were already in circulation; but this hypothesis would not account for the gradual and incomplete process of emendation exhibited in the MSS. Probably the first critical editors of the *Mathnawî* were the copyists themselves. We have seen how unfaithfully they dealt with it in one department, where the traces of their handiwork happen to be conspicuous; and we can study their habits and psychology in other fields which are less exposed to observation. Here are a few examples chosen at random:

At I ۵۸۲ *AC* read

چونک دندانها بر آرد بعد از آن * م بخود طالب شود آن طفل نان

B has the correction made by some one who took offence at the construction of طالب شود with نان, and reads in the second hemistich

م بخود گردد دلش جویای نان

Archaic words and forms usually disappear from the later MSS. Thus at I ۸۵۵ *C* has میسگست, for which *AB* write گسست, while at I ۶۶۴۸ *ABC* have بسکد, and *L* بگسد. At I ۱۰۲۹ *AB* change شیراندازی, the reading of *C*, into شیرگیری سازی.

At I ۲۱۶۹ *C* has غیر آن پیرو نبود, for which *AB* substitute غیر آن. The old forms آفسانه with *alif-i mamdûda* (I

۲۴.۴), سیاه for سیاہ (I ۷۷۶), را for راه (I ۲.۸۱), and پوره for پور (I ۴۴.۲) survive in *C* alone. Dullness on the part of the copyists may have wrought irreparable damage. The fine verse (*C* at I ۴۴.۴), which depicts the angels Hárút and Márút gazing wrathfully "from the lattice (of Heaven)" upon a world sunk in sin,

چون گناه و فسقِ خلقان جهان * می شد از شُبَّاکه بر هر دو عیان

in *AB* loses all its imaginative quality and becomes a dry statement of fact:

چون گناه و فسقِ خلقان جهان * می شدی بر هر دو روشن آن زمان

Since it is clear from the preceding analysis that *C* gives the text of the *Mathnawī* in an older form than *AB*, I could not hesitate to make it the basis of my edition in respect of that portion of the poem which it covers, namely, the First Book. Lacunae in *C* have been supplied from *A*. The points of divergence between *C* and my text will be noted when I come to speak of the general principles which have guided me in preparing the present edition.

The text of Book I is based on *C*.

Amongst the MSS. used for Book II (*ABDL*), there is none that stands out eminently from the rest. *D*, on which my text is based, has few readings peculiar to itself. Old as it is, it cannot be ranked with *C*; indeed I consider that in some respects it is inferior to *A*, and where *A* has preserved readings which are to be preferred for reasons similar to those stated above, I have as a rule adopted them, even against the authority of the other MSS. If the accidental lacuna in *D* (vv. ۴۵۶۵-۴۵۶۶) is left out of account, *D* omits 41, *A* 30, and *B* 9 of the verses included in the text. *D* omits 36 verses which occur in *A*, and *A* 25 which occur in *D*, while *B* omits 8 which occur in *AD*. The text includes one verse which is found in *DL* only, and five which are found in *BL* only. These latter have little claim to authenticity, and I should now be inclined to eject them (see p. 15 *infra*).

Manuscripts used for Book II

Of the verses, approximately 7800 in number, which compose the text of Books I and II in the two groups of ancient MSS.

designated *ABC* and *ABD* respectively, very few are confined to a single MS. So far, there is not much evidence of interpolation. But in *L*, written a century after *B*, we find a considerable amount of it ¹⁾, and some of the inserted passages contain six, eight, ten, or more verses. The chief motives for interpolation are (1) to make the transitions less abrupt; (2) to explain incidents in the narrative or illustrate points of difficulty; (3) to amplify topics treated with brevity or develop thoughts suggested by the context. A good instance of the second class of interpolations occurs in the Story of the Greengrocer and the Parrot (I ۱۲۱), where the parrot, left alone in the shop, is startled, and in sudden flight upsets the bottles of oil on the grocer's bench. What frightened the bird? The poet offers no explanation, but *L* and the Búlák edition add two verses to inform us that the source of the mischief was a cat which had darted into the shop in pursuit of a mouse. Again, at II ۱۰۲۱ *L* expands three beautiful verses, in which the poet describes the purifying effects of Love, into a catalogue four times as long; and this worthless padding is included by Whinfield in his abridged translation of the *Mathnawí* ²⁾.

The constitution of the text.

As regards the constitution of a text, at least two alternative courses are open to an editor who has good MSS. at his disposal, though the choice of one or the other will depend on circumstances. If he has an autograph or a MS. of paramount authority, he has his text ready-made, and while the inferior MSS. may enable him to correct it in matters of detail, they will not largely supplement or modify it. Failing such an archetype, he must construct his text from the best MSS. available, either taking one MS. as a basis or not. In the present case no MS. can claim absolute authority. Even *C*, which holds the highest place among them, contains 27 verses which are omitted in *A*, though on the other hand *A* contains 34 which are omitted in *C*. While some of these 61 verses may be interpolated, others may be genuine, and in the absence of any sure

1) In Book I *L* has 123 verses which *AC* omit. Four of these occur in *B* and about fifty (often altered for the worse) in the Búlák edition.

2) Second edition, p. 80.

criterion I have decided to give the benefit of the doubt to them all. On the contrary, verses which *AC* or *AD* omit, and which occur in *B* or *BL* alone, are not likely to be genuine; the few that were inserted in my text of Book II before I had access to *D* remain there on probation, as their removal would have caused much inconvenience ¹). Generally I have followed the text of one MS. (*C* for Book I and *D* for Book II). This was the only practicable course, for most of the variants are of such a kind that any selection must have appeared capricious. The readings of *C* and *D* have been corrected where necessary, but I have seldom admitted a variant reading on the ground that it would express the meaning more clearly or elegantly, since that is just the ground on which many variations have been introduced by copyists. Their attempts to improve the *Mathnawí* will not be imitated by those who recognise that Jalálu'ddín, great poet as he is, cares more for the substance than for the form, and that the smooth perfection of highly finished art is incongruous with the character of the poem, the manner of its composition, and the power, fullness, and rapidity of thought which it so frequently displays. Almost every correction of the *C* and *D* readings has been derived from *A* or *B*, the two MSS. which come next in age. I have occasionally ventured to make emendations of my own, as at I ۲۰۴۱, where I read رنج و غین (MSS. and edd. رنج و غین), and II ۲۶۷۹, where MSS. and edd. have عصرِ دُرد instead of دُردِ عصر.

In its orthography my text differs little from the MSS., but I distinguish ب and پ, ج and چ, گ and ک, and ignore the post-vocalic ذ. The archaic spellings are nearly always retained.

I follow the MSS. when instead of ک and نه they write کی and نی Orthographical differences. scanned as long syllables before consonants or as short syllables before *alif*; when they write کی and نی, scanned as *short* syllables

(1) The verses in question are ۸۹۹, ۱۲۰۹, ۱۹۶۷, ۲۲۲۴, ۲۵۰۴.

before consonants, I write ك and ه and give the original reading below. The *izāfat* has been added throughout (except where it is sufficiently represented by ي), whether it has to be pronounced in scansion or not ¹⁾. Vowels and other orthographical signs have been inserted in Arabic verses or quotations, in words of ambiguous meaning, and in any place where they seemed likely to help the student.

The critical notes. Apart from unimportant differences of spelling and manifest errors of writing, the critical notes furnish a complete account of the variations which occur in the text of *ABCD*, but I have not recorded such variants as the omission of عليه السلام or the substitution of an equivalent formula in the Headings. Of the variants in *L*, which are numerous and extensive, only selected specimens are given, including all the verses that do not occur in any of the four older MSS. The variants of the Búláq edition (*Bul.*) are given in full as regards the poem itself, less fully as regards the Headings. I have also collated the text in Ismá'il Anqiraví's Turkish commentary entitled *Fátihu 'l-Abyát*. The principal variants of this and other Oriental editions will be noticed in my commentary.

The present text compared with the edition of Ismá'il Anqiraví. Since the lithographed and printed editions differ from each other both as regards the readings which they adopt and the number of verses which they include, any general comparison with the present text is impossible. But the text most nearly resembling mine, that of the Turkish Commentator (which I will designate as *F'*), exhibits a great amount of divergence from it. In the First Book *F'* contains 42 additional verses, None of them occurs in *C*, and only two in *A*. Seven are found in *B*, twenty-five in *L*, and thirty-four in the Búláq edition, while there are five which occur neither in the Búláq edition nor in any of my MSS. The variant readings can be counted by hundreds, and many of these materially affect

1) The vertical line under a final consonant denotes that the *izāfat* is to be scanned as a long syllable; in words like كَ، أَجْ، it indicates that the final syllable is long in scansion.

the form or the meaning or both. Where *A* differs from *C*, *F* almost regularly agrees with *A*; where *C* and *A* agree, *F* often follows *B* or *L*; where *A* and *B* agree, *F* often has the reading of *L* or *Bul.*; where they differ, *F* sometimes follows *A* and sometimes *B*; in many cases *F* and *Bul.* are in agreement against all the MSS. It appears, then, that if we take *C* as the standard, *F* is distinctly inferior to *A* and even to *B*, but on the other hand it is far superior to *L*, with which as well as with the Búláq edition it shows marked affinities. In the Second Book, where *D* takes the place of *C*, the standard is lower and consequently the differences are less. It is likely, too, that fewer corruptions have found their way into the text of the Second Book, which was composed two years after the First and may have received milder treatment from copyists already familiar with the author's style. *F* omits over a dozen verses which occur in *ABD*, but some of these are translated and explained in the accompanying commentary and appear to have fallen out accidentally. Of the 22 verses which *F* adds to those in my text, one occurs (as a doublet), in *A*, two (as doublets) in *D*, five in *B*, seventeen in *L*, and eighteen in the Búláq edition, while there are two that are wanting in my MSS. and in *Bul.* These figures, together with the fact that *F* seldom has readings peculiar to *A* or *D*, whereas it often agrees with *L* or *Bul.* or both when they differ from *AD*, confirm the evidence found in Book I for the close relationship between *F* and the ancestors of *L Bul.* *F* is a good eclectic text; in Books I and II its independent readings of importance are comparatively few.

Next to *F* in merit stands the Búláq edition (A. H. 1268), which contains, besides the spurious Seventh Book, a Turkish translation in verse by Nahífi. Professor Wilson calls this text "most excellent." I should not myself go so far as that, for though it is less adulterated than the Teheran edition (A. H. 1307) and the handsome Cawnpore edition in six volumes, many of its verses are sheer doggerel vamped up from more respectable materials which are preserved in *L*. The Teheran text, to which a concordance (*jadwal-i abyát*) is appended, bears a strong likeness to that contained in the

The Búláq
and Teheran
editions.

Nuskha-i nāsikha-i mathnawīyyāt-i saqima (Rieu, Catalogue of Persian MSS. in the British Museum, vol. II, p. 589; Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1088) by ‘Abdu ‘l-Laṭīf b. ‘Abdallāh al-‘Abbāsī of Gujrat (*ob. circa* A. H. 1048 = A. D. 1638).

‘Abdu ‘l-Laṭīf, who also edited the *Ḥadīqa* of Sanā‘ī¹⁾, wrote two commentaries on the *Mathnawī*²⁾ and compiled a glossary of the rare words which occur in it³⁾. He states that his recension of the poem was based on more than eighty MSS. Unfortunately the abundance of his sources has only increased the depravation of his text; the portion covering Books I and II includes about 800 verses over and above those comprised in the text of this volume, so that, roughly speaking, one verse in every ten is interpolated. My present acquaintance with the *Nuskha-i nāsikha* does not encourage belief that the time needed in order to examine it thoroughly would be well spent.

The edition of
‘Abdu ‘l-Laṭīf
al-‘Abbāsī.

What has been said will, I hope, convince the reader that this new edition of the *Mathnawī* is justified by the result. I am aware of its limitations and defects, but against these can be set three main points of advantage:

- (1) The original, or at least the older, form of the text has been restored in many places.
- (2) Interpolations have been reduced to a minimum. Some remain, no doubt, but a much greater number have been exterminated.
- (3) The understanding of the poem has been made easier by means of vocalisation and other orthographical aids designed to remove ambiguity in regard to spelling, grammar, and syntax.

It is perhaps unnecessary to say that my text does not claim to

1) See the Introduction to *The First Book of the Ḥadīqatu ‘l-Ḥaḡiqat of Sanā‘ī*, ed. and tr. by Major J. Stephenson (Calcutta, 1910).

2) *Laṭā‘ifu ‘l-ma‘nawī min ḥaḡā‘iq al-Mathnawī* (Lucknow, A. H. 1292) and *Mir‘ātu ‘l-Mathnawī* (Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1102).

3) *Laṭā‘ifu ‘l-lughāt* (Lucknow, 1877; Cawnpore, 1905).

be a fixed, much less a final one. That is not yet in sight. The preliminary studies (of the older Persian mystical literature and especially of Saná'í and 'Attár) have scarcely begun. Even on the narrowest ground, such a text would require for its preparation and construction a larger number of ancient MSS. than I have been able to consult; it might then be possible to determine more precisely the relation of these MSS. to each other and to the archetype which, in my judgement, we are still far from having fully recovered. I have referred to the importance of *C* for establishing the text of Book I, and if a MS. of the same authority, containing the entire *Mathnawí*, should some day be brought to light, it would probably entail a revision of all our texts of the poem. Again, though this volume, with the translation which is to follow it, has occupied most of my time during the last four years, it leaves many problems unsettled, as must happen when the earlier part of a work is published before the later portions have been studied in detail. This is not the best way to edit the *Mathnawí*, but in the circumstances there was no other. In writing the commentary I may find reason to reject or modify the views which I now hold as to the interpretation of certain passages; and of course a change of view may involve changes in the text.

The appended list of corrections is largely made up of misprints due to occasional indistinctness in the Beyrout type. Errors of more consequence are marked with an asterisk.

I gratefully acknowledge the generous help I have received in different ways not only from colleagues and friends to whose kindness I have long been accustomed — Professor E. G. Browne, Professor A. A. Bevan, Dr. F. W. Thomas, and Mr. E. Edwards — but also from many friends, some of them personally unknown to me, who have shown their interest in the work by giving or lending valuable manuscripts and books and supplying me with information. To Indian scholars, including past and present Government Research Students in this University, I owe a great deal. For instance, Muḥammad Shafi^c, one of my former pupils and now Professor of Arabic at Lahore, most kindly procured and sent to me

as a gift several lithographed editions of Persian commentaries on the *Mathnawí*, while Mr. ‘Abdu ‘l-Májid of Daryabad, Bara Banki, with whom I have been in frequent and profitable correspondence, was so obliging as to send to Cambridge for my private use his own copies of rare Persian and Arabic MSS. preserved in Indian libraries ¹). And amongst my chief benefactors I must certainly reckon Ḥusayn Dánish Bey, a Persian resident in Constantinople, described by Professor Browne as “a notable man of letters both in Persian and Turkish”, who, besides obtaining for me a copy of Ismá‘íl Anqiraví’s Commentary, had the extraordinary kindness to present me with a carefully collated MS. of *Fíhi má fíhi* written by his own hand ²).

The second volume of this edition, comprising the English translation of Books I and II, is almost ready for the Press and should be published in about a year from now.

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, December 1924.

1) Two of these are copies of an early (4th century) treatise on Šúfism, entitled *النصد الى الله* and wrongly attributed to Junayd. I hope ere long to publish the text and translation which I have prepared.

2) Concerning *Fíhi má fíhi* see my paper, “The Table-talk of Jalálu’d-din Rúmí”, in the *Centenary Supplement* to the Journal of the Royal Asiatic Society (1924), p. 225 foll. Students of Persian literature will be glad to learn that the work is being edited by Mr. ‘Abdu ‘l-Májid from the Constantinople transcript and several Indian MSS. I was indebted to him for my first opportunity of studying it, and wish now to express my gratitude to Prof. Muḥammad Shafí‘ and Mr. A. C. Woolner, Honorary Librarian of the Panjáb University, through whose efforts a copy of the Rampur State Library MS. was obtained and lent to me for a long period.

LIST OF CORRECTIONS.

BOOK I.

Preface, p. 1, l. ۸, *read* **يُضِلُّ**.

Verse ۱۲۵, *read* **بوي**.

„ ۱۲۹, note, *read* **إن** for **ن**.

„ ۱۴۴, *read* **مرد**.

„ ۱۴۶, „ **سِرِّ**.

* „ ۱۴۴, note, *read* **گوی** for **گو**.

* „ ۱۵۹, *read* **شهرتاش**. The reading **شهر و تاش** might be defended as being equivalent to **شهر و شهرتاش** and parallel to **مقام و خواجگان**, but I think **شهرتاش** is correct, though none of my MSS. supports it. For the plural followed by a singular, *cf.* II ۷۸۷.

„ ۱۸۱, note, *read* “is written”.

„ ۱۸۴, note, *read* “is added”.

„ ۲۱۲, *read* **خونِ چون من**.

„ ۲۴۱, „ **غش**.

„ ۲۴۷, the first word is **بود**.

„ ۲۴۸, „ „ „ **بر**.

„ ۲۱۹, *read* **حرف**.

„ ۴۴۴, „ **هویدا**.

„ ۴۰۱, „ **آیند باز**.

Verse ٤١٨, read چندانك.

- " ٥٨٢, " مرغ.
- * " ٦١٢, " گاه نقش ديو in the first hemistich.
- " ٦٤٢, " تمائ قصّدا.
- * " ٦٥٦, " اينك for اينك.
- " ٦٦٠, " جملگي.
- " ٦٦٤, " خلقي.
- " ٦٩٤, " تمائ.
- * " ٧٠٨. Perhaps ناردانك should be written ناردانك. In the *Mathnawī* words ending in ك occasionally rhyme with those ending in گ, e. g. نرك and سترگ.
- " ٧٢٢, read الا.
- " ٧٤٢, note, read (٧٤٢) for (٦٤٢).
- " ٧٤٨, " " (٧٤٨) for (٦٤٨).
- * " ٧٥٨, read مُتَقَلِّبُ رُو.
- " ٨٤١, " آهن و سنگ.
- * " ٨٨٠, " مَعْدَنَش which gives a better rhyme.
- " ٩٠٨, " جمله گفتند.
- " ٩٢٢, " رنعم.
- * " ٩٥٢. In the second hemistich I am inclined to read, with Walī Muḥammad, از سگال و از عل, "from their scheming and acting".
- " ٩٩٤, read شير ژيان.
- " ١٢٤٨, note, read مدح ابن آدم.
- " ١٢٦٨, " " (١٢٦٨) for (١٢٦٧) and رنك for رنك.

Verse ۱۲۹۷, note, *read* (۱۲۹۷) for (۱۲۹۸).

- ” ۱۴۱۴, *read* نَصْرُ اللَّهِ.
- ” ۱۴۲۱, note. The first word is بر.
- ” ۱۴۴۱, *read* يَنْظُرُ.
- ” ۱۴۵۰, ” گویندش لَفَب.
- ” ۱۴۷۱, ” دَوْرِ دایم.
- ” ۱۴۷۲, note. In the second verse cited from L *read* التَّرك راحة.
- ” ۱۴۱۹, *read* هَيْبَت.
- * ” ۱۴۴۲, ” نَهْمَت.
- * ” ۱۴۵۳, ” دَرْگوشش دمد.
- ” ۱۵۹۸, note, *read* (۱۵۹۸) for (۱۵۹۷).
- ” ۱۶۸۶, *read* پِشْتَه زَرگَر.
- ” ۱۷۴۲, ” وَان غی را.
- ” ۲۰۱۲, Heading, *read* نو for نو before سوی.
- ” ۲۰۷۱, *read* قَصَّة.
- * ” ۲۰۸۵, note. Omit “Bul.” after ABL and insert “and so Bul.” after کَانَ نَوْم.
- ” ۲۱۱۵, *read* مُسْنَدَت.
- ” ۲۱۲۹, ” قُطْب.
- ” ۲۱۴۰, ” ۲۱۴. for ۱۱۴..
- * ” ۲۱۷۶, note. Add “Bul. om. و before ماند.”
- * ” ۲۲۹۵, *read* از پِشْتَه.
- * ” ۲۴۴۷, ” رَسَوای شور و شر.
- * ” ۲۴۴۷, note. *Read* “رَسَوای و شور.”
- ” ۲۴۶۵. In the second line of the Heading *read* چَنْبَرَه وجود.

- * Verse ۲۴۹۶, read *نِي سَتِي*.
- " ۲۴۲۶, read *يَسْكُنُ*.
- " ۲۴۴۸. The first word of the Heading is *تسليم*.
- " ۲۴۸۱, note. Read *نفرت فرعون*.
- " ۲۵۵۷, " " *می نیرزد*.
- " ۲۶۴۵, read *وَيُصِم*.
- * " ۲۶۶۰, " *زَان نَعْلُو*.
- * " ۲۷۰۹, " *آللهُ* for *آلله*.
- " ۲۷۴۴, " *آنك بی همت*.
- " ۲۷۷۲, " *زَانك با جامه*.
- * " ۲۸۱۲, " *جُز زِيك رُو* with ABL Bul., and in the note read "C *جزويك رو*".
- " ۲۸۲۵, read *كُلِّ نِن*.
- " ۲۸۲۷, " *كُلِّ نِن را*.
- " ۲۸۵۴, note. In the verse cited from Bul. read *بخشش*.
- " ۲۸۶۰, read *كُلِّ عالم را*.
- * " ۲۸۶۸, note. Insert "L" before the variant.
- " ۲۹۵۹. In the third line of the Heading read *خاص*.
- " ۲۹۶۴, note. For "Ater" read "After".
- " ۲۹۶۵, read *سايه* for *سايه*.
- * " ۳۱۷۱, note. For "ABL Bul." read "AL Bul."
- * " ۳۱۷۶. In the first hemistich read with AL: *وعدت مهبانیش را*
منکری.
- " ۳۲۱۱, note. For (۳۲۱) read (۳۲۱۱).
- * " ۳۲۲۴, read *فُتِح* and add to the note: "In BC the second

letter of **ف** **ق** **ح** is left unpointed. Walf Muḥammad reads **فَهِج** (pus), which may be the correct reading."

Verse ۲۲۹۷, *read* **وَقْتُ چاشت**.

" ۲۲۲۲, *read* **فُلسِ خَوِش**.

" ۲۴۶۴, *read* **بِی صَبَحِین**.

" ۲۴۹۹, note. The first word in the second hemistich of the verse cited is **ساکنان**.

" ۲۶۴۸, *read* **بَسْکَلَد**.

" ۲۶۸۹, *read* **وَر نَو بَخْسِی**.

* " ۲۷۴۰, " **بُطْمِ وَ یَسْنِی**.

* " ۲۸۰۲, note. In the second hemistich of the verse cited *read* **نَبَغِرا دِیدِم نِهَان کَرْدَن سَزَا**.

" ۲۸۵۹, *read* **نَأَتْ خَیْرَا**.

" ۲۸۶۱, note. *Read* **اَفروزِرا**.

" ۲۹۰۰, *read* **لَا تُرِغْ**.

BOOK II.

Preface, penult. line, *read* **مَحَبَّت**.

Verse ۲, *read* **فِرزَنَدِ نو**.

* " ۵۸, *read* **گِه مُشَبِّهَرا** in the first hemistich.

* " ۱۸۸, note. In the second of the verses cited from L *read*

خَرْد for **جَزَو**.

* " ۲۹۴, *read* **اَن حَلَو**, and in the note *read* "D **اَز حَلَو**".

" ۴۲۴, " **دَانِکِ چَنْد**.

" ۵۱۴, " **بِی تَهْدِیدِرا**.

Verse ٦٢٧, " مِنْ طُعْيَانِهِ.

" ٦٤١, note. In the fourth verse cited from L *read* آشتی.

* " ٧٠٢, *read* رُوی سَتی.

* " ٧٢٢. The reading مَعْدَن is preferable on account of the rhyme.

" ٧٤٨, note. *Read* آشنایی.

" ٧٧٦, Heading, *read* مادرش را.

* " ٧٩٩. *Add* the note "Bul. رهن جان خودند."

" ٨٦٤, note on Heading, *delete* the full stop after پرسیدن.

* " ٨٦٥, *read* کِافِ رحمت گنتش.

" ٨٦٧, " جُست و جُوی.

" ٩١١, " آن کر آدم.

" ١٠١٦, note. *Read* فی حفظ اللسان.

" ١٠٢٠, " چند باشی.

* " ١٠٥٩, *read* تخمِ اوّل کامل.

" ١٠٧٨, " فایه چه.

" ١١٢٦, " جای ما.

* " ١١٢٧, " پُر خشم و مهیب.

" ١١٥٧, " درد دل سلطان.

* " ١١٩٥, " مست کرد.

" ١١٩٧, " فایه چه and آب میزد.

" ١٢٤٦, " نا که نور او.

" ١٢٢١, " خون میشود.

* " ١٢٢٨. In the second hemistich *read* with AL:

پس قیامت این کرم گئی می‌کُند

The rhyme indicates that this is the older reading.

- Verse ۱۴۸۶, *read* جنون نو بزد.
- * " ۱۴۷۴, " مر بیابان را.
- " ۱۵۰۰, " چه عجب که in the first hemistich.
- " ۱۵۱۰, Heading, *read* امتحان کنندگان.
- * " ۱۶۰۰, قوس و فزح, though it is a solecism, is the reading of all my MSS., and also of a MS. dated A. H. 880 belonging to Professor Bevan.
- " ۱۷۷۲, note. *Read* ناید for آید.
- " ۱۷۷۵, " " ور بگویم in the verse cited from L.
- " ۱۸۲۱, *read* عیان و رؤینست.
- * " ۲۰۹۸. *Add* the note "Bul. آستین من کشید".
- * " ۲۱۸۲, *read* صوفی.
- " ۲۴۵۰, " از خرد.
- * " ۲۴۶۹, " رجف کرد. The MSS. reading is possible, but less appropriate.
- * " ۲۴۹۲, note. *Insert* "A" before the variant.
- " ۲۴۲۹, " *Read* نفورش.
- " ۲۵۴۱, " " (۲۵۴۱).
- " ۲۵۸۳, *read* عشوه خری (as one word).
- * " ۲۶۰۸, " برگرد بر گشت.
- " ۲۶۱۲, " عَجَلُوا.
- " ۲۶۵۸, " چون بانگ صغیر.
- " ۲۷۰۹, " بر روی خاك.
- " ۲۷۶۲, note, *read* هیچ مزد.
- " ۲۷۶۴, Heading, *read* راست گفتن.
- " ۲۱۸۰, *read* اندر يك جوام.

Verse ۴۲۴۴, read *عَلَى وَجْهِ إِيَّيْ*.

" ۴۲۴۶, " *بِیْ مَجَاز*.

" ۴۲۶۴, " *خود رِکِیْسِت*.

" ۴۴۸۵, " *نویسی بر سَرَش*.

" ۴۵۱۶, " *بَا خَضِر*.

کتاب

مثنوی معنوی

تألیف

جلال الدین محمد بن محمد بن الحسین البلخی ثم الرومی
جلد اول

بعد از مقابله با پنج نسخه از نسخ قدیمه بسعی و اهتمام و تصحیح

رینولد آلین نیکلسون

در مطبعه بریل در لیدن از بلاد هلند طبع رسید

سنه ۱۹۲۵ مسیحی

فهرست حکایات و قصص

دفتر اول،

تجربه

- عاشق شدن پادشاه بر کینزک و رنخور شدن کینزک و بخواب دیدن
پادشاه طیب الهی را و فرستادن پادشاه رسولانرا بمرقند
۱۷-۵ باوردن زرگر و کشتن پادشاه زرگررا بشارت طیب الهی،
۱۷ حکایت مرد بمال و طوطی،
۴۶-۲۱ حکایت آن پادشاه جهود که نصرانیان را می کشت،
۵۵-۴۶ حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی می نمود،
۵۱ کثر ماندن دهان آن مرد که نام محمدا را عم بتسخر خواند،
۵۴ قصه باد که در عهد هود عم قوم عادرا هلاک کرد،
۸۵-۵۶ حکایت نخچیران و شیر،
۵۹ نگرستن عزرائیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان،
۶۷ زیافت تاویل ریک مکس،
۷۴ قصه هدهد و سلیمان،
۷۶ قصه آدم عم و بستن قضا نظر اورا،
آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضه و سؤال کردن رسول
از عمر رضه از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل اجساد،
۹۴-۸۶ اضافت کردن آدم آن زلت را بخویشتن که ربنا ظلمنا و اضافت
۹۱ کردن ابلیس گناه خودرا بخدا که بما اغویتی،
۱۱۲-۹۵ قصه بازرگان که طوطی اورا پیغام داد بطوطیان همدستان،

تصحیفه

- پرسیدن پیغامبر عم مرزیدرا امروز چونی و جواب کردن زید
 ۲۲۸-۲۱۵ و گفتن پیغامبر اورا که این سرّرا فاش تر ازین مگو،
 ۲۲۰ متهم کردن غلامان و خواجه ناشان مرلقمانرا،
 ۲۲۸ آتش افتادن در شهر بایام عمر رضه،
 ۲۲۶-۲۲۹ خدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علیّ کرم الله وجهه و
 انداختن علیّ شمشیرا از دست،
 گفتن پیغامبر عم بگوش رکابدار امیر المؤمنین علیّ کرم الله وجهه
 که کشتن علیّ بر دست تو خواهد بودن و مسامحت کردن
 ۲۴۵-۲۴۶ علیّ با خونی خویش،
 ۲۴۹ تعجب کردن آدم عم از ضلالت ابلیس و تعجب آوردن،

دفتر دوم،

تصحیفه

- ۲۵۲ هلال پنداشتن آن شخص خیالرا در عهد عمر رضه،
 ۲۵۴ دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر،
 التماس کردن همراه عیسی عم زنده کردن استخوانها از
 ۲۷۴-۲۷۲، ۲۵۴ عیسی عم،
 اندرز کردن صوفی خادمرا در بیمارداشت بهیبه ولا حول
 ۲۶۴-۲۵۵ گفتن خادم،
 ۲۶۷-۲۶۵ یافتن پادشاه بازارا بخانه کمپیرزن،
 ۲۷۱-۲۶۸ حلوا خریدن شیخ احمد خضروبه جهت غریبان باهام حق،
 ۲۷۱ ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا کور نشوی،

صفحه	
۹۹	نعظیم ساحران مر موسی را عم،
۱۱۶-۱۴۵	داستان پیر چنگی با عمر رضه،
۱۲۲، ۱۲۵	سؤال کردن عایشه رضاها از مصطفی عم که سر باران امروزینه چه بود
۱۲۹	نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر عم منبر ساختند،
	اظهار معجزه پیغامبر عم بسخن آمدن سنگ ریزه در دست ابو
۱۴۱	جهل،
۱۴۷	قصه خلیفه کی در کرم از حاتم طایی گذشته بود،
۱۴۸-۱۸۰	قصه اعرابی درویش و ماجرائ زن او با او،
۱۵۵	حقیر و بی خصم دیدن دیده‌های حسن صالح و ناقة صالح را،
۱۷۵	ماجرای نحوی و کشتیان،
	کبودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان شدن او
۱۸۳-۱۸۵	بسبب زخم سوزن،
۱۸۵-۱۹۲	رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار،
۱۸۸	قصه آنک در یاری بکوفت از درون گنفت کیست گنفت منم،
۱۹۲-۱۹۴	تهدید کردن نوح عم مر قوم را،
	آمدن مهبان پیش یوسف عم و تقاضا کردن یوسف ازو تحفه
۱۹۴-۱۹۹	و ارمغان،
۱۹۹-۲۰۴	مرند شدن کاتب وحی،
۲۰۴	دعا کردن باعور،
۲۰۴-۲۰۷	قصه هاروت و ماروت،
۲۰۷-۲۰۹	عبادت رفتن کر بر همسایه رنجور خویش.
۲۰۹-۲۱۱	قیاس کردن ابلیس در مقابله نص،
۲۱۴-۲۱۵	قصه مری کردن رومیان و چینیان در علم نباتی،

صحیفه

- ۲۶۵ وحی کردن حقّ تعالی بوسی عمّ که چرا بعیادت من نیامدی،
- ۲۶۶-۲۶۹ تنها کردن باغبان صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر،
- ۲۶۹ گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گرد من طوافی می کن،
- ۲۷۰ حکایت مرید که خانه نو ساخت،
- ۲۷۶ عذر گفتن دلفک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،
- بحیلت در سخن آوردن سایل آن بزرگدرا که خود را دیوانه
- ۲۷۶، ۲۸۰ ساخته بود،
- ۲۷۹ خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزن دان،
- ۲۹۱-۴۰۲ بیدار کردن ابلیس معاویه را رضه که خیز وقت نماز است،
- ۲۹۹ شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب او را،
- ۴۰۱ فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،
- فوت شدن دزد بآواز دادن آن شخص صاحب خانه را که نزدیک
- آمده بود که دزد را در یابد و بگیرد،
- ۴۰۴ قصّه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان،
- ۴۰۴-۴۰۸، ۴۱۵ قصّه آن شخص که اشتر ضالّه خود می جست و می پرسید،
- ۴۰۹ قصد کردن غُران بکشتن يك مردی نا آن دگر بترسد،
- ۴۱۷ شکایت کردن پیرمردی بطیب از رنجوریه و جواب گفتن
- طیب او را،
- ۴۲۰ قصّه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش نوحه می کرد،
- ۴۲۱ ترسیدن کودک از آن شخص صاحب جنّه و گفتن آن شخص که
- ای کودک مترس که نامردم،
- ۴۲۴ قصّه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می رفت،
- ۴۲۴ قصّه اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن
- ۴۳۵ فیلسوف او را،

صحنه

- ۲۷۵ خاریدن روستایی بتاریکی شیر را بظن آنک گاو اوست،
- ۲۷۹-۲۷۵ فروختن صوفیان بهیمه مسافرا جهت سماع،
- ۲۸۷-۲۷۹ تعریف کردن منادیان قاضی مفلس را گرد شهر،
- ۲۸۹ ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بهتیمت،
- ۲۰۴-۲۹۲ امتحان پادشاه بان دو غلام که نو خریده بود،
- ۲۴۴-۲۴۲، ۲۱۱-۲۰۴ حسد کردن حشم بر غلام خاص،
- ۲۱۱-۲۰۸ گرفتار شدن باز میان جفندان بوبرانه،
- ۲۱۴-۲۱۱ کلوخ انداختن نشنه از سر دیوار در جوی آب،
- فرمودن والی آن مرد را که آن خارین را که نشاند بر سر راه
- ۲۱۴ بر کن،
- ۲۲۶-۲۲۲ آمدن دوستان بیمارستان جهت ذا النون،
- ۲۴۲-۲۲۶ امتحان کردن خواجه لفان زیرک لفان را،
- ۲۴۴ عکس تعظیم پیغام سلیمان عم در دل بلقیس از صورت حقیر هدهد،
- ۲۴۶ انکار فلسفی بر قراءت ان اصبح ماؤکم غوراً،
- ۲۴۶-۲۴۰ انکار کردن موسی عم بر مناجات شوپان،
- ۲۴۹-۲۴۶ پرسیدن موسی عم از حق تعالی سر غلبه ظالمان،
- ۲۴۹ رنجانیدن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،
- ۲۶۴، ۲۶۰، ۲۵۷، ۲۵۲ اعتماد کردن بر تملق و وفای خرس،
- ۲۵۶ گفتن نابینایی سابل که دو کوری دارم،
- گفتن موسی عم گوساله پرست را که آن خیال اندیشی و حزم نو
- ۲۶۰-۲۵۸ کجاست،
- ۲۶۲ تملق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،
- ۲۸۸، ۲۸۴، ۲۷۱، ۲۶۹، ۲۶۴ رفتن مصطفی عم بعبادت صحابی رنجور،

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب المثنوى (a) وهو أصول أصول أصول الدين، في كشف أسرار الوصول واليقين، وهو فقه الله الأكبر، وشرع الله الأزهر، وبرهان الله الاظهر، مثل نوره كيشنكاف فيها مضباح، يشرق إشراقاً أنور من الإصباح، وهو جنان الجنان، ذو (b) العيون والأغصان، منها (c) عين نسي عند أبناء هذا السبيل سلسيلاً، وعند اصحاب المقامات والكرامات خير مقاماً وأحسن مقبلاً، الأبرار فيه يأكلون ويشربون، والأحرار منه يفرحون ويطربون، وهو كنبيل مصّر شراب للصابرين، وحسرة على آل فرعون والكافرين، كما قال (d) يضلّ به كثيرًا ويهْدَى به كثيرًا (e)، وإنه شفاء الصدور ولاء الأحرار. وكشاف القرآن، وسعة الأرزاق، ونطبيب الأخلاق، بأيدي سفرة كرام بررة. ١٠ يمنعون أن (f) لا يمسه إلا المطهرون (g)، لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه، والله يرصده ويرقبه وهو خير حافظاً وهو أرحم الراحمين، وله ألقاب أخر لقبه الله تعالى، واقتصرنا على هذا القليل والقليل يدل على الكثير، والجرجرة تدل على الغدير، والمحفة تدل على اليندر الكبير، بقول العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بن الحسين البلخي تقبل الله منه اجتهدت في تطويل المنظوم المثنوى المشتمل على الغرائب والنوادر ١٥

This preface is wanting in CL.

ذوات Bul. (b) هذا كتاب المثنوى instead of ولا توفى إلا بالله (a) وما Bul. adds (e) قال الله تعالى Bul. (d) فيها B (c) العيون. تنزيل من رب العالمين Bul. adds (g) بان Bul. (f) يضل به إلا العاسفين.

(11) From the words خير حافظاً to the end of the preface the text of A is almost illegible.

صحیفه

- ۴۲۷، ۴۲۴ کرامات ابراهیم ادم بر لب دریا،
- ۴۲۸، ۴۲۳ طعنه زدن بیکانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،
- ۴۲۶ دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی‌گیرد بگناه و جواب گفتن شعیب اورا،
- گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را عم که تو بی مصلأ بهر جا نماز می‌کنی،
- ۴۲۹ کشیدن موش مهار شترا و معجب شدن موش در خود،
- ۴۴۰ کرامات آن درویش که در کشتی منتهش کردند،
- ۴۴۲ تشیع صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می‌گوید و عذر گفتن او،
- ۴۴۴-۴۴۱ سجد کردن بجای عم در شکم مادر مسیح را عم،
- ۴۴۹ جستن آن درخت که هرکه میوه آن درخت خورد نمیرد،
- ۴۵۲ منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر فهم کرده بود آن را،
- ۴۵۴ برخاستن مخالفت و عداوت از میان انصار برکات رسول صلعم،
- ۴۵۶ قصه بطیچگان که مرغ خانگی پروردشان،
- ۴۵۹ حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه تنه‌اش یافتند،
- ۴۶۰

بسم الله الرحمن الرحيم

بشنو از نئی چون حکایت می‌کند * انرا جداییها شکایت می‌کند
 کز نستان تا مرا بریده‌اند * از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند
 سینه خواهم شرحه شرحه از فراق * تا بگویم شرح درد اشتیاق
 هر کسی کو دور ماند از اصل خویش * باز جوید روزگار وصل خویش
 من بهر جمعیتی نالان شدم * جفت بدحلالان و خوشحلالان شدم
 هر کسی از ظن خود شد یار من * از درون من نجست اسرار من
 سر من از ناله من دور نیست * لیک چشم و گوش را آن نور نیست
 تن زجان و جان زن مستور نیست * لیک کس را دبد جان دستور نیست
 آتش این بانگ نای و نیست باد * هر که این آتش ندارد نیست باد
 آتش عشقت کاندر نمی فتاد * جوشش عشقت کاندر می فتاد
 نمی حریف هر که از یاری بُرید * پرده‌اش پرده‌ای ما درید
 همچوئی زهری و تریاقی که دید * همچوئی دمساز و مشتاقی که دید
 نمی حدیث راه پر خون می‌کند * قصه‌ای عشق مجنون می‌کند
 محرم این هوش جز بیهوش نیست * مر زبان را مشتری جز گوش نیست
 در غم ما روزها بیگانه شد * روزها با سوزها همراه شد
 روزها گرفتار و بالک نیست * تو بمان ای آنک چون تو پاک نیست
 هر که جز ماهی ز آبش سیر شد * هر که بی روزیست روزش دیر شد
 در نیابد حال پخته هیچ خام * پس سخن کوتاه باید والسلام

(۱) کز جداییها B

(۲) در نفیرم B

(۳) وز درون L

(۴) پرده‌ایش BL

وَعُرِّرَ الْمَفَالَاتِ ، وَدُرِّرَ الدَّلَالَاتِ ، وَطَرِيقَةُ الزَّهَادِ وَحَدِيقَةُ الْعِبَادِ ، قَصِيرَةٌ الْمُبَانِي ، كَثِيرَةُ الْمَعَانِي ، لَاسْتَدْعَاءَ سَيِّدِي وَسَيِّدِي ، وَمَعْتَدِي ، وَمَكَانَ الرُّوحِ مِنْ جَسَدِي ، وَذَخِيرَةِ يَوْمِي وَغَدِي ، وَهُوَ الشَّيْخُ قُدْوَةُ الْعَارِفِينَ ، وَإِمَامُ أَهْلِ (a) الْهُدَى وَالْيَقِينِ ، مَغِيثُ الْوَرَى ، أَمِينُ الْقُلُوبِ وَالنُّهَى ، وَدِيْعَةُ اللَّهِ بَيْنَ خَلْقَتِهِ ، وَصَفْوَتُهُ فِي بَرِيَّتِهِ ، وَوَصَايَاهُ لِنَبِيِّهِ ، وَخَبَايَاهُ عِنْدَ صَفِيَّتِهِ ، مِفْتَاحُ خَزَائِنِ الْعَرْشِ ، أَمِينُ كُنُوزِ الْفَرَشِ ، أَبُو الْفَضَائِلِ حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ حَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ (b) الْمَعْرُوفِ (c) بَابِنِ أَخِي (c) تَرَكَ أَبُو يَزِيدُ الْوَقْتَ جَنِيْدَ الزَّمَانِ (d) صَدِّيقُ ابْنِ صَدِّيقِ (d) ابْنِ الصَّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَنْهُمْ الْأُرُومَى الْأَصْلُ الْمُنْتَسِبُ إِلَى الشَّيْخِ الْمَكْرَمِ بِمَا يُقَالُ أَمْسَبْتُ كُرْدِيًّا وَأَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا قَدَسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَأَرْوَاحَ أَخْلَافِهِ فَنِعْمَ السَّلَفُ وَنِعْمَ الْخَلَفُ ، لَهُ نَسَبٌ أَلْقَتْ الشَّمْسُ عَلَيْهِ رَدَاءَهَا ، وَحَسَبٌ أَرْخَتْ النُّجُومُ لِدَبَابِ أَضْوَاءِهَا ، لَمْ يَزَلْ فِنَاءَهُمْ قُبْلَةَ الْإِقْبَالِ يَتَوَجَّهَ (e) إِلَيْهَا بَنُو الْوَلَاةِ ، وَكَعْبَةُ الْأَمَالِ يَطُوفُ بِهَا وَفُودُ الْعَفَاةِ ، وَلَا زَالُ كَذَلِكَ مَا طَلَعَ نَجْمٌ وَذَرَّ شَارِقٌ لِيَكُونَ مَعْنَصِمًا لِأَوَّلَى الْبِصَائِرِ الرَّبَّانِيَّاتِ الْرُوحَانِيَّاتِ السَّمَائِيَّاتِ الْعَرْشِيَّاتِ الْتَوْرِيَّاتِ ، السُّكُوتُ النَّظَارُ ، الْغَيْبُ الْحَضَارُ ، دَا الْمُلُوكُ تَحْتَ الْأَطَارِ ، أَشْرَافُ (f) الْفَبَائِلِ ، أَصْحَابُ الْفَضَائِلِ ، أَنْوَارُ (g) الدَّلَائِلِ ، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ (h) ، وَهَذَا دَعَاءٌ لَا يَبُودُ فَاتَهُ دَعَاءٌ لِأَصْنَافِ الْبَرِيَّةِ شَامِلٌ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ ،

(a) Bul. om. (b) Bul. حسن. (c-c) Bul. باخي. (d-d) Bul. الصدِّيق. (e) B adds. (f) B أشرف. (g) B أنور. (h) B adds. محمد وآله أجمعين.

حکایت عاشق شدن پادشاهی بر کیزکی و خریدن پادشاه کیزک را،
 بود شاهی در زمانی پیش ازین * مُلک دنیا بودش و هم مُلک دین
 اتفاقاً شاه روزی شد سوار * با خواصّ خویش از بهر شکار
 يك کیزک دید شه بر شاه راه * شد غلام آن کیزک جان شاه
 مرغ جانش در قفس چون می‌طپید * داد مال و آن کیزک را خرید
 ۴۰ چون خرید او را و بر خوردار شد * آن کیزک از قضا بیمار شد
 آن یکی خرد داشت و پالانش نبود * یافت پالان گرگ خرا در رُبود
 کوزه بودش آب می‌نآمد بدست * آبراه چون یافت خود کوزه شکست
 شه طیبیان جمع کرد از چپ و راست * گفت جان هر دو در دست شاست
 جان من سَه‌لست جان جانم اوست * دردمند و خسته‌ام درمانم اوست
 ۵۰ هر که درمان کرد مر جان مرا * بُرد گنج و دُر و مرجان مرا
 جمله گفتندش که جان بازی کنیم * فهم گرد آریم و انبازی کنیم
 هر یکی از ما مسیح عالمیست * هر الم را در کف ما مرهمیست
 گر خدا خواهد نگفتند از بَطَر * پس خدا بنمودشان عجز بشر
 تَرکِ اِسْتِنَا مُرادم قَسْوَتیست * نی همین گفتن که عارض حالتیست
 ۵۰ ای بی ناورده اِسْتِنَا بگفت * جان او با جان اِسْتِناست جُفت
 هرچ کردند از علاج و از دوا * گشت رنج افزون و حاجت ناروا
 آن کیزک از مرض چون موی شد * چشم شه از اشک خون چون جوی شد
 از قضا سِرْکَنگین صَفْرا نمود * روغن بادام خُشکی می‌فزود
 از هلیله قبض شد اِطلاق رفت * آب آتش را مدد شد همچو نَفْت

- اورا و رنجور L has خریدن پادشاه. After عاشق شدن پادشاه AB Bul.
 شد روزی A (۴۷) and so Bul. شدن کیزک و تدبیر پادشاه در معالجه او
 ای با ABL Bul. (۵۰) و جان جانم Bul. (۴۴) و. ABL Bul. om. (۴۱)
 خشکی می‌نمود ABL Bul. صفرافزود ABL Bul. (۵۲)

بند بگسل باش آزاد اے پسر * چند باشی بندِ سیم و بندِ زر
 ۲۰ گر بریزی بحر را در کوزه * چند گنجد قسمت یکِ روزه
 کوزه چشمِ حریصان پُر نشد * تا صدف قانع نشد پُر در نشد
 هرکرا جامه ز عشقی چاک شد * او ز حرص و جمله عیبی پاک شد
 شاد باش ای عشقی خوش سودای ما * اے طیبِ جمله علهای ما
 اے دوی نغوت و ناموسِ ما * اے تو افلاطون و جالینوسِ ما
 ۲۵ جسمِ خاک از عشقی بر افلاک شد * کوه در رقص آمد و چالاک شد
 عشق جانِ طور آمد عاشقا * طور مست و خرّ مویی صاعقا
 با لبِ دمسازِ خود گر جُنبی * همچوئی من گفتنیها گفتی
 هراک او از هم زبانی شد جدا * بی زبان شد گرچه دارد صد نوا
 چونک گل رفت و گلستان درگذشت * نشوی زان پس زبلبل سرگذشت
 ۳۰ جمله معشوقست و عاشق پرده * زنده معشوقست و عاشق مُرده
 چون نباشد عشق را پروای او * او چو مرغی ماند بی پروای او
 من چگونه هوش دارم پیش و پس * چون نباشد نورِ یارم پیش و پس
 عشق خواهد کین سخن بیرون بود * آینه غمّاز نبود چون بود
 آینهات دانی چرا غمّاز نیست * زانک زنگار از رُخش ممتاز نیست
 ۳۵ بشنوید ای دوستان این داستان * خود حقیقت نقدِ حال ماست آن

۲۰ پُر سودای ما (۲۲) Bul. و عیبِ کلی. (۲۲) Bul. (۱۶) C begins here.

۲۵ وی تو افلاطون B (۲۴) (۲۲) After this verse L adds: وی طیب B.

نور او درین و بسرو تحت و فوق * بر سر و بر گردنم چون تاج و طوق
 (۲۴) A آینه دانی BL. آینه جانست از آن غمّاز نیست After this verse Bul. adds:

گر شدی از رنگ و آرایش جدا * میزدی برق نور خورشید خدا

(۲۵) In C this verse follows the Heading.

آن خیالی که شه اندر خواب دید * در رخِ مهبانِ هی آمد پدید
 شه بجایِ حاجبانِ فا پیش رفت * پیشِ آن مهبانِ غیبِ خویش رفت
 هر دو بگری آشنا آموخته * هر دو جان بی دوختن بر دوخته^{۷۵}
 گفت معشوقِ نو بودستی نه آن * لیک کار از کار خیزد در جهان
 ای مرا تو مُصْطَفی من چون عُمَر * از برای خدمت بندم کمر

از خداوند ولی التَّوْفِیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه
 حالها و بیان کردن وخامت ضررهای بی ادبی،

از خدا جویم توفیقِ ادب * بی ادب محروم شد از لطف رب
 بی ادب تنها نه خود را داشت بد * بلك آتش در همه آفاق زد
 مایه از آسمان در رسید * بی صداع و بی فروخت و بی خرید^{۸۰}
 در میان قوم موسی چند کس * بی ادب گفتند کو سیر و عدس
 منقطع شد نان و خوانِ آسمان * ماند ریخ زرع و ییل و داسمان
 باز عیسی چون شفاعت کرد حق * خوان فرستاد و غنیمت بر طبق
 باز گستاخان ادب بگذاشتند * چون گدایان زُلها بر داشتند^{۸۵}
 لابه کرده عیسی ایشانرا که این * دایمست و کم نگردد از زمین

(۷۴) BL Bul. دید در خواب که شه در خیالی را. (۷۴) A فا، with در written above. BC have فا quite clearly. L Bul. در. (۷۵) A هر دو جان را دوختن، with هر دو جان بی دوختن written over. (۷۶) A بدن for آن. (۷۷) In A this verse follows the Heading.

Heading: Suppl. in marg. C.. AL om. ادب. L رعایت.

(۷۸) AL گشت for شد. B ماند. (۷۹) Bul. در for بر. (۸۰) AB Bul. ییل داسمان، and so corr. in L. C. (۸۱) After this verse Bul. adds:

مانده شد از سما پس عائن * گفت چون انزل علینا مانده

(۸۵) Bul. کرد عیسی لابه. (۸۶) After this verse there is a lacuna in C, extending to v. ۱۲۰.

ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه کبیرک بر پادشاه و روی آوردن
پادشاه بدرگاه خدا و خواب دیدن شاه ولی را،

۵۵ شه جو عجز آن حکیمان را بدید * پا برهنه جانب مسجد دوید .
رفت در مسجد سوی محراب شد * سجدگاه از اشک شه پر آب شد
چون بخوش آمد ز غرقاب فنا * خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا
کای کینه بخشش ملک جهان * من چه گویم چون تو ی دانی نهان
اے همیشه حاجت مارا پناه * بار دیگر ما غلط کردیم راه
لیک گفتمی گرچه ی دامن سرت * زود هر پیدا کنش بر ظاهرت
چون بر آورد از میان جان خروشه * اندر آمد بحر بخشایش بچوش
در میان گریه خویش در رُبود * دید در خواب او که پیری رُو نمود
گفت ای شه مژده حاجات رواست * گر غربی آیدت فردا زماست
چونک آید او حکیم حاذقست * صادقش دان کو امین و صادقست
۶۰ در علاجش بحرِ مطلق را بین * در مزاجش قدرت حق را بین
چون رسید آن وعده گاه و روز شد * آفتاب از شرق اخترسوز شد
بود اندر منظره شه منظر * نا ببینند آنچه بنمودند سر
دید شخصی فاضلی پرمایه * آفتابی در میان سایه
ی رسید امر دور مانند هلال * نیست بود و هست بر شکل خیال
۷۰ نیست و ش باشد خیال اندر روان * تو جهانی بر خیالی بین روان
بر خیالی صلحشان و جنگشان * وز خیالی فخرشان و تنگشان
آن خیالاتی که دام اولیاست * عکس مَرویان بُستان خداست

و یافتن طیب AB Bul. خواب دیدن پادشاه مبشر غیبی را. Heading: AB Bul. add

الهی و حاصل شدن مراد.

رو for رخ B (۶۲) و ثنا is written above دعا C (۵۷) . سجدگاه B (۵۶)

و A om . دان کو for دانک او B . حکیمی A (۶۴)

بردن پادشاه آن طبیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند،

چون گذشت آن مجلس و خوان کرم * دست او بگرفت و برد اندر حرم
 قصه رنجور و رنجورے بخواند * بعد از آن در پیش رنجورش نشاند
 رنگ رو و نبض و فاروره بدید * هم علامانش هم اسبابش شنید
 گفت هر دارو که ایشان کرده اند * آن عمارت نیست ویران کرده اند
 بی خبر بودند از حال درون * اَسْتَعِذُّ اَللّٰهَ مِمَّا يَفْتَرُوْنَ ۱۰۵
 دید رنج و کشف شد بر وی نهفت * لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت
 رنجش از سودا و از صفرا نبود * بوی هر هیزم پدید آید زدود
 دید از زارش کو زار دلست * تن خوشست و او گرفتار دلست
 عاشقی پیداست از زاری دل * نیست بیماری چو بیماری دل
 ۱۱۰ عِلْمٌ عَاشِقٍ زَعْلَمَها جُداسْت * عشق اَصْطَرَّ لَاب اسرارِ خداست
 عاشقی گر زین سر و گر زان سرست * عاقبت مارا بدان سر رهبرست
 هرچ گویم عشق را شرح و بیان * چون بعشق آمم خجل باشم از آن
 گرچه تفسیر زبان روشن گریست * لیک عشق بی زبان روشن ترست
 چون قلم اندر نوشتن میشتافت * چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت
 ۱۱۵ عقل در شرحش چو خر در رگل بجفت * شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت
 آفتاب آمد دلیل آفتاب * گر دلیلک باید از وی رو متاب
 از وی از سایه نشانی می دهد * شمس هر دم نور جانی می دهد
 سایه خواب آرد ترا همچون سر * چون بر آید شمس اِنْشَقَّ الْقَمَرُ
 خود غربی در جهان چون شمس نیست * شمس جان باقیست او را امس نیست

(۱۰۱) In B Bul. this verse precedes the Heading. L مجلس خوان و کرم.

(۱۰۷) B Bul. از صفرا و از سودا. (۱۰۸) B تن خوشست او و گرفتار. (۱۱۰) Bul.

اسطرلاب. (۱۱۱) Bul. بدان سو. (۱۱۴) In B this verse follows v. ۱۱۱.

باقی کش امس L. باقیست کاورا. Bul. باقی که او را B (۱۱۹)

بدگمانی کردن و حرص آورے * کفر باشد پیشِ خوانِ مهترے
 زانِ گداروینِ نادیده زاز * آن در رحمت بر ایشان شد فراز
 ابر بر ناید پی، منعِ زکات * وز زنا افتد و با اندر جهات
 هرچه بر تو آید از ظلمات و غم * آن ز بی باکی و گستاخست هر
 ۹۰ هرکه بی باکی کند در راهِ دوست * رهزنِ مردان شد و نامزدِ اوست
 از ادب پر نور گشتست این فلک * وز ادب معصوم و پاک آمد ملک
 بد ز گستاخی کسوفِ آفتاب * شد عزازلی ز جرأتِ ردِّ باب

ملاقات پادشاه با آن طیبِ الهی که در خوابش بشارت
 داده بودند بملاقات او،

دست بگشاد و کنارانش گرفت * همچو عشقِ اندر دل و جانِش گرفت
 دست و پیشانی‌ش بوسیدن گرفت * از مقام و راه پرسیدن گرفت
 ۹۵ پرس پرسان می کشیدش تا بصدر * گشت گنجی بافتم آخر بصبر
 گفت ای هدیه حق و دفعِ حرج * معنی الصبرُ منْتاحُ الفرج
 ای لقای تو جوابِ هر سؤال * مشکِل از تو حل شود بی قیل و قال
 ترجمانیِ هرچ مارا در دلست * دست گیریِ هرکه پایش در گِلست
 مَرَحَبَا یا مُجْتَبَى یا مُرْتَضَى * إِنْ تَغِبْ جَاءَ الْفَضَا ضَاقَ الْفَضَا
 ۱۰۰ أَنْتَ مَوْلَى الْقَوْمِ مَنْ لَا يَشْتَهِي * قَدْ رَدَى كَلًّا لَيْنٌ لَمْ يَنْتَه

(۸۹) L بی باکی for نامردی (۹۰) After this verse Bul. has:

هرکه شد در راه گستاخِ طریق * آن بود در وادیِ حسرتِ غریق

(۹۲) After this verse Bul. adds:

وقت آنکه بآیدش کردن بیان * ماجرای حال شاه و مهربان

Heading: L با آن ولی که در خوابش غوده بودند

(۹۳) A کنارش را گرفت (۹۴) B از for وز (۹۵) After this verse Bul. adds:

صبر اگر تلخست ولیکن عاقبت * میوه اش باشد شفا و عاقبت

(۹۶) B دست گیر B ترجمان (۱۰۰) BL Bul. شتهی .

۱۴۰ آرزو میخواه. لیک اندازه خواه * بر نباد کوه را يك برگِ گاه
آفتابی کر وی این عالم فروخت * اندکی گر پیس آید جمله سوخت
فتنه و آشوب و خونریزی مجو * بیش ازین از شمس تبریزی مگو
این ندارد آخر از آغاز گو * رَو تمام این حکایت باز گو

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزك جهت در
یافتن رنج کنیزك ،

گفت ای شه خلوتی کن خانه را * دُور کن هم خویش و هم یگانه را
۱۴۵ کس ندارد گوش در دهلیزها * نا بپرسم زین کنیزك چیزها
خانه خالی ماند و يك دَبّار فی * جز طیب و جز همان بیمار فی
نرم نرمك گفت شهر تو كجاست * که علاج اهل هر شهری جُداست
و اندر آن شهر از قرابت کیستت * خویشی و پیوستگی با چیست
دست بر نبضش نهاد و يك يلك * باز ی پرسید امر جور فلک
۱۵۰ چون کسی را خار در پایش جهد * پایِ خود را بر سر زانو نهد
وز سر سوزن هم جوید سرش * ورنیابد میکند با لب ترش
خار در پا شد چنین دشوارِ باب * خار در دل چون بود واده جواب
خارِ دل را گر بدیدی هر خسی * دست گئی بودی غمان را بر کسی

in AL Bul. (۱۴۳) . مگوی and مجوی ABL Bul. (۱۴۲) . می نباد L (۱۴۰) both hemistichs.

Heading: A در یافتن for ساختن . After the Heading Bul. adds:

آن حکیم شد چون ازین حکمت خیر * بود همراز شه و الاسیر

(۱۴۵) After this verse B adds:

در زمان فرمود شه زانجا روند * از در و دهلیزها بیرون شوند

(۱۴۶) After this verse B adds:

بعد از آن در کار او بنیاد کرد * وز حکایت های ماضی یاد کرد

خار در دل A (۱۵۲) . از لب L (۱۵۱) . جهد for خلد B Bul. (۱۵۰)

۱۲۰ شمس در خارج اگرچه هست فرد * می‌توان هم مثل او تصویر کرد
 شمس جان کو خارج آمد از اثر * نبودش در ذهن و در خارج نظیر
 در تصور ذاتِ او را گنجِ کو * تا در آید در تصور مثل او
 چون حدیث روی شمس الدین رسید * شمس چارم آسمان سر در کشید
 واجب آید چونك آمد نام او * شرح رمزی گفتن از انعام او
 ۱۲۵ این نفس جان دامنم بر تافتست * بوی پیراهان یوسف یافتست
 این برآه حق صحبت سالها * باز گو حالی از آن خوش حالها
 تا زمین و آسمان خندان شود * عقل و روح و دیده صد چندان شود
 لَا تُكَلِّفْنِي قَائِي فِي الْفَنَاءِ * كَلَّتْ أَفْهَامِي فَلَا أُحْصِي ثَنَاءَ
 كُلُّ شَيْءٍ قَالَهُ غَيْرُ الْهَفِيقِ * إِنْ تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ لَا يَلِيْقُ
 ۱۳۰ من چه گویم يك رگم هشیار نیست * شرح آن یاری که او را یار نیست
 شرح این هجران و این خون جگر * این زمان بگذار تا وقت دگر
 قَالَ أَطْعَمَنِي قَائِي جَائِعٌ * وَأَعَجَلْتُ فَأَلَوْتُ سَيْفٌ فَاطْعٌ
 صوفی این اَلَوْتُ باشد ای رفیق * نیست فردا گفتن از شرط طریق
 تو مگر خود مرد صوفی نیستی * هست را از نسیه خیزد نیستی
 ۱۳۵ گفتش پوشیده خوشتر سِرِّ یار * خود تو در صُحْنِ حکایت گوش دار
 خوشتر آن باشد که سر دلبران * گفته آید در حدیث دیگران
 گفت مکشوف و برهنه و بی غُلُول * باز گو دَفْعَمِ مَدِّهِ ای بُو الْفُضُول
 پرده بر دار و برهنه گو که من * می‌نخسیم با صنم با پیرهن
 گفتیم ار عریان شود او در عیان * فی تو مانی فی کسارت فی میان

شرح رمزی کردن. Bul. and so C in marg. شرح کردن رمزی ABL (۱۲۴)

ن L (۱۲۹). باز گو رمزی L. کر برای Bul. (۱۲۶). در تافتست Bul. (۱۲۵)
 هست قد written above L (۱۲۴). وقتی Bul. L (۱۲۱). تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ.

L om. Bul. (۱۲۷). برهنه بی غُلُول. After this verse BL have:

گفت مکشوف و برهنه گوی این * آشکارا به که پنهان ذکر دین

هان و هان این راز را با کس مگو * گرچه از توشه کند بس جُست و جو
 ۱۷۵ گورخانه راز تو چون دل شود * آن مُرادت زودتر حاصل شود
 گفت پیغمبر که هرک سِر نهفت * زود گردد با مراد خویش جفت
 دانها چون در زمین پنهان شود * سِر آن سَرَسَبَزی بُستان شود
 زر و نقره گر نبودندی نهان * پَرورش گی یافتندی زیرِ کان
 وعدها و لطفهای آن حکیم * کرد آن رنجورا این زبیم
 ۱۸۰ وعدها باشد حقیقی دل‌پذیر * وعدها باشد مجازی ناسه‌گیر
 وعده اهل کرم نقد روان * وعده ناهل شد رنج روان

در یافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج اورا پیش پادشاه،
 بعد زان برخاست و عزم شاه کرد * شاه را زان شمه آگاه کرد
 گفت تدبیر آن بود کآن مرد را * حاضر آرم از پی این درد را
 مرد زرگر را بخوان زان شهر دور * با زر و خلعت به اورا غرور

چونک اسرار ت نهان در Bul. A (۱۷۵) راز. هان Bul. A (۱۷۴).
 پیغامبر ABC (۱۷۶). این مرادت C. AB. so corr. in A and in marg. C. دل شود
 B. سرشان، and so AL Bul. سَر او. دانه چون اندر زمین L Bul. (۱۷۷). هرک B
 corr. in C. (۱۸۰) Bul. وعده bis. (۱۸۱) Bul. in first hemistich. In گنج روان
 BC نقد in written above.

After the Heading Bul. adds:

آن حکیم مهربان کارگر * یافت از رنج کنیزک چون خبر

L has the following verse:

ان حکیم مهربان چون راز یافت * صورت رنج کنیزک باز یافت

(۱۸۲) B om. و. Bul. adds:

گفت شه پس چیست در تدبیر این * می نماید خود خطر تأخیر این

(۱۸۴) The following verse is added in BL and in marg. C:

چونک سلطان از حکیم آرا شنید * پند اورا از دل و از جان گرید

Bul. adds:

چونکه ان تدبیرا شه کرد گوش * بود پندش زیور منکوش گوش

کس بزیرِ نَمِ خَر خاری نهد * خرنَداند دفعِ آن بری جهد
 ۱۵۰ بر جهد و آن خار مُحکَمتر زند * عاقلی باید که خاری بر کند
 خر ز بهر دفعِ خار از سوز و درد * جُفنه‌ی انداخت صد جا زخم کرد
 آن حکیم خارچین اُسناد بود * دست می زد جا بجا می آزمود
 زان کینک بر طریق داستان * باز می پرسید حالِ دوستان
 با حکیم او قصه‌ها می گفت فاش * از مقام و خواجگان و شهر و ناش
 ۱۶۰ سوی قصه گفتنش می داشت گوش * سوی نبض و جَستش می داشت هوش
 تا که نبض از نامِ یکی گردد جهان * او بود مقصودِ جانش در جهان
 دوستانِ شهرِ اُورا بر شمرد * بعد از آن شهری دگر را نام بُرد
 گفت چون بیرون شدی از شهر خویش * در کدامین شهر بودستی تو بیش
 نامِ شهری گفت و زان هم در گذشت * رنگِ رو و نبضِ او دیگر نگشت
 ۱۷۰ خواجگان و شهرها را یک بیک * باز گفت از جای و از نان و نمک
 شهر شهر و خانه خانه قصه کرد * فی رگش جنید و فی رخ گشت زرد
 نبضِ او بر حالِ خود بُد بی گزند * نا پرسید از سرفِند چو قَند
 نبض جَست و روی سرخ و زرد شد * کز سرفِندی زرگر فرد شد
 چون زرنجور آن حکیم این راز یافت * اصلِ آن درد و بلارا باز یافت
 ۱۷۰ گفت کوی او کدام اندر گذر * او سِر پُل گفت و کوی غاتفر
 گفت دانستم که رنجت چیست زود * در خلاصت سحرها خواهر نمود
 شاد باش و فارغ و این که من * آن کنم با تو که باران با چمن
 من غمِ تو مبخورم تو غمِ محسور * سر تو من مُشَفِّتم از صد پدر

و شهر (۱۵۹) B. خواجگان شهر باش (۱۵۶) Bul. صد for هر (۱۵۶) Bul. خرنَداند L (۱۵۴).
 دوستان و شهرها B. دوستان و شهر اُورا AL Bul. (۱۶۲). و شهرهاش L. و باش
 B (۱۶۶). خواجگان و شهریانرا Bul. (۱۶۵). روی و نبض B. گفت زان B (۱۶۴).
 AC Bul. (۱۷۰). این درد Bul. (۱۶۹). روی for روش L (۱۶۸). کرد زرد
 گفت و after B. بر سر پُل Bul. کدامست از گذر L. کدامست در گذر

چون زرنجوری جمال، او نماند * جانِ دختر در وصال، او نماند
 چونک زشت و ناخوش و رُخ زرد شد * اندک اندک در دل، او سرد شد
 ۲۰۵ عشقهای کز پی، رنگی بود * عشق نبود عاقبت ننگی بود
 کاش کان هم ننگ بودی یکسری * تا زرقی بر وی آن بدداوری
 خون دويد از چشم همچون جوی او * دشمن جانِ وی آمد روی او
 دشمن طاموس آمد پسر او * ای بسی شهرا بگشته قَر او
 گفت من آن آهوم کر نافر من * ریخت آن صیاد خونِ صافِ من
 ۲۱۰ ای من آن روبا صحرای کربن * سر بریدنش برای پوستین
 ای من آن پللی که زخمِ پیلان * ریخت خونم از برای استخوان
 آنک گفتم پی ما دونِ من * می نداند که نخسید خونِ من
 بر منست امروز و فردا بر وِست * مخون چون من کس چنین ضایع گِست
 گرچه دیوار افکند سایه دراز * باز گردد سوی او آن سایه باز
 ۲۱۵ این جهان کوهست و فعل، ما ندا * سوے ما آید ندهارا صدا
 این بگفت و رفت در دم زیر خاک * آن کینک شد زرنج و عشق پالک
 زانک عشقِ مردگان پابنده نیست * زانک مرده سوی ما آینه نیست
 عشقِ زنده در روان و در بصر * هر دمی باشد زغنچه نازد تر
 عشقِ آن زنده گرین کو باقیست * کز شراب جان فرایت ساقیست
 ۲۲۰ عشقِ آن بگرین که جمله انبیا * یافتند از عشقِ او کار و کیا
 تو مگو مارا بدان شه بار نیست * با کریمان کارها دشوار نیست

A (۲۰۶) عشقِ دختر بر کمال او نماند: The second hemistich in B is: (۲۰۶)

این صیاد ABL Bul. آهوم L Bul. (۲۰۹) بسا BL Bul. (۲۰۸) کاش کی کان ننگ

و. B om. (۲۱۰) می نماند که بخشد B. ماذون من C (۲۱۲) بریدنم B (۲۱۰)

B (۲۲۱) جان فرای L. جان فرایش B (۲۱۹) زعشق و رنج ABL Bul. (۲۱۶)

مارا بر شه

فرستادن شاه رسولان بسمرقند باوردن زرگر،

۱۸۵ شه فرستاد آن طرف يك دو رسول * حاذقان و كافیان پس عُدُول
 تا سمرقند آمدند آن دو رسول * از برای زرگر شنك فُضُول
 کای لطیف استادِ کامل معرفت * فاش اندر شهرها از تو صِفَت
 نك فلان شه از برای زرگری * اختیارت کرد زیرا مهتری
 اینك این خلعت بگیر و زروسم * چون بیای خاص باشی و ندیم
 ۱۹۰ مرد مال و خلعت بسیار دید * غره شد از شهر و فرزندان بُرید
 اندر آمد شادمان در راه مُرد * بی خبر کان شاه قصه جانش کرد
 اسپ نازی بر نشست و شاد ناخت * خونبهای خویش را خلعت شناخت
 ای شه اندر سفر با صد رضا * خود پیای خویش تا سُوهُ الْقَضَا
 در خیالش مُلك و عِزّ و مهتری * گفت عزرائیل رو آری بَری
 ۱۹۵ چون رسید از راه آن مرد غریب * اندر آوردش پیش شه طیب
 سوئے شاهنشاه بردندش بنواز * تا بسوزد بر سر شمع طراز
 شاه دید اورا سی تعظیم کرد * مخزن زرا بدو تسلیم کرد
 پس حکیمش گفت کای سلطان مه * آن کینك را بدین خواجه بده
 تا کینك در وصالش خوش شود * آب و صُلش دفع آن آتش شود
 ۲۰۰ شه بدو بخشید آن مهر و روی را * جُفت کرد آن هر دو صحبت جوی را
 مدت شش ماه می رانندند کار * تا بصَحّت آمد آن دختر تمام
 بعد از آن از بهر او شَرِیت بساخت * تا بخورد و پیشِ دختر می گداخت

(۱۸۵) Bul. شه for پس.

(۱۸۶) Text according to A. BCL Bul. have:

تا سمرقند آمدند آن دو امیر * پیش آن زرگر زشاهنشاه بشیر

C has رسول written above امیر and gives in marg. the second hemi-tich as it stands in A. (۱۸۷) A Bul. و کامل. (۱۸۸) B شه. (۱۸۹) Bul. om. و

before عَزّ. C om. و after عَزّ. (۱۹۸) Bul. ای for کی.

گر بُدی خونِ مُسلمانِ کامِ او * کافرِ گر بردی من نامِ او
 ۲۴۰ می‌بلرزد عرش از مدحِ شفی * بدگمان گردد زمدحش متقی
 شاه بود و شاه بس آگاه بود * خاص بود و خاصه الله بود
 آنکسی را کش چنین شاهی گُشت * سوی بخت و بهترین جای گشت
 گر ندیدی سودِ او در قهرِ او * گئی شدی آن لطفِ مُطَلَقِ قَهْرُجو
 بچه می‌لرزد اثرِ آن نیشِ حِجَام * مادرِ مُشْفِق در آن غمِ شادکام
 ۲۴۵ نیمِ جان بستاند و صد جان دهد * آنک در وهمت نیاید آن دهد
 تو قیاس از خویش می‌گیری ولیک * دُور دُور افتاده بنگر تو نیک

حکایت مرد بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان،

بود بقالی و وی را طوطی * خوش‌نوازی سبزی‌گویا طوطی
 بر دکان بودی نگهبانِ دکان * نکته‌گفتی با همه سوداگران
 در خطابِ آدمی ناطق بُدے * در نوای طوطیان حاذق بُدے
 ۲۵۰ جَست از سوی دکانِ سویی گریخت * شیشه‌های روغن گل را بریخت
 از سوی خانه بیامد خواجه‌اش * بر دکان بنشست فارغِ خواجه‌وش
 دید پُر روغن دکان و جامه چرب * بر سرش زد گشت طوطی کلِ زَصْرَب
 روزکی چندی سخن کوناه کرد * مردِ بقال از ندامت آه کرد
 ریش بر می‌کُند و می‌گفت ای دریغ * کافتابِ نعمتم شد زیرِ میخ
 ۲۵۵ دستِ من بشکسته بودی آن زمان * چون زدم من بر سرِ آن خوش‌زبان

(۲۴۴) B Bul. دم for غم. C gives دم as a variant. (۲۴۵) C gives آنچه as
 a variant for آنک. L آنچه. (۲۴۷) ABL Bul. ویرا for ویرا. B Bul. و گویا.

(۲۴۹) After this verse L adds:

خواجه روزی سوی خانه رفته بود * در دکان طوطی نگهبانی نمود
 گربه بر جست ناگه در دکان * بهر موئی طوطیک از بهر جان

So Bul., which has bis and از بیم جان. Both verses are suppl. in marg.
 A, and the second in marg. B. (۲۵۲) L و جاش چرب. (۲۵۴) Bul. - چندین.

بیان آنک کشتن و زهر دادن مرد زرگر باشارت الهی

بود نه بهوای نفس و تأمل فاسد،

کشتن این مرد بر دست حکیم * فی پی اومید بود و فی زیم
او نگشتن از برای طبع شاه * تا نیامد امر و إلهام إله
آن پسر را کش خضر برید خلق * سر آنرا در نیابد عام خلق
آنک از حق یابد او وحی و جواب * هرچه فرماید بود عین صواب
آنک جان بخشد اگر بکشد رواست * نایست و دست او دست خداست
هیچو اسمعیل پیش سز بنه - شاد و خندان پیش تیغش جان به
تا بماند جانت خندان تا ابد - هیچو جان پاک احمد با احد
عاشقان جام فرح آنکه گشند * که بدست خویش خوبانشان گشند
شاه آن خون از پی شهوت نکرد * تو رها کن بدگمانی و نبرد
تو گمان بردی که کرد آلودگی * در صفا غش کی هلد پالودگی
بهر آنست این ریاضت وین جفا * تا بر آرد کوره از نقره جفا
بهر آنست امتحان نیک و بد * تا بجوشد بر سر آرد زر زبد
گر نبودی کارش إلهام إله * او سگی بودی درانده نه شاه
پاک بود از شهوت و حرص و هوا * نیک کرد او لیک نیک بدنما
گر خضر در بحر کشتی را شکست * صد درستی در شکست خضر هست
وهم موسی با همه نور و هنر * شد از آن محبوب تو بی پر مهر
آن گل سرخست تو خوش مخوان * مست عقلست او تو مجنونس مخوان

Heading: C زهر for زبان.

- A (۲۲۴) إلهام از إله AB (۲۲۳) امید. L Bul. آن مرد. ABL Bul. (۲۲۲)
در صفا غش کی هلد B (۲۲۱) عاشقان آنکه شراب جان گشند B (۲۲۹) علم خلق.
فی شاه A (۲۲۴) نیک بد C (۲۲۳) هلد for دهد. L کی for که A
تو بی پر و پر A (۲۲۷)

این زمین پاك و آن شورست و بد * این فرشته پاك و آن دیوست و دد
 ۲۷۵ هر دو صورت گر بهم ماند رواست * آب تلخ و آب شیرین را صفاست
 جز که صاحب ذوق کی شناسد بیاب * او شناسد آب خوش از شوره آب
 سحررا با مُعْجِزه کرده قیاس * هر دورا بر مکر پندارد اساس
 ساحران موسی امر استیزه را * بر گرفته چون عصای او عصا
 زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف * زین عمل تا آن عمل راهی شگرف
 ۲۸۰ لَعْنَةُ اللَّهِ این عمل را در قفا * رَحْمَةُ اللَّهِ آن عمل را در وفا
 کافران اندر مری بوزینه طبع * آفتی آمد درون سینه طبع
 هر چه مردم میکند بوزینه هر * آن کند کز مرد بیند دم بدر
 او گمان برده که من کردم چو او * فرق را گی داند آن استیزه رو
 این کند از امر و او بهر ستیز * بر سر استیزه رویان خاك ریز
 ۲۸۵ آن منافق با موافق در نماز * از بی استیزه آید فی نیاز
 در نماز و روزه و حج و زکات * با منافق مومنان در بُرد و مات
 مومنان را بُرد باشد عاقبت * بر منافق مات اندر آخرت
 گرچه هر دو بر سر يك بازیند * هر دو باهر مَرَوَزه و رازیند
 هر یکی سوی مُقام خود رود * هر یکی بر وفقِ نام خود رود
 ۲۹۰ مومنان خوانند جانِش خوش شود * و منافق گویی پُر آتش شود
 نام او محبوب از ذاتِ وِیست * نام این مبغوض از آفاتِ وِیست
 میم و واو و میم و نون تشریف نیست * لفظِ مومن جز بی تعریف نیست
 گر منافق خوانیش این نامِ دون * همچو کژدم می خلد در اندرون

ذوق نشاند AL (۲۷۶). دامت و دد B. وین سرشته پاك A (۲۷۷).

راه Bul. (۲۷۹). استیزه L (۲۸۰). پندارد A (۲۷۷).

بی نیاز L (۲۸۵). و. om. A (۲۸۷). مرا Bul. مری for بدی A. کافر آمد در

The second syllable of گویی is short here. L شود A in

میم نون C. میم واو و میم نون A (۲۹۲). گویی as تند a variant for

می خلد for می خزان C. زان نام دون L. آن نام دون B (۲۹۲).

هدیه‌ها می‌داد هر درویش را * تا بیابد نطفی مرغِ خویش را
 بعد سه روز و سه شب حیران و زار * بر دکان بنشسته بُد نویدوار
 می‌مود آن مرغ را هر گون شکفت * تا که باشد کاندر آید او بگفت
 جَوَلَفی سَرِ رهنه می‌گذشت * با سربِ مو چو پُشتِ طاس و طشت
 ۲۶۰ طوطی اندر گفت آمد در زمان * بانگ بر درویش زد که هی فلان
 از چه ای کل با کلان آمیختی * تو مگر از شیشه روغن ریختی
 از قیاس خنده آمد خاقی را * کو چو خود پنداشت صاحب دل را
 کارِ پاکانرا قیاس از خود مگیر * گرچه ماند در نشستن شیر و شیر
 جمله عالم زین سبب گمراه شد * کم کسی زابدالِ حق آگاه شد
 ۲۶۵ هَمَسری با انبیا بر داشتند * اولیارا همچو خود پنداشتند
 گفته اینک ما بشر ایشان بشر * ما و ایشان بسته خوابیم و خور
 این ندانستند ایشان از عَمی * هست فرقی در میان بی مُتها
 هر دو گون ز نور خوردند از محل * لیک شد زان نیش و زین دیگر غسل
 هر دو گون آهو گها خوردند و آب * زین یکی سرگین شد و زان مُشکِ ناب
 ۲۷۰ هر دو نی خوردند از یک آب‌خور * این یکی خالی و آن دیگر شکر
 صد هزاران این چنین آشبه بین * فرقیشان هفتادساله راه بین
 این خورد گردد پلیدی زو جدا * آن خورد گردد همه نور خدا
 این خورد زاید همه بخل و حسد * آن خورد زاید همه عشقِ احد

با هزاران غصه و غم گشته جفت * که عجب این مرغ کی آید بگفت

In the second hemistich A has: *آن زمان* AB Bul. (۲۶۰). *با سری* A (۲۵۹).

هی for ای Bul. درویش بر زد کای فلان B. بانگ بر وی زد بگفتش ناگهان

ما بشر و بشان بشر B (۲۶۶). نوشتن AB Bul. (۲۶۴). از چه کل B (۲۶۱).

B (۲۷۰). زین بیش و زان دیگر L om. Bul. (۲۶۸). ما چو ایشان بسته A

و آن خورد L Bul. (۲۷۲). و این پُر B. و آن پُر از شکر A Bul. آن یکی

همه نور احد C Bul. for و آن AL. گردد همه بخل C Bul. (۲۷۴) Suppl. in marg.

کار بی چون را که کیفیت نهد * این که گفتم هر ضرورت می دهد
 گه چنین بنماید و گه ضدّ این * جز که حیرانی نباشد کار دین
 فی چنان حیران که پشتش سوی اوست * بل چنین حیران و غرق و مست دوست
 آن یکی را روی او شد سوی دوست * و آن یکی را روی او خود روی اوست
 روی هر يك می نگر می دار پاس * بُوکِ گردی تو ز خدمت رُشناس^{۴۱۰}
 چون بسی ابلیس آدم رُوس هست * پس بهر دستی نشاید داد دست
 ز آنک صیاد آورد بانگ صغیر * تا فرید مرغ را آن مرغ گیر
 بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش * از هوا آید بیابد دام و نیش
 حرف درویشان بدزد مرد دون * تا بخواند بر سلیمی زان فسون
 کار مردان روشنی و گرمیست * کار دوانان حبله و بی شرمیست^{۴۲۰}
 شیر پشیم از برای گد کند * بُو مُسَلِم را لقب آخند کنند
 بو مسيلم را لقب کذاب ماند * مر محمدا اُولُو الْأَلْبَاب ماند
 آن شراب حق ختامش مُشکِ ناب * باده را ختمش بود گند و عذاب
 داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می کشت از بهر تعصب،

بود شاهی در جهودان ظلم ساز * دشمن عیسی و نصرانی گداز
 عهد عیسی بود و نوبت آن او * جان موسی او و موسی جان او^{۴۲۰}
 شاه احوّل کرد در راه خدا * آن دو دمساز خدایی را جدا
 گفت استاد احوّل را کاندرا آ * رُو برون آر از وثاق آن شیشه را
 گفت احوّل زان دو شیشه من کدام * پیش تو آم بکن شرح تمام

از ضرورت می جهد L. این ضرورت. AB Bul. کیفیت دهد L. کی کیفیت نهد AC (۴۱۱)

B. چنان for چنین L Bul. (۴۱۲) گه چنان بناید و گاهی چنین Bul. (۴۱۲)

in the second hemistich. و آن for و من BL (۴۱۴). حرام که غرق Bul. بل چنان

دام پیش A (۴۱۸). After this verse L adds: (۴۲۷)

چون درون رفت احوّل ادر خامه زود * شیشه پیش چشم او دو می نمود

گر نه این نام اشتقاق دوزخست * پس چرا در وی مذاق دوزخست
 ۲۹۵ زشتی آن نام بد از حرف نیست * تلخی آن آب بحر از ظرف نیست
 حرف ظرف آمد درو معنی چو آب * بحر معنی عنده ام الکتاب
 بحر تلخ و بحر شیرین در جهان * در میانشان برزخ لا یغیان
 دانکه این هر دو زیک اصلی روان * بر گذر زین هر دو رو تا اصل آن
 زر قلب و زر نیکو در عیار * بی محک هرگز ندانی زاعتبار
 ۳۰۰ هرکرا در جان خدا بنهد محک * مر یقین را باز داند او زشک
 در دهان زنه خاشاکی جهد * آنکه آرامد که بیرونش نهد
 در هزاران لقمه یک خاشاک خُرد * چون در آمد حس زنه پی بُرد
 حس دنیا نردبان این جهان * حس دینی نردبان آسمان
 صحت این حس بجوید از طیب * صحت آن حس بخواهید از حیب
 ۳۰۵ صحت این حس زمعموری تن * صحت آن حس زویرائی بدن
 راه جان مر جسم را ویران کند * بعد از آن ویرانی آبادان کند
 کرد ویران خانه بهر گنج زر * وز همان گنجش کند معمورتر
 آبر را ببرد و جورا پاک کرد * بعد از آن در جوران کرد آب خورد
 پوست را بشکافت و پیکان را کشید * پوست نازه بعد زانش بر دمید
 ۳۱۰ قلعه ویران کرد و از کافر ستند * بعد زان بر ساختش صد بُرج و سد

تا اصل دان A. اصل روان A. زانک این هر دو L (۲۹۸). این نام بد Bul. (۲۹۵)

L (۲۰۲). دهای A (۲۰۱). هر یقین را BCL (۲۰۰). ندانی اعتبار B (۲۹۹)

bis. بجوید Bul. BL bis. بجوید A (۲۰۴). دینی for عقی B (۲۰۴). در آید.

After this verse B (۲۰۶). and so C in marg. ز تخریب بدن L Bul. (۲۰۵)

Bul. add :

ای خنک جانی که در عشق مأل * بذل کرد او خان و مان [خانمان Bul.] و ملک و مال

B. پوست را بگنناد L (۲۰۹). روان for رها B. در جو for جورا Bul. (۲۰۸)

. پوست نازه for پوستی نو B. پیکان را before Bul. om.

بر مُنادی گاه کن این کار تو * بر سرِ راهی که باشد چار سو
آنکهم از خود بران نا شهرِ دُور * تا در اندام دریشان شرّ و شور

تلیس وزیر با نصارا،

پس بگویم من بِسرِ نصرانیم * اے خدای رازدان می دانیم
شاه واقف گشت از ایمانِ من * وز تعصّب کرد قصدِ جانِ من
۲۵۰ خواستم تا دین زشّه پنهان کنم * آنک دینِ اوست ظاهر آن کنم
شاه بویی برد از اسرارِ من * متهم شد پیشِ شه گشتارِ من
گفت گفتم تو چو در نان سوزنت * از دلِ من نا دلِ تو روزنت
من از آن روزن بدیدم حالِ تو * حالِ تو دیدم نوشم قالِ تو
گر نبودی جانِ عیسی چاره‌ام * امو جهودانه بکرده پاره‌ام
۲۵۵ بهرِ عیسی جانِ سپارم سرِ دهر * صد هزاران متّش بر خود نهم
جان دریغ نیست از عیسی ولیک * واقفم بر علمِ دینش نیک نیک
حیف می آمد مرا کانِ دینِ پاک * در میانِ جاهلان گردد هلاک
شکر ایزدرا و عیسی را که ما * گشته‌ام آن کیشِ حقرا رهنما
از جهود و از جهودے رسته‌ام * تا بژناری میانرا بسته‌ام
۲۶۰ دَوْر دَوْرِ عیسی است اے مردمان * بشنوید اسرارِ کیشِ او بجان
کرد با وی شاه آن کاری که گفت * خلق اندر کارِ او مانده شگفت
راند اورا جانبِ نصرانیان * کرد در دعوت شروع او بعد زان

Heading: Bul. مکر و تلیس.

نوشتنم قالِ تو A (۲۵۴). گفت وعظ تو L (۲۵۲). پیش او Bul. (۲۵۱).

Bul. L (۲۵۸). می آید Bul. L (۲۵۷). بر جان نهم B. جان دم B (۲۵۵).

After this verse (۲۶۰). بسته‌ام and رسته‌ام ABL Bul. (۲۵۶). کیشِ for دین.

B Bul. and C in marg. add:

and so L چون وزیر آن مکررا بر شه شمرد * از دلش اندیشه را کُتی ببرد

and so C in marg. and خلق حیران ماند زان مکر نهفت. AB Bul. (۲۶۱)

گفت استاد آن دو شیشه نیست رَو * احولی بگذار و افزون بین مشو
 ۲۳۰ گفت ای اُستا مرا طعنه مزن * گفت اُستا زان دو يك را در شکن
 شیشه يك بود و بچشمش دو نمود * چون شکست او شیشه را دیگر نبود
 چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم * مرد احول گردد از میلان و خشم
 خشم و شهوت مرد را احول کند * زاستقامت رُوح را مُبدل کند
 چون غرض آمد هنر پوشیده شد * صد حجاب از دل بسوی دیده شد
 ۲۳۵ چون دهد قاضی بدلِ رشوت قرار * گی شناسد ظالم از مظلوم زار
 شاه از حقدِ جهودانه چنان * گشت احول کالامان یا رَبِّ امان
 صد هزاران مومنِ مظلوم کُشت * که پناهر دینِ موسی را و پشت

آموختن وزیر مکر پادشاه را،

او وزیری داشت گبر و عَشُوْده * کو بر آب از مکر بر بستی گره
 گفت ترسایان پناهِ جان کنند * دینِ خود را از مِلک پنهان کنند
 ۲۴۰ کم کُش ایشان را که کُشتن سود نیست * دین ندارد بُوئِ مُشک و عود نیست
 سِر پنهانست اندر صد غلاف * ظاهرش با تو چو تو باطن خلاف
 شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست * چاره آن مکر و آن تزویر چیست
 تا نماند در جهان نصرانی * فی هوایدا دین و فی پنهانی
 گفت ای شه گوش و دستم را بَر * بینی‌ام بشکاف اندر حُکم مُر
 ۲۴۵ بعد زان در زیرِ دار آور مرا * تا بخوهد يك شفاعت گر مرا

(۲۴۰) Bul. بر شکن. (۲۴۱) In ABL Bul. this verse follows v. ۲۳۲. B Bul.

جحد. جحد for جد A (۲۴۶) چنمرا احول L (۲۴۲) او for آن.

جهود [جهودان] آزمان A. خشم L

Heading: C مکرى. Bul. پادشاه جهود را.

(۲۴۱) B عَشُوْده. C apparently رهن عَشُوْده. AB Bul. او for شه B (۲۴۸)

ظاهرش با نیت و باطن بر خلاف L Bul. ظاهرش با تو چو در باطن خلاف

بشکاف و لب در حکم مر ABL Bul. (۲۴۴)

بَشْنُوا از اخبارِ آن صدرِ صُدور * لا صَلَوةَ تَمَّ إِلَّا بِاتِّحْضُور
 گر نه موشی دزد در انبارِ ماست * گندمِ اعمالِ چِل ساله کجاست
 ریزه ریزه صدقِ هر روزه چرا * جمع ی‌ناید درین انبارِ ما
 بس ستارهٔ آتش از آهن جهید * و آن دل سوزید پذرقت و کشید
 ۲۸۵ لیک در ظلمت یکی دزدی نهان * می‌نهد انگشت بر استارگان
 می‌کشد استارگان را بک بیک * تا که نفروزد چراغی از فلک
 گر هزاران دام باشد در قَدَم * چون تو با مایی نباشد هیچ غم
 هر شبی از دامِ تن ارواح را * می‌رهانی می‌گنی الواح را
 می‌رهند ارواح هر شب زین قفص * فارغان از حکم و گنتار و قفص
 ۲۹۰ شب ز زندان بی‌خبر زندانیان * شب ز دولت بی‌خبر سلطانیان
 فی غم و اندیشهٔ سود و زیان * فی خیالِ این فلان و آن فلان
 حالِ عارف این بود بی خواب هم * گفت ابزد هُم رُقُودَ زین مَرَم
 خفته از احوالِ دنیا روز و شب * چون قلم در پنجهٔ تَقْلِبِ رَب
 آنک او پنجه نیند در رَقَم * فَعَلْ بِنَدَارِ بَجْنِش اِنَّ قَلَم
 ۲۹۵ شتهٔ زین حالِ عارف و نمود * خلق را هم خوابِ حَسّی در رُبُود
 رفته در صحرای بی‌چون جانسان * رُوحشان آسوده و ابدانسان

(۲۸۱) A Bul. صَدْرُ الصُّدُور. A. صَلَوةُ الْقَلْبِ. BCL. تَمَّ. Bul. تَمَّ. (۲۸۱)

(۲۸۲) In L this and the following verse are transposed.

(۲۸۳) B چرا for کجا. (۲۸۴) A شاره آتش.

(۲۸۵) A دزدی corr. in marg. to روزی. (۲۸۶) AB Bul. بر فلک.

(۲۸۷) After this verse Bul. adds:

گر عنایات بود با ما مقیم * کی بود بیعی از آن دزد لثیم

(۲۸۹) Bul. فَنَس. AB Bul. و محکوم کس. L. فارغان فی حاکم و محکوم کس. (۲۸۹)

A om. (۲۹۰) از احوالِ عالم B (۲۹۱) این فلان C (۲۹۱) و. و حصص

B خلق را for عقل را. (۲۹۶) A om. After this verse Bul. adds:

هر یکی آسودهٔ حرص و حصص * مرغوش آزادهٔ دام و قفص

قبول کردن نصارا مکر وزیرا،

صد هزاران مرد ترسا سوی او * اندك اندك جمع شد در کوی او
 او بیان می کرد با ایشان برآز * سِرِّ انگلیون و زُنار و نماز
 ۲۶۵ او بظاهر واعظ احکام بود * لبك در باطن صغیر و دام بود
 بهر این بعضی صحابه از رسول * مُلتَمِس بودند مکر نفس غول
 کو چه آمیزد ز اغراضِ نهان * در عبادتها و در اخلاصِ جان
 فضلِ طاعت را نَجَسندی ازو * عیبِ ظاهر را نَجَسندی که کو
 موبو ذره بذره مکر نفس * می شناسیدند چون گل از کَرَس
 ۲۷۰ مُشکافانِ صحابه هر در آن * وعظِ ایشان خیره گشندی بجان

متابعت کردن نصارا وزیرا،

دل بدو دادند ترسایان تمام * خود چه باشد قوتِ تقلیدِ عام
 در درونِ سینه مهرش کاشتند * نایبِ عبسیش می پنداشتند
 او بِسَرِ دَجَالِ بک چشمِ لعین * ای خدا فریاد رسِ نَعَمِ الْمَعِين
 صد هزاران دام و دانهست ای خدا * ما چو مرغانِ حریصِ بی نوا
 ۲۷۵ دَمِ بَدَمِ ما بسته دامِ نَومِ * هر یکی گر باز و سیرغی شوم
 می رهایی هر دمی مارا و باز * سوے دای می روم اے بی نیاز
 ما درین انبار گنْدَمِ می کنیم * گندمِ جمع آمد گم می کنیم
 می نیندیشیم آخر ما بهوش * کین خلل در گندمست از مکرِ موش
 موش نا انبارِ ما حُفره زَدست * وز قَنَشِ انبارِ ما ویران شدست
 ۲۸۰ اوّل ای جان دفعِ شرّ موش کن * و آنگهان در جمعِ گدَمِ جوش کن

Bul. C. نَجَسندی ازو A. (۲۶۹). گرچه آمیزد AB (۲۶۷). بعضی Bul. (۲۶۶).

خیره گشندی L (۲۷۰). و ذره ذره ABL Bul. (۲۶۹). بچسبندی که کو.

AB Bul. (۲۷۵). ما for یا. در آن وعظ و بیان.

Bul. (۲۸۰). جوش for گوش. موش در انبار ما B (۲۷۹). B om. (۲۷۷).

خفته آن باشد که او از هر خیال * دارد اومید و کند با او مفال
 دیورا چون حُور بیند او بخواب * پس زشہوت ریزد او با دیو آب
 ۴۱۵ چونک تخم نسل او در شوره ریخت * او بخویش آمد خیال از وی گریخت
 ضعفِ سر بیند از آن و تن پلید * آہ از آن نقش پدید ناپدید
 مرغ بر بالا پران و سایه‌اش * می‌دود بر خاکِ پَران مرغ‌وش
 ابلہی صیادِ آن سایه شود * می‌دود چندنک بی مایه شود
 بی‌خبر کانِ عکسِ آن مرغِ هواست * بی‌خبر کی اصلِ آن سایه کجاست
 ۴۲۰ تیر اندازد بسوی سایه او * ترکش خالی شود از جُست و جو
 ترکشِ عمرش تہی شد عمر رفت * از دویدن در شکارِ سایه تفت
 سایه بزدان چو باشد دایه‌اش * وا رھاند از خیال و سایه‌اش
 سایه بزدان بود بندِ خدا * مَرده این عالم و زنۀ خدا
 دامن او گیر زوئر بی گمان * تا رھ در دامنِ آخر زمان
 ۴۲۵ کَیْفَ مَدَّ الظِّلَّ نقشِ اولیاست * کو دلیلِ نورِ خورشیدِ خداست
 اندرین وادی مروی این دلیل * لا اُحِبُّ الْآفِلینِ گو چون خلیل
 رَو زسایه آفتابی را بیاب * دامنِ شہ شمس تبریزی بتاب
 رہ ندانی جانبِ این سُر و عُرُس * از ضیاءِ اَلْحی حُسامُ الدِّینِ بپرس
 ور حسد گیرد ترا در ره گُلُو * در حسد ابلِس را باشد غُلُو
 ۴۳۰ کو ز آدم ننگ دارد از حسد * با سعادت جنگ دارد از حسد
 عَقَبه زین صعب‌تر در راه نیست * ای خُنک آنکس حسد همراه نیست

بر دیو آب. Bul. (۴۱۴) . امید. B om. L. Bul. (۴۱۴)

شور. C in A is suppl. above. B L Bul. در نسل را (۴۱۵)

پدید و ناپدید. C originally (۴۱۶)

In C the words between مرغ بر بالا و زیر آن سایه‌اش B. مرغ بر بالا و پَران سایه‌اش A (۴۱۷) have been erased and می‌دود has been added after پَران. Bul. آنکس حسد (۴۴۱)

وز صغیری باز دام اندر گشتی * جمله را در داد و در داوَر گشتی
 فالِقُ الْإِصْبَاحِ اِسْرَافیل وار * جمله را در صورت آرد زان دیار
 رُوحهای متبسط را تن کند * هر تنی را باز آستن کند
 ۴۰۰ اَسِی جانیها را کند عاری ز زین * سِرِّ الْاَنُومِ اَخُو الْهَوْنِست این
 لیک بهر آنک روز آیند بار * بر نهد بر پاش پابند دراز
 تا که روزش وا گشت زان مَرغزار * وز چراگاه آردش در زیر بار
 کاش چون اصحابِ کُوف این رُوح را * حفظ کردی یا چو کشتی نوح را
 تا ازین طوفان بیداری و هوش * وا رهیدی این ضمیر و چشم و گوش
 ۴۰۵ ای بسا اصحابِ کُوف اندر جهان * پهلوی تو پیش تو هست این زمان
 غار با او بار با او در سُرود * مهر بر چشمت و بر گوشت چه سود

قصه دیدن خلیفه لیلی را،

گفت لیلی را خلیفه کآن تُوے * کر تو مجنون شد پریشان و غوی
 از دگر خوبان تو افزون نیستی * گفت خامش چون تو مجنون نیستی
 هر که بیدارست او در خواب تر * هست بیدارش از خوابش بتر
 ۴۱۰ چون بحق بیدار نبود جانِ ما * هست بیداری چو دربندانِ ما
 جان همه روز از لکدکوبِ خیال * وز زبان و سود وز خوفِ زوال
 فی صفا می ماندش فی لطف و قَر * فی بسوے آسمان راه سفر

(۴۹۷) After this verse BL Bul. (and AC in marg.) add:

چونک نور صبحدم سر بر زند * کرگس ز دین گردون پر زند

(۴۰۱) A. اخ. AL (۴۰۰) اس جان را می کند. and so corr. in C. ABC Bul.

تا برین طوفان C (۴۰۴). برهد بر پایشان بند دراز. BL Bul. بهر آلم آید روز باز

کر از. Bul. (۴۰۷) تو بی. Bul. (۴۰۵) A ای بی. and so corr. in C.

خوف و وبال A (۴۱۱). دربند آن ما. Bul. (۴۱۰). خاموش. Bul. (۴۰۸).

L. خوف و ملال. Instead of the second hemistich B has the second hemistich of

v. ۴۱۴. (۴۱۲) B om.

نُکته‌ها می‌گفت او آمیخته * در جُلاب قند زهرے ریخته
 ظاهرش می‌گفت در ره چُست شو * وز اثر می‌گفت جانرا سُست شو
 ظاهر نقره گر اسپیدست و نُو * دست و جامه می سیه گردد ازو
 ۴۰. آتش ارچه سرخ رُویت از شرر * نو ز فعل او سیه کاری نگر
 برق اگر نوری نماید در نظر * لیک هست از خاصیت دزدِ بصر
 هرک جز آگاه و صاحب ذوق بود * گفت او در گردن او طوق بود
 مدتی شش سال در هجران شاه * شد وزیر آتباع عیسی را پناه
 دین و دل را کُل بدو بسپرد خلق * پیشِ امر و حکم او می‌مرد خلق

پیغام شاه پنهان مر وزیرا،

۴۰. در میان شاه و او پیغامها: شاه را پنهان بدو آرامها

(۴۴۷) After this verse L adds:

هرکه باشد زشت گفتش زشت دان * مرده هرچه گوید آنرا نیست جان
 گفت انسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان بقین هم نان بود
 زان علی فرمود نقل جاهلان * بر مزابل همچو سبزه ای فلان
 بر چنان سبزه هر آکس کونشت * تو یقین میدان کو [که او] بر کونشت
 بایدش خود را بشتن زان حدث * تا نماز فرض او نبود عبث

Bul. adds:

حسن هر گفتار را غرهٔ مشو * فبیح معنی دارد او با هش شنو
 بد دروئانرا بود گفتار بد * قلبشان مرده است نبود روح ابد
 چونکه اسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان بقین هم نان بود
 شیر یزدان گفت جاهل را کلام * هست سبز مزبله بس بی دوام
 هرکرا آن سبز باشد جایگاه * لوث و خیشش جامهٔ او کرد تپاه
 آب باید کردن پاک حدث * تا نمازش را نباشد چون عبث

مدت BL (۴۰۲). درد بصر L (۴۰۱). مر سیه Bul. دست جامه A (۴۴۹).

After this verse Bul. adds: امر حکم او B (۴۰۴). شش ماه L.

آخر الامر از برای آن مراد * تا دهد چون خاک ایشانرا بیاد

Heading: L om. AB Bul. با وزیر.

(۴۰۰) After this verse B has the verse آخر الامر الخ cited above from Bul.

این جسد خانهٔ حسد آمد بدان * کز حسد آلوده باشد خاندان
 گر جسد خانهٔ حسد باشد ولیک * آن جسدر پاك کرد الله نيك
 طَهَّرَا بَيْتِي بِيَانِ پاكِست * گنجِ نورست ار طِلْسَمِش خاكِست
 ۴۵ چون کئی بر بی حسد مکر و حسد * زان حسد دل را سیاهیها رسد
 خاك شو مردانِ حق را زیر پا * خاك بر سر کن جسدر هچو ما

بیان حسد وزیر،

آن وزیرك از حسد بودش تَراد * نا بیاطل گوش و بینی باد داد
 بر امید آنك از نیشِ حسد * زهر او در جانِ مسکینان رسد
 هر کئی کوا از حسد بینی کند * خویشتن بی گوش و بی بینی کند
 ۴۴ بینی آن باشد که او بویی بَرَد * بُوئی او را جانبِ کوبی بَرَد
 هر که بُویش نیست بی بینی بود * بُوئی آن بُوِست کآن دینی بود
 چونك بویی بُرد و شُکر آن نکرد * کفرِ نعمت آمد و بینش خورد
 شُکر کن مر شاکران را بنده باش * پیشِ ایشان مرده شو پاینده باش
 چون وزیر از ره زنی مایه مساز * خلق را تو بر میآور از نماز
 ۴۴ ناصحِ دین گشته آن کافر وزیر * کرده او از مکر در کوزینه سیر

فهم کردن حاذقان نصارا مکر وزیر را،

هرك صاحب ذوق بود از گنتِ او * لذتی می‌دید و تلخی جُفتِ او

کر for از. AB Bul. این حسد خانهٔ جسد آمد A (۴۲۲)

گر کئی. (۴۴۵) Suppl. in marg. C. Bul. گر حسد خانهٔ جسد باشد A (۴۲۲)

گشت B (۴۴۵). خویش را B (۴۲۶)

Heading: AL صادقان. A om. نصارا.

و. B om. (۴۴۶)

قدرت خود بین که این قدرت ازوست * قدرت تو نعمت او دان که هُوس
 در یکی گفته کریں دو برگذر * بُت بود هرچه بگنجد در نظر
 ۴۷۰ در یکی گفته مکش این شمع را * کین نظر چون شمع آمد جمع را
 از نظر چون بگذری و از خیال * کُشته باشی نیمشب شمع وصال
 در یکی گفته بکش باکی مدار * نا عوض بینی نظرا صد هزار
 که زکشتن شمع جان افزون شود * لیلیات از صبر تو مجنون شود
 ترک دنیا هرک کرد از زهد خویش * بیش آمد پس او دنیا و بیش
 ۴۸۰ در یکی گفته که آنچ داد حق * بر تو شیرین کرد در ایجاد حق
 بر تو آسان کرد و خوش آنرا بگیر * خوشت را در میفکن در زحیر
 در یکی گفته که بگذار آن خود * کان قبول طبع تو رکت و بد
 راههای مختلف آسان شدست * هر یکی را ملتی چون جان شدست
 گر میسر کردن حق ره بده * هر جهود و گبر ازو آگه بده
 ۴۹۰ در یکی گفته میسر آن بود * که حیوة دل غذای جان بود
 هرچ ذوق طبع باشد چون گذشت * بر نه آرد همچو شوره ربیع و گشت
 جز پشیمانی نباشد ربیع او * جز خسارت بیش نارد ربیع او
 آن میسر نبود اندر عاقبت * نام او باشد معسر عاقبت
 تو معسر از میسر باز دان * عاقبت بشگر جمال این و آن
 ۴۹۰ در یکی گفته که اُستاده طلب * عاقبت بینی نیایی در حَسَب
 عاقبت دیدند هر گون ملتی * لاجرم گشتند اسیر زلتی
 عاقبت دیدن نباشد دستباف * ورنه گی بودی ز دینها اختلاف
 در یکی گفته که اُستا هر نوبی * زانک اُستارا شناسا هر نوبی

پیش آید B (۴۷۹) . با غرض بینی A (۴۷۷)

خوش و before L Bul. om. (۴۸۱)

پیش نارد C (۴۸۷) . ربیع کشت Bul. یارد (۴۸۶)

بدینها Bul. (۴۹۲) . دانی Bul. (۴۹۱)

پیشِ او بنوشت شه کای مُفیلر * وقت آمد زود فارغ کن دلم
گفت اینک اندر آن کارم شها * کافکنم در دینِ عیسی فتنها

بیان دوازده سبط از نصارا،

قومِ عیسی را بُد اندر دار و گیر * حاکمانشان ده امیر و دو امیر
هر فرقی مر امیری را تَبَع * بنده گشته میرِ خود را از طمع
این ده و این دو امیر و قومشان * گشته بنده آن وزیر بدنشان
اعتماد جمله بر گفتار او * افتدای جمله بر رفتار او
پیشِ او در وقت و ساعت هر امیر * جان بدادی گر بدو گفتی بیر

تخلیط وزیر در احکام انجیل،

ساخت طوماری بنام هر یکی * نقشِ هر طومار دیگر مَسَلکی
حکمهای هر یکی نوعی دگر * این خلافِ آن زبایان تا سَر
در یکی رام ریاضت را و جوع * رکنِ توبه کرده و شرط رجوع
در یکی گفته ریاضت سود نیست * اندرین ره مَخْلَصی جز جود نیست
در یکی گفته که جوع و جود تو * شَرُک باشد از تو با معبود تو
جز توکل جز که تسلیم تمام * در غم و راحت همه مکرست و دام
در یکی گفته که واجب خدمتست * ورنه اندیشه توکل تهنیتست
در یکی گفته که امر و نهیهاست * بهر کردن نیست شرحِ عجزِ ماست
تا که عجز خود ببینیم اندر آن * قدرتِ حق را بدانیم آن زمان
در یکی گفته که عجز خود مبین * کفرِ نعمت کردنست آن عجزِ هین

Heading: L om. A شط. B بپشت (۴۵۶)

بد آن وزیر و بدنشان C قومشان و. A (۴۶۰)

Heading: C Bul. om. در. (۴۶۴) Bul. نوع.

قدرت او را ABL Bul. عجز for شَر C (۴۷۱)

خاك امين و هرچ در وی كاشتی * بی خیانت جنسِ آن بر داشتی
 ۱۰۰ این امانت زان امانت یافتست * كآفتابِ عدل بر وی نافتست
 تا نشانِ حق نیارد نوپهار * خاكِ سرهارا نكرده آشكار
 آن جوادی كه جمادی را بداد * این خبرها وین امانت وین سداد
 مر جمادی را كند فضلش خیر * عافلان را كرده قهر او ضریر
 جان و دل را طاقتم آن جوش نیست * با كه گویم در جهان يك گوش نیست
 ۱۰۵ هر كجا گوئی بُد از وی چشم گشت * هر كجا سنگی بُد از وی بشم گشت
 كیمیا سازسب چه بُود كیمیا * مُعْجِزه بخش است چه بُود سبیا
 این ثنا گفتن زمن تركِ ثناست * كینه دلیلِ هستی و هستی خطاست
 پیشِ هست او بیاید نیست بود * چیست هستی پیشِ او كُور و كبود
 گر نبودی كور ازو بگذاختی * گرمی خورشید را بشناختی
 ۱۰۲ ورنمودی او كبود از تعزیت * گئی فسردی همچو پنج این ناحیت

بیان خسارت وزیر درین مکر

همچو شه نادان و غافل بُد وزیر * پنجه می زد با قدیم ناگزیر
 با چنان قادر خدایی كر عدم * صد چو عالم هست گرداند بدمر
 صد چو عالم در نظر پیدا كند * چون كه چشمش را بخود بینا كند
 گر جهان پشت بزرگ و بی بُنیست * پیشِ قُدرت ذرّه می دان كه نیست
 ۱۰۵ این جهان خود حبسِ جانهای شماس * هین روید آن سو كه صحرای شماس
 این جهان محدود و آن خود بی حدست * نقش و صورت پیشِ آن معنی سدست
 صد هزاران نیزه فرعون را * در شكست از موسی با يك عصا
 صد هزاران طَبّ جالینوس بود * پیشِ عیسی و دَمش افسوس بود

(۵۱۴) A om.

با کی گویم A (۵۱۴)

L in the second hemistich (۵۱۵)

هر كجا گوئی بد از وی بشم گشت.

ناید C (۵۱۸)

صحرای خداست L. جانهای بیست L (۵۲۵)

مرد باش و سُخْرُ مردان مشو * رَوْ سِرِ خود گیر و سرگردان مشو
 ۴۹۵ در یکی گفته که این جمله یکبست * هرک او دو بیند احوال مردکبست
 در یکی گفته که اُصد یک چون بود * این کی اندیشد مگر مجنون بود
 هر یکی قولیست ضدِ همدگر * چون یکی باشد یکی زهر و شکر
 نا زهر و از شکر در نگذری * گئی زوحدت وز یکی بویی بری
 این غلط وین نوع ده دفتر و دو * بر نوشت آن دین عیسی را عدو

نِیان آنک این اختلاف در صورت رَوِشست نی در حقیقت راه،

... او زیک رنگی عیسی بُو نداشت * وز مزاج خُمِ عیسی خُو نداشت
 جامه صدرنگ از آن خُمِ صفا * ساده و یک رنگ گنتی چون ضیا
 نیست بکرنگی کزوخیزد ملال * بل مثال ماهی و آب زلال
 گرچ در خشکی هزاران رنگهاست * ماهیان را با بیوست جنگهاست
 کیست ماهی چیست دریا در مثل * تا بدان ماند ملک عزّ وجلّ
 ۵۰۰ صد هزاران بحر و ماهی در وجود * سجد آرد پیش آن اکرام و جود
 چند باران عطا باران شد * تا بدان آن بحر دُرّافشان شد
 چند خورشید کرم افروخته * تا که ابر و بحر جود آموخته
 پرتو دانش زده بر خاک و طین * تا شد دانه پذیرند زمین

(۴۹۴) A and om. و. C om. گیر. After this verse Bul. adds:

گفته یک را جمله تویی در نظر * در میان نبود دگر هیچ جلوه گر

(۴۹۶) After this verse Bul. adds:

هر یکی را عکس شد لاف و گداز * صورت و معنیش عین اختلاف

(۴۹۸) ABL Bul. و کی تو از گلزار وحدت بو بری. (۴۹۷) C و صدّ C

in marg. C has و. (۴۹۹) ABL Bul. ده طومار و دو. که زوحدت

Heading: B Bul. اختلافات. B Bul. صورت روشن است. A om. راه.

(۵۰۲) C بر مثال (۵۰۸) L بر ما و طین. B Bul. و طین and so corr.

in L. ABL Bul. پذیرنده. B تا که شد دانه.

پرورد در آتش ابرهیم را * ایمنی رُوح سازد بیم را
از سبب سوزش من سَوَداییم * در خیالاتش چو سُو فسطاییم

مکر دیگر انگختن وزیر در اضلال قوم،

مکر دیگر آن وزیر از خود بیست * وعظرا بگذاشت و در خلوت نشست
در مُریدان در فگند از شوق سوز * بود در خلوت چهل پنجاه روز
خلق دیوانه شدند از شوق او * از فراق حال و قال و ذوق او
لابه و زار می کردند و او * از ریاضت گشته در خلوت دونو
گفته ایشان نیست مارا بی تو نور * بی عصا کش چون بود احوال کور
از سر اکرام و از بهر خدا * پیش ازین مارا مدار از خود جدا
ما چو طفلانیم و مارا دایه تو * بر سر ما گستران آن سایه تو
گفت جانم از مُحِبان دور نیست * لیک بیرون آمدن دستور نیست
آن امیران در شفاعت آمدند * و آن مُریدان در شاعت آمدند
کین چه بدبختیست مارا ای کریم * از دل و دین مانده ما بی تو بینم
تو بهانه می کنی و ما زرد * می زنیم از سوز دل دمه های سرد
ما بگفتار خوشت خُو کرده ایم * ما ز شیر حکمت تو خورده ایم
الله الله این جنا با ما مکن * خیر کن امروز را فردا مکن
می دهد دل مر ترا کین بی دلان * بی تو گردند آخر از بی حاصلان

(۵۴۷) After this verse L adds:

در خرابی گنجها پنهان کند * خار را گل جسمهارا جان کند

Bul. adds:

در خرابه گنج را پنهان کند * خار را گل جسم جان احسان کند

(۵۴۸) L از سبب سازش.

Heading: Bul. نصارا. In B نصارا has been added by a later hand.

(۵۴۹) Bul. om. و.

(۵۵۲) Bul. کردند او.

(۵۵۵) C و آن سایه.

صد هزاران دفتر اشعار بود * پیشِ حَرْفِ اُمِّی اش عار بود
 ۵۲۰ با چنین غالب خداوندی کسی * چون نبرد گر نباشد او خسی
 بس دل چون کوه را انگبخت او * مرغِ زیرک با دو پا آویخت او
 فهم و خاطر نیز کردن نیست راه * جز شکسته و نگیرد فضلِ شاه
 اے بسا گنج آگنانِ کُنچ کاو * کآن خیال اندیش را شد ریشِ گاو
 گاو که بود تا تو ریش او شوی * خاک چه بود تا حشیش او شوی
 ۵۳۰ چون زنی از کارِ بد شد روی زرد * مسخ کرد او را خدا و زهره کرد
 عورنی را زهره کردن مسخ بود * خاک و گل گشتن چه باشد ای عنود
 رُوح می بردت سوی چرخِ بون * سوی آب و گل شدی در آسفلین
 خویشتن را مسخ کردی زین سُفول * زان وجودی که بُد آن رشکِ عقول
 پس بین کین مسخ کردن چون بود * پیشِ آن مسخ این بغایت دون بود
 ۵۴۰ اسبِ همتِ سوه اختر ناختی * آدمِ مسجود را نشناختی
 آخر آدم زاده اے ناخلف * چند پنداره نو پستی را شرف
 چند گویی من بگیرم عالمی * این جهان را پُر کم از خود همی
 گر جهان پُر برف گردد سر بسر * تابِ خور بگدازدش با يك نظر
 وزیر او و صد وزیر و صد هزار * نیست گرداند خدا از يك شرار
 ۵۵۰ عینِ آن نخیل را حکمت کند * عینِ آن زهرآب را شربت کند
 آن گمان انگیز را سازد بقیں * مِهرها رویاند از اسبابِ کین

۵۲۱) A. اُمِّی آن. BL. امیش آن.

۵۲۰) A. خداوند.

۵۲۲) A. فهم خاطر.

۵۲۳) Bul. و کنج کاو.

۵۲۵) B. خدای

نه مسخست ای عنود. ABL Bul. خاک و گل. L. آب و گل B. ۵۲۶)

۵۲۹) In L this and the following verse are transposed.

۵۳۴) L. وزیر او و وزیر چون او صد هزار.

چارپارا قدرِ طاقت بارِ نه * بر ضعیفان قدرِ قوتِ کارِ نه
 ۵۸۰ دانه هر مرغ اندازه و بست * طعمه هر مرغ انجیرِ کبست
 طفل را گر نان دهی بر جای شیر * طفلِ مسکین را از آن نان مرده گیر
 چونک دندانها بر آرد بعد از آن * هر بخود طالب شود آن طفل نان
 مرغ پر نارسته چون پَران شود * لقمه هر گریه دَران شود
 چون بر آرد پر بپرد او بخود * بی تکلف بی صغیر نیک و بد
 ۵۸۵ دیورا نطقِ نو خامش می کند * گوشِ مارا گفتِ تو هُش می کند
 گوشِ ما هوش است چون گویا نوی * خَشکِ ما بجزست چون دریا نوی
 با تو مارا خاکِ بهتر از فلک * ای سیاهک از تو منورِ نا سَمک
 بی تو مارا بر فلک ناریکبست * با تو ای ماه این فلک باری کبست
 صورتِ رفعت بود افلاک را * معنی رفعت روانِ پالک را
 ۵۹۰ صورتِ رفعت برآه جسمهاست * جسمها در پیشِ معنی اسماست

جواب گفتن وزیر کی خلوت را نمی شکم،

گفت حُجّتهای خود کونه کنید * پندرا در جان و در دل ره کنید
 گر امینم مُتَّهَم نبود امین * گر بگویم آسمان را من زمین
 گر کمال با کمال انکار چیست * ورنیم این زحمت و آزار چیست
 من نخواهم شد ازین خلوت برون * زآنک مشغولم باحوالِ درون

(۵۷۹) B طاقت for قوت. After this verse Bul. adds v. ۵۸۹.

(۵۸۰) L زاندازه. (۵۸۲) B دلتش جویای نان.

(۵۸۴) Bul. چون بر آرد بر هم برتر پرد. B بپرد for پرد. A seems to have had originally بی تکلف و صغیر.

(۵۸۶) L لطف for. گفت.

(۵۸۷) A سیا for سَهاک.

(۵۸۸) L بی تو ماه این فلک باریکبست.

(۵۸۹) Bul. om., but see note on v. ۵۷۹.

جمله در خشکی چو ماهی می‌طپند * آبر را بگشا زجو بر دار بند
ای که چون تو در زمانه نیست کس * الله الله خلق را فرباد رس

دفع گفتن وزیر مریدان را،

۵۶۵ گفت هان ای سُخرگانِ گفت و گو * وَعَظِ گنظارِ زبان و گوشِ جو
پنبه اندر گوشِ حَسَنِ دُونِ کَبید * بندِ حَسَنِ از چشمِ خود بیرون کنید
پنبه آن گوشِ سرِ گوشِ سَرست * نا نگرَدَد این گر آن باطنِ گَرست
بی حَس و بی گوش و بی فکرَت شوید * نا خطابِ اَرَجِعِ را بِشَنوید
نا بگفت و گوی یِدارِ دَرے * نو زگفتِ خوابِ بویی گی برے
۵۷۰ سَبَرِ بیرونِیست قول و فعلِ مَبَا * سَبَرِ باطنِ هست بالای سما
حَسَنِ خشکی دید کز خشکی بَراد * عِسیءِ جانِ پای بر دریا نهاد
سَبَرِ جِسمِ خَشکِ بر خشکی فِتاد * سَبَرِ جانِ پا در دلِ دریا نهاد
چونکِ عمر اندر ره خشکی گذشت * گاه کوه و گاه دریا گاه دشت
آبِ حیوان از کجا خواهی تو یافت * موجِ دریا را کجا خواهی شکافت
۵۷۵ موجِ خاکی وهم و فِهم و فکرِ ماست * موجِ آبی مَحُو و سُکُرت و فَناست
نا درین سَکری از آن سَکری نو دُور * نا ازین مستی از آن جامی نو کور
گفت و گوی ظاهر آمد چون غبار * مدتی خاموش خُو کن هوش دار

مکرّر کردن مریدان که خلوت را بشکن،

جمله گفتند اے حکیم رَحْمَتِ جُو * این فریب و این جفا با ما مگو

Heading: Bul. کردن.

(۵۶۵) B Bul. و گنظار. C. زبان گوش جو. و بیداری I. (۵۶۹)

(۵۷۱) AB در دریا. (۵۷۲) B om. C. چون عمر. (۵۷۲) باب حیوان C. (۵۷۲)

L. آب حیوان را کجا. (۵۷۵) A سُکُرت. (۵۷۶) A شَکری. L. جامی فور. (۵۷۶)

(۵۷۸) C وین جفا.

گاه نقش دیو و گه آدم کند * گاه نقشش شادے و گه غم کند
 دست فی نا دست جنباند بدفع * نطق فی نا دم زند از ضر و نفع
 ۱۱۵ نو زقرآن باز خوان تفسیر یئت * گفت ایزد ما رمیت اذ رمیت
 گر بپرانیم نیر آن فی زماست * ما کمان و تیراندازش خداست
 این نه جبر این معنی جباریت * ذکر جبارے برای زاریست
 زاری ما شد دلیل اضطرار * نخلت ما شد دلیل اختیار
 گر نبودی اختیار این شرم چیست * وین دریغ و نخلت و آرم چیست
 ۱۲۰ زجر استادان و شاگردان چراست * خاطر از تدیرها گردان چراست
 ورنه گویی غافلست از جبر او * ماه حق پنهان شد اندر ابر او
 هست این را خوش جواب ار بشنوی * بگذری از کفر و در دین بگروی
 حسرت و زارے گه بیاریست * وقت بیمارے همه بیداریست
 آن زمان که میثوی بیمار نو * میکنی از جرم استغفار نو
 ۱۲۵ می نماید بر نو زشتی گه * میکنی نیت که باز آیم بره
 عهد و پیمان میکنی که بعد ازین * جز که طاعت نبوکم کار گزین
 پس یقین گشت این که بیماری ترا * میبخشد هوش و بیداری ترا
 پس بدان این اصل را ای اصل جو * هرکرا دردست او بردست بو
 هرکه او بیدارتر پُر دَر دندر * هرکه او آگاه تر رُخ زَر دندر
 ۱۳۰ گر زجبرش آگهی زاریست کو * بیش زنجیر جباریت کو

نخلت آرم C (۱۱۹). باز جو L (۱۱۵). در ضر ABL Bul. (۱۱۴).

پنهان کد در ابر او L Bul. (۱۲۱). استادان بشاگردان Bul. (۱۲۰).

بیدار A (۱۲۴). که در بیماریست L Bul. (۱۲۴). در دین بگری C (۱۲۲).

و. A om. بیماری for بیداری A (۱۲۷). کاری L (۱۲۶). بیمار for.

In L this verse is preceded by these two verses: زاریت for شادیت L (۱۲۰).

بسته در زنجیر شادی چون کد * چوب بشکنه عمادی چون کد
 کی گرفتار بلا شادی کند * کی اسیر حبس آزادی کند

اعتراض مریدان بر خلوت وزیر،

۵۹۵ جمله گفتند ای وزیر انکار نیست * گفت ما چون گفتن اغیار نیست
اشک دیده‌ست از فراق تو دوان * آه آهست از میان جان روان
طفل با دابه نه استیزد و لیک * گرزد او گرچه نه بد داند نه نیک
ما چو چنگیم و تو زخمه می‌زنی * زاری از ما فی تو زاری می‌کمی
ما چو نایم و نوا در ما زُست * ما چو کوهیم و صدا در ما زُست
۶۰۰ ما چو شطرنجیم اندر بُرد و مات * بُرد و مات ما زُست ای خوش صفات
ما که باشیم ای تو مارا جان جان * نا که ما باشیم با تو در میان
ما عدم‌هایم و هستی‌های ما * نو وجود مُطْلَقی فانی‌نما
ما هه شیران ولی شیر علو * حمله‌شان از باد باشد دم بدر
حمله‌شان پیدا و ناپیداست باد * آنک ناپیداست از ما کم مباد
۶۰۵ باد ما و بود ما از داد زُست * هستی ما جمله از ایجاد زُست
لذت هستی نموده نیست را * عاشق خود کرده بوده نیست را
لذت انعام خود را و مگیر * ثقل و باده و جام خود را و مگیر
ور بگیری کیست جُست و جو کند * نقش با نقاش چون نیرو کند
منگر اندر ما مکن در ما نظر * اندر اکرام و سخای خود نگر
۶۱۰ ما نبودیم و تقاضایمان نبود * لطف تو ناگفته ما می‌شود
نقش باشد پیش نقاش و قلم * عاجز و بسته چو کودک در شکم
پیش قدرت خلق جمله بارگه * عاجزان چون پیش سوزن کارگه

لایه کردن مریدان. In C the Heading is erased. C in marg. Heading: A در خلوت وزیر.

وزیر، and so L.

آه آهست. AC دیدست. (۵۹۶) وزیر for حکیم A (۵۹۵)

ما کی باشیم AC (۶۰۱) تو پیدا می‌کنی L. فی و A (۵۹۸)

مرکز کم مباد. ABL Bul. حمله‌شان. A (۶۰۴) حمله‌شان. A Bul. (۶۰۴)

تقاضا ما نبود. Bul. (۶۱۰) باده جام خود را. L Bul. (۶۰۷)

ولی عهد ساختن وزیر هر يك امیر را جدا جدا،

۶۰. و آنگهانی آن امیران را بخواند * يك يك تنها بهر يك حرف راند
گفت هر يك را بدین عیسوی * نایب حق و خلیفه من تویی
و آن امیران دگر اتباع نو * کرد عیسی جمله را اشباع نو
هر امیری کو گشت گردن بگیر * یا بکش یا خود می‌دارش اسیر
ليك تا من زندام این و ما مگو * تا نایم این ریاست را مجو
۶۰۰ تا نایم من تو این پیدا مکن * دعوی شاهی و استیلا مکن
اینك این طومار و احکام مسیح * يك يك بر خوان تو بر امت فصیح
هر امیری را چنین گفت او جدا * نیست نایب جز تو در دین خدا
هر یکی را کرد او يك يك عزیز * هرچ آن را گفت این را گفت نیز
هر یکی را او یکی طومار داد * هر یکی ضد دگر بود المراد
۶۱۰ جمله طومارها بد مختلف * همچو شکل حرفها یا تا آلف
حکم این طومار ضد حکم آن * پیش ازین کردم این ضد را بیان

کشتن وزیر خویشان را در خلوت،

بعد از آن چل روز دیگر در بیست * خویش کشت و از وجود خود برست
چونك خلق از مرگ او آگاه شد * بر سر گورش قیامت گاه شد
خلق چندان جمع شد بر گور او * موکنان جامه دران در شور او
۶۱۰ کان عددرا هم خدا داند شمرد * از عرب وز ترك وز رومی و گورد

Heading: A هر یک را.

ضد دیگر A (۶۰۹) نایب for یا رب A (۶۰۷) . این را مگو Bul. (۶۰۴)

(۶۱۰) BL Bul. متن آن طومارها. After this verse L adds:

خد هدیگر زیایان تا بر - شرح دادستیم این را ای بر

بسته در زنجیر چون شادی کند * گی اسیر جنس آزادے کند
 ورتو می بینی که پایت بسته اند * بر تو سرهنگان شه بنشسته اند
 پس تو سرهنگی مکن با عاجزان * زآنک نبود طبع و خوی عاجز آن
 چون توجیه او نمی بینی مگو * ورتو می بینی نشان دید کو
 ۶۳۵ در هر آن کاری که میلت بد آن * قدرت خود را می بینی عیان
 در هر آن کاری که میلت نیست و خواست * اندر آن جبری شدی کین از خداست
 انبیا در کار دنیا جبری اند * کافران در کار عقی جبری اند
 انبیا را کار عقی اختیار * جاهلان را کار دنیا اختیار
 زآنک هر مرغی بسوی جنس خویش * می پرد او در پس و جان پیش
 ۶۴۰ کافران چون جنس یحیی آمدند * یحیی دنیا را خوش آیین آمدند
 انبیا چون جنس علیین بودند * سوی علیین جان و دل شدند
 این سخن پایان ندارد لیک ما * باز گویم آن نمای قصه را

نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت،

آن وزیر از اندرون آواز داد * کای مریدان از من این معلوم باد
 که مرا عیسی چنین پیغام کرد * که همه یاران و خویشان باش فرد
 ۶۴۵ روی در دیوار کن تنها نشین * وز وجود خویش هر خلوت گیر
 بعد ازین دستوری گفتار نیست * بعد ازین با گفت و گویم کار نیست
 الوداع ای دوستان من مرده ام * رخت بر چارم فلک بر مرده ام
 تا بزیر چرخ ناری چون حطب * من نسوزم در عنا و در عطب
 پهلوی عیسی نشینم بعد ازین * بر فراز آسمان چارمین

نشان ده دیک کو L (۶۳۴) L om. (۶۳۱)

تمام BL (۶۴۲) بچان و دل Bul. (۶۴۱)

و دفع ایشان Bul. adds خلوت After. رفض رفتن Heading: A

بسوزم A Bul. (۶۴۸)

در معانی قسمت و اعداد نیست * در معانی تجزیه و افراد نیست
 اتحاد بار با یاران خوش است * پای معنی گیر صورت سرکش است
 صورت سرکش گذران کن برنج * تا بینی زیر او وحدت چو گنج
 ورنه نگذاری عنایتی او * خود گذارد اے دلیر مولای او
 ۷۸۵ او نماید هر بدلهای خویش را * او بدوزد خرقه درویش را
 منسط بودم و يك جوهر همه * بی سرو بی پا بودم آن سر همه
 يك گهر بودم همچون آفتاب * بی گره بودم و صاف همچو آب
 چون بصورت آمد آن نور سره * شد عدد چون سایه های کنگره
 کنگره ویران کنید از منجیق * تا رود فرق از میان این فریق
 ۷۹۰ شرح این را گفتمی من از مرے * ليک ترسم تا نلغزد خاطره
 نکته ها چون نیخ پلادست نیز * گر نداری تو سپر واپس گریز
 پیش این الماس بی اسپر میا * کز بریدن نیخ را نبود حیا
 زین سبب من تیغ کردم در غلاف * تا که کز خوانی نتواند بر خلاف
 آمدم اندر نمای داستان * وز وفاداری جمع راستان
 ۷۹۵ کز پس این پیشوا برخاستند * بر مقامش نایبی میخواستند

منازعت امرا در ولی عهدی،

يك امیری زان امیران پیش رفت * پیش آن قوم وفاندیش رفت
 گفت اينك نایب آن مرد من * نایب عیسی منم اندر زمن
 اينك این طومار برهان منست * کین نیابت بعد ازو آن منست
 آن امیر دیگر آمد از کین * دعوی او در خلافت بد همین

نگذاری AL (۷۸۴) . گذاران A (۷۸۵) . و صورت C . یار یارانرا L (۷۸۲)
 بودم for بودم C . و يك گوهر Bul. (۷۸۶) . او بدزد L (۷۸۵) . گذارد AL
 تمام Bul. (۷۹۴) . بخوانی L (۷۹۳)

Heading: Bul. در ولی عهد که ولی عهد منم دیگر نیست

خاك او کردند بر سرهای خویش * درد او دیدند درمان جای خویش
آن خلائق بر سر گورش مہی * کرده خون را از دو چشم خود رہی
طلب کردن امت عیسی علیہ السلام از امرا کہ ولی عهد از
شما کدامست،

بعد مای گفت خلق ای مہتران * از امیران کیست بر جایش نشان
تا بجای او شناسیش امام * دست و دامن را بدست او دہیم
۷۷۰ چونک شد خورشید و مارا کرد داغ * چارہ نبود بر مقام او چراغ
چونک شد از پیش دیک و ضل بار * نایی باید ازومان یادگار
چونک گل بگذشت و گلشن شد خراب * بوی گل را از کہ یابیم از گلاب
چون خدا اندر نیاید در عیان * نایب حق اند این پیغمبران
نہ غلط گفتم کہ نایب با منوب * گردو پنداری قبیح آید نہ خوب
۷۷۰ نہ دو باشد تا نوی صورت پرست * پیش او یک گشت کز صورت پرست
چون بصورت بنگری چشم نو دست * نو بنورش در نگر کر چشم رست
نور ہر دو چشم نتوان فرق کرد * چونک در نورش نظر انداخت مرد
دہ چراغ ار حاضر آید در مکان * ہر یکی باشد بصورت غیر آن
فرق نتوان کرد نور ہر یکی * چون بنورش روی آری بی شکی
۷۸۰ گر نو صد سبب و صد آبی بشمری * صد نماند یک شود چون بفسری

(۶۶۶) Bul. درمانہای خویش. (۶۶۷) After this verse L Bul. add:

جلہ از درد فراقش در فغان * م شہان و م مہان و م کھان

(۶۶۸) ABL Bul. بعد مای خلق گفتند ای مہان. (۶۶۹) B Bul. ایم.

(۶۷۰) L از. چراغ جز instead of Bul., which has چارہ نبود بر مقامش از چراغ.

(۶۷۱) AL دو است. (۶۷۲) ABL Bul. پیغامبران. (۶۷۳) A از کی یابیم.

(۶۷۴) B Bul. در نگر کان یک نو است. L در نگر چون در نو است. A

(۶۷۷) After this verse Bul. adds the Heading در بیان آنکہ لا تفرق بین احد من

رسلہ کہ جملہ پیغمبران حقند. (۶۸۰) AL صد نماید. C. نماید. altered to نماید.

نارِ خندان باغ را خندان کند * صحبتِ مردانت امرِ مردان کند
 گر تو سنگِ صخره و مَرَمَر شوی * چون بصاحبِ دل رسی گوهر شوی
 مهرِ پاکان در میانِ جانِ نشان * دل مه الا بهرِ دُخوشان
 کویِ نومیدي مَرَو اُمیدهاست * سویِ تاریکی مَرَو خورشیدهاست
 ۷۲۵ دل نرا در کویِ اهلِ دل گشد * تن نرا در حبسِ آب و یَگل گشد
 هینِ غذایِ دل بیه از همدلی * رَو بجو اقبال را از مُقْطبی

تعظیم نعتِ مصطفی علیه السلام که مذکور بود در انجیل،

بود در انجیل نامِ مُصْطَفَی * آن سمر پیغمبرانِ بحرِ صفا
 بود ذکرِ حُلِیها و شَکْلِ او * بود ذکرِ غَزْو و صَوْم و اَکْلِ او
 طایفهٔ نصرانیانِ بهرِ ثواب * چون رسیدندی بدان نام و خطاب
 ۷۳۰ بوسه دادندی بر آن نامِ شریف * رَو نهادندی بدان وصفِ لطیف
 اندرین فتنه که گفتیم آن گروه * امین از فتنه بُدند و از شکوه
 امین از شرِّ امیران و وزیر * در پناهِ نامِ احمدِ مستجیر
 نسلِ ایشان نیز هر بسیار شد * نورِ احمدِ ناصر آمد یار شد
 و آن گروه دیگر از نصرانیان * نامِ احمدِ داشتندی مستهان
 ۷۳۵ مستهان و خوار گشتند از فتن * از وزیرِ شومرأیِ شومرَفَن

(۷۲۱) After this verse Bul. adds:

بی گمان از صحبتِ مردِ خدا * فتح باشد تقویِ خیر بقا

(۷۲۶) After this verse Bul. adds: امیدهاست. Bul. (۷۲۴) L کامیدهاست.

باش دامنگیرِ اهلِ دل که تا * همتش بجند ترا عَز و علا

رو نهادندی بدان نام C (۷۲۹). حُلِیها L (۷۲۸). پیغامبران ABCL (۷۲۷).

بر آن وصف B. بدان نام (۷۲۰). و خطاب.

کمی گفتیم C (۷۴۱). Bul. om. و before گروه. In the second hemistich (۷۴۱)

L has از بی طومارهای کزبیاں. After this verse L adds:

نام احمدِ داشتندی مستهان * هم مَخْطُ دینشان و حکمشان

B گشته (۷۴۵). Bul. و شومرَفَن. In L the two hemistichs are transposed.

۷۰۰ از بغل او نیز طومارے نمود * تا بر آمد هر دورا خشم جیهود
 آن امیران دگر يك يك قطار * بر کشید تیغهای آبدار
 هر یکی را تیغ و طوماری بدست * درهم افتادند چون پیلان مست
 صد هزاران مرد ترسا گشته شد * تا زسراهای برید پشته شد
 خون روان شد همچو سیل از چپ و راست * کوه کوه اندر هوا زین گرد خاست
 ۷۰۵ تخمهای فتنها کو گشته بود * آفت سرهای ایشان گشته بود
 جوزها بشکست و آن کان مغز داشت * بعد گشتن روح پاک نغز داشت
 گشتن و مردن که بر نقش تنست * چون انار و سیب را بشکستنت
 آنچه شیرینست آن شد ناردانگ * و آنکه پوسیدست نبود غیر بانگ
 آنچه با معنیست خود پیدا شود * و آنچه پوسیدست آن رسوا شود
 ۷۱۰ رو بمعنی کوش اے صورت پرست * زانک معنی بر تن صورت پرست
 همنشین اهل معنی باش تا * هم عطا یابی و هر باشی فنا
 جان بی معنی درین تن بی خلاف * هست همچون تیغ چوین در غلاف
 تا غلاف اندر بود با قیمنت * چون برون شد سوختن را آلتست
 تیغ چوین را مبر دم کارزار * بنگر اول تا نگردد کار زار
 ۷۱۵ گر بود چوین بر تو دیگر طلب * و ر بود الماس پیش آ با طرب
 نیخ دم زرادخانه اولیاست * دیدن ایشان شمارا کیماست
 جمله دانایان همین گفته هین * هست دانا رَحْمَةً لِلْعَالَمِین
 گر انارے می خری خندان بخار * تا دهد خند زدانه او خبر
 ای مبارک خنداش کو از دهان * می نماید دل چو دُر از دُرچ جان
 ۷۲۰ تا مبارک خند آن لاله بود * کز دهان او سیاهی دل نمود

(۷۰۶) Bul. om. (۷۰۵) A originally فتنه. (۷۰۴) A کو بکوه اندر هوا.

باند B. او شد ناردانگ. AL Bul. آنکه شیرینست. (۷۰۸) Bul. بشکست after و.

او رسوا. BL Bul. خود رسوا. A. و آنکه پوسیدست. Bul. (۷۰۹) Bul. ناردانگ.

گر بود الماس A. (۷۱۵) Bul. for سر. Bul. (۷۱۰)

اخترانند از ورای اختران * که احتراق و نحس نبود اندر آن
 ۷۰۰ سائران در آسمانهای دگر * غیر این هفت آسمان مُشْتَهَر
 راخشان در نابِ انوارِ خدا * فی بهم پیوسته فی از هم جدا
 هَرَك باشد طالعِ او آن نجوم * نفسِ او کُفّار سوزد در رُجوم
 خشمِ مَرْتَجی نباشد خشمِ او * مُقَلِّبِ رَو غالب و مغلوبِ خُو
 نورِ غالبِ این از نقص و غسق * در میانِ اِضْبَعَيْنِ نورِ حق
 ۷۱۰ حق فشانند آن نور را بر جانها * مُقْبِلان بر داشته دامنِها
 و آن نثارِ نور را او بافته * روئے از غیر خدا بر نافته
 هر کس را دامنِ عشقی نایده * زان نثارِ نور بی بهره شده
 جُزوهارا رُوپها سوئے گُلست * بلبلان را عشقِ بازے با گُلست
 گاورا رنگ از برون و مرد را * از درون جو رنگِ سرخ و زرد را
 ۷۲۰ رنگهای نیک از خُمِ صفاست * رنگِ زشتان از سیاهابۀ جفاست
 صِبْغَةُ اللَّهِ نامِ آن رنگِ لطیف * لَعْنَةُ اللَّهِ بویِ آن رنگِ کثیف
 آنچ از دریا بدریا می رود * از همانجا کآمد آنجا می رود
 از سِرْگه سیلِهای نَبَزْرو * وز تنِ ما جانِ عشقِ آمِزْرو

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش که هَرَك این
 بت را سجود کرد از آتش برست،

آن جهودِ سگ بین چه رای کرد * پهلوی آتش بتی بر پای کرد
 ۷۳۰ کَانْک این بت را سجود آرد بِرست * ورنه آرد در دل آتش نشست

هفت آسمان نامور. B Bul. (۷۰۰) . کاختران نحس. A (۷۰۴)

as in text. B. چشمِ مَرْتَجی A (۷۰۸) . طالعِ او زانِ نجوم. A Bul. (۷۰۷)

جون L (۷۱۴) . وایافته C (۷۱۱) . نقص غسق. Bul. (۷۰۹) . مغلوب جو. A

آنچه این دریا. Bul. (۷۱۷) . این رنگِ کثیف. B Bul. (۷۱۱) . دان. Bul. (۷۱۷) for

ورنه از دود دل آتش نرست. A (۷۲۰) . وز تنِ ما جانهای خوب نو. L (۷۱۸)

هر محبّط دینشان و حکمشان * از پی طومارهای گزّیان
نام احمد این چنین یاری کند * تا که نورش چون نگهداری کند
نام احمد چون حصاری شد حصین * تا چه باشد ذاتِ آن رُوح الّامین

حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دهن عیسی سعی می نمود،

بعد زین خون ریزِ درمان ناپذیر * کاندر افتاد از بلای آن وزیر
۷۴۰ يك شه دیگر زَسَلِ آن جهود * در هلاک قوم عیسی رُو نمود
گر خبر خواهی ازین دیگر خروج * سوره بر خوان وَالسَّامَا ذَاتِ الْاَبْرُوجِ
سُنَّتِ بَدَ كَزِ شه اَوَّلِ بَازاد * این شه دیگر قَدَم در وی نهاد
هرک او بنهاد ناخوش سُنَّتِ * سوی او نفرین رود هر ساعتی
نیکوان رفتند و سَنَّتِها بماند * وز لُئیمان ظلم و لعنتها بماند
۷۴۵ تا قیامت هرک جنسِ آن بدان * در وجود آید بود رُوشِ بدان
رگ رگست این آب شیرین و آب شور * در خلاقی می رود تا نفخ صور
نیکوانرا هست میراث از خوش آب * آن چه میراثست اَوْرَثْنَا الْکِتَابِ
شد نیاز طالبان ار بشگرے * شعلها از گوهر پیغمبرے
شعلها با گوهران گردان بود * شعله آن جانب رود هم کان بود
۷۵۰ نورِ روزنِ گردِ خانه می دود * زَانَك خور بُرجی بُرجی می رود
هرکرا با اخترے پیوستگیست * مر ورا با اختر خود هم نگیست
طالعش گر زُهره باشد در طرب * مِلَّ کَلِّ دارد و عشق و طلب
ور بود مَرْتَجِی خون ریزخو * جنگ و بُهْتان و خصومت جوید او

(۷۴۶) L om.

(۷۴۷) Suppl. in marg. C.

(۷۴۸) AB روح امین.

Heading: A هلاک کردن قوم عیسی.

(۷۴۹) AB اندر افتاد. In ABCL Bul. this verse precedes the Heading.

(۷۴۵) B جس این بدان (۷۴۵) B. بر وی نهاد. A آن شه دیگر (۷۴۲)

(۷۴۶) A Bul. شیرین آب شور. (۷۴۸) BC پیغامبری.

(۷۵۱) C با اختران خود. (۷۵۴) A جو for جو.

بسخن آمدن طفل در میان آتش و تحریض کردن خلورا در افتادن با آتش،

يك زنى با طفل آورد آن جهود * پیش آن بت و آتش اندر شعله بود
 طفل ازو بستد در آتش در فگد * زن بترسید و دل از ایمان بکند
 خواست نا او سجده آرد پیش بت * بانگ زد آن طفل کائی، کمر اُمت ۷۸۵
 اندر آ ای مادر اینجا من خوشم * گرچه در صورت میان آتشم
 چشم بندست آتش از بهر حجاب * رحمت این سر بر آورده زجیب
 اندر آ مادر بین برهان حق * نا بیئی عشرت خاصان حق
 اندر آ و آب بین آتش مثال * از جهانی کانشست آبش مثال
 اندر آ اسرار ابرهیم بین * کو در آتش یافت سرو و یاسمین ۷۹۰
 مرگ می دیدم گه زادن زنو * سخت خوفر بود افتادن زنو
 چون بزادم رستم از زندان تنگ * در جهانی خوش هوای خوب رنگ
 من جهان را چون رحم دیدم کنون * چون درین آتش بدیدم این سکون
 اندرین آتش بدیدم عالمی * ذره ذره اندرو عیسی دمی

Heading: AB طفل کوچک. A تحریض. Bul. has (and so L): آوردن پادشاه جهود: زنى با طفل کوچک و انداختن آن طفل را در آتش و بسخن آمدن آن طفل و تحریض کردن
 و آتش و افروغ و دود. B پیش این بت (۷۸۲). After this verse L adds:

گفت ای زن پیش این بت سجد کن * ورنه در آتش بسوزی بی سخن
 بود آن زن پاک دین مومنه * سجده بت می نکرد آن موفنه

Bul. adds:

گفت در پیش صنم باش سجد بر * تا ترا نابد ز آتش هیچ ضرر
 بود زن ز اصحاب ایمان و یقین * کرد اعراض از سجود آن همین

(۷۸۷) B Bul. . اینی. (۷۸۵) ABL Bul. . بستاند و در آتش فگد. A (۷۸۴)

AB (۷۹۲) . بیی. Bul. (۷۹۰) . کانشست از وی مثال L (۷۸۹) . از بهر حجب

Bul. جهان. (۷۹۲) B Bul. این جهان را and so C originally.

چون سزای این بت نفس او نداد * از بت نفس بتی دیگر بزد
مادر، بتها بت نفس شماس * زانک آن بت مار و این بت ازدهاست
آهن و سنگست نفس و بت شرار * آن شرار از آب میگیرد فرار
سنگ و آهن ز آب گئی ساکن شود * آدمی با این دو گئی ایمن بود
۷۷۰ بت سیاهابست اندر کوزه * نفس مر آب سیهرا چشمه
آن بت منحوت چون سیل سیاه * نفس بتگر چشمه پر آب و را
صد سورا بشکند يك پاره سنگ * آب چشمه میزهداند بی درنگ
بت شکستن سهل باشد نیک سهل * سهل دیدن نفس را جهلست جهل
صورت نفس ار بجویی ایه پسر * قصه دوزخ بخوان با هفت در
۷۸۰ هر نفس مکرری و در هر مکرر زان * غرقه صد فرعون با فرعونیان
در خدای موسی و موسی گریزش * آب ایمان را ز فرعونی مریز
دست را اندر آحد و احمَد بزن * ای برادر و ره از بو جهل تن

بت with، و این نفس ازدهاست C (۷۷۲) . بت دیگر A. او بداد Bul. (۷۷۱)
نفس written above، و نفس بت شرار A (۷۷۲) ،
so Bul. after v. ۷۷۴):

سنگ و آهن در درون دارند نار * آبر بر نارشان نبود گذار
آب چون نار برون را می کند * در درون سنگ و آهن کی رود

(۷۷۴) After this verse L adds (and so Bul.):

سنگ و آهن چشمه نارد و دود * فطرهاشان کفر ترسا و جهود
آب ختم و کوزه گر فانی شود * آب چشمه تا ابد باقی بود

(۷۷۵) L Bul. سیاه آبست. ABL Bul. در کوزه نهان، and so C in marg. ABL Bul.
چشمه دان، and so C in marg.

بت درون کوزه چون آب سیاه * نفس شومت چشمه آن آب را C (۷۷۶)

The verse in the text is written in marg. C. ABCL Bul. سیاه. A. سیل سیاه. CL Bul. بر شاه راه. After this verse Bul. adds the verse which stands
in C. Bul. has آب راه and آب سیاه. بر آب راه B. آن آب راه

جهلست و جهل Bul. (۷۷۸) . می رهند AL (۷۷۷)

هر مکر از آن هر نفس مکرری و هر مکرری از آن A (۷۸۰)

کثر ماندن دهان آن مرد کی نام محمدرا علیه السلام بتسخر خواند،
 آن دهان کثر کرد و از تسخر بخواند * نام احمدرا دهانش کثر بماند
 باز آمد کای محمد عفو کن * ای ترا اَطَافِ علمٍ مِنْ لَدُنْ
 من ترا افسوس می کردم زجمل * من بدم افسوس را منسوب و اهل
 ۸۱۵ چون خدا خواهد که پرده کس دردد * میلش اندر طعنه پاکان بردد
 چون خدا خواهد که پوشد عیب کس * کم زند در عیب معیوبان نفس
 چون خدا خواهد که مان یاری کند * میل مارا جانب زاری کند
 ای خُتْ چشمی که آن گریبان اوست * ای هایون دل که آن بریان اوست
 آخر هر گزیه آخر خنده اوست * مرد آخرین مبارک بنده اوست
 ۸۲۰ هرکجا آب روان سبزه بود * هرکجا اشکی دوان رحمت شود
 باش چون دولاب نالان چشم نر * تا زحَن جانت بر رُوبد خُصَر
 اشک خواهی رحم کن بر اشک بار * رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود،

رُو بآتش کرد شه کای تَنْدَخُو * آن جهان سوز طبعی خُوت کو
 چون غی سوزی چه شد خاصیت * یا زبخت ما دگر شد نیت

(۸۱۲) ABL Bul. مر محمدرا دهانش، and so corr. in C.

(۸۱۴) B الطاف و علم. (۸۱۵) Suppl. in marg. C. L زند پاکان طعنه اندر دست.

(۸۱۶) ABL Bul. ویر خدا، and so corr. in C. (۸۱۸) Bul. وی هایون.

(۸۱۹) A ایست for است. (۸۲۰) A سیرت بود. B Bul. هرکجا آن رو و آن سیرت بود.

(۸۲۱) After this verse L adds: روان. L اشک روان.

مرحمت فرمود سبزه عفو کرد * پس زجرات توبه کرد آن روی زرد

(۸۲۲) L لطف کن. I. اشک for رحم.

(۸۲۳) L کرد شاه تندخو.

وی جهان سوز B و. and so L, which om. وی جهان سوز و طبعی.

نك جهان نیست شكل، هست ذات * وآن جهان هست شكل، بی ثبات
 اندر آ مادر بحق، مادری * بین که این آذر ندارد آذری
 اندر آ مادر که اقبال آمدست * اندر آ مادر که دولت زدست
 قدرت، آن سگ بدیدی اندر آ * تا بینی قدرت، لطف خدا
 من زرحمت می کشانم پای نو * کز طرب خود نیستم پروای تو
 ۸۰۰ اندر آ و دیگران را هر بخوان * کاندر آتش شاه بنهادست خوان
 اندر آ بید ای مسلمانان همه * غیر این عذبی عذابست آن همه
 اندر آ بید ای همه پروانه وار * اندرین بهره که دارد صد بهار
 بانگ می زد در میان، آن گرو * پُر هی شد جان خفان از شکوه
 خلق خود را بعد از آن بی خوشتن * می فگدند اندر آتش مرد و زن
 ۸۰۵ بی موکل بی گشش از عشق دوست * زآنک شیرین کردن، هر تلخ ازوست
 تا چنان شد کآن عوانان خلق را * منع می کردند کآتش در میا
 آن یهودی شد سیه رو و خجل * شد پشیمان زین سبب بیار دل
 کاندر ایمان خلق عاشقتر شدند * در فنای جسم صادقتر شدند
 مکر شیطان هر درو پیچید شکر * دیو هر خود را سیه رو دید شکر
 ۸۱۰ آنچ می مالید در روی گسان * جمع شد در چهره آن ناکس آن
 آنک می درید جامه خلق چست * شد دریده آن او ایشان دُرست.

(۷۹۵) B Bul. نك for يك.

(۷۹۶) In Bul. this and the following verse are

transposed.

(۷۹۸) AL Bul. قدرت و لطف.

(۷۹۹) AL می کشانم. A بر پای.

(۸۰۰) A بخوان.

(۸۰۱) ABL Bul. غیر عذب دن، and so C in marg.

(۸۰۲) L اندر این آتش. C صد هزار.

(۸۰۳) A بعد ازین.

(۸۰۷) L آن جهودك. A سیه روز.

(۸۰۹) AL دیو خود را هم.

(۸۱۰) L آن ناکسان.

(۸۱۱) B وایشان. L وآنها.

وَأَن سَبِيهَا كَانِيَارَا رَهْبَرَسْت * أَن سَبِيهَا زَيْن سَبِيهَا بَرْتَرَسْت
 ۸۴۵ این سببرا آن سبب عامل کند * باز گاهی بی بر و عاطل کند
 این سببرا محرم آمد عقلها * و آن سپهاراست محرم انیسا
 این سبب چه بود بتازی گو رَسَن * اندرین چه این رسن آمد بفن
 گردش چرخه رسن را علّست * چرخه گردان را ندیدن زلّست
 این رسته‌های سببها در جهان * هان و هان زین چرخ سرگردان میدان
 ۸۵۰ تا ثانی صِفَر و سرگردان چو چرخ * نانسوزی تو زی مغزے چو مَرخ
 باد آتش می‌شود از امرِ حق * هر دو سرمست آمدند از خمرِ حق
 آبِ حِلْم و آتشِ خشم اے پسر * هم زحق بینی چو بگشایی بصر
 گر نبودی واقف از حق جانِ باد * فرقی گئی کردی میان قومِ عاد

قصه باد که در عهد هود علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد،

هود رَگَرْدِ مومنان خطی کشید * نرم می‌شد باد کَلْجَا می‌رسید
 ۸۵۵ هَرَك یرون بود زان خط جمله‌را * پاره پاره می‌سُکست اندر هوا
 همچنان شیبانِ راعی می‌کشید * رَگَرْد بر رَگَرْد رَمه خطی پدید
 چون جُمعه می‌شد او وقتِ نماز * نا نیارد گرگ آنجا تَرکِ ناز
 هیچ گرگی در نرفتی اندر آن * گوسفندی هر نگشتی زان نشان
 بادِ حرصِ گرگ و حرصِ گوسفند * دایرهٔ مردِ خدا را بود بند
 ۸۶۰ همچین بادِ اجل با عارفان * نرم و خوش همچون نسیمِ یوسفان

(۸۴۵) AB Bul. رَهْبَرَسْت. AB Bul. برترسد. (۸۴۵) In Bul. verse ۸۴۶ precedes

verse ۸۴۵. L بی بر و میبرد Bul. بی بر و میبرد. (۸۴۸) I. چرخه for چرخ. Bul.

ذلت است. (۸۴۹) Bul. هان هان. A. زین for این.

Heading: Suppl. in marg. C.

(۸۵۵) ABL Bul. همچین. (۸۵۶) ABL Bul. می شکست. Bul. می شکست. (۸۵۵)

(۸۵۷) A. تَرک و ناز. Bul. گرگ ناز. می شد از وقت. (۸۵۷) C originally نیامد.

but نسیم بومستان. Bul. نسیم گلستان. (۸۶۰) L نیامد written above. but

۸۲۵ و نبخشایی تو بر آتش پرست * آنک نپرستد ترا او چون پرست
هرگز ای آتش تو صابر نیستی * چون نسوزی چیست قادر نیستی
چشم بندست این عجب یا هوش بند * چون نسوزد آتش افروز بلند
جادوی کردت کسی یا سیمیاست * یا خلاف طبع تو از بخت ماست
گفت آتش من همانم آتشم * اندر آتا تو بینی تابشم
۸۳۰ طبع من دیگر نگشت و عنصرم * تبخ حتم هر بدستور بمر
بر در خرگه سگان ترکمان * چابلسوی کرده پیش میهمان
ور بخرگه بگذرد بیگانه رو * حمله بیند از سگان شیرانه او
من زسگ کم نیستم در بندگی * کم زترکی نیست حق در زندگی
آتش طبعت اگر غمگین کند * سوزش از امیر ملک دین کند
۸۳۵ آتش طبعت اگر شادی دهد * اندرو شادی ملک دین نهد
چونک غم بینی تو استغفار کن * غم بامیر خالق آمد کارکن
چون بخواهد عین غم شادی شود * عین بند پای آزاده شود
باد و خاک و آب و آتش بنهاند * با من و تو مرده با حق زندهاند
پیش حق آتش همیشه در قیام * همچو عاشق روز و شب پیچان مدام
۸۴۰ سنگ بر آهن زنی بیرون جهد * هم بامیر حق قدم بیرون نهد
آهن و سنگ ستم برهم مزین * کین دومی زبند همچون مرد و زن
سنگ و آهن خود سبب آمد ولیک * تو ببالاتر نگر ای مرد نیک
کین سبب را آن سبب آورد پیش * بی سبب گئی شد سبب هرگز زخویش

آلک او نپرستد او چون پرست. C in marg. (۸۲۵)

AB Bul. and so C in marg. و چون نسوزد چنین شعله بلند. (۸۲۷)

AB Bul. تو تا به بینی L. همان ای شمن. (۸۲۹) Bul. جادویی. (۸۲۸)

ز شاه دین جهد L. (۸۳۵) B om. (۸۳۶) L. خرگه. (۸۳۱) بی بینی تاب من.

بی جان L. (۸۳۹) is unpunctuated in A, and the reading of BC is doubtful. پیچان (۸۳۹)

همچو A. آهن مس و هوا برهم مزین. (۸۴۱) AB Bul. بیجان Bul.

کین سبب را آن سبب. AB (۸۴۲)

آتشی بودند مومن سوز و بس * سوخت خود را آتش ایشان چو خس
 آنک بودست اُمُّهٔ اَلْهَایِیَه * هاویه آمد مر اورا زاویه
 مادر فرزند جویان و یست * اصلها مر فرعهارا در پیست
 آب اندر حوض اگر زندانیست * باد تَنَفُّش مِی‌کند کارکانیست
 ۸۸۰ ی‌رهاند ی‌بَرَد تا مَعْدِنَش * اندک اندک تا نبینی بُرَدَنَش
 وین نَفَس جانهای مارا همچنان * اندک اندک دزد از حبس جهان
 تا اِلَیْهِ یَصْعَدُ اطِبَّابُ الْکَلِیْلِ * صاعِدًا مِی‌نَا اِلَی حَيْثُ عَلِمَ
 تَرْتَقِی اَنْفَاسًا بِالْهِنْتَقِی * مُتَحَفًّا مِی‌نَا اِلَی دَارِ الْبَقَا
 ثُمَّ نَأْتِیْنَا مُکَافَاتُ الْهَقَالِ * ضَعْفُ ذَاكَ رَحْمَةً مِنْ ذِی اَلْجَلَالِ
 ۸۸۵ ثُمَّ یُلْجِیْنَا اِلَی اَمْثَالِهَا * کُنْ یَنَالَ الْعَبْدُ مِمَّا نَالَهَا
 هَکَذِی تَعْرُجُ وَتَنْزِلُ دَایِمًا * ذَا فَلَا زَلَّتْ عَلَیْهِ قَایِمًا
 پاری گویم یعنی این کِشش * زان طرف آید که آمد آن چِشش
 چشم هر قومی بسوی مانده‌است * کَانَ طرف یک روز ذوقی رانده‌است
 ذوق جنس از جنس خود باشد یقین * ذوقِ جُزْوَ از کُلِّ خود باشد بین
 ۸۹۰ یا مگر آن قابلِ جنسی بود * چون بدو پیوست جنس او شود
 همچو آب و نان که جنس ما نبود * گشت جنس ما و اندر ما فرود
 نقش جنسیت ندارد آب و نان * زاعتبارِ آخر آنرا جنس دان
 ور زغیر جنس باشد ذوقِ ما * آن مگر مانند باشد جنس را
 آنک مانندست باشد عاریت * عاریت باقی نماند عاقبت

(۸۷۷) In CL the hemistichs
 سوخت خود آتش مر ایشانرا L. و بس L (۸۷۶)
 are transposed, but corr. in marg. C. (۸۷۹) ABL Bul. آبها در حوض, and
 so in marg. C. A. کان کانیت L. باد بیستن می‌کند کان کانیت.

(۸۸۲) L. یرتقی. B. بالمرتقی. C. مُتَحَفًّا. دار الفنا. corr. in marg.

(۸۸۴) BC. ضَعْفُ. (۸۸۶) C. دَایِمًا. AB. قَایِمًا. (۸۸۹) B. باشد خود یقین.

(۸۹۰) A. تا مگر. جنسی او A. (۸۹۲) A. زهر جنس L. زغیر جنس.

و باشد A. مانندست B (۸۹۴)

آتش ابراهیم را دندان نزد * چون گزیده حق بود چوَنش گزد
ز آتش شهوت نرورید اهل دین * باقیانرا بُرده تا قعر زمین
موج دریا چون بامر حق بتاخت * اهل موسی را زقبطی وا شناخت
خاک فارون را چو فرمان در رسید * با زر و تختش بقعر خود کشید
آب و گِل چون از دم عیسی چرید * بال و پر بگشاد مرغی شد پرید^{۸۶۵}
هست نسیحت بُخار آب و گِل * مرغ جنت شد زنفج صدق دل
کوه طور از نور موسی شد برقص * صوفی کامل شد و رست او زنفص
چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز * جسم موسی از کلوخی بود نیز

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول ناکردن نصیحت خاصان خویش،

این عجایب دید آن شاه جهود * جز که طنز و جز که انکارش نمود
ناصحان گفتند از حد مگذران * مَرگب استیزه را چندین مران^{۸۷۰}
ناصحان را دست بست و بند کرد * ظلم را پیوند دمر پیوند کرد
بانگ آمد کار چون اینجا رسید * پای دارای سگ که قهرما رسید
بعد از آن آتش چهل گر بر فروخت * حلقه گشت و آن جهودانرا بسوخت
اصل ایشان بود ز آتش ابتدا * سوی اصل خویش رفتند انتها
هم ز آتش زاده بودند آن فریق * جزوهارا سوی کُل آمد طریق^{۸۷۵}

نسوزد. ABL Bul. نسوزید. and in marg. بروزید اهل دین C (۸۶۲)

و مرغی B. و مرغی شد بدید A (۸۶۵) و شناخت C. بامر حق بتافت C (۸۶۲)

زنفج. ABL Bul. (۸۶۶) شد پرید.

Heading: C om. جهود. L ناصحان خویش. B Bul. ناصحان و خاصان. In B the Heading follows v. ۸۶۹. In C it comes after v. ۸۷۲, but the error is rectified in marg. زابندا L. بود آتش. ABL Bul. (۸۷۴)

ABL Bul. (۸۷۵) باشد طریق and so corr. in C.

در حذر شوریدن شور و شَرست * رَوُ توکل کن توکل بهترست
 ۹۱۰ با قضا پنجه مزن ای تُند و نیز * تا نگیرد هر قضا با تو سَنیز
 مرده باید بود پیش حکم حق * تا نیاید زخم از رَبِّ الْفَلَق

ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم،
 گفت آری گر توکل رَهْمَبرست * این سَبب هر سُنّت پیغمبرست
 گفت پیغمبر با آواز بلند * با توکل زانوی اُشتر ببند
 رمزِ الْكَاسِبِ حَبِيبُ اللَّهِ شنو * از توکل در سبب کاهل مشو

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر اجتهاد،

۹۱۵ قوم گفتندش که کسب از ضعفِ خَلْق * لقمهٔ تزویر دان بر قدرِ خَلْق
 نیست کسی از توکل خوتر * چیست از تسلیم خود محبوبتر
 بس گریزند از بلا سوی بلا * بس جهند از مار سوی ازدها
 حيله کرد انسان و حيله‌ش دام بود * آنک جان پنداشت خون آشام بود
 در بیست و دشمن اندر خانه بود * حيلهٔ فرعون زین افسانه بود
 ۹۲۰ صد هزاران طفل کُشت آن کینه‌کش * و آنک او می‌جُست اندر خانه‌اش
 دید ما چون بسی عِلّت دروست * رَوُ فنا کن دید خود در دید دوست
 دید مارا دید او نَعَمَ الْعَوُص * یابی اندر دید او کُلَّ غَرَض

. پیش امر حق B (۹۱۱)

Heading: B om. جهد را بر توکل. و تسلیم.

(۹۱۲) BC پیغامبرست. After this verse L adds:

در توکل جهد و کسب اولینست * تا حبيب حق شوی وین بهترست

Bul. adds:

در توکل جهد و کسب خوبتر عیان * که حبيب حق شوی تو بیگمان

لقمهٔ هر شخص L. سبب از ضعف L (۹۱۵). پیغامبر ABC (۹۱۴)

. کلی غرض Bul. دید مارا کرد او L (۹۲۲)

۸۹۵ مرغرا گر ذوق آید از صغیر * چونک جنس خود نیابد شد نفیر
 نشنه را گر ذوق آید از سراب * چون رسد در وی گریزد جوید آب
 مُفلسان گر خوش شوند از زَرِّ قَلْب * لیک آن رُسا شود در دارِ ضَرْب
 تا زَرَّاندودیت از رَه نَفْکَد * نا خیال کثر نرا چَه نَفْکَد
 از گلیله باز جُو آن قَصِّه را * و اندر آن قَصِّه طلب کن حصِّه را

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران بشیر،

۹۰۰ طایفه نخچیر در وادی خَوش * بوده اند از شیر اندر کش مَکَش
 بس که آن شیر از کین در می ربود * آن چَرا بر جمله ناخوش گشته بود
 حیلہ کردند آمدند ایشان بشیر * کز وظیفه ما نرا دارم سیر
 جز وظیفه در پی صیدی میا * نا نگردد تلخ بر ما این گیا

جواب گفتن شیر نخچیران را و فایده جهد گفتن،

گفت آری گر وفا بینم نه مکر * مکرها بس دبه ام از زید و بکر
 ۹۰۵ مِنْ هَلَاکِ فَعَلَ و مَکَرِ مَرْدُم * مِنْ گَزَبِ زَخْمِ مَار و گَزْدَم
 مردمِ نَفْس از درونم در کین * از هَم مَرْدَمِ بَتر در مکر و کین
 گوشِ مِنْ لَا یُلْدَغُ اَلْمُؤْمِنِ شَنِید * قَوْلِ پیغمبر بجان و دل گزید

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد و اکتساب،

جمله گفتند ای حکیم با خبر * اَلْحَذَرُ دَع لَیْسَ یُعْنِی عَنْ قَدَر

۸۹۷) B م for گر. (۸۹۶) C چون بدد از وی. corr. in marg.

۸۹۹) B باز گو. Bul. باز خوان.

Heading: In Bul. the Heading precedes v. ۸۹۹.

۹۰۰) ABL می در ربود (۹۰۱). بودشان از شیر دایم کش مکش (۹۰۰).

Heading: C om. گفتن after جواب.

۹۰۷) ABCL پیغامبر.

تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد * بر سر خفته بریزد نُقل و زاد
 جبر خفتن در میان ره زنان * مرغ بی هنگام گ یابد امان
 و اشارت‌هاش را بینی زنی * مرد پنداری و چون بینی زنی
 ۹۴۵ این قَدَر عَفْلی که داری گم شود * سر که عقل از وی بُرَد دُم شود
 زَانَك بی شکری بود شوم و شَنار * بی بُرَد بی شکر را در قعرِ نار
 گر نوکل می‌کنی در کار کن * کشت کن پس نَکِه بر جبار کن

باز ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد،

جمله با وی بانگها برداشتند * کان حریصان که سیها کاشتند
 صد هزار اندر هزار از مرد و زن * پس چرا محروم ماندند از زمین
 ۹۵۰ صد هزاران قَرَن ز آغاز جهان * همچو از درها گشاده صد دهان
 مکرها کردند آن دانا گروه * که زین بر کنده شد زان مکر کوه
 کرد وصف مکرهاشان ذُو آنجلال * لِتَزُولَ مِنْهُ أَقْلَالُ الْتَجَالِ
 جز که آن قسمت که رفت اندر ازل * رُوی ننهد از شکار و از عمل
 جمله افتادند از تدبیر و کار * ماند کار و حکمهای کردگار
 ۹۵۵ کسب جز نای مدان ای نامدار * جهد جز وهی میندار ای عیار

نگریستن عزرا بیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان و

تقریر ترجیح توکل بر جهد و قلت فایده جهد،

زاد مردی چاشتگاهی در رسید * در سرا عدل سلیمان در دوید

جبر و خفتن AB (۹۴۲). نقل و زاد A. بر سرت دائم بریزد L Bul. (۹۴۲)

تا قعر نار B (۹۴۶). B writes with *damma* as in the text. L (۹۴۵) بُرَد.

چونك آن قسمت A (۹۵۲). هزاران مرد و زن AL (۹۴۹). and so corr. in C.

شکال L (۹۵۴). Instead of the second hemistich B has the second hemistich

of the following verse. B om. مدار Bul. (۹۵۵).

سرای L. ساده مردی L Bul. (۹۵۶). ترجیح نهادن B. نگریستن AB Bul. Heading.

طفل نا گيرا و نا پويا نبود * مَرَكَبَش جز گردن بابا نبود
 چون فُضُولی گشت و دست و پا نمود * در عِنا افتاد و در کُور و کبود
 ۱۲۵ جانهای خلق پیش از دست و پا * می پریدند از وفا اندر صفا
 چون بامر اِهْبَطُوا بندی شدند * حبسِ خشم و حرص و خرسندی شدند
 ما عِیالِ حَضَرِیم و شیرخواه * گفت اَتَخْلُقُ عِیالًا لِلَّاهِ
 آنک او از آسمان باران دهد * هر تواند کو زرحمت نان دهد

باز ترجیح نهادن شیر جهدرا بر توکل،

گفت شیر آری ولی رَبُّ الْعِبَاد * نردبانی پیش پای ما نهاد
 ۱۳۰ پایه پایه رفت باید سوی بام * هست جبری بودن اینجا طمع خام
 پای داری چون کنی خودرا تو لنگ * دست داری چون کنی پنهان تو چنگ
 خواجه چون بیلی بدست بند داد * بی زبان معلوم شد او را مُراد
 دست همچون بیل اشارت های اوست * آخر اندیشی عبارتهای اوست
 چون اشارتها را بر جان نهی * در وفای آن اشارت جان دهی
 ۱۳۵ بس اشارتهای اسرار دهد * بار بر دارد زنو کارت دهد
 حامی محمول گرداند ترا * قایلِ مقبول گرداند ترا
 قایلِ امر و بی قایلِ شوی * وصل جویی بعد زان واصل شوی
 سعیِ شکرِ نعمتش قُدْرَت بود * جبرِ تو انکار آن نعمت بود
 شکرِ قدرتِ قدرت افزون کند * جبرِ نعمت از گفت بیرون کند
 ۱۴۰ جبرِ تو خفتن بود در ره محسب * تا نبینی آن در و درگاه محسب
 هان محسب اے جبری بی اعتبار * جز بزیر آن درخت میوه دار

(۱۲۵) Bul. om. for سوی. (۱۲۴) Bul. om. و before دست.

Heading: AB Bul. om. باز.

سعی شکر نعمت B (۱۳۸) قایل شوی AB (۱۳۷)

AL for کاهل (۱۴۱) and so C in marg. جبری

باز ترجیح نهادن شیر جهدرا بر توکل و فواید جهدرا بیان کردن،
 شیر گفت آری ولیکن هر بین * جدهای انبیا و مومنین
 حق تعالی جهدشان را راست کرد * آنچه دیدند از جفا و گرم و سرد
 حیلهاشان جمله حال آمد لطیف * کُلُّ شَيْءٍ مِنْ ظَرِيفٍ هُوَ ظَرِيفٌ
 دامپاشان مرغِ گردونی گرفت * نقصهاشان جمله افزونی گرفت
 ٩٧٥ جهد می کن نا توانی ای کیا * در طریق انبیا و اولیا
 با قضا پنجه زدن نبود جهاد * زانک این را هم قضا بر ما نهاد
 کافر من گر زیان کردست کس * در ره ایمان و طاعت يك نفس
 سر شکسته نیست این سر را میند * يك دو روزی جهد کن باقی بخند
 بد محالی جُست کو دنیا بچُست * نيك حالی جُست کو عُقبی بچُست
 ٩٨٠ مکرها در کسب دنیا باردست * مکرها در ترک دنیا واردست
 مکر آن باشد که زندان حُفره کرد * آنک حُفره بست آن مکرست سرد
 این جهان زندان و ما زندانیان * حُفره کن زندان و خود را و رهان
 چیست دنیا از خدا غافل بدن * فی قماش و نفره و میزان و زن
 مال را کز بهر دین باشی حَمُول * نِعَمَ مَالٍ صَالِحٍ خواندش رسول
 ٩٨٥ آب در گشتی هلاک کشتی است * آب اندر زیر کشتی پُشتی است
 چونک مال و مُلک را از دل براند * زان سلیمان خویش جز مسکین نخواند
 کوزه سَر بسته اندر آب زفت * از دل پُر باد فوق آب رفت
 باد درویشی چو در باطن بود * بر سر آب جهان ساکن بود
 گرچه جمله این جهان مُلک و بَست * مُلک در چشم دل او لا شایست

سر شکسته Bul. (٩٧٨) . حال for خوب L (٩٧٢) . جدهاهاشان AB (٩٧٢)

Bul. (٩٨٢) . مکرست سرد A (٩٨٠) . يك دو روزه AL Bul. . نیستی سر را

میزان. In A a later hand has written over فرزند. AL Bul. (٩٨٧)

رویش از غم زرد و هر دو لب کبود * پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود
گفت عزرا بیل در من این چنین * يك نظر انداخت پُر از خشم و کین
گفت هین اکنون چه میخوای بخواه * گفت فرما بادرا اے جان پناه
١٦٠ تا مرا زینجا بهندستان بَرَد * بُوک بند کآن طرف شد جان بَرَد
نک زدرویشی گریزانند خلق * لقمه حرص و امل زآند خلق
ترسِ درویشی مثال آن هراس * حرص و کُوشش را نو هندستان شناس
بادرا فرمود تا او را شتاب * بُرد سوی قعرِ هندستان بر آب
روزِ دیگر وقتِ دیوان و لقا * پس سلیمان گفت عزرا بیل را
١٦٥ کآن مسلمان را بخشم از بهرِ آن * بنگریدی تا شد آواره زخان
گفت من از خشم گم کردم نظر * امرِ نَعَب دیدمش در ره گذر
که مرا فرمود حق که امروز هان * جانِ او را نو بهندستان ستان
از عجب گفتم گر او را صد پَرست * او بهندستان شدن دُور اندرست
تو همه کار جهان را همچین * کن قیاس و چشم بگشا و بین
١٧٠ از که بگریزم از خود اے محال * از که برآیم از حق ای وبال

(١٦٦) After this verse Bul. has: Bul. گشتش. روش گشته زرد L (١٥٧)

کآن مسلمانرا نگاه پر سبز * غربی شد از دیارش بس عزیز

Bul. زجان. After this L (١٦٥) L سب از چه سب L بخشم از چه سب L (١٦٥) verse Bul. adds:

ای عجب این کرده باشی بهر آن * تا شود آواره او از خانان
گفتش ای شاه جهان بی مثال * فهم کز کرد و نمود او را خیال

من L (١٦٦) بی مثال بی زوال L has the second of these verses, with

بهندوستان A. تو رو Bul. کامروز BL (١٦٧) درو از خشم

After this verse L adds: A. بهندوستان (١٦٨)

چون بامر حق بهدوستان شدم * دیدمش آنجا و جانش بستم

Bul. adds:

چون شدم با امر حق هندرا روان * قبض جانش کردم اندر آن مکان

این وبال L. بر تأییم از حق ABL. این محال L bis. ار کی AC (١٧٠)

اعتراض نخچیران بر سخن خرگوش،

۱۰۰۵ قوم گفتندش که ای خرگوش دار * خویش را اندازه خرگوش دار
هین چه لافست این که از تو بهتران * در نیآوردند اندر خاطر آن
مُعْجَبی یا خود قضا مان در پی است * ورنه این دم لایق چون تو گئی است

جواب خرگوش نخچیران را،

گفت اے یاران حَقِّمِ اِلَهاَم داد * مر ضعیفی را قوی رایی فتاد
آنچِ حقِّ آموخت مر زنبورا * آن نباشد شیرا و گوررا
۱۰۱۰ خانها سازد پُر از حلویا تر * حقِّ بَرِو آن علم را بگشاد در
آنچِ حقِّ آموخت کَرِّمِ پلہ را * هیچ پِلی داند آن گون حیلہ را
آدمِ خاکی زحقِّ آموخت علم * تا بیہفتم آسمان افروخت علم
نام و ناموسِ مَلک را در شکست * کورئ آنکس که در حق در شکست
زاهد چندین هزاران سالہ را * بپوزبندی ساخت آن گوسالہ را
۱۰۱۵ تا نداند شیرِ علم دین کشید * تا نگرَد رِگَرِد آن قصِرِ مشید
علمهای اہلِ حس شد پوزبند * تا نگیرد شیرِ زانِ علم بلند
فطرۂ دل را یکی گوہر فتاد * کآن بدریاہا و گردونہا نداد
چند صورت آخر ای صورت پرست * جانِ بی معنیت از صورت ترست
گر بصورت آدمی انسان بُدی * احمد و بُو جہل خود یکسان بُدی
۱۰۲۰ نقش بر دیوار مثلِ آدمست * بنگر از صورتِ چہ چیز او کمست

Heading: Bul. om.

(۱۰۰۷) L قضاات.

Heading: AB Bul. باز جواب

(۱۰۱۴) ABL Bul. ششصد هزاران, and so corr. in C. (۱۰۱۵) A تا نتواند BL

Bul. نتاند, and so corr. in C. L علم و دین. (۱۰۱۸) A بی معنیت but

بی معنیت has been written above the line by some one who read

(۱۰۲۰) L نقش آدمست. B Bul. اورا for او. بنگر اندر صورت او چہ کمست

١١٠ پس دهانِ دل ببند و مهر کن * پُر کُنش از بادگیرِ مَن لَدُن
جهدِ حقست و دوا حقست و درد * مُنکر اندر جَعَدِ جَهْدش جهد کرد

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل،

زین نط بسیار برهان گفت شیر * کر جواب آن جَبْران گشتند سیر
روبه و آهو و خرگوش و شغال * جبرا بگذاشتند و قیل و قال
عهدها کردند با شیر ژبان * کاندَرین بیعت نیفتد در زبان
قسم ١١٥ هر روزش بیاید بی جگر * حاجتش نبود تقاضای دگر
قُرعه بر هرک اوفتادی روز روز * سوی آن شیر او دودی همچو یوز
چون بخرگوش آمد این ساغر بدوَر * بانگ زد خرگوش آخر چند جور

انکار کردن نخچیران بر خرگوش در تأخیر رفتن بر شیر،

قوم گفتندش که چندین گاه ما * جان فدا کردیم در عهد و وفا
تو محو بدنائی ما ای عنود * نا نرنجد شیر رَو رَو زود زود

جواب خرگوش نخچیران را،

١٠٠٠ گفت ای یاران مرا مُهلت دهید * تا بمکرم از بلا بیرون جهید
تا امان یابد بمکرم جانتان * مانند این میراثِ فرزندانان
هر پیمبر در میان اُمّتان * همچنین تا مَحَلّصی خواندشان
کز فلک راه برون شو دیده بود * در نظر چون مردُمک پیچیده بود
مردمش چون مردمک دیدند خُرد * در بزرگی مردمک کس ره نبرد

(١١١) ABL Bul. نی جهدش. and so C in marg.

(١١٤) A کدرین.

(١١٥) L بی ضرر.

(١١٧) ABL کاخر.

Heading: AB Bul. جواب گفتن خرگوش ایشان را.

(١٠٠٢) ABL Bul. هر پیمبر امّانرا در جهان.

(١٠٠٣) Bul. دند اند. Bul. پیچید اند.

باش نا حِسْه‌ای تو مُبَدَل شود * نا بَیْنِشَن و مُشْکَل حَل شود
 ۱۰۴۰ نا سَخْنه‌ای کِیان رَد کرده * نا کِیان را سَرَوَرِ خُود کرده

باز طلبیدن نخچیران از خرگوش سر اندیشه اورا،

بعد از آن گفتند کای خرگوش چُست * در میان آرانچ در ادراکِ نِست
 ای که با شیرِی تو در پیچیده * باز گورائی که اندیشه
 مشورت ادراک و هشیاری دهد * غفلها مر عفل را یاری دهد
 گفت پیغمبر بکن ای رأی زن * مشورت کالْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَن

منع کردن خرگوش راز را از ایشان،

۱۰۴۵ گفت هر رازی نشاید باز گفت * جُفت طاق آید گهی که طاق جُفت
 از صفا گر دم زنی با آینه * تیره گردد زود با ما آینه
 در بیان این سه کم جُنُبان لب * از ذهاب و از ذَهَب وز مَذْهَبَت
 کین سه را خصمست بسیار و عنو * در کمینت ایستد چون داند او
 ور بگوئی با یکی دو اَلْوَداع * کُلُّ سِرِّ جَاوَزِ الْإِنْتِنِ شاع
 ۱۰۵۰ گر دو سه پزنده را بندی بهم * بر زمین مانند محبوس از الم
 مشورت دارند سَرِیُوشیده خوب * در کُنایت با غَلْطافکن مشوب
 مشورت کردی پیغمبر بسته سر * گفته ایشان جواب و بی خبر
 در مثالی بسته گفتی رای را * نا نداند خصم از سر پای را
 او جواب خویش بگرفت ازو * وز سُوْالِش می نبردی غیر بو

پیغامبر ABCL (۱۰۴۴) . بازگو رازی L (۱۰۴۲) . کای for ای Bul. (۱۰۴۱)

Heading: AB راز را از ایشانرا and so Bul.

Bul. بسیار خصمست (۱۰۴۸) . در میان این سه AC (۱۰۴۷)

After this verse Bul. adds: (۱۰۵۴) . مثال A (۱۰۵۴)

نیست پایان این سخن را کن رجوع * شیرا خرگوش کرد در درد جوع
 ما حصل خرگوش کرد مکش نهان * قوما اندیشه اش ناید عیان

جان گمست آن صورت با تابرا * رَوِ بَجُو آن گوهر گم یابرا
 شد سر شیرانِ عالم جمله پست * چون سگ اصحاب را دادند دست
 چه زیانستش از آن نقشِ نفور * چونك جانش غرق شد در بحر نور
 وصفِ صورت نیست اندر خامها * عالم و عادل بود در نامها
 ۱۰۲۵ عالم و عادل همه معیست و بس * کش نیابی در مکان و پیش و پس
 میزند بر تن زسوی لامکان * می ننگجد در فلک خورشید جان

ذکر دانش خرگوش و بیان فضیلت و منافع دانش،

این سخن پایان ندارد هوش دار * گوش سوی قصه خرگوش دار
 گوشِ خر بفروش و دیگر گوشِ خر * کین سخن را در نیابد گوشِ خر
 رَوِ نو رُوبه باری خرگوش بین * شیرگیری ساری خرگوش بین
 ۱۰۲۰ خاتمِ مُلک سلیمانست علم * جمله عالم صورت و جانست علم
 آدمی را زین هنر بیچاره گشت * خلق دریاها و خلق کوه و دشت
 زو پلنگ و شیر نرسان همچو موش * زو نهنگ بحر در صفا و جوش
 زو پری و دیو ساحلها گرفت * هر یکی در جای پنهان جا گرفت
 آدمی را دشمن پنهان بسبست * آدی با حذر عاقل کسبست
 ۱۰۲۵ خلقِ پنهان زشتشان و خوبشان * میزند بر دل بهر دم کوبشان
 بهر غسل ار در روی در جوی بار * بر تو آسیبی زند در آب خار
 گرچه پنهان خار در آبست پست * چونك در تو می خلد دانی که هست
 خارخار و وحیه و وسوسه * از هزاران کس بود نی بك گمه

(۱۰۲۱) B با تابرا for نایابرا. (۱۰۲۴) L om. (۱۰۲۵) L om.

Heading: A منافع دانستن.

(۱۰۲۷) AB Bul. گوش for هوش. (۱۰۲۶) ABL and مکر و شیراندازی خرگوش بین. (۱۰۲۲) ABL و بحر. and C in marg. and Bul., which omits.

(۱۰۲۵) L در دل. (۱۰۲۶) Bul. بر جویبار. (۱۰۲۷) Bul. بر تو می خلد.

(۱۰۲۸) L خارخار و حلهها.

جبر چه بود بستنِ اشکسته‌ها * یا بپیوستنِ رگی بگسسته‌ها
 چون درین ره پایِ خود نشکسته * بر که می‌خندی چه پارا بسته
 و آنک پایش در ره کُوشش شکست * در رسید اورا بُراق و بر نشست
 حاملِ دین بود او محمول شد * قابلِ فرمان بُد او مقبول شد
 ۱۰۷۵ تا کنون فرمان پذیرفتی زشاه * بعد ازین فرمان رساند بر سپاه
 تا کنون اختر اثر کردی در او * بعد ازین باشد امیر اختر او
 گر ترا اشکال آید در نظر * پس تو شك داری در انشقّ الْقَمَر
 تازه کن ایمان نه از گُفتِ زبان * ای هوارا تازه کرده در نهان
 تا هوا تازه‌ست ایمان تازه نیست * کین هوا جز قتل آن دروازه نیست
 ۱۰۸۰ کرده تاویلِ حرفِ یکرا * خویش را تاویل کن فی ذکرِ
 بر هوا تاویلِ قرآن می‌گویی * بست و کُش شد از تو معنی سنی

زیافت تاویلِ رکیکِ مگس،

آن مگس بر برگِ کاه و بُولِ خر * همچو کشتی‌بانِ هی‌افراشت سَر
 گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام * مدتی در فکرِ آن می‌مانده‌ام

و او محمول AL (۱۰۷۴). چوپارا L بر کی AC (۱۰۷۲). رگ Bul. (۱۰۷۱).

(۱۰۷۵) Bul. رسانده. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۱۰۸.

(۱۰۷۴) A ایمان. (۱۰۸۰) L خوشتن.

After the Heading L inserts the following verses:

ماند احوالتِ بدانِ طرفه مگس * که همین (هی) پنداشت خود را هست کس
 از خود او سرمست گشته بی شراب * ذرّه خود را بدیده آفتاب
 وصف باز آنرا شنیده در بیان * گفته من عقی‌یِ وقتم در زمان

Bul. adds:

ماند احوالتِ بدانِ طرفه مگس * کوهی پنداشت خود را هست کس
 مست بر جوش بود بی کیف شراب * ذرّه دانش بدید چون آفتاب
 کوش کرد او وصف شهبازان همان * گفت من عقی‌یِ وقتم بیگمان

(۱۰۸۲) L کان مگس.

قصهٔ مکر خرگوش،

۱۰۵۵ ساعتی تأخیر کرد اندر شدن * بعد زان شد پیش شیر پنجه زن
 زان سبب کاندر شدن او ماند دیر * خاک را می‌کند و می‌غزید شیر
 گفت من گفتم که عهد آن خسان * خام باشد خام و سُست و نارسان
 دَمَدَمهٔ ایشان مرا از خر فگند * چند بفزاید مرا این دهر چند
 سخت در ماند امیر سُست ریش * چون نه پس بیند نه پیش از احمقش
 ۱۰۶۰ راه هموارست و زیرش دامها * فحط معنی در میان نامها
 لفظها و نامها چون دامهاست * لفظ شیرین ریگ آبِ عمر ماست
 آن یکی ریگی که جوشد آب ازوه * سخت کم‌یابست رَو آن را بچو
 مَتَبَعِ حکمت شود حکمت طلب * فارغ آید او ز تحصیل و سبب
 لَوْحِ حافظ لوحِ مینوخی شود * غلبِ او از رُوحِ محظوظی شود
 ۱۰۶۵ چون مُعَلِّم بود عقلش مردرا * بعد اربن شد عقل شاگردی ورا
 عقل چون جَبْرِیل گوید احدا * گر یکی گامی نهم سوزد مرا
 تو مرا بگذار زین پس پیش ران * حدّ من این بود ای سلطان جان
 هرکه ماند از کاهلی بی شکر و صبر * او همین داند که گیرد پای جَبَر
 هرک جبر آورد خود رنجور کرد * تا همان رنجوریش در گور کرد
 ۱۰۷۰ گفت پیغمبر که رنجوری بلاغ * رنج آرد تا بمیرد چون چراغ

و. (۱۰۶۰) Bul. om. . خام سست C. و سُست for دست A (۱۰۵۷)

(۱۰۶۲) After this verse Bul. adds:

هست آن ریگ ای پسر مرد خدا * کو بحق پیوست از خود شد جدا
 آب عذب دین می جوشد ازوه * طالبان را زان حیانت و نمو
 شر مرد حق جو ریگ خشک دان * کابِ عمر ترا خورد او هر زمان
 طالب حکمت شو از مرد حکیم * تا ازو گردی تو بینا و علیم

(۱۰۶۳) Bul. ادب ز تحصیل. (۱۰۶۵) Instead of مردرا, L has ابتدا and so

C in marg. (۱۰۷۰) BCL پیغامبر.

زَانَك بَوَش، پادشاهان از هَوَاسْت * بارنامه انبیا از کبرِ باسْت
 ۱۱۰۰ از دِرَمَها نامِ شاهان برگَشتند * نامِ احمد تا ابد بر روی زنند
 نامِ احمد نامِ جملَه انبیاست * چونك صد آمد تَوَد هم پیشِ ماست

هم در بیان مکر خرگوش،

در شدن خرگوش بس تأخیر کرد * مکرها با خوشتن تقریر کرد
 در ره آمد بعدِ تأخیرِ دراز * تا بگوش شیر گوید يك دوراز
 تا چه عالمهاست در سودای عقل * تا چه با پنهانست این دریای عقل
 ۱۱۱۰ صورتِ ما اندرین بحرِ عذاب * می دود چون کاسها بر روی آب
 تا نشد پُر بر سرِ دریا چو طشت * چونك پُر شد طشت دروی غرق گشت
 عقل پنهانست و ظاهرِ عالمی * صورتِ ما موج و یا از وی نمی
 هرچه صورت می وسيلت سازدش * زان وسيلت بحرِ دُور اندازش
 تا نبینند دل دهنده رازرا * تا نبینند تیرِ دُور اندازرا
 ۱۱۱۵ اسبِ خود را یاوه داند وز ستیز * می دواند اسبِ خود در راه تیز
 اسبِ خود را یاوه داند آن جَواد * و اسبِ خود او را گشان کرده چو باد
 در فغان و جُست و جُو آن خیره سر * هر طرف پُرسان و جویان در بدر

(۱۱۰۶) After this verse L adds:

این سخن پایان ندارد ای سر * قصه خرگوش گو و شیر نر
 and so Bul., which has شیر و خرگوش بود قصه سرِ سر.

Heading: Bul. adds تأخیر کردن در رفتن.

بعد از آن شد بعد تأخیرِ دراز (۱۱۰۸) L. تقدیر کرد (۱۱۰۷) A.

(۱۱۰۹) After this verse Bul. adds:

- بود بحرِ بیصران عقلِ بشر * باید آن یَمرا چو غَوَاص ای پسر
 یا (۱۱۱۲) ABL Bul. om. و before (۱۱۱۰) Bul. مرود. Bul. در روی آب.
 (۱۱۱۴) A. تیز for نَز. In L this verse is immediately followed by v. ۱۱۱۷.
 (۱۱۱۵) A. و ستیز. In L this and the next verse are transposed.
 (۱۱۱۶) Bul. om. و before. (۱۱۱۷) A. در فغان جست جو.

اینک این دریا و این کشتی و من * مرد کشتیبان و اهل و رأی زن
 ۱۰۸۵ بر سر دریا هی راند او عمد * می نمودش آن قدر بیرون زحد
 بود بی حد آن چمن نسبت بدو * آن نظر که بیند آنرا راست کو
 عالمش چندان بود کش بینش است * چشم چندین بحر همچند بنش است
 صاحب تأویل باطل چون مگس * و هم او بولِ خر و تصویرِ خس
 گر مگس تأویل بگذارد برای * آن مگس را بخت گرداند همای
 ۱۰۹۰ آن مگس نمود کش این عبرت بود * روح او نی در خور صورت بود

تولیدن شیر از دیر آمدن خرگوش

همچو آن خرگوش کو بر شیر زده * روح او کی بود اندر خورد قد
 شیر می گفت از سر نیزی و خشم * کر ره گوشت عدو بر بست چشم
 مکرهای جزیانم بسته کرد * تیغ چوینشان تن را خسته کرد
 زین سپس من نشنوم آن دلمه * بانگ دیوانست و غولان آن همه
 ۱۰۹۵ بر دران ای دل تو ایشانرا مه ایست * پوستشان بر کن کشان جز پوست نیست
 پوست چه بود گفتهای رنگ رنگ * چون زره بر آب کش نبود درنگ
 این سخن چون پوست و معنی مغزدان * این سخن چون نقش و معنی همچو جان
 پوست باشد مغز بدرا عیب پوش * مغز نیکورا ز غیرت غیب پوش
 چون قلم از باد بد دفتر زاب * هرچ بنوبسی فنا گردد شتاب
 ۱۱۰۰ نقش آست ار وفا جویی از آن * باز گردی دسته‌های خود گران
 باد در مرثم هوا و آرزوست * چون هوا بگذاشتی پیغام هوست
 خوش بود پیغامهای رکزدگار * کو ز سر نا پای باشد پایدار
 خطبه شاهان بگردد و آن کیا * جز کیا و خطبه‌های انبیا

زختم. A (۱۰۹۲) . کش این غیرت بود L (۱۰۹۰) . فهم او L (۱۰۸۸)

و غولانست همه. Bul. (۱۰۹۵) . زین سبب A . بشنوم L (۱۰۹۴)

بنوشی L (۱۰۹۹) . چون نقش معنی A (۱۰۹۷)

چون زدانش موجِ اندیشه بتاخت * از سخن و آواز او صورت بساخت
 ۱۱۴۰ از سخن صورت بزداد و باز مُرد * موج خود را باز اندر بحر بُرد
 صورت از بی صورتی آمد برون * باز شد که اِنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ
 پس ترا هر لحظه مرگ و رَجَعْتِیست * مُصْطَفَى فرمود دنیا ساعتیست
 فِکْرِ ما تیرِیست از هُو در هُو * در هوا گی باید آید تا خدا
 هر نفس نو می شود دنیا و ما * بی خبر از نو شدن اندر بقا
 ۱۱۴۵ عمر همچون جوی نو می رسد * مُسْتَمِرِّی می نماید در جسد
 آن زیزی مُسْتَمِرِّ شکل آمدست * چون شرر کش تیز جُتانی بدست
 شاخ آتش را بجنبانی بساز * در نظر آتش نماید بس دراز
 این درازی مدّت از تیزی صُنْع * می نماید سُرْعَتِ انگیزی صُنْع
 طالب این سر اگر علامه ایست * نَك حُسامُ الدّین که سای نامه ایست

آمدن خرگوش نزد شیر و خشم شیر بر وی

۱۱۵۰ شیر اندر آتش و در خشم و شور * دید کآن خرگوش می آید ز دور
 می دود بی دهشت و گستاخ او * خشمگین و تند و تیز و تُرْش رُو
 کز شکسته آمدن نُهْمِت بود * وز دلیری دفع هر رِیت بود
 چون رسید او پیشتر نزدیکِ صف * بانگ بر زد شیر های ای ناخلف
 من که گاوان را زهر بدردم * من که گوش پیل نر مالیدم
 ۱۱۵۵ نیم خرگوشی که باشد کو چنین * امرِ ما را افکند اندر زمین
 تَرَك خواب و غفلتِ خرگوش کن * غُرَّة این شیر ای خرگوش کن

الینا راجعون C. گاوا AB Bul. (۱۱۴۱) خود را for خون را A (۱۱۴۰)

این دراز و مدّت Bul. (۱۱۴۸) که ترا L (۱۱۴۲)

Heading: ABL Bul. رسیدن خرگوش بشیر and om. what follows in C.

تند تیز A (۱۱۵۱) می آمد L. در خشم شور A (۱۱۵۰)

گاوان را for پیلانرا L Bul. (۱۱۵۴) ای. C om. های هان L (۱۱۵۴)

افکند او بر زمین ABL Bul. (۱۱۵۵) شیر نر Bul. and so corr. in C.

کآن که دزدید اسبِ مارا گُو و کیست * این که ز پُریانِ نُسْت ای خواجه چست
 آری این اسبست لیکن اسبِ کُو * با خود آ ای شَهسَوَارِ اسبِ جُو
 چان ز پیدایی و نزدیکیست گُم * چون شکم پُر آب و لب خُشکی چو خُم ۱۱۲۰
 گی بینی سرخ و سبز و فُوررا * تا بینی پیش ازین سه نوررا
 لیک چون در رنگ گُم شد هوشِ تو * شد ز نور آن رنگها رُو پوشِ تو
 چونک شب آن رنگها مستور بود * پس بدیدی دیدِ رنگ از نور بود
 نیست دیدِ رنگ بی نورِ برون * همچنین رنگِ خیالِ اندرون
 این برون از آفتاب و از سَها * و اندرون از عکسِ انوارِ عَلی ۱۱۲۵
 نورِ نور چشم خود نورِ دلست * نورِ چشم امرِ نورِ دَها حاصلست
 باز نورِ نورِ دل نورِ خداست * کو ز نورِ عقل و حِس پاک و جُداست
 شب بُد نوری ندیدی رنگ را * پس بضدِ نور پیدا شد ترا
 دیدنِ نورست آنکه دیدِ رنگ - وین بضدِ نور دانی بی درنگ
 رنج و غم را حق پی آن آفرید * تا بدین ضدِ خوش دلی آید پدید ۱۱۳۰
 پس نهانها بضد پیدا شود * چونک حق را نیست ضدِ پنهان بود
 که نظر بر نور بود آنکه برنگ * ضد بضد پیدا بود چون روم و زنگ
 پس بضدِ نور دانستی تو نور * ضدّ ضد را می نماید در صُور
 نورِ حق را نیست ضدّی در وجود * تا بضدِ او را توان پیدا نمود
 لاجَرَمَ أَبْصَارُنَا لَا تُدْرِكُهُ * وَهُوَ يُدْرِكُ یَن تُو از موسی و که ۱۱۳۵
 صورت از معنی چو شیر از بیشه دان * یا چو آواز و سخن زانیشه دان
 این سخن و آواز از اندیشه خاست * تو ندانی بحرِ اندیشه کجاست
 لیک چون موجِ سخن دیدی لطیف * بحرِ آن دانی که باشد هر شریف

ABL. لیک این اسب AB. (۱۱۱۹) چست for کیست A. آک دزدید A. (۱۱۱۸)

A. (۱۱۲۲) فُوررا for بوررا B. که بینی سرخ سبز A. (۱۱۲۱) آ. for آی

AB Bul. نور و ندیدی ABL Bul. (۱۱۲۸) شب for ند

گر نظر L. (۱۱۲۲) پس نهانها L. (۱۱۲۱) و آنکه A. (۱۱۲۹)

AB Bul. om. و. (۱۱۲۶)

۱۱۷۵ گفت همهره را گِرو نِه پیشِ من * ورنه قُرَبانی نو اندر کیشِ من
 لابه کردیش بسی سودے نکرد * یارِ من بستد مرا بگذاشت فَرَد
 یارم از زَفَتی سه چندان بُد که من * هم بلطف و هم بخوبی هم بتن
 بعد ازین زان شیر این ره بسته شد * رشتۀ آیهانِ ما بگسسته شد
 از وظیفه بعد ازین اومید بُر * حقِ هی گویم نرا وَاَلْحَقُّ مُر
 ۱۱۸۰ گر وظیفه بایدت ره پاک کن * هین بیا و دفعِ آن بی باک کن

جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او،

گفت بِسْمِ اَللهِ یَا تا او بجاست * پیش در شوگر هی گویی تو راست
 تا سزای او و صد چون او دم * و دروغست این سزای تو دم
 اندر آمد چون قلاوزه پیش * تا برد اورا بسوے دامِ خویش
 سوی چاهی کو نشانش کرده بود * چاهِ مَغرا دامِ جانش کرده بود
 ۱۱۸۵ می شدند این هردو تا نزدیکِ چاه * اینت خرگوشی چو آبی زیرِ کاه
 آب کاهی را بهامون می بُرد * کاه کوهی را عجب چون می بُرد
 دامِ مکر او کند شیر بود * طُرفه خرگوشی که شیری می رُود
 موسی فرعون را با رود نیل * می کشد با لشکر و جمع ثقیل
 پشته نمرود را با نیمِ پَر * می شکافد بی محابا درِ سر
 ۱۱۹۰ حالِ آن کو قولِ دشمن را شنود * بین جزای آنک شد یارِ حسود

(۱۱۷۵) Bul. نه for کن. (۱۱۷۷) L دو چندان. (۱۱۷۸) In the second hemistich AL Bul. and C in marg. have and so B. حال ما این بود با تو گفته شد
 which inserts و before. (۱۱۷۹) L Bul. امید. C Bul. می گوید.

چاه مَغرا L (۱۱۸۴). بیشتر شو Bul. (۱۱۸۱). این بی باک AL. م بیا A (۱۱۸۰).
 مکر او Bul. (۱۱۸۷). and so corr. in C. آب کوهی را عجب ABL Bul. (۱۱۸۶).
 در رود نیل L. تا رود نیل B (۱۱۸۸). دام کند شیر بود.
 در. در رود نیل L. تا رود نیل B (۱۱۸۸). می شکافد A (۱۱۸۹).
 در. در رود در مغز سر. and so L, which has تا for.

عذرگفتن خرگوش

گفت خرگوش الّا مان عذرِم هست * گر دهد عنو خداوندیت دست
گفت چه عذر ای قصور، البهّان * این زمان آیند در پیش شهان
مرغ بی وقتی سرت باید بُرید * عذرِ احمق را نمی‌شاید شنید
۱۱۶۰ عذرِ احمق بتر از جرّمش بود * عذرِ نادان زهرِ دانش‌کش بود
عذرت اے خرگوش از دانش تهی * من چه خرگوّم که در گوّم نهی
گفت ای شه ناکسی را کس شمار * عذرِ اِستَم‌دیده را گوش دار
خاصّه از بهر زکوّه جاہ خود * گمّره را تو مران از راه خود
بجر کو آبی بهر جو می‌دهد * هر خسی را بر سر و روی نه‌د
۱۱۶۵ کم نخواهد گشت دریا زین کرم * از کرم دریا نگردد بیش و کم
گفت دارم من کرم بر جای او * جامه هر کس بُرم بالاے او
گفت بشنو گر نباشم جای لطف * سر نه‌ادم پیش از دهرهای عُنُف
من بوقت چاشت در راه آمدم * با رفیقِ خود سوے شاه آمدم
با من از بهر تو خرگوش دگر * جُفت و هم‌ره کرده بودند آن نفر
۱۱۷۰ شیری اندر راه قصدِ بنده کرد * قصدِ هر دو هم‌ره آیند کرد
گفتش ما بنده شاهنشیم * خواجه‌تاشان که آن دَرِگَهِم
گفت شاهنشہ که باشد شرم دار * پیشِ من تو یادِ هر ناکس میار
هم نرا و هم شَهّت را بر دَرَم * گر تو با یارت برگردید از دَرَم
گفتش بگذار تا بارِ دگر * رویِ شه بینم بَرَم از تو خیر

Heading: C in marg. and Bul. add *ولابه کردن شیرا*.

عذر احمق نیز از حشش بود L بدتر Bul. (۱۱۶۰) عنو for عذر L (۱۱۵۷)

ABL Bul. زهر هر دانش بود. (۱۱۶۱) ABL Bul. نه خرگوّم and so C in marg.

و. A om. بهر جوئی دهد L (۱۱۶۴) زکات AB Bul. خاص ABL Bul. (۱۱۶۳)

Suppl. in marg. A. (۱۱۷۰) و. C om. خرگوش Bul. (۱۱۶۹) Suppl. in marg.

مه آر ABL کی باشد A (۱۱۷۲) و که آن درگیم A (۱۱۷۱)

اے بسا هندو و تُرکِ هم زبان * ای بسا دو تُرکِ چون یگانگان
 پس زبانِ محرمی خود دیگرست * همدلی از همزبانی بهترست
 غیرِ نطق و غیرِ ایما و سیل * صد هزاران ترجمان خیزد زدل
 جمله مرغان هر یکی اسرارِ خود * از هنر و دانش و از کارِ خود
 ۱۲۱۰ با سلیمان یک یک وای نمود * از برای عرضه خود را می‌ستود
 از تکبر نی و از هستی خویش * بهر آن تا ره دهد اورا پیش
 چون بیاید برده را از خواجه * عرضه دارد از هنر دیباجه
 چونک دارد از خریداریش ننگ * خود کند بیمار و شل و گز و لنگ
 نوبتِ هُدهد رسید و پیشه‌اش * و آن بیانِ صنعت و اندیشه‌اش
 ۱۲۱۵ گفت ای شه یک هنر کانِ کفترست * باز گویم گفتِ گونه بهترست
 گفت بر گونا گدامست آن هنر * گفت من آنکه که باشم اوجِ بر
 بنگرم از اوج با چشمِ یقین * من بینم آب در قعر زمین
 تا کجاست و چه عمقش چه رنگ * از چه می‌جوشد زخاکی یا زسنگ
 ای سلیمان بهر لشکرگاه را * در سفر می‌دارم این آگاه را
 ۱۲۲۰ پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق * در بیابانهای بی آب عمیق

طعنه زاع در دعوی هدهد

زاع چون بشنود آمد از حسد * با سلیمان گفت کو‌تر گفت و بد
 از ادب نبود پیش شه مقل * خاصه خودلاف دروغین و محال
 گر مراور این نظر بودی مدام * چون ندیدی زیرِ مُشتی خاک دام

(۱۲۰۸) In C this verse follows v. ۱۲۰۴. (۱۲۱۰) C عرض.

(۱۲۱۲) A چون بیاید برده راه از خواجه. (۱۲۱۴) AB Bul. بیمار و گز و شل.

(۱۲۱۴) C صنعت اندیشه‌اش. (۱۲۱۶) B اوج در. (۱۲۱۷) L می‌بینم.

(۱۲۱۸) Bul. و چه عمقست و چه رنگ. (۱۲۲۰) Bul. بی آب و عمیق. After this

verse L Bul. add: تا یابی بهر لشکر آب را * در سفر سقا شوی اصحاب را

(۱۲۲۱) A در حسد.

حالِ فرعونى كه هامن را شنود * حالِ نمرودى كه شيطان را شنود
 دشمن ارچه دوستانه گويدت * دام دان گرچه زندانه گويدت
 گر ترا قندى دهد آن زهر دان * گر بتن لطفى كند آن قهر دان
 چون قضا آيد نينى غير پوست * دشمنان را باز نشناسى زدوست
 ۱۱۹۵ چون چنين شد ابتهال آغاز كن * ناله و نسيح و روزه ساز كن
 ناله مى كن كاي نو عَلاَمُ الْغُيُوبِ * زيرِ سنگِ مكرِ بد مارا مكوب
 گرسنگى كردم اے شيرآفرين * شير را مگهار بر ما زين كمين
 آبِ خوش را صورتِ آتش مده * اندر آتش صورتِ آبِ منه
 از شرابِ قهر چون مستى دهى * نيستهارا صورتِ هستى دهى
 ۱۲۰۰ چيست مستى بندِ چشم از ديدِ چشم * نا نمايد سنگِ گوهرِ پشمِ پشم
 چيست مستى رَحْمَتِ مَبْدَلِ شدن * چوبِ گر اندر نظرِ صَدَلِ شدن

قصه هُدهد و سليمان در بيان آنك چون قضا آيد

چشمهای روشن بسته شود،

چون سليمان را سراپرده زدند * پيش او مرغان بخدمت آمدند
 هم زبان و محرم خود يافتند * پيش او يك يك بجان بشناختند
 جمله مرغان ترك کرده چيك چيك * با سليمان گشته أَفْصَحَ مِنْ أَخِيكَ
 ۱۲۰۵ هم زبانی خويشى و پيوند بست * مرد با نامحرمان چون بند بست

(۱۱۹۱) B جان فرعونى L. شنود for ستود bis. (۱۱۹۶) Bul. امتحان for مكر بد. In

the second hemistich L has انتقام از ما مكش اندر ذنوب. (۱۱۹۷) After this

verse Bul. adds: يا كرم العو وستار العيوب - انتقام از ما مكش اندر ذنوب

(۱۱۹۸) Suppl. in marg. A. (۱۱۹۹) Suppl. in marg. A. B قهر for حق.

(۱۲۰۱) Bul. چوب كثر.

Heading: A تارك شود.

جمله مرغان پيش او مى آمدند L. جمله مرغانش بخدمت A. (۱۲۰۲)

(۱۲۰۴) ABC چيك چيك.

۱۲۴۰ نزد موسی نام چویش بُد عصا * نزد خالق بود نامش اژدها
 بُد عُمَرَا نام اینجا بُت پرست * لیک مومن بود نامش در اَلْسَت
 اَنک بُد نزدیکِ ما نامش مَنی * پیشِ حق بودی تو کینِ تَم با مَنی
 صورتی بود این مَنی اندر عدم * پیشِ حق موجود نه بیش و نه کم
 حاصل آن آمد حقیقتِ نامِ ما * پیشِ حضرت کآن بود انجامِ ما
 ۱۲۴۵ مردرا بر عاقبت نامی نهد * فی بر آن کو عاریت نامی نهد
 چشمِ آدم چون بنورِ پالک دبد * جان و سِر نامها گشتش پدید
 چون مَلک انوارِ حق در وی بیافت * در سجود افتاد و در خدمت شتافت
 این چنین آدم که نامش می برم * گرسنامِ نا قیامت فاصرم
 این همه دانست و چون آمد قضا * دانش یک نهی شد بر وی خطا
 ۱۲۵۰ کای عجب نهی از بی تحریم بود * با بتاویلی بُد و توهیم بود
 در دلش تاویل چون ترجیح یافت * طبع در حیرت سوی گدَم شتافت
 باغبان را خار چون در پای رفت * دزد فرصت یافت و کالا بُرد تَفَت
 چون زحیرت رست باز آمد براه * دید بُرده دزد رخت از کارگاه
 رَبَّنَا إِنَّا ظَلَمْنَا گفت و آه * یعنی آمد ظلمت و گم گشت راه
 ۱۲۵۵ این قضا ابری بود خورشیدپوش * شیر و اژدها شود زو همچو موش
 من اگر دایمِ نینهر گاهِ حُکم * من نه تنها جاهل در راهِ حُکم
 اے خُتک آنکو نکوکاری گرفت * زور را بگذاشت او زارے گرفت

پیش حق این نقش بد که C (۱۲۴۲) for کین، with suppl. above. L Bul.

بود for بد B Bul. صورتش C. L (۱۲۴۳) Suppl. in marg. با مَنی.

آمد آن L (۱۲۴۴). B (۱۲۴۵) کمی نهد in the second hemistich.

AB Bul. (۱۲۴۸) بتافت C. بروی A (۱۲۴۷).

هدح این آدم که نامش می برم * فاصرم گر تا قیامت بشرم

تا بتاویلی L (۱۲۴۰) آمد چون قضا Bul. و. A Bul. om. (۱۲۴۹)

زحیرت باز آمد شد براه L (۱۲۵۲) و. ABL Bul. om. (۱۲۵۲)

من بتنها A (۱۲۵۶) پس قضا A Bul. (۱۲۵۵)

چون گرفتار آمدی در دام او * چون قفس اندر شدی ناکام او
 ۱۲۲۵ پس سلیمان گفت ای هدهد رواست * کر تو در اوّل قَدَح این دُرد خاست
 چون نمایی مستی ای خورده نو دوغ * پیش من لافی زنی آنگه دروغ

جواب گفتن هدهد طعنه زاعرا،

گفت ای شه بر من عور، گدا * قول دشمن مشنو از بهر خدا
 گر نباشد این که دعوی میکنم * من نهادم سر بر این گردنم
 زاغ کو حکم قضارا مُنکِرست * گر هزاران عقل دارد کافرست
 ۱۲۲۰ در تو تا کافی بود از کافران * جای گند و شہوتی چون کافران
 من ببینم دامرا اندر هوا * گر نپوشد چشم عظمرا قضا
 چون قضا آید شود دانش بخواب * مہ سیہ گردد بگیرد آفتاب
 از قضا این نعیہ کی نادرست * از قضا دان کو قضارا مُنکِرست

قصه آدم علیه السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات

صریح نہی و ترک تأویل،

بُوَ الْبَشَرِ کو عِلْمَ الْأَسْمَاءِ بگست * صد هزاران عِلْمش اندر هر رگست
 ۱۲۲۵ اسم هر چیزی چنان کَانَ چیز هست * تا پایان جان او را داد دست
 هر لقب کو داد آن مُبَدَّل نشد * آنلت چُشش خواند او کاهل نشد
 هرک آخر مومنست اوّل بدید * هرک آخر کافر او را شد پدید
 اسم هر چیزی تو از دانا شنو * سر رمز عِلْمَ الْأَسْمَاءِ شنو
 اسم هر چیزی بر ما ظاهرش * اسم هر چیزی بر خالق سرش

AB Bul. بر من ای عور A (۱۲۲۷). و آنگه B (۱۲۲۶). فس. Bul. (۱۲۲۴).

من for پس A. گر ببطلاست دعوی کردم AB Bul. (۱۲۲۸). خدای AB Bul. گدای.

چشم و عظم را C (۱۲۴۱). شہوت A. تا کامی بود A (۱۲۲۰). هزارش A (۱۲۲۹).

علم هر چیزی L (۱۲۴۵). بگست for بدست L (۱۲۴۴).

در من آمد آنک از وی گشت مات * آدی و جانور جامد نبات
 این خود اجزا اند کلیات ازو * زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو
 تا جهان گه صابست و گه شکور * بوستان گه حله پوشد گاه غور
 آفتابی کو بر آید نازگون * ساعتی دیگر شود او سرنگون
 اخترازی نافقه بر چار طاق * لحظه لحظه مبتلائے اخراق
 ۱۲۷۰ ماه کو افزود ز اختر در جمال * شد زرنج دق مانند خیال
 این زمین با سکون با ادب * اندر آرد زلزلهش در لرز تب
 ای بسا که زین بلای مُردَرِ بگ * گشته است اندر جهان او خُرد و رِ بگ
 این هوا با رُوح آمد مُقْتَرِن * چون قضا آید شود زشت و عَفِن
 آب خوش کو رُوح را همشیره شد * در غدیری زرد و تلخ و تیره شد
 ۱۲۸۰ آتشی کو باد دارد در بُرُوت * هم یکی بادی بَرُو خواند بَیُوت
 حالِ دریا ز اضطراب و جوشِ او * فهم کن تبدیلهای هوشِ او
 چرخِ سرگردان که اندر جُست و جوست * حالِ او چون حالِ فرزندانِ اوست
 گه حضیض و گاه اَوْسَط گاه اَوْج * اندرو از سعد و نحس قَوْج قَوْج
 از خود ای جُزْوَے ز کُلها مَخْلُط * فهم ی کن حالتِ هر مَبْسُط
 ۱۲۹۰ چونک کلیات را رنجست و درد * جُزْوَ ایشان چون نباشد روی زرد
 خاصه جُزْوی کو ز اُضدادست جمع * ز آب و خاک و آتش و بادست جمع
 این عجب نبُود که میش از گرگ جَمست * این عجب کین میش دل در گرگ بست
 زندگانی آشتی ضدهاست * مرگ آن کاندَر میانشان جنگ خاست

و کلیات B (۱۲۷۱)

اختر ز before C om. (۱۲۸۰) L

دق او همچون خیال AB

A Bul. (۱۲۸۱) و با ادب

Bul. (۱۲۸۲) Bul. مرده رنگ

Bul. (۱۲۸۳) Bul. چون قضا آمد ABL Bul. و با گشت و عفن

A (۱۲۸۶) و for

L (۱۲۸۷) Bul. همچون که فرزندان

ABL Bul. (۱۲۸۸)

and so corr. in C, گه حضیض و گه میاه گاه اوج

AB Bul. مرگ دُن کاندَر Bul. مرگ ز آک اندر B. زآشتی ABL Bul. (۱۲۹۲)

گر قضا پوشد سبّه همچون شَبْت * هر قضا دست بگیرد عاقبت
 گر قضا صد بار قصد جان کند * هم قضا جانت دهد درمان کند
 ۱۲۶۰ این قضا صد بار اگر راحت زند * بر فراز چرخ خرگاهت زند
 از کرم دان این که می ترسندت * نا بهُلك ایمنی بنشانندت
 این سخن پایان ندارد گشت دیر * گوش کن تو قصه خرگوش و شیر

پای و پس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید،

چونك نزد چاه آمد شیر دید * کر ره آن خرگوش ماند و پا کشید
 گفت پا و پس کشیدی تو چرا * پای را و پس مکش پیش اندر آ
 ۱۲۶۵ گفت کو پایم که دست و پای رفت * جان من لرزد و دل از جای رفت
 رنگِ رُوم را غی ببنی چو زر * زاندر و ن خود می دهد رنگم خبر
 حق چو سیما را معرف خواند است * چشم عارف سوی سیما مانده است
 رنگ و بو غماز آمد چون جرس * از فرس آگه کند بانگِ فرس
 بانگِ هر چیزی رساند زو خیر * تا بدانی بانگِ خراسان بانگِ در
 ۱۲۷۰ گفت پیغمبر تمییز کسان * مرّ مخفی لَدی طیّ اللسان
 رنگِ او از حال دل دارد نشان * رحمت کن مهر من در دل نشان
 رنگِ رُوی سرخ دارد بانگِ شکر * بانگِ رُوی زرد باشد صبر و نگر
 در من آمد آنک دست و پا بُرد * رنگِ رُوی و قوت و سیما بُرد
 آنک در هرچ در آید بشکند * هر درخت از بیخ و بن او بر کند

جای پای A (۱۲۶۵) corr. in marg. بر فراز بخت C (۱۲۶۰)

بانگ در از بانگِ خر C (۱۲۶۹) corr. above. رنگ رو غماز AB Bul. (۱۲۶۷)

رنگ رو از جان دارد صد نشان A (۱۲۷۱) L. سیما. پیغامبر BC (۱۲۷۰)

رنگ رُوی زرد ABL Bul. دارد for باشد, and so corr. in C. (۱۲۷۲) L.

قوت سیما AI. رنگ رُوی Bul. (۱۲۷۳)

آنک for آنچه Bul. (۱۲۷۴)

در فِتاد اندر چَهِی کو کَنده بود * زَانَك ظلمش در سرش آینه بود
 چاهِ مُظْلَم گشت ظلمِ ظالمان * این چنین گفتند جمله عالمان
 ۱۲۱۰ هَرَكْ ظالمتَر چَهِش با هَوَلَنر * عدل فرمودست بَتَررا بَتَر
 ای که تو از ظلم چاهی میکنی * امر برای خویش دام میکنی
 رَگَرِد خود چون رَکَرَم پیلَه بر مَن * بهر خود چه میکنی اندازه کن
 مر ضعیفان را تو بی خصی مدان * از نَبی ذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ خوان
 گر تو پیلِ خصمِ تو از تو رمید * نَك جزا طَبَرًا آبایلت رسید
 ۱۲۱۵ گر ضعیفی در زمین خواهد امان * غُلُف افتد در سپاه آسمان
 گر بدنانش گزی پُر خون کنی * دردِ دندان بگیرد چون کنی
 شیر خود را دید در چَه وز غُلُو * خویش را نشناخت آن دم از عدو
 عکسِ خود را او عدوِ خویش دید * لاجرم بر خویش شمشیری کشید
 ای بسی ظلی که بینی در کسان * خوی تو باشد در ایشان ای فلان
 ۱۲۲۰ اندر ایشان نافقه هستی * تو * از نفاق و ظلم و بَدْمَسْتی تو
 آن نوی و آن زخم بر خود می زنی * بر خود آن ساعت تو لعنت میکنی
 در خود آن بَدرا نی بینی عیان * ورنه دشمن بودی خود را بجان
 حمله بر خود می کنی ای ساده مرد * همچو آن شیری که بر خود حمله کرد
 چون بفر خوی خود اندر سی * پس بدانی که تو بود آن ناگسی
 ۱۲۲۵ شیر را در قعر پیدا شد که بود * نقش او آنکش دگر کس می نمود
 هَرَكْ دندان ضعیفی می کنند * کارِ آن شیر غلطین می کنند

(۱۲۰۸) L بر سرش.

(۱۲۱۰) AL Bul. بدترا.

(۱۲۱۱) C originally

Bul. چاهی میکنی and in the second hemistich ای که تو از ظلم چاهی میکنی
 دامی for چاهی. and so corr. in C. Bul. ای که تو از چاه ظلمی میکنی

(۱۲۱۷) A از غلو. بخوان. (۱۲۱۲) A ذَا اذ for. (۱۲۱۲) L در متن.

(۱۲۲۱) B می خود آن. (۱۲۲۰) A نفاق ظلم. (۱۲۱۹) ABL Bul. ای بسا.

بار. and so Bul., which has بار instead of تار. and در بار لعنت می کنی

(۱۲۲۲) C بودی. B apparently بودی. Bul. بودی.

لطف حق این شیرا و گوررا * اَلَف دادست این دو ضدِ دُوررا
 ۱۲۹۵ چون جهان رنجور و زندانی بود * چه عجب رنجور اگر فانی بود
 خواند بر شیر او ازین رُو پندها * گفت من پس مانده‌ام زین بندها

پرسیدن شیر از سبب پا و پس کشیدن خرگوش،

شیر گفتش تو ز اسبابِ مرض * این سبب گو خاصّ که اینستم غرض
 گفت آن شیر اندرین چه ساکنست * اندرین قلعه زافات اینست
 قعر چه بگزید هرک عاقلست * ز آنک در خلوت صفاهای دلست
 ۱۴۰۰ ظلمت چه به که ظلمت‌های خلق * سر نبرد آنکس که گیرد پای خلق
 گفت پیش آ زخمم اورا قاهرست * تو بین کان شیر در چه حاضرست
 گفت من سوزیده‌ام زان آتشی * تو مگر اندر بر خویشم کشتی
 نا پشت تو من ای کان کرم * چشم بگشایم بچه در بنگرم

نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و آن
 خرگوش را در آب،

چونک شیر اندر بر خویش کشید * در پناه شیر نا چه می‌دوید
 ۱۴۰۵ چونک در چه بنگریدند اندر آب * اندر آب از شیر و او در ناقت ناب
 شیر عکس خویش دید از آب تفت * شکی شیری در برش خرگوش زفت
 چونک خصم خویش را در آب دید * مر و را بگذاشت و اندر چه جهید

و. A om. (۱۲۹۵) . اَلَف L. لطف حق چون شیرا A (۱۲۹۴)

Heading: A باز for پس. In Bul. the Heading follows v. ۱۲۹۵.

(۱۲۹۸) ABL Bul. کانستم. After this verse L adds:

پای را و پس کشیدی تو چرا * میدهی باز چه ای دای مرا

AL Bul. هر کو. (۱۲۹۹) آن شیر Bul. (۱۴۰۱)

Heading: ABL Bul. om. در آب.

۱۴۴۰ شیرا چون دید در چه گشته زار * چرخ می‌زد شادمان تا مرغزار
 دست می‌زد چون رهید از دستِ مرگ * سبز و رقصان در هوا چون شاخ و برگ
 شاخ و برگ از حبسِ خاک آزاد شد * سر بر آورد و حریفِ باد شد
 برگها چون شاخ را بشکافتند * تا بیالای درخت اِشتافتند
 با زبانِ شَطْأَه شُکْرِ خدا * می‌سراید هر بر و برگی جُدا
 ۱۴۴۵ که پیروِ اصلِ مارا ذُو الْعَطَا * تا درخت اِسْتَفْلَظ آمد و اَسْتَوَى
 جانهای بسته اندر آب و گِل * چون رهند از آب و گلها شاددل
 در هوای عشقِ حقِ رقصان شوند * همچو قُرصِ بدر بی نقصان شوند
 جسمشان رقصان و جانها خود می‌رس * و آنکِ گردد جان از آنها خود می‌رس
 شیرا خرگوش در زندان نشاند * ننگِ شیرے کو ز خرگوشی بماند
 ۱۴۵۰ در چنان ننگی و آنکه این عجب * فخرِ دین خواهد که گویندش لَقَب
 ای تو شیری در تَنکِ این چاهِ فرد * نَفْسِ چون خرگوش خونت ریخت و خورد
 نفسِ خرگوش بصرها در چَرا * تو بفکر این چه چون و چرا
 سوی نخچیران دوید آن شیرگیر * کَا بَشَرُوا یا قَوْمُ اِذْ جَاءَ الْبَشِيرُ
 مُزْدَه مُزْدَه اے گروهِ عَیْشِ ساز * کَانَ سَگِ دوزخ بدوزخ رفت باز
 ۱۴۵۵ مُزْدَه مُزْدَه کَانَ عَدُوِّ جانها * کَنَد قَهَرِ خالَفش دندانها
 آنکِ از پنجه بسی سَرها بکوفت * همچو خَسِ جاروبِ مرگش هم برفت

آب گلها A (۱۴۴۶) ذَا الْعَطَا A (۱۴۴۵) شاخها Bul. (۱۴۴۳)

گردد جان L. گرد for شاد Bul. در رقص ABL Bul. چشمان A (۱۴۴۸)

ای چو شیری B (۱۴۵۱) After this verse L adds: (۱۴۵۵)

مُزْدَه مُزْدَه کر قضا ظالم بچاه * اوفتاد از عدل و لطف پادشاه

After this verse L adds: (۱۴۵۶)

آنکِ جز ظلمش دگر کاری نبود * آه مظلومش گرفت و سوخت زود
 گردنش بشکست و مغزش بردید * جان ما از قید محنت و رهید

ای بدیدک عکس بد بر روی عم * بد نه عمت آن نوی از خود مرم
 مومنان آیینہ ہمدیگرند * این خبری از پیمبر آورند
 پیش چشم داشتی شبہ کبود * زان سب عالم کبود می نمود
 ۱۲۴۰ گر نہ کوری این کبودی دان زخویش * خویش را بد گو مگو کس را تو بیش
 مومن ار ينظر بنور الله نبود * غیب مومن را برهنہ چون نمود
 چونک تو ينظر بنار الله بدے * نیکوے را و ندیدے امر بدے
 اندک اندک آب بر آتش بزن * نا شود نار تو نور ای بو آخزن
 تو بزن یا ربنا آب طهور * نا شود این نار عالم جملہ نور
 ۱۲۴۵ آب دریا جملہ در فرمان نست * آب و آتش ای خداوند آن نست
 گر تو خواهی آتش آب خوش شود * ور نخواهی آب ہم آتش شود
 این طلب در ما هم از ایجاد نست * رستن از بیداد یا رب داد نست
 بی طلب تو این طلبمان دادہ * بی شمار و حد عطاها دادہ

مژده بردن خرگوش سوی نخچیران که شیر در چاه افتاد،

چونک خرگوش از رهایی شاد گشت * سوی نخچیران دوان شد تا بدشت

and so BL, عکس خال نست آن از عم مرم. A Bul. بدے خال بد. AB Bul. (۱۲۴۷)
 which have نست حال. L has غم in both hemistichs. Bul. یکدیگرند. (۱۲۴۸)

(۱۲۴۹) Instead of this verse AB have:

جام روزن ساختی شبہ کبود * نور خورشیدی کبود می نمود

So C in marg., with ساختی for داشتی. After v. ۱۲۴۹ Bul. adds:

روزن ترا جام باشد گر کبود * نور مهر آنرا همان تابع نمود

بنور الله C (۱۲۴۲). غیب. AL (۱۲۴۱). آن کبودی. Bul. (۱۲۴۰)

and so corr. in C. After this verse AB Bul. (۱۲۴۳)

Bul. has the Heading مناجات, and so C in marg.

م تو. AB Bul. (۱۲۴۴)

آب و دریا C (۱۲۴۵). زن یا رب از آن آب طهور, and so C in marg.

گنج احسان بر همه بگشاده B Bul. have in the second hemistich. این طلب را L (۱۲۴۸)

which is also suppl. in marg. AC. After this verse L adds: (۱۲۴۹) A روان

شیر را چون دید کشته ظلم خود * می دود او شادمان و با رشد

ترك اين شرَب ار بگوي يك دو روز * در كني اندر شراب خُلد بوز

تفسير رَجَعْنَا مِنْ جِهَادِ الْأَصْفَرِ إِلَى جِهَادِ الْأَكْبَرِ،

ای شهان کُشتیم ما خصم برون * ماند خصمی زو بتر در اندرون
کُشتن این کار عقل و هوش نیست * شیر باطن سخره خرگوش نیست
۱۲۷۰ دوزخست این نفس و دوزخ ازدهاست * کو بدریاها نگردد کم و کاست
هفت دربارا در آشامد هنوز * کم نگردد سوزش آن خلق سوز
سنگها و کافران سنگ دل * اندر آیند اندرو زار و خجل
هم نگردد ساکن از چندین غذا * تا زحق آید مر اورا این ندا
سیر گشتی سیر گوید نی هنوز * اینت آتش اینت نایش اینت سوز
۱۲۸۰ عالمی را لقمه کرد و در کشید * معده اش نعره زنان هل مِنْ مَزِيد
حق قدم بر وی نهد از لامکان * آنگه او ساکن شود از کُن فَکَان
چونک جزو دوزخست این نفس ما * طبع کُل دارند جمله جزوها
این قدم حقرا بود کورا کُشد * غیر حق خود کی کمان او کُشد
در کمان ننهند إِلَّا تیر راست * این کمانرا بازگون کثر تیرهاست

(۱۲۷۲) After this verse L adds:

يك دو روز چه كه دنيا ساعتست * هر كه تركش كرد اندر راحتست
معنى الشك راحة گوش كن * بعد از آن جام بقارا نوش كن
بر سگان بگذار اين مردار را * خرد بشكن شبشه پندار را

Bul. adds:

دانكه اين ديبای دون يكساعتست * ترك آن كردن هميشه راحتست
ترك راحت بودنى را گوش كن * بعد از آن جام بقارا نوش كن
جيشه دنيا بكن بخش كلاب * جام پندار را بكن كسر و خراب

Heading: ABL Bul. الجهاد bis.

دایم. C in marg. دارد همیشه جزوها (۱۴۸۲) ABL Bul. غذا. (۱۲۷۸)

که کمان (۱۴۸۴) BL Bul. جمله. for

جمع شدن نخچیران گرد خرگوش و ثنا گفتن اورا،

جمع گشتند آن زمان جمله وُحوش * شاد و خندان از طرب در ذوق و جوش
 حلقه کردند او چو شمع در میان * سجد کردندش همه صحرا بیابان
 تو فرشته آسمانی یا پَرے * فی نو عزرائیل شیران نَرے
 ۱۲۶۰ هرچ هستی جان ما قربان نُسْت * دست بردی دست و بازویت دُرُست
 راند حق این آبرا در جوی تو * آفرین بر دست و بر بازوے تو
 باز گو تا چون سگالیدی بکر * آن عوانرا چون بالیدی بکر
 باز گو تا قصه درمانها شود * باز گو تا مرهم جانها شود
 باز گو کز ظلم آن اِسْتَمُها * صد هزاران زخم دارد جان ما
 ۱۲۶۵ گفت نایبِ خدا بود اے مِهان * ورنه خرگوشی که باشد در جهان
 قوتم بخشید و دل را نور داد * نور دل مردست و پارا زور داد
 از بَر حق می رسد تفضیلهای * باز هم از حق رسد تبدیلهای
 حق بدوَر و نوبت این تأییدرا * می نماید اهل ظن و دیدرا
 هین بَهْلَكِ نوبتی شادی مکن * ای تو بسته نوبت آزادی مکن
 ۱۲۷۰ اَنكَ مَلَكش برتر از نوبت نَسند * برتر از هفت آنجُمش نوبت زَنند
 برتر از نوبت ملوک باقی اند * دَوَرِ دائم رُوحها با ساقی اند

سمون آوردند و گفتندش که هان. AB Bul. (۱۲۵۸) . ذوق جوش A (۱۲۵۷)

After this (۱۲۶۴) . دست بازویت A (۱۲۶۰) . شیران غری L (۱۲۵۹)

verse L adds:

باز گو آن قصه کو شادی فراست * روح مارا قوت و دل را جان فراست

After this verse Bul. adds: (۱۲۶۸) . بود بد Bul. (۱۲۶۵)

چونکه با نوبت شن دولت ترا * پس ز چیست در نفس خود عجب و ریا

Here ABL Bul. add the Heading: پس بدین شاد مشوید

که آن مجرّد عون حقست ه از قدرت ما مشوید. In Bul.

روحهارا ساقید. L Bul. (۱۲۷۱) . برتر از نوبت زَنند L (۱۲۷۰)

گر نینی این جهان معدوم نیست * عیب جز زانگشتِ نفسِ شوم نیست
 تو ز چشم انگشت را بر دار هین * وانگهانی هرج میخواهی بین
 نوح را گنند اُمّت کو ثواب * گنت او زان سوی و آسَفَشُوا ثِیَاب
 رُو و سَر در جامها پیچیده‌اید * لاجرم با دیده و نادیده‌اید^{۱۴۰۵}
 آدمی دیدست و باقی پوستست * دید آنست آن که دید دوست
 چونک دید دوست نبود کُور به * دوست کو باقی نباشد دُور به
 چون رسول روم این الفاظِ تر * در سماع آورد شد مشتاق‌تر
 دیده را بر جُستنِ عُمَر گماشت * رخت را و اسب را ضایع گذاشت
 هر طرف اندر پی آن مردِ کار * و شدی پُرسانِ او دیوانه‌وار^{۱۴۱۰}
 کین چنین مردی بود اندر جهان * وز جهان مانند جان باشد نهان
 جُست اورا ناش چون بنده بود * لاجرم جوینده یابنده بود
 دید اعرابی زنی اورا دَخیل * گفت عُمَر نك زیرِ آن نَخیل
 زیرِ خُرْمَین زخلفان او جُدا * زیرِ سایه خفته بین سایه خدا

یافتن رسول روم امیر المؤمنین عمر را رضی الله عنه خفته

در زیر نخل،

آمد او آنجا و از دور ایستاد * مر عمر را دید و در لرز افتاد^{۱۴۱۵}
 هیبتی زان خفته آمد بر رسول * حالتی خوش کرد در جانش نُزول
 مهر و هیبت هست ضدِ هدگر * این دو ضدا دید جمع اندر جگر
 گفت با خود من شهنرا دیده‌ام * پیشِ سلطانانِ مه و بگریه‌ام
 از شهنامِ هیبت و تری نبود * هیبتِ این مرد هوشم را ربود
 رفته‌ام در بیشه شیر و پلنگ * رویِ من زیشان نگردانید رنگ^{۱۴۲۰}

دیده آنست B Bul. (۱۴۰۶) *bis* دید for اند (۱۴۰۵) L. جز انگشت A (۱۴۰۲)

bis بود for شود Bul. (۱۴۱۲) و شد Bul. (۱۴۰۸) دور for کور A (۱۴۰۷)

و مه بگریه ام A (۱۴۱۸) بر جانش ABL Bul. (۱۴۱۶) and so corr. in C.

۱۴۸۰ راست شو چون تیر و لا رَه از کان * کر کمان هر راست بجهد بی گمان
چونک واکشتم ز پیکار برون * روے آوردم بپیکار درون
قد رَجَعْنَا مِنْ جِهَادِ الْأَصْغَرِ * با نسی اندر جهاد اکبر
قوت از حق خواهم و توفیق و لاف * تا بسوزن بر گنم این کوه قاف
سهل شیری دان که صفا بشکند * شیر آنست آن که خود را بشکند

آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه و دیدن
او کرامات عمر رضی الله عنه،

۱۴۹۰ نا عُمَر آمد ز قِصَرِ یك رسول * در مدینه از بیابان نغول
گفت کو قصر خلیفه اے چشم * نا من اسب و رخت را آنجا گشتم
قوم گفتندش که او را قصر نیست * مر عمر را قصر جان روشنست
گرچه اثر میرے ورا آوازه ایست * همچو درویشان مر او را کازه ایست
اے برادر چون ببینی قصر او * چونک در چشم دلت رُستست مو
۱۴۹۵ چشم دل از مو و علت پاک آر * وانگهان دیدارِ قصرش چشم دار
هر کرا هست از هوسها جان پاک * زود بیند حضرت و ابوان پاک
چون محمد پاک شد زین نار و دود * هر کجا رُو کرد وَجْهُ الله بود
چون رفیقی و سوسه بدخواه را * گی بدانی نَم وَجْهُ الله را
هر کرا باشد ز سینه فتح باب * او زهر شهری بیند آفتاب
۱۴۰۰ حق پدیدست از میان دیگران * همچو ماه اندر میان اختران
دو سر انگشت بر دو چشم نه * هیچ بینی از جهان انصاف ده

توفیق لاف A (۱۴۸۸) . نجهد A Bul. هر for جز Bul. و. Bul. om. (۱۴۸۵)

Heading: Bul. بامیر. After the Heading Bul. adds:

در بیان این شنو يك قصه * تا بری از سر گفتم حصه

هست for رست L (۱۴۹۶) . واگه ان CL (۱۴۹۵) . با عر AB (۱۴۹۰)

شهری for ذره Bul. (۱۴۹۹) . و. Bul. om. (۱۴۹۷) . و. L om.

انگشت را بر چشم L (۱۴۰۱)

از منازلهای جانش یاد داد * وز سفرهای روانش یاد داد
 ۱۴۴۰ وز زمانی کز زمان خالی بُدست * وز مقامِ قُدس که اِجلالی بُدست
 وز هوایی کاندرو سیمِغِ رُوح * پیش ازین دیدست پرواز و فُتُوح
 هر یکی پروازش از آفاق بیش * وز امید و نِهیبتِ مشتاق بیش
 چون عمر اغیار زُورا یار یافت * جانِ او را طالبِ اسرار یافت
 شیخ کامل بود و طالبِ مشنِی * مرد چابک بود و مَرکَبِ دَرگهی
 ۱۴۴۵ دید آن مَرشد که او اِرشاد داشت * تخمِ پاك اندر زمینِ پاك کاشت

سؤال کردن رسول روم از امیر المؤمنین رضی الله عنه،

مرد گفتش اے امیر آلمؤمنین * جان زیلا چون بیامد در زمین
 مرغِ بی اندازه چون شد در قفص * گفت حق بر جان فسون خواند و قصص
 بر عدمها کآن ندارد چشم و گوش * چون فسون خواند هی آید بجوش
 از فسون او عدمها زود زود * خوش مَعْلَق می زند سوے وجود
 ۱۴۵۰ باز بر موجود افسونی چو خواند * زو دو آسبه در عدم موجود راند
 گفت در گوش گُل و خندانش کرد * گفت با سنگ و عقیق کانش کرد
 گفت با جسم آبتی نا جان شد او * گفت با خورشید نا رَخشان شد او
 باز در گوشش دهد نکتَه مخوف * در رخ خورشید افتد صد کسوف
 نا بگوش ابر آن گویا چه خواند * کو چو مَشْک از دیده خود اشک راند
 ۱۴۵۵ نا بگوش خاك حق چه خواند است * کو مراقب گشت و خامش ماند است
 در نَرَدَد هَرک او آشنه است * حق بگوش او مَعْنی گفته است
 نا کند محبوسش اندر دو گمان * کآن کم کو گفت یا خود ضدِ آن

نهیبت مشتاق L (۱۴۴۲). پرواز فتوح A Bul. (۱۴۴۱). کاجلالی ABL (۱۴۴۰).

زود آسبه Bul. (۱۴۵۰). چون در آمد ABL Bul. کای امیر ABL Bul. (۱۴۴۶).

در گوشش زند L (۱۴۵۲). و عقیق و کانش A. و گل خندانش A (۱۴۵۱).

کو for آن C. آن کم CL (۱۴۵۷). معنی AB Bul. (۱۴۵۶).

بس شدستم در مُصاف و کارزار * همچو شیر آن دم که باشد کارزار
 بس که خوردم بس زدم زخمِ گران * دل قوی تر بوده‌ام از دیگران
 بی سلیح این مرد خفته بر زمین * من بهفت اندام لرزان چیست این
 هیبت حقست این از خلق نیست * هیبت این مرد صاحب دلق نیست
 ۱۴۲۵ هرک ترسید از حق و تقوی گزید * ترسد از وی جن و انس و هرکه دید
 اندرین فکرت بجرمت دست بست * بعد یکساعت عمر از خواب جست

سلام کردن رسول روم امیر المؤمنین را رضی الله عنه،

کرد خدمت مر عمر را و سلام * گفت پیغمبر سلام آنگه کلام
 پس علیکش گفت اورا پیش خواند * ایمنش کرد و پیش خود نشاند
 لا تخافوا هست نُزلِ خاینان * هست در خور از برای خایف آن
 ۱۴۲۰ هرک ترسد مر ورا ایمن کنند * مر دل ترسند را ساکن کنند
 آنک خوفش نیست چون گویی مترس * درس چه دنی نیست او محتاج درس
 آن دل از جا رفته را دلشاد کرد * خاطر ویرانش را آباد کرد
 بعد از آن گنتش سخنهای دقیق * وز صفات پاک حق زعم الرفیق
 وز نوازشهای حق آبدال را * نا بداند او مقام و حال را
 ۱۴۲۵ حال چون جلوه‌ست زان زیبا عروس * وین مقام آن خلوت آمد با عروس
 جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز * وقت خلوت نیست جز شاه عزیز
 جلوه کرده عامر و خاصانرا عروس * خلوت اندر شاه باشد با عروس
 هست بسیار اهل حال از صوفیان * نادرست اهل مقام اندر میان

بی سلاح. A Bul. (۱۴۲۴) پس شدستم L (۱۴۲۱)

و اورا. AB Bul. (۱۴۲۸) پیغامبر ABC (۱۴۲۷) Heading: L om.

آمد for آفند. (۱۴۲۵) B. درس at the beginning of the second hemistich. ترس written above محتاج ترس A. هرکه خوفش Bul. (۱۴۲۱)

خاص و عامانرا. AB Bul. (۱۴۲۷) شاه و عزیز A (۱۴۲۶)

حال صوفیان L (۱۴۲۸)

گوشت پاره آدمی با عقل و جان * می شکافد کوه را با بحر و کان
زور جان کوه گن شق حَجَر * زور جان در اِثَقَ الْقَمَر
گر گشاید دل سر انبان راز * جان بسوی عرش آرد تَرک تاز

اضافت کردن آدم آن زلت را بخوشتن که رَبَّنَا ظَلَمْنَا و
اضافت کردن ابلیس گناه خود را بخدا که بِمَا أَغْوَيْتَنِي،

۱۴۸۰ کرد ما و کرد حق هر دو بین * کرد ما را هست دان پیداست این
گر نباشد فعلِ خَلَقِ اندر میان * پس مگو کس را چرا کردی چنان
خَلَقِ حق افعالِ ما را موجدست * فعلِ ما آثارِ خَلَقِ ایزدست
ناطق یا حرف بیند یا عَرَض * گئی شود یکدم مُحِيطِ دو عَرَض
گر بمعنی رفت شد غافل ز حَرَف * پیش و پس یکدم نبیند هیچ طَرَف
۱۴۸۵ آن زمان که پیش بینی آن زمان * تو پس خود گئی بینی این بدان
چون مُحِيطِ حرف و معنی نیست جان * چون بود جان خالق این هر دُوان
حق مُحِيطِ هر دو آمد اے پسر * و ندارد کارش از کارِ دگر
گفت شیطان که بِمَا أَغْوَيْتَنِي * کرد فعلِ خود نهان دیو، دنی
گفت آدم که ظَلَمْنَا نَفْسَنَا * او ز فعلِ حق بُد غافل چو ما

گوشت پاره آدمی از زور جان ABL Bul. (۱۴۷۷)

(۱۴۷۶) ABL Bul. آرد for سازد. After this verse L adds:

گر زبان گوید زاسرار نهان * آتش افروزد بسوزد این جهان

Bul. adds:

گر بگفتار آمده سر نهان * دانکه میسوزد از آن بیشک جهان

زَالِك ناطق A (۱۴۸۲). نیست دان L. کرد حق و کرد ما ABL Bul. (۱۴۸۰)

محیط دو غرض CL. با عرض ACL. and so C in marg. حرف بیند

هر دو آن C Bul. (۱۴۸۶). غافل شد Bul. شد. A om. (۱۴۸۴)

(۱۴۸۷) A. چون for جمله. ABL Bul. هر دو for جمله. ABL Bul. حرف for چون A.

(۱۴۸۸) A. نهان در بودنی. (۱۴۸۶) B. ز فعل خود.

هر زحق ترجیح یابد يك طرف * زآن دو يك را برگزیند زآن كنف
 گر نخواهی در تردّد هوشِ جان * كم فشار این پنبه اندر گوشِ جان
 ۱۴۶۰ نا كنی فهم آن معماهاش را * نا كنی ادراك رمز و فاش را
 پس محلّ و حی گردد گوشِ جان * وحی چه بود گفتنی از حسِ نهان
 گوشِ جان و چشمِ جان جز این حس است * گوشِ عقل و گوشِ ظنّ زین مفلس است
 لفظِ جبرم عشق را بی صبر كرد * و آنك عاشق نیست حبسِ جبر كرد
 این معیت با حفت و جبر نیست * این تجلّی مه است این ابر نیست
 ۱۴۶۵ ور بود این جبر جبر عامه نیست * جبرِ آن اماره خودكامه نیست
 جبر را ایشان شناسند اے پسر * كه خدا بگشادشان در دل بصر
 غیبِ آینه بر ایشان گشت فاش * ذكرِ ماضی پیشِ ایشان گشت لاش
 اختیار و جبرِ ایشان دیگرست * قطرها اندر صدفها گهرست
 هست بیرون قطره خرد و بزرگ * در صدف آن دُرِ خردست و سُرگ
 ۱۴۷۰ طبعِ نافِ آهوست آن قوم را * از برون خون و درونشان مُشكها
 تو مگو کین مایه بیرون خون بود * چون رود در نافِ مُشکی چون شود
 تو مگو کین مس برون بُد محقّق * در دلِ اكسیر چون گیرد گهر
 اختیار و جبر در تو بُد خیال * چون دریشان رفت شد نورِ جلال
 نان چو در سفرهست باشد آن جماد * در تنِ مردم شود او رُوحِ شاد
 ۱۴۷۵ در دلِ سفره نگردد مستحیل * مستحیلش جان کند از سلسیل
 قوتِ جانست این ای راست خوان * نا چه باشد قوتِ آن جانِ جان

for حس AB Bul. و. و حس جان L. و چشم و جان C (۱۴۶۲) و. L om. (۱۴۶۰)

. حبس و جبر C. و آنك for هر كه Bul. (۱۴۶۳) and so corr. in marg. C. و. ظنّ

. اندر صدفها دیگرست A (۱۴۶۸) غیب و آینه ABL Bul. (۱۴۶۷)

. از برون خود درونشان C (۱۴۷۰) در صدف درهای خردست AB Bul. (۱۴۶۹)

. مُشکی چون بود Bul. (۱۴۷۱) و. و درونشان L.

. در دل اكسیر چون گشتست زر L Bul. (۱۴۷۲)

. باشد او جماد ABL Bul. (۱۴۷۴)

تفسیر وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ،

بار دیگر ما بقصه آمدم * ما از آن قصه برون خود گئی شدیم
 ۱۵۱۰ گر بچهل آیم آن زندانِ اوست * و ر بعلم آیم آن ایوانِ اوست
 و ر بخواب آیم مستانِ ویم * و ر ببیدارے بدستانِ ویم
 و ر بگرییم ابرِ پُررُزقِ ویم * و ر بخندیم آن زمانِ برقِ ویم
 و ر بجشم و جنگِ عکسِ قهرِ اوست * و ر بصلح و عذرِ عکسِ مهرِ اوست
 ما یکیم اندر جهانِ پیچ پیچ * چون آلفا و خود چه دارد هیچ هیچ

سوال کردن رسول از عمر رضی الله عنه از سبب ابتلای
 ارواح با این آب و گل اجساد،

۱۵۱۰ گفت یا عمر چه حکمت بود و سر * حبسِ آن صافی درین جای گدیر
 آبِ صافی درِ گلی پنهان شد * جانِ صافی بسته ابدان شد
 گفت نو بجئی شگرفی می کنی * معنی را بندِ حرفی می کنی
 حبس کرده معنی آزاد را * بندِ حرفی کرده نو باد را
 از برای فایده این کرده * نو که خود از فایده در پرده
 ۱۵۲۰ آنک از وے فایده زایده شد * چون نیند آنچ ما را دیده شد

فهر هوست BL (۱۵۱۲) . بر زرق L (۱۵۱۲) . گر بخواب آیم Bul. (۱۵۱۱)

او خود ندارد Bul. (۱۵۱۴)

Heading: Bul. روح باین آب. In C the word following گل is illegible. AL Bul. for جسم. After the Heading L adds:

چون زعمر آن رسول آنرا شنید * روشنی در دلش آمد بنید
 محو شد پیشش سوال و هم جواب * گشت فارغ از خطا و از صواب
 اصل را در یافت بگذشت از فروغ * بهر حکمت کرد در برش شروع

Bul. has the same verses with a few unimportant differences of reading.

بجث AB Bul. (۱۵۱۷) . گلش L (۱۵۱۶) . این صافی L (۱۵۱۵)

آنچ Bul. for آنکه (۱۵۲۰)

۱۴۹۰ در گنه او از ادب پنهانش کرد * زان گنه بر خود زدن او بر بخورد
 بَعْدَ تَوْبَةٍ گفتش اے آدم نه من * آفریدم در تو آن جُرم و یَحْن
 نه که تقدیر و قضای من بُد آن * چون بوقتِ عذر کردی آن پنهان
 گفت ترسیدم ادب نگذاشتم * گفت من هم پاس آنت داشتم
 هَرَكَ آرد حرمت او حرمت بَرَد * هَرَكَ آرد قند لَوَزنه خَوَرَد
 ۱۴۹۵ طِبَّاتِ اَمْرِ بَهِرِ که لِلطَّبِیِّینَ * یارِا برکش برنجان و بین
 یَكِ مثال ای دل پی فرقی بیار * تا بدانی جبرِا از اختیار
 دست کَانَ لرزان بود از ارتعاش * وَاَنْتَ دستِرا تو لرزانی زجاش
 هر دو جُنُش آفریده حق شناس * لَیْكَ نَتَوَانِ کرد این با آن قیاس
 زین پشیمانی که لرزاندیشم * چون پشیمان نیست مردم مُرْتَعِش
 ۱۵۰۰ بَحْثِ عَقْلِست این چه بَحْثِ ای حیلہ گر * تا ضعیفی ره بَرَد آنجا مگر
 بَحْثِ عَقْلِ گر دُر و مَرْجَانِ بود * آن دگر باشد که بَحْثِ جان بود
 بَحْثِ جان اندر مقامی دیگرست * باده جان را قوای دیگرست
 آن زمان که بَحْثِ عَقْلِ ساز بود * این عُمَرُ با بُوْ اَحْکَمِ هم راز بود
 چون عُمَرُ از عَقْلِ آمد سوی جان * بُوْ اَحْکَمِ بُوْ جَهْلِ شد در بَحْثِ آن
 ۱۵۰۵ سوی حَسَن و سوی عَقْلِ او کاملست * گرچه خود نِسَبَتِ بَجان او جاهلست
 بَحْثِ عَقْلِ و حَسَنِ اَثَرِ دان یا سَبَبِ * بَحْثِ جانی یا عَجَبِ یا بُوْ اَلْعَجَبِ
 صَوُّ جان نماید اے مُسْتَفْضِی * لَازِم و مَلْزوم و نَافِی مُقْتَضِی
 زَاَنْتَ بینارا که نورش بازغ است * از دلیل چون عصا بس فارغ است

که for کی A (۱۴۹۵) گفت هم من B Bul. (۱۴۹۴) در گناه A (۱۴۹۰)

زبان پشیمانی ABL Bul. (۱۴۹۹) and so C in marg. یارِا خوش کن AB Bul.

این چه BUL Bul. بَحْثِ عَقْلِ C (۱۵۰۰) مرعشا چون پشیمان دیدش B مرعشا که دادی لرزش B and so A in marg. L Bul. in the second hemistich

ذوق جان آمد L (۱۵۰۷) مقام AC بَحْثِ عَقْلِ AB (۱۵۰۲) عَقْلِ آن حیلہ گر

از دلیل و از عصا کش A Bul. بیانی AB Bul. (۱۵۰۸) ملزوم باقی L ملزوم باقی AB

از عصا و از عصا کن L فارغست

چونك در قرآن حق بگرفتى * با روان انبیا آمیختی
 هست قرآن حاله‌ای انبیا * ماهیان بحر پاك كبریا
 و بخوانی و نه قرآن پذیر * انبیا و اولیاء دیده گیر
 ۱۵۴۰ و پذیرای چو بر خوانی قصص * مرغ جانت تنگ آید در قفس
 مرغ کو اندر قفس زندانی است * می‌نجوید رستن از نادانی است
 روحهای کز قفسها رسته‌اند * انبیای رهبر شایسته‌اند
 از برون آوازشان آید ز دین * که دم رستن ترا اینست این
 ما بدین رستم زین تنگین قفس * جز که این ره نیست چاره این قفس
 ۱۵۴۵ خویش را رنجور سازه زار زار * تا ترا بیرون کنند از اشتبار
 که اشتبار خلق بند محکمست * در ره این از بند آهن گئی گمست

قصهٔ بازرگان که طوطی او را پیغام داد بطوطیان هندوستان
 هنگام رفتن بتجارت،

بود بازرگان و او را طوطی * در قفس محبوس زیبا طوطی
 چونك بازرگان سفر را ساز کرد * سوی هندستان شدن آغاز کرد
 هر غلام و هر كنیزك را زجود * گفت بهر تو چه آرمر گوی زود
 ۱۵۵۰ هر یکی از وی مرادی خواست کرد * جمله را وعده بداد آن نيك مرد
 گفت طوطی را چه خواهی ارمغان * کارمت از خطهٔ هندوستان

ورنهٔ Bul. (۱۵۴۹) and so corr. in C. چونك for چون تو AB Bul. (۱۵۴۷)

بذین رستم L. (۱۵۴۴) اینست و این AB Bul. (۱۵۴۲) و نهٔ for

ABL. (۱۵۴۶) After this verse L adds: كاشتهار

يك حكایت بشنو ای زیبا رفیق * تا بدانی شرط این بحر عمیق

Bul. adds:

گوشداری این حکایت ای رفیق * پس بیاموزد ترا رمز دقیق

Heading: AB Bul. که طوطی محبوس او را

صد هزاران فایده‌ست و هر یکی * صد هزاران پیش آن يك اندکی
 آن تم نطفه که جزو جزوه‌است * فایده شد کل کل خالی چراست
 نو که جزوی کار تو با فایده‌ست * پس چرا در طعن کل آری تو دست
 گفت را گر فایده نبود مگو * و بود هل اعتراض و شکر جو
 ۱۵۲۵ شکر بزدان طوق هر گردن بود * فی جدال و رُئُوش کردن بود
 گر ترش‌رو بودن آمد شکر و بس * پس چو سِرکه شکرگویی نیست کس
 سرکه را گر راه باید در جگر * گو بشو سِرکنگین او از شکر
 معنی اندر شعر جز با خبط نیست * چون فلاسنگست اندر ضبط نیست

در سر آنک من اراد أن يجلس مع الله فليجلس
 مع أهل التصوف،

آن رسول از خود بشد زین يك دو جام * فی رسالت یاد ماندش نه پیام
 ۱۵۲۰ واله اندر قدرت الله شد * آن رسول اینجا رسید و شاه شد
 سیل چون آمد بدریا بحر گشت * دانه چون آمد به زرع گشت گشت
 چون نعلی یافت نان با جانور * نان مرده زنده گشت و با خبر
 موم و هیزم چون فداے نار شد * ذات ظلماتی او انوار شد
 سنگ سُرْمه چونك شد در دیدگان * گشت بینایی شد آنجا دیدبان
 ۱۵۲۵ ای خنك آن مرد کز خود رسته شد * در وجود زنده پیوسته شد
 وای آن زنده که با مرده نشست * مرده گشت و زندگی از وی بچست

Bul. گو بشو for تا شود. C in marg. (۱۵۲۷) suppl. in C. بزدان (۱۵۲۵)

گو برو سرکنگین شو.

سر. در معنی آنک Heading: AB and so Bul. In C is written above.

نان. ABL Bul. (۱۵۲۲) سرگشت گشت BL (۱۵۲۱) اینجا رسید L (۱۵۲۰)

با بوالشیر and so corr. in C.

سنگ بینایی شد C (۱۵۲۴) corr. above.

این چه بلبل این نهنگ آتشیت * جمله ناخوشها ز عشق اورا خوشبست
عاشق، کُشت و خود کُشت او * عاشق، خویشست و عشق، خویش جو

صفت اجنّه طيور عقول الهی،

۱۵۷۰ قصّه طوطی جان زین سان بود * کو کسی کو محرم مرغان بود
کو یکی مرغی ضعیفی بی گناه * واندرون، او سلیمان با سپاه
چون بنالد زار بی شکر و گلّه * افتد اندر هفت گردون غلغلّه
هر دَمش صد نامه صد پیک از خدا * با رَی زو شصت لَیک از خدا
زَلّت، او به زطاعت نزد حق - پیش کفرش جمله ایمانها خاکی
۱۵۸۰ هر دمی اورا یکی معراج خاص * بر سر تاجش نهد صد تاج خاص
صورتش بر خاک و جان بر لامکان * لامکان فوقِ وهم، سالکان
لامکانی نی که در فهم آبدت * هر دمی در وی خیالی زایدت
بل مکان و لامکان در حکم او * همچو در حکم بهشتی چار جو
شرح این گونه کن و رخ زین بتاب * دَم مزین و اللّه أعلم بالصواب
۱۵۸۵ باز می گردیم ازین ای دوستان * سوی مرغ و تاجر و هندوستان
مرد بازرگان پذیرفت این پیام * کو رساند سوی جنس از وی سلام

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پینام

رسانیدن از آن طوطی،

چونک نا اقصای هندستان رسید * در بیابان طوطی، چندی بدید

(۱۵۷۰) In Bul. this. او خوشبست و خوشست. A Bul. آتشیت (۱۵۷۲)

verse precedes the Heading. (۱۵۷۱) Bul. بی گناه. L. مرغ ضعیف.

(۱۵۷۷) L. بنالد از بی شکر. (۱۵۷۹) Bul. ذلت. A Bul. ایمانهای خلق.

(۱۵۸۲) Bul. هر دمی از وی. (۱۵۸۵) ABL Bul. ما for ازین، and so corr. in C.

Bul. تاجر هندوستان. (۱۵۸۶) C. جنس خود سلام، corr. above.

(۱۵۸۷) BL با for نا.

گفت آن طوطی که آنجا طوطیان * چون بیفی کن زحال من بیان
 کان فلان طوطی که مشتاق شماس * از قضای آسمان در حبس ماست
 بر شما کرد او سلام و داد خواست * وز شما چاره و ره ارشاد خواست
 ۱۰۶۰ گفت می‌شاید که من در اشتیاق * جان دهر اینجا ببرم در فراق
 این روا باشد که من در بند سخت * که شما بر سبزه گاهی بر درخت
 این چنین باشد وفای دوستان * من درین حبس و شما در گلستان
 یاد آرید ای بهان زین مرغ زار * یک صبحی در میان مرغزار
 یاد یاران بار را میمون بود * خاصه کان لیلی و این مجنون بود
 ۱۰۶۰ ای حریفان بت موزون خود * من قدحها میخورم پر خون خود
 یک قدح می نوش کن بر یاد من * گر می‌خواهی که بدی داد من
 یا یاد این فداه خاك بیز * چونك خوردی جرعه بر خاك ریز
 ای عجب آن عهد و آن سوگند کو * وعدهای آن لب چون قند کو
 گر فراق بند از بد بدگست * چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست
 ۱۰۶۵ ای بدی که تو کنی در خشم و جنگ * با طرب‌تر از سماع و بانگ جنگ
 اے جنای تو ز دولت خوشر * وانستقام تو ز جان محبوبتر
 ناز تو اینست نورت چون بود * ماتم این تا خود که سورت چون بود
 از حلاوتها که دارد جور تو * وز لطافت کس نیابد غور تو
 نالم و ترسم که او باور کند * وز کرم آن جور را کمتر کند
 ۱۰۷۰ عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد * بو العجب من عاشق این هر دو ضد
 والله از زین خار در بستان شوم * همچو بلبل زین سبب نالان شوم
 این عجب بلبل که بگشاید دهان * نا خورد او خار را با گلستان

(۱۰۵۵) AB Bul. گفتش. A. کآنجا. (۱۰۵۷) In C the greater part of the first

hemistich is erased. (۱۰۵۸) L یاد داریند. (۱۰۶۰) A با بت موزون.

(۱۰۶۱) AL غنی‌خواهی. (۱۰۶۷) A ونورت. In Bul. verses ۱۰۶۷ and ۱۰۶۸ are

transposed. (۱۰۷۰) L والعجب.

تفسیر قول فرید الدین العطار قدس الله سره،

تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون میخور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگین باشد

صاحب دل را ندارد آن زیان * گر خورد او زهر قاتل را عیان
زانک صحت یافت و از پرهیز رست * طالب مسکین میان تب درست
گفت پیغمبر که ای طالب جری * هان مکن با هیچ مطلوبی مری^{۱۶۰۵}
در تو نمرود است آتش در مرو * رفت خواهی اول ابرهیم شو
چون نه سباح و فی دریایی * در میفکن خویش از خود رایی
او زعفر بجر گوهر آورد * از زبانها سود بر سر آورد
کاملی گر خاک گیرد زر شود * ناقص از زر بُرد خاکستر شود
چون قبول حق بود آن مرد راست * دست او در کارها دست خداست^{۱۶۱۰}
دست ناقص دست شیطانست و دیو * زانک اندر دام تکلیفت و ربو
جهل آید پیش او دانش شود * جهل شد علی که در ناقص رود
هرچه گیرد علّی علت شود * کفر گیرد کاملی ملت شود
ای مری کرده پیاده با سوار * سر نخواهی بُرد اکنون پای دار

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه فرمایی اول

تواندازی عصا یا ما،

^{۱۶۱۵} ساحران در عهد فرعون لعین * چون مری کردند با موسی بکین

Heading: ABL Bul. تفسیر for تفریر.

مردی جری A. پیغمبر ABCL (۱۶۰۵) که خورد A (۱۶۰۴).

او زانک AB Bul. in the first hemistich (۱۶۰۸) در آتش مرو Bul. (۱۶۰۶).

او زعفر بجر گوهر آورد Bul. in the second hemistich. ورد احمر آورد.

In L this verse immediately follows v. ۱۶۱۰. ناقص for منکر C (۱۶۱۲).

Heading: After C adds in marg. موسی گنت اول شما. Bul. موسی علیه السلام.
گنت فی اول شما.

مَرْكَبِ اِسْتَانِيد پس آواز داد * آن سلام و آن امانت باز داد
 طوطی زان طوطیان لرزید بس * اوفتاد و مرد و بگسشتش نفس
 ۱۵۹۰ شد پشیمان خواجه از گفتِ خبر * گفت رفتم در هلاکِ جانور
 این مگر خویشست با آن طوطیک * این مگر دو جسم بود و روحِ بک
 این چرا کردم چرا دادم پیام * سوختم بیچاره را زین گفتِ خام
 این زبان چون سنگ و هم آتش و شست * و آنچه بجهد از زبان چون آتشست
 سنگ و آهن را مزین برهم گزاف * گه ز رویِ نقل و گاه از رویِ لاف
 ۱۵۹۵ زاناک تاریکست و هر سو پنبه زار * در میانِ پنبه چون باشد شرار
 ظالم آن قوی که چشمانِ دوختند * زان سخنها عالمی را سوختند
 عالمی را بک سخن ویران کند * رو بهانِ مرده را شیران کند
 جانها در اصلِ خود عیبی دَمست * بک دَمش زخمست و دیگر مَرهمست
 گر حجاب از جانها بر خاستی * گفت هر جانی مسیح آساستی
 ۱۶۰۰ گر سخن خواهی که گویی چون شکر * صبر کن از حرص و این حلوا بخور
 صبر باشد مُشْنهای زیرکان * هست حلوا آرزوی کُودکان
 هَرک صبر آورد گردون بر رود * هَرک حلوا خورد واپس نر شود

چون سنگ و چون آهن و شست L (۱۵۹۳)

گه ز رویِ نقل و گه از رویِ لاف L. و گه از رویِ لاف AB Bul. (۱۵۹۴)

مک زمان زخمد و گاهی AB Bul. and so corr. in C. AB Bul. عیبی دَمند (۱۵۹۷)

مرهند, and so C in marg.

واپس تر رود ABL Bul. (۱۶۰۲)

آدم از فرّْدوس و از بالای هفت * پائے ماچان از برای عذر رفت
 گر زپشت آدمی وز صُلبِ او * در طلب می‌باش هر در طُلبِ او
 زآتش دل و آبِ دینه نفل ساز * بوستان از ابر و خورشیدست باز
 نو چه دانی ذوقِ آبِ دیدگان * عاشقِ نانی تو چون نادیدگان
 گر تو این انبان زنان خالی کنی * پُر زگوهرهای اِجلالی کنی
 طفلِ جان از شیرِ شیطان باز کن * بعد از آتش با مَلّکِ انباز کن
 نا تو ناریک و ملول و تیره * دانک با دیو، لعینِ همشیره
 لقمهٔ کآن نور افزود و کمال * آن بود آورده از کسبِ حلال
 روغنی کاید چراغِ ما کُشد * آبِ خوانش چون چراغی را کُشد
 علم و حکمت زاید از لقمهٔ حلال * عشق و رِقّت آید از لقمهٔ حلال
 چون زلقمه تو حسدِ بینی و دام * جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام
 هیچ گندم کاره و جو بر دهد * دینهٔ اسی که کُرهٔ خر دهد
 لقمهٔ تخمست و برش اندیشه‌ها * لقمهٔ بحر و گوهرش اندیشه‌ها
 زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان * میلِ خدمت عزمِ رفتن آن جهان

باز گفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان،

کرد بازرگان تجارت را تمام * باز آمد سوهی منزل شادکام
 هر غلامی را بیاورد ارمغان * هر کینزک را ببخشید او نشان
 گفت طوطی ارمغان بنده کو * آنچه گفتی و آنچه دیدی باز گو
 گفت فی من خود پشیمانم از آن * دستِ خود خایان و انگشتان گران

نار. z. before A. (۱۶۴۹) * باز. B. خورشیدست تاز A. (۱۶۴۷)

آید for زاید. Bul. (۱۶۴۴) * کآن for کو. ABL Bul. (۱۶۴۲)

Bul. adds: After this verse. میل و خدمت. Bul. (۱۶۴۸)

این سخنرا نیست پایان کن هان * بحث بازرگان و طوطی را بیان

ABL Bul. and so corr. in C. دوست کام. Bul. (۱۶۴۹)

AB Bul. and so L. آنچه دیدی و آنچه گفتی. AB (۱۶۵۱)

لیک موسی را مقدم داشتند * ساحران او را مکرّم داشتند
 زآنک گفتندش که فرمان آن نُست * خواهی اوّل آن عصا تو فُکَن نخست
 گفت نی اوّل شما ای ساحران * افکند آن مکرهارا در میان
 این قَدَر تعظیم دیشانرا خرید * کر مری آن دست و پاهاشان بُرید
 ۱۶۲۰ ساحران چون حقّ او بشناختند * دست و پا در جُرمِ آن در باختند
 لقمه و نکته‌ست کامل را حلال * تو نه کامل مخور و باش لال
 چون تو گوئی او زبان نی جنس تو * گوشه‌ها را حقّ بفرمود آنصُما
 کودک اوّل چون بزاید شیرنوش * مدّتی خاموش باشد جمله گوش
 مدّتی می‌بایدش لب دوختن * از سخن نا او سخن آموختن
 ۱۶۲۵ و نباشد گوش و تی می‌کند * خویشتن را گنگ گیتی می‌کند
 کَرِ اصلی کش نبود آغاز گوش * لال باشد گئی کند در نطق جوش
 زآنک اوّل سمع باید نطق را * سوے منطوق از ره سمع اندر آ
 اَدْخُلُوا الْاَنْبِيَاَتِ مِنْ اَبْوَابِهَا * وَاطْلُبُوا الْاَغْرَاضَ فِي اَسْبَابِهَا
 نطقی کان موقوفِ راهِ سمع نیست * جز که نطقِ خالق بی طمع نیست
 ۱۶۳۰ مُدْعِست او تابعِ اُستاد نی * مُسْتَدِ جمله ورا اِستاد نی
 باقیان هر در حَرْفِ هر در مقال * تابعِ اُستاد و محتاجِ مثال
 زین سخن گر نبستی بیگانه * دلق و اشکی گیر در ویرانه
 زآنک آدم زان عتاب از اشک رست * اشکِ تر باشد دمِ توبه‌پرست
 بهر گریه آمد آدم بر زمین * تا بود گریان و نالان و حزین

for بگن Bul. خواهی اوّل تو عصا افکن L. گر هی خواهی عصا AB Bul. (۱۶۱۷)
 چون L (۱۶۲۲). در جرم او L (۱۶۲۰). گر مری L (۱۶۱۹). تو فکَن
 is ندارد C in) و در ندارد گوش AB (۱۶۲۵). خامش بود او ABL Bul. بر آبد
 در نطقی نوش B. کی for که A (۱۶۲۶). written above). Bul. om. و.
 bis. C نی for نیست Bul. (۱۶۲۰). L. وادخلوا ABL Bul. (۱۶۲۸)
 تابع is written above طالب A In (۱۶۲۱)
 ۱۶۲۷. v. follows this In L. آدم آمد AL (۱۶۲۴).

آیتِ اَنْسَوَكُمْ ذِكْرِي بخوان * قدرتِ نسیان نهادنشان بدان
 ۱۶۷۵ چون بتذکیر و بنسیان قادرند * بر همه دلهای خلفان قاهرند
 چون بنسیان بست او راهِ نظر * کار نتوان کرد و باشد هنر
 خَلْتُمْ سُخْرِيَةً اَهْلَ السُّو * از نَبی بر خوان تو تا اَنْسَوَكُمْ
 صاحبِ ده پادشاهِ جسمهاست * صاحبِ دل شاهِ دلهای شامت
 فَرَعَ دید آمد عمل بی هیچ شک * پس نباشد مردِمرِ إِلَّا مَرْدُمَكَ
 ۱۶۸۰ من تمام این نیارم گفت از آن * منع می‌آید ز صاحبِ مَرْكَزَان
 چون فراموشی خلق و یادشان * با وَست و او رسد فریادشان
 صد هزاران نیک و بد را آن بهی * می‌کند هر شب زدلهاشان بهی
 روز دلهارا از آن پُر می‌کند * آن صدفهارا پُر از دُر می‌کند
 آن همه اندیشه پیشانها * می‌شناسد از هدایت جانها
 ۱۶۸۵ پیشه و فرهنگ نو آید بتو * تا درِ اسباب بگشاید بتو
 پیشه زرگر باهنگر نشد * خوی آن خوش‌خو بآن مُتَدَر نشد
 پیشها و خَلْقها همچون جهاز * سوے خصم آیند روز رستخیز
 پیشها و خَلْقها از بَعْدِ خواب * واپس آید هر بخصمِ خود شتاب
 پیشها و اندیشهها در وقتِ صُبح * هم بد آنجا شد که بود آن حُسن و فُبح
 ۱۶۹۰ چون کمونهای پیک از شهرها * سوے شهر خویش آرد بهرها

(۱۶۷۷) L Bul. خوانم. B Bul. خوانید for خوان تو.

(۱۶۷۹) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۰) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۲) B آن می. L Bul. از بهی and this appears to be the reading of C.

(۱۶۸۴) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۴) Suppl. in marg. A.

(۱۶۸۶) ABL Bul. این خوش‌خو.

(۱۶۸۷) Suppl. in marg. C. BL Bul. جهیز.

(۱۶۸۸) Bul. اندیشهها.

(۱۶۸۹) L که بود آن وقت فبح A. هم از آنجا.

(۱۶۹۰) B چون for جو. After this verse L Bul. add:

هرچه بینی سوی اصل خود رود * جزو سوی کن خود راجع شود

من چرا پیغامِ خامی از گزاف * بردم از بی‌دانشی و از رِشاف
گفت اے خواجه پشیمانی زچِست * چِست آن کینِ خشم و غمرا مقنضِست
گفت گفتم آن شکایت‌های تو * با گروهی طوطیانِ همنای تو^{۱۶۵۵}
آن یکی طوطی ز دردِ بُوی بُرد * زهره‌اش بدُرید و لرزید و بُرد
من پشیمان گشتم این گفتن چه بود * لبک چون گفتم پشیمانی چه سود
نکته کآن جَست ناگه از زبان * همچو تیری دان که جَست آن از کمان
و نگردد از ره آن تیر اے پسر * بند باید کرد سیلی را ز سر
چون گذشت از سرِ جهانی را گرفت * گر جهان ویران کند نبود شگفت^{۱۶۶۰}
فعل را در غیبِ آنرها زادنیست * و آن مولیدش بحکمِ خلق نیست
بی شریکی جمله مخلوقِ خداست * آن مولید ارچه رَسیتشان بَست
زَید پُرانید تیری سوے عَمَر * عَمَر را بگرفت تیرش همچو نَمَر
مَدَنی سالی می‌زاید درد * دردها را آفریند حق نه مَرَد
زیدِ رامی آن دَم از مُرد از وِجَل * دردها می‌زاید آنجا تا آجَل^{۱۶۶۵}
ز آن مولیدِ وَجَع چون مُرد او * زیدِ رامی زین سبب قتالِ گُو
آن وَجَع‌ها را بدو منسوب دار * گرچه هست آن جمله صُنعِ کُردگار
همچنین کشت و دَم و دام و جِماع * آن مولیدست حق را مستطاع
اولی‌ا را هست قُدَرَت از اِلَه * تیرِ جَستِه باز آرندش ز راه
بسته دَره‌ای مولید از سبب * چون پشیمان شد ولی زان دستِ رَب^{۱۶۷۰}
گفته ناگفته کند از فتحِ باب * تا از آن فی سیخ سوزد فی کباب
از همه دَها که آن نکته شنید * آن سخن را کرد مَعُو و ناپدید
گُرت بُرهان باید و نَحَّتِ مِها * باز خوان مِن آیتِ اَو نُسِها

(۱۶۵۵) Bul. گروه. (۱۶۵۷) In C vv. ۱۶۵۷ and ۱۶۵۸ are transposed.

(۱۶۵۸) Bul. عمرو and عمرو. (۱۶۶۱) L زحکم. (۱۶۶۸) Bul. که جَست او.

(۱۶۶۴) B مَدَت. A حق مُرد. (۱۶۶۶) ABL Bul. زید را زاول سبب. and so

corr. in C. (۱۶۶۶) Bul. باز گرداند ز راه. (۱۶۷۱) Bul. که از آن.

ای دریغا صبحِ ظلمتِ سوزِ من * ای دریغا نورِ روزِ افروزِ من
 ای دریغا مرغِ خوشِ پروازِ من * زانتهّا پَرِیکِ نا، آغازِ من
 عاشقِ رنجست نادانِ نا ابد * خیزِ لا اُقِسمِ بخوانِ نا فی کَبد
 ۱۷۱۰ از کَبدِ فارغِ بدمِ با رویِ تو * وز زَبدِ صافی بدمِ در جویِ تو
 این دریغاها خیالِ دیدنست * وز وُجودِ نقدِ خود بپَریدنست
 غیرتِ حقِ بود و با حقِ چاره نیست * کو دلی کر عشقِ حقِ صد پاره نیست
 غیرتِ آن باشد که او غیرِ همهست * آنک افزون از بیانِ و دَمدمهست
 ای دریغا اشکِ من دریا بُدی * تا نثارِ دلبرِ زیبا بُدی
 ۱۷۱۵ طوطیِ من مرغِ زیرکسارِ من * ترجمانِ فکرتِ و اسرارِ من
 هرچ روزی داد و نادادِ آیدم * او زاولِ گشته تا یادِ آیدم
 طوطیِ کَابد ز وَحیِ آوازِ او * پیش از آغازِ وُجودِ آغازِ او
 اندرونِ نست آن طوطیِ نهان * عکسِ اورا دیکِ تو بر این و آن
 میبرد شادیت را نو شاد ازو * میپذیری ظلم را چون داد ازو
 ۱۷۲۰ ای که جان را بهر تن میسوختی * سوختی جان را و تنِ افروختی
 سوختم من سوخته خواهد کسی * تا ز من آتش زند اندر خسی
 سوخته چون قابلِ آتش بود * سوخته بستانِ که آتش گش بود
 ای دریغا ای دریغا ای دریغ * کآنجنان مایِ نهان شد زیرِ میغ
 چون زخمِ دمِ کآتشِ دل تیز شد * شیرِ هَجَرِ آشفته و خون ریز شد
 ۱۷۲۵ آنک او هشیار خود تندست و مست * چون بود چون او قدح گیرد بدست
 شیرِ مستی کز صفتِ بیرون بود * از بسبَطِ مرغزار افزون بود

(۱۷۰۷) AB صحیف افروز L. نورافروز.

(۱۷۱۰) In C verses ۱۷۱۰ and ۱۷۱۱ are

transposed. (۱۷۱۲) Bul. om. و. AB Bul. حکمِ حقِ، and so corr. in C.

(۱۷۱۴) A که آن غیر L. غیرتِ آن بود.

(۱۷۱۶) AB om. و. (۱۷۱۴) C دلبری.

(۱۷۱۸) A ای طوطی L. دیکِ بر تو.

(۱۷۲۰) C آنک جان را، corr. in marg.

(۱۷۲۶) L و مرغزار.

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی

در قفص و نوحه خواجه بر وی،

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد * بس بلرزید اوفتاد و گشت سرد
 خواجه چون دیدش فتاده همچنین * بر جهید و زد کله را بر زمین
 چون بدین رنگ و بدین حالش بدید * خواجه در جست و گریبان را درید
 گفت ای طوطی خوب خوش حنین * این چه بودت این چرا گشتی چنین
 ۱۶۹۵ اے دریغا مرغ خوش آواز من * اے دریغا هدم و هم راز من
 ای دریغا مرغ خوش الحان من * راح رُوح و روضه و ریحان من
 گر سلیمان را چنین مرغی بُدی * گئی خود او مشغول آن مرغان شدی
 ای دریغا مرغ کارزان یافتم * زود رُوی از روی او بر تافتم
 ای زبان تو بس زبانی مرا * چون توی گویا چگونم من ترا
 ۱۷۰۰ ای زبان هر آتش و هر خرمی * چند این آتش درین خرمی زنی
 در نهان جان از تو افغان میکند * گرچه هرچه گویش آن میکند
 ای زبان هر گنج بی پایان توی * ای زبان هر رنج بی درمان توی
 هر صفیر و خُده مرغان توی * هر انیس و حشت هجران توی
 چند امانم می دهی ای بی امان * ای تو زه کرده بکین من کمان
 ۱۷۰۵ نک بپزانیست مرغ مرا * در چراگاه ستم کم کن چرا
 یا جواب من بگو یا داد ده * یا مرا زاسب شادی یاد ده

گشت زرد A. بلرزید و فتاد Bul. م. بلرزید ABL Bul. (۱۶۹۱)

L. و خوش حنین Bul. (۱۶۹۲) گریبانش B. بر جست ABL Bul. (۱۶۹۳)

C apparently (۱۶۹۴) روضه و ریحان من Bul. (۱۶۹۶) این چرا کردی.

در زمان جان A (۱۷۰۱) چگونم مرا ترا ABL. زبانی مرا دردی.

After this verse Bul. adds: L (۱۷۰۲) وحشت و هجران

آدمیرا ظلمت و کمران تویی * م. دلیل و رهبر باران تویی

اسباب C. بگو for B (۱۷۰۶) بکین ما C (۱۷۰۴)

پاره کردهٔ وسوسه بائی دلا * گر طربرا باز دانی از بلا
 گر مُرادت را مذاقِ شگرت * بی مُرادے فی مُرادِ دلبرست
 هر ستاره‌ش خونهای صد هلال * خونِ عالمِ ریختنِ اورا حلال
 ۱۷۰۰ ما بها و خونبهارا یافنیم * جانبِ جانِ باختنِ بشتافنیم
 اے حیوة عاشقان در مُردگی * دل نیابی جز که در دل بُردگی
 من دلش جُسته بصد ناز و دلال * او بهانه کرده با من از ملال
 گفتم آخر غرقِ تُست این عقل و جان * گفت رَوِ بر من این افسون بخوان
 من ندانم آنچه اندیشیده * ای دو دبه دوست را چون دیده
 ۱۷۰۵ ای گرانجام خوار دیدستی مرا * زآنک بس ارزان خریدستی مرا
 هر که او ارزان خرد ارزان دهد * پگوهری طفلی بقرصی نان دهد
 غرقِ عشقِ نام که غرقست اندرین * عشقهایِ اولین و آخرین
 مجملش گفتم نگفتم زان بیان * ورنه هم افهام سوزد هم زبان
 من چو لب گویم لب دریا بود * من چو لا گویم مُرادِ الا بود
 ۱۷۱۰ من ز شیرینی نشستم رَوِ تُرش * من ز بُرئی سخن باشم خمش
 تا که شیرینی ما از دو جهان * در حجابِ رَوِ تُرش باشد نهان
 تا که در هر گوش ناید این سخن * بكِ هی گویم ز صد سِرِّ لَدُنْ

مذاقی C (۱۷۴۸) . بس زبون وسوسه گردی دلا L (۱۷۴۷)

حیات AB Bul. (۱۷۵۱) . بهای خونبهارا L (۱۷۵۰)

بهاه کرد A . جستم Bul. (۱۷۵۲)

bis. مرا for ورا ABL Bul. (۱۷۵۵)

زو بیان . and so corr. in C. B Bul. نکردم آن بیان ABL Bul. (۱۷۵۸)

من ز بسیاری . and so corr. in C. B Bul. من ز بسیاری سخن باشم خمش AL (۱۷۶۰)

گفتارم خمش.

حجاب و رو ترش C (۱۷۶۱)

زسر من لدن L (۱۷۶۲)

قافیه اندیشم و دلداری من * گویدم مَدِیش جز دیدارِ من
 خوش نشین ای قافیه اندیشِ من * قافیه دولت تویی در پیشِ من
 حرف چه بود تا تو اندیشی از آن * حرف چه بود خارِ دیوارِ رزان
 حرف و صَوْتُ و گفترا برهر زَم * ناکه بی این هر سه با تو دَم زَم^{۱۷۳۰}
 آن دمی کز آدمش کردم نهان * با تو گویم ای نو اسرارِ جهان
 آن دمی را که نگفتم با خلیل * و آن غمی را که نداند جبرئیل
 آن دمی کز وی مسیحا دَم نزد * حق زغیرت نیز بی ما هم نزد
 ما چه باشد در لَغَتِ اثبات و نَفی * من نه اثباتم منم بی ذات و نَفی
 من گمی در ناگمی در بافتم * پس کسی در ناگمی در بافتم^{۱۷۳۵}
 جمله شاهان بنده بنده بودند * جمله خُلقان مرده مرده بودند
 جمله شاهان پست پست خویش را * جمله خُلقان مَسّت مستِ خویش را
 می شود صیاد مرغان را شکار * تا کند ناگاه ایشان را شکار
 دلبران را دل اسیر بی دلان * جمله معشوقان شکارِ عاشقان
 هرک عاشق دیدش معشوق دان * کو بِنَسَبَت هست هم این و هم آن^{۱۷۴۰}
 تشنگان گر آب جویند از جهان * آب جوید هم بعالم تشنگان
 چونک عاشق اوست تو خاموش باش * او چو گوشت می کشد تو گوش باش
 بند کن چون سیل سیلانی کند * ورنه رُسوایی و ویرانی کند
 من چه غم دارم که ویرانی بود * زیرِ ویران گنجِ سلطانی بود
 غرقِ حق خواهد که باشد غرق تر * همچو موجِ بحر جان زیر و زیر^{۱۷۴۵}
 زیرِ دریا خوشتر آید یا زیر * تیرِ او دلکش تر آید یا سپر

(۱۷۳۷) A جز دلداری من. (۱۷۳۸) Suppl. in marg. C.

(۱۷۴۲) AB Bul. نداند. و آن دمی را که. (۱۷۴۳) A Bul. بی ذات نفی.

(۱۷۴۵) L Bul. در بافتم in both hemistichs. L پس for بی.

(۱۷۴۷) Suppl. in marg. C. L in the first hemistich بست بست. In A verses ۱۷۴۶ and ۱۷۴۷ are transposed.

(۱۷۴۹) AB Bul. بی دلان را دلبران جسته بجان, and so C in marg.

ناخوش، او خوش بود در جانِ من * جان فدای، یارِ دل‌رنجانِ من
 عاشق بر رنجِ خویش و دردِ خویش * بهرِ خشنودیِ شاهِ فردِ خویش
 خاکِ غم را سَر مه سازم بهرِ چشم * تا زگوهرِ پر شود دو بحرِ چشم
 ۱۷۸۰ اشکِ کآن از بهرِ او بارند خلق * گوهرست و اشکِ پندارند خلق
 من زجانِ جان شکایت می‌کنم * من زبیمِ شاکِ روایت می‌کنم
 دلِ همی گوید ازو رنجیده‌ام * وز نفاقِ سست می‌خندیده‌ام
 راستی کن ای تو فخرِ راستان * ای تو صدر و من دَرَت را آستان
 آستان و صدر در معنی کجاست * ما و من کو آن طرف کآن یارِ ماست
 ۱۷۸۵ ای رهیده جانِ تو از ما و من * ای لطیفه روح اندر مرد و زن
 مرد و زن چون يك شود آن يك توی * چونك يکها محو شد آنك توی
 این من و ما بهرِ آن بر ساختی * تا تو با خود نَرَد خدمت باختی
 تا من و توها همه يك جان شوند * عاقبت مستغرقِ جانان شوند
 این همه هست و بیا ای امرِ کُن * اے منزه از بیا و از سخن
 ۱۷۹۰ جسمِ جسمانه تواند دیدنت * در خیالِ آرد غم و خندیدنت
 دل که او بسته غم و خندیدنت * تو مگو کو لایقِ آن دیدنت
 آنک او بسته غم و خند بود * او بدین دو عاریت زند بود
 باغِ سبزِ عشق کو بی مُنتهاست * جز غم و شادی درو بس میوهاست
 عاشقی زین هر دو حالت برترست * بی بهار و بی خزان سبز و ترست
 ۱۷۹۵ دِه زکوة رویِ خوب ای خوب‌رو * شرحِ جانِ شرحه شرحه باز گو

کآن for که. Bul. آستانه. AB (۱۷۸۴). سست for پست. A. کزو رنجیده. A (۱۷۸۲).

After this verse L adds: (۱۷۸۷). آنک for آن يك. AL (۱۷۸۶).

تا تو با ما و تو يك جوهر شوی * عاقبت نحو چنان دلبر شوی

منزه از بیان L (۱۷۸۹). يك جان for یکسان. Bul. این من و توها. L (۱۷۸۸).

چشم چشانه L. چشم جسمانه. A Bul. (۱۷۹۰). and so corr. in marg. A.

L (۱۷۹۱) پست غم, with بند written above.

ای خوب‌روی C (۱۷۹۵).

تفسیر قول حکیم،

بهرج از راه وای مانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
 بهرج از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
 و در معنی قوله علیه السلام إِنَّ سَعْدًا لَغَيُورٌ وَأَنَا أَعْيَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللَّهُ أَعْيَرُ مِنِّي
 وَمِنْ غَيْرِهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ،

جمله عالم زان غیور آمد که حق * بُرد در غیرت برین عالم سبق
 او چو جانست و جهان چون کالبد * کالبد از جان پذیرد نیک و بد
 ۱۷۶۵ هُركِ محرابِ نمازش گشت عین * سوی ایمان رفتش و دان تو شین
 هُركِ شد مرشاهرا او جامه دار * هست خُسرانِ بهرِ شاهش اِتجار
 هُركِ با سلطان شود او همنشین * بر درش بودن بود عیب و غین
 دست بوسش چون رسید از پادشاه * گر گیرند بوسِ پا باشد گناه
 گرچه سر بر پا نهادن خدمتست * پیش آن خدمت خطا و زلّست
 ۱۷۷۰ شاهرا غیرت بود بر هُركِ او * بو گیرند بعد زان که دید رو
 غیرت حق بر مثل گندم بود * کاهِ خرمن غیرت مَرْدُم بود
 اصلِ غیرتها بدانید از اله * آنِ خلفان فرعِ حق بی اشناه
 شرحِ این بگذارم و گیرم گله * امرِ جنای آن نگار دَهِدِله
 نالم ایرا نالها خوش آیدش * از دو عالم ناله و غم بایدش
 ۱۷۷۵ چون نالم تلخ از دستانِ او * چون نیم در حلقهٔ مستانِ او
 چون نالم همچو شب بی روزِ او * بی وصالِ رویِ روزافروزِ او

Heading: Bul. سنایی رحمه الله علیه. L om. the verse. CL om. و before

در معنی. (۱۷۶۴) Bul. دو جهان. In L this and the following verse are transposed.

(۱۷۶۷) A Bul. با سلطان بود او. ABL Bul. بودن for شستن. and so C in marg.

ABL Bul. و غین. (۱۷۶۸) Bul. رسد. (۱۷۶۹) Bul. ذلّست.

(۱۷۷۱) Bul. پا گیرند. (۱۷۷۲) AB Bul. چون باشم همچو شب.

۱۸۱۵ خواجه اندر آتش و درد و حنین * صد پراگنده هی گفت این چنین
 که تناقض گاه ناز و گه نیاز * گاه سودای حقیقت گه مجاز
 مرد غرقه گشته جانی می‌کند * دست را در هر گیاهی می‌زند
 تا کدامش دست گیرد در خطر * دست و پایی می‌زند از بیم سر
 دوست دارد یار این آشتی * کوشش بیپرده به از خستگی
 ۱۸۲۰ آنک او شاهست او بی کار نیست * ناله از وی طرفه کو بیمار نیست
 بهر این فرمود رحمان اے پسر * کُلَّ یَوْمٍ مَوْفِی شَأْنِ اِی پسر
 اندرین ره می‌تراش و می‌خراش * تا دم آخر دی فارغ مباش
 تا دم آخر دی آخر بود * که عنایت با تو صاحب سر بود
 هرچ کوشد جان که در مرد و زنست * بگوش و چشم شاه جان بر روزنست

برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و پریدن طوطی مرده،

۱۸۲۵ بعد از آتش از قفس بیرون فکند * طوطیک پرید نا شاخ بلند
 طوطی مرده چنان پرواز کرد * کآفتاب شرق ترکی ناز کرد
 خواجه حیران گشت اندر کار مرغ * بی خبر ناگه بدید اسرار مرغ
 روی بالا کرد و گفت ای عندلیب * از بیان حال خودمان ده نصیب
 او چه کرد آنجا که تو آموختی * ساختی مکر و مارا سوختی
 ۱۸۳۰ گفت طوطی کو بفعلم پند داد * که رها کن لطف آواز و وداد
 زآنک آواز ترا در بند کرد * خوشتن مرده پی این پند کرد
 یعنی ای مطرب شه با علم و خاص * مرده شو چون من که تا بای خلاص
 دانه باشی مرغکانت برچند * غنچه باشی کودکانت برگند
 دانه پنهان کن بگلی دام شو * غنچه پنهان کن گیاه بام شو

ترک و ناز Bul. (۱۸۲۶) در روزنست Bul. (۱۸۲۴) بر هر گیاهی L (۱۸۱۷)

لطف و آواز گنجد Bul. (۱۸۲۰) تا که بدید Bul. (۱۸۲۷)

گیاه نام L (۱۸۴۴) آواز ترا A (۱۸۴۱)

کز گُرشم غمزه غمّازه * بر دلم بُنهاد داغی نازه
 من حالش کردم ار خوم بر بخت * من همی گفتم حلال او می گریخت
 چون گریزانی زناله خاکبان * غم چه ریزی بر دل غمناکیان
 ای که هر صبحی که از مشرق بتافت * همچو چشمه مشرق در جوش یافت
 ۱۸۰۰ چون بهانه دادی این شیدات را * اے بها نه شکر لہات را
 ای جهان کهنه را تو جانِ نو * از تن بی جان و دل افغان شنو
 شرح گل بگذار از بهر خدا * شرح بلبل گو که شد از گل جدا
 از غم و شادی نباشد جوشِ ما * با خیال و وهر نبود هوشِ ما
 حالتی دیگر بود کآن نادرست * تو مشو مُیکر که حق بس قادرست
 ۱۸۰۵ تو قیاس از حالتِ انسان مکن * منزّل اندر جور و در احسان مکن
 جور و احسان رنج و شادی حادثست * حادثان میرند حشّان وارثست
 صبح شد ای صبح را پشت و پناه * عذرِ مخدومِ حُسام الدّین بجواه
 عذرخواہ عقلِ کُل و جانِ تویی * جانِ جان و تابشِ مرجان تویی
 نافت نورِ صبح و ما از نورِ نو * در صبحی با می منصورِ نو
 ۱۸۱۰ داده تو چون چنین دارد مرا * باده کی بود کو طرب آرد مرا
 باده در جوشِ گدای جوشِ ما * چرخ در گردشِ گدای هوشِ ما
 باده از ما مست شد فی ما ازو * قالب از ما هست شد فی ما ازو
 ما چو زنبوریم و قالبها چو موم * خانه خانه کرده قالب را چو موم

رجوع بحکایت خواجه تاجر،

بس درازست این حدیثِ خواجه گو * تا چه شد احوالِ آن مردِ نکو

(۱۷۹۶) L Bul. کرشمه. B Bul. داغ. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۸۳۰. (۱۸۰۰) L شکرین لہات را.

(۱۸۰۶) BL Bul. و حشّان.

(۱۸۰۹) L با می for باقی. A نور صبح آمد و ما.

(۱۸۱۰) BL Bul. که بود. حدیث ای خواجه L (۱۸۱۴).

۱۸۵۰- اینش گوید من شوم همرازِ نو * وآنش گوید فی منم انبازِ تو
 اینش گوید نیست چون تو در وجود * در جمال و فضل و در احسان و جود
 آتش گوید هر دو عالم آنِ نیست * جمله جانها مان طفیلِ جانِ نُسْت
 او چو بیند خلق را سرمستِ خویش * از تکبر می رود از دستِ خویش
 او نداند که هزارانرا چو او * دیو افگندست اندر آبِ جو
 ۱۸۵۵- لطف و سالوس جهان خوش لقمه ایست * کمترش خور کان پُر آتش لقمه ایست
 آتش پنهان و ذوقش آشکار * دود او ظاهر شود پایانِ کار
 نو مگو آن مدح را من گم خورم * از طمع می گوید او بی می برم
 مادحت گر هجو گوید بر ملا * روزها سوزد دلت ز آن سوزها
 گرچه دانی کو زحرمان گفت آن * کان طع که داشت از تو شد زبان
 ۱۸۶۰- آن اثر می ماندت در اندرون * در مدح این حالت هست آزمون
 آن اثر هر روزها باقی بود * مایه کبر و خداع جان شود
 لیک ننماید چو شیرینست مدح * بد نماید زانک تلخ افتاد قدح
 همپو مطبوخت و حب کانرا خوری * نا بدبیری شورش و رنج اندری
 ور خورے حلوا بود ذوقش دمی * این اثر چون آن نمی باید هی
 ۱۸۶۵- چون نمی باید هی باید نهان * هر ضدی را تو بضد او بدان
 چون شکر باید هی تأثیر او * بعد حینی دُمَل آرد نیش جو

(۱۸۵۲) After this verse L adds:

آتش خواند گاه عیش و خرّی * اینش گوید گاه نوش و مرهی

Bul. has: اینش خواند گاه نوش و خرّی * آتش خواند گاه عیش و همدی

(۱۸۵۵) Bul. لطف سالوس.

(۱۸۵۷) Bul. پی for فی A. من کی خرم.

(۱۸۵۸) Bul. زان for آن. (۱۸۶۱) B کبل و خداع.

(۱۸۶۴) L این اثر چون شد نمی ماند هی. (۱۸۶۵) L نمی ماند نهان.

(۱۸۶۶) B Bul. باید نهان. Bul. حینی for چندین. L. دنیل آرد. After this verse L adds:

ور حب و مطبوخ خوردی ای ظریف * اندرون شد پالک زاخلط کثیف

۱۸۲۵ هرك داد او حسنِ خود را در مَزاد * صد قضای بد سوی او رُو نهاد
 حیلها و خشمها و رشکها * بر سرش ریزد چو آب از مشکها
 دشمنانِ او را زغیرت می‌درند * دوستان هم روزگارش می‌برند
 آنک غافل بود از کشت و بهار * او چه داند قیمتِ این روزگار
 در پناه لطفِ حق باید گریخت * کو هزاران لطف بر ارواح ریخت
 ۱۸۴۰ تا پناهی یابی آنکه چون پناه * آب و آتش مرا گردد سپاه
 نوح و موسی را نه دریا بار شد * نه بر آعداشان بکین قهار شد
 آتشِ ابراهیم را فی قلعه بود * تا بر آورد از دلِ نمرود دود
 کوهِ یحیی را نه سوی خویش خواند * قاصدانش را بزخمِ سنگ راند
 گفت اے یحیی بیا در من گریز * تا پناهت باشم از شمشیرِ نیز

وداع کردن طوطی خواجهر را و پریدن،

۱۸۴۵ يك دو پندش داد طوطی پُر مذاق * بعد از آن گفتش سلامِ اَلْفراق
 خواجه گفتش فی اَمَانِ اَللهِ بَرَو * مرا اکنون نمودی راهِ نو
 خواجه با خود گفت کین پند منست * راهِ او گیرم که این ره روشنست
 جانِ من کمتر زطوطی گئی بود * جانِ چنین باید که نیکویی بود

مضرت تعظیم خلق و انگشت‌نمای شدن،

تن قفص شکست تن شد خارِ جان * در فریبِ داخلان و خارِ جان

بر سرش ریزان شد چون مشکها. A چشمها و خشمها. ABL Bul. (۱۸۳۶)

تا بر آعداشان L (۱۸۴۱). کشت بهار. Bul. (۱۸۳۸)

۱۸۴۵ L Bul. و اَلْفراق. سلام. After this verse L adds:

الوداع ای خواجه کردی مرحمت * کردی آزادم زبید مظلمت

الوداع ای خواجه رفتم با وطن * هم شوی آزاد روزی همچو من

Bul. has the same verses but transposes them. (۱۸۴۸) A کی for که after

و تن شد Bul. (۱۸۴۹)

پیش از آن کین خاکها. خَسَفَش کند * پیش از آن کین بادها نَسَفَش کند
 ۱۱۱۵ گرچه چون نسفش کند تو قادری * کش ازیشان و سِنانی و خَری
 قطره کو در هوا شد یا بریخت * از خزینه قدرت تو گِ گریخت
 گر در آید در عدم یا صد عدم * چون بخوانیش او کند از سَر قدم
 صد هزاران ضدّ ضدرا می کشد * بازشان حکم تو بیرون می کشد
 از عدمها سوی هستی هر زمان * هست یا رب کاروان در کاروان
 ۱۱۲۰ خاصّه هر شب جمله افکار و عُقول * نیست گردد غرق در بحر نُقول
 ساز وقت صبح آن اللّهُیان * برزنند از بحر سر چون ماهیان
 درخزان آن صد هزاران شاخ و برگ * در هزیمت رفته در دریای مرگ
 زاغ پوشیده سیّه چون نوحه گر * در گلستان نوحه کرده بر خُضر
 باز فرمان آید از سالار ده * مر عدم را کانیج خوردی باز ده
 ۱۱۲۵ آنج خوردی و ده ای مرگ سیاه * از نبات و دارو و برگ و گیاه
 ای برادر عقل یکدم با خود آر * دم بدم در تو خزانست و بهار
 باغ دل را سبز و تر و نازه بین * پُر زغنه وَرْد و سرو و یاسمین
 زانیهی برگ پنهان گشته شاخ * زانیهی گل نهان صحرا و کاخ
 این سخنهاي که از عقل گُلست * بوی آن گلزار و سرو و سنبلست
 ۱۱۳۰ بوی گل دیدی که آنجا گل نبود * جوش مُل دیدی که آنجا مُل نبود
 بو قلاوزست و رهبر مرترا * می برد تا خُلد و کوثر مرترا
 بو دوی چشم باشد نورساز * شد زبویی دیک یعقوب باز

(۱۸۸۴) Bul. bis. BL Bul. نشفش.

(۱۸۸۵) BL Bul. نشفش.

(۱۸۸۶) AL Bul. تا که ریخت. B Bul. ما که ریخت.

(۱۸۸۷) Bul. با صد.

(۱۸۹۱) C چون اللّهُیان.

(۱۸۹۲) ABL Bul. از هزیمت.

(۱۸۹۳) C راغ.

(۱۸۹۵) A نبات دارو A Bul. برگ گیاه.

(۱۸۹۶) A دم بدم باد خزانست.

(۱۸۹۷) A om. و before B Bul.

درد. غنچه و سرو و ورد C. غنچه و ورد

(۱۸۹۹) C آن سخنهاي A گلزار سرو

(۱۹۰۱) L در خلد.

از وُفُورِ مدحها فرعون شد * کُنْ ذَلِيلَ الْفَنسِ هَوَا لَا تَسُدْ
 نا توانی بنده شو سلطان مباح * زخم کش چون گوی شو چوگان مباح
 ورنه چون لظنت نماند و این جمال * از تو آید آن حریفان را ملال
 آن جماعت کت می دادند ربو * چون ببیندت بگویندت که دیو^{۱۸۷۰}
 جمله گویندت چو ببیندت بدر * مرده از گور خود بر کرد سر
 همچو آمرده که خدا نامش کند * تا بدین سالوس بدنامش کند
 چونک در بدنای آمد ریش او * دبورا ننگ آید از نفتیش او
 دیو سوی آدمی شد بهر شر * سوے تو نآید که از دیوی بتر
 تا تو بودی آدمی دیو از پیت * می دوید و می چشاید او میت^{۱۸۷۵}
 چون شدی در خوی دیوی اُستوار * می گریزد از تو دیو اے نابکار
 آنکه اندر دامن آویختند * چون چنین گشتی هه بگریختند

تفسیر ما شاءَ اللَّهُ کانْ،

این هه گفتیم لیک اندر بسیج * بی عنایات خدا هیچیم هیچ
 بی عنایات حق و خاصان حق * گر مملک باشد سیاهنش ورق
 ای خدا ای فضل تو حاجت روا * با تو یار هیچ کس نبود روا^{۱۸۸۰}
 این قدر ارشاد تو بخشیده * تا بدین بس عیب ما پوشیده
 قطره دانش که بخشیدی ز پیش * متصل گردان بدریاهای خویش
 قطره علمست اندر جان من * و رهانش از هوا وز خاک تن

(۱۸۶۷) B Bul. مدحها، and so A in marg.

(۱۸۷۲) A بدن تا. Bul. کت for که. (۱۸۷۰) Bul. و ن جمال. (۱۸۶۹) BL

(۱۸۷۶) C om. دیو نابکار ABL. دیو، corr. above. In A

has been suppl. by a later hand. In C vv. ۱۸۷۶ and ۱۸۷۷ are transposed.

(۱۸۷۷) ABC ادر آلت. AB آویخت و AB. بگریخت و Bul. ز تو بگریختند.

(۱۸۷۸) C هیچ و هیچ.

(۱۸۸۱) A ارشادرا بخشیده. Bul. که بدن.

با رسایل بود اسرافیل را * کز سماعش پَر بُستی فیل را
 سازد اسرافیل روزی ناله را * جان دهد بوسیده صدساله را
 انبیا را در درون هم نغمه‌است * طالبانرا زان حیوة بی‌بهاست
 ۱۹۲۰ نشنود آن نغمه‌ها را گوشِ حس * کز ستمها گوشِ حس باشد نجس
 نشنود نغمه پَرِ را آدمی * کو بود زاسرارِ پَریان آعجمی
 گرچه هم نغمه پری زین عالمست * نغمه دل برتر از هر دو دست
 که پری و آدمی زندانبند * هر دو در زندان این نادانند
 مَعشَرُ الْمُجِنِّ سوره رَحْمَان بخوان * تَسْتَطِيعُوا تَفْزُلُوْا باز دان
 ۱۹۲۵ نغمه‌ای اندرونِ اولیا * اَوَّلَا گوید که ای اجزای لا
 هین زلای نفی سرها برزید * زین خیال و وم سر بیرون کنید
 ای همه بوسید در گون و فساد * جان باقیان نروید و نژاد
 گر بگویم شمه زان نغمه‌ها * جانها سر بر زند از دخمه‌ها
 گوش را نزدیک کن کان دُور نیست * لیک نقل آن بتو دستور نیست
 ۱۹۳۰ هین که اسرافیل وقت‌اند اولیا * مرده‌ها زیشان حیانت و حیا
 جانهای مرده اندر گور تن * بر جهد زآواشان اندر کفن
 گوید این آواز زآواها جداست * زند کردن کارِ آوازِ خداست
 ما بمردیم و بکلی کاسنیم * بانگر حق آمد همه بر خاستیم

or ما رسایل with *fatha*, as in the text. In AB either reading, بار رسایل, is possible. L با رسیلی, corr. in marg.

م. پری. BL and so C in marg. (۱۹۲۴) BL. گرچه نغمه از پری (۱۹۲۴) L.

and, این خیال و وم یکو انگید (۱۹۲۶) B Bul. کای اجزای لا (۱۹۲۵) AL.

so A in marg., with زین for ان. A corrector has introduced this reading into the text of C. L has بر کنید. (۱۹۲۸) AB Bul. زان زخمها.

and so AC in marg. BL Bul. و نما. هین for این (۱۹۲۰) A.

L. ز آواها. Bul. این آوا (۱۹۲۴) B. جان هر يك مرده از گور تن (۱۹۳۱) B.

زآنها خود جداست.

بوی بد مر دیده را ناری کند * بوی یوسف دیده را یاری کند
 تو که یوسف نیستی یعقوب باش * همچو او با گریه و آشوب باش
 ۱۹۰۵ بشنو این پند از حکیم غزنوی * نا بیایی در تن کهنه نوی
 نازرا رویی نباید همچو ورد * چون نداری گردد بدخوبی مگرد
 زشت باشد روی نازیا و ناز * سخت باشد چشم نابینا و درد
 پیش یوسف نازش و خوبی مکن * جز نیاز و آو یعقوبی مکن
 معنی مردن زطوطی بد نیاز * در نیاز و فقر خود را مرده ساز
 ۱۹۱۰ نا دم عیسی ترا زنده کند * همچو خویشت خوب و فرخنده کند
 از بهاران گی شود سرسبز سنگ * خاک شو نا گل بروی رنگ رنگ
 سالها نو سنگ بوده دُخراش * آزمون را یک زمانی خاک باش

داستان پیر چنگی که در عهد عمر رضی الله عنه از بهر خدا

روز بی نوایی چنگ زد میان گورستان،

آن شنیدستی که در عهد عمر * بود چنگی مُطَرِبِ با کَر و فَر
 بلبل از آواز او بی خود شدی * یک طرب ز آواز خویش صد شدی
 ۱۹۱۰ مجلس و مجمع دَمش آراستی * وز نواے او قیامت خاستی
 همچو اسرافیل کاوازش بَن * مردگان را جان در آرد در بدن

(۱۹۰۴) Bul. در گریه. After this verse Bul. adds:

چون تو شیرین نیستی فرهاد باش * چون نه لیلی چو مجنون گرد فاش

(۱۹۰۶) C. تازرا رویی نباید.

(۱۹۰۷) C. نازیا و سرد. Bul. نازیا و زرد. A in the second hemistich

. نابینا و ناز.

(۱۹۱۱) Bul. بروید.

(۱۹۱۲) Bul. آزمون کن.

Heading: AB Bul. روزی نوای چنگ زد. I. گورستان مدیه.

همچنین تا صد چراغ از نقل شده. دیدن آخر بقای اصل شد
خواه از نور پسین بستان بجان. هیچ فرقی نیست خواه از شمعدان
خواه بین نور از چراغ آخرین. خواه بین نورش زشمع غابریل ۱۹۵۰

در بیان این حدیث که إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامٍ دَهْرَكُمْ
نَفَحَاتٍ أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا،

گفت پیغمبر که نَفَحَاتِی حق. اندرین ایام می آرد سبوی
گوش و هُش دارید این اوقات را. در ربایید این چنین نَفَحَاتِ را
نَفَحَه آمد مر شمارا دید و رفت. هرکرا میخواست جان بخشید و رفت
نَفَحَه دیگر رسید آگاه باش. تا ازین هم وای نمانی خواهجه ناش
جان آتش یافت زو آتش کشی. جان مرده یافت در خود جُنْشِی ۱۹۵۰
نازگی و جنبش طویست این. همچو جنبشهای حیوان نیست این
گر در افتد در زمین و آسمان. زهرهاشان آب گردد در زمان
خود زبسم این دم بی مُنْها. باز خوان قَائِلِينَ أَنْ يَحْمِلُنَهَا
ورنه خود أَشْنَقْنَ مِنْهَا چون بدی. گرنه از بپیش دل که خون شدی
دوش دیگرگون این میداد دست. لقمه چندی در آمد ره بیست ۱۹۵۰
بهر لقمه گشته لُفْمَانِی گِرو. وقت لُفْمَانِست اے لقمه بِرَو

خواه. ABL Bul. بستان تو آن. (۱۹۴۹) ABL Bul. دید آن آخر. (۱۹۴۸)
Heading: A. نَفَحَات. غابریل C (۱۹۵۰). ازشمع جان.
A. نَفَحَه. (۱۹۵۴) AB Bul. نَفَحَه. (۱۹۵۴) AB Bul. پیغامبر ABC (۱۹۵۱)
از وی L Bul. جان ناری. (۱۹۵۰) Suppl. in marg. A. B Bul. ازین هم ره نمانی
for خود. After this verse AB Bul. add:

جان ناری یافت از وی انطفا * مرده پویشید از بقای او قبا
جنبشهای خلقان. (۱۹۵۶) Bul. نازکی. AB Bul. قبا for بقا. So L, which has
دیگرگون L (۱۹۶۰). کی بدی. (۱۹۵۹) Bul.
وقت لُفْمَانِست. C. Bul. Suppl. in marg. (۱۹۶۱)

بانگِ حق اندر حجاب و بی حجاب * آن دهد کو داد مَرَم را زجَب
 ۱۹۳۵ ای فنا بوسیدگان زبیر پوست * باز گردید از عدم ز آواز دوست
 مُطْلَقِ آن آواز خود از شه بود * گرچه از حُلُومِ عبدِ اَلله بود
 گفته اورا من زبان و چشم تو * من حواس و من رضا و خشم تو
 رَو که بی یَسْمَع و بی یُبْصِر توی * سِر توی چه جای صاحبِ سِر توی
 چون شدی مَن کانَ اِلله از وَله * من ترا باشم که کانَ اَلله لَه
 ۱۹۴۰ گه توی گویم نرا گاهی منم * هرچه گویم آفتابِ روشنم
 هر کجا نامِ زمشکاتِ دمی * حل شد آنجا مُشْکِلاتِ عالمی
 ظلمتی را کافتابش بر نداشت * از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت
 آدمی را او بخویش آسما نمود * دیگرانرا ز آدم آسما می گشود
 خواه از آدم گیر نورش خواه ازو * خواه از خُم گیر فی خواه از گدو
 ۱۹۴۵ کین کدو با خُم پیوسته ست سخت * فی چو تو شادان کدوی نیکبخت
 گفت طوبی مَن رَأی مصطفی * وَالَّذی یُبْصِر لِمَن وَجْهی رَأی
 چون چراغی نورِ شعی را کشید * هراک دید آنرا یقین آن شع دید

and ای فائان نیست کرده زبیر پوست. (۱۹۳۵) BL, Bul. بی حجب. (۱۹۳۴) Bul.
 so AC in marg. زمشکاتی L (۱۹۴۱)

(۱۹۴۲) After this verse L adds (and so Bul.):

هر کجا تاریکی آمد نامزدا * از فروغ ما شود شمس الصبی

(۱۹۴۴) B Bul. خواه ز آدم.

(۱۹۴۵) Bul. پیوسته B. با خنب پیوسته. After this verse L adds:

آب خواه از جو بچو خواه از سبو * کین سبورا م مدد باشد ز جو
 نور خواه از مه بچو خواهی ز خور * نور مه م ز آفتابست ای پسر

Bul. has the same verses and adds a third, namely:

مقنّس شو زود چون بای نخوم * گفت پیغمبر که اصحابی نجوم

(۱۹۴۶) A بنصر. After this verse Bul. adds:

گفت پیغمبر زئی عزّت ورا * دید آن صعب مرا یا خود مرا

(۱۹۴۷) After this verse Bul. adds:

گر فروزد بک چراغی از دگر * لمعه دارد هر کی زان در نظر

عقلِ جزوی عشق را مُتَکِبِر بود * گرچه بنماید که صاحبِ سر بود
 زیرک و داناست اما نیست نیست * نا فرشته لا نشد آهرمَنِست
 او بقول و فعل بار ما بود * چون مُحْکَمِ حال آبی لا بود
 ۱۹۸۵ لا بود چون او نشد از هست نیست * چونک طَوْعاً لا نشد کُرْهاً بسیست
 جان کهالست و ندای او کمال * مُصْطَفَى گویان اَرِحْنَا یا بِلال
 ای بلال افرار بانگ سَلَسَلت * زان دی کاندِر دمیدم در دلت
 زان دی کادم از آن مدهوش گشت * هوش اهل آسمان بیهوش گشت
 مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت * شد نمازش از شبِ نعْرِیس فوت
 ۱۹۹۰ سر از آن خوابِ مبارک بر نداشت * نا نماز صُبْحَدَمَر آمد بچاشت
 در شبِ نعْرِیس پیش آن عروس * یافت جان پالک ایشان دستبوس
 عشق و جان هر دو نهاند و ستیر * گر عروش خواندام عیبی مگیر
 از ملولی بار خامش کردم * گر هُو مُهَلت بدادی یکدمی
 لیک می گوید بگو هین عیب نیست * جز تقاضای قضای غیب نیست
 ۱۹۹۵ عیب باشد کو نبیند جز که عیب * عیب کی بیند روان پالک غیب
 عیب شد نسبت بمخلوق جهول * فی بنسبت با خداوند قبول
 کفر هر نسبت بخالق حکمتست * چون بما نسبت کنی کفر آفتست
 وری یکی عیبی بود با صد حیات * بر مثال چوب باشد در نبات
 در ترازو هر دورا یکسان گشتند * زانک آن هر دو چو جسم و جان خوشتند
 ۲۰۰۰ پس بزرگان این نگفتند از گراف * جسم پاکان عین جان افتاد صاف
 گفتشان و نفسشان و نقششان * جمله جان مطلق آمد بی نشان

وآن دی L (۱۹۸۸). فرمود Bul. گویا A Bul. (۱۹۸۶). بناید L (۱۹۸۲).

در شب نعْرِیس B Bul. (۱۹۸۹). and this may be the reading of C.

گر هم او Bul. (۱۹۹۲). In C vv. ۱۹۹۵ and ۱۹۹۶ are transposed,

but corr. in marg.

در یکی B (۱۹۹۸). After this verse C has v. ۲۰۰۹, which is also supplied in marg. C after v. ۲۰۰۸.

از برای لقمهٔ این خارخار * از کفِ لقمان برون آرید خار
 در کفِ او خار و سایهش نیز نیست * لیکنان از حرص آن تمیز نیست
 خار دان آن را که خرما دیده * ز آنک بس نان کور و بس نادیده
 ۱۹۶۵ جان لقمان که گلستانِ خداست * پایِ جانش خستهٔ خاری چراست
 اُشتر آمد این وجودِ خارخوار * مُصْطَفَى زادی برین اُشتر سوار
 اُشتر تنگ گلی بر پُشتِ نُست * کر نسپش در تو صد گلزار رُست
 مَبَلِ نو سوی مُغیلاست و ریگ * نا چه گل چینی زخارِ مُردریگ
 ای بگشته زین طلب از کو بکو * چند گوپی کین گلستان کو و کو
 ۱۹۷۰ پیش از آن کین خارِ پا بیرون کنی * چشم تاریکست جَوَلان چون کنی
 آدمی کو می ننگجد در جهان * در سَرِ خاری هی گردد نهان
 مُصْطَفَى آمد که سازد همدی * کَلِمینی با حُمیرا کَلِمی
 ای حُمیرا آتش اندر زنه تو نعل * تا ز نعل تو شود این کوه لعل
 این حُمیرا لفظِ تائینست و جان * نامِ تائینش نهند این نازبان
 ۱۹۷۵ لیک از تائین جانرا بالک نیست * روح را با مرد و زن إشراک نیست
 از مؤنث وز مذکر برترست * این نه آن جانست کر خُشک و ترست
 این نه آن جانست کافزاید زنان * با گهی باشد چنین گاهی چنان
 خوش کنندهست و خوش و عینِ خوشی * بی خوشی نبود خوشی ای مُرثی
 چون نو شیرین از شکر باشی بود * کان شکر گاهی ز نو غایب شود
 ۱۹۸۰ چون شکر گردی ز بسیاری وفا * پس شکر کی از شکر باشد جدا
 عاشق از خود چون غذا یابد رَحیق * عقل آنجا گم بماند بی رفیق

و. سایش نیز نیست. Bul. (۱۹۶۴) از هوای لقمه. Bul. (۱۹۶۲)

بدان. L. برین for برو. A (۱۹۶۶) که. Bul. for کان. Bul. (۱۹۶۵)

پیش ازین کین. A (۱۹۷۰) اُشتر ابلیک گلی. L (۱۹۶۷)

A. later hand has inserted this reading in A. B Bul. (۱۹۸۰) ز تاثیر وفا.

عقل آنجا گم شود گم ای رفیق. ABL. غذی. B. غذا. C Bul. عاشق آنجا. A (۱۹۸۱)

گم شود for میشود. and so Bul., which has

با زبان سبز و با دست دراز * از ضمیر خاك می گویند راز
 همچو بطآن سرفرو برده بآب * گشته طاوسان و بوده چون غراب
 در زمستانشان اگر محبوس کرد * آن غرابان را خدا طاوس کرد
 در زمستانشان اگر چه داد مرگ * زنده شان کرد از بهار و داد برگ
 ۲۰۲۰ منکران گویند خود هست این قدیم * این چرا بندیم بر ربّ کرم
 کورئ ایشان درونِ دوستان * حق برویاند باغ و بوستان
 هر گلی کاندر درون بویا بود * آن گل از اسرارِ گل گویا بود
 بوی ایشان رَغَمِ آنفِ منکران * گردِ عالم می رود پرده دران
 منکران همچون جُعل زان بوی گل * یا چو نازك مغز در بانگِ دُهل
 ۲۰۲۵ خویشتن مشغول می سازند و غرق * چشم می دزدند ازین لمعان و برق
 چشم می دزدند و آنجا چشم نی * چشم آن باشد که بیند مأمی
 چون زگورستان پیمر باز گشت * سوی صدّیقه شد و هراز گشت
 چشم صدّیقه چو بر رویش فتاد * پیش آمد دست بر روی می نهاد
 بر عمامه و روی او و موی او * بر گریبان و بر و بازو او
 ۲۰۳۰ گفت پیغمبر چه می جوی شتاب * گفت باران آمد امروز از سحاب
 جامه هات می بجوم در طلب * نرغی بینم ز باران اے عجب
 گفت چه بر سرفکندی از ازار * گفت کردم آن ردای تو خمار
 گفت بهر آن نمود ای پاك جیب * چشم پاکتر خدا باران غیب
 نیست آن باران ازین ابرشما * هست ابری دیگر و دیگر سما

(۲۰۲۰) After this verse Bul. adds:

جمله ندارد که این خود دایمست * در قدم این جمله عالم قائمست

از بانگ Bul. از بوی گل (۲۰۲۴) A Bul. می دود (۲۰۲۳) A Bul.

لمعان برق L Bul. می سازند غرق A (۲۰۲۵)

بر for تن CL و عمامه after L om. (۲۰۲۶)

چه for چو A. پیغامبر ABCL (۲۰۳۰)

جسم پاکتر A (۲۰۲۴) جامه هات A (۲۰۲۱)

جان دشمن دارشان جسمست صرف * چون زیاد از نرد او ایست صرف
 آن بجاك اندر شد و كل خاك شد * این نمك اندر شد و كل پاك شد
 آن نمك كز وی محمد املحست * زان حدیث با نمك او أفصحست
 ۲۰۰۵ این نمك باقیست از میراث او * با توند آن وارثان او بجو
 پیش تو شسته ترا خود پیش گو * پیش هست جان پیش اندیش گو
 گر تو خود را پیش و پس داری گمان * بسته جسی و محرومی زجان
 زیر و بالا پیش و پس وصف تن است * بی جهت آن ذات جان روشن است
 برگشا از نور پاك شه نظر * تا نپنداری تو چون كوته نظر
 ۲۰۱۰ كه هینی در غم و شادی و بس * ای عدم كو مر عدم را پیش و پس
 روز بارانست یرو تا بشب * فی ازین باران از آن باران رب

قصه سؤال کردن عایشه رضی الله عنها از مصطفی علیه السلام

که امروز باران بارید چون بو سوی گورستان

رفتی جامهای تو چون تر نیست،

مصطفی روزی بگورستان برفت * با جنازه مردی از یاران برفت
 خاك را در گور او آگنه کرد * زیر خاك آن دانه اش را زنده کرد
 این درختانند همچون خاکیان * دستها بر کرده اند از خاکدان
 ۲۰۱۵ سوی خلفان صد اشارت میکنند * و آنك گوشش عبارت میکنند

(۲۰۰۲) Suppl. in marg. C. L. و صرف C. چون زبان از نرد او.

(۲۰۰۵) AB Bul. با تواند. (۲۰۰۸) B Bul. بی جهت ذات. and so corr. in C.

AL. کی جهنها (۲۰۰۶) Suppl. in marg. C. Cf. note on v. ۱۹۹۸.

(۲۰۱۰) Suppl. in marg. C. BC. L. تا هینی ای غم.

Heading: A originally. تر نیست چون. A om. و چون تو. A. تفسیر عایشه

(۲۰۱۲) Bul. آن دانه او. (۲۰۱۵) AB Bul. آلك. After this verse L. adds:

تیزگوشان رازهارا بشنوند * غافلان آوازهارا نشنوند [بشنوند]

Bul. adds: اهل عبرت رازهارا گوش کند * غافلان آوازهارا گوش کند

زَانَك با جانِ شما آن می‌کند * کَانَ بهاران با درختان می‌کند
 لِيَك بگریزید از سردِ خزان * کَانَ کند کو کرد با باغ و رزان
 راویان این را بظاهر برده‌اند * هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند
 ۲۰۰۰ بی‌خبر بودند از جان آن گروه * کوه را دیده ندیده کان بکوه
 آن خزان نزد خدا نفس و هواست * عقل و جان عین بهارست و بقاست
 مر ترا عقلیست جزوی در نهان * کَامِلُ الْعَقْلِ بچو اندر جهان
 جُزْوِ تو از کُلِّ او کُلِّ شود * عَقْلِ کُلِّ بر نفس چون غُلِّ شود
 پس بتأویل این بود کانفاس پاک * چون بهارست و حیوة برگ و ناک
 ۲۰۰۵ گندهای اولیا نرم و دُرُشت * تن مپوشان زَانَك دینت راست پُشت
 گرم گوید سرد گوید خوش بگیر * زان زگرم و سرد بچهی وز سعیر
 گرم و سردش نو بهارِ زندگیست * مایه صدق و یقین و بندگیست
 زان کرو بُستانِ جانها زنده‌است * زین جواهر بحرِ دل آگه‌است
 بر دلِ عاقل هزاران غم بود * گر زباغِ دل خِلالی کم بود

پرسیدن صدیقه رضی الله عنها از مصطفی صلعم که سرّ باران

امروزینه چه بود،

۲۰۶۰ گفت صدیقه که ای زُبْدَةُ وجود * حکمتِ بارانِ امروزین چه بود
 این زیبارانهای رحمت بود یا * بهرِ ته‌دیدست و عدلِ کبریا

- عقل جان C (۲۰۰۱). بکوه for گروه A. برده‌اند این را بظاهر آن گروه AL (۲۰۰۰).
 AB Bul. از حدیث اولیا. and so corr. in C. In B رو مگردان is written
 above تن مپوشان (۲۰۰۶). AB Bul. تا زگرم. and so corr. in C.
 ABL شود (۲۰۰۶). نو بهار و زندگیست A (۲۰۰۷).

Heading: Bul. امروزین. After the Heading L adds:

پس سؤالش کرد صدیقه ز صدق * با خشوع و با ادب از جوش عشق
 Bul. adds: عایشه کان گوهر درج کل * کرد او نغز دو عالم را سؤال
 L. کای خلاصه هستی و زینت وجود L (۲۰۶۰).

تفسیر بیت حکیم،

آسمانهاست در ولایتِ جان * کارفرمای آسمانِ جهان
در ره روح پست و بالاهاست * کوههای بلند و دریاهاست،

۲۰۴۵ غیبرا ابری و آبی دیگرست * آسمان و آفتابِ دیگرست
ناید آن إِلَّا که بر خاصان پدید * باقیان فی کس مِنْ خَلْقِ جَدید
هست باران از پی، پروردگی * هست باران از پی، پُرمردگی
نفعِ باران، بهارانِ بُو الْعَجَب * باغِرا بارانِ پاییزی چو تَب
آن بهاری نازِ پروردش کند * وین خزانِ ناخوش و زردش کند
۲۰۴۰ همچنین سرما و باد و آفتاب * بر تفاوتِ دان و سُرِشته یاب
همچنین در غیبِ انواعست این * در زبان و سود و در رنج و غین
این دم، ابدال باشد زانِ بهار * در دل و جان روید از وی سبززار
فعلِ باران، بهاری با درخت * آید از انفاسشان در نیکبخت
گر درخت خشک باشد در مکان * عیبِ آن از بادِ جانافزا مدان
۲۰۴۵ بادِ کار، خویش کرد و بروزید * آنک جانی داشت بر جانش گزید

در معنی این حدیث کی اِشْتَنِمُوا بَرَدَ الرَّبِّيعِ الی آخره،

گفت پیغمبر ز سرما بهار * تن میپوشانید بارانِ زینهار

سنائی رحمه الله علیه Bul. adds: After حکیم

(۲۰۴۵) After this verse L adds:

این چنین باران ز ابر دیگرست * رحمت حق در نزولش مضمرست

رنج و حین و L. رنج و غین. (۲۰۴۱) ABC Bul. and so Bul.

کرد و برورید L (۲۰۴۵) B om. (۲۰۴۲) A سبززار.

که اِشْتَنِمُوا Bul. proceeds: حدیث کی. C om. معنی for بیان Bul. Heading:

برد الربیع فاه یعمل یابدانکم کی یعمل باشجارکم واجنبوا برد الخریف فاه یعمل یابدانکم کا
پیغامبر (۲۰۴۶) ABCL یعمل باشجارکم.

گَهْرُبای فِکَر و هَر آواز او * لَدَتِ اِلْهَام و وَحی و راز او
 چُونِکِ مَطْرَبِ پِیْرزِگِشت و ضَعِیف * شَد زِی کَسِی رَهْمَن یَک رَغِیْف
 گُفت عَمَر و مُهْلَتَم دادی بَسی * لَطَنها کَرْدی خُدا یا بَا حَمَی
 مَعْصِیت و رَزِیْدَم هَفْتاد سال * باز نَگِرْفَتی زِمَن رُوزی نَوال
 نِیست کَسب اَمروز مِهمانِ نَوْم * چَنگِ بَهر نَو زَمِ آن نَوْم
 چَنگ را بَر داشت و شَد اِلله جَو * سَوی گُورِستانِ بَشَرِب آه گُو
 گُفت خَواهر از حَق اِبرِشَم بها * کُو بَنیکو بی پَذِیرد قَلِها
 چَنگ زَد بَسِیار و گِریان سَر نِهاد * چَنگ بَالِین کَرْد و بَر گُوری فِتاد
 خَواب بَر دَش مَرغِ جانش از حِس رَست * چَنگ و چَنگی را رِها کَرْد و بَحَسْت
 گُشت آزاد از تَن و رِنجِ جَهان * دَر جَهان سادَه و صَحْرا ی جان
 جانِ او آنجا سَرایانِ مَاجَرا * کاندَرینجا گَر بماندندی مَرا
 خُوش بُدی جَانم دَرین باغ و بَهار * مَسْت اِین صَحْرا و غَیْبی لالَه زار
 بی سَرو بی پا سَنَر می کَرْدی * بی لَب و دَنَدان شَکری خُورْدی
 ذِکَر و فِکَری فارغ از رِنجِ دِماغ * کَرْدی بَا ساکَنان چَرخ لاغ
 چَشم بَستَه عَالَمی می دِیدی * وَرْد و رِجَمان بی کُفی می چِیدی
 مَرغِ آبِ غَرَقِ دَرِیای عَمَل * عَینِ اَیوبی شَراب و مُغْتَسَل
 کِه بَدو اَیوب از پا تا بَفَرَق * پا کُ شَد از رَنجها چُون نورِ شَرَق
 مَثْنوی دَر حَجمِ گَر بودی چو چَرخ * دَر نَگنجیدی دَرو زِین نِیمِ بَرخ
 کَآن زَمِین و آسَمانِ بَس فراخ * کَرْد از تَنگی دَلَم را شاخ شاخ

(۲۰۸۱) B om. و before. (۲۰۸۲) C عمر مهلت. (۲۰۸۳) Suppl. in marg. C

(۲۰۸۵) Bul. نوام bis. ABL Bul. کَانَ نَوْم. (۲۰۸۶) A om. و.

(۲۰۸۸) A om. و after. کرد. (۲۰۸۹) A Bul. جانِ مرغ.

(۲۰۹۲) BC هست for مست. (۲۰۹۳) L بی پا یا.

(۲۰۹۴) A Bul. رنج و دماغ.

(۲۰۹۵) CL Bul. شَراب مغتسل.

(۲۰۹۶) Suppl. in marg. C.

این از آن لطفِ بهاریات بود * با زیباییِ پُر آفات بود
گفت این از بهرِ نسکینِ غمست * کز مصیبتِ بر نژادِ آدمست
گر بر آن آتشِ بماندی آدمی * بس خرابی در فتادی و گمی
این جهان ویران شدی اندر زمان * حرصها بیرون شدی از مردمان
اُسُنِ این عالمِ ای جانِ غفلتست * هوشیارے این جهان را آفتست
هوشیاری زانِ جهانست و چو آن * غالب آید پست گردد این جهان
هوشیاری آفتاب و حرصِ بَخ * هوشیاری آب وین عالمِ وَسَخ
زانِ جهان اندک ترشح می‌رسد * تا نغرد در جهان حرص و حسد
گر ترشح بیشتر گردد زغیب * فی هنر ماند درین عالم نه عیب
این ندارد حدِ سوے آغازِ رو * سوے قصهٔ مردِ مُطربِ باز رو

بقیهٔ قصهٔ پیر چنگی و بیانِ مخلص آن،

مطربی کز وی جهان شد پُر طرب * رُسته زآوازش خیالاتِ عجب
از نوایش مرغِ دل پُران شدی * وز صدایش هوشِ جان حیران شدی
چون بر آمد روزگار و پیر شد * باز جانش از عجزِ پشه‌گیر شد
پشتِ او خُم گشت همچون پشتِ خُم * ابروانِ بر چشمِ همچونِ پالدم
گشت آوازِ لطیفِ جان‌فراش * زشت و نزدِ کس نیرِ زیدی بلاش
آن نوای رشکِ زُهره آمه * همچو آوازِ خبرِ پیری شه
خود کُدامین خوش که آن ناخوش نشد * یا کُدامین سَفْ کانِ مَفْرَش نشد
غیرِ آوازِ عزیزان در صُذور * که بود از عکسِ دَمشان نفخِ صور
اندرونی کاندرونها مست ازوست * نیستی کین هسته‌امان هست ازوست

اندر ترشح L (۲۰۶۹)

Heading: C مخلص او در بیانِ بقیهٔ پیر چنگی و قصهٔ او در بیانِ In A پیر is suppl. L Bul.

(۲۰۷۲) C هوش جن، corr. in marg. L هوش دل.

(۲۰۷۸) ABL Bul. که او ناخوش. (۲۰۷۹) AC نفخ.

نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر علیه السلام منبر ساختند
 که جماعت انبوه شده بود گفتند ما روی مبارکترا بهنگام
 وعظ غنی بینیم و شنیدن رسول و صحابه آن ناله‌را
 و سؤال و جواب مصطفی با ستون صریح،

اُسْتَنْ حَنَّاهُ از هجر رسول * ناله می‌زد همچو اربابِ عُقُول
 گفت پیغمبر چه خواهی ای سُون * گفت جانم از فراق گشت خون
 ۲۱۱۴ مَسْنَدَت من بودم از من ناخنی * بر سر منبر تو مسند ساختی
 گفت می‌خواهی ترا نخلی کند * مشرق و غرب ز تو میوه چند
 یا در آن عالم ترا سروی کند * تا تر و نازه بمائی در ابد
 گفت آن خواهم که دایم شد بَقَاش * بشنو ای غافل کم از چوبی مباش
 آن ستون را دفن کرد اندر زمین * تا چو مردم حشر گردد بوم دین
 ۲۱۲۰ تا بدانی هرکرا یزدان بخواند * از همه کار جهان بی کار ماند
 هرکرا باشد یزدان کار و بار * یافت بار آنجا و بیرون شد زکار
 اَنَّاكَ اورا نبود از اسرار داد * گئی کند تصدیق او ناله جماد
 گوید آری نه زدل بهر وفاق * تا نگویندش که هست اهلِ نفاق
 گر نیندی واقفان امرِ کُن * در جهان رد گشته بودی این سخن

(۲۱۱۴) After this verse L adds (and so Bul.):

در میان مجلس وعظ آنچنان * کز وی آگه گشت هم پیر و جوان
 در تحیر ماه اصحاب رسول * کز چه می‌نالد ستون با عرض و طول

(۲۱۱۴) ABCL پیغامبر. (۲۱۱۵) After this verse Bul. adds:

پس رسولش گفت ای نیکو درخت * ای شده با سر تو همراه بخت

(۲۱۱۶) BL خواهی که ترا. Bul. has: چند for برد C.

گر تو خواهی سازمت بر بار نخل * تا برد شرق و غربی از تو دخل

(۲۱۱۷) C تا ابد. ABL Bul. حفت سروی. AB Bul. یا بر آن C.

۲۱۰۰ وین جهانی کاندربین خوابم نمود * از گشایش پَر و بالمرا گشود
این جهان و راهش ار پیدا بُدی * کم کمی بک لحظه آنجا بدی
امری آمد که بی طامع مشو * چون زیبایت خار بیرون شد برو
مول مولی میزد آنجا جانِ او * در فضاے رحمت و احسانِ او

در خواب گفتن هاتف مر عمر را رضی الله عنه که چندین زراز
بیت المال بآن مرد ده که در گورستان خفته است،

آن زمان حق بر عمر خوابی گهاشت * تا که خویش از خواب نتوانست داشت
۲۱۰۵ در عجب افتاد کین معهود نیست * این زغیب افتاد بی مقصود نیست
سرنهاد و خواب بردش خواب دید * گامدش از حق ندا جانش شنید
آن ندایی کاصل هر بانگ و نواست * خود ندا آنست و این باقی صداست
تُرک و کُرد و پارسی گو و عرب * فهم کرده آن ندا بی گوش و لب
خود چه جای تُرک و ناجیکست و زنگ * فهم کردست آن نداریا چوب و سنگ
۲۱۱۰ هر دوی از وی شی آید اَلست * جوهر و آغراض می گردند هست
گر نمی آید بکی زیشان ولی * آمدنشان از عدم باشد بکی
زآنچه گفتم زآشنایی سنگ و چوب * در بیانش قصه شس دار خوب

(۲۱۰۰) B. خوابم نبود. L. کاندرو.

(۲۱۰۱) L. آن جهان. L. اینجا بدی.

(۲۱۰۴) Bul. مولی و مولی. L. مولی مولی.

(۲۱۰۷) B. کآن ندایی.

(۲۱۰۸) Bul. فارسی گو.

(۲۱۰۹) L. زنگ. A. for چنگ. A. تازیکست.

(۲۱۱۰) C. هست for مست.

(۲۱۱۲) B. آنچه گفتم. AB Bul. for من زفهم. and so C in marg. L. چوب و

After this verse Bul. adds: قصه بشنو بی درنگ. L. سنگ

آنچه گفتم زآنچه چوب و سنگ * در بیانش قصه بشنو بی درنگ

این طریق، بکر نامعقول بین * در دل هر مُقِلّی مقبول بین
 همچنان کز بیم آدم دیو و دد * در جزایرها رمیدند از حسد
 هم ز بیم معجزات انبیا * سر کشید مُنکران زیر گیا
 تا بناموس، مسلمانی زیند * در تسلس نا ندانی که کیند
 همچو قلابان بر آن نقد تباه * نقره می مالند و نام پادشاه
 ظاهر الفاظشان توحید و شرع * باطن آن همچو در نان تخم صرع
 فلسفی را زهره نی تا دم زند * دم زند دین حش برهم زند
 دست و پای او جماد و جان او * هر چه گوید آن دو در فرمان او
 با زبان گرچه که تهمت می نهند * دست و پاهایشان گواهی می دهند

اظهار معجزه پینامبر علیه السلام بسخن آمدن سنگ ریزه در دست

ابو جهل علیه اللعنه و گواهی دادن سنگ ریزه بر حقیقت

محمد علیه الصلوة والسلام،

سنگها اندر کف بو جهل بود * گفت ای احمد بگو این چیست زود
 گر رسولی چیست در مُشتم نهان * چون خبر داره ز راز آسمان
 گفت چون خواهی بگویم کان چهاست * یا بگوید آن که ما حتم و راست
 گفت بو جهل این دُوم نادر ترست * گفت آری حق از آن قادر ترست
 از میان مشت او هر باره سنگ * در شهادت گفتن آمد بی درنگ
 لا إلهَ گفت إِلَّا اللَّهُ گفت * گوهر اَحمَد رسولُ اللَّهِ سَفَت

ها. In C' در is written above the. B Bul. در جزایر در رمیدند (۲۱۴۶)

و رسالت او Bul. adds at the end.

تا چیست I (۲۱۵۴)

یا بگویند ABL Bul. آن چهاست ABL Bul. (۲۱۵۶)

از میان پشت A with دست written above. (۲۱۵۸)

و إِلَّا اللَّهُ ABL (۲۱۵۹)

۲۱۲۵ صد هزاران اهلِ تقلید و نشان * افگند در قعر يك آسپشان
 كه بظنِ تقلید و استدلالشان * قایست و جمله پَر و بالشان
 شبیه انگیزد آن شیطانِ دون * در فتند این جمله کوران سرنگون
 پای استدلالیان چوین بود * پای چوین سخت بی تمکین بود
 غیرِ آن قُطعتِ زمانِ دیور * کز نباش کوه گردد خیره سر
 ۲۱۳۰ پای نایبنا عصا باشد عصا * نا نیفتد سرنگون او بر حصا
 آن سواری کو سپهرا شد ظفر * اهلِ دین را کیست اربابِ بصر
 با عصا کوران اگر ره دیده اند * در پناه خلق روشن دیده اند
 گرنه بینایان بُدندی و شہان * جمله کوران مرده اندی در جهان
 فی زکورانِ رکشت آید نه دُرود * نه عمارت نه تجارتها و سود
 ۲۱۳۵ گر نکردی رحمت و افضالتان * در شکستی چوبِ استدلالتان
 این عصا چه بود قیاسات و دلیل * آن عصا کی دادشان بینا جلیل
 چون عصا شد آلتِ جنگ و نیر * آن عصارا خُرد بشکن ای ضریر
 او عصانان داد نا پیش آمدیت * آن عصا از خشم م بر وی زدیت
 حلقه کوران بچه کار اندرید * دیدبان را در میانه آورید
 ۱۱۴۰ دامن او گیر کو دادت عصا * در نگر گادمر چها دید از عَصی
 معجزه موسی و احمد را نگر * چون عصا شد مار و اُسْتَن با خبر
 از عصا ماری و از اُسْتون حنین * پنج نوبت می زنند از بهرِ دین
 گرنه نامعقول بودی این مَره * گی بُدی حاجت بچندین معجزه
 هرچ معقولست عقلش میخورد * بی بیان معجزه بی جَر و مَد

(۲۱۲۵) AB تقلید. Zähl. Bul. افگندشان نیم و می در گمان. and so A in marg.

(۲۱۲۶) C بدو for بظن، corr. in marg. (۲۱۳۱) AB Bul. سلطان بصر.

and so corr. in C. (۲۱۳۴) Bul. بودندی. (۲۱۳۵) A رحمتی.

(۲۱۳۸) L Bul. آمدید. L Bul. زدید. (۲۱۴۰) AL Bul. دید از عصا.

(۲۱۴۱) A معجزه. (۲۱۴۲) A Bul. استن. B از استونی. مار و ز استونی.

(۲۱۴۴) L بیان و معجزه. L Bul. بی جزر و مد.

مر عمر را دید و ماند اندر شگفت * عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت
گفت در باطن خدایا از تو داد * محتسب بر پیرکی چنگی فناد
چون نظر اندر رخ آن پسر کرد * دید او را شرمسار و روزه زرد
پس عمر گشتش مترس از من مرم * کت بشارتها زحق آورده ام
چند یزدان مدحت خوی تو کرد * تا عمر را عاشق روی تو کرد
پیش من بنشین و مهجوری مساز * تا بگوشت گویم از اقبال راز
حق سلامت می کند می پرسدت * چونی از رنج و غمان بی حدت
نک قراضه چند ابریشمها * خرج کن این را و باز اینجا بیا
پیر این بشنید و بر خودی طپید * دست می خایید و جامه می درید
بانگ می زد کای خدای بی نظیر * بس که از شرم آب شد بیچاره پیر
چون بسی بگریست و از حد رفت درد * چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
گفت اے بوده حجام از اله * اے مرا تو راه زن از شاهراه
ای بخورده خون من هفتاد سال * اے ز تو رُوبم سیه پیش کمال
ای خدای با عطای با وفا * رحم کن بر عمر رفته در جفا
داد حق عمری که هر روزی ازو * کس نداند قیمت آنرا جز او
خرج کردم عمر خود را دم بدم * دردمیدم جمله را در زیر و بسم
آه کز باد ره و پرده عراق * رفت از یادم دم تلخ فراق
وای کز تری زبرافگند خرد * خشک شد رکت دل من دل بهر د
وای کز آواز این بیست و چهار * کاروان بگذشت و بیگه شد نهار

بشارتهای حق L (۲۱۷۹). پیرک B (۲۱۷۷). چون عمر را Bul. (۲۱۷۳).

B Bul. (۲۱۸۴).

بیر لرزان گشت چون این را شنید * دست می خایید و بر خود می طپید

با عطا و با وفا Bul. با عطای و با وفا A (۲۱۸۹). کای for که C (۲۱۸۵).

قیمت آن در جهان AB Bul. روزی از آن AB Bul. (۲۱۹۰).

رفته از یادم Bul. (۲۱۹۲).

رکت دهن AC. تبری زبرافگند Bul. (۲۱۹۴).

۲۱۶۰ چون شنید از سنگها بو جهل این * زد زختم آن سنگهارا بر زمین

بقیه قصه مطرب و پیغام رسانیدن امیر المؤمنین عمر رضی

الله عنه با او آنچه هاتف آواز داد،

باز گرد و حال مطرب گوش دار * زآنک عاجز گشت مطرب زانتظار
بانگ آمد مرعهر کای عمر * بنده مارا زحاجت باز خر
بنده داریم خاص و محترم * سوی گورستان تو رنجه کن قدم
ای عمر بر چه زینت المال عام * هتتصد دینار در کف نه تمام
۲۱۶۵ پیش او بر کای تو مارا اختیار * این قدر بستان کون معذور دار
این قدر انرا بهر ابریشمها * خرج کن چون خرج شد اینجا بیا
پس عمر زان هیبت آواز جست * تا میانرا بهر این خدمت بیست
سوی گورستان عمر بنهاد رو * در بغل هیان دوان در جست و جو
گرزد گورستان دوانه شد بسی * غیر آن پیرو نبود آنجا کسی
۲۱۷۰ گفت این نبود دگر باره دوبد * مانده گشت و غیر آن پیر او ندید
گفت حق فرمود مارا بنده ایست * صافی و شایسته و فرخنده ایست
پیر چنگی کی بود خاص خدا * حبا اے سر پنهان حبا
بار دیگر گزد گورستان بگشت * همچو آن شیر شکاری گرد دشت
چون بفین گشتش که غیر پیر نیست * گفت در ظلمت دل روشن بسبست
۲۱۷۵ آمد و با صد ادب آنجا نشست * بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

(۲۱۶۰) After this verse L Bul. add:

گفت نمود مثل تو ساحر دگر * ساحرارا سر توین و تاج سر
خاک بر فرقی که بد کور و لعین * چشم او ابلیسی آمد خالکین

جست و جوی AL. روی AL. (۲۱۶۸) Bul. (۲۱۶۴) بر چه.

(۲۱۶۹) B سوی گورستان ABL Bul. غیر آن پیر او ندید. and so corr. in C.

(۲۱۷۱) C است for ایست bis. (۲۱۷۴) A om. (۲۱۷۴) A om.

(۲۱۷۵) ABL Bul. آمد او.

همچو جان بی گریه و بی خنده شد * جانش رفت و جان دیگر زنده شد
 ۲۲۱۰ حیرتی آمد درونش آن زمان * که برون شد از زمین و آسمان
 جست و جویی از ورای جست و جو * من نمی دانم تو می دانی بگو
 قال و حالی از ورای حال و قال * غرقه گشته در جمال ذو الجلال
 غرقه نی که خلاص باشدش * یا بجز دریا کسی شناسدش
 عقل جزو از کل گویا نیستی * گر تقاضا بر تقاضا نیستی
 ۲۲۱۵ چون تقاضا بر تقاضا می رسد * موج آن دریا بدینجا می رسد
 چونک قصه حال پیر اینجا رسید * پیر و حالش روی در پرده کشید
 پیر دامن را زگفت و گو فشاند * نیم گفته در دهان ما بماند
 از پی این عیش و عشرت ساختن * صد هزاران جان بشاید باختن
 در شکار بیشه جان باز باش * همچو خورشید جهان جانباز باش
 ۲۲۲۰ جان فشان افتاد خورشید بلند * هر دمی نی می شود پُر می کنند
 جان فشان ای آفتاب معنوی * مر جهان کهنه را بنما نوی
 در وجود آدمی جان و روان * می رسد از غیب چون آب روان

رفت. و after. C om. (۲۲۰۹)

جست جویی C. A. Suppl. in marg. (۲۲۱۱)

حال و قال از ABL Bul. (۲۲۱۲)

شناسدش A. (۲۲۱۳)

این دریا B om. L. (۲۲۱۵)

دهان او L. (۲۲۱۷)

بباید Bul. نباید L. نشاید A. (۲۲۱۸)

نی for نی Bul. (۲۲۲۰)

In L this and the following verse are transposed. (۲۲۲۱)

After this verse L adds: (۲۲۲۲)

هر زمان از غیب نو نو می برسند * وز جهان تن مرون شو می رسند

۲۱۹۵ ای خدا فریاد زین فریادخواه * داد خواهم نه زکس زین دادخواه
داد خود از کس نیام جز مگر * زان که او از من بمن نزدیکتر
کین منی از وی رسد دم دم مرا * پس ورا بینم چو این شد گم مرا
همچو آن کو با تو باشد زرشتر * سوی او داری نه سوی خود نظر

گردانیدن عمر رضی الله عنه نظر او را از مقام گریه که
هستیت بمقام استغراق که نیستیت،

پس عمر گفتش که این زاری تو * هست هر آثار هشیاری نو
۲۲۰۰ راه فانی گشته راهی دیگرست * زانک هشیاری گناهی دیگرست
هست هشیاری زیاد ما مضی * ماضی و مستقبلات پرده خدا
آتش اندر زن بهر دو نا بگی * پر گریه باشی ازین هر دو چوئی
نا گره بائی بود همراز نیست * همنشین آن لب و آواز نیست
چون بطونی خود بطوفی مُرنده * چون بخانه آمدی هر با خودی
۲۲۰۵ ای خبرها از خبرده بی خبر * توبه نو از گناه تو بتبر
اے تو از حال گذشته توبه جو * گئی کئی توبه ازین توبه بگو
گاه بانگ زیر را قبله کنی * گاه گریه زار را قبله کنی
چونک فاروق آینه اسرار شد * جان پیر از اندرون بیدار شد

(۲۱۹۵) After this verse L adds:

داد کس چون می ندادم در جهان - عمر شد هفتاد سال از من جهان

AB (۲۱۹۸) یا تو باشد. After this verse L adds: چو آن شد AB (۲۱۹۷)

همچنین در گریه و در ناله او * می شمردی چند جرم تو بتو

Bul. has the same verse with او می شمردی جرم چندین ساله in the second hemistich.

Heading: A گریه for کرم. ABL om. که نیستیت.

Bul. (۲۲۰۰) گناه. Bul. (۲۲۰۱) یاد for راه. C مضی.

از (۲۲۰۶) C از حال، written above بر. L (۲۲۰۴) تا گره باقی بود.

Bul. (۲۲۰۷) زار را قبله زنی. L (۲۲۰۸) بزار شد.

نان دهی از بهر حق نانت دهند * جان دهی از بهر حق جانت دهند
گر بریزد برگهای این چنار * برگ بی برگیش بخشد کردگار
گر نماند از جود در دست تو مال * گی کند فضل الهت پای مال
هرک کارد گردد انبارش تهی * لیک اندر مزرعه باشد بهی
و آنک در انبار ماند و صرّفه کرد * اُشپش و موش و حوادثهاش خورد
این جهان نفی است در اثبات جو * صورت صِفَرست در معنیت جو
جان شور، تلخ پیش، تیغ بر * جان چون دریای شیرین را بحر
ورنه نمی توانی شدن زین آستان * باری از من گوش دار این داستان

قصۂ خلیفہ کی در کرم در زمان خود از حاتم طائی
گذشتہ بود و نظیر خود نداشت،

۲۲۵۰ رایت، اکرام و داد افراشته * فقر و حاجت از جهان بر داشته
بجرِ گوهر بخشش صاف آمده * دادِ او از قاف تا قاف آمده
در جهان خاک ابر و آب بود * مظهرِ بخشایش و هاب بود
از عطاش بحر و کان در زلزله * سوه جودش قافله بر قافله
قبله حاجت در و دروازه اش * رفته در عالم مجود آوازه اش

لیکچر اندر ABL Bul. (۲۲۲۹)

و. موش حوادث پاک خورد B. موش after و. L om. اسپش Bul. (۲۲۴)

معنات. Bul. و در معنیت CL. و در اشات C. این جهان نقیست A (۲۲۴۱)

(٢٢٤٢) B Bul. تلخ و شور. C مخر, corr. in marg.

گوشت کن. ABL Bul. ورنی دانی. ABL Bul. (۲۲۴۳)

Heading: A om. کی در کوم

(۲۲۴۵) Bul. جود for داد.

(۲۲۹۶) AL Bul. بحر در. B دُر و بحر. C has دررا written above گهر. ABL.

عطایش. AB Bul. (۲۲۴۸). از بخشش اش. Bul. از بخشش

تفسیر دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر هر بازاری منادی
می‌کند که اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلْفًا اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ
مُهِسِّكَ تَلْفًا و بیان کردن که آن منفق مجاهد راه
حق است فی مسرف راه هوا،

گفت پیغمبر که دایم پیرِ پند * دو فرشته خوش منادے میکنند
کای خدایا متقائرا سیر دار * هر دَرَمَشان را عوض ده صد هزار
ای خدایا مسکائرا در جهان * تو مک لا زبان اندر زبان ۲۲۲۵
ای بسا امساک کنز انفاق به * مال حق را جز بآمر حق مک
نا عوض یابی تو گنج بی کران * تا نباشی از عداد کافران
کاشتران قربان می‌کردند تا * چیره گردد نیغشان بر مصطفی
امر حق را باز جو از واصلی * امر حق را در نیابد هر دلی
چون غلام، یاغی کو عدل کرد * مال شه بر باغیان بذل کرد ۲۲۳۰
در نبی انذار اهل غفلتست * کان همه انفاقهاشان حسرتست
عدل این یاغی و دادش نزد شاه * چه فزاید دوری و روی سیاه
سروران مکّه در حرب رسول * بودشان قربان باومید قبول
پیر این مومن می‌گوید زبیم * در نماز اهد صراط المستقیم
آن درم دادن سخی را لایقست * جان سپردن خود سخای عاشقست ۲۲۳۵

پیغامبر ABC (۲۲۲۴) . بیان کردن آن که منفق . Bul. سر . C om. Heading:

AB Bul. یاغی . Bul. (۲۲۳۰) . گر واصلی L (۲۲۲۹) . کاشتران CL (۲۲۲۸)

یاغیان او بذل کرد . AB Bul. یاغیان او بذل کرد . In Bul. vv. ۲۲۳۰ and ۲۲۳۱
are transposed and the following verse is inserted after v. ۲۲۳۰:

بنه پندارد که او خود عدل کرد * مال شهرا بر مساکن بذل کرد

باومید . Bul. In Bul. this verse follows v. ۲۲۳۱ . L Bul. یاغی . Bul. (۲۲۲۲)

مستقیم . Bul. الصراط . Bul. (۲۲۲۴)

چه عطا ما بر گدایی می‌تیم * مر مگس را در هوا رگ می‌زنیم
 گر کسی مہمان رسد گر من منم * شب بخسپد قصد دلچ او کم
 مغرور شدن مریدان محتاج ہمدعیان، مزور و ایشانرا شیخ و محتشم
 و واصل پنداشتن و ثقل را از نقد فرق نادانستن و بر
 بستہ را از بر رُستہ،

بہر این گفتند دانایان بفن * مہمان مُحسِنان باید شدن
 نو مُرید و مہمانِ آن کسی * کو رباید حاصلت را امر خسی^{۲۲۶۵}
 نیست چیرہ چون ترا چیرہ کند * نور نذہد مر ترا نیرہ کند
 چون روا نوری نبود اندرِ قران * نور کی یابند از وی دیگران
 همچو اعمش کو کند داروے چشم * چہ گشد در چشمہا اِلَّا کہ پشم

(۲۲۶۴) A چون بخسپد B Bul. and so A in marg. After this verse L adds: دلچ اورا بر کم L

فقط دہ سال ار نددی در صور * چشم را بگشا و اندر ما نگر
 زین نقط در [زن] ماجرا و گفت و گو * برد از حد عبارت پیش شو
 کر عنا و فقر ما گشتیم خوار * سوختیم از اضطراب و اضطراب
 تا بکی ما این ہمہ خواری کشیم * غرفہ اندر بحر ژرف آتسیم
 ناگہ ار روزی در آید مہمان * شرمسار ہما بریم از وی بجان
 لیک مہمان چون در آید بی ثبوت * دانک کفش مہمان سازیم قوت

Bul. adds:

چون از انسان ماجرا و گفتگو * شوہر را کرد وضع ترش رو
 گشتہ ایم با فقر دائم خوار و زار * بودہ ایم سوزان نار اضطراب
 تا بکی با این عنا محنت کشیم * غرفہ بحر عمیق آتسیم
 مہمانی گر بر آید ناگہان * شرم بسیار آمد از وی بیگمان
 گر بر آمد مہمانی بی ثبوت * دانکہ مارا کفش مہمانست قوت

Heading: After مدعیان، A has B. و درویشانرا شیخ الخ.

(۲۲۶۴) C میزبان محسنان . (۲۲۶۵) ABL Bul. کو ستاند، and so in marg. C.

(۲۲۶۸) Bul. پشم for بٹم.

۲۲۵۰ هم عجم هم روم هم تُرك و عرب * مانده از جود و سخااش در عجب
آب حیوان بود و دریای کرم * زنده گشته هم عرب زو هم عجم

قصهٔ اعرابی درویش و ماجرای زن او با او بسبب
قلت و درویشی،

یکشب اعرابی زنی مرشوی را * گفت و از حد بُرد گفت و گوی را
کین همه فقر و جفا ما می‌کشیم * جملهٔ عالم در خوشی ما ناخوشیم
نان‌مان فی نان خورشیمان درد و رُشک * کوزه‌مان نه آسمان از دید اشک
۲۲۵۵ جامهٔ ما روز تاب، آفتاب * شب نهالین و لحاف از ماهتاب
قُرصِ مهرا قرصِ نان پنداشته * دست سوسهٔ آسمان بر داشته
ننگِ درویشان ز درویشی ما * روز شب از روزی اندیشی ما
خوبش و بیگانه شد از ما رمان * بر مثالِ سامری از مردمان
گر بجویم از کسی یکمُشتِ نُسک * مر مرا گوید خُمش کن مرگ و جُسک
۲۲۶۰ مر عرب را فخر غُرُوست و عطا * در عرب تو همچو اندر خط خطا
چه غزا ما بی غزا خود گشته‌ایم * ما بشمشیرِ عدم سرگشته‌ایم

(۲۲۵۰) AB Bul. و هم ترك. In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۵۱) L هم عجم ازو و هم عجم. In L the hemistichs are transposed.

(۲۲۵۵) B نهالی.

(۲۲۵۷) B نیک درویشان. CL روز و شب.

(۲۲۵۸) BCL خوش بیگانه.

(۲۲۵۹) A نخرام. L مُشت for شب. A.

(۲۲۶۱) AB Bul. ما بنیغ فقر بی سرگشته‌ایم. and so C in marg. After this verse L adds:

چه خطا ما بی خطا در آئیم * چه دوا ما درد و غم را مفرشیم

and so Bul., which has دوا for غم.

در بیان آن که نادر افتد که مریدی در مدعی مزور اعتقاد
بصدق بندد که او کسیست و بدین اعتقاد بمقامی برسد که
شیخش در خواب ندیده باشد و آب و آتش او را گزند
نکند و شیخش را گزند کند ولیکن بنادر باشد.

لیک نادر طالب آید کز فروغ * در حق او نافع آید آن دروغ
او بقصد نیک خود جایی رسد * گرچه جان پنداشت و آن آمد جسد
چون تخری در دل شب قبله را * قبله نی و آن نماز او روا ۲۲۸۵
مدعی را قحط جان اندر سرست * لیک مارا قحط نان بر ظاهرست
ما چرا چون مدعی پنهان کنیم * بهر ناموس مزور جان کنیم

صبر فرمودن اعرابی زن را و فضیلت صبر و فقر گفتن
با زن خود،

شوی گفتش چند جویی دخل و گشت * خود چه ماند از عمر افزون تر گذشت
عقل اندر بیش و نقصان نشکود * زانک هر دو همچو سیلی بگذرد
خواه صاف و خواه سیل، تیره رو * چون غی باید دمی از وی مگو ۲۲۹۰
اندرین عالم هزاران جانور * می زید خوش عیش بی زیر و زیر
شکر می گوید خدا را فاخته * بر درخت و برگش شب ناساخته
حمد می گوید خدا را عبدلیب * که اعتماد رزق بر نیت ای عجیب
باز دست شاه را کرده نوبد * از همه مُردار بپزیده امید

Heading: ABL بنادر باشد نادر and om. باشد. Bul. بنادر باشد نادر

(۲۲۸۸) Bul. چند گویی. C om. از, which is suppl. (۲۲۸۹) L Bul. om. و.

(۲۲۹۰) In A جو برق is written above دمی. (۲۲۸۹) A عقل. below the line.

(۲۲۹۲) A عهد می گوید, but حمد is written above. AB Bul. کعناد.

حالِ ما اینست در فقر و عنا * هیچ مہمانی مہما مغرورِ ما
 ۲۲۷۰ قحطِ دہ سال ار ندیدے در صور * چشمہا بگشا و اندر ما نگر
 ظاہرِ ما چون درون مدعی * در دلش ظلمت زبانش شَعَشَعی
 از خدا بوی نہ اورا فی اثر * دعویٰش افزون زشیت و بُوالْبَشَرِ
 دیو ننہودہ ورا ہم نقشِ خویش * او ہی گوید ز اَبَدِ لیم و بیش
 حرفِ درویشان بدزدیدہ بسی * نا گمان آید کہ هست او خود کسی
 ۲۲۷۵ خُردہ گیرد در سخن بر بایزید * ننگ دارد از وجود او یزید
 بی نوا از نان و خوانِ آسمان * پیش او ننداخت حق یک استخوان
 او ندا کردہ کہ خوان بنہادہام * نایبِ حَقِّم خلیفہ نہادہام
 الصلا سادہ دلانِ پیچ پیچ * تا خورید از خوانِ جودم سیر هیچ
 سالہا بر وعدہ فردا کسان * گرِ گرد آن در گشتہ فردا نارسان
 ۲۲۸۰ دیر باید تا کہ سہر آدی * آشکارا گردد افزون و کی
 زیرِ دیوارِ بدن گنجست یا * خانہ مارست و مور و ازدا
 چونک پیدا گشت کو چیزے نبود * عمر طالب رفت آگاہی چہ سود

(۲۲۶۹) L در فقر ای خدا. L مہمان خود مہما.

(۲۲۷۰) L om., but see the verses which occur in L after v. ۲۲۶۴.

(۲۲۷۱) Bul. زبانش for برونش.

(۲۲۷۲) Bul. از خدا اورا نہ یوئی.

(۲۲۷۳) L بنہودہ. ABL om. و before پیش.

(۲۲۷۵) ABL Bul. وجود for درون.

(۲۲۷۶) L بنداخت.

(۲۲۷۸) BL جودم هیچ هیچ.

(۲۲۷۹) L گشتہ فردا.

(۲۲۸۰) A از فضل و کی. AB Bul. از پیش و کی. and so C in marg. L کی.

(۲۲۸۱) B Bul. گنجست.

(۲۲۸۲) A Bul. رفتہ.

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن افزون از قدم و از مقام
خود مگو لم تَقُولُونِ مَا لَا تَفْعَلُونَ که این سخنها اگرچه راستست
این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق مقام و
معامله خود زیان دارد و کِبَرٌ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ باشد،

زن برو زد بانگ کای ناموس کیش * من فسون تو نخوام خورد بیش
تُرْهَات از دَعْوَى و دِعْوَت مگو * رَو سخن از کِبَر و ز نَعْوَت مگو
چند حرف طَهْرَاق و کار و بار * کار و حال خود بیست و شرم دار
کبر زشت و از گدایان زشتتر * روز سرد و برف و آنکه جامه تر
چند دعوی و دم و باد بُرُوت * ای ترا خانه چو بَيْتُ الْعَنْكَبُوت
از قناعت کی تو جان افروختی * امر قناعتها تو نامر آموختی
گنت پیغمبر قناعت چیست گنج * گنج را نو وانی دانی زرنج
این قناعت نیست جز گنج روان * تو مزن لاف ای غم و رنج روان
نو مخوام جفت کمتر زن بَغْل * جفت انصافم نیم جفت دغل
چون قَدَم با میر و با بگ می زنی * چون ملخ را در هوا رگ می زنی
با سگان از استخوان در چالشی * چون نی اِشْکَم تپی در نالشی
سوی من منکر بخواری سُسْت سُسْت * تا نگویم آنچه در رگهای نُسْت
عقل خود را از من افزون دبد * مر من کم عقل را چون دبد
همچو گرگ غافل اندر ما بجه * ای زنگ عقل تو بی عقل به

Heading: After مگو Bul. adds و علا میفرماید که حق جل و علا میفرماید.

آنکه و before A (۲۳۱۸). کار حال A (۲۳۱۷). دعوی دعوت C (۲۳۱۶).

پیغامر ABC (۲۳۲۱). باد و بروت ABL (۲۳۱۹).

بر هوا C. ملخ را مگر را BL (۲۳۲۴).

بجه L (۲۳۲۸). A om. (۲۳۲۶). زن استخوان BL Bul. A om. (۲۳۲۵).

۲۲۹۵ همچنين ار پشه گيرے نا پيل * شد عيالُ الله و حق نِعَمَ الْمَعِيل
 اين همه غمها که اندر سينهاست * از بخار و گرد بود و بادِ ماست
 اين غامِ بيخ کن چون داسِ ماست * اين چنين شد و آن چنان و سواسِ ماست
 دانك هر رنجی ز مُردن پاره ايست * جزوِ مرگ از خود پُران گر چاره ايست
 چون جزوِ مرگ نتوانی گريخت * دانكِ گلش بر سَرَت خواهند رِيخت
 ۲۲۰۰ جزوِ مرگ ار گشت شيرين مر ترا * دانكِ شيرين می کند گل را خدا
 دردها از مرگ می آید رسول * از رسولش رُو مگردان ای فُصول
 هرک شيرين می زید او تلخ مُرد * هرکه او تر را پرستد جان نبرد
 گوسفندان را ز صحرای کشند * آنک فربه تر سبکتر می کشند
 شب گذشت و صبح آمد ای تهر * چند گيرے آفسانه ز زسر
 ۲۲۰۵ تو جوان بودی و قانع تر بُدی * ز رُطلب گشتی خود اوّل زر بُدی
 رز بُدی پُر ميوه چون کاسد شدی * وقتِ ميوه پختنت فاسد شده
 ميوهات بايد که شيرين تر شود * چون رسن نامان نه واپس تر رود
 جُفتِ مایی جفت بايد هم صفت * نا بر آید کارها با مصلحت
 جفت بايد بر مثالِ همدگر * در دو جفتِ کُش و موزه در نگر
 ۲۲۱۰ گر یکی کُش از دو تنگ آید بپا * هر دو جفتش کار نآید مر ترا
 جفتِ در يك خُرد و آن ديگر بزرگ * جفتِ شير بيشه دیدی هيچ گرگ
 راست نآید بر شُتر جفتِ جُوال * آن یکی کوچک و آن ديگر کمال
 من روم سوی قناعت دل قوے * تو چرا سوے شناعت می روی
 مرد قانع از سهر اخلاص و سوز * زين نسق می گفت با زن نا بروز

گرد و باد A (۲۲۹۶) . المَعِيل for الوکیل . A in marg. و . L om. Bul. (۲۲۹۵)

. سبکتر for مر آنرا B (۲۲۹۴) . شد . L om. (۲۲۹۷) . گرد باد و بود . B Bul. و بود

ABL . ای بسر B . ای قمر L . ای ثر Bul. (۲۲۹۴) . مر اورا . So AC in marg. Bul.

. اين فسانه را . Bul. . اين فسانه زر . In A vv. ۲۴۰۸-۹ precede vv. (۲۴۰۶)

. در مصاح مصلحت L (۲۴۰۸) . ۲۴۰۶-۷, but corr. in marg.

. آن یکی خالی و این بر مال مال . ABL Bul. (۲۴۱۲)

مال و زر سررا بود همچون کلاه * گل بود او کز کله سازد پناه
 آنک زلف جعد و رعنا باشدش * چون کلاهش رفت خوشتر آیدش
 ۲۴۴۵ مرد حق باشد همانند بصر * پس برهنه به که پوشید نظر
 وقت عرضه کردن آن برده فروش * بر گند از بنده جامه عیب پوش
 و بود عیبی برهنه گئی کند * بل بجامه خدعه با وی کند
 گوید این شرمناک است از نیک و بد * از برهنه کردن او از تو رَمَد
 خواجه در عیبت غرقه تا بگوش * خواجه را مالست و مالش عیب پوش
 ۲۴۵۰ کز طمع عیش نیند طامعی * گشت دلهارا طمعها جامعی
 و رگدا گوید سخن چون زرِ کان * ره نیابد کاله او در دکان
 کارِ درویشی و راه فهم نَسْت * سوی درویشی بَمَنگَر سُسْت سُسْت
 زانک درویشان و رای ملک و مال * روزی دارند ژرف از ذو الجلال
 حق تعالی عادلست و عادلان * گئی کنند استمگری بر بی دِلان
 ۲۴۵۵ آن یکی را نعمت و کالا دهند * وین دگر را بر سر آتش نهند
 آتش سوزد که دارد این گمان * بر خدای خالق هر دو جهان
 فقر فخری از گرافست و مجاز * فی هزاران عتر پنهانست و ناز
 از غضب بر من لقبها راندى * یارگیر و مارگیر خواندی
 گر بگیرم مار دندانش کنم * ناش از سر کوفتن این کنم
 ۲۴۶۰ زانک آن دندان عدو جان اوست * من عدورا می کنم زین علم دوست
 از طمع هرگز نخوام من فسون * این طمع را کرده ام من سرنگون

آن. L om. (۲۴۴۶). کل بود کو از کله A. مال و زررا سر بود A (۲۴۴۴)

After this verse L adds: (۲۴۵۲). برهنه اش Bul. برهنهش BL. برهنش A (۲۴۴۷)

زانک درویشی و رای کارهاست * دم بدم از حق مریشانرا عطاست

بر لب آتش L. بر سرش آتش نهد Bul. دهد Bul. (۲۴۵۰)

یارگیرم مارگیرم Bul. یارگیر مارگیرم C (۲۴۵۸). خدا و خالق ABL Bul. (۲۴۵۶)

and so. گر بگیرم بر کم دندان مار * ناش از سر کوفتن نبود ضرار B Bul. (۲۴۵۹)

نخوام من فسون A (۲۴۶۱). A in marg.

چونک عقل، نو عقبله مردم است * آن نه عقلست آن که مار و گژدم است
 ۲۲۳۰ خصمِ ظلم و مکرِ تو الله باد * مکرِ عقل، تو زما کوتاه باد
 هم تو ماری هم فسونگر ای عجب * مارگیر و ماری ای ننگِ عرب
 زاغ اگر زشتی خود بشناختی * همچو برف از درد و غم بگداختی
 مرد افسونگر بخواند چون عدو * او فسون بر مار مار افسون برو
 گر نبوده دام او افسونِ مار * گئی فسونِ مار را گشتی شکار
 ۲۲۴۰ مرد افسونگر ز حرص و کسب و کار * در نیابد آن زمان افسونِ مار
 مار گوید ای فسونگر هین و هین * آن خود دیدی فسون من بین
 تو بنام حق فریبی مرا * تا کنی رسوای و شور و شر مرا
 نامِ حقم بست فی آن رای تو * نامِ حق را دمار کردی وای تو
 نامِ حق بستاند از تو داد من * من بنام حق سپردم جان و تن
 ۲۲۴۰ یا بزخم من رگِ جانت بُرد * یا ترا چون من بزدانی بُرد
 زن ازین گونه خشن گفتارها * خواند بر شوی حیوان طومارها

نصیحت کردن مرد مر زن را که در فقیران بخواری منگر و

در کار حق بگمان کمال نگر و طعنه مزین بر فقر و در

فقیران بخیال و گمان بی‌نوایی خویشتن،

گفت ای زن تو زنی یا بُو اَلْحَزَن * فقر فخرست و مرا بر سر مزین

is دست C. In دست و عقل. B. مکر و عقل AB (۲۲۳۰). او که مار A (۲۲۳۱).
 مکر. AB Bul. (۲۲۳۱) این عجب.

کی فسون مار گشتی آشکار L (۲۲۳۴). مار و مار. ABL Bul. بخواند C (۲۲۳۴).

هین هین. Bul. (۲۲۳۶). ز حرص کسب. BL Bul. (۲۲۳۵).

یا که همچون من بزدانت برد. B Bul. (۲۲۴۰). رسوای شور. ABL Bul. (۲۲۳۷).

مزین در. A Bul. Heading: خود آن طومارها. B Bul. (۲۲۴۱). بزدانت AL.

فقر فخر آمد مرا. AB Bul. (۲۲۴۲). در فقیران و فقر. B. فقر و فقیران.

۲۴۷۰ سِرکه مَرُوش و هزاران جانِ بَین * از فِناعتِ غرقِ بَحرِ اَنگِین
 صد هزاران جانِ تلخی‌کشِ نَگر * هِچو گُلِ آغشته اندر گُلشَکَر
 ای درِیغا مَرِ نَرا گُنْجا بُدے * تا زجانم شرحِ دل پیدا شدے
 این سِخَن شِیرست در پِستانِ جان * بی‌کُشنَد خوش نی‌گردد روان
 مستمعِ چوَن تَشَنه و جَوینَد شد * وَاَعظا رِ مَرده بود گوینَد شد
 ۲۴۸۰ مستمعِ چوَن نازِه آمَد بی‌مِلال * صَدزبانِ گَرَدَد بَگفتنِ گَنگِ وِلال
 چوَنکِ نَاحِرْمَر در آید از دَرَم * پَرده در پَنهان شونَد اهلِ حَرَم
 وَر در آید مَحَرَمی دُور از گَرَنَد * بَرگشایند آن سَیترانِ رَوی‌بند
 هِرچِرا خوب و خوش و زیبا کُند * از بَراے دِیدْ بَینا کُسنَد
 گِی بود آوازِ لَحَن و زِیر و بَم * اِینِ بَراے گوشِ بی‌حَسَنِ اَصَم
 ۲۴۸۵ مُشْکِ را بیهودَه حَقِ خوش‌دَم نَکَرَد * بَهرِ حَسَنِ کُرد او بی‌اَخْتَم نَکَرَد
 حَقِ زَمین و آسَمانِ بَرِ ساخته‌است * در مِیَانِ بَسِ نار و نورِ افراخته‌است
 اِینِ زَمینِ را از بَرایِ خاکیان * آسَمانِ را مَسْکِنِ افلاکِیان
 مَرِدِ سُفلی دِشَمَنِ بالا بود * مِشْتَرئِ هِر مَکانِ پِیدا بود
 اے سَیِرَه هِیچِ تُو بَرِ خاستی * خَوِشْتَنِ را بَهرِ کُورِ آراستی
 ۲۴۹۰ گَرِ جَهانِ را پُر دُرِ مَکُونِ کَم * رَوزئِ تُو چوَن نِباشَد چوَن کَم
 تَرکِ جَنگِ و رَه‌زَنیِ ای زَن بَگو * وَر نی‌گویی بَتَرکِ مَن بَگو
 مَرِ مَرا چَه جایی جَنگِ نِیک و بَد * کِین دَلَم از صُلَحها مَی‌رَمَد
 گَرِ خَمَشِ کُردی و گَرِ نِی آن کَم * کَه هِیَم دَم تَرکِ خان و مان کَم

شود AB (۲۴۸۱) . ناره آید Bul. (۲۴۸۰)

و اَصم Bul. آواز و لَحَن L. لَحَن for چنگ AB Bul. (۲۴۸۴)

۲۴۸۵ In Bul. vv. ۲۴۸۵ AC. اَحْتَم او و AB Bul. . مُشْکِ را حَقِ بیهودَه L Bul. (۲۴۸۵) and ۲۴۸۶ are transposed. L (۲۴۸۶) آسمانی ساختست B. بس نور و نار .

و بیک و بد L Bul. (۲۴۹۲) . مرده سفلی A (۲۴۸۹)

After this verse Bul. adds: (۲۴۹۶)

با بیهی گشتن بهست از کفش تنگ * رنجِ غربت به که اندر خانه جنگ

حاشِ لِّلَّ طِعْ مَن از خلق نیست * از قناعت در دل مَن عالمیست
بر سرِ اَمْرُودِ بِنِ بیفی چنان * زانِ فرود آ تا نماند آن گمان
چون نو بر گردی و سرگشته شوی * خانه را گردند بیفی و آن نو

در بیان آنک جنبیدن هر کسی از آنجا که ویست هر کس را از
چنبره وجود خود ببند تا به کبود آفتاب را کبود نماید و سرخ
سرخ نماید چون تا به از رنگها بیرون آید سپید شود از
همه تاپهای دیگر او راست گوی تر باشد و امام باشد،

۲۴۶۵ دید احمد را ابو جهل و بگفت * زشت نقشی کز بنی هاشم شگفت
گفت احمد مرو را که راستی * راست گنتی گرچه کارافراستی
دید صدیقش بگفت ای آفتاب * نی زشرفی نی زغرئی خوش بتاب
گفت احمد راست گنتی ای عزیز * ای رهید تو ز دنیای نه چیز
حاضران گفتند ای شه هر دورا * راست گو گنتی دو ضدگورا چرا
۲۴۷۰ گنت مَن آیینهام مصقول دست * ترك و هندو در مَن آن ببند که هست
ای زن ار طماع می بینی مرا * زین تحری زبانه برنر آ
این طمع را ماند و رحمت بود * کو طمع آنجا که آن نعمت بود
امتحان کن فقر را روزی دو تو * تا بفقر اندر غنا بینی دو تو
صبر کن با فقر و بگذار این ملال * ز آنک در فقرست نور ذو آجلال

از سر L (۲۴۶۴) در دلین C (۲۴۶۲).

گردید L. گردان بینی. and so Bul. Bul. چونك بر گردی تو سرگشته AB (۲۴۶۴).

Heading: B om. خود. ABL Bul. چون تاپها از رنگها.

In A all the diacritical points are omitted. L (۲۴۶۶) که چه کار افراستی B.

گفتند ای صدر الوری AB Bul. (۲۴۶۹) ای رهید L (۲۴۶۸).

آن طمع را ABL Bul. (۲۴۷۲) بینی مر مرا L (۲۴۷۱) and so in marg. C.

نور for عزّ ABL Bul. (۲۴۷۴).

۲۴۱۰ کفر گفتم نك بايمان آمدم * پيش حُكمت از سر جان آمدم
 خوه شاهانه ترا نشناختم * پيش نو گستاخ مَرَكَب ناختم
 چون زَعَفَر نو چراغی ساختم * توبه کردم اعتراض انداختم
 می‌نهم پيش نو شمشیر و کفن * می‌کشم پيش تو گردن را بزَن
 از فراق تلخ می‌گوی سخن * هرچه خواهی کن ولیکن این مکن
 ۲۴۱۵ در تو از من عذر خواهی هست سر * با تو بی من او شفیعی مُسْتَبِر
 عذر خواهی در درونت خُلقِ نُسْت * زاعتماد او دل من جُرم جُست
 رحم کن پنهان زخود ای خشمگین * ای که خُلفت به زصد من انگین
 زین نسق می‌گفت با لطف و گشاد * در میانه گریه بر وے فتاد
 گریه چون از حد گذشت و های های * زانك بی گریه بُد او خود دلربای
 ۲۴۲۰ شد از آن باران یکی برقی پدید * زد شرارے در دل مرد وحید
 آنك بسك روی خوش بود مرد * چون بود چون بندگی آغاز کرد
 آنك از کبرش دلت لرزان بود * چون شوی چون پيش تو گریان شود
 آنك از نازش دل و جان خون بود * چونك آید در نیاز او چون بود
 آنك در جور و جفااش دام ماست * عذر ما چه بُود چو او در عذر خاست

من نهم I. (۲۴۱۴) اندر ناختم I. گستاخ خر در ناختم AB Bul. (۲۴۱۱)

دلم زین جرم L. دلین C (۲۴۱۶) مستتر Bul. (۲۴۱۵)

L. has آنك C. زو که بی گریه AB Bul. (۲۴۱۹)

گریه چون از حد گذشت و های های * از حینش مرد را شد دل زجاس

L adds:

چون قرارش ماند و صبرش بجای * زو که بی گریه بد او خود دلربای

In گریان بود Bul. شوی written above بود B (۲۴۲۲) بر دل I. (۲۴۲۰)

Bul. vv. ۲۴۲۲ and ۲۴۲۳ are transposed.

and چو او خود عذر خواست I. دامپاست I. جفاایش L. از جور Bul. (۲۴۲۴)
 so A, which om. خود. After this verse L adds:

آنك جز خونریزش کاری نبود * چون نهی گردن زهی سودا و سود
 آنك جز گردن کنی سآمد ازو * خوش در آید با تو چون باشد بگو

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار نمودن از گفته خویش،

زن چو دید اورا که تند و توسنست * گشت گریان گریه خود دام زنست
 ۲۲۹۵ گفت از تو کی چنین پنداشتم * از تو من اومید دیگر داشتم
 زن در آمد از طریق نیستی * گفت من خاکِ شما را فی سبی
 جسم و جان و هر چه هستم آن نُسْت * حکم و فرمان جملگی فرمان نُسْت
 گر ز درویشی دلم از صبر جُست * بهر خویشم نیست آن بهر توست
 نو مرا در دردها بودے دوا * من نمی خواهم که باشی بی نوا
 ۲۴۰۰ جان و سرِ کر بهر خویشم نیست این * از برای نُسْت این ناله و حنین
 خویش من واللّه که بهر خویش تو * هر نفس خواهد که میرد پیش تو
 کاش جانت کش روان من رُدی * از ضمیر جان من واقف بدی
 چون تو با من این چنین بودی بظَن * هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن
 خاک را بر سیم و زر کردم چون * تو چنینی با من ای جانرا سَکون
 ۲۴۰۵ تو که در جان و دلم جای کنی * این قدر از من تیرا می کنی
 تو تیرا کن که هست دستگاه * اے تیرایِ نرا جان عذر خواه
 یاد می کن آن زمانی را که من * چون صنم بودم تو بودی چون شَمَن
 بند بر وفق تو دل افروخته است * هر چه گویی پُخت گوید سوخته است
 من سَفاناخ تو با هر چه پزی * یا ترش با با که شیرین می سزی

آمد. AL Bul. (۲۲۹۵) . تد for تر L (۲۲۹۴)

و جانم هر چه L (۲۲۹۷) . نه سبی L . شما Bul. (۲۲۹۶)

بهر تو است. A Bul. آن از بهر نُسْت B . جُست B (۲۲۹۸)

ABL . جان و سر گر بهر C . جان تو گر بهر Bul. B . جان تو گر بهر AL (۲۴۰۰)

بهر سیم. CL (۲۴۰۴) . ناله این. A om. برای نستم

بر جان و دلم جان می کنی L . تو کی در جان C (۲۴۰۵)

هر چه گویم پخته گوئی L (۲۴۰۸) . تیرای تو جانرا L (۲۴۰۶)

با ترش یا با بشیرین L . یا بشیرین C . با ترش یا با که A . سپاناخ. ABL Bul. (۲۴۰۹)

گفت خصم جانِ جان من چون شدم * بر سرِ جانم لکدها چون زدم
 ۲۴۴۰ چون قضا آید فرو پوشد بصر * تا نداند عقل ما پاره ز سر
 چون قضا بگذشت خود را میخورد * پرده بدرید گریبان می‌درد
 مرد گفت ای زن پشیمان می‌شوم * گر بدم کافر مسلمان می‌شوم
 من گنه‌کار، توَم رَحْمی بکن * بر مکن بیکارگیم از بیخ و بُن
 کافر، پیر ار پشیمان می‌شود * چونک عذر آرد مسلمان می‌شود
 ۲۴۴۵ حضرت پُر رحمت و پُر کرم * عاشق او هم وجود و هم عدم
 کفر و ایمان عاشق، آن کبریا * مس و نفره بنه آن کیمیا

در بیان آن که موسی و فرعون هر دو مسخرِ مشیت‌اند چنانک
 پازهر و زهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت
 تا ناموس نشکند،

موسی و فرعون معنی را رهی * ظاهر آن ره دارد و این بی‌رهی
 روز موسی پیشِ حق نالان شد * نیم‌شب فرعون گریان آمد
 کین چه غلست ای خدا بر گردنم * ورنه غل باشد که گوید من منم
 ۲۴۵۰ زَانک موسی را منوّر کرده * مر مرا زَان هم مکدر کرده
 زَانک موسی را نو مَهرو کرده * مائه جانم را سیه‌رو کرده

بر سر جان من. ABL Bul. جان جان چون آدم. (۲۴۴۹)

۲۴۴۰ Bul. آمد. L. پوشد نظر. After this verse L adds:

زَان امام المّٰئِن داد این خبر * که اذا جاء انقضا عَمّی البصر

گنه‌کارم. (۲۴۴۲) Suppl. in marg. C. L. گریبا. (۲۴۴۱) B

۲۴۴۵ Bul. حضرت. Heading: ABL زهر و پازهر. Bul. زهر و پادزهر.

۲۴۴۷ After this verse L has v. ۲۴۵۰.

۲۴۴۸ AL Bul. هم گریان شد. B. هم گریان بد.

۲۴۵۱ In C vv. ۲۴۵۱ and ۲۴۵۲ are transposed.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حَقُّ آرَاسِنْتَ * زَانِجٍ حَقِّ آرَاسْتِ چون دانند جَسْتِ ٢٤٢٥
 چون پی یسکن اِلَهَاشِ آفرید * کی تواند آدم از حَقِّا بُرید
 رُسَمِ زَالِ ار بود وز حَمَزِه بیش * هست در فرمان اسیر زَالِ خویش
 آنک عالم بندِ گفتش بُدے * کَلَمِیْنِ یا حَمِیْرَا می زده
 آب غالب شد بر آتش از نهیب * آتشش جوشد چو باشد در حجاب
 چوَنکِ دیگی در میان آید شها * نیست کرد آن آب را کَرَدَشِ هولا ٢٤٢٥
 ظاهرا بر زن چو آب ار غالی * باطنا مغلوب و زن را طالی
 این چنین خاصی در آدمیست * مَهْرِ حیوان را گمست آن از گمست

در بیان این خبر که إِنَّهُمْ يَنْلِنَ الْأَعْقِلَ وَيَغْلِبُهُنَّ الْأُجَاهِلُ،

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان * غالب آید سخت و بر صاحب دلان
 باز بر زن جاهلان غالب شوند * کاندرا ایشان تُندئِ حیوانست بند ٢٤٢٥
 گم بودشان رَقَّتْ و لطف و وداد * زَانِکِ حیوانیست غالب بر نهاد
 مهر و رَقَّتْ وصفِ انسانی بود * خشم و شهوت وصفِ حیوانی بود
 پرنو، حَقِّست آن معشوق نیست * خالفست آن گوییا مخلوق نیست

سَلِمْ کردن مرد خود را بَانِجِ التماس زن بود از طلب معیشت

و این اعتراض زن را اشارت حق دانستن،

بِزَمِ عَقْلِ هَر داندۀ هست * که با گردنۀ گردانۀ هست،

مرد زان گفتن پشیمان شد چنان * کز عَوانی ساعتِ مردن عَوان

آنک عالم مست گفتش آمدی B (٢٤٢٨) . چون ناند رست L. زَانِکِ B (٢٤٢٥)

حجیب. Zَانِش او جوشد B (٢٤٢٩) which in A is written above the line.

پیغامبر ABCL (٢٤٢٤) and so Bul. چوَنکِ دیگی حایل آمد هر دورا B (٢٤٢٥)

Zَانِکِ ABL Bul. چهره شوند. ABL Bul. (٢٤٢٤) و. Bul. om.

حیوانست L (٢٤٢٥) and so corr. in C. ایشان تد و بس خیره روند

گفته Bul. (٢٤٢٨) . گوئیش L. گوئی A (٢٤٢٧)

چونك روغن را ز آبِ اسْرِشته‌اند * آب با روغن چرا ضد گشته‌اند
 چون گُل از خارست و خار از گُل چرا * هر دو در جنگند و اندر ماجرا
 یا نه جنگست این برای حکمتست * همچو جنگِ خرّ فروشان صنعتست
 یا نه اینست و نه آن حیرانست * گنج باید جُست این ویرانست
 ۲۴۷۵ ایچ تو گنجش تو هم می‌کشی * زان تو هم گنج را گم می‌کشی
 چون عمارت دان تو وهر و رایها * گنج نبود در عمارت جایها
 در عمارت هستی و جنگی بود * نیست را از هستها ننگی بود
 نی که هست از نیستی فریاد کرد * بلك نیست آن هست را واداد کرد
 تو مگو که من گریز ام ز نیست * بلك او امر تو گریزانست بیست
 ۲۴۸۰ ظاهرا میخواندت او سوی خود * وز درون می‌راندت با چوبِ رد
 نعلهای بازگونست اے سلیم * سرکشی فرعون می‌دان از گلیم

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدنیا و الآخرة،

چون حکیمك اعتقادی کرده‌است * کآسمان بیضه زمین چون زرده‌است
 گفت سایل چون بماند این خاکدان * در میان این مُحیطِ آسمان
 همچو قندیلی معلّق در هوا * نی باسفل می‌رود نی بر عُلّی
 ۲۴۸۵ آن حکیمش گفت کز جذبِ سما * از جهاتش بماند اندر هوا
 چون زَمْنِاطِس قُبّه ریخته * در میان ماند آهنگِ آویخته
 آن دگر گفت آسمان با صفا * گئی گشت در خود زمینِ تیره‌را
 بلك دفعش می‌کند از شش جهات * زان بماند اندر میانِ عاصفات

از هستها تنگی بود A (۲۴۷۷) B om. (۲۴۷۱)

بیست B and so L. گریزانست نیست A (۲۴۷۹) واداد for ایجاد L (۲۴۷۸)

B Bul. نفرت فرعون and so A in marg. After this verse L adds: (۲۴۸۱)

قومی اندر آتش سوزان چو ورد * قومی اندر گلستان بر رخ و درد

B طبعی, with حکیمك written above. (۲۴۸۲)

عُلا B. عَلا A. بر هوا B. قندیل A (۲۴۸۴)

بهتر از ماهی نبود استارهام * چون خسوف آمد چه باشد چاره‌ام
 نویم گر ربّ و سلطان می‌زنند * مه گرفت و خلق پنگان می‌زنند
 می‌زنند آن طلاس و غوغا می‌کند * ماه را زان زخمه رسوا می‌کند
 ۲۴۵۵ من که فرعونم زخلق ای وای من * زخم طلاس آن ربّ الّا علای من
 خواجه‌ناشایم اما تیشه‌ات * می‌شکافد شاخ تر در بیشه‌ات
 باز شاخی را مؤصل می‌کند * شاخ دیگر را معطل می‌کند
 شاخ را بر تیشه دستی هست فی * هیچ شاخ از دست تیشه جست فی
 حق آن قدرت که آن تیشه تراست * از گرم کن این کز بهارا تو راست
 ۲۴۶۰ باز با خود گفته فرعون ای عجب * من نه در با ربّ نام جمله شب
 در بهان خاک و موزون می‌شوم * چون بموی می‌رم چون می‌شوم
 رنگ زرّ قلب ده‌نو می‌شود * پیش آتش چون سیاه رو می‌شود
 فی که قلب و قالیم در حکم اوست * لحظه مغزم کند یک لحظه پوست
 سبز گردم چونک گوید کشت باش * زرد گردم چونک گوید زشت باش
 ۲۴۶۵ لحظه ماهر کند یکدم سیاه * خود چه باشد غیر این کار الّه
 پیش چوگانهای حکم کن فکان * می‌دوم اندر مکان و لامکان
 چونک بی‌رنگی اسیر رنگ شد * موسی با موسی در جنگ شد
 چون بی‌رنگی رسو کان داشتی * موسی و فرعون دارد آشتی
 گر ترا آید بدین نکته سؤال * رنگ کی خالی بود از قیل و قال
 ۲۴۷۰ این عجب کین رنگ از بی‌رنگ خاست * رنگ با بی‌رنگ چون در جنگ خاست

(۲۴۵۲) Bul. خسوف آمد.

(۲۴۵۵) B من. فرعونم ز شهرت وای من. So above the

line in A and in marg C.

(۲۴۵۶) BL Bul. شاخ را در بیشه ات. So written above in C.

(۲۴۵۸) L جست for رست. (۲۴۶۰) AB Bul. گفت. (۲۴۶۱) C چون بهان.

(۲۴۶۲) C زلمک زر (۲۴۶۹) Bul. دارد, and so corr. in BC.

(۲۴۷۰) CL با for در. After this verse BL Bul. add:

اصل روغن زآب افزون می‌شود * عاقبت با آب ضد چون می‌شود

حتیر و بی‌خضم دیدن دیدهای حسّ صالح و ناقه صالح را، چون
خواهد که حق لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حتیر نماید
خصمان را و اندک اگرچه غالب باشد آن خصم و یَقِلُّکُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لَيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا،

ناقه صالح بصورت بُد شُتُر * پی بُریدندش زجهل آن قوم مُر
۲۰۱۰ از برای آب چون خصش شدند * نان کور و آب کور ایشان بُدند
ناقه الله آب خورد از جوی و میغ * آب حورا داشتند از حق دریغ
ناقه صالح چو جسم صالحان * شد کمینی در هلاک طالحان
تا بر آن اُمّت زحکم مرگ و درد * ناقه الله و سُنْیَاهَا چه کرد
شعنه قهر خدا زیشان بچُست * خونهای اشتری شهری دُرُست
۲۰۱۵ روح او چون صالح و تن ناقه است * روح اندر وصل و تن در فاقه است
روح صالح قابل آفات نیست * زخم بر ناقه بود بر ذات نیست
کس نیابد بر دل ایشان ظفر * بر صدف آمد ضرر فی بر گهر
روح صالح قابل آزار نیست * نور یزدان سُبْغَةُ کُفَّار نیست
جسم خاک را بدو پیوست جان * تا بیآزارند و بینند امتحان
۲۰۲۰ بی‌خبر کآزار این آزار اوست * آب این خم متصل با آب جوست

Heading: Bul. om. و ناقه صالح. Bul. چون خدا خواهد که لشکری را.

(۲۰۱۱) AL Bul. جو و میغ. (۲۰۱۴) After this verse L adds:

روح صالح ناقه تن اشترست * نفس گهره مرورا چون بی‌پرست

(۲۰۱۵) ABL Bul. روح همچون صالح. In C v. ۲۰۱۵ follows v. ۲۰۱۷.

(۲۰۱۶) In L vv. ۲۰۱۶ and ۲۰۱۸ are transposed.

(۲۰۱۷) ABL Bul. om. See note on v. ۲۰۲۱.

(۲۰۱۹) In the first hemistich A has جمعی نهان، and so in marg C.

پس زدفعِ خاطرِ اهلِ کمال * جانِ فرعونانِ بماند اندر ضلال
 ۲۴۹۰ پس زدفعِ این جهان و آن جهان * مانداند این بی‌رهان بی این و آن
 سرکشی از بندگانِ ذوالجلال * دانک دارند از وجودِ تو ملال
 کهریبا دارند چون پیدا کنند * کاهِ هستی ترا شیدا کنند
 کهریای خویش چون پنهان کنند * زود تسلیمِ ترا طغیان کنند
 آن چنانکِ مرتبهٔ حیوانیست * کو اسیر و سغبهٔ انسانیست
 ۲۴۹۵ مرتبهٔ انسان بدستِ اولیا * سغبه چون حیوان شناسش ای کیا
 بندهٔ خود خواند احمد در رشاد * جملهٔ عالم را بخوان قل یا عباد
 عقلِ تو همچون شتربانِ تو شتر * یگشاند هر طرف در حکمِ مُر
 عقلِ عقلتد اولیا و عقلها * بر مثالِ اُشتران تا انتها
 اندر ایشان بنگر آخرِ زاعتبار * يك قلاوزست جانِ صد هزار
 ۲۵۰۰ چه قلاوز و چه اُشتربان بیاب * دیدهٔ کآن دیدهٔ بیند آفتاب
 نك جهان در شب بماند میخ‌دوز * منتظرِ موقوفِ خورشیدست روز
 اینتِ خورشیدی نهان در ذرهٔ * شیرِ نر در پوسنینِ بَرّه
 اینتِ دریای نهان در زیرِ کاه * پا برین گاه هین منه در اشتباه
 اشتباهی و گمانی در درون * رحمتِ حقست بهر رهمنون
 ۲۵۰۵ هر پیمبرِ فرد آمد در جهان * فرد بود و صد جهانش در نهان
 عالمِ کبری بقدرتِ سحر کرد * کرد خود را در کھینِ نقشی نور
 ابلهانش فرد دیدند و ضعیف * گئی ضعیف است آنک با شه شد حریف
 ابلهان گفتند مردی بیش نیست * وای آنکو عاقبت‌اندیش نیست

(۲۴۸۹) C خاطر for ظاهر, corr. in marg.

(۲۴۹۰) C مانداند بی این و آن این بی‌رهان, corr. above.

و جان L (۲۴۹۹) می‌گشاید L (۲۴۹۷) خویش را پنهان L (۲۴۹۲)

و روز B. يك جهان L (۲۵۰۱) AB Bul. با اشتباه, and so corr. in C. (۲۵۰۲)

فرد بود آن رهنايش در نهان B (۲۵۰۵) گمانی را درون AB (۲۵۰۴)

وای او کو B (۲۵۰۸) کی for که A (۲۵۰۷) عالمی A. (۲۵۰۶)

چون همه در ناامیدی رد شدند * همیو مرغان در دو زانو آمدند
 در نی آورد جبریل امین * شرح این زانو زدن را جائزین
 ۲۵۴۰ زانو آن کم زن که تعلیمت کنند * وز چنین زانو زدن بیست کنند
 منتظر گشتند زخم قهر را * قهر آمد نیست کرد این شهر را
 صالح از خلوت بسوی شهر رفت * شهر دید اندر میان دود و تفت
 ناله از اجزای ایشان می شنید * نوحه پیدا نوحه گویان ناپدید
 ز استخوانهایشان شنید او ناله ها * اشک خون از جانشان چون ژالها
 ۲۵۴۵ صالح آن بشنید و گریه ساز کرد * نوحه بر نوحه گران آغاز کرد
 گفت ای قوی باطل زیسته * وز شما من پیش حق بگریسته
 حق بگفته صبر کن بر جورشان * پندشان ده بس نماند از تورشان
 من بگفته پند شد بند از جفا * شیر پند از مهر جوشد وز صفا
 بس که کردند از جفا بر جای من * شیر پند افسرد در رگهای من
 ۲۵۵۰ حق مرا گفته ترا لطفی دهم * بر سر آن زخمها مرهم نهم
 صاف کرده حق دلم را چون سما * رفته از خاطر بر جور شما
 در نصیحت من شده بار دگر * گفته امثال و سخنها چون شکر
 شیر تازه از شکر انگبخته * شیر و شهدی با سخن آمیخته
 در شما چون زهر گشته آن سخن * زانک زهرستان بدیت از بیخ و بن
 ۲۵۵۵ چون شوم غمگین که غم شد سرنگون * غم شما بودیت ای قوم حرون
 هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند * ریش سر چون شد کسی مو بر کند
 رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر * نوحه ات را می نپرزند آن نفر

(۲۵۴۸) AB Bul. همیو شیخان در ناامیدی سر زدند. and so corr. in C. L.

(۲۵۴۹) C جبرئیل. (۲۵۴۱) ABL Bul. آن شهر را.

(۲۵۴۲) A صالح از خامه. corr. above. (۲۵۴۶) Bul. قوم.

(۲۵۴۹) B Bul. کردید.

(۲۵۵۷) Suppl. in marg. C. L. می میرزد.

ز آن تعلّق کرد با جسی اله * تا که گردد جمله عالم را پناه
 ناقه جسم و لم را بندک باش * تا شوی با روح صالح خواجهاش
 گفت صالح چونک کردید این حسد * بعد سه روز از خدا نِقمت رسد
 بعد سه روز دگر از جانستان * آفتی آید که دارد سه نشان
 رنگ روی جملتان گردد دگر * رنگ رنگ مختلف اندر نظر^{۲۵۲۵}
 روز اول رویتان چون زعفران * در دوم رو سرخ همچون ارغوان
 در سوم گردد همه روها سیاه * بعد از آن اندر رسد قهر اله
 گر نشان خواهید از من زین وعید * کَره ناقه بسوی که دوید
 گر توانیدش گرفتن چاره هست * ورنه خود مرغ امید از دام جَست
 کس نتوانست اندر آن کَره رسید * رفت در کُهارها شد ناپدید^{۲۵۳۰}
 گفت دیدیت آن قضا مُبَرّم شدست * صورت اومیدرا گردن زدست
 کَره ناقه چه باشد خاطرش * که بجا آرید ز احسان و برش
 گر بجا آید دلش رسد از آن * ورنه نومیدیت و ساعدها گران
 چون شنیدند این وعید منکدر * چشم بنهادند و آنرا منتظر
 روز اول روی خود دیدند زرد * میزدند از ناامیده آو سرد^{۲۵۳۵}
 سرخ شد روی همه روز دوم * نوبت اومید و توبه گشت گم
 شد سیاه روز سوم روی همه * حکم صالح راست شد بی ملحه

(۲۵۲۱) Suppl. in marg. C. After this verse Bul. has v. ۲۵۱۷, with آید for آمد.

(۲۵۲۲) L. کردند. (۲۵۲۵) C روز روی جملتان, corr. above. BL Bul. جمله تان.

(۲۵۲۷) A در سیم گردد. (۲۵۲۹) After this verse L adds:

چون شنیدید این ازو جمله بتگ * در پی اشتر دویدند همچو سگ

(۲۵۳۰) After this verse Bul. adds:

همچو روح پاک کو از تنگ تن * می گریزد جانب ربّ الهی

(۲۵۳۱) B امن قضا. AL Bul. امیدرا.

(۲۵۳۲) A که بجان آرید. In C the ز before احسان has been added.

(۲۵۳۳) L. نومیدید. A Bul. ساعدرا.

نیم دیگر تلخ همچون زهرِ مار * طعم تلخ و رنگ مُظْلِم قَبْرُوار
هر دو برهم می‌زنند از تحت و اوج * بر مثالِ آبِ دریا موج موج
صورتِ برهم زدن از جسمِ تنگ * اخلاطِ جانها در صلح و جنگ
موجهای صلح برهم می‌زند * کینه‌ها از سینه‌ها بر می‌کند
موجهای جنگ بر شکلِ دگر * مهره‌ها را می‌کند زیر و زبر
مهر تلخ‌انرا بشیرین می‌کشد * زانک اصلِ مهرها باشد رَشَد
قهر شیرین‌را بتلخی می‌برد * تلخ با شیرین کجا اندر خُورَد
تلخ و شیرین زین نظر ناید پدید * از دریچهٔ عاقبت دانند دید
چشمِ آخرین تواند دید راست * چشمِ آخرین غرورست و خطاست
ای بسا شیرین که چون شکر بود * لیک زهر اندر شکر مُضَر بود
آنک زبیرک‌تر ببُو بشناسدش * و آن دگر چون بر لب و دندان زده‌ش
پس لبش رَدش کند پیش از گُلُو * گرچه نعره می‌زند شیطان کُلُو
و آن دگررا در گلو پیدا کند * و آن دگررا در بدن رُسا کند
و آن دگررا در حَدَث سوزش دهد * خرجِ آن در دخلِ آموزش دهد
و آن دگررا بعدِ ایام و شُهور * و آن دگررا بعدِ مرگ از قعرِ گور
ور دهندش مهلت اندر قعرِ گور * لا بُدْ آن پیدا شود بَوْمَ النَّشُور
هر نبات و شکری‌را در جهان * مهلتی پیداست از دَوْرِ زمان
سالها باید که اندر آفتاب * لعل یابد رنگ و رَخْشانی و ناب
باز تَرّه در دو ماه اندر رسد * باز تا سالی گُلِ احمر رسد
بهر این فرمود حق عَزَّ وَجَلَّ * سُورَةُ الْأَنْعَامِ دَمِ ذِکْرِ أَجَلْ
این شنیدی مو بهوت گوش باد * آب حیوانست خوردی نوش باد

از چشم تنگ L (۲۵۷۷). از تحت Bul. می‌زند A (۲۵۷۶). زهر و مار A (۲۵۷۵).

In C (۲۵۸۸). شیطان کُلُو ACL (۲۵۸۶). در شکل Bul. (۲۵۷۹).

the second hemistich BL Bul. have ذوقِ آن زخمِ جگر دوزش دهد and so A in marg.

مرگ و نفخ صور L (۲۵۸۹).

سورة انعام L (۲۵۹۴). دو مه B (۲۵۹۲).

راست خوان کز خوانی مارا مبین * کَیْفَ آسَى قُلْ لِقَوْمٍ ظَالِمِینَ
 باز اندر چشم و دل او گریه یافت * رحمتی بی‌علتی در وی بتافت
 قطره‌ی بارید و حیران گشته بود * قطره بی‌علت از دریای جود^{۲۵۶۰}
 عقل او می‌گفت کین گریه ز چیست * بر چنان افسوسیان شاید گریست
 بر چه می‌گری بگو بر فعلشان * بر سپاه کینه بدتعلمشان
 بر دل ناریک پُر زنگارشان * بر زبان زهرِ همپون مارشان
 بر دم و دندان سگسارانشان * بر دهان و چشم کژدم‌خانه‌شان
 بر ستیز و تسخر و افسوسشان * شکر کن چون کرد حق محبوسشان^{۲۵۶۵}
 دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ * مهرشان کژ صلحشان کژ خشم کژ
 از پی تقلید وز رایاتِ نقل * پا نهاده بر جمال پیر عقل
 پیر خرنی جمله گشته پیر خر * از ریای چشم و گوش همدگر
 از بهشت آورد یزدان بندگان * نا نمایدشان سفر پروردگان

در معنی آن که مَرَجَ الْبَحْرَیْنِ یَلْتَقِیَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا یَبْغِیَانِ،

اهل نار و خلدرا بین هم‌دکان * در میانشان بَرْزَخٌ لَا یَبْغِیَانِ^{۲۵۷۰}
 اهل نار و اهل نور آمیخته * در میانشان کوهِ قاف انگبخته
 همپو در کان خاک و زر کرد اختلاط * در میانشان صد بیابان و رباط
 همپانک عَقْد در دُر و شَبَه * مختلط چون میهمان یکشَبَه
 بحر را نمیش شیرین چون شکر * طعم شیرین رنگ روشن چون قمر

(۲۵۵۸) ABL Bul. راست خواند، and so C in marg. L متین. ABL

Bul. جسم و دل (۲۵۵۹) CL، and so C in marg. کَیْفَ آسَى خلف قوم.

(۲۵۶۲) A بر سپاه کینه‌توز بدنشان.

(۲۵۶۷) C apparently نقل و رایات. A تقلید و معقولات نقل، and so corr. in C.

Bul. بر سر این پیر عقل AL بر جمال این پیر عقل.

(۲۵۶۸) C پیر خر بی L. گشته پیر خر L. پیر خر به L. پیر خر بی C.

Heading: AB om. لا یَبْغِیَانِ.

رَبِّ هَبْ لِي از سُلَیْمَان آمدست * که مَه غَیْرِ مَرا این مُلْک و دست
 ۲۶۰۵ تو مَکْن با غَیْرِ مَن این لطف و جود * این حَسدِ رَا مَآئِدِ اَمَّا آن نَبود
 نَکْتَه لَا یَنْبَغِ مِیخَوَان بجان * سَرِّ مِیْنِ بَعْدِی زُخْلِ او مِیْدَان
 بَلْک اندر مُلْک دِید او صَد خَطَر * مَو بَو مُلْکِ جِهَان بَد بَیْمِ سَر
 بَیْمِ سَر با بَیْمِ سَر با بَیْمِ دَین * اَمْتَعَالِی نِیست مَارَا مِثْلِ این
 پَس سَیْلَانِ هَمَّتِی بایَد کِه او * بَکْزَرْد زَین صَد هِزاران رَنگ و بَو
 ۲۶۱۰ با چَنان قُوْت کِه او را بَوَد هَر * مَوَجِ آن مُلْکَش فَرَوِی بَست دَم
 چَوْن بَرَوِ بَنَشِست زَین اندوَه گَرْد * بَر هَم شَاهانِ عَالَمِ رَحْم کَرْد
 پَس شِفاعت کَرْد و گَفت این مُلْک را * با کَمالِی دِه کِه دادِی مَر مَرا
 هَر کَرَا بَدِی و بَکْتی آن کَرَم * اَو سَیْلِمَانِست و آنکَس هَر مَنَم
 او نَباشَد بَعْدِی او بَاشَد مَعِی * خُود مَعِی چِه بُوَد مَنَم نِی مُدَعِی
 ۲۶۱۵ شَرَح این فَرَضِست گَفتن لَیْک مَن * بازِی گَرْدَم بَقْصَه مَرْد و زَن

مُخْلِص مَاجِرَای عَرَب و جَفت او،

مَاجِرَای مَرْد و زَن رَا مَخْلَصِی * بازِی جَوید دَرَوِیْن مَخْلَصِی
 مَاجِرَای مَرْد و زَن اِفْتاد نَقْل * آن مِثَالِ نَفْسِ خُودِی دَان و عَقْل
 این زَن و مَرْدِی کِه نَفْسِست و خَرَد * نِیْک بایِستِست بَیْهر نِیْک و بَد
 وِیْن دَو بایِستِه دَرِیْن خَاکی سَرا * رُوز و شَب دَر جَنگ و اندَر مَاجِرَا
 ۲۶۲۰ زَن هِی خَواهد حَویجِ خانِفاه * بَعنی آبِ رُو و نَآن و خَوان و جَاه
 نَفْسِ هَمچَوْن زَن پَی چاره گَری * گَاه خَاکی گَاه جَوید سَرَوَرِی
 عَقْل خُود زَین فِکَرها آگاه نِیست * دَم دِماغِش جِز غَمِ اللّهِ نِیست

بَیْمِ سَر AC (۲۶۰۷) این نَبود A (۲۶۰۵) . مال و دست A (۲۶۰۴)

and so in ruarg. C. شد شَفیع و گَفت این مُلْک و لَوا AB Bul. (۲۶۱۲)

وِیْن دَو بایِستِه L (۲۶۱۹) . آنکَس و . L om. و . بَیْجی آن کَرَم L (۲۶۱۴)

زَن کِه پَی C (۲۶۲۱) . خَاکِگَه ABL . حَواجِج Bul. (۲۶۲۰)

آب حیوان خوان مخوان این را سخن * روح نو بین در تن حرف کهن
 نکتۀ دیگر تو بشنو ای رفیق * همچو جان او سخت پیدا و دقیق
 در مقامی هست هم این زهر و مار * از نصاریف خدایی خوشگوار
 در مقامی زهر و در جایی دوا * در مقامی کفر و در جایی روا
 گرچه آنجا او گزند جان بود * چون بدینجا در رسد درمان شود
 آب در غوره نُرش باشد ولیک * چون بانگوری رسد شیرین و نیک
 باز در خُم او شود تلخ و حرام * در مقام سِرکگی نغمۀ آیدام
 در معنی آنک آنچه ولی کند مرید را شاید گستاخی کردن و همان
 فعل کردن که حلوا طیب را زیان ندارد اما بیمار را زیان دارد
 و سرما و برف انگور رسیده را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد
 که در راهست که لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ
 وَمَا تَأَخَّرَ نشده است،

گر ولی زهری خورد نوشی شود * و خورد طالب سیّه هوشی شود

زهر مار. Bul. این هم I. هست این چون زهر A (۲۵۹۸)

(۲۵۹۹) After this verse L adds:

در مقامی خار و در جایی چو گل * در مقامی سرکه در جایی چو مل
 در مقامی خوف و در جایی رجا * در مقامی بخل و در جایی سخا
 در مقامی فقر و در جایی غنا * در مقامی قهر و در جایی رضا
 در مقامی جور و در جایی وفا * در مقامی منع و در جایی عطا
 در مقامی درد و در جایی صفا * در مقامی خاک و جایی کیمیا
 در مقامی عیب و در جایی هنر * در مقامی سنگ و در جایی گهر
 در مقامی حنظل و جایی شکر * در مقامی خشکی و جایی مطر
 در مقامی ظلم و جایی محض عدل * در مقامی جهل و جایی عین عقل

ولی کامل A. Bul. om. ألك. Heading: C om. درمان بود. ABL Bul. (۲۶۰۰)

نشده است. ABL om. رسید. ABL Bul. om. مریدانرا. Bul.

۲۶۴۰ وَأَنَّكَ أَنْ مَعْنَى دَرِینِ صُورَتِ بَدِید * صُورَتِ از مَعْنَى قَرِیْبِست و بَعِیدِ
در دِلالتِ هِجَوِ آبِ اَنْدِ و درخت * چُونِ بِمَاهِیَّتِ رَوِی دُورِنْدِ سِخْتِ
نَرَكِ مَاهِیَّاتِ وِیْ خَاصَّیَّاتِ گَوِ * شَرَحِ کُنِ اَحْوَالِ اَنْ دَوِ مَاهِرَوِ

دل نهادن عرب بر التماس دلبر خویش و سوگند خوردن که

درین تسلیم مرا حیلتي و امتحانی نیست،

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف * حکم داری تیغ برگش از غلاف
هرچ گوئی من ترا فرمان بَرَم * در بد و نیک آمد اَنْ نَسْکَرَمِ
۲۶۴۵ در وجودِ تو شوم من منعدم * چُونِ مُحِبِّمِ حُبِّ یُعِیْ وَیَصُمِ
گفت زن آبا عجب یار مَنی * یَا بِحِیْلَتِ کَشْفِ یَسْرَمِ مِیْکُنِ
گفت واللّٰه عالم السِّرِّ اَلْخَفِی * کَا فَرِیدِ از خَاکِ اَدَمِ را صَفِی
در سه گز قَالِبِ که دادش وَا نَمُود * هَرِچِ در الواح و در ارواح بود
نا ابد هرچ بود او پیش پیش * دَرَسِ کَرْدِ از عِلْمِ الْأَسْمَاءِ خَوِشِ
۲۶۵۰ نَا مَلْکِ بی خود شد از تدریسِ او * قُدْسِ دِیْگَرِ یَا فِت از تَقْدِیسِ او
اَنْ گَشَادِیْشَانِ کَرِ اَدَمِ رُو نَمُود * در گَشَادِ اَسْمَانِشَانِ نِمُودِ
در فَرَاخِیْ عَرِصَهْ اَنْ پَاکِ جَانِ * تَنَگِ اَمَدِ عَرِصَهْ هَنْتِ اَسْمَانِ
گفت پیغمبر که حق فرموده است * مَنِ نَگُنْجَمِ در خُمِ بَالَا و پَسْتِ
در زَمِینِ و اَسْمَانِ و عَرِشِ نِیزِ * مَنِ نَگُنْجَمِ اِیْنِ یَقِینِ دَانِ اِیْ عَزِیزِ

وَأَنَّكَ این L. وَأَنَّكَ اَنْ for گرچه شد. AB Bul. (۲۶۴۰)

Heading: Bul. مرد عرب. In C مرد is suppl. above. Bul. زن for دلبر.

گفت زن: AB Bul. in the first hemistich: (۲۶۴۶) اَنْ for وی. Bul. (۲۶۴۵)

و. (۲۶۴۸) A om. and so C in marg. آهنگ بَرَمِ مِیْکُنِ

در فضای عَرِصَهْ L. (۲۶۵۲) گَشَادِ اِیْشَانِ. Bul. (۲۶۵۱)

در خُمِ In B and so corr. in C. نَگُنْجَمِ هِجِ در بَالَا. AB Bul. پیغامبر (۲۶۵۶) ABCL

is written above the line.

گرچه سِرِّ قصّه این دانهست و دام * صورتِ قصّه شنو اکنون تمام
 گر بیانِ معنوی کافیه شده * خلقِ عالم باطل و عاقل بُدیه
 ۲۶۲۵ گر محبتِ فکرت و معیشتی * صورتِ روزه و نمازت نیستی
 هدیه‌ای دوستان با همدگر * نیست اندر دوستی الا صُور
 ناگواهی داده باشد هدیه‌ها * بر محبت‌های مضمّر در خفا
 زانک احسانهای ظاهر شاهند * بر محبت‌های سِرّ اے ارجمند
 شاهدت که راست باشد که دروغ * مست گاهی از می و گاهی زدوغ
 ۲۶۳۰ دوغ خورده مستی پیدا کند * های و هو و سرگرا نیها کند
 آن مُرابی در صیام و در صلاست * نا گمان آید که او مست و لا است
 حاصل افعالِ بیرون دیگرست * نا نشان باشد بر آنچه مضمّرت
 یا ربّ آن تمییز ده مارا بخواست * نا شناسیم آن نشان کثرِ زراست
 حسّ را تمییز دانی چون شود * آنک حسّ بِنظرِ بیورِ الله بود
 ۲۶۳۵ و اثر نبود سبب هر مظهرست * همچو خوشی کز محبتِ مظهرست
 چونک نور الله در آید در مشام * مر اثر را یا سبب نبوی غلام
 نا محبت در درون شعله زند * زفت گردد وز اثر فارغ کند
 حاجتش نبود پیِ اعلامِ مهر * چون محبتِ نورِ خود زد بر سپهر
 هست تنصیلات نا گردد تمام * این سخن لیکن بگو تو و السلام

عاقل و باطل. ABL Bul. (۲۶۲۴) . دانست. C Bul. (۲۶۲۴)

بر خفا C (۲۶۲۷) . صوم نمازت و . before نمازت و C om. (۲۶۲۵)

های هوی AB (۲۶۳۰) . باشد for گوید Bul. (۲۶۲۹) . سرّ ارجمند CL (۲۶۲۸)

حاصل فعل L (۲۶۲۴) . های و هوی سرگرا نیها L Bul.

A (۲۶۳۶) . کثر راست C، کثر و راست A. این تمییز AB Bul. (۲۶۲۴)

نبود آنک نور حقّ شد امام * مر اثر را یا سبهار غلام

and so Bul. and C in marg. L نبود غلام. In B v. ۲۶۳۶, as it stands in the text, is followed by the verse found in A Bul.

نا محبت C om. B (۲۶۲۷)

تنصیلات A (۲۶۳۹)

صد پدر صد مادر اندر حلم ما * هر نفس زاید در افتد در فنا
 حلم ایشان کف بحر حلم ماست * کف رود آید ولی دریا بجاست
 خود چه گویم پیش آن دُر این صدف * نیست الا کف کف کف کف
 حق آن کف حق آن دریای صاف * که امتحانی نیست این گفت و نه لاف
 از سر مهر و صفا است و خضوع * حق آنکس که بدو دارم رجوع
 ۲۶۷۰ گر بیبشت امتحانست این هوس * امتحان را امتحان کن یکنفس
 سر مپوشان تا پدید آید سرم * امر کن تو هرچ بر وی قادرم
 دل مپوشان تا پدید آید دلم * تا قول آر هر آنچه قابلم
 چون کنم در دست من چه چاره‌است * در نگر تا جان من چه کاره‌است

تعیین کردن زن طریق طلب روزی کدخدای خود را و قبول کردن او،

گفت زن يك آفتابی نافتست * عالمی زو روشنایی یافتست
 ۲۶۸۰ نایب رحمان خلیفه کردگار * شهر بغدادست از وی چون بهار
 گر بیپوندی بدان شه شه شوی * سوی هر رادبیر ناگی می‌روے
 همنشینی مُیلان چون کیبایست * چون نظرشان کیبایی خود بجاست
 چشم احمد بر ابو بکری زده * او زيك تصدیق صدیقی شه
 گفت من شه را پذیرا چون شوم * بی بهانه سوی او من چون روم
 ۲۶۹۰ نستی باید مرا با حیلتي * هیچ پیشه راست شد بی آلتی
 همچو آن مجنون که بشنید از یکی * که مرض آمد بلی اندکی

دادم رجوع L. مهر صفا C (۲۶۷۹). ک. امتحانی. ABL Bul. (۲۶۷۸).

Heading: Bul. om. طریق.

(۲۶۸۶) BL Bul. ادبار, and so corr. هر درویش originally سوی هر در C (۲۶۸۶) in C. (۲۶۸۸) ABL Bul. آمد, and so in marg. C.

(۲۶۹۱) ABL همچو محنونی.

۲۶۵۵ در دل مومن بگنجم اے عجب * گر مرا جوی در آن دلهما طلب
 گفت اَدْخُلْ فِي عِبَادِي تَلْتَنِي * جَنَّةٌ مِنْ رُؤْيَىٰ بِأَمْتَنِي
 عرش با آن نورِ با پهنای خویش * چون بدید آنرا برفت از جای خویش
 خود بزرگی عرش باشد بس مدید * لیک صورت کیست چون معنی رسید
 پس مَلَكٌ ی گفت مارا پیش ازین * اَلْفَتی می بود بر گرد زمین
 ۲۶۶۰ تخم خدمت بر زمین می کاشنیم * آن نعلق ما عجب می داشتیم
 کین نعلق چیست با آن خاکان * چون سرشت ما بُدست از آسمان
 اَلْفِ ما انوار با ظلمات چیست * چون تواند نور با ظلمات زیست
 آدمای آن اَلْف از بوی تو بود * ز آنک جسمت را زمین بُد تار و بود
 جسم خاکت را ازینجا یافتند * نور پاکت را درینجا یافتند
 ۲۶۶۵ این که جان ما ز رُوح یافتست * پیش پیش از خاک آن می یافتست
 در زمین بودیم و غافل از زمین * غافل از گنجی که در وی بُد دفین
 چون سفر فرمود مارا زان مقام * تلخ شد مارا از آن تحویل کام
 تا که حُجَّتْها می گنستیم ما * که بجای ما کی آید اے خدا
 نور این نسیج و این نهیل را * می فروشی بهر فال و قبل را
 ۲۶۷۰ حکم حق گسترد بهر ما بساط * که بگویند از طریق انبساط
 هرچه آید بر زبانتان بی حذر * همچو طفلان یگانه با پدر
 ز آنک این دَمها چه گر نالایق است * رحمت من بر غضب هم سابق است
 از پی اظهار این سَنی ای مَلَك * در تو بنهم داعیه اشکال و شک
 تا بگوئی و نگیرم بر تو من * مُنْکِرِ حِلْمِ نیارد در زدن

۲۶۵۸) Bul. for بدید. ۲۶۵۷) L. بدید اورا. ۲۶۵۵) Bul. عجب. این.

۲۶۵۹) ABL Bul. هر روی زمین. and so corr. in C. ۲۶۶۰) ABL Bul. در زمین. ۲۶۶۱) ABL Bul. با این. corr. in C.

۲۶۶۲) A. جسمش را. Bul. بُد for بود. ۲۶۶۳) AL یافتند bis. L in the second

۲۶۶۴) Bul. om. و. L در زمین. ۲۶۶۵) Bul. در اینجا hemistisch.

۲۶۶۶) A. گسترده. ۲۶۶۷) BL Bul. که آید. ۲۶۶۸) B اگر for اگر.

• چیست آن کوزه تنِ محصورِ ما * اندرو آبِ حواسِ شورِ ما
 ای خداوند این خُم و کوزه مرا * در پذیر از فضلِ اَللهُ اَشْتَرِ
 ۲۷۱- کوزه با پنج لوله پنج حس * پاك دار این آبر را از هر نحس
 تا شود زین کوزه مَنفَذِ سوی بحر * تا بگیرد کوزه من خوی بحر
 تا چو هدیه پیشِ سلطانِش بری * پاك بیند باشدش شه مُشْتَرِ
 بی‌نهایت گردد آبش بعد از آن * پُر شود از کوزه من صد جهان
 لولها بر بند و پُر دارش زخم * گفت غَضُوا عَنْ هَؤُلَاءِ أَبْصَارُكُمْ
 ۲۷۱۵ ریش او پُر باد کین هدیه کِراست * لایق چون او شمی اینست راست
 زن نمی‌دانست کآنجا برگزدر * جوی جَبْعُونست شیرین چون شکر
 در میان شهر چون دریا روان * پُر ز کشتیها و شست ماهیان
 رَوُ پر سلطان و کار و بار بین * حَسَّ تَجَرَّتْ تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ بین
 این چنین حسها و ادراکاتِ ما * فطره باشد در آن انهارها

در نمد در دوختن زن عرب سبوی آب باران را و مهر نهادن
 بر وی از غایت اعتقاد عرب،

۲۷۲- مرد گفت آری سیورا سر بیند * هین که این هدیه‌ست مارا سودمند
 در نمد در دوز تو این کوزه را * تا گشاید شه بهدیه روز را
 کین چنین اندر همه آفاق نیست * هیچ آبی این چنین راواق نیست

عن هوی L (۲۷۱۴). کوز written below از آب، آبر کوز هر محس (۲۷۱۰)

and هست جاری دحلّه فجون شکر AB Bul. جر جبعونست C. در گذر L (۲۷۱۶)
 شصت A (۲۷۱۶) so in marg. C.

and so C in marg. در آن نهر صفا B. در آن بحر صفا AL Bul. (۲۷۱۹)

Heading: ABL Bul. om. نمد after در. The words از غایت اعتقاد عرب are
 erased in C and omitted in Bul.

ABL Bul. in the second hemistich ماء اذواق (۲۷۲۲) and so C
 in marg.

گفت آوہ بی بہانہ چون روم * ور بمانسم از عبادت چون شوم
 لَیْنی کُنْتُ طَبِیبًا حَاضِقًا * کُنْتُ اُمِّیَّ نَحْوَ لَیْلٰی سَاقِیًا
 قُلْ نَعَالُوا کُفْتُ حَقِّ مَارَا بَدَان * نا بود شرم آشکنی مارا نشان
 شب پرانرا گر نظر و آلت بُدی * روزشان جَوَلان و خوش حالت بُدی ۲۶۹۵
 گفت چون شاه کرم مبدان رود * عینِ هر بی آلتی آلت شود
 زَانِکِ آلت دَعْوِیَسْت و هَسْتِیَسْت * کارِ دَمِ بی آلتی و پستی است
 گفت گی بی آلتی سودا کنم * نا نه من بی آلتی پیدا کنم
 پس گواهی بایدم بر مُفلسی * نا مرا رحمی کند در مُفلسی
 نو گواهی غیرِ گفت و گو و رنگ * و نا نا رحم آرد شاهِ شنگ ۲۷۰۰
 کین گواهی کہ زگفت و رنگ بُد * نزدِ آن قاضی اَلْقَضَاءِ آن جَرَح شد
 صدق میخواهد گواہ حالِ او * نا بتابد نورِ او بی فالِ او

هدیه بردن عرب سیوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد
 بامیر المؤمنین بر پنداشت که آنجا هم قحط آست،

گفت زن صدق آن بود که بود خوش * پاک بر خیزند از مجهودِ خویش
 آبِ بارانست مارا دَمِ سَبُو * مُلْکَت و سَرْمَایَه و اسبابِ تَو
 این سیوی آب را بر دار و رَو * هدیه ساز و پیشِ شاهنشاهِ شَو ۲۷۰۵
 گو که مارا غیرِ این اسباب نیست * در مفازه هیچ به زین آب نیست
 گر خزینه‌ش پر ز رست و گوهرست * این چنین آتش نیاید نادرست

(۲۶۹۴) A om.

(۲۶۹۵) A om.

(۲۶۹۹) AL B. رحی کد شاه غنی

کین گواهان کش L (۲۷۰۱) نا شهی رحم کد با مونی. Bul. رحی کد با مونی

میخواهی L (۲۷۰۲) Bul. اَلْقَضَاءِ. زگفت و رنگ بد

Heading: Bul. بامیر المؤمنین با خلیفه. A om. که آنجا اِهم

(۲۷۰۶) AB Bul. بر خیزی تو. and so corr. in C. In L this and the following verse are transposed. (۲۷۰۷) C Bul. خزنش. L. خزینه پر ززر. B Bul. بر متاع

نیاید. ABL Bul. نباشد. and so A in marg. and C in marg. Bul. فاخرست

در بیان آنک چنانک گدا عاشق کرمست و عاشق کریم کرم کریم
 هم عاشق گداست اگر گدارا صبر بیش بود کریم بر در او آید
 و اگر کریم را صبر بیش بود گدا بر در او آید اما صبر
 گدا کمال گداست و صبر کریم نقصان اوست،

بانگ می‌آمد که ای طالب بیا * جود محتاج گدایان چون گدا
 جود می‌جوید گدایان و ضِعاف * همپو خوبان کآینه جویند صاف ^{۲۷۴۵}
 رویِ خوبان زآینه زیبا شود * رویِ احسان از گدا پیدا شود
 پس ازین فرمود حق در وَالضُّحَى * بانگ کم زن ای محمد بر گدا
 چون گدا آیینۀ جودست هان * دَم بود بر رویِ آیینۀ زیان
 آن یکی جودش گدا آرد پدید * و آن دگر بخشد گدایانرا مزید
 پس گدایان آینه جود حقانند * و آنک با حَقْد جود مُطلقانند ^{۲۷۵۰}
 و آنک جز این دوست او خود مرده‌ایست * او برین دَر نیست نقش پرده‌ایست

فرق میان آنک درویشست بخدا و نشئه خدا و میان آنک
 درویشست از خدا و تشنه غیر است،

نقشِ درویشست او فی اهلِ نان * نقشِ سگرا تو مینداز استخوان

Heading: A om. و عاشق کریم.

و. (۲۷۴۵) L om. کای طالب B. می‌آید C (۲۷۴۶)

برده‌است L. و آنک جز این دو بود خود مرده‌است L (۲۷۵۰)

(۲۷۵۱) After this verse Bul. adds:

آنکه درویش خراشد بی ریا * بود دلیند رضای کرم

Heading: Bul. غیر اوست.

و. و فی اهلِ نان L. (۲۷۵۲) After this verse L adds:

بک درویشی که بسته غیر شد * او حقیر و آینه و بی خبر شد

ز آنک ایشان ز آبهای تلخ و شور * دایما پُر علت‌اند و نیم‌کور
 مرغ کآب شور باشد مسکنش * او چه داند جای آب روشنش
 ۲۷۲۵ ای که اندر چشمه شورش جات * تو چه دانی شط و جیحون و فُرات
 ای تو نارسته ازین فانی رباط * تو چه دانی محو و سُکر و انبساط
 ور بدانی نفلت از آب و جدست * پیش تو این نامها چون آبجدست
 ابجد و هَوَز چه فاش است و پدید * بر همه طفلان و معنی بس بعید
 پس سبو بر داشت آن مرد عرب * در سفر شد ی‌کشید این روز و شب
 ۲۷۳۰ بر سبو لرزان بُد از آفاتِ دهر * هم کشیدش از بیابان تا بشهر
 زن مصلّا باز کرده از نیاز * رَبِّ سَلِّمْ وِرْد کرده در نماز
 که نگه‌دار آب مارا از خسانِ * یا رَبَّ آن گوهر بدان دریا رسان
 گرچه شوم آگاه‌است و پُر فَنست * لیلک گوهر را هزاران دشمنست
 خود چه باشد گوهر آب کوثرست * فطره زینست کاصل گوهرست
 ۲۷۳۵ از دعاهاے زن و زاری او * وز غمِ مرد و گران‌باری او
 سالم از دزدان و از آسیبِ سنگ * برد تا دار آنخلافه بی درنگ
 دید درگاهی پُر از انعامها * اهل حاجت گُستریه دامها
 دمدم هر سوے صاحب‌حاجتی * یافته زان در عطا و خلعتی
 بهرِ گبر و مومن و زیبا و زشت * همچو خورشید و مطربل چون بهشت
 ۲۷۴۰ دید قومی در نظر آراسته * قومِ دیگر منتظر بر خاسته
 خاص و عامه از سُلیمان تا بهور * زنده گشته چون جهان از نفخِ صور
 اهلِ صورت در جواهر یافته * اهلِ معنی بحرِ معنی یافته
 آنک ی همت چه با همت شد * و آنک با همت چه با نعمت شد

تلخ شور. A (۲۷۲۴) with طفلان written above. A (۲۷۲۸) بر همه طفلان.

یا رب این دُر را. L م نگه دار. Bul. (۲۷۳۲) ی‌کشیدش. ABL Bul. (۲۷۳۹)

عام و خاص. C (۲۷۴۱) بل. Bul. for نی. Bul. (۲۷۴۹)

بحر for بهر. A دُر و جوهر یافته. L (۲۷۴۲)

۲۷۷. نقشه‌هایی کاندربین گرامه‌است * از برون، جامه‌کن چون جامه‌است
تا برونی جامه‌ا بینی و بس * جامه بیرون کن درآی هم‌نفس
زانک با خامه درون سوره نیست * تن زجان جامه زن آگاه نیست

پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی
و پذیرفتن هدیهٔ او را،

آن عرابی از بیابان بعید * بر دربار آخلافه چون رسید
بس نقیبان پیش اعرابی شدند * بس گلاب لطف بر جیش زدند
۲۷۷۰ حاجت او فهمشان شد بی مقال * کار ایشان بد عطا پیش از سؤال
بس بدو گفتند یا وَجْهَ الْعَرَبِ * از بجایی چونی امر راه و تعب
گفت وَجْهَم گر مرا وَجْهی دهید * بی وَجْهَم چون بس بُشتم نهد
ای که در رُوتان نشان بهتری * فَرْتان خوشتر ز زَر جعفری
ای که يك دیدارتان دیدارها * ای نثار دیدتان دینارها
۲۷۸۰ ای همه يَنْظُرِ بُنُورِ آلله شد * از برحق بهر بخشش آمد
تا زبید آن کبیا‌های نظر * بر سر میسهای آشخاص بشر
من غریبم از بیابان آمدم * بر امید لطف سلطان آمدم
بوی لطف او بیابانها گرفت * ذره‌ای ریگ هم جانها گرفت
تا بدینجا بهر دینار آمدم * چون رسیدم مست دیدار آمدم
۲۷۸۵ بهر نان شخصی سوی نانوا دوید * داد جان چون حسن نانبارا بدید
بهر فرجه شد یکی تا گلستان * فرجه او شد جمال باغبان

تا برون جامه‌ا AC (۲۷۷۱) . کاندربین حجامه‌است L (۲۷۷۰)

بر رویش زدند and so C in marg. L پیش او باز آمدند B (۲۷۷۴)

دیدتان Bul, نثار دیدتان AB (۲۷۷۴) . رنج و تعب L (۲۷۷۶)

بهر بخشش در بر شه Bul, and so C in marg. پیش او بر شه آمد AB (۲۷۸۰)

سوی نانوا ABL Bul, نانوا (۲۷۸۵) . بشر for نظر A (۲۷۸۱)

فقرِ لقمه دارد او نی فقرِ حق * پیشِ نقشِ مرده کم نه طبق
 ماهیِ خاکی بود درویشِ نان * شکلِ ماهیِ لیک از دریا رمان
 مرغِ خانه‌ست او نه سیرغِ هوا * لوت نوشد او ننوشد از خدا
 عاشقِ حقست او بهر نوال * نیست جانش عاشقِ حسن و جمال
 گر توّم می‌کند او عشقِ ذات * ذات نبود وهر آسما و صفات
 وهر زائیده زاوصاف و حدست * حق نزاییدست او امّ یوگداست
 عاشقِ تصویر و وهم خویشان * گی بود از عاشقانِ ذوالآلّهین
 عاشقِ آن وّم اگر صادق بود * آن مجازش نا حقیقت می‌گشد
 شرح می‌خواهد بیانِ این سخن * لیک می‌ترسم زافهم، کهن
 فهمهای کهنه کونه‌نظر * صد خیالِ بد در آرد در فکر
 بر سماعِ راست هر کس چیر نیست * لقمه هر مرغی انجیر نیست
 خاصه مرغی مرده پوسیده * پر خیالی اعمی بی‌دیده
 نقشِ ماهی را چه دریا و چه خاک * رنگِ هندورا چه صابون و چه زاک
 نقش اگر غمگینِ نگاری بر ورق * او ندارد از غم و شادی سبق
 صورتش غمگین و او فارغ از آن * صورتش خندان و او زان بی‌نشان
 وین غم و شادی که اندر دل خطیبست * پیشِ آن شادی و غم جز نقش نیست
 صورتِ خندانِ نقش از بهر نُست * تا از آن صورت شود معنی دُرست

(۲۷۵۸) AB Bul. in the first hemistich مولود آمدست and so in marg. C.

(۲۷۵۹) AB Bul. om. و.

(۲۷۶۰) AB Bul. صورتش غمگین کش شود، and so in marg. C. L با حقیقت.

(۲۷۶۱) Bul. نادیده، corr. in marg. C. پر خیال A. مرده و پوسیده.

(۲۸۶۶) Suppl. in marg. C. L در ورق.

(۲۷۶۷) C غمگین، corr. above. I. خندان، corr. in marg. نقش اگر غمگین.

(۲۷۶۸) B صورت غمگین. After this verse Bul. has:

صورت غمگین نقش از بهر ماست * تا که مارا یاد آید راه راست

So in marg. C with غمگین for خندان and ماست for نوست.

(۲۷۶۹) CL صورت غمگین نقش. In C ناست has been altered to ماست. L شوی معنی.

در بیان آنک عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوار بست که برو تاب
آفتاب زند و جهد و جهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب و رونق
از دیوار نیست از قرص آفتاب است در آسمان چهارم لاجرم
کلی دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب با آفتاب پیوست او
محروم ماند ابداً وَحِيلَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ،

عاشقانِ کُلِّ نَبِ عُشَاقِ جُزُو * ماند از کُلِّ آنک شد مشتاقِ جُزُو
چونکِ جُزُو عاشقِ جُزُو شود * زود معشوقش بکُلِّ خود رود
ریشِ گاوِ بَنَدُ غیری شد او * غرق شد کف در ضعیفی در زد او
نیست حاکم تا کند تیمارِ او * کارِ خواجه خود کند یا کارِ او

مَثَلِ عَرَبٍ إِذَا زَنَيْتَ فَازِنٍ بِالْحُرَّةِ وَإِذَا سَرَقْتَ فَاسْرِقِ الدَّرَّةَ،

۲۸۰۰ فَاَزِنِ بِالْحُرَّةِ پی این شد مَثَلِ * فَاسْرِقِ الدَّرَّةَ بدین شد مَثَلِ
بندِ سوی خواجه شد او ماند زار * بوی گل شد سوی گل او ماند و خار
او بماند دُور از مطلوبِ خویش * سَعَى ضایع رنج باطل پائے ریش
هیچو صیادی که گیرد سایه * سایه گی گردد ورا سرمایه
سایه مرغی گرفته مرد سخت * مرغ حیران گشته بر شاخِ درخت
۲۸۱۰ کینِ مَدَمَغِ بر که می خندد عجب * اینتِ باطلِ اینتِ پوسیده سبب

Heading: Bul. زند. Bul. om. کَلِّ.

، بند غیر آمد او. ABL Bul. ریش گاوی AL (۲۸۰۲). نه این عشاق L (۲۸۰۱).
and so in marg. C. L has آبد for آمد. ABL Bul. غرقه شد.

، خوار A. و. ABL Bul. om. بوی گل سوی گل آمد B (۲۸۰۶). الدَّرَّة A (۲۸۰۵).

، سرمایه for همسایه C (۲۸۰۸). سعی باطل رنج ضایع L (۲۸۰۷).

، پوشید BL. بر کی AC (۲۸۱۰).

همچو اعرابی که آب از چَه کشید * آب حیوان از رخ یوسف چشید
 رفت موسی کانش آرد او بدست * آتشی دید او که از آتش برست
 جست عیسی نا رهد از دشمنان * بردش آن جستن بچارم آسمان
 ۲۷۹۰ دامِ آدم خوشه گندم شد * نا وجودش خوشه مردم شد
 باز آید سوی دام از بهر خور * ساعد شه یابد و اقبال و فر
 طفل شد مکتب پی کسب هنر * بر امید مرغ با لطف پدر
 پس زمکب آن یکی صَدّری شد * ماهگانه داده و بدره شد
 آمد عباس حرب از بهر کین * بهر قمع احمد و استیز دین
 ۲۷۹۵ گشته دین را نا قیامت پشت و رو * در خلافت او و فرزندان او
 من برین در طالب چیز آمدم * صدر گشتم چون بدهلز آمدم
 آب آوردم بَنَفه بهر نان * بویِ نانم برد نا صدرِ جهان
 نان برون راند آدمی را از بهشت * نان مرا اندر بهشتی در سرشت
 رستم از آب و زَنان همچون ملک * بی غرض گدم برین در چون فلک
 ۲۸۰۰ بی غرض نبود بگردش در جهان * غیر جسم و غیر جان عاشقان

(۲۷۸۷) In the second hemistich C repeats the second hemistich of v. ۲۷۸۶, corr. in marg. In L this and the following verse are transposed.

(۲۷۹۲) A کب و هنر. B با لطف.

(۲۷۹۳) L ماهیامه, corr. in marg.

(۲۷۹۵) After this verse L adds:

آمد عمر بقصد مصطفا * تیغ در کف بسته او میثاقها
 گشته اندر شرع امیر المومنین * پیشوا و مقتدای اهل دین
 آن علفکش سوی ویرانها شد * بیخبر بر گنج ناگه ره زده
 نشنه آمد سوی جوی آب در * دند اندر جوی خود عکس قمر

(۲۷۹۶) Bul. من درین در.

(۲۷۹۷) AL تا صدر جهان.

(۲۷۹۹) CL بی عرض. L Bul. درین در.

(۲۸۰۰) L بی عرض.

لطفِ آبِ بحر کو چون کَوَترست * سنگ‌ریزش جمله دُر و گوهرست
 هر هنر که اُستا بدان معروف شد * جانِ شاگردان بدان موصوف شد^{۲۸۳۰}
 پیشِ استادِ اُصول هر اُصول * خواند آن شاگرد چست با حصول
 پیشِ استادِ فقه آن فقه‌خوان * فقه خواند فی اُصول اندر بیان
 باز استادی که او نَحْوے بود * جانِ شاگردش ازو نحوی شود
 باز استادی که او نَحْوِ رَهاست * جانِ شاگردش ازو محو شَهاست
 زین همه انواعِ دانش روزِ مرگ * دانشِ فقراست سازِ راه و برگ

حکایت ماجرای نحوی و کشتیبان،

آن یکی نحوی بکشتی در نشست * وُو بکشتیبان نهاد آن خودپرست^{۲۸۳۵}
 گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا * گفت نیمِ عمرِ تو شد در فنا
 دل شکسته گشت کشتیبان زتاب * لیک آن دم کرد خامش از جواب
 باد کشتی را بگردابی فکند * گفت کشتیبان بدان نحوی بلند
 هیچ دانی آشنا کردن بگو * گفت فی ای خوش جوابِ خوب‌رو
 گفت کُلّیِ عمرت ای نحوی فناست * زآنک کشتی غرقِ این گرداب‌هاست^{۲۸۴۰}
 نَحْوِی باید نه نَحْوِ اینجا بدان * گر تو محو بی خطر در آب ران
 آبِ دریا مرده را بر سر نهد * وَر بود زنده ز دریا گی رهد
 چون بُرُدے تو زاوَصافِ بشر * بحرِ اسرارَت نهد بر فرقِ سَر
 ای که خَلق‌انرا تو خر میخواند * این زمان چون خر برین بچ مانده
 گر تو علامهٔ زمانی در جهان * نك فنای این جهان بین وین زمان^{۲۸۴۵}
 مردِ نحوی را از آن در دوخیم * تا شمارا نحو محو آموخیم

شاگردش. C in marg. کشتا. BL Bul. (۲۸۳۹) . سنگ‌ریزش B (۲۸۳۸)

گشت خاموش Bul. (۲۸۴۷) . نیی. I. (۲۸۴۶) . پیشِ استادی. ABL Bul. (۲۸۴۳)

گفت فی از من تو سیاحی محو A. L. Suppl. in marg. (۲۸۴۹)

بچ. In A گ is written above A (۲۸۴۴)

ور نو گوی جُزُو پیوسته گُلسِت * خار میخور خار پیوسته گُلسِت
جُزُو بِک رو نیست پیوسته بَکَل * ورنه خود باطل بُدی بعث رُسل
چون رسولان از بی پیوستن اند * پس چه پیوندندشان چون یَک تن اند
این سخن پایان ندارد ای غلام * روز یگه شد حکایت کن تمام

سپردن عرب هدیه را یعنی سبورا بنغلامان خلیفه،

۲۸۱۰ آن سوی آب را در پیش داشت * تخم خدمت را در آن حضرت بکاشت
گفت این هدیه بدان سلطان برید * سایلِ شہرا ز حاجت وا خرید
آب شیرین و سیوے سبز و نو * ز آب بارانی که جمع آمد بگو
خنه ی آمدنقیبانرا از آن * لیک پذیرفتند آنرا همچو جان
زانک لطفِ شاهِ خوب با خبر * کرده بود اندر همه ارکان اثر
۲۸۲۰ خوی شاهان در رعیت جا کند * چرخِ اخضر خاک را خضرا کند
شہ چو حوضی دان و هر سو لولها * وز همه آب روان چون دُولها
چونک آب جمله از حوضیت پالک * هر یکی آبی دهد خوش دَوَقالک
ور در آن حوض آب شورست و پلید * هر یکی لوله همان آرد پدید
زانک پیوسته ست هر لوله بحوض * حَوْض کن در معنی این حرف حَوْض
۲۸۲۵ لطفِ شاهنشاهِ جان بی وطن * چون اثر کردست اندر کُلّ تن
لطفِ عقلِ خوش نهادِ خوش نسب * چون همه تن را در آرد در ادب
عشقِ شنگِ بی قرارِ بی سکون * چون در آرد کُلّ تن را در جنون

(۲۸۱۱) AB Bul. خار مقرون گلسِت.

(۲۸۱۲) ABL Bul. جز زیک رو.

(۲۸۱۳) C om. پیوندندشان.

(۲۸۱۷) C جمع آمد.

(۲۸۲۱) AB Bul.

شہ چو حوضی دان حتم چون لولها * آب از لوله روان در کولها

and so C in marg. L in the second hemistich has the same reading as AB Bul.

(۲۸۲۵) L اثرها کرد B در کُنّ تن.

(۲۸۲۶) A و خوش نسب.

(۲۸۲۷) Bul. بی سکون.

۲۸۶- کُلّ عالمرا سبو دان ای پسر * کو بود از علم و خوبی تا بسر
 قطره از دجله خوی اوست * کان غی گنجد زبُری زیر پوست
 گنج مخفی بُد زبُری چاک کرد * خاک را تابان تر از افلاک کرد
 گنج مخفی بُد زبُری جوش کرد * خاک را سلطانِ اطلس پوش کرد
 ور بدیدی شاخی از دجله خدا * آن سبورا او فنا کردی فنا
 ۲۸۶۵ آنک دیدنش همیشه بی خودند * بی خودانه بر سبوسنگی زدند
 ای زغیرت بر سبوسنگی زده * و آن سبو زاشکست کاملتر شد
 خُم شکسته آب ازو نارنجته * صد دُرستی زین شکست انگخته
 جزو جزو خُم برقص است و بحال * غفل جزوی را نموده این محال
 فی سبو پیدا درین حالت نه آب * خوش بین وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ
 ۲۸۷- چون دَرِ معنی زنی بازت کنند * پَرِ فکرت زن که شهبازت کنند
 پَرِ فکرت شد گل آلود و گران * ز آنک گل خواری ترا گل شد چو نان
 نان گلست و گوشت کمتر خور ازین * نا نمائی همچو گل اندر زمین
 چون گرسنه می شوی سگ می شوی * تُند و بد پیوند و بدرگ می شوی
 چون شدی تو سیر مُرداری شدی * بی خبر بی پا چو دیواره شدی
 ۲۸۷۵ پس دی مردار و دیگر دم سگی * چون کنی در راه شیران خوشنگی
 اَلَيْتِ اِشْكَارِ خود جز سگِ میدان * کمترک انداز سگ را استخوان
 زانک سگ چون سیر شد سرکش شود * کی سوی صید و شکار خوش دَوَد
 آن عرب را بی نوایی می کشید * نا بدان درگاه و آن دولت بدید

(۲۸۶۲) In B vv. سوی پوست L. قطره از آب دجله خوی اوست L (۲۸۶۱)

۲۸۶۲ and ۲۸۶۳ are transposed. (۲۸۶۱) Bul. واین سبو. In the second

hemistich B has زین آمد. So A in marg. (۲۸۶۷) C

زانک گل خواری ترا شد همچو نان A (۲۸۷۱). پیوده این (۲۸۶۸). شکسته انگخته

(۲۸۷۲) A بد دل with رگ written above.

(۲۸۷۴) Bul. می شوی as the rhyme-word. و مرداری A. In A حس is written over پا-

(۲۸۷۷) L خوش رود. (۲۸۷۸) ABL Bul. دولت رسید.

فَقَهٍ فَقَهٍ وَ نَحْوِ نَحْوٍ وَ صَرَفٍ صَرَفٍ * در گم آمد یابی ای بار شگرف
 آن سیوه آب دانشپای ماست * و آن خلیفه دجله علم خداست
 ما سیوها پُر بدجله می بریم * گرنه خر دانیم ما خود را خرم
 ۲۸۵۰ باری اعرابی بدان معذور بود * کو زدجله بی خبر بود و زُرود
 گر زدجله با خبر بودی چو ما * او نبردے آن سیورا جا بجا
 بلك از دجله اگر واقف بُدی * آن سیورا بر سهر سنگی زدی

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی نیازی
 از آن هدیه و از آن سیو،

چون خلیفه دید و احوالش شنید * آن سیورا پُر ززر کرد و مزید
 آن عرب را داد از فاقه خلاص * داد بخششها و خلعتهای خاص
 ۲۸۵۰ کین سیو پُر زر بدست او دهد * چونک و اگر دد سوی دجلهش برید
 از رم خشک آمدست و از سفر * از رم آبش بود نزدیکتر
 چون بکشتی در نشست و دجله دید * سجد می کرد از حیا و می خمید
 کای عجب لطف آن شه و هاب را * وین عجبتر کو سِتد آن آرا
 چون پذیرفت از من آن دریای جود * اینچنین نقد دَنَل را زود زود

کو زدجله غافل و بس (۲۸۵۰) ABL Bul. خود را ما خرم (۲۸۴۹) ABL Bul.
 ۲۸۵۲) B Bul. از دجله چو واقف آمدی (۲۸۵۲) B Bul. and so C in marg. کور بود
 corrected in C and marg. A.

Heading: C خلعت written above عطا. L خلعت و عطا. A om. و از آن سیو.

(۲۸۵۴) ABL Bul. کرد از فاقه (۲۸۵۴) ABL Bul. دید و after و. (۲۸۵۴) C om.

After this verse Bul. adds:

بس قیاب را برمود آن قباد * آن جهان بخشش و آن بحر داد

So in marg. BC. (۲۸۵۵) C Bul. دجلش. (۲۸۵۶) A Bul. از ره دجلهش بود.
 این شه (۲۸۵۸) AB Bul. دجله بود. B دجلهش رود. and so in corr. in C. L
 آبخان نقد (۲۸۴۹) ABL Bul. و آن عجبتر. ABL Bul.

سر ندارد چون زآزل بودست پیش * پا ندارد با ابد بودست خویش
 بلك چون آبست هر قطره از آن * هم سَرست و پا و هم بی هر دُوَان
 ۲۹۰۰ حاشِ لِلّٰه این حکایت نیست هین * نقدِ حالِ ما و نُست این خوش بین
 زآنک صوفی با گرو با فر بود * هرج آن ماضیت لا بُدْگَر بود
 هم عرب ما هم سبو ما هم مَلِك * جمله ما یُوَفِّکُ عَنَّهُ مَنْ اُفِّکُ
 عقل را شو دان و زن را حرص و طمع * این دو ظلماتی و مُنْکِرِ عقلِ شمع
 بشنو اکنون اصلِ اِنکار از چه خاست * زآنک کُل را گونه گونه جُزوهاست
 ۲۹۰۵ جُزُو کُل فی جُزوها نِسبت بَکُل * فی چو بوی کُل که باشد جُزُو کُل
 لطفِ سبزه جُزُو لطفِ کُل بود * بانگِ قُمری جُزُو آن بلبل بود
 گر شوم مشغولِ اِشکال و جواب * نِشگانرا کی توانم داد آب
 گر تو اِشکالی بکلی و حَرَج * صبر کن الصَّبْرُ مِنْتَاحُ الْفَرَج
 اِحتِمی کن اِحتِمی زاندیشها * فکر شیر و گور و دلها بیشها
 ۲۹۱۰ اِحتِمیها بر دواها سَرورست * زآنک خاریدن فزونی گُرسْت
 اِحتِمی اصلِ دوا آمد یقین * اِحتِما کن قوّة جانرا ببین
 قابلِ این گنّها شو گوشوار * تا که از زر سازمت من گوشوار
 حلقه در گوش، مَه زرگر شوی * تا بماء و تا تُرّیا بر شوی
 اوّلًا بشنو که خلقِ مختلف * مختلف جانند از با تا اَلَف
 ۲۹۱۵ در حُرُوفِ مختلف شور و شکست * گرچه از يك رُو زسر تا پا یکست

هر دو آن Bul. (۲۸۹۹) . ازل Bul. om. z. before (۲۸۹۸)

نفس و طمع Bul. . نفس و طمع AB (۲۹۰۲) . با فرو با کر L (۲۹۰۱)

اِحتِمی کن اِحتِمی B Bul. (۲۹۰۶) . کالصر L (۲۹۰۸) . بی جزوها L (۲۹۰۵)

اِحتِمی اصل دواها آمدست L . اِحتِمیها AB Bul. (۲۹۱۰) Suppl. in

marg. A. B Bul. اِحتِمی اصل AB Bul. قوّة جانت and so corr. in C.

گوشوار چه L in the first hemistich (۲۹۱۲) . گنّها شو گوش دار L (۲۹۱۲)

B . تا یا از الف A . از چون In C (۲۹۱۴) . که کان زر شوی

روی سر تا پا L (۲۹۱۵) . چون یا تا الف and so A under the line.

در حکایت گفته‌ام احسانِ شاه * در حقِ آن بی‌نوائی بی‌پناه
 ۲۸۸۰ هرج گوید مرد عاشق بوی عشق * از دهانش می‌جهد در کوی عشق
 گر بگوید فقه فقر آید همه * بوی فقر آید از آن خوش دَمْدَمه
 و ر بگوید کفر دارد بوی دین * و ر بشک گوید شکش گردد یقین
 کف کز کز بحرِ صدقی خاسته‌است * اصلِ صاف آن تیره‌را آراسته‌است
 آن کفش را صافی و محفوق دان * همچو دشنام لبِ معشوق دان
 ۲۸۸۵ گفته آن دشنامِ نامطلوبِ او * خوش زبهر عارضِ محبوبِ او
 گر بگوید کز نماید راستی * ای کژی که راست را آراستی
 از شکر گر شکلِ نانی می‌پزی * طعمِ قند آید نه نان چون می‌مزی
 گر بت زین بیابد مومنی * کی هلد او را پی سجد کُنی
 بلك گیرد اندر آتش افکند * صورتِ عاریتش را بشکند
 ۲۸۹۰ تا نماند بر ذهبِ شکلِ وِثَن * ز آنک صورتِ مانعست و راه‌زن
 ذاتِ زرش ذاتِ ربّانیتست * نقشِ بُت بر نقدِ زر عاریتست
 بهرِ کیکِ نو گلی می‌را مسوز * وز صداعِ هر مگس مگذار روز
 بت‌پرستی چون بمانی در صور * صورتش بگذار و در معنی نگر
 مردِ حجّی همه حاجی طلب * خواه هندو خواه تُرک و یا عرب
 ۲۸۹۵ منگر اندر نقش و اندر رنگِ او * بنگر اندر عزم و در آهنگِ او
 گر سیاه‌است او هم‌آهنگِ توست * تو سپیدش خوان که هم‌رنگِ توست
 این حکایت گفته شد زیر و زبر * همچو کارِ عاشقان بی‌پا و سر

(۲۸۸۲) ABL Bul. آید از گنت شکش بوی یقین، and so in marg. C.

(۲۸۸۴) L گنت کز. AB Bul. فرعرا آراسته‌ست. C in marg. تیرا.

(۲۸۸۶) L om. (۲۸۸۷) C apparently می‌بری for می‌مزی.

(۲۸۸۸) ABL Bul. و ر بیابد مومنی زین وِثَن * کی هلد آن را برای هر شن

and so C in marg. (۲۸۹۰) AB Bul. نقش وِثَن، and so corr. in C.

(۲۸۹۱) BL داد ربّانیتست، and so corr. in C. B روی for نقد. (۲۸۹۲) Bul. صدای.

(۲۸۹۷) ABL Bul. فکر عاشقان بی‌پا و سر، and so corr. in marg. C.

در صفت پیر و مطاوعت وی،

ای ضیاء آتحنی حُسام الدّین بگیر * یك دو کاغذ بر فرا در وصفِ پیر
 ۲۹۳۵ گرچه جسم نازکت را زور نیست * لیک بی خورشید مارا نور نیست
 گرچه مصباح و زُجاجه گشته * لیک سَرخِیلِ دلِ سَررشته
 چون سَر رشته بدست و کام نُسْت * مُهرهای عِقْدِ دل زانعام نُسْت
 بر نویس احوالِ پیرِ راه دان * پیرا بگیرن و عینِ راه دان
 پیر ناستان و خلفان تیرِ ماه * خلق مانند شباند و پیرِ ماه
 ۲۹۴۰ کرده ام بختِ جوانرا نامِ پیر * کو زحق پیرست نه از اِیامِ پیر
 او چنین پیرست کش آغاز نیست * یا چنین دُرّ یتیم نیاز نیست
 خود قوی تر می شود خَمَر کهن * خود شهی تر می بود زَر کهن
 پیرا بگیرن که بی پیر این سَفر * هست بس پُر آفت و خوف و خطر
 آن ره که بارها تو رفته * بی قلاوز اندر آن آشفته
 ۲۹۴۵ پس ره را که ندیدیستی تو هیچ * هین مَرَو تنها ز رَهبر سر میب
 گر نباشد سایه او بر تو گول * پس ترا سرگشته دارد بانگِ غول
 غولت از ره افکند اندر گزند * از تو داهی تر درین ره بس بُدند
 از نَبی بشنو ضلالِ ره روان * که چه شان کرد آن بلیسِ بَدروان
 صد هزاران ساله راه از جاده دُور * بُردشان و کردشان اِدبار و عُور

Heading: Bul. بیان صفت پیر که پیر کدامست. C in marg. در بیان.

(۲۹۳۶) C سرجیل دل. (۲۹۳۷) A بدست کام. AB Bul. درهای عقد. and so

C in marg. L مهرهای عَقْد در انعام. (۲۹۴۱) AB Bul. چنان bis. B پیرست.

(۲۹۴۲) L خاصه آن خری می شود. In the second hemistich AB Bul. have

که for گر C (۲۹۴۴) and so C in marg. که باشد من لدن

(۲۹۴۶) L بس ترا. (۲۹۴۷) C از راه، with ره written above.

(۲۹۴۸) Bul. چه سان کرد. In L vv. ۲۹۴۸ and ۲۹۴۹ are transposed, and v.

۲۹۴۸ is followed by v. ۲۹۴۷.

(۲۹۴۹) A Bul. ادبیر. L ادبار عور. In L this verse follows v. ۲۹۴۶.

از یکی رُو ضدّ و يك رو مُتَّحِد * از یکی رو هزل و از يك روئِ چَد
 پس قیامت روزِ عَرَضِ اکبرست * عرض او خواهد که با کَرّ و فَرست
 هرک چون هندوی بدسُودا بیست * روزِ عرضش نوبتِ رُسولایست
 چون ندارد روی همچون آفتاب * او نخواهد جز شبی همچون نقاب
 ۲۹۲۰ برگِ يك گل چون ندارد خارِ او * شد بهاران دشمنِ اسرارِ او
 و آنک سر نا پا گُلست و سوسنست * پس بهارِ او را دو چشمِ روشنست
 خارِ بی معنی خزان خواهد خزان * تا زند پهلوی خود با گُلستان
 تا ببوشد حسنِ آن و ننگِ این * تا نبینی رنگِ آن و رنگِ این
 پس خزان او را بهارست و حیات * يك نماید سنگ و یاقوتِ زکات
 ۲۹۲۵ باغبان هم داند آنرا در خزان * لیک دید يك به از دید جهان
 خود جهان آن يك کس است و ابله است * اختران هر يك همه جُزْوَ مه است
 پس هی گویند هر نقش و نکار * مژده مژده نك هی آید بهار
 نا بود تابان شکوفه چون زره * گئی کد آن میوها پیدا گره
 چون شکوفه ریخت میوه سر کند * چونك تن بشکست جان سر بر زند
 ۲۹۳۰ میوه معنی و شکوفه صورنش * آن شکوفه مژده میوه نعمتش
 چون شکوفه ریخت میوه شد پدید * چونك آن گم شد شد این اندر مزید
 تا که نان نشکست قوَت گئی دهد * ناشکسته خُوشها گئی مَی دهد
 نا هَلِیلَه نشکند با اذوِیه * گئی شود خود صَحّت افزا ادویه

زیب و فرست. ABL Bul. (۲۹۱۷) و دیگر مُتَّحِد C (۲۹۱۶) corr. in marg.

and so corr. in C. In L the hemistichs are transposed.

ننگِ آن و رنگِ این In the second hemistich B has (۲۹۲۲) L بر گُلستان (۲۹۲۲)

به. for نه A (۲۹۲۵) رنگِ آن و رنگِ این Bul.

اخترِ آن هر يك L. آخرِ این هر يك C apparently آن يك کس است و او مه است

کند A (۲۹۲۸) هر ستاره بر فلک جزو مه است AB Bul. and so C in marg.

با. for یا A (۲۹۲۳) جان سر بر کد L. جان سر بر نهد C (۲۹۲۹)

کی فزاید تن درستی ادویه. corr. above. A in marg. کی شود کی صَحّت افزا

۲۹۶۵ یا علی از جمله طاعات راه * برگزین تو سایه بند اله
هر کسی در طاعتی بگرنجند * خویشان را مخلص انگیزند
تو برو در سایه عاقل گریز * تا رهی زان دشمن پنهان سیز
از همه طاعات اینت بهترست * سبق یابی بر هر آن سابق که هست
چون گرفت پیر همین تسلیم شو * همچو موسی زیر حکم خضر رو
۲۹۷۰ صبر کن بر کار خضر بی نفاق * تا نگوید خضر رو هذا فراق
گرچه گشتی بشکند تو دم مزین * گرچه طفلی را کشد تو مو مکن
دستِ اورا حق چو دستِ خویش خواند * تا بدُ آله فوق آید بهم براند
دستِ حق میراندش زندش کند * زند چه بود جان پایش کند
هر که تنها نادرا این ره بُرد * هر بیاری دل پیران رسید
۲۹۷۵ دستِ پیر از غایبان کوتاه نیست * دستِ او جز قبضه الله نیست
غایبان را چون چنین خلعت دهند * حاضران از غایبان لا شک بیند
غایبان را چون نواله می دهند * پیش حاضر تا چه نعمتها بیند
گو کسی گو پیششان بندد کمر * تا کسی کو هست بیرون سوی در
چون گزیدی پیر نازک دل مباش * سُست و ریزیک جو آب و رگل مباش
۲۹۸۰ گر بهر زخمی تو پُر کینه شوی * پس کجا بی صیقل آیینه شوی

کیودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان

شدن او بسبب زخم سوزن،

این حکایت بشنو از صاحب بیان * در طریق و عادت قزوینیان

گرفت. Bul. (۲۹۶۹) و so C in marg. ABL Bul. (۲۹۶۵) سامه خاص اله.

زندش کند. Bul. (۲۹۷۲) A زند کند. بخود C. خضر ای بی نفاق A (۲۹۷۰).

هم نون همّت پیران. AB Bul. مادر این ره را L (۲۹۷۴). پابندش AC.

In L the hemistichs are transposed. ABL Bul. (۲۹۷۷) پیش مهبان. C in marg.

آب گل AL (۲۹۷۹). یا کسی L. پیش شه بندد L (۲۹۷۸).

و. Bul. om. (۲۹۸۱) و در بهر زخمی. ABL Bul. (۲۹۸۰) and so C in marg.

۲۹۰۰ استخوانهاشان بین و مویشان * عبرتی گیر و مران خر سوبشان
 گردن خر گیر و سوی راه کش * سوسه ره بانان و ره دانان خوش
 هین مهل خر را و دست از وی مدار * ز آنک عشق اوست سوی سبزه زار
 گر یکی دم تو بغفلت وا هلیش * او رود فرسنگها سوسه حشیش
 دشمن راه است خر مست علف * ای که بس خربند را کرد او تلف
 ۲۹۰۰ گردانی ره هر آنچه خر بخواست * عکس آن کن خود بود آن راه راست
 شاوروهن پس آنکه خالیفوا * این من لم بعصهن نالیف
 با هوا و آرزو کم باش دوست * چون یضاک عن سبیل الله اوست
 این هوارا نشکند اندر جهان * هیچ چیزی همچو سایه همرهان

وصیت کردن رسول علیه السلام علی را کرم الله وجهه که چون
 هر کسی بنوع طاعتی تقرب جوید بحق تو تقرب جوی بصحبت
 عاقل و بنده حاص تا از همه پیش قدم تر باشی،

گفت پیغمبر علی را کای علی * شیر حق بهلوانی پر دلی
 ۲۹۰۰ لیک بر شیری مکن هم اعتماد * اندر آ در سایه نخل امید
 اندر آ در سایه آن عاقلی * کش نداند بُرد از ره ناقلی
 ظل او اندر زمین چون کوه قاف * روح او سیمرغ بس عالی طواف
 گر بگویم تا قیامت نعت او * هیچ آنرا مقطع و غایت مجو
 در بشر روپوش کردست آفتاب * فهم کن والله أعلم بالصواب

که بس بسا Bul. (۲۹۰۴) عشق for میل Bul. (۲۹۰۲)

و. آنکه ABL Bul. (۲۹۰۶) این راه راست L. (۲۹۰۵)

تر. BL Bul. om. پیش قدم تو باشی A. تو تقرب در سایه مرد (?) عاقل B. Heading:

کس شاید Bul. (۲۹۱۱) اعتماد Bul. (۲۹۶۰) پیغامبر BCL (۲۹۰۹)

Ater this verse Bul. adds: (۲۹۶۴)

آفتاب روح نی آن فلک * که زورش زند اند اس و ملک

خیره شد دَلّاک و بس حیران بماند * تا بدیر انگشت در دندان بماند
 ۲۰۰۰ بر زمین زد سوزن آن دم اوستاد * گفت در عالم کسی را این فتاد
 شیر بی دُم و سر و اشکم که دید * این چنین شیری خدا خود نافرید
 ای برادر صبر کن بر درد نیش * تا رهی از نیشِ نفسِ گَبرِ خویش
 کَانَ گروهی که رهیدند از وجود * چرخ و مهر و ماهشان آرد سجود
 هَرکِ مُردِ اندر تنِ او نفسِ گبر * مر و را فرمان برد خورشید و ابر
 ۲۰۰۵ چون دلش آموخت شمع افروختن * آفتابِ او را نیارد سوختن
 گفت حق در آفتابِ مُنَجِّم * ذکرِ تَزَاوُرِ گَدَیِ عَن کَهَنَم
 خار جمله لطف چون گل می‌شود * پیشِ جُزویِ کو سوی کُل می‌رود
 چیست تعظیمِ خدا افراشتن * خویشان را خوار و خاکی داشتن
 چیست توحیدِ خدا آموختن * خویشان را پیشِ واحد سوختن
 ۲۰۱۰ گر می‌خواهی که بفروزی چو روز * هستی همچون شبِ خود را بسوز
 هستیت در هستِ آن هستی نواز * همچو مس در کیمیا اندر گداز
 در من و ما سخت کردستی دودست * هست این جمله خرابی از دو هست

رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار،

شیر و گرگ و روباهی بهر شکار * رفته بودند از طلب در کوهسار
 تا بپشتِ همدگر بر صیدها * سخت بر بندند بند و قیدها

آن دم for از ختم (۲۰۰۰) B Bul. پس حیران C. L. Suppl. in marg. (۲۹۹۹)

So written above the line in C and suppl. in marg. A.

(۲۰۰۱) After this verse L adds:

چون نداری طاقت سوزن زدن * از چنین شیر زیان تو دم مزین

چرخ مهر A. آن گروهی Bul. (۲۰۰۲) پیشِ نفس L (۲۰۰۲)

کذا Bul. (۲۰۰۳) سوی کُل می‌شود C (۲۰۰۷)

خار و خاکی L (۲۰۰۸) کردستی تو دست Bul. (۲۰۱۲)

بار و قیدها A (۲۰۱۴) BL Bul. بار و قیدها, and so corr. in C.

بر تن و دست و گنجهای بی گزند * از سر سوزن کبودیها زنند
 سوے دلاکی بشد قزوینی * که کبودم زن بکن شیرینی
 گفت چه صورت زخم ای پهلوان * گفت بر زن صورت شیر زیان
 ۲۹۸۵ طالعه شیرست نقش شیر زن * جهد کن رنگ کبودی سیر زن
 گفت بر چه موضعت صورت زخم * گفت بر شانه زن آن رقم صنم
 چونک او سوزن فرو بردن گرفت * درد آن در شانگه مسکن گرفت
 پهلوان در ناله آمد کای سنی * مرا گفتی چه صورت می زنی
 گفت آخر شیر فرمودی مرا * گفت از چه اندام کردی ابتدا
 ۲۹۹۰ گفت امر دُمگاه آغازیده ام * گفت دُم بگذار ای دو دیده ام
 از دُم و دُمگاه شیرم دُم گرفت * دُمگاه او دُمگهم مُحکَم گرفت
 شیر بی دُم باش گو اے شیرساز * که دلم سُستی گرفت از زخم گاز
 جانب دیگر گرفت آن شخص زخم * بی محابا بی مواسا بی زرحم
 بانگ کرد او کین چه اندامست ازو * گفت این گوشت ای مرد نکو
 ۲۹۹۵ گفت نا گوش نباشد ای حکیم * گوش را بگذار و کونه کن گلیم
 جانب دیگر خَلش آغاز کرد * باز قزوینی فغان را ساز کرد
 کین سوم جانب چه اندامست نیز * گفت اینست اِشکم شیر ای عزیز
 گفت نا اشکم نباشد شیر را * چه شکم باید نگار سیر را

و نقش L Bul. (۲۹۸۴) زدند C (۲۹۸۳).

شانه گهم, and so L Bul., which have گفتم بر شانگهم زن آن رقم AB (۲۹۸۶) and C in marg. After this verse L adds:

تا شود پشتم قوی در رزم و بزم * با چنین شیر زیان در عزم و حزم

گفت از چه عضو ABL Bul. گفت بچه اندام C (۲۹۸۹) Bul. شانه گه (۲۹۸۷)

and so L, which بی محابا و مواسایی و رحم AB Bul. (۲۹۹۲) and so C in marg. مواساتی has A om. (۲۹۹۵) کین for این A (۲۹۹۴).

گشت افزون درد نگار In the second hemistich AB Bul. have بکار C (۲۹۹۸) کم کن زخمها, and so L, which has زخمها.

ای یخرد و رایتان از رای من * از عطا‌های جهان آرای من
 ۲۰۴۵ نقش با نقاش چه اسگالد دگر * چون سگالش اوش بخشید و خبر
 این چنین ظنم خسیسانه بن * مر شمارا بود تنگان زمن
 ظانین یالله ظن السؤرا * چون منافق سر بیندازم جدا
 و رهانم چرخ را امر ننگان * تا بماند در جهان این داستان
 شیر با این فکر می‌زد خنده فاش * بر تبسمهای شیر این می‌باش
 ۲۰۴۰ مال دنیا شد تبسمهای حق * کرد مارا مست و مغرور و خلق
 فقر و رنجوری به‌استن ای سند * کآن تبسم دام خود را بر کند

امتحان کردن شیر گرگ‌را و گفتن که پیش آیی ای گرگ
 بخش کن صیدها را میان ما،

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن * معدلت را نو کن ای گرگ کهن
 نایب من باش در قسمت‌گیری * تا پدید آید که نو چه گوهری
 گفت ای شه گاو و حشی بخش نیت * آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و جست
 ۲۰۴۵ بزمرا که بزمیانه‌ست و وسط * رویا خرگوش بستان بی غلط
 شیر گفت ای گرگ چون گفتم بگو * چونک من باشم تو گویی ما و تو
 گرگ خود چه سگ بود کو خویش دید * پیش چون من شیر بی مثل و ندید
 گفت پیش آ ای خری کو خود بدید * پیش آمد پنجه زد اورا درید
 چون ندیدش مغز تدبیر رشید * در سیاست پوستش از سر کشید
 ۲۰۵۰ گفت چون دیدم منت از خود بُرد * این چنین جانرا بیاید زار مُرد

ABL Bul. (۲۰۴۵) and so corr. in C. ای عقول و رایتان. ABL Bul. (۲۰۴۴)

and گر نرّم سر بود عین خطا. AB Bul. سر نیندازم چرا (۲۰۴۷). چه سگالد.

بر میانست L (۲۰۴۵). زفت جست C (۲۰۴۴). so C in marg.

ABL Bul. (۲۰۴۸) and so corr. in کو خود خرید. A (۲۰۴۷) چو سگ.

و تدبیرش رسید L. مغزو تدبیر. AB Bul. (۲۰۴۹) زد. C. A رود for.

۴۰۱۵ هر سه با هم اندر آن صحرای ژرف * صیدها گیرند بسیار و شگرف
 گرچه زیشان شیرِ نررا ننگ بود * لیک کرد اکرام و همراهی نمود
 این چنین شهرا زلشکر زحمت * لیک همه شد جماعت رحمت
 این چنین مهرا ز اختر ننگهاست * او میان اختران بهر سخاست
 امرِ شاورْهُمْ پیمبر را رسید * گرچه رایی نیست رایش را ندید
 ۴۰۲۰ در نرازو جو رفیق ز شدست * نی از آنک جو چو زر گوهر شدست
 روح قالب را کنون همه شدست * مدتی سگ حارس درگه شدست
 چونک رفتند این جماعت سوی کوه * در رکاب شیر با فر و شکوه
 گاو کوهی و بز و خرگوش زفت * یافتند و کار ایشان پیش رفت
 هر که باشد در پی شهر حراب * کم نیاید روز و شب او را کباب
 ۴۰۲۵ چون زکّه در بیشه آوردندشان * کشته و مجروح و اندر خون گشان
 گرگ و روبهرا طمع بود اندر آن * که رود قسمت بعدل خسروان
 عکس طمع هر دوشان بر شیر زد * شیر دانست آن طعمهارا سَد
 هر که باشد شیر اسرار و امیر * او بداند هر چه اندیشد ضمیر
 هین نگه دار ای دل اندیشه خو * دل ز اندیشه بدی در پیش او
 ۴۰۳۰ داند و خرا می راند خموش * در رُخت خندد برای روی بوش
 شیر چون دانست آن وسواسشان * و نگفت و داشت آن دم پاسشان
 لیک با خود گفت بنمایم سزا * مر شمارا ای خسیسان گدا
 مر شمارا بس نیامد رای من * ظنّان اینست در اعطای من

(۴۰۱۵) Suppl. in marg. C. L. صیدها کردند. L. کهسار ژرف.

(۴۰۱۶) Suppl. in marg. C. (۴۰۱۸) L. ز اختر زخهاست.

(۴۰۲۵) L. om. و before اندر. (۴۰۲۸) L. آید در ضمیر.

(۴۰۲۹) AL بدی for خطا. L. اندیشه جو. (۴۰۴۰) Bul. داند او خرا.

(۴۰۴۲) Bul. و گدا. خسیسان.

(۴۰۴۴) Instead of the second hemistich B has the second hemistich of the

۲۰۶۵ رشته را باشد بسوزن ارتباط * نیست در خور با جمل سمّ الْخِیاط
 گِ شود باریک هستی جمل * جز بمقراض ریاضات و عمل
 دست حق باید مر آنرا ای فلان * کو بود بر هر مُحالی کُنْ فِکَان
 هر مُحال از دست او مُمکن شود * هر حرون از بیم او ساکن شود
 آگه و ابرص چه باشد مرده نیز * زنده گردد از فسون آن عزیز
 ۲۰۷۰ وَأَنْ عَدَمَ کَز مرده مرده تر بود * وقت ایجادش عدم مُضْطَر بود
 کَلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ بَخْوَان * مر و را بی کار و بی فعلی مدان
 کترین کاریش هر روز آن بود * کو سه لشکرا روانه می کند
 لشکری زاصلاب سوه اُمّهات * بهر آن تا در رَحِم روید نبات
 لشکری زآرحام سوی خاکدان * تا زَنَر و ماده پُر گردد جهان
 ۲۰۷۵ لشکری از خاک زان سوی اجل * تا ببیند هر کسی حسن عمل
 این سخن پایان ندارد هین بتاز * سوی آن دو یارِ پاک پاکباز

صفت توحید

گفت یارش کاندر آ ای جمله من * فی مخالف چون گل و خار چمن
 رشته یکتا شد غلط کم شو کنون * گر دوتا بینی حروف کاف و نون
 کاف و نون همچون کند آمد جذوب * تا کشاند مر عدم را در خطوب
 ۲۰۸۰ پس دوتا باید کند اندر صُور * گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

(۲۰۶۵) B رشته را با سوزن آمد ارتباط and so corr. in C.

(۲۰۷۰) ABL Bul. در کف ایجاد او مضطر بود. and so in marg. C.

(۲۰۷۲) AB and so C in marg. In the second hemistich

AB have حسن و عمل A تا به بند L (۲۰۷۵). کو سه لشکرا کد این سو روان

Heading: AB om. Bul. پشیمان شدن آن شخص از گفتن من. and so L, in which the Heading is greatly expanded.

(۲۰۷۷) AB آ اندر. (۲۰۷۸) B کم شد. Bul. غلط کم زن.

(۲۰۷۹) C تا گشاید. (۲۰۸۰) C دوتا یابد.

چون نبودی فانی اندر پیش من * فضل آمد مر ترا گردن زدن
 كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ جز وجه او * چون نه در وجه او هستی مجو
 هرك اندر وجه ما باشد فنا * كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ نبود جزا
 زَانِكَ در اِلَاسْت او از لا گذشت * هرك در اِلَاسْت او فانی نگشت
 ۲۰۵۵ هرك او بر در من و مای زند * ردّ بابست او و بر لا می تند

قصه آنک در یاری بکوفت از درون گفت کیست گفت منم
 گفت چون تو توی در نمی گشایم هیچ کس را از یاران
 نمی شناسم کی او من باشد

آن یکی آمد در یاری بزد * گفت یارش کیستی ای معتمد
 گفت من گفتش برو هنگام نیست * بر چنین خوانی مقام خام نیست
 خام را جز آتش هجر و فراق * یکی بزد یکی وا رهاوند از نفاق
 رفت آن مسکین و سالی در سفر * در فراق دوست سوزید از شرر
 ۲۰۶۰ پخته شد آن سوخته پس باز گشت * باز گرد خانه انباز گشت
 حلقه زد بر در بصد ترس و ادب * تا بجهت بی ادب لفظی زب
 بانگ زد یارش که بر در کیست آن * گفت بر در هم نوی ای دلیستان
 گفت اکنون چون منی ای من در آ * نیست گنجایی دو من را در سرا
 نیست سوزن را سر رشته دونا * چونك یکتایی درین سوزن در آ

و بر لا میزد L Bul. and so AB در او (۲۰۵۵) L او کز لا (۲۰۵۴).

Heading: The Heading in C is صحت توحید, corr. in marg.

(۲۰۵۸) A خانه for خام. After this verse L adds (and so Bul., which has نت و نار):

چون تویی تو هنوز از نو نرفت * سوختن باید ترا در بار و نفت

(۲۰۵۸) A در فراق دوست او میبرد سر (۲۰۵۹).

(۲۰۶۰) B Bul. گشت for شد, and so written below the line in C. AB همباز.

In C همباز is written underneath. (۲۰۶۲) A چون شایو من در آ.

باز هستی جهانِ حسن و رنگ * تنگتر آمد که زندانِ تنگ
 علتِ تنگیست ترکیب و عدد * جانبِ ترکیبِ جسمها می‌گشتد
 زان سوی حس عالمِ توحید دان * گر یکی خواهی بدان جانبِ بران
 ۲۱۰۰ امرِ کنِ يك فعل بود و نون و کاف * در سخن افتاد و معنی بود صاف
 این سخن پایان ندارد باز گرد * نا چه شد احوالِ گرگِ اندر نبرد

ادب کردن شیرِ گرگ‌را که در قسمت بی‌ادبی کرده بود،

گرگ‌را بر کند سر آن سرفراز * نا نماند دوسرے و امتیاز
 فَأَنْتَقِمْنَا مِنْهُمْ است ای گرگِ پیر * چون نبودی مرده در پیشِ امیر
 بعد از آن رُو شیر با روباه کرد * گفت بَخْشِش کن برای چاشت‌خورد
 ۲۱۰۵ سخن کرد و گفت این گاوِ سیمین * چاشت‌خوردت باشد ای شاهِ گرین
 وین بُز از بهر میانِ روزرا * بَخْشِش باشد شه پیروزرا
 و آن دگر خرگوشِ بهر شام هم * شب‌چَرّه این شاه با لطف و کرم
 گفت ای روبه تو عدل افروختی * این چنین قسمت زکی آموختی
 از کجا آموختی این ای بزرگ * گفت ای شاه جهان از حالِ گرگ
 ۲۱۱۰ گفت چون در عشقِ ما گشتی گرو * هر سه‌را بر گیر و بستان و برو
 روبه‌ها چون جملگی ما را شدی * چون آزارم چون تو ما شدی
 ما ترا و جمله اشکاران ترا * پای بر گردونِ هفتم نه بر آ
 چون گرفتی عبرت از گرگِ دلی * پس تو روبه نیستی شیرِ منی

عائی C (۲۰۹۹) و حس و رنگ A (۲۰۹۷).

کردی. Heading: A بی ادبی کرد، and so C in marg. BL Bul.

در پیش کبیر A (۲۱۰۲).

و آن بز ABL Bul. (۲۱۰۶) and so C in marg. گفت این را بخش کن از بهر خورد ABL Bul. (۲۱۰۴).

شاه زمین L. کین گاو B Bul. (۲۱۰۵).

ما ترا این جمله A (۲۱۱۲) ز که آموختی BL Bul. (۲۱۰۸).

In C v. ۲۱۱۴ precedes this verse. (۲۱۱۴)

گر دو پا گر چار پا يك را بُرد * همچو مفراض، دونا يكتا بُرد
 آن دو انبازان گازرا ببين * هست در ظاهر خلافي زان و زاین
 آن يکی کرباس را در آب زد * و آن دگر هم باز خشکش میکند
 باز او آن خشک را نری کند * همچو زاستیزه بضد بر می تند
 ليک این دو ضد استیزه نما * بکدل و يك کار باشد در رضا ۲۰۸۵
 هر نبی و هر ولی را مسئلگیست * ليک با حق می برد جمله یکیست
 چونک جمع مستعرا خواب بُرد * سنگهای آسارا آب برد
 رفتن این آب فوق آساست * رفتنش در آسایا بهر شاست
 چون شمارا حاجت طاحون نماند * آبر را در جوی اصلی باز راند
 ۲۰۹۰ ناطقه سوه دهمان تعلیم راست * ورنه خود آن نطق را جوی جُداست
 می رود بی بانگ و بی تکرارها * نَحْتَهَا الْأَنْهَارُ تا گلزارها
 ای خدا جانرا تو بنما آن مقام * که درو بی حرف می روید کلام
 تا که سازد جان پاک از سر قدم * سوه عرصه دُور پنهانے عدم
 عرصه بس با گشاد و با فضا * وین خیال و هست یابد زو نوا
 ۲۰۹۵ تنگتر آمد خیالات از عدم * زان سبب باشد خیال اسباب غم
 باز هستی تنگتر بود از خیال * زان شود در وی قمرها چون هلال

گر دوتا گر چار تا لك AB Bul. برد، چار پا ره را برد (۲۰۸۱)

و این L و و زین. ABL Bul. خلاف. AC. همبازان (۲۰۸۲) ره برد

with همچو استیزه ضد تر می کند C (۲۰۸۴) ایاز. L Bul. (۲۰۸۳)

، گویا زستیزه ضد بر می تند B. همچو استیزه بضد بر می تند AL. استیزه

، گویا زاستیزه و ضد. A in marg. گویا زاستیزه بر ضد می تند. and so C in marg. Bul.

تا حق. AB Bul. (۲۰۸۶) ضد و استیزه نما. Bul. (۲۰۸۵) می زند

AL. خود. A om. تعظیم راست A (۲۰۹۰) اصل C (۲۰۸۹)

جوی خداست. CL. با گلزارها. (۲۰۹۱) In L, this and the following verse

are transposed. B (۲۰۹۲) دور و پنهانی. L Bul. دور. دور. C دور.

با قضا C (۲۰۹۴)

قمر همچون هلال. AB Bul. (۲۰۹۶)

گر نبودی نوح شیر سَرمدی * پس جهانی را چرا برهم زدی
 ۲۱۳۰ صد هزاران شیر بود او در تنی * او چو آتش بود و عالم خرمی
 چونک خرمن پاسِ عُشَر او نداشت * او چنین شعله بر آن خرمن گاشت
 هَرک او در پیشِ این شیر نهان * بی ادب چون گرگ بگشاید دهان
 همچو گرگ آن شیر بر درآندش * فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ بر خواندش
 زخم یابد همچو گرگ از دستِ شیر * پیش شیر ابله بود کو شد دلیر
 ۲۱۳۵ کاشکی آن زخم بر جسم آمدی * تا بدی که ایمان و دل سالر بدی
 قوتم بشکست چون اینجا رسید * چون توانم کرد این سِر را پدید
 همچو آن روبه گم، اِشْکَم کید * پیش او روباه بازے گم کید
 جمله ما و من پیش او نهید * مَلْکِ مَلْکِ اوست مُلْکِ او را دهد
 چون فقیر آید اندر راهِ راست * شیر و صید شیر خود آن شامت
 ۲۱۴۰ زانک او پاکست و سُبحان وصفِ اوست * بی نیازست او ز نغز و مغز و پوست
 هر شکار و هر کراماتی که هست * از برای بندگان آن شَهست
 نیست شَه را طمع بهر خلق ساخت * این همه دولت خُنْکِ آنکو شناخت
 آنک دولت آفرید و دو سرا * مَلْکِ دولتها چه کار آید و را
 پیشِ سُبحان بس نگه دارد دل * تا نگرید از گمان بد خَیَل
 ۲۱۴۵ کو ببیند سِر و فکر و جُست و جو * همچو اندر شیرِ خالص تارِ مو

(۲۱۲۹) A Bul. نوح را از حق یدی and so C in marg.

(۲۱۴۰) L in the second hemistich: او برون رفته بد از ما و منی. L adds:

او دو عالم را هی دید ارزنی * او چو آتش بود و عالم خرمی

(۲۱۴۱) ABL Bul. چنان شعله. (۲۱۴۴) A ابله for آنکه.

(۲۱۴۵) B Bul. بر تن آمدی. ABL Bul. کایمان.

(۲۱۴۶) AB Bul. قوتم بگست. C گفت for کرد, corr. in marg.

(۲۱۴۸) L شیر صید و شیر A. فقیر بد A. (۲۱۴۹) A مَلْکِ مَلْکِ اوست L.

(۲۱۴۱) A این شَهست. (۲۱۴۲) BL Bul. دولتها.

(۲۱۴۴) L Bul. پس. (۲۱۴۵) AL سِر فکر جو B.

عاقل آن باشد که گیرد عبرت از * مرگ یاران در بلای مخترز
 ۴۱۱۶ گفت روبه صد سپاس آن شیرا * کر پس آن گرگ را خواند او مرا
 گر مرا اول فرمودے که نو * بخش کن این را که بردی جان ازو
 پس سپاس او را که مارا در جهان * کرد پیدا از پس پیشینیان
 تا شنیدیم آن سیاستهای حق * بر قرون ماضیه اندر سبق
 تا که ما از حال آن گرگان پیش * همچو روبه پاس خود داریم بیش
 ۴۱۲۰ اُمّت مرحومه زین رو خواندمان * آن رسول حق و صادق در بیان
 استخوان و پشم آن گرگان عیان * بشگرد و پند گیرید ای مهان
 عاقل از سر بنهد این هستی و باد * چون شنید انجام فرعونان و عاد
 ور بنهد دیگران از حال او * عبرتی گیرند از اضلال او

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من میپیچید که من
 روی پوشم با خدای می پیچید در میان این بحقیقت ای مخذولان،

گفت نوح ای سرکشان من من نیم * من زجان مرده بجانان می زیم
 ۴۱۲۵ چون مردم از حواس بو البشر * حق مرا شد سمع و ادراك و بصر
 چونك من من نیستم این دم زهوست * پیش این دم هرك دم زد کافر اوست
 هست اندر نقش این روباه شیر * سوی این روبه نشاید شد دلیر
 گر زروی صورتش می نگروی * غرّه شیران ازو می نشوے

(۴۱۱۵) AB Bul.

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

کرده پیدا. (۴۱۱۷) A and so in L and in marg. C.

(۴۱۱۹) C داریم خوش (?) پاس را، with خود written above.

(۴۱۲۰) C مرحوم، corr. above. ABL om.

Heading: B om. این بحقیقت. C in marg. حقیقت. AC این بحقیقت.

(۴۱۲۴) ABL Bul. مردم. (۴۱۲۷) L این روبه.

(۴۱۲۸) L غرّش شیران.

کاشنا بودند وقتِ کودکی * بر وسادهٔ آشنایی مُتکی
 بادِ دادش جورِ اِخوان و حسد * گفت کآن زنجیر بود و ما اسد
 ۲۱۶۰ عار نبود شیر را امر سلسله * نیست مارا از قضاے حق گله
 شیر را بر گردنِ ار زنجیر بود * بر همه زنجیرسازان میر بود
 گفت چون بودی ز زندان و زچاه * گفت همچون در محاق و کاست ماه
 در محاقِ ار ماءِ نو گردد دونا * فی در آخرِ بَدَرِ گردد بر سما
 گرچه دُرْدانه بهاون کوفتند * نورِ چشم و دل شد و بیند بلند
 ۲۱۶۵ گندی را زیرِ خالک انداختند * پس زخاکش خوشها بر ساختند
 بارِ دیگر کوفتندش ز آسیا * قیشتش افزود و نان شد جان فزا
 باز نان را زیرِ دندان کوفتند * گشت عقل و جان و فهم هوشمند
 باز آن جان چونک محو عشق گشت * یُعْجِبُ الزَّرَّاعُ آمد بعدِ کشت
 این سخن پایان ندارد باز گرد * تا که با یوسف چه گفت آن نیک مرد
 ۲۱۷۰ بعدِ قصّه گفتش گفت ای فلان * هین چه آوردی نو مارا ارمغان
 بر درِ یاران نهی دست آمدن * همچو بی گندم سوی طاحون شدن
 حقِ تعالی خلق را گوید بجزر * ارمغان کو از برای روزِ نشر
 جِئْتُمْوْنَا و فُرَادَے بِ نوا * هر بد آن سان که خَلَقْنَاکُمْ کذا
 هین چه آوردید دست آویز را * ارمغانی روزِ رستاخیز را
 ۲۱۷۵ با امید باز گشتنتان نبود * وعدهٔ امروز باطلتان نمود

بور چشم و دل ازو افروختند L. بهاون C (۲۱۶۴). در سما L (۲۱۶۳).

عقل و فهم جان L (۲۱۶۷). After this verse L Bul. add the Heading: (۲۱۶۹).

طلب کردن یوسف صدیق علیه السلام ارمغان از مهبان.

آوردی ره آورد ارمغان L (۲۱۷۰).

هست بی گندم. B has: (۲۱۷۱) ABL Bul.

بر در یاران نهی دست ای فنی * هست چون بوگدمی در آسیا

ارمغان L (۲۱۷۴). امروزتان باطل نمود L (۲۱۷۵). In A vv. ۲۱۷۵-۶ follow

vv. ۲۱۷۷-۸, but the error is indicated in marg.

آنک او بی نقش ساده سینه شد * نقشهای غیبرا آینه شد
 سر مارا بی گمان موقن شود * زآنک مومن آینه مومن بود
 چون زند او فقر مارا بر محک * پس بقین را باز داند او ز شک
 چون شود جانش محک، ندما * پس ببیند قلب را و قلب را

نشاندن پادشاهان صوفیان عارف را پیش روی خویش تا
 چشمشان بدیشان روشن شود،

۲۱۰۰ پادشاهان را چنین عادت بود * این شنبه باشی ار بادت بود
 دست چپشان پهلوانان ایستند * زآنک دل پهلوی چپ باشد بیند
 مشرف و اهل قلم بر دست راست * زآنک علم خط و ثبت این دست راست
 صوفیانرا پیش رو موضع دهند * کاینه جاناند و زآینه بهند
 سینه صیقلها زده در ذکر و فکر * تا پذیرد آینه دل نقش بکر
 ۲۱۰۰ هرکه او از صلب فطرت خوب زاد * آینه در پیش او باید نهاد
 عاشق آینه باشد روی خوب * صیقل جان آمد و تقوی القلوب.

آمدن مهربان پیش یوسف علیه السلام و تقاضا کردن
 یوسف ازو تحفه و ارمغان،

آمد از آفاق بار، مهربان * یوسف صدیق را شد میهمان

مؤمن شود (۲۱۴۷) L Bul. in the second hemistich. و ساده سینه L (۲۱۴۶)

(۲۱۴۸) ABL Bul. نقد مارا. In C the second hemistich is obliterated and has been supplied in marg. (۲۱۴۹) Bul. فلرا و قدرا. L.

Heading: The words after خویش are obliterated in C.

(۲۱۵۰) ABL Bul. مشرف اهل قلم A (۲۱۵۲). چنان عادت ABL Bul.

در فکر و ذکر A. سینه صیقل زده A (۲۱۵۴). آن دست راست.

(۲۱۵۷) Bul. باری. از اصل فطرت L (۲۱۵۵).

گفتن مهبان یوسف را که آینه آوردمت ارمغان تا هر بار که
در وی نگری روی خوب خود بینی مرا یاد کنی،

گفت یوسف هین بیاور ارمغان * او زشرم این تقاضا زد فغان
گفت من چند ارمغان جستم ترا * ارمغانی در نظر نامد مرا
حبّه را جانبِ کان چون برم * قطره را سوی عُمّان چون برم
زیره را من سوه کرمان آورم * گر بپیش تو دل و جان آورم^{۲۱۹۰}
نیست تخمی کاندرین انبار نیست * غیرِ حُسن تو که آنرا یار نیست
لابی آن دادم که من آینه * پیش تو آرم چو نورِ سینه
تا ببینی روی خوب خود در آن * ای تو چون خورشید شمع آسمان
آینه آوردمت اے روشنی * تا چو بینی روی خود بادم کنی
آینه بیرون کشید او از بغل * خوب را آینه باشد مشغَل^{۲۲۰۰}
آینه هستی چه باشد نیستی * نیستی برگر تو ابله نیستی
هستی اندر نیستی بتوان نمود * مال داران بر فقیر آرند جود
آینه صافی نان خود گُرسته است * سوخته هم آینه آتش زنه است
نیستی و نقص هر جایی که خاست * آینه خوب جمله بیشه است
چونک جامه چست و دوزیک بود * مظهر فرهنگ درزے چون شود^{۲۲۰۵}
نانشیک هی باید جذوع * تا دُرورگر اصل سازد با فروغ
خواجه اشکسته بند آنجا رود * که در آنجا پای اشکسته بود
گی شود چون نیست رنجور نزار * آن جمال صنعت طب آشکار

Heading: A ارمغانی.

(۲۱۹۲) B Bul. نامد سزا. and so corr. above in A.

(۲۱۹۶) AB هست تخمی. (۲۱۹۸) L و شمع. (۲۱۹۹) A چون بینی روی خود.

(۲۲۰۱) L چو باشد. (۲۲۰۲) L بتوان. (۲۲۰۲) Bul. in the second

hemistisch. (۲۲۰۴) L جمله مَشَه است.

(۲۲۰۵) A و دزدیک بود. فرهنگ درزی شود. L. (۲۲۰۸) L Bul. و نزار.

مُنْکِرِ مِهْمَانِش را از خَرے * پس ز مطبِخِ خَالِک و خاکستر برے
 ورنه منکر چنین دستِ تهنی * در در آن دوست چون پیا و تهنی
 اندکی صَرَفه بکن از خواب و خور * ارمغانِ بهر ملاقاتش بَسَر
 شو قَلیلُ النَّوْمِ مِمَّا يَهْجَعُونَ * باش در آشکار از بَسْتَغْفِرُونَ
 ۲۱۸۰ جُنْشِ اندک بکن همچون جین * تا ببخشندت حواسِ نُورِین
 وز جهانِ چون رَحِمِ بیرون سُوی * از زمین در عرصهٔ واسع شوی
 آنکِ اَرْضُ اَللّٰهِ واسع گفته‌اند * عرصهٔ دانِ کاولیا در رفته‌اند
 دل نگرده تنگ زان عرصهٔ فراخ * نخلِ تر آنجا نگرده خُشکِ شاخ
 حاملی نو مر حواست را کنون * گنبد و مانده می‌شوی و سرنگون
 ۲۱۸۵ چونکِ محمولی نه حامل وقتِ خواب * ماندگی رفت و شدی بی رخ و تاب
 چاشنی دان تو حالِ خواب را * پیشِ محمولی حالِ اولیا
 اولیا اصحابِ کَهْفِاند ای عنود * در قیام و در تقلب هم رُقُود
 می‌گشده‌اش بی تکلف در فعال * بی خبر ذاتِ اَلْیَمِینِ ذاتِ اَلْشِّمَالِ
 چیست آن ذاتِ اَلْیَمِینِ فعلِ حَسَن * چیست آن ذاتِ اَلشِّمَالِ اَشْغَالِ تن
 ۲۱۹۰ می‌رود این هر دو کار از اولیا * بی‌خبر زین هر دو ایشان چون صدا
 گر صدایت بشنوند خبر و شر * ذاتِ گه باشد زهر دو بی‌خبر

(۲۱۷۶) In the first hemistich (which is obliterated in C and has been supplied in marg.) AL have وعدهٔ مهمانیش را منکری.

(۲۱۷۷) A بر در آن دوست.

(۲۱۷۸) A ارمغانی بر ملاقاتش.

(۲۱۸۰) AB Bul. اندکی جنبش, and so C in marg.

(۲۱۸۱) Bul. همون شوی L. بیرون روی. ABL Bul. وز جهانی.

(۲۱۸۲) ABL Bul. گانیا در رفته‌اند, and so corr. in C.

(۲۱۸۳) C نیک for تنگ. L. و آن عرصه.

(۲۱۸۷) A تقلد.

(۲۱۹۰) AB Bul. از انیا L. کار انیا.

تا که پنداری که صَحّت یافته‌ست * پرتو مرهم بر آنجا نافته‌ست
هین زمرّم سر مکش ای پشت‌ریش * وآن زپرتو دان بدان از اصلِ خویش

مرتّد شدن کاتب وحی بسبب آنک پرتو وحی برو زد آن
آیترا پیش از پیغامبر علیه السّلام بخواند گفت
پس من هم محلّ وَحیم،

پیش از عثمان یکی نساخ بود * کو بنسخِ وحی جدی می‌نمود
وحی پیغمبر چو خواندی در سَقی * او همانرا وای نیشی بر ورق
پرتو آن وحی بروی تافتی * او درونِ خویش حکمت یافتی ۲۲۲-
عین آن حکمت بفرمودی رسول * زین قدر گمراه شد آن بوالنضول
کآنچ می‌گوید رسول مستنیر * مرا هست آن حقیقت در ضمیر
پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول * فهر حق آورد بر جانش نزول
هم ز نساخی برآمدهم ز دین * شد عدوّ مصطفی و دین بکین
مصطفی فرمود کای گبر عنود * چون سیه گشتی اگر نور از تو بود ۲۲۳-
گر تو بندجوع الهی بودی * این چنین آب سیه نگشود بی
تا که ناموش پیش این و آن * نشکند بر بست این اورا دهان
اندرون می‌شوردش هم زین سبب * او نیارد توبه کردن این عجب
آه می‌کرد و نبودش آه سود * چون در آمد تیغ و سررا در ربود

چون نبی از وحی فرمودی سبق. ABL Bul. (۲۲۲۱) . پندارد. ABL Bul. (۲۲۲۶)
از درون L. (۲۲۲۰) . نوشتی B. پیغامبر C. C and so corr. in marg.

(۲۲۲۴) Instead of the second half-verse C has the second hemistich of v. ۲۲۲۴.

(۲۲۲۴) The first half-verse is suppl. in marg C.

نو. C om. اگر نور تو بود B (۲۲۲۵) In CL v. ۲۲۲۷ precedes

v. ۲۲۲۶, corr. in C. (۲۲۲۸) AB Bul. اندرون می‌سوخش and so corr. in C.

توبه کردن می‌نیارست این عجب. AB Bul. می‌سوزدش L.

خواری و دولی مسها بر ملا * گر نباشد گی نماید کیبا
 ۲۲۱۰ نقصها آیینۀ وصف کمال * و آن حفارت آینه عز و جلال
 ز آنک ضدرا ضد کند ظاهر یقین * ز آنک با سرکه پدیدست انگین
 هرک نقص خویش را دید و شناخت * اندر استکمال خود دو آسبه تاخت
 ز آن نی پُرد بسوۀ ذوالجلال * کو گانی می برد خودرا کمال
 علّی بتر زبندام کمال * نیست اندر جانب تو ای ذواللال
 ۲۲۱۵ از دل و از دیهات بس خون رود * تا ز تو این معجی بیرون رود
 علّی ابلیس انا خیری بدست * وین مرض در نفس هر مخلوق هست
 گرچه خودرا بس شکسته بیند او * آب صافی دان و سرگین زیر جو
 چون بشوراند ترا در امتحان * آب سرگین رنگ گردد در زمان
 در نگ جو هست سرگین ای فتی * گرچه جو صافی نماید مر ترا
 ۲۲۲۰ هست پیر راه دان پر فطن * جوهای نفس و تن را جوی کن
 آب جو سرگین تواند پاک کرد * جهل نفسش را بروید علم مرد
 گی نراشد تیغ دستۀ خویش را * رو بجزاچی سپار این ریش را
 بر سر هر ریش جمع آمد مگس * نا نبیند فُج ریش خویش کس
 آن مگس اندیشها و آن مال نو * ریش تو آن ظلمت احوال نو
 ۲۲۲۵ ورنهد مَرَم بر آن ریش تو پیر * آن زمان ساکن شود درد و نفیر

ظاهر پیدا ABL Bul. (۲۲۱) . ان حفارت A (۲۲۱۰)

۲۲۱۲) ABL Bul. ده آسبه، and so corr. in C. In L this and the following verse are transposed. Bul. بدتر. C (۲۲۱۴) علّی.

۲۲۱۵) AB Bul. بیرون شود. و زدیهات C (۲۲۱۵) are transposed.

In L this and the following verse are transposed. (۲۲۱۶)

۲۲۲۰) AB Bul. باغهای، and so corr. in marg. C. L باغهای کی.

۲۲۲۱) ABL Bul.: . نفس و تن را

جوی خودرا کی تواند پاک کرد * نافع از علم خدا شد علم مرد

and so corr. in marg. C. In C بروید is written without diacritical points.

۲۲۲۲) L فُج for فتح.

صد دربخ و درد کین عاریتی * اُمّتانرا دُور کرد انرا اُمّتی
 من غلام، آنک اندر هر رباط * خویش را واصل نداند بر سراط
 ۲۲۶۰ پس رباطی که بیايد ترك کرد * تا بَسْکَن در رسد يك روز مرد
 گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست * پرتو، عاریت، آتش زنیست
 گر شود پُر نور روزن با سرا * تو مدان روشن مگر خورشید را
 هر دَر و دیوار گوید روشنم * پرتو، غیره ندارم این منم
 پس بگوید آفتاب ای نارشید * چونك من غارب شوم آید پدید
 ۲۲۶۵ سبزهها گویند ما سبز از خودیم * شاد و خندانیم و ما عالی قدم
 فصل نابستان بگوید کای اُمم * خویش را ببند چون من بگذرم
 ن نه نازد بخوبی و جمال * روح پنهان کرده فَر و پَر و بال
 گویدش کای مزبله تو کبستی * يك دور روز از پرتو، من زیستی
 غنچ و ناز و نگنجد در جهان * باش تا که من شوم از تو جهان
 ۲۲۷۰ گرم دارانت ترا گورے کنند * طعمه موران و مارانت کنند
 بینی از گند، تو گیرد آنکی * کو بپیش، تو همی مردے بسی
 پرتو، رُوحست نطق و چشم و گوش * پرتو، آتش بود در آب جوش
 آنچنانك، پرتو، جان بر تن است * پرتو، اَبَدال بر جان، من است
 جانِ جان چون وا کنند پارا زجان * جان چنان گردد که بی جان تن بدان
 ۲۲۷۵ سر از آن رُو منم من بر زمین * تا گواهِ من بود در یوم دین

and so Bul. L. آنک او در هر رباط ABL (۲۲۵۹) کرد دور B (۲۲۵۸)

In C the second hemistich begins: ای یارِ سید A (۲۲۶۴). واصل ندارد.

See the next verse. شاد و خندانیم

و ما زیبا خدیم and so corr. in C. L. و بس زیبا خدیم AB Bul. (۲۲۶۵)

ای مزبله ABL (۲۲۶۸). تن بخود نازد B (۲۲۶۷). ای امم AB (۲۲۶۶)

B in the second (۲۲۷۰) Bul. ماران و مورانت. از تو پنهان L (۲۲۶۹)

همی مردی نی A (۲۲۷۱). کس کشتات در ننگ گوری کنند hemistich

در روز دین ABL Bul. (۲۲۷۵). جان ماند B Bul. (۲۲۷۴)

۲۲۴۰ کرده حق ناموس را صد من حدید * اے بسی بسته ببند ناپدید
 کبر و کفر آن سان بیست آن راه را * که نیارد کرد ظاهر آه را
 گفت أَغْلَا لَا فَهْمَ بِهِ مُقْمَحُونَ * نیست آن اغلال بر ما از برون
 خَلَفَهُمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ * پیش و پس سد را نمی بیند عمو
 رنگ صحرای دارد آن سدی که خاست * او نمی داند که آن سد قضاست
 ۲۲۴۵ شاهد تو سدر روی شاهدست * مُرشد تو سدر گفت مرشدست
 اے بسا گفارا سودای دین * بند او ناموس و کبر و آن و این
 بند پنهان لیک از آهن بتر * بند آهن را بدراند تبر
 بند آهن را توان کردن جدا * بند غیبی را نداند کس دوا
 مرد را زنبور گر نبشی زند * نیش آن زنبور از خود می کند
 ۲۲۵۰ زخم نیش اما چو از هستی نُست * غم قوی باشد نگردد درد سُست
 شرح این از سینه بیرون می جهد * لیک می نرم که نومیدی دهد
 فی مثنو نومید خود را شاد کن * پیش آن فریادرس فریاد کن
 کای محب عفو از ما عفو کن * اے طیب رخ ناسور کهن
 عکس حکمت آن شفی را یاهو کرد * خود مین تا بر نیارد از تو گرد
 ۲۲۵۵ ای برادر بر تو حکمت جاریست * آن زابندال است و بر تو عاریست
 گرچه در خود خانه نوری یافتست * آن زهمسایه مُنور یافتست
 شکر کن غره مشو بینی مکن * گوش دار و هیچ خود بینی مکن

Bul. کنراشان B (۲۲۴۱) and so corr. in C. ABL Bul. ای بسا (۲۲۴۰)

می بینند AB Bul. have خَلَفَهُمْ C (۲۲۴۲) کنر آسان.

and C in marg. and so L, which has بند از پیش و پس او بند را پیش

AB Bul. بندشان (۲۲۴۶) and so corr. in C. کد پاره تبر

In. اگر B Bul. corr in marg. غیرا (?) زنبور C (۲۲۴۹) and so in marg. C.

the second hemistich ABL Bul. have طبع او آن لحظه بر دفعی تند

و. A om. (۲۲۵۵) فوی گردد C. B Suppl. in marg. (۲۲۵۰)

شکر آن A (۲۲۵۷) آن زشیع پادشاهان یافتست L (۲۲۵۶)

۲۲۹۵ با زبان حال زر گوید که باش * ای مزور تا بر آید روز فاش
صد هزاران سال ابلیس لعین * بود آبدال و امیر المؤمنین
پنجه زد با آدم از نازی که داشت * گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

دعا کردن بلم باغور که موسی و قومش را ازین شهر که
حصار داده اند بی مراد باز گردان،

بَلَعَمِ بَاغُورِا خَلَقِ جِهَانِ * سَعْبَه شَد مَانَدِ عِسی زَمَانِ
سَجَد نَاوَرَدَنَد کِسْرا دُونِ او * صَحَتِ رَنْجُورِ بود اَفْسونِ او
۲۲۹۰ پنجه زد با موسی از کبر و کمال * آن چنان شد که شنیدستی تو حال
صد هزار ابلیس و بلم در جهان * همچین بودست پیدا و نهان
این دورا مشهور گردانید اله * تا که باشند این دو بر باقی گواه
این دو دزد آویخت بر دارِ بلند * ورنه اندر قهر بس دزدان بُدند
این دورا پَرچَمِ بسوی شهر بُرد * کشتگانِ قهرا نَتوانِ شُرد
۲۲۹۵ نازینی تو ولی در حدّ خویش * الله الله پامنه از حدّ بیش
گر زنی بر نازین نرا از خُودت * در تَکِ هفتم زمین زیر آردت
قَصّه عاد و ثمود از بهرِ چیست * تا بدانی کانبیارا نازکبست
این نشانِ خَسَفِ و قَذَفِ و صاعقه * شد بیانِ عِزِ نَفْسِ ناطقه
جمله حیوان را پیِ انسانِ بَکَشِ * جمله انسان را بَکَشِ از بهرِ هُش
۲۲۹۰ هُش چه باشد عقلِ کَلِّ هوشمند * هوشِ جُزوی هُش بود اَمّا نِزَنَد
جمله حیواناتِ وَحْشِ زَادِی * باشد از حیوانِ اِنْسِ در گمی

بود ز ابدال B Bul. (۲۲۹۶)

و مستجاب شدن دعای او ABL Bul. add گردان After Heading.

باشد ABL Bul. (۲۲۹۴) and so corr. in C. تا کی A (۲۲۹۲)

بستگان قهرا B (۲۲۹۴) اندر دهر L

قذف صاعقه A. این بیان خسف L (۲۲۹۴)

یومِ دین که زُلْزَلَتْ زِلْزَالَهَا * این زمین باشد گواهِ حالها
 کَوْنُ نَحْدَثِ جَهْرَةً أَخْبَارَهَا * در سخن آید زمین و خارها
 فَلَسْفِی مُنْکِرِ شُودِ در فکر و ظن * گو برو سرا بر این دیوار زن
 نَطْقِ آب و نَطْقِ خَاکِ و نَطْقِ رِگَلِ * هست محسوسِ حواسِ اهلِ دل
 ۲۲۸۰- فَلَسْفِی کَوْنِ مُنْکِرِ حَنَانِهَاسْت * انرا حواسِ اولیا بیگانه‌است
 گوید او که پرنو، سودای خلق * بس خیالات آورد در رایِ خلق
 بَلْکِ عَکْسِ آن فساد و کنرِ او * این خیالِ مُنْکِرِ را زد برو
 فَلَسْفِی مَرِ دِیوَرَا مُنْکِرِ شُود * در همان درِ سَخْرَهٗ دیوی بود
 گر ندیده دیورا خود را بین * بی جنون نبود کبودی در جبین
 ۲۲۸۵- هَرْکَرَا در دل شَکِ و پیچانیست * در جهان او فلسفی پنهانیست
 و نماید اعتقاد و گاه گاه * آن رَگِ فَلَسْفِ کند رویش سیاه
 اَتَّخَذَ رَایِ مَومنانِ کَانَ در شِماست * در شما بس عالم بی‌منتهاست
 جَمْلَهٗ هَتَمَادِ و دَوِ مِلَّتِ در تُوست * وه که روزی آن بر آرد از تو دست
 هَرِکِ اَوْرَا بَرِگِ اَیْنِ اَیْمَانِ بود * همچو برگ از بیمِ این لرزان بود
 ۲۲۹۰- بَرِ بَلِیسِ و دِیو از آن خندیده * که تو خود را نیک مردم دیده
 چون کند جان بازگفته پوستین * چند وای وای بر آرد ز اهلِ دین
 بر دکان هر زَرْنَمَا خندان شدست * ز آنکِ سنگِ امتحان پنهان شدست
 پرده ای ستار از ما بر مگیر * باش اندر امتحانِ ما مُجِیر
 قلبِ پهلوی زند با زمرِ شب * انتظارِ روز می‌دارد ذهب

(۲۲۷۷) After this verse L adds:

فلسفی گوید زمعقولات دون * عقل از دهلیز می‌ماند برون

- بس خیالات C (۲۲۸۱) حواسِ اییا L (۲۲۸۰) آن دیوار AB Bul. (۲۲۷۸)

- شک و بی‌جانیست L (۲۲۸۵) and so corr. in C. بر جبین ABL Bul. (۲۲۸۴)

آن عالی بی‌منتهاست A (۲۲۸۷) آن دل فلسف A (۲۲۸۶)

- بر آید ABL Bul. (۲۲۹۱) ز آن ABL Bul. (۲۲۹۰) روزی for دوری C (۲۲۸۸)

رونا A (۲۲۹۲) امتحان مارا A Bul. (۲۲۹۳) and so corr. in C.

نبشه را زانبوهی شاخ درخت * گئی هراس آید بیزد لحت لحت
 لیک بر برگی نکوبد خویش را * جز که بر نبشی نکوبد نیش را
 شعله را زانبوهی هیزم چه غم * گئی رمد قصاب زانبوهی غم
 پیش معنی چیست صورت بس زبون * چرخ را معنیش می دارد نگون ۲۲۲۰
 تو قیاس از چرخ دولاب بگیر * گردش از کیست از غفلت مشیر
 گردش این فالب همچون سپر * هست از روح مستر اے پسر
 گردش این باد از معنی اوست * همچو چرخ کو اسیر آب جوست
 جرّ و مدّ و دّخل و خرج این نفس * از که باشد جز زجان پر هوس
 گاه جیش می کند که حا و دال * گاه صلحش می کند گاهی جدال ۲۲۲۵
 همچنین این باد را یزدان ما * کرده بُد بر عاد همچون ازدها
 باز هر آن باد را بر مومنان * کرده بُد صلح و مراعات و امان
 گفت الّمعنی هو الله شیخ دین * بحر معنیهای ربّ العالمین
 جمله اطباق زمین و آسمان * همچو خاشاکی در آن بحر روان
 حملها و رقص خاشاک اندر آب * هر ز آب آمد بوقت اضطراب ۲۲۳۰
 چونک ساکن خواهدش کرد از مرا * سوے ساحل افگند خاشاک را

جز که بر نبشی B (۲۲۲۸) که هراس A. از انبهی شاخ B (۲۲۲۷)

می داری A (۲۲۲۰) از خیل غم B. از انبهی هیزم B (۲۲۲۹)

همچنان کو in the second hemistich C (۲۲۲۲) گردش از چیست B (۲۲۲۱)

کو for کآن B Bul. corr. in marg. حاکم افلاس اوست

بوالهوس B. جزو جان A. از کی باشد AC. جزر و مدّ ABL Bul. (۲۲۲۴)

After this verse Bul. adds: (۲۲۳۵)

که بیش می برد گاهی بسار * که گلستان میکند گاهیش خار

همچنان این باد را ABL Bul. (۲۲۲۶) After this verse L adds:

همچنین این ابر را یزدان پاک * کرده بر فرعون خون سهنداک

In C this verse follows v. ۲۲۴۲. ۲۲۴۰-۲۲۴۳ are suppl. in

خون آنها خلق را باشد سیل * چون نشد اعمال انسان را قیل
 عزّت وحشی بدین ساقط شدست * که مر انسان را مخالف آمدست
 پس چه عزّت باشدت ای نادیره * چون شدی تو حمر مُسْتَنْفِرَه
 ۲۲۱۰ خر نشاید گشت از بهر صلاح * چون شود وحشی شود خورش مباح
 گرچه خر را دانش زاجر نبود * هیچ معذورش نمی دارد و دود
 پس چو وحشی شد از آن دم آدمی * گئی بود معذور ای بار سَمی
 لاجرم گفارا شد خون مباح * همچو وحشی پیشِ نُشَاب و رِمَاح
 جُفّت و فرزندانشان جمله سیل * زانک و حشی اند از عقل جلیل
 ۲۲۲۰ باز عقلی کو رمَد از عقلِ عقل * کرد از عقلی بجانوات نفل

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزی
 اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن،

همچو هاروت و چو ماروت شیر * از بطَر خوردند زهرآلود نیر
 اعتمادی بودشان بر قُدس خویش * چیست بر شیر اعتماد گاو میش
 گرچه او با شاخ صد چاره کند * شاخ شاخش شیر نر پاره کند
 گر شود پُر شاخ همچون خارِ پُشت * شیر خواهد گاورا ناچار گشت
 ۲۲۲۵ گرچه صَرَصَر بس درختان می کند * هر گیاهی را مُنْصَر می کند
 بر ضعیفی گیاه آن باد بُند * رحم کرد ای دل تو از قوّت مُلند

(۲۲۱۲) In the second hemistich ABL Bul. have زانک و حشی اند از عقل جلیل, and so C in marg. After this verse L adds:

خون ایشان خلق را باشد روا * زانک ایشانرا نیند ایشان روا

(۲۲۱۳) AB Bul. افتاده است, and so corr. in C. L. افتاده است.

and Zānk bi-ʿaql and mardūd w dāzil (۲۲۱۹) AB Bul. چون نشاید. A (۲۲۱۵)

با شیر A (۲۲۲۲) مطرود و ذلیل. L, which has so C in marg. and

با گیاه تر وی احسان B Bul. با گیاه سبز احسان می کند AL. هر مر C (۲۲۲۵)

می کند, and so C in marg.

۲۳۰۰ آنچنان که کاتبِ وحی، رسول * دید حکمت در خود و نورِ اُصول
خویش را هم لحنِ مرغانِ خدا * می‌شُرد آن بُد صغیری چون صدا
لحنِ مرغان را اگر و اصف شوی * بر مرادِ مرغِ گی واقف شوی
گر بیاموزی صغیرِ بلبل * تو چه دانی کو چه دارد با گلی
ور بدانی از قیاس و از گمان * چون زلبِ جنیان گمانهای کران

بعیادت رفتن کرّ بر هسایه رنجور خویش

۲۳۱۰ آن کری را گفت افزون مایه * که نرا رنجور شد هسایه
گفت با خود کرّ که با گوشِ گران * من چه در یام زگفت آن جوان
خاصه رنجور و ضعیف آواز شد * لیک باید رفت آنجا نیست بُد
چون بینم کان لبش جنیان شود * من قیاسی گیرم آنرا هم زخود
چون بگویم چونی ای محنت کشم * او بخواهد گفت نیستم یا خوشم
۲۳۲۰ من بگویم شکر چه خورده ابا * او بگوید شرتی با مائبا
من بگویم صُحّ نُوشْت کیست آن * از طیبیان پیش تو گوید فلان
من بگویم بس مبارک پاست او * چونک او آمد شود کارت نکو
پایِ او را آزمودستیم ما * هرکجا شد می‌شود حاجت روا
این جواباتِ قیاسی راست کرد * پیش آن رنجور شد آن نیک مرد
۲۳۳۰ گفت چونی گفت مُردم گفت شکر * شد ازین رنجور پُر آزار و نُکر

۲۳۰۰) BL آنچنانك. (۲۳۰۶) BL هم صوت، and so written above in C.

۲۳۰۸) C صغیری. (۲۳۰۹) ABL Bul. وور بدانی باشد آن م از گمان. and so

in marg. C. (۲۳۱۰) C گفت for یافت. (۲۳۱۲) Bul. آن لبش.

۲۳۱۴) L نخواهد. A. نیکم ناخوشم. (۲۳۱۵) AC possibly read ایا خوردهی ایا.

۲۳۱۶) ABL Bul. صُحّهُ نُوشْت. صُحّ و نُوشْت.

۲۳۱۷) After this verse L adds:

کر در آمد پیش رنجور و نشست * بر سر او خوش می‌مالید دست
گویا رنجور را خاطر زکر * اندکی رنجید بود ای پر هنر

چون کشد از ساحلش در موج‌گاه * آن کند با او که صرصر با گیاه
این حدیث آخر ندارد باز ران * جانب هاروت و ماروت ای جوان

باقی قصه هاروت و ماروت و نکال و عقوبت ایشان
هم در دنیا بچاه بابل،

چون گناه و فسق خلقت جهان * می‌شد از شبّاکه بر هر دو عیان
۲۲۴۰ دست خابیدن گرفتندی زخشم * لیک عیب خود ندیدندی بچشم
خویش در آینه دید آن زشت مرد * رُو بگردانید از آن و خشم کرد
خویش بین چون از کسی جری بدید * آتشی در رُء دوزخ شد پدید
رحمت دین خواند او آن کبریا * ننگرد در خویش نفس کبریا
رحمت دین را نشان دیگرست * که از آن آتش جهانی اخضرست
۲۲۵۰ گفت حشاش گر شما روشن‌گرید * در سیه‌کاران مُغفل منگرید
شکر گوید ای سپاه و چاکران * رسته‌اید از شهوت و از چاک ران
گر از آن معنی نهم من بر شما * مر شمارا بیش نپذیرد سما
عصمتی که مر شمارا در تن است * آن زعکس عصمت و حظ من است
آن زمن بینید نه از خود هین و هین * تا نچرید بر شما دیو لعین

(۲۲۴۲) ABL که آتش با گیاه and so corr. in C.

(۲۲۴۳) In C this verse follows the Heading.

Heading: L Bul. بقیه قصه. After ماروت A proceeds: بر عصمت خویش و آمیزی
اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن.

(۲۲۴۴) A om. و. In the second hemistich ABL Bul. have مر هر دو

(۲۲۴۵) C in the second hemistich روشن آن زمان and so C in marg.

(read خویش بین (خویش بینی read خویش بین را کرد چشم (خشم) (read

(۲۲۴۶) Suppl. in marg. C. (۲۲۴۸) B نفس گر ما L Bul. نفس گمرا

(۲۲۴۹) C اخضرست. (۲۲۵۰) B مغفل. (۲۲۵۱) L از مثل آن

(۲۲۵۲) A بر تست. (۲۲۵۴) C om. نه. B ز خود

بهر خود او آتشی افروخته است * در دل رنجور و خود را سوخته است
 فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُوقِدْتُمْ لَهَا * إِنَّكُمْ فِي السَّعِصَةِ إِزْدَدْتُمْ
 ۲۲۹ گفت پیغمبر باعرابی ما * صَلَّ إِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ يَا فَتَى
 از برای چاره این خوفها * آمد اندر هر نمازی اهدونا
 کین نماز را میامیز اے خدا * با نماز ضالین و اهل ربا
 از قیاسی که بکرد آن گر گزین * صحبت ده ساله باطل شد بدین
 خاصه ای خواجه قیاس، حَسَّ دُونَ * اندر آن وحی که هست از حد فزون
 ۲۳۰ گوش حَسَّ تو بحرف ار در خورست * دان که گوش عیب گیر تو گزست

اول کسی که در مقابله نصّ قیاس آورد ابلیس بود،

اول آنکس کین قیاسکها نمود * پیش انوار خدا ابلیس بود
 گفت نار از خاک بی شک بهترست * من ز نار و او ز خاک اکدرست
 پس قیاس، فرع بر اصلش کنیم * او ز ظلمت ما ز نور روشنیم
 گفت حق نی بل که لَا أَنْسَابَ شد * زهد و تقوی فضل را محراب شد
 ۲۴۰ این نه میراث جهان فانیست * که بآنسایش بیایی جانیست
 بلك این میراثهای انبیاست * وارث این جانهای انقیاست
 پور آن بو جهل شد مومن عیان * پوره آن نوح شد از گمراهان

AB Bul. پیغامبر (۲۲۹۰) ABL Bul. اوقدتم. ABL Bul. (۲۲۸۹)

L آن کر حین (۲۲۹۲) and so C in marg. باعرابی ما for بیک صاحب ربا

Bul. After this verse L adds: شد باطل.

خواجه بن دارد که طاعت میکند * پیغمبر کر معصیت جان می کند
 این قیاس خویش را رو ترک کن * کر قیاس تو شود ریش کهن

BL (۲۲۹۴) اندر خورست L (۲۲۹۵) از حد برون

Heading: C om. در.

L (۲۲۹۷) خاک ابرست.

C in the second hemistich (۲۴۰۰) وارث این

ABL Bul. (۲۴۰۲) وارثش هم L (۲۴۰۱) جاهای حایست

and so corr. in C. پور آن نوح نبی از گمراهان

کین چه شکرت او عدو ما بدست * گر فیاسی کرد و آن کثر آمدست
 بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر * گفت نوشت صحه افزون گشت قهر
 بعد از آن گفت از طیبیان کیست او * کو هی آید بچاره پیش تو
 گفت عزرا بیل ی آید برو * گفت پایش بس مبارک شاد شو
 ۲۲۷۰ کر برون آمد بگفت او شادمان * شکر آن از پیش گردم این زمان
 گفت رنجور این عدو جان ماست * ما ندانستیم کو کان جناست
 خاطر رنجور جو بان صد سخط * نا که پیغامش کد از هر نط
 چون کسی کو خورده باشد آش بد * ی بشوراند دلش نا فی کند
 کظم غیظ اینست آنرا فی مکن * نا یابی در جزا شیرین سخن
 ۲۲۸- چون نبودش صبر ی پیچید او * کین سگ زن روسپی چیز کو
 نا بریزم بر وے آنچه گفته بود * کان زمان شیر ضمیم خننه بود
 چون عیادت بهر دل آرامیست * این عیادت نیست دشمن کامیست
 نا بیند دشمن خود را نزار * نا بگیرد خاطر زشتش قرار
 بس کسان که ایشان عبادتها کند * دل برضوان و ثواب آن نهند
 ۲۲۸۵ خود حقیقت معصیت باشد خفی * آن گدیر باشد که پندارد صفی
 همچو آن گر که هی پنداشتست * کو نکوبی کرد و آن بر عکس جست
 او نشسته خوش که خدمت کرده ام * حق همسایه بجا آورده ام

کین چه شکرت او مگر Bul. B and so A (۲۲۷۱) A گفت چه شکر او عدو ما بدست
 which is written above in C and in marg. A. با ما بدست

۲۲۷۲) AB Bul. که هی آید. L. نوشت باد Bul. B (۲۲۷۲)
 The original reading of C is uncertain. زیشتش شادمان A (۲۲۷۵) که ییاید او
 In the second hemistich ABL Bul. have مراعات این زمان and so
 ۲۲۷۸) AB Bul. که خورده. corr. in marg. C.

۲۲۸۴) ABL Bul. بسان گهرند B. کایشان. and so AC in marg.
 نهند for دهند B Bul. و ثواب او Bul.

۲۲۸۵) AB Bul. بس کدر کانا تو پنداری صفی. and so C in marg.

۲۲۸۷) L Bul. بجای. Bul. بر عکس بست. (۲۲۸۶)

پس هی گفتند کای ارکانیان * بی خبر از پاکی روحانیان
 ما برین گردون تُتَفْهَایَنیم * بر زمین آیم و شادروان زَنیم
 عدل نوزیم و عبادت آوریم * باز هر شب سوی گردون بر پریم
 تا شویم اُحْیَوه دَوْرَ زمان * تا نهم اندر زمین امن و امان
 ۲۴۲۵ آن قیاس حالِ گردون بر زمین * راست نآید فرق دارد در کین

در بیان آنک حال خود و مستی خود پنهان باید داشت
 از جاهلان،

بَشْنُو الفَاطِ حَکِیمِ پَرْدَه * سَر هَم‌آنجا نِه که باده خورده
 مست از میخانه چون ضال شد * تَسْخَر و بازیچه اطفال شد
 می‌فند این سو و آن سو هر ره * در گل و می‌خندش هر الهی
 او چنین و کودکان اندر پیش * بی خبر از مستی و ذوق مَبِش
 ۲۴۳۰ خلق اطفال اند جز مست خدا * نیست بالغ جز رهید از هوا
 گفت دنیا لعب و لهو است و شما * کودکان و راست فرماید خدا
 از لعب بیرون رفتی کودکی * بی ذکات روح گی باشی ذکی
 چون جماع طفل دان این شهوتی * که هی رانند اینجا اے فتی
 آن جماع طفل چه نود بازی * با جماع رُستمی و غازی
 ۲۴۳۵ جنگِ خَلقان همچو جنگِ کودکان * جمله بی معنی و بی مغز و مُهان
 جمله با شمشیرِ جویین جنگشان * جمله در لا بَنَفَعی آهنگشان
 جمله شان گشته سواره بر نیی * کین بُراق ماست یا دُلْدُل پَیی

عدل ووزیم (۲۴۲۴) Suppl. in marg. C. L. (۲۴۲۱) A om. Suppl. in marg. C.

چولک از میخانه. مستی (۲۴۲۷) A. Bul. بشنو این بند از حکیم (۲۴۲۶)

از and so L, which has می‌فند او سو سو بر هر ره (۲۴۲۸) A. مستی ضال شد

Bul. ذکای روح (۲۴۲۲) I. کودکان (۲۴۲۱) Bul. در ره (۲۴۲۱) L. Bul. for

با جماعی C (۲۴۲۴). فی‌راید B (۲۴۲۲). زکی. Bul. باشد BL. زکات

زادهٔ خاکِ متور شد چو ماه * زادهٔ آتش نوسِ رُو رُوسیه
 این قیاسات و تخری روزِ ابر * یا شبِ مر قله را کردست حَبَر
 ۲۴۰۵ لیک با خورشید و کعبه پیشِ رُو * این قیاس و این تخری را مجو
 کعبه نادیده مکن رُو زو متاب * از قیاس اللّهُ اَعْلَمُ بِالْأَصْوَابِ
 چون صغیری بشنوی از مرغِ حق * ظاهرش را یادگیری چون سبق
 و انگهی از خود قیاساتی کنی * مر خیالِ محض را ذاتی کنی
 اصطلاحانِ بیست مر ابدال را * که نباشد زانِ خبر اَقوال را
 ۲۴۱۰ مَنطِقُ الطَّيْرِ بَصُوتُ أَمْوَخَتِي * صد قیاس و صد هوس افروختی
 همچو آن رنجور دها از تو خست * گر پندارِ اصابت گشته مست
 کاتبِ آن وحی زانِ آوازِ مرغ * برده ظنی کو بود انبازِ مرغ
 مرغ پری زد مر اورا کور کرد * نك فرو بردش بقعرِ مرگ و درد
 هین بعکسی یا بظنی هر شما * در مینتید از مقاماتِ سما
 ۲۴۱۵ گرچه هارونید و ماروت و فزون * از همه بر بامِ نَحْنُ الصَّافُونَ
 بر بدیهای بدان رحمت کنید * بر منی و خویش بینی کم تنید
 هین مبادا غیرت آید از کین * سرنگون افتید در قعرِ زمین
 هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست * بی امان تو امانی خود کجاست
 آن هی گفتند و دلشان می طپید * بد کجا آید زما رَنعمَ اَلْعَمِید
 ۲۴۲۰ خار خارِ دو فرشته هر نهشت * تا که تخمِ خویش بینی را نِکشت

خیالی L (۲۴۰۸) . پیش او C (۲۴۰۵) . تا بش C (۲۴۰۴) .

همساز مرغ B. همباز مرغ L. زانِ for و آن B (۲۴۱۲) .

The words بقرِ مرگ و درد are obliterated in C and have been suppl. (۲۴۱۴) .

بر منی و خویش بین لعنت B (۲۴۱۶) . هاروتیت L (۲۴۱۵) . in marg.

خویش بین, but the remainder of the line is almost obliterated, and لعنت کنید has been suppl. in marg. The original reading appears to me to have been تید کن. ABL Bul. آن for این (۲۴۱۹) . همه گفتند AL.

نهشت A om. L (۲۴۲۰) .

همچو آهن ز آهنی بی رنگ شو * در ریاضت آینه نی ژنگ شو
 ۲۴۶۰ خویش را صافی کن از اوصافِ خود * تا بیخی ذاتِ پاکِ صافِ خود
 بینی اندر دل علوم انبیا * بی کتاب و بی مُعید و اوستا
 گفت پیغمبر که هست از اُمّت * کو بُود هم گوهر و هم همت
 مرا زان نور بیند جانشان * که من ایشانرا هی بینم از آن
 بی صحیحین و احادیث و رُواة * بلك اندر مشرب آبِ حِیوة
 ۲۴۶۵ سِرِّ اَمْسِنَا لَكُرْدِنَا بدان * رانِ اَصْبَحْنَا عَرَابِنَا بخوان
 و مثالی خواهی از علمِ نهان * قصه گواز رومیان و چینیان

قصه مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری،
 چینیان گفتند ما نقاش نر - رومیان گفتند مارا کَر و قَر
 گنت سلطان امتحان خواهم درین * کر شماها کیست در دعوے گرین
 چینیان و رومیان بحث آمدند * رومیان از بحث در مکث آمدند
 ۲۴۷۰ چینیان گشتند يك خانه بما - خاصه بسپاربد و يك آن شما
 بود دو خانه مقابل دَر بدر * زان یکی چینی ستد روی دگر
 چینیان صد رنگ از شه خواستند * شه خزینه باز کرد آن ناستند
 هر صباحی از خزینه رنگها - چینیانرا راتبه بود انرا عطا

پاك و صاف Bul. (۲۴۶۰) ژنگ for زنگ ABL (۲۴۵۹)

بینم بدان ABL Bul. (۲۴۶۲) پیغامر ABCL (۲۴۶۳) BL Bul. (۲۴۶۴)

After this verse Bul. add: (۲۴۶۰) حیات AB Bul. روایات

بو الوفا گر بود گردی در رواج * لیک با نطق عرب کرده صراح

Heading: Bul. مرا کردن.

In the first hemistich A has روم (۲۴۶۹) کر شما خود کیست L (۲۴۶۸)

اهل روم and so AC in marg. اهل چین و روم چون حاضر شدند BL. و چین در بحث آمدند
 رومیان In the second hemistich ABL Bul. have چینیان با رومیان بحث آمدند Bul.
 پس خزینه AB Bul. (۲۴۷۲) خاص Bul. (۲۴۷۰) در علم واقف تر بدند
 باز کرد اندر پسند L and so C in marg. باز کرد آن ارجمند

حامل‌اند و خود زجهل افراشته * راکب، محمولِ رَه پنداشته
 باش نا روزی که محمولان حق * اسب‌نازان بگذرند از نُه طبق
 ۲۴۴۰ تَعْرِجُ الرُّوحُ إِلَيْهِ وَالْمَلَكُ * مِنْ عُرُوجِ الرُّوحِ يَهْتَرُ النَّفْلُ
 همچو طفلان جمله‌تان دامن‌سوار * گوشه دامن گرفته اسوار
 از حق این الظَّنَّ لَا يَغْنَى رسید * مرکبِ ظن بر فلکها کی دويد
 أَغْلَبُ الظَّنَّيْنِ فِي تَرْجِيحِ ذَا * لَا تُمَارِ الشَّمْسُ فِي تَوْضِيحِهَا
 آنکھی بینید مرکبای خویش * مرکبی سازید ابد از پایِ خویش
 ۲۴۴۵ هُمُ وَفَكَرَ وَحَسَنَ وَادْرَاكَ شَمَا * همچونی دان مرکبِ کودکِ هلا
 علمهای اهلِ دل حمالشان * علمهای اهلِ تن احمالشان
 علم چون بر دل زند باری شود * علم چون بر تن زند باری شود
 گفت ایزد بِحَيْلٍ أَسْفَارُهُ * بار باشد علم کآن نبود زهُو
 علم کآن نبود زهُو بی واسطه * آن نباید همچو رنگِ ماشطه
 ۲۴۵۰ لَيْكُ چُونِ اَيْنِ بَارَرَا نِيكُو كَشِي * بار بر گیرند و بخشندت خوشی
 هین مکش بهر هوا این بارِ علم * نا شوی راکب تو بر رهوارِ علم
 نا که بر رهوارِ علم آبی سوار * بعد از آن افتد ترا از دوش بار
 از هواها کی رهی بی جامِ هُو * اے زهُو قانع شد با نامِ هُو
 از صفت وز نام چه زاید خیال * وآن خیالش هست دلال وصال
 ۲۴۵۵ دَبْدَةُ دَلَالٍ بِي مَدْلُولِ هَيْج * نا نباشد جاده نبود غولِ هِیج
 هیچ نامی بی حقیقت دبدۀ * یا زگاف و لامِ گُلِ گُلِ چیدۀ
 اِسْمِ خواندی رَوِ مُسَمًّى را بچو * مه بیلا دان نه اندر آب جو
 گر زنام و حرف خواهی بگذری * پاک کن خود را زخود هین بکسری

راکب و محمول. obliterated in C and suppl. in marg. ABL Bul. (۲۴۴۸)

تا بینی در درون آبار علم. B Bul. (۲۴۵۱) سازید ایت. ABL (۲۴۴۴)

رهوار بر رهوار علم. AC in marg. A

چه آند. A (۲۴۵۴) Suppl. in marg. C. L om. (۲۴۵۲)

تا ابد هر نقش نوکاید برو * بنماید بی قصورے اندرو
 اهل صیقل رسته اند از بو و رنگ * هر دی بینند خوبی بی درنگ
 نقش و قشیر علم را بگذاشتند * رایت عین الیقین افراشتند
 رفت فکر و روشنایی یافتند * نحر و بحر آشنایی یافتند
 ۲۴۹۵ مرگ کین جمله ازو در وحشت اند * میکند این قوم بر وی ریش خند
 کس نیابد بر دل ایشان ظفر * بر صدف آید ضرر بی برگهر
 گرچه نحو و فقه را بگذاشتند * لیک معو و فقر را برداشتند
 تا نقوش هشت جنت یافتست * لوح دلشان را پذیرا یافتست
 صد نشان از عرش و کرسی و خلا * چه نشان بل عین دیدار خدا

پرسیدن پیغامبر علیه السلام مرزید را امروز چونی و چین بر
 خاستی و جواب گفتن او که أَصَبَحْتُ مُؤْمِنًا يَا رَسُولَ اللَّهِ،
 ۲۵۰۰ گنت پیغمبر صبحی زید را * کَیْفَ أَصَبَحْتُ ای صحابی با صفا
 گنت عِبْدًا مُؤْمِنًا باز اوش گنت * کو نشان از باغ ایمان گر شکفت
 گنت نشنه بوده ام من روزها * شب نخفتستم ز عشق و سوزها
 تا زروز و شب گذر کردم چنان * که از اسپر بگذرد نوک سنان

(۲۴۹۱) ABL Bul. and so C in marg. After this verse L adds:

اهل صیقل رسته اند از رنگ و بو - جمله اشکال بنماید درو

(۲۴۹۴) C probably بحر و نحر, corr. in marg. B بحر و نحر. L بحر و نحر. A و آشنایی.

(۲۴۹۵) L که جمله. (۲۴۹۷) C معو فقر را. (۲۴۹۶) AB Bul. om. L

Instead of this verse AB Bul. have:

برترند از عرش و کرسی و خلا * ساکنان معبد صدق خدا

and so C in marg. L has both verses, the verse برترند الخ coming first.

Heading: Bul. مؤمنًا حقًا.

(۲۵۰۰) ABCL پیغامبر. AB رفیق با صفا, and so corr. in C.

(۲۵۰۱) A باز اوش گنت.

رومیان گفتند فی لون و نه رنگ * در خور آید کاررا جز دفع رنگ
 ۲۴۷۵ در فرو بستند و صیقل می زدند * همچو گردون ساده و صافی شدند
 از دو صد رنگ بی رنگی رهیست * رنگ چون ابرست و بی رنگی مهیست
 هرچ اندر ابرضوینی و تاب * آن زآختر دان و ماه و آفتاب
 چنینان چون از عمل فارغ شدند * از پس شادای دهلها می زدند
 شه در آمد دید آنجا نقشها * می بود آن عقل را وقت لقا
 ۲۴۸۰ بعد از آن آمد بسوی رومیان * پرده را بر داشت روی از میان
 عکس آن تصویر و آن کردارها * زد برین صافی شه دیوارها
 هرچ آنجا دید اینجا به نمود * دیوار از دیده خانه می رود
 رومیان آن صوفیاند ای پدو * بی زتکرار و کتاب و بی هنر
 لبك صیقل کرده اند آن سینها * پاك از آرزو حرص و بخل و کینها
 ۲۴۸۵ آن صفای آینه لا شك دلست * کو نقوش بی عددرا قابلست
 صورت بی صورت بی حد غیب * زآینه دل دارد آن موسی مجیب
 گرچه آن صورت نگنجد در فلک * نه بعرش و کرسی و نی برسمك
 زآنك محدودست و معدودست آن * آینه دل را نباشد حد بدان
 عقل اینجا ساکت آمد با مفضل * زآنك دل با اوست یا خود اوست دل
 ۲۴۹۰ عکس هر نقشی نتابد تا ابد * جز زدل هم با عدد هم بی عدد

دفع رنگ. B Bul. (۲۴۷۴) and so corr. in C. Bul. فی نقش و نه رنگ.

از عمل باز آمدند L Bul. (۲۴۷۸) و صاف آمدند L (۲۴۷۵).

ABL Bul. (۲۴۷۹) و فهمرا و عقلرا, and so C in marg.

ABL Bul. (۲۴۸۰) پرده را بالا کشیدند از میان, and so in marg. C.

L Bul. (۲۴۸۴) پاك ز آرزو. CL (۲۴۸۱) زد بر آن.

AB Bul. (۲۴۸۵) صورت بی منهارا, and so corr. in C. ABL Bul. لا شك for وصف.

AB Bul. (۲۴۸۶) ناقت بر موسی زجیب, and so C in marg. قابلست, and so C in marg.

ABL Bul. (۲۴۸۷) فی بعرش و فرش. آینه دل راست در مضمون جیب L in marg.

B om. (۲۴۸۹) حد بدان L (۲۴۸۸) و درما و سمك, and so C in marg.

AL (۲۴۹۰) بتابد. C (تا) خود. Zآنك after دل.

۲۵۲. او مگر بَنْظُرِ بُنُورِ اللَّهِ بود * کاندرون پوستِ اورا ره بود
 اصلِ آبِ نطفه اسیدست و خوش * لیکِ عکسِ جانِ روی و حبش
 می‌دهد رنگِ اَحْسَنُ التَّقْوِمِ را * تا باَسْئَلِ می‌برد این نیم‌را
 این سخن پایان ندارد باز ران * تا نمایم از قطارِ کاروان
 یَوْمَ تَبْيَضُّ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُ * تُرْكُ و هندورا زکی ماند شُكُوهُ
 ۲۵۲۵ در رَحِمِ پیدا نباشد هند و تُرْكُ * چونك زاید بیندش زار و سترگ
 جمله‌را چون روزِ رستاخیز من * فاش می‌بینم چو خلقان مرد و زن
 هین بگویم با فرو بندم نَفَسِ * لب‌گزیدش مصطفی یعنی که بس
 یا رسول‌الله بگویم سرِّ حشر * در جهان پیدا کنم امروز نشر
 هل مرا تا پرده‌ارا بردرم * تا چو خورشیدی بتابد گوهرم
 ۲۵۳۰ تا کسوف آید زمن خورشیدرا * تا نمایم نخل‌را و بیدرا
 و نمایم رازِ رستاخیز را * نقدرا و نقدِ قلب‌آمیز را
 دستها ببرید اصحابِ شمال * و نمایم رنگِ کفر و رنگِ آل
 و گشایم هفت سوراخِ نفاق * در ضیای ماوِ ب خسف و محاق
 و نمایم من پلاسِ اشنیا * بشنوام طبل و کوسِ انبیا
 ۲۵۳۵ دوزخ و جنات و برزخ در میان * پیش چشمِ کافران آرم عیان
 و نمایم حَوْضِ کَوْنَرِرا بجوش * کاب بر رُوشان زند بانگش بگوش
 و آنك تشنه گردد کونر می‌دوند * يك بیک‌را نامر و گویم کیند

آن گروه (۲۵۲۴) ABL, and so Bul., which has گروه زان گردد and ترك و هندو شهره گردد زان گروه (۲۵۲۴) ABL, and C in marg. After this verse L adds the Heading جواب زید رسول‌را صلى الله عليه وسلم که احوال خلق بر من بویشت بیست می‌بینم عیان از (۲۵۲۶) ABL Bul.

و. (۲۵۲۴) L om. تا نمایم A (۲۵۲۴) and so corr. in C. بر رویش L (۲۵۲۶) دارم عیان L (۲۵۲۵) طبل کوس A Bul. (۲۵۲۴)

لك بیک‌را و نمایم تا کیند AL (۲۵۲۷) B Bul. have:

و آن کسان که تشنه بر گردش دوان * گشته‌اند آن دم نمایم من عیان
 and so AC' in marg.

تا بپوشاند جهانرا نُقطهٔ * خسف گردد آفتاب از سَقَطهٔ
 لب بَند و غَوَرِ درِ بایی نگر * بحر را حق کرد محکوم بستر
 همچو چشمهٔ سَلَسِیل و زَنْجَبِیل * هست در حکمِ بهشتی جلیل
 ۲۵۶۰ چار جویِ جَنّت اندر حکمِ ماست * این نه زورِ ما ز فرمانِ خداست
 هر کجا خواهیم داریمش روان * همچو بحرِ اندر مُرادِ ساحران
 همچو این دو چشمهٔ چشمِ روان * هست در حکمِ دل و فرمانِ جان
 گر بخواند رفت سوی زهر و مار * ور بخواند رفت سوی اعتبار
 گر بخواند سوسِ محسوسات رفت * ور بخواند سوی ملبوسات رفت
 ۲۵۶۵ گر بخواند سوی کَلَباتِ راند * ور بخواند سوی جُزویاتِ ماند
 همچین هر پنج حس چون نایزه * بر مراد و امرِ دل شد جایزه
 هر طَرَفِ کی دل اشارت کردشان * می رود هر پنج حس دامن کشان
 دست و پا در امرِ دل اندر مَلا * همچو اندر کفِ موسی آن عصا
 دل بخواند پا در آید زو برقص * یا گریزد سوی افروغ زرقص
 ۲۵۷۰ دل بخواند دست آید در حساب * با اصابعِ تا نویسد او کتاب
 دست در دستِ نهانی مانده است * او درون تن را برون بَنشاند است
 گر بخواند بر عدو ماری شود * ور بخواند بر ولی باری شود
 ور بخواند کَفچهٔ در خوردنی * ور بخواند همچو گرزِ دَهَمَنی
 دل چه می گوید بدیشان ای عجب * طَرَفهٔ وصاتِ طرفهٔ پنهانی سبب
 ۲۵۷۵ دل مگر مَهرِ سُلیمان یافتست * که مَهارِ پنج حس بر تافتست

and (منخسف) AL Bul. مهر گردد منکف از سَقَطهٔ (۲۵۵۷)

بهشتی خلیل L (۲۵۵۹). دریا می نگر. A Bul. (۲۵۵۸) ' in marg.

In the following passage (vv. ۲۵۶۴-۲۵۷۲) L always
 گر for ور. L Bul. (۲۵۶۵). گر. L Bul. (۲۵۶۴). بخواند for خواهد.

بر مراد امر. Bul. نایزه. B (۲۵۶۶). جس جزویات. ABL Bul.

یا اصابع C (۲۵۷۰). and so corr. in C. دست موسی. ABL Bul. (۲۵۶۸)

گرز for کُند L (۲۵۷۲). بر ولی باری شود C (۲۵۷۲)

می‌ساید دوششان بر دوش من * نعره‌شان می‌رسد در گوش من
 اذل جنت پیش چشم ز اختیار * در کشید یگدگرا در کنار
 دست همدیگر زیارت می‌کنند * وز لبان هر بوسه غارت می‌کنند
 گر شد این گوشت زبانگ واه واه * از خسان و نعره و حسرنه
 این اشاره‌است گویم از نُغُول * لبك می‌نرسم زآزار رسول
 همچنین می‌گفت سرمست و خراب * داد پیغمبر گریه‌انش بتاب
 گفت هین در کش که اسبت گرم شد * عكس حق لا یَسْتَحِی زد شرم شد
 آینه تو جست بیرون از غلاف * آینه و میزان کجا گوید خلاف
 آینه و میزان کجا بندد نفس * بهر آزار و حیای هیچ کس
 آینه و میزان محکهای سنی * گر دو صد سالش تو خدمت میکنی
 کز برای من پیوشان راستی * بر فزون بنما و نمناکاستی
 اوت گوید ریش و سَلَت بر مخند * آینه و میزان و آنکه ربو و بند
 چون خدا مارا برای آن فراخت * که بما بتوان حقیقت را شناخت
 این نباشد ما چه ارزیم ای جوان * گشایم آیین روی نیکوان
 لبك در کش در نمد آینه‌ها * گر تجلی کرد سینا سینه‌ها
 گفت آخر هیچ گنج در بغل * آفتاب حق و خورشید ازل
 هم بغل را هم دغل را بر دَرَد * فی جنون ماند پیشش فی خَرَد
 گفت لبك اصْبَع چو بر چشمی نهی * بیفی امر خورشید عالم را نهی
 لبك سر انگشت پرده ماه شد * وین نشان سانری اللّه شد

(۲۵۴۰) AB Bul. از لبان. After this verse B inserts verse ۲۵۴۷, with آنك for
 از آزار. A (۲۵۴۲). زیانگ آه آه. ABL Bul. (۲۵۴۱). وآنك.

(۲۵۴۲) ABCL پیغامبر کنی. (۲۵۴۷) ABL Bul. خدمتها کنی. and so C in marg.

(۲۵۴۹) L ربو و بند. Bul. دیو بند. A اوش گوید.

(۲۵۵۲) Suppl. in marg. C. BC کز تجلی. (۲۵۵۴) ABL Bul. هم دغل را هم بغل را.

(۲۵۵۵) L لبك اصع. AB لبك.

(۲۵۵۶) L لبك for سانری شاه. B Bul.

آنکهان بنگر تو بدکردار را * صنعهای کاشف الأسرار را
گشت ساقی خواجه از آب حمیم * مر غلامان را و خوردند آن زیم
۲۵۹۵ بعد از آن می‌راندشان در دشتها * می‌دویدند میانه کشتهها
قی در افتادند ایشان از عنا * آب می‌آورد زیشان میوها
چونک لقمان را در آمد قی زناف * می برآمد از درونش آب صاف
حکمت لقمان چو داند این نمود * پس چه باشد حکمت ربّ الوجود
یومر تملی السرایر کُلّها * بان منکم کامن لا یُنتهی
۲۶۰۰ چون سَفُوا مَاءَ حَمِيمًا قُطِعَتْ * جُمْلَةُ الْأَسْتَارِ مِمَّا أَفْطَعَتْ
نار از آن آمد عذاب کافران * که حَجَرًا نار باشد امتحان
آن دل چون سنگِ مارا چند چند * نرم گفتمیم و نمی‌پذرفت پند
ریشی بدرا داروی بد یافت رگ * مر سر خرا سزد دندانِ سگ
الْخَبِيثَاتِ لِلْخَبِيثِينَ حکمتست * زشت را هم زشت جُفَتْ و بانست
۲۶۰۵ پس تو هر جفتی که می‌خواهی برو * محو و هم‌شکل و صفاتِ دوست شو
نور خواهی مُسْتَعِدَّ نور شو * دُور خواهی خویشین و دُور شو
ور ری خواهی ازین سخن خرب * سر مکش از دوست و آسجد و اقترِب

بقیه قصه زید در جواب رسول علیه السلام،

این سخن پایان ندارد خیز زید * بر بُراقِ ناطقه بر بند قید
ناطقه چون فاضح آمد عیبرا * می‌دراند پردهای غیبرا

(۲۵۹۵) ABL Bul. علا و می‌دویدند آن من تحت و علا and so C in marg. After this verse

Bul. adds: آنجان گشتند در صحرای دوان * شد غلمان قی و استراغشان

ABCL (۲۶۰۰) افضعت. Bul. افضعت. السرایر (۲۵۹۹) ABCL.

ABCL Bul. (۲۶۰۴) نرم میگفتمیم و نپذرفت. L چون سنگ را ما. Bul. (۲۶۰۲)

و. A om. (۲۶۰۵) ABCL Bul. (۲۶۰۴) صفات او شو. AB Bul. هم‌شکل صفات L. هر راهی که L (۲۶۰۵)

Heading: L has: زید رسی در جواب زید رسی علیه و سلم

و. Bul. (۲۶۰۹) آید. الله عه

پنج حسّ از برون میسورِ او * پنج حسّ از درون مأمورِ او
 ده حس است و هفت اندام و دگر * آنچه اندر گشت ناید می‌شمر
 چون سلیمانی دلا در مهتره * بر پری و دیو زن انگشتی
 گر درین مُلکت بری باشی زریو * خاتم از دست تو نستاند سه دیو
 ۲۵۸۰ بعد از آن عالم بگیرد اسم تو * دو جهان محکوم تو چون جسم تو
 ور زدست دیو خانم را ببرد * پادشاهی فوت شد بخت ببرد
 بعد ز آن یا حسرتا شد با عباد * بر شما محنوم تا بوم التّناد
 ور تو ریو، خوشتن را مُنکری * از ترازو و آینه گی جان بری

متمم کردن غلامان و خواجه‌تاشان مر لقا ترا کی آن میوهای
 ترونده که می‌آوردیم او خورده‌است،

بود لقمان پیشِ خواجه خوشتن * در میان بندگانش خوارتن
 ۲۵۸۵ می‌فرستاد او غلامان را بیاغ * تا که میوه آیدش بهر فراغ
 بود لقمان در غلامان چون طفیل * پُر معانی نیره صورت همچو لیل
 آن غلامان میوهای جمع را * خوش بخوردند از نهیب طعرا
 خواجه را گفتند لقمان خورد آن * خواجه بر لقمان تَرش گشت و گران
 چون تنحصّ کرد لقمان از سبب * در عتاب خواجه‌اش بگشاد لب
 ۲۵۹۰ گفت لقمان سیدا پیش خدا * بنده خاین نباشد مرتضا
 امتحان کن جمله‌مان را ای کریم * سیرمان در ده تو از آب حمیم
 بعد از آن مارا بصحرایی گلان * تو سواره ما پیاده می‌دوان

۲۵۷۱) A ادم دگر. ۲۵۷۲) از برون منشور او. bis. پنج حس اند L (۲۵۷۶)

۲۵۸۲) In the first hemistich. مخنوم CL (۲۵۸۲). زاسم تو L (۲۵۸۰)

ABL Bul. have مکر خود را گر تو انکار آوری and so C in marg.

۲۵۸۸) B خواجه لقمان. Bul. تَرش کرد. ۲۵۸۵) Bul. میوه آردش.

۲۵۹۲) L Bul. گلان for بران. ۲۵۹۱) AL سوار و ما. L سیر ما. جمله مارا (۲۵۹۱)

شد خیال غایب اندر سینه زفت * چونك شد حاضر خیال او برفت
 گر سمای نور بی بارید نیست * هم زمین نار بی بالید نیست
 یُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ یَٰبَیْدُ مَرَا - زَانِ بَیْسَمِ رُوزَنْ فَاثِ سَرَا
 گر گشایم روزنش چون روزِ صور * چون بگویم هَلْ تَرَىٰ فِیْهَا فُطُور
 ۲۶۳۰ تا درین ظلمت تحرّیها کنند * هر کسی رُو جانبی می آورند
 مدّتی معکوس باشد کارها * شهنه را دزد آورد بر دارها
 تا که بس سلطان و عالی همّتی * بنده بنده خود آید مدّتی
 بندگی در غیب آمد خوب و گش * حظّ غیب آمد در استعباد خوش
 گو که مدح شاه گوید پیش او * تا که در غیبت بود او شرم رُو
 ۲۶۳۵ قلعه داری کز کنار مملکت * دور از سلطان و سایه سلطنت
 پاس دارد قلعه را از دشمنان * قلعه نفروشد بمال بی کران
 غایب از شه دم کنار نگرها * همچو حاضر او نگه دارد وفا
 نزد شه بهتر بود از دیگران * که بخدمت حاضرند و جان فشان
 پس بضیبت نیم ذره حظّ کار * به که اندر حاضری زان صد هزار
 ۲۶۴۰ طاعت و ایمان کنون محمود شد * بعد مرگ اندر عیان مردود شد
 چونك غیب و غایب و روپوش به * پس دهان بر بند ما خاموش به
 ای برادر دست و دار امر سخن * خود خدا پیدا کند علم لَدُنْ

and so corr. in C. حاضر شد. ABL Bul. سینه مت C. خیال غیب A. خیالی غایب C (۲۶۳۶)
 The following words have been altered in C. The original reading
 may have been خیال دوست رفت. (۲۶۳۸) A om. (۲۶۳۹) A om. BL

Bul. in the first hemistich: چون شکافم آینه را در ظهور: and so corr. in marg. C.

(۲۶۴۰) ABL Bul. تحرّی گسترند: and so in marg. C.

(۲۶۳۶) In L the hemistichs are transposed.

(۲۶۳۸) ABL Bul. پیش شه او به بود: and so in marg. C.

(۲۶۴۱) AB Bul. و لب خاموش به: and so L, which om. و. In C لب is
 written above ما.

۳۶۱۰ غیب مطلوب حق آمد چند گاه * این دُهل زرا بران بر بند راه
 نگ مران در کش عنان مستور به * هرکس از پندار خود مسرور به
 حق می خواهد که نومیدان او * زین عبادت هم نگردانند رُو
 هم بر او میدے مشرف می شوند * چند روزے در رکابش می دوند
 خواهد آن رحمت بتابد بر همه * بر بد و نیک از عوم، رحمه
 ۳۶۱۵ حق می خواهد که هر میر و اسیر * با رجا و خوف باشند و حذیر
 این رجا و خوف در پرده بود * تا پس این پرده پرورده شود
 چون دریدی پرده کو خوف و رجا * غیبر اند کَر و فَر و اَبَلا
 بر لب جو بُرد ظنی یک فتا * که سَلَمَناست مای گیر ما
 گر و بست این از چه فردست و خفست * ورنه سیمای سلیمانیش چیست
 ۳۶۲۰ اندرین اندیشه می بود او دُودِل * تا سلیمان گشت شاه و مُسْتَقِل
 دیو رفت از مُلک و تخت او گریخت * تیغ بختش خون آن شیطان بریخت
 کرد در انگشت خود انگشتی * جمع آمد لشکر دیو و پرے
 آمدند امر بهر نظاره رجال * در میانشان آنک بُد صاحب خیال
 چونک کف بگشاد و دید انگشتی * رفت اندیشه و نحرے یکسرے
 ۳۶۲۵ بَالک آنگاه است کآن پوشیده است * این نحری از پی نادیده است

(۳۶۱۲) After this verse L adds:

م مشرف در عبادتهای او * مشغول گشته بطاعتهای او

(۳۶۱۴) AB برامیدی I. بامیدی Bul. م باومیدی (۳۶۱۶) Bul. پرورده بود.

(۳۶۱۷) B Bul. ملا. کَر و فَرّی بر ملا. and so A (which has فَرّ), and C in marg. L

و مای گیر C (۳۶۱۸). کَر و فَرّ اندر ملا.

(۳۶۲۰) Bul. om. و. L و شاء مستقل.

(۳۶۲۱) In A the hemistichs are transposed.

(۳۶۲۴) ABL Bul. چون در انگشتش بدید انگشتی. and so C in marg. ABL Bul.

و گانش، and so corr. in C.

(۳۶۲۵) ABL Bul. و م آنگاهست، and so corr. in C.

گفتن پیغامبر علیه السلام مر زید را که این سر را فاش تر ازین
مگو و متابعت نگاه دار،

گفت پیغمبر که أَصْحَابِ نُجُوم * رهروان را شمع و شیطان را رُجُوم
هر کسی را گر بُدی آن چشم و زور * کو گرفتی ز آفتاب چرخ نور
هیچ ماه و اخترے حاجت نبود * که بُدے بر آفتابی چون شُهود
ماه می گوید بَخاک و ابر و نَمی * من بشر من مِثْلُکُمْ یُوحِیَ اِلَیَّ
۲۶۶۰ چون شما تار یک بودم در نهاد * وخی خورشیدم چنین نورے بداد
ظلمتی دارم بِنسبت با شُوس * نور دارم بهر ظلماتِ نفوس
ز آن ضعیفم تا تو نابی آورے * که نه مرد آفتاب انورے
همچو شهد و سرکه درم بافتم * نا ببیماری جگر ره یافتیم
چون زعلت و رهیدی اے رهین * سرکه را بگذار و میخور انگین
۲۶۶۵ تختِ دل معبور شد پاک از هوا * بر وی اَلرَّحْمٰنُ عَلٰی اَلْعَرْشِ اَسْتَوٰی
حکم بر دل بعد ازین بی واسطه * حق کند چون یافت دل این رابطه
این سخن پایان ندارد زید کو * تا دهم پندش که رسوایی مجو

باز گشتن بحکایت زید،

زید را اکنون نیایی کو گریخت * جَست از صفِ نعال و نعل ریخت

پیغامبر ABC (۲۶۵۶) . B Bul. om. In A this verse is followed by another which is evidently a variant: (۲۶۵۸)

کی ستاره حاجتستانی ای ذلیل * که بدی بر نور خورشید او دلیل

B Bul. have the second verse, and it also occurs in marg. C. The first verse has been stroked out in C. (۲۶۵۹) AB Bul. من بشر بودم ولی . بابر و خاک C

تا سوی ریج جگر B Bul. تا بامراض جگر C (۲۶۶۴) . یوحی الی , and so corr. in C. (۲۶۶۵) Bul. بر وی . for ین که . and so corr. in C.

Heading: ABL Bul. رجوع بحکایت .

بس بود خورشید را رویش گواه * آئی شئی اعظم الشاهد الیه
 نه بگویم چون قرین شد در بیان * هم خدا و هم ملک هم عالمان
 ۳۶۴۵ یشهد الله والملك واهل العلوم * انه لا رب الا من يدوم
 چون گواهی داد حق که بود ملک * تا شود اندر گواهی مشترک
 زانک شعشاع و گواهی آفتاب * بر نتابد چشم و دل های خراب
 چون خفاشی کو تف خورشید را * بر نتابد بسکلد او میدرا
 پس ملایک را چو ما هم بار دان * جلوه گر خورشید را بر آسمان
 ۳۶۵۰ کین ضیا ما ز آفتابی یافتیم * چون خلیفه بر ضعیفان یافتیم
 ماه نو یا هفت روزه یا که بدر * مرتبه هر یک ملک در نور و قدر
 زاجحه نور ثلاث او رباع * بر مراتب هر ملک را آن شعاع
 همچو پرهای عقول انسیان * که بسی فرقتشان اندر میان
 پس قرین هر بشر در نیک و بد * آن ملک باشد که هم قدرش بود
 ۳۶۵۵ اعشی کو مادرا هم بر نتافت * اختر اندر رهبری بر وے بتافت

(۳۶۴۴) Bul. خود for چون.

(۳۶۴۵) L om. و before اهل.

(۳۶۴۷) ABL Bul. حضور آفتاب, and so corr. in C.

(۳۶۴۸) L Bul. بگلد امید را.

(۳۶۴۹) B هزار دان L. چو ماهان بار دان.

(۳۶۵۱) ABL Bul. چون مه نو یا سه روزه یا که بدر, and so corr. in C. BL Bul.

نور قدر AC, هر ملک دارد کمال و نور و قدر.

(۳۶۵۲) B om.

(۳۶۵۴) ABL Bul. که ماندش بود, and so C in marg. The order of this and the two preceding verses in C is ۳۶۵۴, ۳۶۵۳, ۳۶۵۲, and in L ۳۶۵۳, ۳۶۵۴, ۳۶۵۲.

(۳۶۵۵) AB Bul.

چشم اعش چو یک خور را بر نتافت * اختر اورا شمع شد تا ره یسافت
 and so corr. in C. L in the second hemistich نور خور را بر نتافت.

چيست جان كندن سوي مرگ آمدن * دست در آب حياتي نازدن
 خلق را دو ديه در خاك و مات * صد گمان دارند در آب حيات
 جهد كن تا صد گمان گردد نود * شب برو ورتو بجسي شب رود
 ۲۶۹۰ در شب نار يك جوي آن روز را * پيش كن آن غلب ظلمت سوز را
 در شب بدرنگ بس نيكي بود * آب حيوان جنت نار يكي بود
 سر زختن كي توان بر داشتن * با چين صد تخم غلت كاشتن
 خواب مرده لقمه مرده يار شد * خواجه خفت و دزد شب بر كار شد
 تو نغی دانی كه خصانت كيند * ناربان خصم وجود خاكيند
 ۲۶۹۵ نار خصم آب و فرزندان اوست * همچنان كه آب خصم جان اوست
 آب آتش را كشد زيرا كه او * خصم فرزندان است و عدو
 بعد از آن اين نار نار شهنوست * كاندرو اصل گناه و زلست
 نار بيروني با بي بفسرد * نار شهوت تا بدوزخ مي برد
 نار شهوت مي نيار آمد باب * زانك دارد طبع دوزخ در عذاب
 ۲۷۰۰ نار شهوت را چه چاره نور دين * نوركم اطفاء نار الكافرين
 چه كشد اين نار را نور خدا * نور ابراهيم را ساز اوستا
 تا ز نار نفس چون نمرود تو * وا رهد اين جسم همچون عود تو
 شهوت نار براندن كم نشد * او بماندن كم شود بي هيچ بد
 تا كه هيضم مي نهی بر آشي * گي بمبرد آتش از هيضم گشي

چون. L. جوی for جو AB (۲۶۹۰)

(۲۶۹۲) In B this verse precedes v. ۲۶۹۰, but is repeated after v. ۲۶۹۱.

(۲۶۹۵) After this verse Bul. adds:

آب را هم جبرا خصمت دار * دارا آست عنوی چشكار

(۲۶۹۷) Bul. ذلست.

(۲۷۰۰) In C vv. ۲۷۰۰ and ۲۷۰۱ are transposed, but corr. in marg.

(۲۸۲) C orig. تهری and probably باری, corr. above.

(۲۷۰۵) A از هيضم گشي.

نو که باشی زید هم خود را نیافت * همچو اختر که برو خورشید نافت
 ۲۶۷۰ فی ازو نقشی بیایی فی نشان * فی گهی یایی برام که گشان
 شد حواس و نُظْمی با پایانِ ما * محوِ علم و دانش سلطانِ ما
 حسها و عقیقاتشان در درون * موج در موج کدینا مُحَضَّرُونَ
 چون شب آمد باز وقت بار شد * انجم پنهان شد بر کار شد
 بیشتانرا و دهد حق هوشها * حلقه حلقه حلقها در گوشها
 ۲۶۷۵ پای کوبان دست افشان در ثنا * ناسر نازان رَسَا اَحْبَبْنَا
 آن جلود و آن عظام ریخته * فارسان گشته غبار انگشته
 حمله آرند از عدم سوس وجود * در قیامت هر شکور و هر کسود
 سر چه می پیچی کنی نادیده * در عدم زاوّل نه سر پیچیده
 در عدم افشوده بودی پای خویش * که مرا که برگد از جای خویش
 ۲۶۸۰ می نیبی صُنع ربانیت را * که کشید او موی پشانی را
 تا کشیدت اندرین انواعِ حال * که نبود در گمان و در خیال
 آن عدم اورا هماره بنده است * کار کن دیو سلیمان زنده است
 دیو می سازد جَنان کاتجواب * زهره فی تا دفع گوید یا جواب
 خویش را بین چون هی لرزی زیم * مر عدم را نیز لرزان دان مقیم
 ۲۶۸۵ ورنه دست اندر مناصب می زنی * هم زترس است آن که جانی می کنی
 هر چه جز عنقِ خدای احسن است * گر شکرخوار است آن جان کندن است

ناطقه L. شد حواس و ناطقه تابان ما. AB Bul. (۲۶۷۱) تو کی باشی A. (۲۶۶۹)

and so corr. in C. محو مور دانش ABL Bul. نُظْمی و before C. پایان ما

with که written over چون شب باز وقت یار شد A. (۲۶۷۴) و لدینا C. (۲۶۷۲)

B. چون که شب با طلمت خود یار شد. i. e. وقت written over ظلمت خود and چون
 and so C in marg. In C part of the first hemistich چون بیاید صبح وقت بار شد
 has been obliterated and only the words وقت بار شد are now legible.

کمی بر کند A. (۲۶۷۶) در عدم اوّل Bul. چه پیچی میکنی L. (۲۶۷۸)

زنه است C. بنه است C. (۲۶۸۲) تا کشیدن B. (۲۶۸۱) او for از A. (۲۶۸۰)

شکر خائست L. خدایی C. (۲۶۸۱) هم زترست Bul. (۲۶۸۵)

۲۷۱۰ خلق گفتندش که در بگشوده‌ام * ما سخنی واهل فُتُوت بوده‌ام
گفت نان در رَسَم و عادت داده‌اید * دست از بهر خدا نگشاده‌اید
بهرِ فخر و بهرِ بَوش و بهرِ ناز * نه از برای نرس و نقوی و نیاز
مالِ تخمست و بهرِ شوره منه * تیغرا در دستِ هر رهنِ مه
اهل دین را باز دان از اهل کین * همنشین حق بجو با او نشین
۲۷۲۰ هر کسی بر قوم خود ایشار کرد * کاغه پندارد که او خود کار کرد

خُدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه و انداختن علی شمشیرا از دست

از علی آموز اخلاص عمل * شیرِ حق را دان مطهر از دغل
در غزا بر پهلوانی دست یافت * زود شمشیری بر آورد و شتافت
او خدو انداخت بر روی علی * افتخار هر نبی و هر ولی
آن خدو زد بر رخِ که روی ماه * سجد آرد پیش او در سجده گاه
۲۷۲۰ در زمان انداخت شمشیر آن علی * کرد او اندر غزاش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل * وز نمودن عفو و رحمت بی عمل
گفت بر من تیغ نیز افراستی * از چه افگندی مرا بگذاشتی
آن چه دیدی بهتر از پیکارِ من * نا شدستی سُست در اِشکارِ من
آن چه دیدی که چنین خشت نشست * تا چنان برقی نمود و باز جَست
۲۷۳۰ آن چه دیدی که مرا زان عکس دید * در دل و جان شعله آمد پدید
آن چه دیدی برتر از کُون و مکان * که به از جان بود و بخشیدم جان
در شجاعت شیرِ رَسانستی * در مروّت خود که داند کبستی

خواجه پندارد L (۲۷۲۰) . نان for آن A (۲۷۱۶)

Heading: L خبوا ساختن.

خبو L (۲۷۲۲) . در روی AB . حبو L (۲۷۲۴)

خود کی داند A (۲۷۲۲) . نا شدی تو ست ABL Bul. (۲۷۲۸)

۲۷۰۰ چونک هیزم باز گیری نار مُرْد * زَانک تقوی آب سوی نار بُرْد
گی سیه گردد ز آتش رویِ خوب * کو نهد گل گونه از تقویِ اَلْقُلُوب

آتش افتادن در شهر بایام عمر رضی الله عنه،

آتشی افتاد در عهدِ عُمَر * همچو چوب خشک میخورد او حجر
در فتاد اندر بنا و خانها * نا زد اندر پیرِ مرغ و لانهها
نیم شهر از شعلها آتش گرفت * آب می ترسید از آن و می شگفت
۲۷۱۰ مشکهای آب و سرکه می زدند * بر سر آتش کسان هوشمند
آتش از استیزه افروین می شدی * می رسید او را مدد از بی حدی
خلق آمد جانبِ عُمَر شتاب * کانش ما می نبرد هیچ از آب
گفت آن آتش ز آیاتِ خداست * شعله امر آتشِ ظلم شامت
آب بگذارید و نان قسمت کنید * بخل بگذارید اگر آل منید

(۴۷۰۷) After this verse L adds:

نار باکانرا ندارد خود زیان * که زخاشاکی شود دریا بهان
هرکه ترناک خدائی را نخورد * گر خورد زهری مگویش کو ببرد
گر طبیعت گوید ای رنخور زار * از زفر پرهیز کن پس هوش دار
گر جوابش گوئی از جهل ای سقیم * پس چرا تو میخوری بی ترس و بیم
آب چشم خویش ریزان شد فزون * آب خم بین خود بخوردن شد نگون
خور کند رنخور را رنخورتر * و آنکه معورست خود معورتر
گودش در دل حکیم مهربان * که قیاسی کرده چون ابلهان
در تو علت می فروزد همچو سار * هین ممکن با نار هیزم را تو یار
زین دو آتش خانهات ویران شود * فال زده ازو بی جان شود
درمن ار نار نیست هست آن همچونور * نار صحت در تن افزایشد حضور
نور صحت چون فزاید در وجود * بی زبانی تن برد صد گونه سود

(۴۷۱۲) ABL Bul. بجل شامت, and so corr. in C.

آب و سرکه چیست B (۴۷۱۴) and so C in marg. Bul. آب چبود بر عطای نان تید

مان قسمت کنید, and so A in marg.

وَأَنْ يَكِي سَه مَاهِ مِیْیَنْدِ بَہِم * اِیْنِ سَه کَسِ بَنْشَستَہِ یَکِ مَوْضِعِ نَعَمِ
چشمِ ہر سَه باز و گوشِ ہر سَه تِیز * در نو آویزان و از من در گریز
۲۷۵۵ سَحَرِ عِیْنِستِ اِیْنِ عَجِبِ لَظْفِ خَنِیست * بَرِ نو نَفْشِ کَرگِکِ و بَرِ مَنِ یوسِفِیست
عَالَمِ ار ہژدہ ہزارست و فزُون * نِیستِ اِیْنِ ہِجْدِ بَہَرِ چِشْمِی زِیُونِ
رازِ بَگْشا اے عَلِیُّ مَرْضَی * اِیْ پَسِ سُوِّ اَلْفَضَا حُسْنِ اَلْفَضَا
بَا نُو وَا گو آئِجِ عَقْلَتِ یافَنْست * یَا بَگویمِ آئِجِ بَرِ مَنِ نَافَنْست
از نو بَرِ مَنِ نَافَتِ پَنہانِ چُونِ کَنی * بی زَبانِ چُونِ مَہِ پَرِ نو مِیْزَنی
۲۷۶۰ لَیْکِ اِگَرِ در گفْتِ آیدِ قَرصِ مَہِ * شَبِروانِرا زودتر آردِ بَراہِ
از غلطِ اِیْمَنِ شُونَدِ و از ذَہولِ * بانگِ مَہِ غَالِبِ شُودِ بَرِ بانگِ غولِ
مَہِ بی گفْتَنِ چُو باشد رَہْمَا * چُونِ بَگویدِ شُدِ ضِیا اِنْدَرِ ضِیا
چُونِ تُو بَایِ اَنْ مَدِیْنَةُ عَلَمِرا * چُونِ شَعاعِی اَفْتابِ حَلَمِرا
باز باشِ اِیْ بابِ بَرِ جَوایِ بابِ * نَا رَسَدِ از نو قُشُورِ اِنْدَرِ لُبابِ
۲۷۶۵ باز باشِ اِیْ بابِ رَحْمَتِ نَا اَبَدِ * بَا رِگاہِ مَہِ لَہِ کُفُوًا اَحَدِ
ہر ہوا و ذَرَّةً خُودِ مَنظَرِیست * نَاگَشادہِ کِیْ گُودِ اَنْجَا درِیستِ
نَا بَنگَشایدِ درِیْ را دِیدِبانِ * درِ درُونِ ہر گَزِ نَجَبِدِ اِیْنِ گِمانِ
چُونِ گَشادہِ شُدِ درِیْ حِیرانِ شُودِ * بَرِ بَرُویدِ بَرِ گِمانِ پَرانِ شُودِ
غافلِ نَاگَہِ بُویرانِ گَنجِ یافْتِ * سُوِیْ ہر وِیرانِ از اَنْ پَسِ مِیْشَنافْتِ

از وی در گریز C. و ہر سہ تیز C (۲۷۵۴) corr. above.

چشم زبون AC. ہجہ ہزارست AL (۲۷۵۶). و. A om. ای عجب A (۲۷۵۵).

ہجہ ہر ہژدہ for ہجہ. and so Bul., with ہر نظراً نیست اِن ہجہ زبون C. B. corr. in C.

پس for بی C. بگشای A (۲۷۵۷). ABL Bul. (۲۷۵۶).

از تو بر من نافت چون داری نہان * میفشانی نور چون مہ بی زبان

and so C in marg. C (۲۷۶۴) قشور for قصور, corr. in marg.

دیدبان BL Bul. (۲۷۶۷). گانجا. کی for کہ. AB Bul. (۲۷۶۶) BL Bul.

امید, and so L Bul., which have امید و طبع پَران شُود AB (۲۷۶۸).

C in marg. Suppl. in marg. C. (۲۷۶۹)

در مروت ابرِ موسی بنیه * کآمد از وی خوان و نان بی‌شیه
 ابرها گندم دهد کآنها بجهد * پخته و شیرین کند مردم چو شهد
 ۲۷۳۵ ابرِ موسی پسرِ رحمت برگشاد * پخته و شیرین بی زحمت بداد
 از برای پخته‌خوارانِ گرم * رحمتش افراشت در عالم عَلم
 تا چهل سال آن وظیفه و آن عطا * کم نشد يك روز از آن اهلِ رجا
 تا هم ایشان از خسینی خاستند * گدَنا و نَره و خَس خواستند
 اُمّتِ احمد که هستید از کرام * تا قیامت هست باقی آن طعام
 ۲۷۴۰ چون آيیتُ عِنْدَ رَبِّي فاش شد * يُطْعَمُ و يُسْقَى کنايت زآش شد
 هیچ بی تأویل ابن را در پذیر * تا در آید در گلو چون شهد و شیر
 زانک تأویلت و داد عطا * چونک ببند آن حقیقت را خطا
 آن خطا دیدن زضعفِ عقلِ اوست * عقلِ کل مغزست و عقلِ ما چو پوست
 خویش را تأویل کن نه اخبار را * مغز را بد گوئی نی گلزار را
 ۲۷۴۵ ای علی که جمله عقل و دیده * شمه و گو امر آنچه دیده
 تیغِ حِلْمَتِ جانِ مارا چاک کرد * آبِ عِلْمَتِ خَاکِ مارا پاک کرد
 باز گو دانم که این اسرارِ هُوست * زانک بی شمشیر کشتن کارِ اوست
 صانعِ بی آلت و بی جارحه * واهبِ این هدیه‌ای راجحه
 صد هزاران می چشاند هوش را * که خبر نبود دو چشم و گوش را
 ۲۷۵۰ باز گو ای بازِ عرشِ خوش‌شکار * تا چه دیدی این زمان از کردگار
 چشمِ نو ادراکِ غیب آموخته * چشمهای حاضران بر دوخته
 آن یکی ماهی می‌بیند عیان * و آن یکی تاریک می‌بیند جهان

افراخت. AB Bul. (۲۷۳۶) و بی زحمت. Bul. (۲۷۳۵)

(۲۷۳۷) C از اهل رجا with آن suppl. above.

(۲۷۳۹) BL هستند. In C the penultimate letter is unpointed.

(۲۷۴۲) A این حقیقت را. (۲۷۴۱) ABL Bul. و، و عقل جزو پوست. and so corr. in C.

(۲۷۴۸) L هدیه‌ای فاتحه. After this verse L adds:

صد هزاران می چشاند روح را * که خبر نبود دهان را ای فنی

وَأَن رَهِیْ كَہ بَختہ سازد میوہ را * وَأَن رَهِیْ كَہ دل دہد كالیوہ را
 باز گو اے بازِ پَرِ افروختہ * با شہ و با ساعدش آموختہ
 باز گو اے بازِ عنقاگیرِ شاہ * ای سپاہِ اشکن بخود فی با سپاہ
 اَمّتِ وحّدی یکی و صد ہزار * باز گو ای بندہ باز ترا شکار
 در محلّ فہر این رحمت زچِست * از دہارا دست دادن راہِ کیست

حواہ گفتن امیر المؤمنین کہ سبب افگدن شمشیر از
 دست چہ بود در آن حالت،

گفت من تیغ از پی حق میزنم * بندہ حَقِّم نہ مأمورِ تنم
 شیرِ حَقِّم نیستیم شیرِ ہوا * فعلِ من برد دینِ من باشد گوی
 مَا رَمِيتَ إِذْ رَمِيتُمْ در حِراب * من چو تیغ وَأَن زنہ آفتاب
 ۲۷۹ رختِ خود را من زرّہ برداشتم * غیرِ حق را من عدم انگاشتم
 سایہ اُم کدخدایم آفتاب * حاجبِ من نیستیم اورا حجاب
 من چو تیغ پُر گہرہای وصال * زنہ گردانم نہ کُشتہ در قتال
 خونِ نپوشد گوہرِ تیغِ مرا * باد از جاگی برد میخِ مرا
 گہ نیم گوہرِ زحلم و صبر و داد * کود راگی در رباید تند باد
 ۲۷۹۵ آنک از بادی رود از جا خسیست * زَانکِ بادِ ناموافقِ خود بسیست
 بادِ خشم و بادِ شہوتِ بادِ آرز * برد اورا کہ نمود اہلِ نماز

(۲۷۸۲) ABL Bul. آن رَہی in the first hemistich.

(۲۷۸۸) After this verse Bul. adds:

رامی آست و کمان و تیر من * فاطع آست صورتِ شمشیر من

ز آفتاب A. کدخدایم Bul. سایہ اُم من L (۲۷۹۱). در جواب AL (۲۷۸۹)

بسی است C. خسی است C (۲۷۹۵). Bul. نکنہ (۲۷۹۲)

After this verse L adds: A (۲۷۹۶)

باد کمر و باد کینہ بادِ ناز * برد آن خس کو بود اہلِ یاز

بادِ حرص و بادِ تیغ و بادِ حلم * برد اورا کو بود از اہلِ علم

In the second verse حلم should be written خلم.

۲۷۷. تا زدرویشی نیای تو گهر * کی گهر جوی زدرویشی دگر
 سالها گر ظن دود با پایِ خویش * نگذرد ز اشکافِ بینهای خویش
 غیرِ بینی هیچ می بینی بگو * چون بینی گر کنی بینی بگو

سؤال کردن آن کافر از علی کرم الله وجهه که چون بر چون
 منی مظفر شدی شمشیر را از دست چون انداختی،

گفت فرما یا امیر المؤمنین * تا بچند جان بتن در چون جنین
 چون جنین را نوبت تدبیر رو * از ستاره سوے خورشید آید او
 ۲۷۷۵ چونك وقت آید که گیرد جان جنین * آفتابش آن زمان گردد مُعین
 این جنین در جنبش آید ز آفتاب * کافتابش جان می بخشد شتاب
 از دگر انجم بجز نقشی نیافت * این جنین تا آفتابش بر نتافت
 از کدامین ره تعلق یافت او * در رَحِم با آفتابِ خوبرو
 از ره پنهان که دور از حس ماست * آفتاب چرخ را بس راهاست
 ۲۷۸۰ آن ره که زر بیابد قوت ازو * و آن ره که سنگ شد باقوت ازو
 و آن ره که سرخ سازد لعل را * و آن ره که برق بخشد نعل را

(۲۷۷۰) Suppl. in marg. C. (۲۷۷۲) AB Bul.

تا بینی نابدت از غیب بو * غیر بینی هیچ می بینی بگو

and so L, which has تا بینی for تا نه بینی. The second hemistich in C has been
 erased and the words تا بینی نابدت از غیب بو suppl. in marg.

Heading: A om. چون before بر. Bul. چون بر من. After the Heading AB add:

بس بگفت آن نومسلمان ولی * از سر مستی و لذت با علی

and so L Bul., which have با علی. The verse is suppl. in marg. C.

(۲۷۷۴) AB Bul. باز فرما. که and so corr. in C. L.

(۲۷۷۴) ABL Bul. هفت اختر هر جنین را مدتی * می کند ای جان بوبت خدمتی

and so C in marg. (۲۷۷۵) Suppl. in marg. C. BL Bul. جان گیرد.

(۲۷۸۰) C سبزه for سنگ, corr. above. (۲۷۸۱) ABL Bul. آن ره in the

first hemistich. A سرخ for چرخ.

کین یک لفظی شود از خواجه حُر * وَأَنْ زَيْدٌ شَرِبَ مِنْ * و میرد تلخ و مُر
 بِنْدُ شَهْوَتِ نَدَارْدِ خُودِ خَلَاصَ * جَزْ بِنْفَضِ اِبْزَدِ و اِنْعَامِ خَاصِ
 در چهی افساد کائرا غَوْرَ نِیست * وَأَنْ گناه اوست جَبَر و جَوْرَ نِیست
 در چهی انداخت او خود را که من * در خورِ قَعْرِشِ نِی یامِ رَسَن
 ۲۸۲۰ بس کَمِ گر این مَحْنِ افزون شود * خُودِ جَگر چه بُودَ که خارا خون شود
 این جگرها خون نشد نه از سختی است * حیرت و مشغولی و بدبختی است
 خون شود روزی که خویش سود نیست * خُونِ شَو آن وقتی که خون مردود نیست
 چون گواهی بندگان مقبول نیست * عَدَلِ او باشد که بِنْدُ غُولِ نیست
 گشت اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدٌ در نُذْرُ * زَانَكِ بود از کَوْنِ او حُرّ این حُرّ
 ۲۸۲۵ چونک حُرْمِ خشم کی بِنَدَدِ مرا * نِیَمَتِ اینجا جز صَفَاتِ حق در ا
 اندر آ کازاد کردت فَضْلِ حَقِ * زَانَكِ رحمت داشت بر خشمش سَبَقِ
 اندر آ آکون که جَسْتی از خطر * سَنَگِ بودے کِیما کردت گَهر
 رَسَنَه از کُفر و خارستانِ او * چُونِ گلی بِشَکَفِ بِسروستانِ هُو
 تُو مَنی و مَن تُوْمَ اے مَحْتَمِ * تُو عَلی بودے علی را چُونِ کَشَمِ
 ۲۸۳۰ معصیت کردی به از هر طاعتی * آسَمَانِ پِیوَدَه در سَاعَتِ
 بس خجسته معصیت کَانَ کردِ مرد * فِی زَخاری بِرِ دَمَدِ اوراقِ وِردِ
 فِی گِناهِ عُمَرِ و قَصَدِ رَسولِ * یَکَشیدش نا بِدَرگاہِ قَبولِ
 فِی بِسَحَرِ سَاحِرَانِ فِرْعَوْنِشانِ * یَکَشید و گشتِ دَوْلَتِ عَوْنِشانِ
 گر نِبوَدے سَحَرِشان و آن جِهودِ * یَکِ کَشیدِشانِ بِفِرْعَوْنِ عِنودِ
 ۲۸۳۵ کی بَدیدندی عَصَا و مُعْجَزَاتِ * مَعْصِیتِ طَاعَتِ شد ای قَوْمِ عَصَاتِ

(۲۸۱۶) AB Bul. سخت و مر. L. سخت مر.

(۲۸۱۹) L Bul. om. نه. AB Bul. غفلت. حیرت for غفلت.

(۲۸۲۴) C. حُرّ بن حُرّ. (۲۸۲۷) ABL Bul. رستی از خطر.

(۲۸۲۸) A. بِشَکَفِ. Bul. چُونِ گلی بِشَکَفِ در بستانِ او. هُو for او L.

(۲۸۲۹) After C has خُوشَمِ تُوْمَ corr. above. که با تُو مَن خُوشَمِ تُوْمَ.

(۲۸۳۱) L Bul. کَانَ مرد کرد. (۲۸۳۴) Bul. که کَشید اِشانِ.

کوه و هستی من بنیادِ اوست * و ر شوم چون کاه بادم بادِ اوست
 جز بیادِ او نخبند مَیلِ من * نیست جز عشقِ احد سرخیلِ من
 خشم بر شاهان شه و مارا غلام * خشم را هر بسته‌ام زیرِ لگام
 ۲۸۰۰ تبغِ حلمِ گردنِ خشم زدست * خشمِ حق بر من چو رحمت آمدست
 غرقِ نورم گرچه سقم شد خراب * روضه گشتم گرچه هستم بو تراب
 چون در آمد در میان غیر خدا * تبغ را اندر میان کردن سزا
 نا اَحَبُّ لَهِ آید نامِ من * ناکه اَبْغَضُ لَهِ آید کلامِ من
 ناکه اَعْطَا لَهِ آید جودِ من * ناکه اَمْسَكَ لَهِ آید بودِ من
 ۲۸۰۵ بخلِ من لَهِ عطا لَهِ و بس * جمله لَهِ اَمِ نِمِ من آن کس
 و آنچه لَهِ می‌کنم تقلید نیست * نیست تخیل و گان جز دید نیست
 زاجتهاد و اثرِ تحرّی رسته‌ام * آستین بر دامنِ حق بسته‌ام
 گرهی پَرمِ می‌بینم مَطَار * و می‌گردم می‌بینم مدار
 و رکشم باره بدائم نا کجا * ماهر و خورشید پیشم پیشوا
 ۲۸۱۰ بیش ازین با خلق گفتن روی نیست * بجزرا گنجایی اندر جوی نیست
 پست می‌گویم باندازه عقول * عیب نبود این بود کارِ رسول
 از غرض حُرْمِ گواهی حُر شتو * که گواهی بندگان نه ارزد دو جو
 در شریعت مرگواهی بند را * نیست قدری نَزْدِ دعوی و قضا
 گر هزاران بند باشند گواه * شرع نپذیرد گواهیشان بکاه
 ۲۸۱۵ بندِ شهوت بترِ نزدِیکِ حق * از غلام و بندگان مسترق

زین و لگام L (۲۷۹۹). بادم یاد اوست ABC (۲۷۹۷).

ABL Bul. (۲۸۰۲) بر من همه رحمت شدست AL (۲۸۰۰).

چون در آمد علی اندر غزا * تبغ را اندر میان کردن سزا

bis. الله A (۲۸۰۴). اَحَبُّ لَهِ L. bis. الله A (۲۸۰۲). and so corr. in C.

نیم for نه C. و بس for پس L (۲۸۰۵).

وقت دعوی AB Bul. (۲۸۱۲).

بر نسجد شرع ایشانرا بکاه ABL Bul. (۲۸۱۴) and so C in marg.

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو * ز آنک این را من نمی دانم ز تو
 آلتِ حقّی نو فاعل دستِ حق * چون زغم بر آلتِ حق طعن و دق
 گفت او پس آن قصاص از بهر چیست * گفت هم از حق و آن سرّ خفست
 ۲۸۵۵ گر کند بر فعلِ خود او اعتراض * زاعتراضِ خود برویاند ریاض
 اعتراض او را رسد بر فعلِ خود * ز آنک در قهرست و در لطف او آحد
 اندرین شهر حوادث میراوست * در ممالک مالک تدبیراوست
 آلتِ خود را اگر او بشکند * آن شکسته گشته را نیکو کند
 رمزِ نَسَخِ آیهٔ او نُسْخَهَا * نَأْتِ خَيْرًا در عَقَبِ وِ دَانِ مِهَا
 ۲۸۶۰ هر شریعت را که او منسوخ کرد * او گیا بُرد و عوض آورد و رَد
 شب کند منسوخ شغل روز را * بیف جمادی خَرَدَ افروز را
 باز شب منسوخ شد از نورِ روز * تا جمادی سوخت زان آتش فروز
 گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات * فی درونِ ظلمت آبِ حیات
 فی در آن ظلمت خَردها تازه شد * سَکَنَهُ سرمایِهٔ آوازه شد
 ۲۸۶۵ که ز رُدها ز رُدها آید پدید * در سویدا نورِ دایم آفرید
 جنگِ پیغمبر مدار صلح شد * صلح این آخر زمان زان جنگ بُد
 صد هزاران سر بُرید آن دلستان * تا امان یابد سَر اهلِ جهان
 باغبان زان می بُرد شاخِ مُضَر * تا ییابد نخلِ قائمها و بِر
 می کند از باغ دانا آن حشیش * تا نماید باغ و میوه خرمیش
 ۲۸۷۰ می کند دندانِ بد را آن طیب * تا رهد از درد و بیماری حیب

(۲۸۵۲) After this verse L. adds v. ۲۹۸۰ *infra*.

(۲۸۵۴) Bul. این قصاص. Bul. om. و. (۲۸۵۶) A om. (۲۸۵۷) A om.

(۲۸۵۹) B رمز زامر for. (۲۸۶۰) AB Bul. حق منسوخ, and so corr. in C.

(۲۸۶۱) C بان جمادی سوخت زان افروز را, corr. in marg.

(۲۸۶۲) Bul. om. و. (۲۸۶۳) AL آورد. (۲۸۶۴) Bul. om. و.

B Bul. در سویدا روشنائی آفرید, and so AC in marg. (۲۸۶۶) ABCL پیغامبر.

(۲۸۶۸) C گَر for زان, corr. above. C شاخی. (۲۸۶۹) A om. و.

نامبدی را خدا گردن زدست * چون گناه و معصیت طاعت شدست
 چون مبدل می‌کند او سیئات * طاعتی اش می‌کند رَغْمِ وُثَات
 زین شود مرجوم شیطانِ رَجیم * وز حسد او بطَرَقْد گردد دو نیم
 او بکوشد ناگناهی پرورد * زان گنه مارا بیجای آورد
 ۲۸۴۰ چون ببیند کآن گنه شد طاعتی * گردد اورا نامُبَارَك ساعی
 اندر آ من در گشادم مر ترا * تَف زدی و تُعَفه دادم مر ترا
 مر جفاگر را چنینها می‌دهم * پیش پای چپ چه سان سر می‌دهم
 پس وفاگر را چه بخشم تو بدان * گنجها و مُلکهای جاودان
 گفتن پیغامبر علیه السّلام بگوش رکابدار امیر المؤمنین کَرَم الله
 وجهه کی کشتن علی بر دست تو خواهد بودن خبرت کردم،

من چنان مردم که بر خوئی خویش * نوش لطف من نشد در قهر نیش
 ۲۸۴۵ گفتم پیغمبر بگوش چاکرم * کو بُرد روزی زگردن این سرم
 کرد آگه آن رسول از وَحی دوست * که هلاکم عاقبت بر دست اوست
 او می‌گوید بگوش پیشین مرا * تا نیاید از من این مُنْکَر خطا
 من می‌گویم چو مرگ من زُست * با قضا من چون توانم حیلَه جُست
 او می‌افند ببیشم کای کریم * مر مرا کن از برای حق دو نیم
 ۲۸۵۰ تا نه آید بر من این انجام بد * تا نسوزد جان من بر جان خود
 من می‌گویم برو جَفَّ الْقَلَم * زان قلم بس سرنگون گردد عَلم

(۲۸۴۶) B Bul. ماسد طاعت آمدست، and so C in marg.

(۲۸۴۹) Suppl. in marg. C. (۲۸۴۲) L. پیش پای چه کان.

Heading: L om. AB Bul. add علی after المؤمنین، and so corr. in C.

(۲۸۴۴) Suppl. in marg C, with در for بر.

(۲۸۴۵) A. این رسول (۲۸۴۶). پیغامبر ABCL. گفته.

(۲۸۵۰) B Bul. تا نیاید. Bul. بر من for از من.

۲۸۹۰ زَانَك داند هرکه چشمش را گشود * کَانَ گُشَنده سخرهٔ تقدیر بود
 هرکه آن تقدیر طوق او شدی * بر سرِ فرزند هم تیغی زده
 رو بتس و طعنه کم زن بر بدان * پیشِ دامِ حُکم عجزِ خود بدان

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس و عجب آوردن،

روزی آدم بر بلیسی کو شقیست * انرا حقارت و انرا زیافت بشگریست
 خویش بینی کرد و امد خودگریز * خند زد بر کارِ ابلیس لعین
 ۲۸۹۱ بانگ بر زد غیرت حق کای صبی * نو نمیدانی زاسرارِ خفی
 پوستین را بازگوه گر کنند * گوهر را از بیخ و از بُن بر کنند
 پردهٔ صد آدم آن دم بر دردد * صد بلیس نو مُسلّمان آورد
 گفت آدم توبه کردم زین نظر * این چنین گستاخ ندیشم دگر
 يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ أَهْدِنَا * لَا أَفْتَخِرَ بِالْعُلُومِ وَالْغِنَى
 ۲۸۹۰ لَا نُزِغْ قُلُوبًا هَدَيْتَ بِالْكَرَمِ * وَأَصْرِفِ السُّوءَ الَّذِي خَطَّ الْقَلَمِ
 بگذران از جانِ ما سوء اَلْقِضَا * وَا مَبْرَ مارا ز اخوانِ رضا
 تلختر از فُرقتِ نو هیچ نیست * بی پناهت غیرِ پیچاپیچ نیست
 رختِ ما هم رختِ مارا رادزن * جسمِ ما مر جانِ مارا جامه کن
 دستِ ما چون پایِ مارا مبخورد * بی امانِ تو کسی جان چون برد

(۲۸۹۰) Bul. هرکرا چشمش گشود.

(۲۸۹۱) B Bul. هرکرا آن حکم بر سر آمدی، and so AC in marg.

Heading: ABL Bul. لعین ابلیس.

(۲۸۹۲) AB Bul. چشمِ آدم، and so corr. in C.

(۲۸۹۸) After this verse Bul. adds:

یا رب این جرأت زبند عمو کن * توبه کردم تو مگیرم زن سخن

(۲۸۹۹) A Bul. وَالْعَا. لَا أَفْتَخِرَ. (۲۹۰۰) Bul. جَفْتُ الْقَلَمَ.

(۲۹۰۱) AB Bul. اخوان صفا. (۲۹۰۴) AL Bul. چون جان برد.

بس زیادهای درونِ نفصیاست * مرشیدانرا حیوة اندر فناست
 چون برید گشت خلقِ رزقِ خوار * بُرْزُقُونِ فَرِحِنَ شد گوار
 خلقِ حیوان چون برید شد بعدل * خلقِ انسان رُست و افزون گشت فضل
 خلقِ انسان چون ببرد هینِ بین * نا چه زاید کن قیاسِ آن برین
 ۲۸۷۵ خلقِ ثالث زاید و نیمارِ او * شربتِ حق باشد و انوارِ او
 خلقِ بَبرید خورد شربتِ ولی * خلقِ از لا رسته مرده در بلی
 بس کن اے دونِ همتِ کونه‌بان * نا گیت باشد حیوةِ جانِ بنان
 زانِ ندارے میوهٔ مانسدِ بید * کابِ رُو بُردے پیِ نانِ سپید
 گر ندارد صبرِ زینِ نانِ جانِ حس * کیمیارا گیر و زر گردانِ تو مس
 ۲۸۸۰ جامه‌شویی کرد خواهی ای فلانِ * رُو مگردان از محلهٔ گازران
 گرچه نانِ بشکستِ مر روزهٔ ترا * در شکسته‌بندِ پیچ و برتر آ
 چون شکسته‌بند آمد دستِ او * پس رَفُو باشد یقینِ اِشکستِ او
 گر تو آنرا بشکنی گوید بیا * نو دُرُشتش کن نداری دست و پا
 پس شکستنِ حقِ او باشد که او * مر شکسته گشته‌را داند رفو
 ۲۸۸۵ آنک داند دوخت او داند درید * هرچرا بفروخت نیکوتر خرید
 خانه‌را ویران کند زیر و زبر * پس بیکساعت کند معبورنر
 گریکی سررا ببرد از بدن * صد هزاران سر بر آرد در زمن
 گر نفمودے قصاصی بر جُناة * با نگفتی فی الْقِصاص آمد حیوة
 مرکرا زهره بُدی نا او زخود * بر اسیر حکمِ حق تبغی زند

فنا اندر حیات A. پس زیادهای L Bul. (۲۸۷۱)

شد خوش C in marg. Bul. میشد گوار. (۲۸۷۲)

افزونید فضل AB. و. Bul. om. برید شد بفضل L. (۲۸۷۳)

افزونید عدل L. افزاید فضل.

چون برید شد بین L. (۲۸۷۴)

اشکسته او A. (۲۸۸۲)

خود کرا ABL Bul. (۲۸۸۱)

باز گشتن بحکایت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و مساحت کردن او با خونی خویش،

باز رَو سَوے علی و خونیش * و آن کرم با خونی و افزونیش
گفت خونی را همی ببینم بچشم * روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم^{۲۹۲۵}
ز آنک مرگم همچو من شیرین شدست * مرگ من در بخت چنگ اندر ز دست
مرگ بی مرگی بود مارا حلال * برگ بی برگی بود مارا نوال
ظاهرش مرگ و بیاطن زندگی * ظاهرش آبتر نهان پابندگی
در رحم زادن جنین را رفتست * در جهان او را ز نو بشگفتست
چون مرا سوی اجل عشق و هواست * نهی لا تُلْفُوا بِأَيْدِيكُمْ مراسم^{۲۹۲۶}
ز آنک نهی از دانه شیرین بود * تلخ را خود نهی حاجت گی شود
دانه که تلخ باشد مغز و پوست * تلخی و مکروهیش خود نهی اوست
دانه مردن مرا شیرین شدست * بل هر آحیاء پی من آمدست
أَقْتُلُوا بِأَيْدِيكُمْ لایما * اِنَّ فِي قَتْلِ حَيَاتٍ دایما
اِنَّ فِي مَوْتِ حَيَاتٍ بافتی * کم اُفَارِقْ مَوْطِنِي حَتَّى مَتِي^{۲۹۲۷}
فُرْقَتِي لَوْ لَمْ تَكُنْ فِي ذَا السُّكُونِ * لَمْ يَقُلْ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ
راجع آن باشد که باز آید بشهر * سوی وحدت آید از دُورانِ دهر

Heading: Suppl. in marg. C. B Bul. om. المؤمنین.

(۲۹۲۴) Suppl. in marg. C.

(۲۹۲۵) ABL Bul. گفت دشمن را.

(۲۹۲۶) ABL Bul. همچو من خوش آمدست, and so corr. in C.

(۲۹۲۷) Bul. در رحم مادر.

(۲۹۲۸) ABL Bul. که for کن.

(۲۹۲۹) L. لم یکن.

(۲۹۳۰) B Bul. بتریق دهر, and so written above the line in A.

۲۹۰۵ و بر بَرَد جان زین خطرهای عظیم * بُرده باشد مایهٔ اِدبار و بیم
 زانک جان چون واصل جانان نبود * تا ابد با خویش کُورست و کبود
 چون تو ندی راه جان خود بُرده گیر * جان که بی تو زنده باشد مرده گیر
 گر تو طعنه می زنی بر بندگان * مرنرا آن می رسد ای کامران
 ورتو شمس و ماه را گویی جفا * ورتو قد سَرورا گویی دونا
 ۲۹۱۰ ورتو عرش و چرخ را خوانی حقیر * ورتو کان و بحر را گویی فقیر
 آن بنسبت با کمال تو رواست * مُلک اکمال فناها مرن تراست
 که تو پاک از خطر وز نیستی * نیستانرا مُوجد و معیشتی
 آنک رو بایند داند سوختن * زانک چون بدرید داند دوختن
 می بسوزد هر خزان مر باغ را * بانر رویاند گل صباغ را
 ۲۹۱۵ کای بسوزید برون آ نازه شو * بار دیگر خوب و خوب آ نازه شو
 چشم نرگس کُور شد بازش بساخت * خلق نی بُرید و بازش خود نواخت
 ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم * جز زبون و جز که قانع نیستیم
 ما همه نفی و نفی می زنیم * گر بخوانی ما همه اهرمنیم
 زان زاهرمن رهیدستیم ما * که خریدی جان ما را از عَمی
 ۲۹۲۰ نو عصاکش هرکرا که زندگست * بی عصا و بی عصاکش کُور گست
 غیر تو هرچ خوشست و ناخوشست * آدمی سوزست و عین آتشت
 هرکرا آتش پناه و پشت شد * هم مجوسی گشت و هم زردشت شد
 کُل شیء ما خلا الله باطل * اِنْ فَضَلَ اللهُ غَیْمًا هَاطِلٌ

ماه و مهر را. BL Bul. ماه و بحر را. A (۲۹۰۶)

چرخ و عرش را. ABL Bul. (۲۹۱۰)

و. معیشتی. L (۲۹۱۲) A om. (۲۹۱۵)

بازش مینواخت. Bul. (۲۹۱۶)

کُور گست. ABL Bul. (۲۹۲۰)

او مجوسی. Bul. (۲۹۲۲)

۲۹۰۰ از پی، نظاره او خور و جان * پُر شده آفاق هر هفت آسمان
 خویشتن آراسته از بهر او * خود و را پروای غیر دوست کو
 آنچنان پُر گشته از اجلال حق * که دروهم ره نیابد آل حق
 لَا يَسْعُ فِينَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ * وَالْمَلَكُ وَالرُّوحُ أَيْضًا فَأَعْقِلُوا
 گفت ما زاغیم همچون زاغ نی * مست صباغیم مست باغ نی
 ۲۹۰۵ چونك مخزنهای افلاك و عقول * چون خسی آمد بر چشم رسول
 پس چه باشد مکه و شام و عراق * که نماید او نبرد و اشتیاق
 آن گمان و ظن منافق را بود * کو قیاس از جان زشت خود کند
 آبگینه زرد چون سازی نقاب * زرد بینی جمله نور آفتاب
 بشکن آن شیشه کبود و زرد را * نا شناسی گرد را و مَرَد را
 ۲۹۱۰ گَرْدِ فارس گَرْدِ سَرِ افراشته * گَرْدِ تو مَرْدِ حقِ پنداشته
 گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین * چون فزاید بر من آتش جین
 نا تو می بینی عزیزانرا بشر * دانك میراث بلیس است آن نظر
 گر نه فرزند بلیسی ای عنید * پس بتو میراث آن سگ چون رسید
 من نیم سگ شیر حقم حق پرست * شیر حق آنست کز صورت برست
 ۲۹۱۵ شیر دنیا جوید اشکاری و برگ * شیر مولی جوید آزادی و مرگ
 چونك اندر مرگ بیند صد وجود * همچو پروانه بسوزاند وجود
 شد هوای مرگ طوق صادقان * که جهودانرا بُد این دم امتحان
 در نُبی فرمود کای قوم یهود * صادقانرا مرگ باشد گنج و سود
 همچنانك آرزوی سود هست * آرزوی مرگ بردن زان بهست

(۲۹۰۱) Suppl. in marg. C.

برگشته L (۲۹۰۲)

AB Bul. (۲۹۰۷)

آن گمان بر وی ضمیر بد کند * کو قیاس از جیل و حرص خود کند

و. A om. (۲۹۱۱) گردها افراشته L (۲۹۱۰) از جیل و حرص خود L

(۲۹۱۴) Suppl. in marg. C.

Bul. (۲۹۱۵) مولی for عقی. After this verse C

has a lacuna extending to v. ۲۹۹۱. L شد نمّا مرگ (۲۹۱۷) بدان بد امتحان L

Bul. (۲۹۱۹) آرزوی برگ مردن

آمدن رکابدار علی کرم الله وجهه که از بهر خدا مرا
بکش و ازین قضا برهان،

باز آمد کای علی زودم بکش * نا نینم آن دم و وقت نُرُش
من حلالَتِ یکنم خونم بریز * تا نیند چشم من آن رَسْتِغِیز
گفتم ار هر ذره خونی شود * خنجر اندر کف بقصد تو رود
یک سهر مو از تو نتواند بُرید * چون قلم بر تو چنان خطی کشید
لیک بی غم شو شفیع تو منم * خواجه رُوح نه ملوکِ نم
پیش من این تن ندارد قیمتی * بی تن خویشم فتی این الفتی
خنجر و شمشیر شد ریحان من * مرگ من شد بزم و نرگستان من
آنک ۲۹۴۵ او تن را بدین سان پی کند * حرص میرے و خلافت کی کند
ز آن بظاهر کوشد اندر جاه و حکم * تا امیرانرا نماید راه و حکم
تا امیری را دهد جانی دگر * تا دهد نخل خلافت را ثمر

بیان آن که فتح طلبیدن پیغامبر علیه السلام مکه را و غیر

مکه را جهت دوستی ملک دنیا نبود چون فرموده است

کی الدُّنیا جِیفَةٌ بَلْکَ بامر بود،

جهد پیغمبر بفتح مکه هر * کی بود در حُبِ دنیا مُتَّهِم
آنک او از مخزن هفت آسمان * چشم و دل بر بست روز امتحان

Heading: AB افتادن رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین

and so L Bul. مرا بکش الخ

نرگدان BL (۲۹۴۴) که ای علی مارا بکش C (۲۹۴۸)

After this verse L adds: (۲۹۴۷) راه حکم Bul. جاه حکم Bul. (۲۹۴۶)

میری او بینی اندر آن جهان * فکرت پنهانیت گردد عیان

Heading: A is suppl. in C. A امر بود آن

ز آنک او A (۲۹۴۹) پیغامبر BC (۲۹۴۸)

عرضه کن بر من شهادت را که من * مر ترا دیدم سرافراز زَمَن
 قُرْبِ پنجه کس زخویش و قوم او * عاشقانه سوی دین کردند رُو
 او بنیغِ حِلْمِ چندین حَلَق را * وَا خَرِید از تیغ چندین حَلَق را
 تیغِ حلم از تیغِ آهن تیزتر * بل ز صد لشکر ظفرانگیزتر
 ۲۹۹۰ ای دریغ! لقمه دو خورده شد * جوشِ فکرت از آن افسرده شد
 گندمی خورشیدِ آدم را کُسوف * چون دَنَبِ شعاعِ بدری را خُسوف
 اینت لطفِ دل که از يك مُشتِ گل * ماهِ او چون می شود پروینِ گِل
 نان چو معنی بود خوردش سود بود * چونك صورت گشت انگیزد جُعود
 همچو خارِ سبز کاشُتُر میخورد * زان خورشِ صد نفع و لذت می بَرَد
 ۲۹۹۵ چونك آن سبزش رفت و خشك گشت * چون همان را میخورد اشتر زدشت
 می دراند کام و لُجش ای دریغ * کَانَ چنان وَرَدِ مَرْتی گشت تیغ
 نان چو معنی بود بود آن خارِ سبز * چونك صورت شد کون خشکست و گَبَز
 تو بدان عادت که اورا پیش ازین * خورده بودی اے وجودِ نازنین
 بر همان بُو میخوری این خشك را * بعد از آن کاهِ بخت معنی با نَرِی
 ۴۰۰۰ گشت خاك آمیز و خشك و گوشت بُر * زان گیاه اکنون پیرهنِ اے شُتر
 سخت خاك آلود می آید سخن * آب تیره شد سر چَه بند کن
 تا خدایش باز صاف و خوش کند * او که تیره کرد هم صافش کند
 صبر آرد آرزورا نه شتاب * صبر کن وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ
 تَمَّ المجلد الاول من المتنوی المعنوی،

(۲۹۸۸) In B حَلَق را and حَلَق را are transposed. L از تیغ و چندین.

(۲۹۹۲) Suppl. in marg. B. (۲۹۹۲) Bul. نانکه معنی بود.

(۲۹۹۴) A خاری. (۲۹۹۶) L مَرْتی. (۲۹۹۷) A om. و.

(۲۹۹۸) A وجودی. (۴۰۲) Bul. آنکه تیره کرد و هم.

۲۹۷۰ ای جهودان بهر ناموس کسان * بگذرانید این نَمّا بر زبان
 يك جهودی این قدر زهره نداشت * چون محمد این علم را بر فراشت
 گفت اگر رانند این را بر زبان * يك جهودی خود نماند در جهان
 پس جهودان مال بردند و خراج * که مکن رُسا نو مارا ای سراج
 این سخن را نیست پایانی پدید * دست با من ده چو چشمت دوست دید

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود کی چون
 خدو انداختی در روی من نفس من جنید و اخلاص
 عمل نماند مانع کشتن تو آن شد،

۲۹۷۵ گفت امیر المؤمنین با آن جوان * که بهنگام نَبَرْد اے پهلوان
 چون خدو انداختی در روی من * نفس جنید و تَبّه شد خوی من
 نیم بهر حق شد و نیس هوا * شرکت اندر کار حق نود روا
 نو نگاریه کف مؤلستی * آن حق کرده من نیستی
 نقش حق را هم بامر حق شکن * بر زجابه دوست سنگ دوست زن
 ۲۹۸۰ گبر این بشنید و نوری شد پدید * در دل او تا که زُنّاری بُرید
 گفت من تخم جنای کاشتم * من ترا نوعی دگر پنداشتم
 نو تر ازوے احدخو بوده * بل زبانه هر تر ازو بوده
 نو تبار و اصل و خویشم بوده * تو فروغ شمع کیشم بوده
 من غلام آن چراغ چشم جو * که چراغت روشنی پذیرفت ازو
 ۲۹۸۵ من غلام موج آن دریای نور * که چنین گوهر بر آرد در ظهور

(۲۹۷۴) After this verse L. Bul. add: (۲۹۷۲) B. رايد L. گوئید Bul. نمادی.

اندر آ در گلستان از مزبله * چوك در ظلمت ندیدی مشعله
 بی توقف زودتر در نه قدم * زین چه بی بین سوی باغ ارم

Heading: L. خيو for خدو. Bul. آن شد for آن بود.

چشم تو B (۲۹۸۴) AL اصل خویشم (۲۹۸۲) L خيو for خدو (۲۹۷۶)

مدتی این مثنوی تأخیر شد * مهلتی بایست تا خون شیر شد
 تا نژاید بختِ نو فرزندِ نو * خون نگردد شیرِ شیرین خوش شَو
 چون ضیاءِ آنحقِ حُسامُ الدینِ عنان * باز گردانید ز آوَجِ آسمان
 چون بمعراجِ حقایق رفته بود * بی بهارش غنچه‌ها ناگفته بود
 ۵ چون زد ریا سوی ساحل باز گشت * چنگرِ شعرِ مثنوی با ساز گشت
 مثنوی که صیقلِ ارواح بود * باز گشتش روزِ استفتاح بود
 مطلعِ تارِ بچِ این سَوْدَا و سود * سالِ اندر ششصد و شصت و دو بود
 بلبلِ زینجا برفت و باز گشت * بهرِ صیدِ این معانی باز گشت
 ساعدِ شه مسکنِ این باز باد * تا ابد بر خلقِ این در باز باد
 ۱۰ آفتِ این در هوا و شهونست * ورنه اینجا شربتِ اندر شربست
 چشم‌بندِ آن جهان خلق و دهان * این دهان بر بند تا بینی عیان
 ای دهان تو خود دهانه دوزخی * وی جهان تو بر مثالِ برزخی
 نورِ باقی پهلوی دنیایِ دون * شیرِ صافی پهلوی جویهایِ خون
 چون دروگای زنی بی احتیاط * شیرِ تو خون می‌شود از اختلاط
 ۱۵ بَلْكَ قَدَمِ زَدِ آدَمِ اندر دَوَقِ نفس * شد فراقِ صدرِ جَنّتِ طَوَقِ نفس
 همچو دیسوازی فرشته میگرخت * بهرِ نانی چند آبِ چشم ریخت
 گرچه بَلْكَ مَوْبُدْ گنه‌کو جُسته بود * لَيْكِ آن مو در دو دیکِ رُسته بود
 بود آدمِ دیده نورِ قدیم * موه در دیک بود کوهِ عظیم

(۸) L این صید معانی بود. (۹) BL بشکنه بود. Bul. نشکنه بود. and so A in marg.

(۱۰) A بود for باد bis. (۱۱) In ABL Bul. the two hemistichs of this verse

are transposed. (۱۲) ABL Bul. زیاده دوزخی. In D this and the preceding

verse are transposed.

بسم الله الرحمن الرحيم^(a)

بیان بعضی از حکمت تأخیر این مجلد دوم که اگر جمله^(b) حکمت الهی بند را معلوم شود^(c) در فواید آن کار بند^(d) از آن کار فرو ماند^(e) و حکمت^(f) بی پایان حتی^(g) ادراک^(h) او را ویران کند بدان کار نپردازد، پس حق تعالی شمه از آن حکمت بی پایان مہار بینی او سازد و او را بدان کار کشد کہ اگر او را از آن فایده⁽ⁱ⁾ هیچ خبر نکند هیچ نجید زیر ا جنانند از بہرہای آدمیانست کہ از بہر آن مصلحت کنیم^(j)، و اگر حکمت آن بروی^(k) فرو ریزد ہم نتواند جنیدن چنانک اگر^(l) در بینی اشتر مہار نبود نرود^(m) و اگر مہار بزرگ بود ہم فرو خسید⁽ⁿ⁾، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ، خاک بی آب کلوخ نشود و چون آب بسیار باشد ہم کلوخ نشود، وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ، بمیزان دہد ہر چیزی را نہ بی حساب و بی میزان الا کسانی را کہ از عالم خلق مبدل شہاند و بَرَزَقُ مَنْ يَنْشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ شہاند وَمَنْ أَمْ يَذُقْ لَمْ يَذُرْ،

پرسید یکی کہ^(o) عاشقی چیست * گفتم کہ^(p) چو ما^(q) شوی بدانی،

عشق محبت بی حسابست جہت آن^(r) گفہاند کی صفت حق است^(s) بحقیقت و^(t) نسبت او بندہ مجازست بچہم تمامست بچونہ^(u) کدامست،

L omits this preface.

- در فواید از آن کار فرو ماند A (c) — (c). (b) A آن. (a) D adds وتبعين. (g) B کد. (f) D کار فایده. (e) — (e) A om. (d) D بندد. (j) — (j) Bul. (i) — (i) Bul. (h) AB برو. (k) A کی. (l) B Bul. (m) Bul. آکہ. (n) A om. (o) B om. (p) Bul. و بچونہ. (q) Bul. کدامست. (r) Bul. adds والحمد لله رب العالمين.

خواب بیدارست چون با دانش است * وای بیداری که با نادان نشست
 ۴۰ چونک زاغان خیمه بر بهمن زدند * بلبان پنهان شدند و تن زدند
 زانک بی گلزار بلبل خامش است * غیبت خورشید بیداری کش است
 آفتابا نرک این گلشن کنی * تا که نَحْتَ الْأَرْضَ را روشن کنی
 آفتاب معرفت را نقل نیست * مَشْرِقِ او غیر جان و عقل نیست
 خاصه خورشید کهالی کان سَرِیست * روز و شب کردار او روشن گریست
 ۵۰ مَطْلَعِ شمسِ آی اگر اسْکندری * بعد از آن هر جا روی نیکو فری
 بعد از آن هر جا روی مَشْرِقِ شود * شرقها بر مغرب عاشق شود
 حَسَّ خَفَاشَتِ سوی مغرب دوان * حَسَّ دُرِیَاشَتِ سوی مشرق روان
 راهِ حَسَّ را خِرانست اے سوار * اے خِران را تو مُزاحمِ شرم دار
 پنج حَسَّی هست جز این پنج حَسَّ * آن جو زَرِ سرخ وین حسها چو مس
 ۶۰ اندر آن بازار کایشان ماهرند * حَسَّی مس را چون حَسَّ زَرِ گی خرنند
 حَسَّی ابدان قُوتِ ظلمت می خورد * حَسَّی جان از آفتابی می چرد
 ای برده رخت حسها سوی غیب * دست چون موسی برون آور ز جیب
 اے صفات آفتاب معرفت * وَاَفْتَابِ چرخ بند بِكَ صِفَتِ
 گاه خورشید و گهی دریا شوی * گاه کوه قاف و گاه عنقا شوی
 ۷۰ تونه این باشی نه آن در ذاتِ خویش * ای فزون از وهمها وز بیش بیش
 روح با علمست و با عقلست بار * روح را با نازی و تُرکی چه کار
 از تو ای بی نقش با چندین صُور * هر مُشَبَّه هر مُوَحِّد خیره سر
 گاه مُشَبَّه را مُوَحِّد می کنند * گاه مُوَحِّد را صُور ره می زند
 گاه نرا گوید زمستی بُوِ اَحْسَن * با صَغِيرِ اَلِیْسَی با رَطْبِ اَلْبَدَنِ
 ۷۰ گاه نقش خویش ویران می کنند * از پی تَزیِیهِ جانان می کنند

نیلوفری B (۴۵) . کهالی زان سَرِیست Bul. (۴۴) . خاموش است D (۴۱)

آن بازار کهلِ معشرد Bul. (۵۰) . و این حسها Bul. BL . حَسَّی هست I. (۴۹)

آن پی DL (۷۰) . وز پیش بیش D (۵۵)

گر در آن آدم بکردی مشورت * در پشیمانی نگفتی معذرت
 ۲۰ زآنك با عقلی چو عقلی جُفت شد * مانع بد فعلی و بد گفت شد
 نفس با نفس دگر چون یار شد * عقل جزوی عاقل و بی‌کار شد
 چون زندهایی تو نومیدی شوی * زیر سایه یار خُشیدی شوی
 رو بجویار خدایی را نو زود * چون چنان کردی خدا یار تو بود
 آنك بر خلوت نظر بر دوختست * آخر آنرا هم زیار آموختست
 ۲۵ خلوت از اغیار باید نه زیار * پوستین بهر دای آمد نه بهار
 عقل با عقل دگر دوتا شود * نور افزون گشت و ره پیدا شود
 نفس با نفس دگر خندان شود * ظلمت افزون گشت ره پنهان شود
 یار چشم نُسست ای مردِ شکار * از خس و خاشاک او را پاك دار
 هین بجا رو ب زبان گردی مکن * چشم را از خس ره آوردی مکن
 ۳۰ چونك مؤمن آینه مؤمن بود * روی او زآلودگی آیین بود
 یار آینه است جان را در حزن * در رخ آینه ای جان دم مزین
 تا نباشد روی خود را از دَمَت * دم فرو خوردن نباید هر دَمَت
 کم زخاکی چونك خاکی یار یافت * از بهاری صد هزار انوار یافت
 آن درختی کو شود با یار جُفت * از هوای خوش ز سر تا پا شگفت
 ۳۵ در خزان چون دید او یار خلاف * در کشید او رو و سر زیر لحاف
 گفت یار بد بلا آشفتن است * چونك او آمد طریق خفتن است
 پس بخسبم باشم از اصحاب کَهَف * به زدیانوس آن محبوس لَهَف
 بقطه شان مصروف دقیانوس بود * خوابشان سرمایه ناموس بود

تو. for جو AL. چون for گر L (۲۲). عقل جزوی Bul. نفس دیگر D (۲۱).

چین کردی Bul. (۲۳). مار for باز A. نامیدی B.

در خلوت L (۲۴). و. B om. عقل با عقلی دیگر D (۲۵). AL Bul. (۲۶).

هین for پس A (۲۷). In D vv. ۲۷ and ۲۸ are transposed. و ره.

خود را در دمت A Bul. (۲۸). آیین: so vocalised in D. (۲۹).

آن محبوب کَهَف L in the second hemistich. من نخسبم L (۳۰).

چاره آن باشد که خود را بَنگرم * ورنه او خندد مرا من گِی خرم
 او جَمیلست و مُحِبُّ الْجَمَال * گِی جوانِ نوگزیند پیر زال
 ۸۰ خوب خوبی را کند جذب این بدان * طَبَّاتٌ لِلطَّبَّینِ بر وی بخوان
 در جهان هر چیز چیزی جذب کرد * گرم گری را کشید و سرد سرد
 قسم باطل باطلان را می کشند * باقیان از باقیان هم سرخوشند
 ناریان مر ناریان را جاذب اند * نوریان مر نوریان را طالب اند
 چشم چون بستی ترا ناسه گرفت * نور چشم از نورِ روزن گِی شِکُفت
 ۸۵ ناسه تو جذبِ نورِ چشم بود * تا بپیوندد بنورِ روزن زود
 چشم باز از ناسه گیرد مر ترا * دانک چشمِ دل بیستی برگشا
 آن تقاضای دو چشمِ دل شناس * کِوِهی جوید ضیای بی قیاس
 چون فراقِ آن دو نورِ بی ثبات * ناسه آوردت گشادی چشمهات
 پس فراقِ آن دو نورِ پایدار * ناسه می آرد مر آنرا پاس دار
 ۹۰ او چو میخواند مرا من بَنگرم * لایقِ جذبِ امر و با بد پیكرم
 گر لطیفی زشت را در پی کند * نَسَخَرِی باشد که او بر وی کند
 گِی بینم رویِ خود را ای عجب * تا چه رنگم همچو روزم یا چو شب
 نقشِ جانِ خویش می جستم بسی * هیچ می نمود نقشم از کسی

(۷۸) A من چون خرم. Bul. ورنه خندد او.

(۷۹) A کی for که. After this verse L adds:

خوب خوبی را کند جذب این یقین * طَبَّاتٌ از پیر که الطَّبَّینِ

(۸۰) A الطَّبَّینِ. BD الطَّبَّینِ. L Bul. و طَبَّینِ. After this verse L adds:

صاف را هم صافیان راغب شوند * درد را هم تیرگان جاذب بوند

زنگ را هم زنگیان جوا شدند * روم را هم رومیان بویا شدند

(۸۱) B گرم را گری. (۸۲) Bul. هم نوریا را. After this verse L adds:

در هر آن چیزی که تو ناظر شوی * می کند با جنس شیر معنوی

(۸۳) L Bul.

چشم چون بستی ترا جان کند نیست * چشم را از نور روزن صبر نیست

چشمِ حس را هست مذهب اعتزال * دبع غفلت سنی در وصال
 سُفْرهُ حس اند اهل اعتزال * خویش را سنی نمایند از ضلال
 هرک در حس ماند او معتزلیست * گرچه گوید سَنیم از جاهلیست
 هرکه بیرون شد زحس سنی و است * اهل بینش چشم عقل خوش پنبست
 ۶۵ گر بدیدے حس حیوان شاه را * پس بدیدی گاو و خر الله را
 گر نبوده حس دیگر مر ترا * جز حس حیوان زیرون هوا
 پس بی آدم مکرم کی بدی * کی بحس مشترک مقرر شدی
 نامصوّر با مصوّر گفتنت * باطل آمد بی زصورت رستنت
 نامصوّر با مصوّر پیش اوست * کوه مغزست و بیرون شد ز پوست
 ۷۰ گر نوگوری نیست بر آغی حرج * ورنه رو کالصر مفتاح الفرج
 پردهای دیده را داروے صبر * هم بسوزد هم بسازد شرح صدر
 آینه دل چون شود صافی و پاک * نقشها بینی برون از آب و خاک
 هر بسینی نقش و هر نقاش را * فرش دولت را و هم فرش را
 چون خلیل آمد خیال یار من * صورتش بُت معنی او بُت شکن
 ۷۵ شکر یزدان را که چون او شد پدید * در خیالش جان خیال خود بدید
 خاک درگاهت دلم را می فریفت * خاک بر وی کو زخاک می شکفت
 گفتم ار خوم پذیرم این ازو * ورنه خود خندید بر من زشت رو

(۶۴) Suppl. in marg. D. After this verse L adds:

هرکه در حس خدا دید آینی * در بر حق هست پیر طاعتی

(۶۷) D کی بودی. (۶۸) D om. here, but has the verse after v. ۸۰. L

هوست In D نامصوّر با مصوّر (۶۹). زصورت رفتنت. L Bul. نامصوّر با مصوّر

is written above اوست. (۷۰) In the second hemistich L has او در خیال

در خیال حق رسید. After this verse L adds:

شکر معطرا که چون او در رسید * در خیالش جان خیال خود بدید

(۷۶) Bul. دلم چون میفرمت.

(۷۷) L گفتم ار خوم. A گفتم ار خوم میخندد او.

هلال پنداشتن آن شخص خیال را در عهدِ عُمَرِ رضی الله عنه،
 ماهِ روزه گشت در عهدِ عُمَر * بر سر کوهی دویدند آن نفر
 نا هلال روزه را گیرند فال * آن یکی گفت ای عمر اینک هلال
 چون عمر بر آسمان مه را ندید * گفت کین مه از خیال تو دمید
 ۱۱۵ ورنه من بینانترم افلاک را * چون نی بینم هلال پالک را
 گفت تر کن دست بر ابرو بمال * آنکهان تو بر نگر سوی هلال
 چونک او تر کرد ابرو مه ندید * گفت ای شه نیست مه شد ناپدید
 گفت آری موی ابرو شد کمان * سوی تو افکنند تیری از گمان
 چونک موی کثر شد او را راه زد * تا بدعوے لاف دید ماه زد
 ۱۲۰ موی کثر چون پرده گردون بود * چون همه اجزات کثر شد چون بود
 راست کن اجزات را از راستان * سر مکش ای راست رو زان آستان
 هم تر ازورا نرازو راست کرد * هر نرازورا نرازو کاست کرد
 هر که با ناراستان همسنگ شد * در کی افتاد و غفلش دنگ شد
 رَوِ اَشِدَّاءِ عَلٰی الْکُفَّارِ باش * خاک بر دلداری اغیار باش
 ۱۲۵ بر سر اغیار چون شمشیر باش * هین مکن روباه بازی شیر باش
 نا زغیرت از تو یاران نسُکنند * زانک آن خاران عدو این گُشنند
 آتش اندر زن بگرگان چون سپند * زانک آن گرگان عدو یوسفند
 جانِ بابا گویدت ابلیس هین * تا بدم بغریبت دیو لعین
 این چنین تلّیس با بابات کرد * آدمی را این سیئه رخ مات کرد

در نکر Bul. و بر ابرو ABL Bul. (۱۱۶) خیالی A (۱۱۴).

(۱۱۸) After this verse L adds:

چون یکی مو کثر شد از ابروی تو * شکل ماه نو نمود آن موی تو

زین آستان Bul. (۱۲۱). او را ره بزد D. چون یکی مو ABL Bul. (۱۱۹).

اغیار باش AL (۱۲۴) write as in text. BD

آن سیئه رخ Bul. (۱۲۹). یاران نگلند L Bul. (۱۲۶).

گفتم آخر آینه از بهر چیست * تا بداند هر کسی کو چیست و کیست
 ۹۵ آینه آهن برای پوشه است * آینه سیای جان سنگی به است
 آینه جان نیست الا روی یار * روی آن یاری که باشد زان دیار
 گفتم اے دل آینه کُلی بچو * رو بدربار کار بر ناید بچو
 زین طلب بند بکوی تو رسید * درد مرهم را بخرماین کشید
 دیده تو چون دلم را دیده شد * شد دل نادیده غرق دیده شد
 ۱۰۰ آینه کُلی ترا دیدم ابد * دیدم اندر چشم تو من نقش خود
 گفتم آخر خویش را من یافتم * در دو چشمش راه روشن یافتم
 گفت وهم کان خیال، نُست هان * ذات خود را از خیال خود بدان
 نقش من از چشم تو آواز داد * که منم تو نو منی در اتحاد
 کاندرین چشم منیر بی زوال * از حقایق راه گی یابد خیال
 ۱۰۵ در دو چشم غیر من تو نقش خود * گر بینی آن خیالی دان و رد
 زانک سرمه نیستی در می کشد * باده از تصویرِ شیطان می چشد
 چشمشان خانه خیالست و عدم * نیستهارا هست بیند لاجرم
 چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال * خانه هستیست نه خانه خیال
 تا یکی مو باشد از تو پیش چشم * در خیالت گوهری باشد چو بشم
 ۱۱۰ بشم را آنکه شناسی از گهر * کز خیال خود کنی کُلی غیر
 يك حکایت بشنوی گوهر شناس * تا بدانی تو عیان را از فیلاس

(۹۴) D om. و.

(۹۵) B آینه جان جوهر بس بی به است. B in marg. سنگین به است.

(۹۶) D بکشد. (۹۷) BL Bul. مآند زجو.

(۹۹) A نفس خود (۱۰۰). Bul. این دل نادیده. دلم را دید شد A (۹۹).

(۱۰۲) A و هان. از خیال تو بدان A. کدرین D (۱۰۴).

(۱۰۵) D بینم. Bul. for تو. A (۱۰۸) om. دید.

(۱۰۹) B چو بشم.

(۱۱۰) B بشم را. A از گوهر. D بشم را (۱۱۰).

عمرها بایست تا دم پاك شد * تا امین مخزن افلاك شد
 خود گرفتگی این عصا در دست راست * دسترا دستانِ موسی امر بجاست
 گفت اگر من نیستم اسرارخوان * هم تو بر خوان نامرا بر استخوان
 گفت عیسی یا رب این اسرار چیست * میل این ابله درین بیگار چیست
 ۱۵۰ چون غم خود نیست این بیمار را * چون غم جان نیست این مردار را
 مرده خود را رها کردست او * مرده بیگانه را جوید رُفُو
 گفت حق ادبارگر ادبارجوست * خار روبیده جزای رِکشتِ اوست
 آنک تخم خار کارد در جهان * هان و هان اورا محو در گلستان
 گر گلی گیرد بکف خاری شود * و ر سوی باری رود ماری شود
 ۱۵۵ کیمیای زهر و مارست آن شفی * بر خلاف کیمیای مُتفی

اندرز کردن صوفی خادم را در بیمار داشت بهیمه ولا حَوْل
 گفتن خادم،

صوفی می گشت در دَوْر اُنُق * تا شبی در خانقاهی شد قُنُق
 يك بهیمه داشت در آخر بېست * او بصدر صُفّه با یاران نشست
 پس مراقب گشت با یاران خویش * دفتری باشد حُضور بار بیش
 دفتر صوفی سواد و حرف نیست * جز دل اسپید همچون برف نیست
 ۱۶۰ زاد دانشمند آثار قَلَم * زاد صوفی چیست آثار قَدَم
 همچو صیادی سوسه اشکار شد * گام آهو دید بر آثار شد
 چند گاهش گام آهو در خورست * بعد از آن خود ناف آهو رهبرست

رویند. Bul. ادبار خواست A seems to have had originally B اگر (۱۵۲)

و. (۱۵۵) ABL Bul. om. و. (۱۵۴) A om.

Heading: Bul. بیمار داشتن. A om. بهیمه. A om. خادم.

(۱۵۸) D خویش for بیش, corr. in marg.

و. بر (۱۶۱) ABL Bul. اسعد B. و. (۱۵۹) ABL Bul. om.

۱۲۰ بر سر شطرنج چُست است این غراب * نو مین بازی بچشم نیم خواب
 زآنک فرزین بندها داند بسی * که بگیرد در گلویت چون خسی
 در گلو ماند خس او سالها * چیست آن خس مهرِ جاه و مالها
 مال خس باشد چو هست ای بی ثبات * در گلویت مانع آب حیات
 گر بُرد مالت عدوی پُر فی * رهنمای را بُرده باشد رهنمای

دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر،

۱۲۵ دزدکی از مارگیرے مار برد * زابلهی آنرا غنیمت می شمرد
 و رهید آن مارگیر از زخمِ مار * مارکُشت آن دزدِ اورا زار زار
 مارگیرش دید پس بشناختش * گفت از جان مارِ من پرداختش
 در دعا میخواستی جانم ازو * کش بیام مار بستام ازو
 شکر حق را کآن دعا مردود شد * من زبان پنداشتم و آن سود شد
 ۱۴۰ بس دعاها کآن زیانست و هلاک * وز کرم می نشنود یزدانِ پاک

التماس کردن همراه عیسی علیه السلام زنده کردن استخوانها از عیسی علیه السلام،

گفت با عیسی یکی ابله رفیق * استخوانها دید در حُفره عمیق
 گفت ای همراه آن نام سنی * که بدان تو مرده را زنده کنی
 مرا آموز تا احسان کنم * استخوانها را بدان با جان کنم
 گفت خامش کن که آن کار تو نیست * لایق انفاس و گفتار تو نیست
 ۱۴۵ کآن نفس خواهد ز بارانِ پاک تر * وز فرشته در رَوش درآک تر

عدو Bul. (۱۴۴) آن بی ثبات L (۱۴۲) دارد بسی L (۱۴۱)

Heading: Bul. مارگیری bis. آرا for اورا Bul. (۱۴۵)

در گور عمیق L استخوانها D (۱۴۱) و. ABL Bul. om. (۱۴۶)

خاموش D (۱۴۴) که بدان مرده تو زنده می کنی ABL Bul. (۱۴۲)

در تموز گرم می‌بینند دے * در شعاع شمس می‌بینند فی
 در دل انگور می‌را دیده‌اند * در فناء محض شی را دیده‌اند
 آسمان در دور ایشان جرعه نوش * آفتاب از جودشان زرفت پوش
 چون از ایشان مجتمع بینی دو بار * هم یکی باشند و هم ششصد هزار
 ۱۸۵ بر مثال، موجه‌ها اعدادشان * در عدد آورده باشد بادشان
 منترق شد آفتاب جانها * در درون روزن ابدانها
 چون نظر در قرص داری خود یکیست * و آنک شد محبوب ابدان در شکست
 نفرقه در روح حیوانی بود * نفس واحد روح انسانی بود
 چونک حق رَشَّ عَلَيْهِمْ نُورُهُ * منترق هرگز نگردد نور او
 ۱۹۰ یک زمان بگذار اے هره ملال * تا بگویم وصف خالی زان جمال
 در بیان نابد جمال حال او * هر دو عالم چیست عکس خال او
 چونک من از خال خوش دم زخم * نطق می‌خواهد که بشکافد تنم
 همچو مورے اندرین خرمن خوتم * تا فزون از خویش باری می‌گشتم

بسته شدن تقریر معنی حکایت بسبب میل مستمع باستماع
 ظاهر صورت حکایت

کی گذارد آنک رشک روشنیت * تا بگویم آنچه فرض و گفتنیست

(۱۸۷) BuL. شد for او.

(۱۸۸) After this verse L adds:

روح انسانی که نفس واحد است * روح حیوانی سفالی جامدست
 عقل خرد از رمز این آگاه نیست * واقف این سر بجز الله نیست
 عقل را اندر چنین سودا چه کار * کرّ مادرزاد با سرنا چه کار

(۱۸۹) B هو for او. After this verse BuL. adds: [L has در زاد

روح انسان بود نفس واحد * روح حیوانی سفال جامد
 عقل از نورش نگردد نشو و یاب * حق علیم واللّه اعلم بالصواب
 عقل را زین سود و سودا کار نبود * کرّ مادرزاد را سرنا چه سود

جمال خال او. (۱۹۱) L BuL. خال. (۱۹۰) A

و. Bul. om. فرض روشنست (sic) A. رشک روشنست (۱۹۲)

چونك شكّر گام کرد و ره بُرید * لاجرم زآن گام در کامی رسید
 رفتن يك منزلی بر بویِ ناف * بهتر از صد منزل گام و طواف
 آن دلی کو مطلعِ مهتاباست * بهرِ عارف فتنه ابواباست ۱۶۵
 با تو دیوارست با ایشان درست * با تو سنگ و با عزیزان گوهرست
 آنچه نو در آینه بینی عیان * پیر اندر خشت بیند بیش از آن
 پیر ایشان اند کین عالم نبود * جان ایشان بود در دریای جود
 پیش ازین تن عمرها بگذاشتند * پیشتر از کشت بُر بر داشتند
 ۱۷۰ پیشتر از نقش جان پذیرفته‌اند * پیشتر از بحر دُرها سُفته‌اند
 مشورت می‌رفت در ایجادِ خلق * جانشان در بحرِ قدرت نا بخلق
 چون ملايك مانعِ آن می‌شدند * بر ملايك خُفیه خُشک می‌زدند
 مطلع بر نقش هر که هست شد * پیش از آن کین نفسِ کل پابست شد
 پیشتر ز افلاک کیوان دیده‌اند * پیشتر از دانه‌ها نان دیده‌اند
 ۱۷۵ بی دماغ و دل پُر از فکر بُدند * بی سپاه و جنگ بر نصرت زدند
 آن عیان نسبتِ بایشان فکرست * ورنه خود نسبتِ بدورانِ رؤیتست
 فکرست از ماضی و مُستقبل بود * چون ازین دو رست مشکل حل شود
 روح از انگور می‌را دیده‌است * روح از معدوم شی‌را دیده‌است
 دیده چون بی‌کیف هر باکین‌را * دیده پیش از کان صحیح و زبیرا
 ۱۸۰ پیشتر امر خلقتِ انگورها * خورده می‌ها و نموده شورها

منزل و گام طواف. Bul. منزل و طواف L (۱۶۴). ره بدید L (۱۶۳).

و با ایشان BL Bul. (۱۶۶). و عمرها بر داشتند A (۱۶۶). corr. in marg.

حکایت مشورت کردن خدای تعالی با: Bul. has the heading: (۱۷۰).

فرشتگان در ایجاد خلق. (۱۷۱) Suppl. in marg. D. L om.

(۱۷۲) L om. (۱۷۳) Bul. پیش از آنکه. and so L.

(۱۷۵) A om. و before دل. L بی سپاه جنگ.

(۱۷۶) B بدیشان. Bul. بایشان رؤیتست D. بایشان رؤیتست.

(۱۷۷) Bul. حل بود. (۱۷۸) Instead of this verse L has v. ۱۸۲.

گفت اندر جَوَ تو کَمتر کاه کن * گفت لا حول این سخن کوناه کن
گفت جایش را بروب ازسنگ و پُشک * ور بود تر ریز بر وی خالک خشک
گفت لا حول ای پدر لا حول کن * با رسول اهل کَمتر گو سخن ۲۱۵
گفت یسْتان شانه پشتِ خر بخار * گفت لا حول ای پدر شری بدار
خادم این گفت و میان را بست چست * گفت رفتم کاه و جَو آم نخست
رفت وز آخر نکرد او هیچ یاد * خوابِ خرگوشی بدان صوفی بداد
رفت خادم جانبِ او باشِ چند * کرد بر اندرزِ صوفی ریش خند
۲۲۰ صوفی از ره مانده بود و شد دراز * خوابها می دید با چشمِ فراز
کآن خرش در چنگِ گرگی مانده بود * پارها از پشت و رانش می ربود
گفت لا حول این چه سان ماخلویاست * ای عجب آن خادمِ مُشفق کجاست
باز می دید آن خرش در راه رو * گه بجای می فتاد و گه بگو
گونه گون می دید ناخوش واقعه * فاتحه میخواند او و الفارعه
گفت چاره چیست یاران جسته اند * رفته اند و جمله درها بسته اند ۲۲۵
باز می گفت اے عجب آن خادمک * نه که با ما گشت همنان و نمک
من نکردم با وی إِلَّا لطف و لین * او چرا با من کند بر عکس کین
هر عداوت را سبب باید سَنَد * ورنه جنسیت وفا تلقین کند

(۲۱۴) A جایش را برو.

(۲۱۶) After this verse L adds:

گفت دُم افسار او کوتاه میند * تا ز غلطیدن نبعند خر به بند
گفت لا حول ای پدر چندین متال * بهر خر چندین مرو اندر جوال
گفت بر پشتش فگن جُل زودتر * ز آنک شب سرماست ای کآن هنر
گفت لا حول ای پدر چندین مگو * استخوان در شیر چون نبود بجو
من ز تو استاسیر در فنّ خود * میهمان آید مرا از نیک و بد
لابق هر میهمان خدمت کم * من ز خدمت چون گل و چون سوسن

(۲۱۷) L میان بر بست.

(۲۱۸) In L the hemistichs are transposed. L بدان صوفی فتاد.

(۲۲۲) L Bul. این چه ماخلویاست. (۲۲۳) L آن خر اندر راه دور.

(۲۲۴) L میخواند با الفارعه. (۲۲۸) L باشد سند.

۱۹۵ بحر کف پیش آرد و سدّی کند * جر کند وز بعدِ جر مدّی کند
 این زمان بشنو چه مانع شد مگر * مستمع را رفت دل جایی دگر
 خاطرش شد سوی صوفی فُتق * اندر آن سودا فروشد تا عُنق
 لازم آمد باز رفتن زین مقال * سوی آن افسانه بهر وصفِ حال
 صوفی آن صورت میندار ای عزیز * همچو طفلان نا گئی از جَوَز و مویز
 ۲۰۰ جسم ما جوز و مویز است ای پسر * گر تو مَرَدی زین دو چیز اندر گذر
 ور تو اندر نگذری اکرام حق * بگذراند مر ترا از نُه طبق
 بشنو اکنون صورت افسانه را * لیک هین از گه جدا کن دانه را

گان بردن کاروانیان که بهیمه صوفی رنجورست،

حلقه آن صوفیان مستفید * چونک بر وجد و طرب آخر رسید
 خوان بیاوردند بهر میهمان * از بهیمه باد آورد آن زمان
 ۲۰۵ گفت خادم را که در آخر برو * راست کن بهر بهیمه کاه و جو
 گفت لا حول این چه افزون گفتنست * از قدم این کارها کار منست
 گفت ترک کن آن جوش را از تَحُصّت * کان خر پیرست و دندانهاش سُست
 گفت لا حول این چه میگوئی مها * از من آموزند این ترتیبها
 گفت پالانش فرو نه پیش پیش * داروی منبَل بنه بر پُشتِ ریش
 ۲۱۰ گفت لا حول آخر ای حکمت گزار * جنس تو مهمانم آمد صد هزار
 جمله راضی رفته اند از پیش ما * هست میهمان جان ما و خویش ما
 گفت آبش ده ولیکن شیر گرم * گفت لا حول از توام بگرفت شرم

وصف خال D (۱۹۸) صوفی و فتق Bul. (۱۹۷) bis. جر for جو A (۱۹۵)

بگذری B (۲۰۱)

Heading: Here L Bul. have انتزاع کردن خادم تعهد بهیمه را و تخلف نمودن.

گفت خادم این چه Bul. (۲۰۶) در وجد ABL Bul. (۲۰۲)

پشت و ریش D (۲۰۹) آموزید DL (۲۰۸) کاتخوک پیرست Bul. (۲۰۷)

از تویم AB. سیر گرم D Bul. (۲۱۲) آخر این حکمت میار L (۲۱۰)

آن یکی گوشش هی پیچید سخت * وآن دگر در زیرِ کاشم جُست نَحْت
 وآن دگر در نعلِ او ی جُست سنگ * وآن دگر در چشمِ او ی دید زنگ
 باز ی گفتند ای شیخ این زچِست * دی نی گفتی که شکر این خر قویست
 گفت آن خر کو بشب لا حول خُورد * جز بدین شیوه نداند راه کرد
 ۲۵۰ چونک قوتِ خر بشب لا حول بود * شب مسَبَح بود و روز اندر سجود
 آدمی خوارند اغلب مردمان * از سَلامَعَلَيْكَ شَان کم جُوا مان
 خانۀ دیبوست دلہائے ہمہ * کم پذیر از دیوَمَرْدُم دَم دَمہ
 از دم دیو آنک او لا حول خُورد * همچو آن خر در سر آید در نَبَرْد
 هرکه در دنیا خورد تلبیسِ دیو * وز عَدُوّ دوست رُو نَعظیم و ربو
 ۲۵۵ در رم اسلام و بر پولِ صراط * در سر آید همچو آن خراز خُباط
 عشوہاء یارِ بَد مَنُوشِ هین * دام بین این مَرَو تو بر زمین
 صد ہزار ابلیس لا حول آر بین * آدما ابلیس را در مار بین
 دم دهد گوید ترا ای جان و دوست * تا چو قَصّابی کُشد از دوست پوست
 دم دهد تا پوست بیرون کُشد * وای او کز دشمنان افیون چند
 ۲۶۰ سر نہد بر پایِ تو قَصّاب وار * دم دهد تا خونت ریزد زار زار
 همچو شیری صیدِ خود را خویش کن * تَرکِ عَشْوہ اجنبی و خویش کن
 همچو خادم دان مراعاتِ خَسان * بی گمی بہتر ز عَشْوہ ناگسان
 در زمینِ مردمان خانہ مکن * کارِ خود کن کارِ بیگانہ مکن
 کیست بیگانہ ننِ خاکی تو * کز برائے اوست غمناکی تو

(۲۴۷) Suppl. in marg. D. Bul. رنگ. L. رنگ. (۲۴۸) Suppl. in marg. D.

(۲۴۹) L. تَناد. B. برد. (۲۵۰) Suppl. in marg. D.

(۲۵۴) L. همچو خر آن بر سر افتد روی زرد.

(۲۵۵) Bul. om. و. (۲۵۶) L. وز عدو و از محب.

(۲۵۸) Bul. کد از دوست. L. ای جان دوست.

(۲۵۹) In D vv. ۲۵۹ and ۲۶۰ are transposed.

(۲۶۰) D دم دم. L. تا ریزد خون.

بازی گفت آدم با لطف و جود * کی بر آن ابلیس جورے کرده بود
 ۲۲۰ آدمی مر مار و کژدم را چه کرد * کو هی خواهد مر اورا مرگ و درد
 گرگدرا خود خاصیت بدربدنست * این حسد در خلق آخر روشنست
 بازی گفت این گانم بد خطاست * بر برادر این چنین ظم چراست
 بازی گفتی حرم سوء الظن ناست * هرکه بدظن نیست کی ماند دُرست
 صوفی اندر وسوسه و آن خرچنان * که چنین بادا جزای دشمنان
 ۲۲۵ آن خر مسکین میان خاک و سنگ * کز شده پالان دریده پالهنک
 کشته از ره جمله شب بی علف * گاه در جان کدن و گاه در تلف
 خر همه شب ذکر میکرد ای اله * جو رها کردم کم از يك مُشت گاه
 با زبان حال می گفت اے شیوخ * رحمتی که سوختم زین خام شیوخ
 آنچه آن خر دید از ریخ و عذاب * مرغِ خاکی بیند اندر سیل آب
 ۲۳۰ پس بپهلو گشت آن شب تا سحر * آن خر بیچاره از جوع البقر
 روز شد خادم بیامد بامداد * زود پالان جست بر پشتش نهاد
 خرفروشانه دو سه زخمش بزد * کرد با خر آنچه زان سگ می سزد
 خر جهنده گشت از تیزی نیش * کو زبان نا خر بگوید حال خویش
 چونک صوفی بر نشست و شد روان * رو در افتادن گرفت او هر زمان
 ۲۳۵ هر زمانش خلق بری داشتند * جمله رنجورش هی پنداشتند

کان چنان بادا L. و خر. Bul. آن om. و (۲۲۴) Bul. آدمی. (۲۲۹)

مشتکه D. (۲۲۷) خسته ره L. (۲۲۶)

After this verse L adds: پس for بس L (۲۴۰)

ناله میکرد از مراقی گاه و جو * مسند از اشتیاق گاه و جو

همچنین در محنت و درد درد و سوز - ناله می کرد از جان نا بروز

جست و بر BL (۲۴۱)

گان بردن کاروانیان که: After this verse Bul. adds the heading: جهید L (۲۴۲)

جهیمه صوفی رنجورست which is suppl. in marg. D.

خر بروی افتادن آمد در زمان L (۲۴۴)

حق فرستاد انبیا را با وَرَقِ * تا گزید این دانه‌ها را بر طبق
 ۲۸۵ پیش ازین ما اُمّت واحد بُدیم * کس ندانستی که ما نیک و بدیم
 قَلْب و نیکو در جهان بودی روان * چون همه شب بود و ما چون شب‌روان
 نا بر آمد آفتاب انبیا * گفت ای غش دُور شو صافی بیا
 چشم داند فرق کردن رنگ‌را * چشم داند لعل‌را و سنگ‌را
 چشم داند گوهر و خاشاک‌را * چشم‌را زان می‌خلد خاشاک‌ها
 ۲۹۰ دشمن روزند این فلاّیکان * عاشق روزند آن زره‌ای کان
 زانک روزست آینه تعریف او * تا ببیند اشرفی تشریف او
 حق فیامت را لقب زان روز کرد * روز بنماید جمال سرخ و زرد
 پس حقیقت روز سر اولیاست * روز پیش ماهشان چون سایه‌است
 عکسِ راز، مردِ حق دانید روز * عکس ستایش شام چشم‌دوز
 ۲۹۵ زان سبب فرمود یزدان وَالضُّحَى * وَالضُّحَى نور ضمیر مُصْطَفَى
 قول دیگر کین ضحی را خواست دوست * هم برای آنک این هم عکس اوست
 ورنه بر فانی قَسَم گفتم خطاست * خود فنا چه لایق گفتم خداست
 از خلیلی لَا أَحِبُّ الْآفَلین * پس فنا چون خواست ربّ العالمین
 باز وَاللّیل است ستارای او * وَاَنْ نَنْ خاکی زنگارای او
 ۳۰۰ آفتابش چون بر آمد زان فلك * با شب تن گفت هین ما وُدَّعَكَ
 وصل پیدا گشت از عینِ بلا * زان حلاوت شد عبارت ما قَلَمِ
 هر عبارت خود نشانِ حالتیست * حال چون دست و عبارت آلتیست
 آلتِ زرگر بدستِ کفشگر * همچو دانه کشت کرده ریگ در

ندانسته L. پیش از ایشان ما همه یکسان بدیم BDL Bul. (۲۸۵)

پیش مهرشان L (۲۹۲) آن for این Bul. (۲۹۰) . تاند فرق L (۲۸۸)

(۲۹۸) Instead of this verse BD have:

لا احبّ الاّفلین گفت آن خلیل * کی فنا خواهد ازین ربّ جلیل

زنگارای Bul. وز تن خاکی Bul. (۲۹۲) In L Bul. the same verse follows v. ۲۹۸.

ریگ for دیو B (۲۰۲) . از فلك L Bul. (۲۰۰)

۲۶۵ تا تو تن را چرب و شیرین می‌دهی * جوهر خود را نبیضی فریبی
 گری میان مشک تن را جا شود * روزی مردن گنبد او پیدا شود
 مشک را بر تن مزین بر دل بمال * مشک چه بود نام پاک ذو الجلال
 آن منافق مشک بر تن می‌نهد * روح را در قعر گلخن می‌نهد
 بر زبان نام حق و در جان او * گندها از فکر بی‌ایمان او
 ۲۷۰ ذکر با او همچو سبزه گلخن است * بر سر مبرز گل است و سوسن است
 آن نبات آنجا یقین عاریت است * جای آن گل مجلس است و عشرت
 طبیات آید بسوی طبیبین * للخبثین الخبیثانست هین
 کین مدار آنها که از کین گم‌روند * گورشان پهلوی کین‌داران نهند
 اصل کینه دوزخست و کین تو * جزو آن گُلست و خصم دین تو
 ۲۷۵ چون تو جزو دوزخی پس هوش دار * جزو سوسه گل خود گیرد فرار
 تلخ با تلخان یقین ملحق شود * گدازم باطل قرین حق شود
 ای برادر تو همان اندیشه * ما یقی تو استخوان و ریشه
 گر گُلست اندیشه تو گلشنی * و بود خاری تو همیشه گلخنی
 گر گلابی بر سر و جیت زنند * ورنه چون بوی برون افکنند
 ۲۸۰ طلبها در پیش عطاران ببین * جنس را با جنس خود کرده قرین
 جنسها با جنسها آمیخته * زین تجانس زینتی انگبخته
 گر در آمیزند عود و شکرش * برگزیند یک یک از یکدیگرش
 طلبها بشکست و جانها ریختند * نیک و بد در همدگر آمیختند

و بی‌ایمان D (۲۶۹) و. om. A. تا تو آنرا D (۲۶۵)

للخبثات الخبیثانست L. آمد برای طبیبین L (۲۷۲) . این نبات A (۲۷۱)

After this verse Bul. adds: (۲۷۵) . کس میدان آنها L (۲۷۲)

ورنه جزو جنتی ای نامدار * عیش تو باشد ز جنت پایدار

غذای گلخنی L (۲۷۸) . یقین حق شود D (۲۷۶) and so B in marg.

بر جنسها D (۲۸۱) . بر سر جیت A Bul. (۲۷۹)

کر در آمیزد عدس با شکرش * برگزیند یک یک از دیگرش Bul. (۲۸۲)

یافتن پادشاه بازارا بخانه کمپرز،

نه چنان باز بست کو از شه گریخت * سوی آن کمپر کوی آرد بیخت
 تا که نُه حاجی پزد اولادرا * دید آن باز خوش خوش زادرا
 ۲۲۵ پایکش بست و پَرش کوتاه کرد * ناخش ببرد و قوتش گاه کرد
 گفت نااهلان نکردندت بساز * پرفزود از حد و ناخن شد دراز
 دست هر نااهل بمارت کند * سوه مادر آ که بمارت کند
 مهر جاهل را چین دان ای رفیق * کثر رود جاهل همیشه در طریق
 روز شه در جُست و جو بیگاه شد * سوی آن کمپر و آن خرگاه شد
 ۲۲۰ دید ناگه بازارا در دود و گرد * شه برو بگریست زار و نوحه کرد
 گفت هر چند این جزای کار نُست * که نباشی در وفای ما دُرست
 چون کنی از خُلد در دوزخ فرار * غافل از لَا یَسْتَوِی اصحاب نار
 این سزای آنک از شام خیر * خیره بگریزد بخانه گنده پیر
 باز میالید پَر بر دست شاه * بی زبان میگفت من کردم گناه
 ۲۲۵ پس کجا زارد کجا نالد لثیم * گر تو نپذیری بجز نیک ای کرم
 لطف شه جانرا جنایت جو کند * ز آنک شه هر زشت را نیکو کند
 رُو مکن زشتی که نیکهای ما * زشت آید پیش آن زیباے ما
 خدمت خود را سزا پنداشتی * تو لهای جُرم از آن افراشتی
 چون ترا ذِکر و دعا دستور شد * زان دعا کردن دلت مغرور شد
 ۲۴۰ هم سخن دیدے نو خود را با خدا * ای بسا کو زین گمان افتد جدا
 گرچه با تو شه نشیند بر زمین * خویشتن بشناس و نیکوتر نشین

نیست for چنه, and so L, which has علم بازی نیست کو از شه گریخت B (۲۲۲)
 and A in marg. آرد ریخت. (۲۲۹) A جست جو. (۲۲۰) D ناگه.

بگریزی L (۲۲۲). نباشد D. سزای کار L (۲۲۱).

کو for کس Bul. (۲۴۰). و. L om. (۲۲۹). پیش آن نیکو ما L (۲۲۷).

نیکو بر نشین D (۲۴۱).

وَأَلْتِ إِسْكَافٍ بِبِشٍ بَرْزَگَر * بِبِشٍ سَگْ گَه اسْتِخْوَانِ دَر بِبِشِ خَر
 ۲۰۵ بود اَنَا اَلْتَحَى دَر لَبِ مَنْصُورِ نُور * بود اَنَا اَلَلَّه دَر لَبِ فِرْعَوْنَ زُور
 شَد عَصَا اَنْدَر کَفِ مُوسَى گَوا * شَد عَصَا اَنْدَر کَفِ سَاحِرِ هَبا
 زَین سَبَبِ عِیسی بَدَانِ هَمْرَاهِ خُود * دَر نِیامُوزِیدِ اَن اَسْمِ صَمَد
 کُودَنانَدِ نَفْصِ بَر اَلْتِ نَهْد * سَگْ بَر رِگَلِ زَن نُو اَتَشِ کِی جَهْد
 دَسْتُ وَاَلْتِ هَمچُو سَگْ وَاَهَنَسْتُ * جَفْتُ بایَدِ جَفْتُ شَرَطِ زَادَنَسْتُ
 ۲۱۰ اَنکِ بِي جَفْتَسْتُ وِ بِي اَلْتِ بِکِیَسْتُ * دَر عَدَدِ شَکَسْتُ وَاَن بَلْکِ بِي شَکِیَسْتُ
 اَنکِ دُو گَفْتُ وِ سَه گَفْتُ وِ بِشِ اَزِین * مَتَّفَقِ باشَنَدِ دَر وَاَحَدِ یَقِینِ
 اَحْوَلِ چُونِ دَفْعِ شَدِ بِکَسَانِ شُونَد * دُو سَه گُویَانِ هَم یَکِی گُویَانِ شُونَد
 گَرِ یَکِی گُویِ نُو دَر مِیدَانِ او * رَگَرْدِ بَرِی گَرْدِ اَزِ چُوگانِ او
 گُویِ اَنگِه رَاسْتُ وِ بِي نَقْصَانِ شُود * کُویِ زَخْمِ دَسْتُ شَه رَفْصَانِ شُود
 ۲۱۵ گُوشِ دَارِ اِی اَحولِ اِینْهَارَا بِهوشِ * دَارُویِ دِیْکِ بَگَشِ اَزِ رَاهِ گُوشِ
 بِسِ کَلَامِ پَالْکِ دَر دِلْهَایِ کُورِ * یِ نِپایَدِ یِ رُودِ نَا اَصْلِ نُورِ
 وَاَن فِسونِ دِیو دَر دِلْهَایِ کُزِ * یِ رُودِ چُونِ کَنَشِ کُزِ دَر پَایِ کُزِ
 گَرچِه حَکْمَتِ رَا بَتکَرارِ آوَرِی * چُونِ نُو نَا اَهْلِی شُودِ اَزِ نُو بِرِی
 وِرچِه بَنُویسی نِشانِشِ مِیکِنی * وِرچِه یِ لَافِی بِیانِشِ مِیکِنی
 ۲۲۰ او زَنو رُو دَر کُشَدِ اِی پُر سَنبِزِ * بِنْدَهَارَا بَگَسَلَدِ وِزَنو گَرِیزِ
 وِ نَخَوَانِی وِ بَبِینَدِ سَوزِ نُو * عِلْمِ باشَدِ مَرغِ دَسْتُ اَمُوزِ نُو
 او نِپایَدِ بِبِشِ هَر نَا اَوَسْتَا * هَمچُو طَاوِسی بِخَانَه رُوسْتَا

اسم احد L (۲۰۷). بر لب منصور Bul. (۲۰۵). و استخوان Bul. (۲۰۴).

رفع شد L (۲۱۲). نقص نقش for D (۲۰۸).

دل‌های دور L. پس for L (۲۱۶). و. AL om. گویی آنکه D (۲۱۴).

بگسلد بهر گریز L (۲۲۰). کم‌کنش D (۲۱۴).

بخوانی او به بیند L (۲۲۱).

همچو باز شه به پیش روستا L. همچو کاوسی B (۲۲۲).

۳۶. که از آن دُوری درین دُور ای کلیم * پا بکش زیرا درازست این کلیم
 من کریم نان نمایم بنده را * تا بگریاند طمع آن زنده را
 بینی طفلی بمالد مادرے * تا شود بیدار و جوید خورے
 کو گرسنه خفته باشد بی خبر * و آن دو پستان میخلد از بهر دَر
 کُنت کُنزا رَحْمَةً مَخْنِيَةً * فَأَبْنَعْتُ أُمَّةً مَهْدِيَةً
 ۳۶۵ هر کراماتی که میجویی بجان * او نمودت تا طمع کردی در آن
 چند بُت بشکست احمد در جهان * تا که یا رَب گوی گشتند اُمّتان
 گر نبودی کوشش احمد تو هم * می پرستیدی چو آجَدادت صنم
 این سَرَت و اَرست از سجدِ صنم * تا بدانی حقِ اورا بر اُمم
 گر بگویی شُکر این رستن بگوی * کو بُتِ باطن همت برهاند اوی
 ۳۷. مر سَرَت را چون رهانید از بتان * هم بدان قوت تو دل را و رهان
 سر زشکر دین از آن بر تافتی * کر پدر میراث مُفتش یافتی
 مرد میراثی چه داند قدرِ مال * رُستمی جان کند مِجّان یافت زال
 چون بگریانم بجوشد رحمت * آن خروشنک بنوشد نعمت
 گر نخواهم داد خود ننمایم * چوئش کردم بسته دل بگشایش
 ۳۷۵ رحمت موقوفِ آن خوش گریه است * چون گریست از بحرِ رحمت موج خاست

از کلیم D. پا مکش L. گر تو زان AL. که تو زان دوری B Bul. (۳۶۰)

تا بگرداند B. زان نمایم D (۳۶۱)

و و جوید B Bul. (۳۶۲)

از مهر در B. میخلد زو مهر در Bul. میچکد از مهر در L (۳۶۳)

یا رب جوی L (۳۶۶)

او and بگو ABL Bul. (۳۶۹)

مفتش for ارزان BL Bul. دین ازین A (۳۷۱)

و مِجّان ABL Bul. (۳۷۲)

و آن خروشنک نبیشد Bul. (۳۷۳)

(۳۷۵) After this verse L adds:

تا نگرید طفل کی جوشد لَن * تا نگرید ابر کی خندد چمن

باز گفت ای شه پشیمان میشوم * توبه کردم تو مُسلمان میشوم
 آنک تو مننش کنی و شیرگیر * گر زمستی کز رود عذرش پذیر
 گرچه ناخن رفت چون بائی مرا * بر گم من پرچم خُشیدرا
 ۲۴۵ و رچه پَرَم رفت چون بُنازیم * چرخ بازے کم کند در بازیم
 گر کمر بخشم گهرا بر گنم * گر دهی کلکی عَلمها بشکم
 آخر از پشه نه کم باشد تنم * مُلکِ نمرودے پیر برهم زَنم
 در ضعیفی تو مرا بایل گیر * هر یکی خصم مرا چون پیل گیر
 قدرِ قُندُق افگم بُندُق حریق * بُندُق در فِعل صد چون منجیق
 ۲۵۰ موسی آمد در وغا با یك عصاش * زد بر آن فرعون و بر شمشیرهاش
 هر رسولی یك ننه کان در زدست * بر همه آفاق تنها بر زدست
 نوح چون شمشیر در خواهید ازو * موج طوفان گشت ازو شمشیرخو
 احدا خود کبست اِسپاه زمین * ماه بین بر چرخ بشکافش جبین
 نا بداند سَعَد و تَحَسُّس بی خبر * دَوَرِ نُست این دَوَر نه دَوَرِ قمر
 ۲۵۵ دَوَرِ نُست ایرا که موسی کلیم * آرزو می بُرد زین دَوَرِ مُقیم
 چونک موسی رونق دَوَرِ نو دید * کاندرو صُبح نَجلی می دید
 گفت یا ربَّ آن چه دَوَرِ رحمتست * آن گذشت از رحمت آنجا رویتست
 غوطه ده موسی خود را در بحار * از میان دَوَرِ احمد بر آرم
 گفت یا موسی بدان بنودمت * راه آن خلوت بدان بگشودمت

کلیم L. گر دهد D (۲۴۶) . بر کم پرچم زخورشید از مری L (۲۴۴)

فندقم L. گردد حریق L. قدر حبه Bul. (۲۴۹) . خود پیل L. خصی A (۲۴۸)

After this verse L Bul. add: در فعل چون صد

گرچه سنگم هست مقدار نخود * یك در هیجا نه سر ماند نه خود

شمشیرجو A (۲۵۲) . بر رسولی A (۲۵۱) . و AD om. (۲۵۰)

و بشکافش ABL Bul. چیست اسپاه L (۲۵۳)

آنجا زرحمت رویتست A. اینجا L. این گذشت L. این چه A (۲۵۷)

دور احمد سر بر آرم L. غوطه خور موسیا اندر بحار L (۲۵۸)

شیخ اشارت کرد خادم را بسر * که برو آن جمله حلوارا بخیر
 نا غریمان چونک از حلوا خورند * یک زمانی تلخ در من نشگرند
 ۴۹۵ در زمان خادم برون آمد بدر * نا خرد او جمله حلوارا بزر
 گفت اورا گونرو حلوا بچند * گنت کودک نیم دینار وادند
 گفت نه از صوفیان افزون مجو * نیم دینارت دهر دیگر مگو
 او طبق بنهاد اندر پیش شیخ * تو بین اسرار سرّ اندیش شیخ
 کرد اشارت با غریمان کین نوال * نک تبرک خوش خورید این را حلال
 ۴۰۰ چون طبق خالی شد آن کودک ستد * گفت دینارم به ای با خرد
 شیخ گفتا از کجا آرم درم * وار دارم میروم سوسه عدم
 کودک از غم زد طبق را بر زمین * ناله و گریه بر آورد و حنین
 می گریست از غنّ کودک های های * کی مرا بشکسته بودی هر دو پای
 کاشکی من رگزد گلخن گشتمی * بر در این خانه نگذشتمی
 ۴۰۵ صوفیان طبل خوار لقمه جو * سگ دلان و همچو گریه روی شو
 از غریب کودک آنجا خیر و شر * رگزد آمد گشت بر کودک حشر
 پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت * تو یقین دان که مرا استاد گشت
 گر روم من پیش او دست نهی * او مرا بکشد اجازت می دهی
 و آن غریمان هم بانکار و جمود * رو بشیخ آورده کین بازی چه بود
 ۴۱۰ مال مان خوردهی مظالم می بری * از چه بود این ظلم دیگر بر سری

حلوارا L. آن حلوا AB Bul. (۴۹۴) این جمله A. برون آ جمله L (۴۹۲)

جمله حلوا زان بسر L Bul. آمد زدر L. در زمان خادم روان شد سوی در Bul. (۴۹۵)

جمله حلوا L (۴۹۶) BL نیم دیاری و اند corr. in B.

ای بر خرد Bul. (۴۰۰) این نوال A. کین غریمان نا نوال D (۴۹۹)

کمی مرا ABL Bul. (۴۰۲) می دوم A apparently (۴۰۱)

BL سگ دلان همچو AL. لقمه جوی BL. و لقمه جو A Bul. طبله خوار Bul. (۴۰۵)

بازی کین چه بود A (۴۰۹) کمی شیخ AB (۴۰۷) روی شوی

خوردهی مظالم می بری L. مال ما BL Bul. (۴۱۰)

حلو خریدن شیخ احمد خضرویه فدس الله سره العزیز
جهت غریبان بالهام حق،

بود شیخی دایما او وام دار * از جوانمردی که بود آن نامدار
ده هزاران وام کردی از مہان * خرج کردی بر فقیران جهان
هر بوم او خانقاهی ساخته * جان و مال و خانقہ در باخہ
وام اورا حق زہر جای گزارد * کرد حق بہر خلیل از ریگ آرد
۲۸۰ گفت پیغمبر کہ در بازارها * دو فرشتہ میکنند ایدر دعا
کای خدا تو منتقائرا ده خلف * وی خدا تو مسکائرا ده تلف
خاصہ آن منفق کہ جان انفاق کرد * حلق خود قربانی خلاق کرد
حلق پیش آورد اسماعیل وار * کارد بر حلقش نیارد کرد کار
پس شہیدان زندہ زین رویند خوش * تو بدان قالب بے نگر گبروش
۲۸۵ چون خلف دادستان جان بقا * جان این از غم و رنج و شقا
شیخ وامی سالها این کار کرد * می ستد میداد همچون پای مرد
تخمهای کاشت تا روز اجل * نا بود روز اجل مبر اجل
چونک عمر شیخ در آخر رسید * در وجود خود نشان مرگ دید
وامداران گرد او بنشستہ جمع * شیخ بر خود خوش گذازان همچو شمع
۲۹۰ وامداران گشتہ نومید و تُرش * درد دلہا بار شد با درد شش
شیخ گفت این بدگمانان را نگر * نیست حقرا چار صد دینار زر
کودکی حلو ز بیرون بانگ زد * لاف حلو بر امید دانگ زد

Heading: D om. احمد.

(۲۷۸) L خان و مان خانقہ. After this verse L adds:

احمد خضرویه بودی نام او * ده هزاران پیش بودی وام او

(۲۷۹) In L the hemistichs are transposed. (۲۸۰) ABDL پیغمبر. D کی در.

وی. (۲۸۱) AB Bul. دایم ایدر دعا. L می کنند. AB فرشتہ. A

دینار و زر. Bul. (۲۹۱) و خوش. B Bul. (۲۸۴) آن کان. Bul. (۲۸۲)

این چه سرست این چه سلطانیت باز * اے خداوند خداوندانِ راز
 ما ندانستیم مارا غنو کن * بس پراگند که رفت از ما سخن
 ما که کورانہ عصاها می‌زنیم * لاجرم قندیلهارا بشکنیم
 ۴۵ ما چو کزان ناشیدہ یک خطاب * هرزه گویان از قیاس خود جواب
 ما زموسی پند نگرستیم کو * گشت از انکارِ خضری زردزو
 با چنان چشمی که بالا ی‌شناخت * نور چشمش آسمان را می‌شکافت
 کرده با چشمت نعصب موسیا * اثر حماقت چشمِ موشِ آسیا
 شیخ فرمود آن همه گفتار و قال * من بجل کردم شمارا آن حلال
 ۴۶ سیرِ این آن بود کز حق خواستم * لاجرم بنمود راهِ راستم
 گفت آن دینار اگرچه اندکست * لیک موقوفِ غریبِ کودکست
 نا نگرید کودک حلوا فروش * بحرِ رحمت در نی آید بجوش
 ای برادر طفلِ طفلِ چشمِ نست * کامِ خود موقوفِ زاری دان دُرست
 گر همی خواهی که آن خلعت رسد * پس بگریان طفلِ دیکه بر جسد

ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا کور نشوی،

۴۵ زاهدی را گفت یارے در عمل * کم گری تا چشم را نآید خلل
 گفت زاهد از دو بیرون نیست حال * چشم ببند یا نبیند آن جمال
 گر ببیند نور حق خود چه غمت * در وصال حق دو دیکه چه کست
 ورنخواهد دید حق را گو برو * این چنین چشمِ شفی گو کور شو

شماها را حلال L. شمارا و حلال A (۴۶) و مارا A (۴۶) و این چه A (۴۶)

After this verse L adds: دان نخست L. جسم نست L (۴۶)

بی تضرع کام‌یابی مشکست * کامِ خود موقوف زارئ دلست
 گر همی خواهی که مشکل حل شود * خار محرومی بگل مبدل شود

L in the first hemistich رد عزت (۴۶)

چشم نابد در خلل DL (۴۶)

نور حق را چه غمت Bul. (۴۶)

تا نماز دیگر آن کودک گریست * شیخ دیده بست و در وی نشکریست
 شیخ فارغ از جنا و از خلاف * در کشید روی چون مه در لحاف
 با ازل خوش با اجل خوش شادکام * فارغ از تشنیع و گفت خاص و عام
 آنک جان در روی او خندد چو قند * از ترش رویی خلقتش چه کردند
 ۴۱۰ آنک جان بوسه دهد بر چشم او * گئی خورد غم از فلک وز خشم او
 در شب مهتاب مهرا در سماک * از سگان و عو غو ایشان چه باک
 سگ وظیفه خود بچامی آورد * مه وظیفه خود بر رخ می گسترد
 کارک خود می گزارد هر کسی * آب نگذارد صفا بهر خسی
 خس خسانه می رود بر روی آب * آب صافی می رود بی اضطراب
 ۴۲۰ مصطفی مه می شکافد نیم شب * زاز می خاید ز کینه بو لَهَب
 آن مسیحا مرده زنده می کند * و آن جهود از خشم سبک می کند
 بانگ سگ هرگز رسد در گوش ماه * خاصه ماهی کو بود خاص اله
 می خورد شه بر لب جو تا سحر * در سماع از بانگ چغزان بی خبر
 هم شدی توزیع کودک دانک چند * همت شیخ آن سخارا کرد بند
 ۴۳۰ تا کسی ندهد بکودک هیچ چیز * قوت پیران ازین بیش است نیز
 شد نماز دیگر آمد خادمی * یک طبق بر کف پیش حافی
 صاحب مالی و حالی پیش پیر * هدیه بفرستاد کز وی بد خیر
 چار صد دینار بر گوشه طبق * نیم دینار دگر اندر ورف
 خادم آمد شیخ را اکرام کرد * و آن طبق بنهاد پیش شیخ فرد
 ۴۴۰ چون طبق را از غطا واکرد رو * خلق دیدند آن کرامت را ازو
 آه و افغان از همه بر خاست زود * کای سر شیخان و شاهان ابن چه بود

تشنیع گفت D (۴۱۲). وز خلاف AD (۴۱۲). و بروی Bul. و. A om. (۴۱۱).

می خورد شه D (۴۲۲). بر سماک Bul. (۴۱۶). خلقان Bul. (۴۱۴).

پیش شیخ اکرام کرد Bul. (۴۳۹).

کرامت بی جمود L. از غطا بگشاد زود L. (۴۴۰).

شاهان الامان L. بر خاست زان L. (۴۴۱).

۴۶۵ قسمش کاهی نه و حرصش چو کوه * وَجْه نه و کرده تحصیل وُجوه
ای میسر کرده مارا در جهان * سخره و بیگار مارا و رهان
طُعمه بنموده بما و آن بوده شست * آتچان بنما بما آنرا که هست
گفت آن شیر ای مسیحا این شکار * بود خالص از برای اعتبار
گر مرا روزی بُدی اندر جهان * خود چه کارستی مرا با مردگان
۴۷۰ این سزای آنک یابد آب صاف * همچو خر در جوبمیزد از گراف
گر بداند قیمت آن جوی خر * او بجای پانهد در جوی سر
او بیابد آتچان پیغمبری * میر آب زندگانی پرورے
چون نمرد پیش او کرامر کن * ای امیر آب مارا زنده کن
هین سگ نفس ترا زنده مخواه * کو عدو جان نُسْت از دیرگاه
۴۷۵ خاک بر سر استخوانی را که آن * مانع این سگ بود از صید جان
سگ نه بر استخوان چون عاشقی * دیوچه وار از چه بر خون عاشقی
آن چه چشمست آنک بینایش نیست * زامتحاها جزکه رُسوایش نیست
سهو باشد ظنهارا گاه گاه * این چه ظنست این که کور آمد ز راه
دید آ بر دیگران نوحه گری * مدتی بنشین و بر خود می گری
۴۸۰ زائر گریان شاخ سبز و تر شود * زانک شمع از گریه روشن تر شود
هرکجا نوحه کند آنجا نشین * زانک تو اولین اندر حنین
زانک ایشان در فراق فانی اند * غافل از لعل بقای کانی اند
زانک بر دل نقش تقلید است بد * رُو بآب چشم بندش را برند

جسته بی وجهی وجوه از: وجه for عمر L (۴۶۵). In the second hemistich B has:
هر گروه. After this verse L adds:

جمع کرده مال و رفته سوی گور * دشمنان در ماتم او کرده سور.

شست D (۴۶۷). سخره بیگار L Bul. بر ما در جهان AB Bul. (۴۶۶).

امر for کبر A (۴۷۴). پیغامبری ABD (۴۷۳). پیرد AL (۴۷۰).

لعل for اهل A (۴۸۲). روشن تر بود AB (۴۸۰). آمد براه L (۴۷۸).

بر آب D. و بد D (۴۸۳).

غم مخور از دیدگان عیسی تراست * چپ مرو تا بخشدت دو چشم راست
 ۴۵۰ عیسی روح تو با تو حاضر است * نصرت از وی خواه کو خوش ناصراست
 لبك بیگار تن پر استخوان * بر دل عیسی منه تو هر زمان
 همچو آن ابله که اندر داستان * ذکر او کردیم بهر راستان
 زندگی تن مجو از عیسی است * کام فرعونى نخواه از موسی است
 بر دل خود کم نه اندیشه معاش * عیش کم ناید تو بر درگاه باش
 ۴۵۵ این بدن خرگاه آمد روح را * یا مثال گشتی مرنوح را
 ترك چون باشد بیابد خرگهی * خاصه چون باشد عزیز درگهی

تمامی قصه زنده شدن استخوانها بدعای عیسی علیه السلام،

خواند عیسی نام حق بر استخوان * از برای التماس آن جوان
 حکم یزدان از پی آن خام مرد * صورت آن استخوان را زنده کرد
 از میان بر جست يك شیر سیاه * پنجه زد کرد نقش را نباه
 ۴۶۰ گله اش بر کند مغزش ریخت زود * مغز جوزی کاندرو مغزی نبود
 گر ورا مغزی بده اشکستنش * خود نبودى نقص الا بر تنش
 گفت عیسی چون شتابش کوفتی * گفت زان رو که تو زو آشوفتی
 گفت عیسی چون نخوردی خون مرد * گفت در قسمت نبودم رزق خورد
 ای بسا کس همچو آن شیر ژبان * صید خود ناخورده رفته از جهان

پیکار D (۴۵۱). دو for حق L (۴۴۹).

After the Heading L adds:

چونك عیسی دیدگان ابله رفیق * جز که استغره نمیداند طریق
 میگیرد بندرا از ابلهی * بجل میبندارد او از گمراهی

از برای خام مرد D (۴۵۸).

کدرو D. جوز زفی کاندرو L. و مغزش Bul. (۴۶۰).

مغزی بودی D (۴۶۱).

رزق خورد D. بی قسمت L. عیسی for بی L (۴۶۲).

خاریدن روستایی بتاریکی شیرا بظن آنک گاوِ اوست،

روستایی گاو در آخر ببست * شیر گاوش خورد بر جایش نشست
 روستایی شد در آخر سوی گاو * گاورا یجست شب آن گنج کاو
 ۵۰۰ دست می‌مالید بر اعضای شیر * پشت و پهلو گاه بالا گاه زیر
 گفت شیر ار روشنی افزون شدی * زهره‌اش بدریدی و دل خون شدی
 این چنین گستاخ زان می‌خاردم * کو درین شب گاو می‌پنداردم
 حق می‌گوید که ای مغرور کور * نه زنامم پاره پاره گشت طور
 که لو آنزلنا کتباً للجبل * لا تصدع ثم انقطع ثم ارتحل
 ۱۰۰ از من ار کوه اُحد واقف بُدی * چشمه چشمه از جبل خون آمدی
 از پدر وز مادر این بشنیده * لاجرم غافل درین پیچیده
 گر تو بی تقلید ازو واقف شوی * بی نشان از لطف چون هانف شوی
 بشنو این قصه پی نهیدرا * تا بدانی آفت تقلیدرا

فروختن صوفیان بهیمة مسافرا جهت سماع،

صوفی در خانقاه از ره رسید * مرکب خود بُرد و در آخر کشید
 ۱۰۰ آبکش داد و علف از دست خویش * نه آنچنان صوفی که ما گفتیم پیش
 احتیاطش کرد از سهو و خُباط * چون قضا آید چه سودست احتیاط
 صوفیان تفصیر بودند و فقیر * کاذب فقر آن بی کفراً یبیر

و بر جایش ABL Bul. (۵۶) گاو منست B. در تاریکی. Heading: ABL Bul.

شیر گفت Bul. (۵۶) گنج B. writes آن کیچ کاو Bul. (۵۰۴)

گشته AB Bul. کای مغرور B (۵۰۸)

and so L, پاره گشتی و دلش پر خون شدی BD Bul. واقف شدی Bul. (۵۱۰)

چون for حق A. بی نشان بر جای چون هانف Bul. (۵۱۲)

که گفتیم پیش L. فی چنان ABL Bul. (۵۱۵) و A Bul. om. (۵۱۴)

کفراً کبر L. تفصیر for در جوع L (۵۱۷)

زآنك تفليد آفتِ هر نيكويست * كه بود تفليد اگر كوه قويست
 ۴۸۵ گر ضريري كهترست و تيزخشم * گوشت پاره اش دان چو اورا نيست چشم
 گر سخن گويد زمو باريك تر * آن سرش را زان سخن نبود خبر
 مستي دارد زگنت خود وليك * از بروي نا بهي راهيست نيك
 همچو جويست او نه او آبي خورد * آب ازو بر آب خواران بگذرد
 آب در جو زان نبي گيرد قرار * زآنك آن جو نيست نشه و آب خوار
 ۴۹۰ همچو نايي ناله زارے كند * ليك پيكار خريدارے كند
 نوحه گر باشد مقلد در حديث * جز طع نبود مراد آن خبيث
 نوحه گر گويد حديث سوزناك * ليك كو سوز دل و دامان چالك
 از محقق نا مقلد فرقه است * كين چو داودست و آن ديگر صداست
 منبع گنتار اين سوزے بود * و آن مقلد كهنه آموزے بود
 ۴۹۵ هين مشو غره بدان گنت حزين * بار بر گاوست و بر گردون حين
 هم مقلد نيست محروم از ثواب * نوحه گر را مُزد باشد در حساب
 كافر و مؤمن خدا گویند ليك * در ميان هر دو فرقي هست نيك
 آن گدا گويد خدا از بهر نان * متقي گويد خدا از عين جان
 گر بدانستي گدا از گنت خویش * پيش چشم او نه كم ماندی نه بیش
 ۵۰۰ سالها گويد خدا آن نان خواه * همچو خر مصحف كشد از بهر كاه
 گر بدل در نافتي گنت لبش * ذره ذره گشته بودی قالبش
 نام ديوي ره بررد در ساحري * نو بنام حق پشيزی می بری

و. A om. (۴۸۹)

. پيكاری A. ناله و زاری Bul. (۴۹۰)

. حديثی B (۴۹۲)

. از مقلد تا محقق L (۴۹۲)

و. و گردون بر حین L (۴۹۵)

. عكس لبش L (۵۰۱)

از ره تقلید آن صوفِ هین * خر برفت آغاز کرد اندر حین
 چون گذشت آن نوش و جوش و آن سماع * روز گشت و جمله گفتند آلوداع
 ۴۰ خانقہ خالی شد و صوفی بماند * گرد از رخت آن مسافر می‌فشاند
 رخت از حجره برون آورد او * تا بخر بر بندد آن همراه جو
 تا رسد در هرهان او می‌شناخت * رفت در آخر خبر خود را نیافت
 گفت آن خادم بآبش برده‌است * زانک آب او دوش کمتر خورده‌است
 خادم آمد گفت صوفی خر کجاست * گفت خادم ریش بین جنگی بجاست
 ۵۰ گفت من خر را بنویسیده‌ام * من ترا بر خر موکل کرده‌ام
 بخت با توجیه کن مُحْتِ میار * آنچه بسپردم ترا و پس سپار
 از تو خواهم آنچه من دادم بتو * باز ده آنچه فرستادم بتو
 گفت پیغمبر که دست هر چه بُرد * بایش در عاقبت و پس سپرد
 ورنه از سرکشی راضی بدین * نک من و تو خانه قاضی دین
 ۶۰ گفت من مغلوب بودم صوفیان * حمله آوردند و بودم بمر جان
 تو جگر بندے میانِ گریگان * اندر اندازی و جویی زان نشان
 در میان صد گرسنه گرده * پیش صد سگ گربه پُرمرد
 گفت گیرم کز تو ظلمًا بستند * قاصد خون من مسکین شدند
 تو نیایی و نگویی مرا * که خرت را می‌برند اے بی‌نوا
 ۷۰ تا خر از هر که بود من و خرم * ورنه توزیعی کند ایشان زرم
 صد تدارک بود چون حاضر بُدند * این زمان هر یک باقلبی شدند
 من کرا گیرم کرا قاضی برم * این قضا خود از تو آمد بر سرم
 چون نیایی و نگویی ای غریب * پیش آمد این چنین ظلمی مهیب

زانک خر دوش آب کمتر. (۵۴۲) ABL Bul. corr. above. (۵۴۲) D بر هرهان.

آنچ من A. و مُحْتِ written above. In D توجه is erased and (۵۴۶)
 (۵۴۷) and ۵۴۶ are transposed. In Bul. vv. ۵۴۶ and ۵۴۷ are transposed. BL Bul. بسپردم. (۵۴۷) A آنچه.

پیغامبر. (۵۴۸) AB DL. (۵۴۸) A آنچه. (۵۴۷) A آنچه.

نیم جان A (۵۵۰). پیغامبر. (۵۴۸) AB DL. (۵۴۸) A آنچه. (۵۴۷) A آنچه.

حاضر بودند D (۵۵۶).

ای توانگر نو که سیری هین مخند * بر کزئی آن فقیر دردمند
از سر تفصیر آن صوفی رمه * خرفروشی در گرفتند آن همه
^{۵۲۰} کز ضرورت هست مُرداری مُباح * پس فسادِ کز ضرورت شد صلاح
هم در آن دم آن خَرک بفروختند * لُوت آوردند و شمع افروختند
وَلُولَه افتاد اندر خانقَه * که امشبان لُوت و سماعست و شرَه
چند ازین زنبیل وین در یوزه چند * چند ازین صبر و ازین سه روزه چند
ما هم از خَلقِ جان داریم ما * دولت امشب میهان داریم ما
^{۵۲۵} نغمِ باطل را از آن می کاشتند * کآنک آن جان نیست جان پنداشتند
و آن مسافر نیز از راه درام * خسته بود و دید آن اقبال و ناز
صوفیانش یك بیک بسواختند * نَرَد خدمتهای خوش میباختند
گفت چون می دید میلانشان بوی * گر طرب امشب نخواهم کرد گی
لُوت خوردند و سماع آغاز کرد * خانقَه تا سقف شد پُر دود و گرد
^{۵۳۰} دودِ مطبخ گُرد آن پا کوفتن * زاشتیاق و وَجَد جان آشوفتن
گاه دست افشان قدم می کوفتند * گه بسجده صُفَهرای روفتند
دیر یابد صوفی آرز از روزگار * زان سبب صوفی بود بسیار خوار
جز مگر آن صوفی کز نور حق * سیر خورد او فارغست از تنگِ دَق
از هزاران اندک زین صوفیند * باقیان در دولت او میزیند
^{۵۳۵} چون سماع آمد زاول تا کران * مُطرب آغازید یك ضربِ گران
خر برفت و خر برفت آغاز کرد * زین حرارت جمله را انباز کرد
زین حراره پای کوبان تا سحر * کف زنان خر رفت خر رفت ای پسر

۱. امشب آن A (۵۲۲) . که تو سیری D (۵۱۸)

۲. In ABL Bul. the hemistichs are transposed. (۵۲۴)

۳. کآنک جانیش نیست L (۵۲۵) . و جان ABL Bul. (۵۲۴)

۴. خدمتهایش L (۵۲۷) . اقبال باز A (۵۲۶)

۵. حراره AB Bul. (۵۲۶) . میلانش D (۵۲۸)

۶. و خر رفت ای پسر B Bul. حراره written above the final letter of ت D (۵۲۷)

چل هزار او نباشد مزد من * گی بود شبِ شبِ دُرِ عدن
 يك حکایت گویت بشنو بهوش * تا بدانی که طع شد بندِ گوش
 هرکرا باشد طع الکن شود * با طع گی چشم و دل روشن شود
 ۵۸۰ پیش چشم او خیال جاه و زر * همچنان باشد که موی اندر بصر
 جز مگر مستی که از حق پُر بود * گرچه بدی گنجها او حُر بود
 هرکه از دیدار برخوردار شد * این جهان در چشم او مُردار شد
 ليک آن صوفی زمستی دُور بود * لاجرم در حرص او شب‌گُور بود
 صد حکایت بشنود مدهوش حرص * در نیاید نکته در گوشِ حرص

تعریف کردن منادیان قباخی مفلسی را گرد شهر،

۵۸۵ بود شخصی مفلسی بی خان و مان * مانده در زندان و بند بی امان
 لقمه زندانیان خورده گزاف * بر دل خلق از طع چون کوه قاف
 زهره نه کس را که لقمه نان خورد * زانک آن لقمه ربا گاوش بَرَد
 هرکه دُور از دعوتِ رحمان بود * او گداچشمست اگر سلطان بود
 مر مرّوت را نهاده زیر پا * گشته زندان دوزخی زان نان ربا
 ۵۹۰ گر گریزی بر امیدِ راحتی * زان طرف هر پشت آید آفتی
 هیچ کُنْجی بی دد و بی دام نیست * جز بخلوت گاه حق آرام نیست
 کُنْجِ زندان جهان ناگزیر * نیست بی پامُزد و بی دَقّ الحَصیر
 واللّه ار سوراخِ موشی در روی * مبتلای گربه چنگالی شو
 آدمی را فریبی هست از خیال * گر خیالانش بود صاحب جمال
 ۵۹۵ و ر خیالانش نماید ناخوشی * ی‌گذارد همچو مور امر آتشی

شب‌گور for بی‌نور L (۵۸۴) صد هزار L (۵۷۷)

Heading: D در شهر. خاتمان Bul. (۵۸۵) مخفی نان L (۵۸۷)

رحمت رحمان L. هرکه او محبوب از رحمان بود AB (۵۸۸) چابک برد L. کاوش D

وز خیالانش A (۵۹۵)

گفت واللہ آمدم من بارها * تا ترا واقف کنم زین کارها
 ۵۶۰ نو هی گفتمی که خر رفت ای پسر * از همه گویندگان با ذوق تر
 باز ی گشتم که او خود واقف است * زین قضا راضیست مرد عارف است
 گفت آنرا جمله میگفتند خوش * مر مرا هر ذوق آمد گفتنش
 مر مرا تقلیدشان بر باد داد * که دو صد لعنت بر آن تقلید باد
 خاصه تقلید چنین بی حاصلان * خشم ابراهیم با بر آفلان
 ۵۶۵ عکس ذوق آن جماعت می زدے * وین دلم زان عکس ذوق میشدی
 عکس چندان باید از باران خوش * که شوی از بحر بی عکس آب کش
 عکس کاؤل زد تو آن تقلید دان * چون پیایی شد شود تحقیق آن
 تا نشد تحقیق از باران مبر * از صدف مگسل نگشت آن قطره در
 صاف خواهی چشم و عقل و سمع را * بر دران تو پردهای طمع را
 ۵۷۰ زآنک آن تقلید صوفی از طمع * عقل او بر بست از نور و لمع
 طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع * مانع آمد عقل او را زاطلاع
 گر طمع در آینه بر جاستی * در نفاق آن آینه چون ماستی
 گر نرازورا طمع بوده بمال * راست کی گفتمی نرازو وصف حال
 هر نبی گفت با قوم از صفا * من نخواهرم مزد پیغام از شما
 ۵۷۵ من دلیلم حق شمارا مشتری * داد حق دلالم هر دو سری
 چیست مزد کار من دیدار بار * گرچه خود بو بکر بخشد چل هزار

همچو ابراهیم بگذر ز آفلان L (۵۶۴) . مردی AL . خود او A (۵۶۱)

۵۶۶) L عکس is suppl. above. In D از بحر معنی A . از باران خوش L (۵۶۶)

۵۷۰) AB Bul. om. . و

۵۷۲) A After this verse L adds: . بر جاستی BL . بر آینه A (۵۷۲)

گفت گر زآنک از طمع فارون شدی * آخر الامر اندرین هامون شدی

۵۷۴) Bul. After this verse L adds: (۵۷۵) . هر پیمبر Bul. (۵۷۴)

چيست مزد کار مر دلال را * مزد باید داد تا گوید سزا

۵۷۶) L صد هزار AL . مزد کار من بود دیدار بار L (۵۷۶)

که درین زندان بماند او مُسْنِمِر * یاوه‌تاز و طبل‌خوارست و مُضِر
 چون مگس حاضر شود در هر طعام * از وقاحت بی‌صلا و بی‌سلام
 پیش او هیچست لوتِ شصت کس * گر کند خود را اگر گویش بس
 مردِ زندان را نباید لقمه * و ر بصد حیلک گشاید طعمه
 ۶۲۰ در زمان پیش آید آن دوزخ گلو * مُحْتَشِ این که خدا گفتا کَلُو
 زین چنین فقط سه‌ساله داد داد * ظلّ مولانا ابد پاینده باد
 یا ز زندان تا رُود این گاومیش * یا وظیفه کن زوقی لقمه‌ایش
 ای ز تو خوش م‌ذکور و م‌أنات * داد کن اَلْهُسْتَفَاتِ اَلْهُسْتَفَاتِ
 سوی قاضی شد وکیل با نملک * گفت با قاضی شکایت یک بیک
 ۶۲۵ خواند او را قاضی از زندان بپیش * پس تفحص کرد از اعیانِ خویش
 گشت ثابت پیش قاضی آن همه * که نمودند از شکایت آن رمه
 گفت قاضی خیز ازین زندان برو * سوی خانه مُرده‌ریگِ خویش شو
 گفت خان و مانِ من احسانِ نُسْت * همچو کافر جَنتم زندانِ نُسْت
 گر ز زندانم برانی نو برد * خود بپریم من ز تنصیری و گد
 ۶۳۰ همچو ابلیسی که می‌گفت ای سلام * رَبِّ اَنْظِرْنِی اِلَی یَوْمِ اَلْقِیَامِ
 کاندین زندانِ دنیا من خوشم * تا که دشمن‌زادگان را می‌کشم
 هر که او را قُوتِ ایمانی بود * وز برای زادِ ره نانی بود
 می‌ستانم گه بمکرو گه بریو * تا بر آرند از پشیمانی غریو
 گه بدرویشی کم تهدیدشان * گه بزلف و خال بندم دیدشان
 ۶۳۵ قُوتِ ایمانی درین زندان گشت * و آنک هست از قصدِ این سگ درخست
 از نماز و صوم و صد بیچارگی * قُوتِ ذوق آید بَرَدِ بیکارگی
 اَسْتَعِیْذُ اَللهُ مِنْ شَبَطَانِه * قَدْ هَلَكْنَا اَه مِنْ طُعْبَانِه

گفتا کَلُو Bul. (۶۲۰) حیله. Bul. (۶۱۹) بدین زندان. AB Bul. (۶۱۶)

طعمه‌ایش B. آن گاومیش A. و رود L (۶۲۲)

مردریگ ABI. از زندان A Bul. (۶۲۷)

در میان مار و کژدم گر ترا * با خیالات خوشان دارد خدا
 مار و کژدم مر ترا مؤنس بود * کآن خیالت کیمای مس بود
 صبر شیرین از خیال خوش شدست * کآن خیالات فرج پیش آمدست
 آن فرج آید زایمان در ضمیر * ضعف ایمان ناامیدی و زحیر
 ۶۰۰ صبر از ایمان بیابد سرکله * حیث لا صبر فلا ایمان که
 گنت پیغمبر خدای ایمان نداد * هرکرا صبری نباشد در نهاد
 آن یکی در چشم تو باشد چو مار * هم وی اندر چشم آن دیگر نگار
 زانک در چشمت خیال کفر اوست * وان خیال مؤمنی در چشم دوست
 کاندین يك شخص هر دو فعل هست * گاه ماهی باشد او و گاه شست
 ۶۰۵ نیم او مؤمن بود نهیش گیر * نیم او حرص آوری نهیش صبر
 گنت یزدان ات فیمکم مؤمن * باز منکم کافر گیر کهن
 همچو گاوی نیمه چش سیاه * نیمه دیگر سپید همچو ماه
 هرکه این نیمه ببیند رد کند * هرکه آن نیمه ببیند گد کند
 یوسف اندر چشم اخوان چون ستور * هم وی اندر چشم یعقوب چو خور
 ۶۱۰ از خیال بد مرورا زشت دید * چشم فرع و چشم اصلی ناپدید
 چشم ظاهر سایه آن چشم دان * هرچه آن ببند بگردد این بدان
 تو مکانی اصل نو در لامکان * این دکان بر بند و بگشا آن دکان
 شش جهت مگریز زیرا در جهات * ششدره است و ششدره مانست مات
 شکایت کردن اهل زندان پیش وکیل قاضی از دست آن مفلس
 با وکیل قاضی ادراک مند * اهل زندان در شکایت آمدند
 ۶۱۵ که سلام ما بقاضی بر کنون * باز گو آزار ما زین مرد دون

شصت D (۶۰۴). پیغامبر ABDL (۶۰۱). ناامیدی D (۵۹۹).

و. Bul. om. (۶۱۲). سپیدی B Bul. (۶۰۷). یزدات ABL Bul. (۶۰۶).

مانست و مات A (۶۱۳).

مفلسی ابلیس را یزدانِ ما * هر مناده کرد در قرآنِ ما
 ۶۵۵ کو دغا و مفلس است و بدسخن * هیچ با او شرکت و بازه مکن
 ورا کنی اورا بهانه آورے * مفلس است او صرفه از وی گئی بری
 حاضر آوردند چون فتنه فروخت * اُشتر کردی که هیزم می فروخت
 کرد بیچاره بسی فریاد کرد * هر موکل را بدانگی شاد کرد
 اشترش بردند از هنگام چاشت * تا شب و افغان او سودی نداشت
 ۶۶۰ بر شتر بنشست آن قطعه گران * صاحب اشتر پی اشتر دوان
 سو بسو و کو بکوی ناخستند * تا همه شهرش عیان بشناختند
 پیش هر حمام و هر بازارگه * کرد مردم جمله در شکلش نگه
 ده منادی گر بلند آوازیان * فُک و کُرد و رومیان و نازیان
 مفلس است این و ندارد هیچ چیز * قرض ندهد کس مرو را بک پیشیز
 ۶۶۵ ظاهر و باطن ندارد حبه * مفلسی قلبی دغایی دبه
 هان و هان با او حریفی کم کنید * چونک گاو آرد گره محکم کنید
 ورنه محکم آید این پژمرده را * من نخواهر کرد زندان مرده را
 خوش دمست او و گلویش بس فراخ * با شعار نو دثار شاخ شاخ
 گر بپوشد بهر مکر آن جامه را * عاریه است آن تا فرید عامه را
 ۶۷۰ حرف حکمت بر زبان ناحکیم * حلّهای عاریت دان ای سلیم

(۱۵۴) BDL Bul. مفلسی دیورا. In A دیو has been written above the line by a later hand. (۶۵۵) AB Bul. سودا for بازی.

(۶۵۹) ABL Bul. تا شب و افغان.

(۶۶۳) A. کرد و ترک. Bul. منادی که. D. منادی کرد. After this verse L adds:

جنگان آوازا بر داشته * کین همه تخم جهاها کاشته

(۶۶۴) A. قرض تا بدد کس اورا. AB Bul. و این ندارد A.

(۶۶۵) D. مفلس و قلبی. After this verse L adds:

بی نوایی بد ادابی بی وفا * نان ربایی نر گدایی بی جفا

(۶۶۶) D. چونک بیندش گره محکم زند L. باو حریفی.

(۶۶۹) Bul. عاریت. A. آن تا او تا A.

بک سگ است و در هزاران می‌رود * هر که در وی رفت او او میشود
 هر که سردت کرد میدان کو دروست * دیو پنهان گشته اندر زیر پوست
 ۶۴۰ چون نیابد صورت آید در خیال * تا کشاند آن خیالت در وبال
 گه خیال فرجه و گاهی دکان * گه خیال علم و گاهی خان و مان
 هان بگو لا حَوْلَها اندر زمان * از زبان تنها نه بلك از عین جان
 گفت قاضی مفلسی را و ما * گفت اینك اهل زندانت گوا
 گفت ایشان مَتَّهَم باشند چون * می‌گیرزند از تو می‌گیرند خون
 ۶۴۵ از تو میخواهند هر تا وا رهند * زین غرض باطل گواهی میدهند
 جمله اهل محکمه گفتند ما * هر بر افلاس و بر ادبارش گوا
 هر کرا پرسید قاضی حال او * گفت مولا دست ازین مفلس بشو
 گفت قاضی کش بگردانید فاش * گرد شهر این مفلس است و بس فِلاش
 کو بگو اورا مُنَادِیها زنید * طبل افلاش عیان هر جا زنید
 ۶۵۰ هیچ کس نشیه بنفروشد بدو * قرض ندهد هیچ کس اورا تَسو
 هر که دعوی آردش اینجا بن * بیش زندانش نخواهر کرد من
 پیش من افلاس او ثابت شدست * نقد و کالا نیستش چیزی بدست
 آدمی در حبس دنیا زان بود * تا بود کافلاس او ثابت شود

نیاید صورت (۶۴۰) D.

(۶۴۱) Bul. خاتمان. After this verse L adds:

گه خیال مکب و سوداگری * گه خیال ماجرا و داوری
 گه خیال نقره و فرزند و زین * گه خیال بو الضول و بو الحزن
 گه خیال آسیا و باغ و راغ * گه خیال میغ و ماغ و لیغ و لاغ
 گه خیال اثنی و جنگها * گه خیال نامها و ننگها
 گه خیال گله و گاهی فماش * گه خیال مغش و رخت و فراش
 هین برون کن از سر این تخیلها * هین بروب از دل چین تفضیله

تنبه قصه مفلس: Bul. has the heading: (۶۴۲) After this verse

م. بر ادبار و بر افلاش گوا. (۶۴۶) AB Bul. زین عرض. A. ووز تو. (۶۴۵) AB Bul.

D. بادبار و بافلاش I. م. بر افلاش بر ادبارش

جای دَخْلست این عَدَم از وی مَرَم * جای خُرْجست این وجود بیش و کم
 ۶۹۰ کارگاه صُنْع حق چون نیستیست * پس برون کارگاه بی قیمتیست
 یاد ده مارا سخنهای دقیق * که ترا رحم آورد آن ای رفیق
 هر دعا از تو اجابت هر زنو * ایمنی از نو مهابت هر زنو
 گر خطا گفتم اصلاحش تو کن * مصلحی تو ای تو سلطان سخن
 کیمیا داری که تبدیلیش کنی * گرچه جوی خون بود نیلش کنی
 ۶۹۵ این چنین میناگرها کار نیست * این چنین اکسیرها اسرار نیست
 آبرا و خال را برهر زده * ز آب و گل نقش تن آدم زده
 نیش دادی و جفت و خال و عمر * با هزار اندیشه و شادی و غم
 باز بعضی را رهایی داده * زین غم و شادی جدایی داده
 برده از خویش و پیوند و سرشت * کرده در چشم او هر خوب زشت
 ۷۰۰ هرچه محسوس است او رد میکند * و آنچه ناپیداست مُسَد میکند
 عشق او پیدا و معشوقش نهان * بار بیرون فتنه او در جهان
 این رها کن عشقهای صورتی * نیست بر صورت نه بر روی سیتی
 آنچه معشوقست صورت نیست آن * خواه عشق این جهان خواه آن جهان
 آنچه بر صورت تو عاشق گشته * چون برون شد جان چرایش هشته
 ۷۰۵ صورتش بر جاست این سیری زجیست * عاشقا و جو که معشوق تو کیست
 آنچه محسوس است اگر معشوقه است * عاشقستی هرکه او را حس هست
 چون وفا آن عشق افزون می کند * گوی و فای صورت دگرگون می کند
 پرتو خورشید بر دیوار ناف * تابش عاریتی دیوار یافت

(۶۹۰) In the second hemistich BDL Bul. have جز معطل در جهان هست کیست

کیمیای تو که تبدیلیش D (۶۹۴) . آن بی رفیق A (۶۹۱) . در جهان یست L

خویش پیوند D (۶۹۹) . اندیشه شادی L . جفت حال D (۶۹۷)

In D vv. ۷۰۲ and ۷۰۳ are transposed.

و گو L . صورتش بر خاست A (۷۰۵)

دیگرگون D (۷۰۷) . آنچه معشوقست اگر معشوقه است A (۷۰۶)

گرچه دزدی حُلّه پوشیده است * دستِ تو چون گیرد آن بَریه دست
 چون شبانه از شتر آمد بزیر * کرد گفتش متلم دُورست و دیر
 بر نشستی اشترم را از پگاه * جو رها کردم کم از اخراج کاه
 گفت تا اکنون چه می گردم پس * هوشِ تو کو نیست اندر خانه کس
 ۷۵ طلبِ افلاسم بچرخِ سابعه * رفت و نو نشنیده بد واقعه
 گوشِ تو پُر بوده است از طمعِ خام * پس طمع گر میکند کُورای غلام
 تا کلوخ و سنگ بشنید این بیان * منلس است و منلس است این قلیان
 تا بشب گفتند و در صاحب شتر * بر نَرَد کو از طمع پُر بود پُر
 هست بر سمع و بصر مَهر خدا * در حُجُب بس صورست و بس صدا
 ۸۰ آنچه او خواهد رساند آن بچشم * از جمال و از کمال و از کَرشم
 آنچه او خواهد رساند آن بگوش * از سماع و از بشارت و ز خروش
 کون پُر چاره ست و هیجت چاره نی * نا که نگناید خدایت روزنی
 گرچه تو هستی کون غافل از آن * وقتِ حاجت حق کند آنرا عیان
 گفت پیغمبر که بزدانِ مجید * از پی هر درد درمان آفرید
 ۸۵ لیک زان درمان نبینی رنگ و بو * بهر درد خویش بی فرمان او
 چشم را ای چاره جو در لامکان * هین بنه چون چشم گشته سوی جان
 این جهان از بی جهت پیدا شدست * که زنی جایی جهان را جا شدست
 باز گزد از هست سوی نیستی * طالبِ رَبّی و رَبّانیستی

(۷۴) After this verse L adds: جو رها کردی D (۷۴)

چرخ افلاسم شنید ای بر طمع * تو بنشیدی بگوش بی لمع

AB Bul. B نشود (۷۷) . پس طمع کو L . بس (۷۶) Bul. om. و (۷۵)

bis. و از وز D . او بچشم (۸۰) . بود و بر D . و Bul. om. (۷۸) . آن قلیان

(۸۱) In A vv. ۷۸۱ and ۷۸۲ are transposed. آنچه او خواهد A (۸۱)

In L this verse follows v. ۷۸۶. B Bul. om. و . بر چارست A (۸۲)

Bul. (۸۵) . از آن . پیغامر AB DL (۸۴)

BD as in text. چشم را A (۸۶)

A . از سوی هست در نیستی D (۸۸)

شد خبر نفس تو بر میخیش بند * چند بگریزد زکار و بار چند
 ۷۲۰ بارِ صبر و شکر اورا بُرد نیست * خواه در صد سال و خواهی سی و بیست
 هیچ وازر و زِرِ غیری بر نداشت * هیچ کس ندرود نا چیزی نکاشت
 طمع خامست آن مخور خام ای پسر * خام خوردن علت آرد در بشر
 کآن فلانی یافت گنجی ناگهان * من همان خواهم مه کار و مه دکان
 کار بختست آن و آن هم نادرست * کسب باید کرد نا تن قادرست
 ۷۲۵ کسب کردن گنج را مانع کیست * یا مکش از کار آن خود در پی است
 نا نگردی تو گرفتار اگر * که اگر این کردی با آن دگر
 کر اگر گفتن رسول با وفاق * منع کرد و گفت آن هست از نفاق
 کآن منافق در اگر گفتن برد * وز اگر گفتن بجز حسرت نبرد

مثل،

آن غریبی خانه می جُست از شتاب * دوستی بُردش سوی خانه خراب
 ۷۳۰ گفت او این را اگر سقفی بُدی * پهلوی من مر ترا مسکن شدی
 هر عیال نو بیاسوده اگر * در میانه داشتی حجره دگر
 گفت آره پهلوی یاران چهست * لیک ای جان در اگر نتوان نشست
 این همه عالم طلب گار خوشند * وز خوش تر ویر اندر آتشند
 طالب زر گشته جمله پیر و خامر * لیک قلب از زر نداند چشمِ عامر
 ۷۳۵ پرتوے بر قلب زد خالص ببین * بی محک زرا مکن از ظن گزین

چرا جویم دکان L. نه کار و نه دکان Bul. (۷۲۲) خواهی و before Bul. om. (۷۲۰)

(۷۲۵) In L the hemistichs are transposed. Bul. آن هست. (۷۲۷)

Heading: B مثل آن غریب که برای توطن يك خامرا طلب. Bul. المحکمة فی المثل
 (۷۲۹) A Bul. بك غریبی. کرده بود. (۷۴۱) After this verse L adds:

ور رسیدی مبهمان روزی ترا * هم بیاسودی اگر بودیت جا
 کاشکی معبور بودی این سرا * خانه تو بودی ای معبار ما

(۷۴۲) L for خوشست (۷۴۲)

بر کلخی دل چه بندی ای سلیم * و طلب اصلی که نابد او مقیم
 ۷۱۰ ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش * خویش بر صورت پرستان دیک بیش
 پرتو، عقلست آن بر جس تو * عاریت میدان ذهب بر مس تو
 چون زرانود است خوبی در بشر * ورنه چون شد شاهد تو پیره خر
 چون فرشته بود همچون دیو شد * کان ملاحه اندرو عاریه بُد
 اندک اندک می‌ستاند آن جمال * اندک اندک خشک می‌گردد نهال
 ۷۱۵ رَوْ نُعِیْرُهُ نُنَکِّهْ بِحِوَان * دل طلب کن دل منه بر استخوان
 کان جمال، دل جمال، باقیست * دولتش از آب حیوان ساقیست
 خود همو آبست و هم ساقی و مست * هر سه یک شد چون طلسم تو شکست
 آن یکی را تو ندانی از قیاس * بندگی کن ژاژ کمر خا ناشناس
 معنی نو صورتست و عاریت * بر مناسب شاد و بر قافیت
 ۷۲۰ معنی آن باشد که بستاند ترا * بی‌نیاز از نقش گرداند ترا
 معنی آن نود که گور و گر کند * مرد را بر نقش عاشق تر کند
 گور را قسمت خیال غم فراست * بهره چشم این خیالات فناست
 حرف قرآن را ضریان معدن اند * خر نبینند و پالان بر زنند
 چون تو بینایی پی خر رو که جست * چند پالان دوزی ای پالان پرست
 ۷۲۵ خر چو هست آید یقین پالان ترا * کم نگردد نان چو باشد جان ترا
 پشت خر دکان و مال و مکسبست * دُرِ قَلْبِت مایه صد قالمست
 خر برهنه بر نشین ای بو الفصول * خر برهنه نه که راکب شد رسول
 النَّبِیُّ قَدْ رَكِبَ مُعْرُورِیَا * وَالنَّبِیُّ قَلِيلٌ سَافِرٌ مَاشِیَا

فرشته A (۷۰۴) . پیر خر AB (۷۱۲) . که او پاید مقیم L (۷۰۹)

ساقیست for باقیست A . دولتش از آب ABL (۷۱۶) . می‌ستاند B Bul. (۷۱۴)

مرو را بر نقش B (۷۲۱) . بر تناسب L (۷۱۹) . نامپاس L (۷۱۸)

After this verse Bul. adds: . جان چو باشد کم بیاید مان ترا Bul. (۷۲۵)

رفت و ماند بعد زان گمگشته خر * لیک اگر پالان رود آمد دگر

دُرِ جانان مایه B . دُرِ جان سرمایه A Bul. . دکان مال Bul. (۷۲۶)

نا که موسیٰ نبی ناید برون * کرد در گردن هزاران ظلم و خون
 آن همه خون کرد و موسی زاده شد * وز برای قهر او آماده شد
 ۷۷- گر بدیدی کارگام لا بزال * دست و پایش خشک گشتی ز احتیال
 اندرون خانه اش موسیٰ مُعاف * وز برون می‌کشت طفلان را گراف
 همچو صاحب نفس کو تن پرورد * بر دگر کس ظنّ حقدی می‌برد
 کین عدو و آن حسود و دشمنست * خود حسود و دشمن او آن تنست
 او چو فرعون و تنش موسیٰ او * او بیرون می‌دود که کو عدو
 ۷۷۵ نفسش اندر خانه تن نازنین * بر دگر کس دست می‌خاید بکین

ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بتهمت،

آن یکی از خشم مادر را بکشت * هم بزخم خنجر و هم زخم مُشت
 آن یکی گفتش که از بدگوهری * باد ناوردی نو حق مادرے
 هُی تو مادر را چرا کشتی بگو * او چه کرد آخر بگو ای زشت‌خو
 گفت کاری کرد کان عار و یست * کشتش کان خاک ستار و یست
 ۷۸- گفت آنکس را بکش اے مُحْتَشَم * گفت پس هر روز مردی را کُشَم
 کُشَم اورا رستم از خونهای خلق * نای او بُرم بهست از نای خلق
 نفسِ نُسْت آن مادر بدْخاصیت * که فساد اوست در هر ناحیت
 هین بکش اورا که بهر آن دلی * هر دی قصدِ عزیزی می‌کنی

حسود دشمن است A (۷۷۴) طفلان بی گراف A (۷۷۱)

او چو موسی و تنش فرعون او BL Bul. (۷۷۴)

Heading: Bul. ملامت کردن آنکس را که مادر خود را

(۷۷۸) After this verse L adds:

هیچکس کشتست مادر ای عنود * می‌نگویی که چه کرد آخر چه بود

متهم شد با یکی زان کشتش * غرق خون در خاک گور آغشش L (۷۷۴) After this verse L adds:

دای خود L (۷۸۱)

گر یَحْك داری گزین کن ورنه رَو * نزدِ دانا خوشتن را کن رُگو
یا یَحْك باید میانِ جانِ خویش * ورنه ندانی ره مَرَو تنها تو پیش
بانگِ غولان هست بانگِ آشنا * آشنایی که کشد سوئے فنا
بانگِ میدارد که هان ای کاروان * سوی من آید نك راه و نشان
۷۰۰ نامِ هر يك میبرد غول ای فلان * تا کند آن خواجه را از آفلان
چون رسد آنجا ببیند گرگ و شیر * عمر ضایع راه دُور و روز دیر
چون بود آن بانگِ غول آخر بگو * مال خواهر جاه خواهر و آب رُو
از درونِ خویش این آوازا * منع کن تا کشف گردد رازها
ذکرِ حق کن بانگِ غولان را بسوز * چشمِ نرگس را ازین کرگس بدوز
۷۰۰ صبح کاذب را زصادق و شناس * رنگِ می را باز دان از رنگِ کاس
تا بود کز دیدگانِ هفت رنگ * دیدهٔ پیدا کند صبر و درنگ
رنگها بینی بجز این رنگها * گوهران بینی بجای سنگها
گوهر چه بلك دریایی شوی * آفتابِ چرخ پیمایی شوی
کارکن در کارگه باشد نهان * تو برو در کارگه بینش عیان
۷۱۰ کار چون بر کارکن پرده تنید * خارجِ آن کار نتوانیش دید
کارگه چون جایِ باشِ عاملست * آنک بپرون است از وی غافلست
پس در آ در کارگه یعنی عَدَم * نا ببینی صُنع و صانع را بهم
کارگه چون جایِ روشن دیدگیست * پس برونِ کارگه پوشیدگیست
رُو بهستی داشت فرعونِ عنود * لاجرم از کارگاهش گُور بود
۷۲۰ لاجرم میخواست تبدیلِ قَدَر * تا قضا را باز گرداند زدم
خود قضا بر سَبَلت آن حیلهمند * زیر لب میکرد هر دم ریش خند
صد هزاران طفل گشت او بی گناه * تا بگردد حکم و تقدیر اله

از غافلان L (۷۰۰) . کو کشد ABL. اشنائی که شدی سوی فنا Bul. (۷۴۸)

گوهری AB Bul. (۷۰۸) . آب رو و before Bul. om. (۷۰۲)

پس قضا A (۷۱۶) . تدبیر قدر A (۷۱۰) . کارکن for کارگه A (۷۱۰)

تو حسودی کر فلان من کمترم * و فزاید کمتره در اخترم
 ۸۰۵ خود حسد نقصان و عیبی دیگرست * بلك امر جمله کیها بترست
 آن بلیس از ننگ و عار کمتری * خویشتن افکند در صد انتری
 از حسد میخواست تا بالا بود * خود چه بالا بلك خون بالا بود
 آن ابو جہل از محمد ننگ داشت * وز حسد خود را بالا می فراشت
 بو الحکم نامش بد و بوجہل شد * ای سا اهل از حسد نا اهل شد
 ۸۱۰ من ندیدم در جهان جُست و جو * هیچ اهلیت به از خوی نکو
 انبیارا واسطه زان کرد حق * تا پدید آید حسدها در قَلَق
 زانک کس را از خدا عاری نبود * حاسد حق هیچ دیاری نبود
 آن کسی کش مثل خود پنداشتی * زان سبب با او حسد برداشتی
 چون مقرر شد بزرگی رسول * پس حسد ناید کسی را از قبول
 ۸۱۵ پس بهر دوری ولی قایمست * تا قیامت آزمایش دایمست
 هرکرا خوی نکو باشد برست * هر کسی کو شیشه دل باشد شکست
 پس امام حق قایم آن ولیست * خواه از نسل عمر خواه از علیست
 مهدی و هادی و یست ای راه جو * هم نهان و هر نشسته پیش رو
 او چو نورست و خرد جبریل اوست * آن ولی کم ازو قندیل اوست
 ۸۲۰ زانک زین قندیل کم مشکات ماست * نور را در مرتبه ترتیب است
 زانک هفصد پرده دارد نور حق * پردهای نور دان جدین طوق

(۸۰۴) A. و حسودی A. کمترست L. بدترست Bul. (۸۰۵)

(۸۰۶) ABL Bul. خوش را. (۸۰۷) Suppl. in marg. D.

(۸۱۰) A. بیکو. After this verse Bul. adds:

در گذر از فصل و از جستی و فن . کار خدمت دارد و خلق حس

(۸۱۴) Bul. بزرگی بر رسول. (۸۱۵) Bul. حسد افرینی.

(۸۱۶) A. از نسل نبی. (۸۱۷) D. برست. A. بیکو.

(۸۱۹) AB Bul. او ولی و کم ازو Bul. و آن ولی.

(۸۲۰) AB Bul. هفتصد A. نور و A. و آنک.

از وی این دنیای خوش بر نشت تنگ * از پی او با حق و با خلق جنگ
 ۷۸۵ نرس کشتی باز رستی زاعتذار * کس ترا دشمن نماند در دیار
 گر شکال آرد کسی در گفت ما * امر برای انبیا و اولیا
 کانیا را نی که نفس کشته بود * پس چراشان دشمنان بود و حسود
 گوش زنه تو ای طلب گار صواب * بشنو این اشکال شُبّهت را جواب
 دشمن خود بوده اند آن مُنکران * زخم بر خود می زدند ایشان چنان
 ۷۹۰ دشمن آن باشد که قصد جان کند * دشمن آن نبود که خود جان می کند
 نیست خُناشک عدو آفتاب * او عدو خویش آمد در حجاب
 نابش خورشید اورا می کشد * رخ او خُرشید هرگز گی کشد
 دشمن آن باشد کزو آید عذاب * مانع آید اهل را از آفتاب
 مانع خویشند جمله کافران * امر شعاع جوهر پیغمبران
 ۷۹۵ گی حجاب چشم آن فردند خلق * چشم خود را کور و کُتر کردند خلق
 چون غلام هندوی کو کین کشد * از ستیزه خواجه خود را می کشد
 سرنگون می افتد از بام سرا * تا زبانی کرده باشد خواجه را
 گر شود بیمار دشمن با طبیب * ور کند کودکِ عداوت با ادیب
 در حقیقت رهزن راه خودند * راه عقل و جان خود را خود زدند
 ۸۰۰ گازی گر خشم گیرد ز آفتاب * ماهی گر خشم می گیرد ز آب
 تو یکی بنگر کرا دارد زبان * عاقبت که بود سیاه اختر از آن
 گر ترا حق آفریند زشت رو * هان مشو هم زشت رو هم زشت خو
 و بر بُرد کنشت مرو در سنگ لاج * و در دو شاخست مشو تو چار شاخ

(۷۸۶) ABL Bul. بر گفت ما.

(۷۸۷) D نرس کشته.

(۷۸۸) BL Bul. اشکال و شُبّهت.

(۷۹۱) Bul. آمد ز احتجاب.

(۷۹۴) AB DL Bul. پیغامبران.

(۷۹۵) A Bul. کور و کُتر.

(۷۹۶) Bul. از ستیز.

(۸۰۱) L Bul. تو بنگر.

(۸۰۲) L Bul. After this verse Bul. adds: ور درد کنشت.

هین مرو آرا که جای نهیست * مر ترا او دلکه داحق داشت

نا نگرده نیکوئ ما بَدے * اینک گنتم هر بُد جز بیخودی
بای کثرا کفش کثر بهتر بود * مرگدارا دَسَته بر در بود

امتحان پادشاه بآن دو غلام که نو خریده بود،

پادشاهی دو غلام ارزان خرید * با یکی زان دو سخن گفت و شنید
یافتش زیرک دل و شیرین جواب * از لب شکرچه زابد شکرآب
۸۴۵ آدمی مخفیست در زیر زبان * این زبان پرده است بر درگاه جان
چونک بادے پرده را درهر کشید * سرِ سخن خانه شد بر ما پدید
کاندرا آن خانه گهر یا گندمست * گنج زر یا جمله مار و کژدمست
یا درو گنجست ماری بر کران * زانک نبود گنج زر بی پاسان
بی تأمل او سخن گفتی چنان * کز پس پانصد تأمل دیگران
۸۵۰ گفتی در باطنش درباستی * جمله دریا گوهر گویاستی
نور هر گوهر کز تابان شدی * حق و باطل را ازو فُرقان شدی
نور فُرقان فَرَق کردی بهر ما * ذره ذره حق و باطل را جدا
نور گوهر نور چشم ما شدی * هم سؤال و هم جواب از ما بُدی
چشم کز کردی دو دیدی قرص ماه * چون سؤالت این نظر در اشتباه
۸۵۵ راست گردان چشم را در ماهتاب * تا یکی بینی تو مه را نک جواب
فکرت گو کثر مین نیکو نگر * هست آن فکرت شعاع آن گهر
هر جوابی کآن زگوشت آید بدیل * چشم گفت از من شنو آنرا بیل

نیکویی بر ما . Bul. نیکویی D (۸۴۱)

Heading: Bul. امتحان کردن. BL با آن دو. A Bul. آس دو غلام را. AB Bul. om. نو.

(۸۴۷) D کدر. D گوهر. (۸۴۸) AB Bul. گنجست و ماری.

(۸۵۰) A گفنی. B گفنی. DL Bul. گفنی. (۸۵۲) A om. In A vv. ۸۵۳

and ۸۵۴ follow vv. ۸۵۵ and ۸۵۶, but the error is indicated in marg.

(۸۵۶) Suppl. in marg. D. D فکرت کی. A فکرت که. Bul. فکرت را راست کن.

هست م نور و شعاع D

از پس هر پرده قوی را مقام * صف صف اند این پرده‌هاشان تا امام
 اهل صف آخرین از ضعف خویش * چشمشان طاقت ندارد نور پیش
 و آن صف پیش از ضعیفی بصر * ناب نآرد روشنائی پیشتر
 ۸۲۵ روشنی کو حیات اولست * رنج جان و فتنه این آخولست
 احولیها اندک اندک گم شود * چون زهنصد بگذرد او بیم شود
 آتشی کاصلاح آهن یا ز رست * گی صلاح آبی و سبب ترست
 سبب و آبی خای دارد خنیف * نه چو آهن تابشی خواهد لطیف
 لیک آهن را لطیف آن شعله‌است * کو جذوب تابش آن ازدهاست
 ۸۳۰ هست آن آهن فقیر سخت‌کش * زیر پُتک و آتش است اوسرخ و خوش
 حاجب آتش بود بی واسطه * در دل آتش رود بی رابطه
 بی حجابی آب و فرزندان آب * پختگی ز آتش نیابند و خطاب
 واسطه دیگی بود یا تابه * همچو پارا در روش پانابه
 یا مکانی در میان تا آن هوا * می‌شود سوزان و می‌آرد بما
 ۸۳۵ پس فقیر آنست کو بی واسطه‌است * شعله‌ها را با وجودش رابطه‌است
 پس دل عالم و یست ایرا که تن * می‌رسد از واسطه این دل بفن
 دل نباشد تن چه داند گنت و گو * دل نجوید تن چه داند جُست و جو
 پس نظرگاه شعاع آن آهنت * پس نظرگاه خدا دل فی تن است
 باز این دل‌های جزوی چون تنست * با دل صاحب دلی کو معدنست
 ۸۴۰ بس مثال و شرح خواهد این کلام * لیک ترسم تا نلغزد و هر عالم

(۸۲۲) D. نور پیش. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۴) D. پیشتر. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۶) ADL. زهنصد. (۸۲۱) D. حاجت آتش.

(۷۴۲) Vv. ۸۲۲-۸۳۵ are in marg. D. D. آبی حجاب. D. om. و after آب.

(۸۳۴) B om. تا. D. یا آن هوا. (۸۳۵) Bul. واسطت. Bul. رابطه‌ست.

(۸۳۶) D. زیرا که. (۸۳۴) Suppl. in marg. D. A om.

(۸۴۰) L Bul. بس مثال. L. فهم عالم.

۸۷۵ آن نه کآن خواجه‌ناش، نو نمود * از تو مارا سرد میکرد آن حسود
 گفت او دزد و کژست و کژنشین * حیز و نامرد و چنانست و چنین
 گفت پیوسته بدست او راست گو * راست گویی من ندیدستم چو او
 راست گویی در نهادهش خلفنیت * هرچه گوید من نگوم آن تهیست
 کژ ندانم آن نکو اندیش را * متهم دارم وجود خویش را
 ۸۸- باشد او در من ببیند عیبا * من ببینم در وجود خود شها
 هر کسی کو عیب خود دیدی زپیش * گئی بدی فارغ خود از اصلاح خویش
 غافلند این خلق از خود ای پدر * لاجرم گویند عیب همدگر
 من ببینم روی خود را اے شمن * من ببینم روی تو تو روی من
 آنکسی که او ببند روی خویش * نور او از نور خلقانست بیش
 ۸۸۵ گر ببرد دید او باقی بود * زانک دیدش دید خلاق بود
 نور حسّی نمود آن نوری که او * روی خود محسوس ببند پیش رو
 گفت اکنون عیبهائے او بگو * آنچنانک گفت او از عیب تو
 نا بدانم که تو غمخوار منی * کدخدای ملک و کار منی
 گفت ای شه من بگویم عیبهائے او * گرچه هست او مرا خوش خواجه‌ناش
 ۸۹۰ عیب او مهر و وفا و مردی * عیب او صدق و ذکا و همدی
 کمترین عیش جوانمردی و داد * آن جوانمردی که جان را هم بداد
 صد هزاران جان خدا کرده پدید * چه جوانمردی بود که آنرا ندید
 ور بدیدی گئی بجان بخلش بدی * بهر يك جان گئی چنین غمگین شدی
 بر لب جو بخل آب آنرا بود * کسو زجو آب نابینا بود
 ۸۹۵ گنت پیغمبر که هرکه از یقین * داند او پاداش خود در یوم دین

(۸۷۵) AB Bul. که for کآن. (۸۷۶) AB چین است و چین and so L.

(۸۷۸) L من نگوم همیت. (۸۸۱) ABL Bul. کو for گر. ABL Bul. وی for خود.

(۸۸۷) Bul. کدخدای. (۸۸۸) A آنچنانکه او بگفت از. (۸۸۹) A خوش او.

(۸۹۰) AD مهر وفا. (۸۹۱) A و او.

(۸۹۲) AB Bul. کآن هم. L کآن. (۸۹۳) ABDL پیغمبر.

گوش دلاله‌است و چشم اهل وصال * چشم صاحب حال و گوش اصحاب قال
در شنود گوش تبدیلِ صفات * در عیان دیده‌ها تبدیلِ ذات
ز آتش ار علمت یقین شد از سخن * بختگی جو در یقین منزل مکن
تا نسوزی نیست آن عینُ الیقین * این یقین خواهی در آتش در نشین
گوش چون نافذ بود دیکه شود * ورنه قل در گوش پیچیده شود
این سخن پایان ندارد باز گرد * تا که شه با آن غلامانش چه کرد

براه کردن شاه یکی را از آن دو غلام و ازین دیگر پرسیدن،

آن غلامک را چو دید اهل ذکا * آن دگرا کرد اشارت که بیا
کافرِ رحمت گفتنش تصغیر نیست * جد گوَد فرزندکم تحفیر نیست
چون بیامد آن دُوم در پیش شاه * بود او گند دهان دندان سیاه
گرچه شه ناخوش شد از گفتار او * جُست و حُوی کرد هر زاسرار او
گفت با این شکل وین گند دهان * دُور بنشین لیک آن سونر مران
که تو اهل نامه و رُقعۀ بُدی * نه جلیس و بار و هم‌بُقعۀ بُدی
۸۷۰ تا علاج آن دهان تو کنیم * تو حبیب و ما طبیب پُرفنیم
بهرِ کیکی تو گلیبی سوختن * نیست لایق از تو دیکه دوختن
با هم بنشین دو سه دستان بگو * تا ببینم صورتِ عقلت نکو
آن ذکی را پس فرستاد او بکار * سوی حمای که رُو خود را بخار
وین دگرا گفت خه تو زیرک * صد غلامی در حقیقت نه یکی

(۸۵۸) ABL Bul. دلالست. (۸۶۰) D جو for خود.

(۸۶۲) AL نافل. B نافذ. D نافذ.

Heading: Bul. om. شاه. After پرسیدن. Bul. adds در خلوت.

(۸۶۵) BD جد چو گوید طعلکم. L جد گوید.

(۸۶۷) Bul. زان سوتر. (۸۶۸) Bul. گرچه ناخوش شد شه.

صورت و عقلت A (۸۶۲). روز تو دیکه L (۸۷۱). و پرفنیم D (۸۷۰).

(۸۷۲) Bul. آن بکرا. (۸۷۴) A وین دگرا.

جانِ ابراهیم از آن انوارِ ژفت * بی حذر در شعلهای نار رفت
 چونک اسماعیل در جُوشِ فتاد * پیشِ دشنه آبدارش سر نهاد
 ۱۱۵ جانِ داود از شعاش گرم شد * آهن اندر دست بافش نرم شد
 چون سلیمان بُد وصالش را ر ضیع * دیو گشتش بندۀ فرمان و مطیع
 در قضا یعقوب چون بنهاد سر * چشم روشن کرد از بویِ پسر
 یوسف مهر و چو دید آن آفتاب * شد چنان بیدار در تعبیرِ خواب
 چون عصا از دستِ موسی آب خورد * ملکِ فرعون را یک لقمه کرد
 ۱۲۰ نردبانش عیسی مریم چو یافت * بر فراز گنبد چارم شتافت
 چون محمد یافت آن ملک و نعیم * قرصِ مهرا کرد در دم او دو نیم
 چون ابو بکر آیتِ توفیق شد * با چنان شه صاحب و صدیق شد
 چون عمر شیدای آن معشوق شد * حق و باطل را چو دل فاروق شد
 چونک عثمان آن عیان را عین گشت * نورِ فایض بود و ذی النورین گشت
 ۱۲۵ چون زرویش مرتضی شد دُرُفشان * گشت او شیر خدا در مَرَجِ جان
 چون جَبید از جُنید او دید آن مدد * خود مقامانش فزون شد از عَدَد
 بایزید اندر مَربِدش راه دید * نامِ قُطْبِ الْعَارِفین از حق شنید
 چون که گرخی گرخی او را شد حَرَس * شد خلیفه عشق و ربّانی نَفَس
 پورِ آدمِ مرکب آن سو راند شاد * گشت او سلطانِ سلطانان داد
 ۱۳۰ و آن شَفیق از شَقی آن رامِ شگرف * گشت او خورشیدِ رَای و نیز طَرَف
 صد هزاران پادشاهانِ نهان * سر فرازاند زان سوی جهان

در خویش فتاد A (۹۱۴). ابرار زفت. BL Bul. از آن ابرار رفت A (۹۱۴).

و. A om. (۹۱۶). corr. in marg. BL (۹۲۰). بر فراز چرخ چارم می شتافت A (۹۲۰).

و. A om. (۹۲۲). کرد او در دم. AB Bul. (۹۲۱). گنبد. Bul.

ذی for ذو L (۹۲۴). After this verse L adds: (۹۲۵).

چونک سَیِّدَن از سرش واقف بدید * گوشوارِ عرش ربّانی شدید

و. سلطانان D (۹۲۹). خلیفه حق. Bul. (۹۲۸). از جند خود دید D (۹۲۶).

سرفراز آیند L (۹۳۱). شقی for شوق L (۹۳۰).

که یکی را ده عوض ی آیدش * هر زمان جُودِ دگرگون زایدش
 جُود جمله از عوضها دیدنست * پس عوض دیدن ضدِ ترسیدنست
 بخیل نادیدن بود اعواض را * شاد دارد دیدِ دُرِ خَوّاض را
 پس بعالم هیچ کس نَبُود بخیل * زآنک کس چیزی نبازد بی بدیل
 ۹۰۰ پس سنا از چشم آمد نه زدست * دید دارد کار جز بینا نَرست
 عیب دیگر این که خودین نیست او * هست او در هستی خود عیب جو
 عیب گوی و عیب جوی خود بُدست * با همه نیکو و با خود بد بُدست
 گفت شه جلدی مکن در مدح یار * مدح خود در ضمیم مدح او میار
 زآنک من در امتحان آرم ورا * شرمسارے آبدت در ما ورا

قسم غلام در صدق و وفای یار خود از طهارت ظنّ خود،

۹۰۵ گفت نه والله وبالله العظیم * مالک الملک و برحمن و رحیم
 آن خدایی که فرستاد انبیا * نه بجاحت بل بفضل و کبریا
 آن خداوندی که از خاک ذلیل * آفرید او شهسواران جلیل
 پاکشان کسرد از مزاج خاکیان * بگذرانید از ننگ افلاکیان
 برگرفت از نار و نور صاف ساخت * وانگه او بر جمله انوار ناخت
 ۹۱۰ آن سنا برقی که بر ارواح ناقت * تا که آدم معرفت زان نور یافت
 ان کز آدم رُست دست شیت چید * پس خلیفه اش کرد آدم کان بدید
 نُوح از آن گوهر که برخوردار بود * در هوای بحر جان دُربار بود

(۸۹۸) D دید در غواص را. جودی. ABL Bul. (۸۹۶)

(۹۰۰) Bul. دید. چیزی یارد AL (۸۹۶)

Bul. دیگر آنکه. and so L. (۹۰۱)

D. در ما وری. شرمساری باشد آنکه زان ترا B. آرم دارم D (۹۰۴)

که for AL (۹۰۶) D. وبالله. و Bul. om. نه. A om. (۹۰۵)

از نار نور. Bul. (۹۰۹) از مزاج پاکیان A (۹۰۸)

و دست. AB Bul. (۹۱۱) Suppl. in marg. D. (۹۱۲)

هست آن بُستان نشانیدن هر عَرَض * گشت جوهرِ کُشتِ بُستان نك عَرَض
 هم عرض دان کیمیا بردن بکار * جوهری زَان کیمیا گر شد بیار
 ۹۵۰ صیفی کردن عرض باشد شها * زین عرض جوهر هی زاید صفا
 پس مگو که من عملها کرده‌ام * دخل آن اعراض را بنما مَرَم
 این صِفَت کردن عرض باشد حَش * سایه بُرا پی، قُربان مَکَش
 گفت شاه‌ا بی قُنوطِ عقل نیست * گر تو فرمایی عرض را نقل نیست
 پادشاه‌ا جز که یأس بند نیست * گر عرض کان رفت باز آید نیست
 ۹۶۰ گر نبودی مر عرض را نقل و حَشَر * فعل بودی باطل و اقوال فَشَر
 این عرض‌ها نقل شد لَوْنی دگر * حَشَر هر فانی بود کَوْنی دگر
 نقل هر چیزی بود هم لایفش * لایقِ گَله بود هر سایفش
 وقتِ مَحَشَر هر عرض را صورت نیست * صورتِ هر یك عرض را نوبت نیست
 بَنگَر اندر خود نه تو بودی عَرَض * جُنُش جُنْتی و جُنْتی با عَرَض
 ۹۷۰ بَنگَر اندر خانه و کاشانه‌ها * در مهندس بود چون افسانه‌ها
 آن فلان خانه که ما دیدیم خوش * بود موزون صُفّه و سَف و دَرش
 از مهندس آن عرض و اندیشه‌ها * آلت آورد و ستون از پیشها
 چیست اصل و مایه هر پیشه * جز خیال و جز عرض و اندیشه
 جمله اجزای جهان را بی غرض * در نگر حاصل نشد جز از عرض
 ۹۷۰ اوّل فکر آخر آمد در عمل * بُنیتِ عالم چنان دان در ازل
 میوها در فکرِ دل اوّل بود * در عمل ظاهر باخر میشود
 چون عمل کردی ثَجَر بَنشاندی * اندر آخر حرفِ اوّل خواندی
 گرچه شاخ و برگ و بیخش اوّلست * آن همه از بهرِ میوه مُرْسَلست

کَانَ آن A (۹۵۹) . زن عرض D (۹۵۵) . کُشتِ بُستان as in text. L om. D (۹۵۶)

وقتِ مَحَشَر هم عرض را A (۹۶۳) . کون. Bul. لون. Bul. (۹۶۱) . فشر. Bul. (۹۶۰)

کَانَ فلان. Bul. (۹۶۶) . جُنْشی. D. B. Suppl. in marg. (۹۶۴)

دان عرض. A om. D (۹۶۷) . A om. (۹۶۸)

بیخش و before B om. . شاخ و بیخ و برگش. Bul. (۹۷۶)

نامشان از رشك حق پنهان بماند * هر گدایی نامشان را بر نخواند
حق آن نور و حق نورانیان * کاندرا آن بچرخند همچون ماهیان
بحر جان و جان بحر ارگومیش * نیست لایق نام نوی جویش
۹۳۵ حق آن آئی که این و آن ازوست * مغزها نسبت بدو باشد چو پوست
که صفا خواجه‌ناش و یار من * هست صد چندان که این گفتار من
آنچه می‌دانم زوصف آن ندیم * باوَرَت ناید چه گویم ای کریم
شاه گفت اکنون از آن خود بگو * چند گویی آن این و آن او
نو چه داری و چه حاصل کرده * از نگ دریا چه دُر آورده
۹۴۰ روز مرگ این حق تو باطل شود * نور جان داری که یار دل شود
در لحد کین چشمرا خاك آگند * هست آنچه گور را روشن کند
آن زمان که دست و پایت بر دَرَد * پَر و بال هست تا جان بر پرد
آن زمان کین جان حیوانی نماند * جان باقی بایست بر جا نشاند
شرط من جا یا احسن نه کردنست * این حسن را سوی حضرت بردنست
۹۴۵ جوهری داری ز انسان یا خرے * این عَرَضها که فنا شد چون بری
این عرضهای نماز و روزه را * چونك لا یَبْقَى زَمَانِیْنِ اَنْتَیْ
نقل نتوان کرد مر اغراض را * لیک از جوهر برند امراض را
تا مبدل گشت جوهر زین عرض * چون زبرهیزی که زایل شد مَرَض
گشت پرهیز عرض جوهر بجهَد * شد دهان تلخ از پرهیز شهَد
۹۵۰ امر زراعت خاکها شد سُنْله * داروے مَو کرد مورا سلسله
آن نکاح زن عرض بُد شد فنا * جوهر فرزند حاصل شد زما
جُفت کردن اسب و اشتر را عَرَض * جوهر گَره بزایدن عَرَض

باشند پوست. AB Bul. (۹۴۵) کدر D. و حق آن نوریان B (۹۴۴)

A om. (۹۴۴) کین دست. Bul. (۹۴۲) گویی این او و آن او L (۹۴۸)

A om. Bul. (۹۴۴) آن حسن را. Bul. (۹۴۵) جان بری A, corr. in marg.

L Bul. (۹۴۶) اشفا. Bul. (۹۴۷) برد اغراض را B

Bul. (۹۴۸) چون پرهیزی

اثر از وی ولد ABL Bul. (۱۰۰۰) . بیکوی A (۹۹۷)

(۱۰۰۱) L Bul. او for زو. (۱۰۰۴) D باو. BL Bul. یا ندید یا نشانی از وی

(1.00) AL Bul. om. ,. (1.07) After this verse L adds:

پس سوی کاری فرستاد آن دگر * تا از آن دیگر شود او با خبر
پیش بنشاندش بعد لطف و کرم * بعد از آن گفت ای چو ماه اندر ظلم
ماه رویی جدمویی مشکبو * نیک خوبی نیک خوبی نیک خو

(۱۰۰۷) In A the hemistichs are transposed. A کز برای تو همی گوید. Bul. که برای تو

In BD v. 100A precedes v. 100Y. (100A) B Bul. مال جهان. A روت دیدنی.

B Bul. از بدنی. (۱۰۰۹) D نگه. بادشاه. A که برای. D, suppl. instead

کاشکارا ھجیو وردی L (۱۰۱۰) من . of

پس سِری که مغزِ آن افلاک بود * اندر آخر خواجهٔ لَوَلَاک بود
 ۹۷۰ نقلِ اعراض است این بحث و مقال * نقلِ اعراض است این شیر و شِگال
 جملهٔ عالم خود عرض بودند نا * اندرین معنی بیامد هَلْ اَنّی
 آن عرضها از چه زاید از صُور * وین صُور هم از چه زاید از فِکَر
 این جهان بِکِ فکرست از عقلِ کُل * عقل چون شاهست و صورها رُسل
 عالمِ اوّل جهان امتحان * عالمِ ثانی جزای این و آن
 ۹۸۰ چاکرت شاهان جنایت میکند * آن عرض زنجیر و زندان میشود
 بندهات چون خدمت شایسته کرد * آن عرض نه خلعتی شد در نَبَرْد
 این عرض با جوهر آن بیضه‌است و طَیَر * این از آن و آن ازین زاید بَسِیر
 گفت شاهنشہ چنین گیر المُرَاد * این عرضهای تو بِکِ جوهر نِزاد
 گنت مَحْفی داشتست آنرا خِرَد * تا بود غیب این جهان نِیک و بد
 ۹۹۰ زَانِک گر پیدا شدی اَشْکالِ فِکَر * کافر و مؤمن نگفتی جز که ذِکَر
 پس عیان بودی نه غیب ای شاه این * نقشی دین و کُتر بودی بر جبین
 گئی درین عالم بُت و بُتگر بُدی * چون کسی را زهرهٔ تَسْخَر بُدی
 پس قیامت بودی این دنیاے ما * در قیامت کی کند جُرم و خطا
 گفت شه پوشید حق پاداشِ بد * لیک از عامه نه از خاصانِ خُود
 ۱۰۰ گر بدایم افگم من بِکِ امیر * از امیران خُفیه دارم نه از وزیر
 حق بمن بنمود پس پاداشِ کار * وز صُورهای عملها صد هزار
 تو نشانی ده که من دانم تمام * ماهرا بر من نی پوشد غمام
 گفت پس از گنت من مقصود چیست * چون تو میدانی که آنچه بود چیست
 گفت شه حُکمت در اِظهار جهان * آنکِ دانسته برون آید عیان

his. زاید Bul. این عرضها AB Bul. (۹۷۷) خواجهٔ افلاک A (۹۷۴)

گر بدایم اندر اندازم A (۹۹۰) ای شاه بین D (۹۸۶) بیعت Bul. (۹۸۲)

پس BDL Bul. بس A (۹۹۱) از امیر آن D corr. in marg. امیر

بود و چیست Bul. چون فی دانی B (۹۹۲)

از يك اندیشه که آید در درون * صد جهان گردد يك دم سرنگون
 ۱۰۴۰ جسم سلطان گر بصورت يك بود * صد هزاران لشکرش در پی دود
 باز شکل و صورت شاه صفی * هست محکوم یکی فکری خفی
 خلق بی پایان ز يك اندیشه بین * گشته چون سیلی روانه بر زمین
 هست آن اندیشه پیش خلق خرد * لیک چون سیلی جهان را خورد و بُرد
 پس چو می بینی که از اندیشه * قائمست اندر جهان هر پیشه
 ۱۰۴۵ خانهها و قصرها و شهرها * کوهها و دشتها و نهرها
 هم زمین و بحر و هم مهر و فلک * زنک از وے همچو از دریا سمک
 پس چرا از ابلهی پیش تو کور * تن سلیمانست و اندیشه چو مور
 می نماید پیش چشمت که بزرگ * هست اندیشه چو موش و کوه گرگ
 عالم اندر چشم تو هول و عظیم * زابر و رعد و چرخ داری لرز و بیم
 ۱۰۵۰ وز جهان فکرتی ای کم زخر * این و غافل چو سنگ بی خبر
 زانک نقشی وز خرد بی بهره * آدمی خو نیستی خُرکَره
 سایه را تو شخص می بینی زجهل * شخص از آن شد پیش تو بازی و سهل
 باش تا روزی که آن فکر و خیال * برگشاید بی بجای پُر و بال
 کوهها بینی شک چون پشم نرم * نیست گشته این زمین سرد و گرم

فکر ای خفی A (۱۰۴۱)

باز اندیشه A (۱۰۴۴). کشته سیلی D. بگر زانده AB (۱۰۴۲)

کر دریا AB. مهر فلک D (۱۰۴۶). کوهها AB (۱۰۴۵)

زابر چرخ و رعد A. هول عظیم Bul. (۱۰۴۹)

Here L adds: چو سگی. AL Bul. از جهان Bul. (۱۰۴۰)

زانک نقشی وز خرد بیگانه - آدمی خود بینی دیوانه

Bul. adds:

راستی از جهل عقل را بیگانه * بی خیر از فیض حق دیوانه

آدمی خود L. آدمی جو A. آدمی چون D. نقش محضی وز خرد L (۱۰۴۱)

مرد تو Bul. AB. موداتی زجهل A (۱۰۴۲)

باش روزی تا که A (۱۰۴۴)

گف بر آورد آن غلام و سرخ گشت * تا که موجِ هَجَوِ او از حد گذشت
 کو زاوَل دَم که با من بار بود * همچو سگ در فُط بس گه خوار بود
 چون دَمادم کرد مَجْوش چون جَرَس * دست بر لب زد شهنشاهش که بس
 ۱۰۱۰ گنت دانستم نرا از وی بدان * از تو جان گندست وز یارت دهان
 پس نشین ای گند جان از دُور نو * نا امیر او باشد و مأمور نو
 در حدیث آمد که نسیح از ریا * همچو سبزه گُوخَن دان ای کیا
 پس بدان که صورتِ خوب و نکو * با خصالِ بد نیرزد بِك تَسو
 ور بود صورتِ حقیر و ناپذیر * چون بود خُلُفش نکو در پاش میر
 ۱۰۲۰ صورتِ ظاهر فنا گردد بدان * عالمِ معنی بماند جاودان
 چند بازے عشق با نقشِ سو * بگذر از نقشِ سِوَر و آبِ جُو
 صورتش دیدی زمینی غافل * از صدف دُری گزین گر عاقلی
 این صدفهای قوالب در جهان * گرچه جمله زنه اند از بحرِ جان
 لیک اندر هر صدف نبود گهر * چشم بگشا در دلِ هریک نگر
 ۱۰۲۰ کان چه دارد وین چه دارد می گزین * زانک کم یابست آن دُرِ ثمین
 گر بصورتِ میروی کوهی بشکل * در بزرگی هست صد چندانک لعل
 هر بصورتِ دست و پا و پشم نو * هست صد چندانک نقشِ چشم نو
 لیک پوشیده نباشد بر تو این * کز همه اعضا دو چشم آمد گزین

دست بر هم زد A (۱۰۱۰) . بس for پس D. گنت زاوَل Bul. (۱۰۱۲)

After this verse L adds: (۱۰۱۶) . گدست و از یارت Bul. B (۱۰۱۵)

بهر آن گفتند اکابر در جهان * راحة الالسان فی حفظ اللسان

and so Bul., which has خرده بیان جهان

Bul. adds: (۱۰۱۷) . سبزه گلخنی Bul.

از بد اخلاق اتقا باشد حسن * سر آتاک و خصره ادمن

After this verse L adds: (۱۰۲۰) D. جاویدان . خوب و نیکو A (۱۰۱۸)

جد بائی عاشق صورت بگو * طالب معنی شو و معنی بجو

در A (۱۰۲۲) . در A (۱۰۲۲) . سبزو آب جو AL (۱۰۲۱)

Bul. (۱۰۲۵) . وا گزین

گَرْدِ نفسِ دُزد و کارِ او مِیچ * هرچه آن نه کارِ حقِ هیچست هیچ
 پیش از آنکِ روزِ دین پیدا شود * نَزْدِ مالکِ دزدِ شبِ رُسوا شود
 ۱۰۶۵ رختِ دزدیده بتدبیر و فتنش * مانده روزِ داوری برگردنش
 صد هزاران عقلِ باهر بر جهند * تا بغیرِ دامرِ او دای نهند
 دامرِ خود را سخت تر یابند و بس * کی نماید قوتی با بادِ خس
 گر نو گوئی فایده هستی چه بود * در سؤالت فایده هست ای عنود
 گر ندارد این سؤالت فایده * چه شنوم این را عبث بی عاید
 ۱۰۷۰ و سؤالت را بسی فایده‌هاست * پس جهان بی فایده آخر چراست
 و جهان از يك جهت بی فایده است * از جهتهای دگر پُر عاید است
 فایده تو گر مرا فایده نیست * مر ترا چون فایده است از وی مه ایست
 حسنِ یوسف عالمی را فایده * گرچه بر اخوان عبث بُد زاید
 یمنِ داودی چنان محبوب بود * لیک بر محروم بانگِ چوب بود
 ۱۰۷۵ آبِ نیل از آبِ حیوان بُد فزون * لیک بر محروم و مُنکِر بود خون
 هست بر مؤمن شهیدی زندگی * بر منافق مردنست و زندگی
 چیست در عالمِ بگوئی نعتی * که نه محرومند از وی اُمتی
 گاو و خرا فایده چه در شکر * هست هر جان را یکی قوتی دگر
 لیک گر آن قوت بر وی عارضیست * پس نصیحت کردنِ او را بیضیست
 ۱۰۸۰ چون کسی کوازمِ رُگل داشت دوست * گرچه پندارد که آن خود قوتِ اوست
 قوتِ اصلی را فرامش کرده است * روی در قوتِ مرض آورده است
 نُوش را بگذاشته سَمِ خورده است * قوتِ علت را چو چَرِش کرده است
 قوتِ اصلی بَشَر نورِ خداست * قوتِ حیوانی مرورا ناسزاست

۱۰۶۷) L. بایند پس. ۱۰۶۴) B. و هیچ.

۱۰۶۹) AB Bul. که شنود L. چه شنوم.

۱۰۷۲) B om. D gives مطلوب as a variant of چوب.

۱۰۷۵) Bul. شد فزون. Bul. om. و. In D the hemistichs are transposed.

۱۰۸۲) L. قوتِ علتِ همجو چویش.

۱۰۴۵ نه سما بینی نه اختر نه وجود * جز خدای واحد حق و دود
يك فسانه راست آمد یا دروغ * نا دهد مر راستهارا فروغ

حسد کردن حشم بر غلام خاص

پادشاهی بنده را امر کرم * بر گریه بود بر جمله حشم
جامگی او وظیفه چل امیر * ده یکی قدرش ندیدی صد وزیر
از کمال طالع و اقبال و بخت * او ایازی بود و شه محمود وقت
۱۰۵۰ روح او با روح شه در اصل خویش * پیش ازین تن بود هم پیوند و خویش
کار آن دارد که پیش از تن بدست * بگذر از اینها که نوحادث شدست
کار عارف راست کو نه آخولست * چشم او بر رکنهای اولست
آنچه گندم کاشتندی و آنچه جو * چشم او آنجاست روز و شب گرو
آنچه آبست شب جز آن نژاد * حیلها و مکرها بادست باد
۱۰۵۵ کی کند دل خوش بچیلنهای گش * آنک بید حیل حق بر سرش
او درون دام دای می نهید * جان تو نه این جهد نه آن جهد
گر بروید ور بریزد صد گیاه * عاقبت بر رُوید آن کشته اله
یکشت نو کارید بر یکشت نخست * این دُوم فانیست و آن اول دُرست
یکشت اول کامل و بگزیده است * تخم نانی فاسد و پوسیده است
۱۰۶۰ افکن این تدبیر خود را پیش دوست * گرچه تدبیرت هر از تدبیر اوست
کار آن دارد که حق افراشتست * آخر آن رُوید که اول کاشتست
هرچه کاری از برای او بکار * چون اسپر دوستی ای دوستدار

(۱۰۴۵) Bul. واحد و حق.

از کمال و طالع A (۱۰۴۹) ده يك A (۱۰۴۸) Bul. خاص پادشاه. Heading: B

کاشتندش AB Bul. (۱۰۵۲) و. AD om. بوده AB Bul. (۱۰۵۰)

کی شود دُخوش Bul. (۱۰۵۵) بادست و باد A (۱۰۵۴)

یکشت اله BL (۱۰۵۷) and آن این AB Bul. transpose (۱۰۵۶)

کاوَل A (۱۰۶۱) هم از for هم L (۱۰۶۰) کارند L Bul. (۱۰۵۸)

چون غی‌آیند اینجا کی منم * کاندین عز آفتاب روشنم
 مشرق خورشید بُرج فیرگون * آفتاب ما ز مشرقها برون
 مشرق او نسبت ذرات او * نی بر آمد نی فرو شد ذات او
 ما که واپس ماند ذرات و بیسم * در دو عالم آفتابی بی فیسیم
 ۱۱۱۰ باز گردِ شمس میگردم عجب * هم ز فیر شمس باشد این سبب
 شمس باشد بر سبها مطلع * هر ازو حل سبها منقطع
 صد هزاران بار پیریدم امید * از که از شمس این شما باور کید
 تو مرا باور مکن کز آفتاب * صبر دارم من ویا ماهی ز آب
 و ر شوم نومید نومیدئ من * عین صنع آفتابست اے حسن
 ۱۱۱۵ عین صنع از نفس صانع چون بُرد * هیچ هست از غیر هستی چون چرد
 جمله هستیا ازین روضه چرند * گر بُراق و تازیان و خود خرنند
 و آنک گردشها از آن دریا ندید * هر دم آرد رُو بمحراقی جدید
 او ز بحر عذب آب شور خورد * تا که آب شور او را کور کرد
 بحر میگوید بدست راست خور * ز آب من ای کور نا یابی بصر
 ۱۱۲۰ هست دست راست اینجا ظنِ راست * کو بداند نیک و بد را کز کجاست
 نیزه گردانیست اے نیزه که نو * راست میگردی گهی گاهی دونو
 ما ز عشق شمس دین بی ناخیم * ورنه ما نه این کور را بینا کنیم
 هان ضیاء آلتی حُسام الدین تو زود * داروش کن کورئ چشمِ حسود
 توتیای کبریای نیز فعل * داروی ظلمت گش استی ز فعل

آفتابی with آفتاب بی کیم A. واپس مانده AL Bul. (۱۱۰۶) کدین D (۱۱۰۶).
 باشد B (۱۱۱۰). آفتابی می‌کیم B. written above.

هستی چون خرد D. صانع کی برد Bul. نقش صانع L (۱۱۱۵). این A om. (۱۱۱۲).

(۱۱۱۶) After this verse L Bul. add:

بلک اسب کور کوراه چرد * می‌نمید روضه را زانست رد

از کجاست Bul. (۱۱۲۰). بحراب D (۱۱۱۷).

ما آن کور را ABL Bul. (۱۱۲۲). گه و گاهی A. آن نیزه Bul. (۱۱۲۱).

لیک از علت درین افتاد دل * که خورد اوروز و شب زین آب و گل
 ۱۰۸۵ روی زرد و پای سست و دل سَبَك * کو غذای وَالسَّيِّئَاتِ ذَاتِ الْعَبْكَ
 آن غذای خاصگان دولست * خوردن آن بی گلو و آلتست
 شد غذای آفتاب از نورِ عرش * مر حسود و دیورا از دودِ فرش
 در شهیدان بُرْزُفُونُ فرمود حق * آن غذا را نه دهان بُد نه طبق
 دل زهر یاری غذایی خورد * دل زهر علی صفایی یبرد
 ۱۰۹۰ صورت هر آدمی چون کاسه است * چشم امر معنی او حساسه است
 از لقای هر کسی چیزی خوری * وز قران هر قرین چیزی بری
 چون ستاره با ستاره شد قرین * لایق هر دو اثر زاید یقین
 چون قران مرد و زن زاید بشر * وز قران سنگ و آهن شد شر
 وز قران خاك با بارانها * میوها و سبزه و ریحانها
 ۱۰۹۵ وز قران سبزه با آدمی * دلخوشی و بی غمی و خرمی
 وز قران خرمی با جانِ ما * بیزاید خوبی و احسانِ ما
 قابل خوردن شود اجسامِ ما * چون بر آید از تفرّجِ کامِ ما
 سُرخ رُوی از قرانِ خون بود * خون زخورشیدِ خوش گلگون بود
 بهترین رنگها سرخی بود * و آن زخورشیدست و از وی می رسد
 ۱۱۰۰ هر زمینی کآن قرین شد با زحل * شوره گشت و کشت را نبود محل
 قوت اندر فعل آید زاتفاق * چون قران دیو با اهلِ نفاق
 این معانی راست از چرخِ نُهَم * بی همه طاق و طرم طاق و طُرم
 خلق را طاق و طرم عاریتست * امر را طاق و طرم ماهیتست
 از بی طاق و طرم خواری گشتند * بر امید عزّ در خواری خوشند
 ۱۱۰۵ بر امید عزّ ده روزه خُدوک * گردن خود کرده اند از غم چو دوك

(۱۰۸۴) A و suppl. below. روز شب

(۱۰۸۶) A بی گلو را آلتست. (۱۰۹۲) Bul. ستاره بر ستاره.

(۱۰۹۶) L میزاید. (۱۰۹۷) D چون بزاید. (۱۱۰۰) L Bul. کو قرین شد.

ی‌نماید سیری این حیلِت پَرست * واللّه از جمله حریصان بترست
 ۱۱۴۵ او خورد از حرص طین را همچو دِیس * دُنبه مسپارید ای یاران بخِرس
 لاف از شه می‌زند وز دستِ شه * تا بَرَد او ما سَلیمان را زره
 خود چه جنس شاه باشد مرغی * مشنوش گر عقل داری اندکی
 جنس شاهست او و یا جنس وزیر * هیچ باشد لایق گوزینه سیر
 آنچه می‌گوید زمکّر و فعل و فن * هست سلطان با حشم جوای من
 ۱۱۵۰ اینت مالیخوایای ناپذیر * اینت لاف خام و دام گولگیر
 هرکه این باور کند از ابله‌یست * مرغک لاغر چه در خورد شه‌یست
 کترین جغد ار زند بر مغز او * مر و را یاری‌گری از شاه کو
 گفت باز از یک پرم بشکند * بیخ جغدستان شهنشه بر کند
 جغد چه بود خود اگر بازی مرا * دل برنجاند کند با من جفا
 ۱۱۵۵ شه کند توده بهر شیب و فراز * صد هزاران خرمن از سرهای باز
 پاسبان من عنایات و یست * هرکجا که من روم شه در یست
 در دل سلطان خیال من مقیم * بی خیال من دل سلطان سفیم
 چون بپژاند مرا شه در روش * می‌پرم بر اوج دل چون پرنش
 همچو ماه و آفتاب می‌پرم * پردهای آسمانها می‌درم
 ۱۱۶۰ روشنی عقلها از فکرم * انفطار آسمان از فطرم
 باز و حیران شود در من هُما * جغد که بود تا بداند سرِ ما
 شه برای من ز زندان یاد کرد * صد هزاران بسته را آزاد کرد

(۱۱۴۴) L Bul. بدترست. (۱۱۴۸) BL Bul. لوزینه.

(۱۱۴۹) Bul. زفعل و مکر و فن. (۱۱۵۰) L کورگیر. (۱۱۵۲) L has:

گفت باز از یک پرم بشکند * یا زغم برگ گلی بر من زید

بیخ جغدستان شهنشه بر کند * خاهاثان جملگی بر سرزد

(۱۱۵۴) A اگر یاری. (۱۱۵۵) AB Bul. om. از.

(۱۱۵۹) L Bul. بر درم. (۱۱۶۱) Bul. از من ها.

(۱۱۶۲) A برای ما.

آنک گر بر چشم اعی بر زند * ظلمت صدساله را زو بر گند
 جمله کوران را دلا کن جز حسود * کز حسودی بر تو ی آرد جمود
 مر حسودت را اگرچه آن منم * جان من تا همچین جان میکم
 آنک او باشد حسود آفتاب * و آنک میرنجد زبُود آفتاب
 اینست درد بی دلا کوراست آه * اینست افتاده ابد در فقر چاه
 نفی خورشید ازل بایست او * گی بر آید این مراد او بگو
 باز آن باشد که باز آید بشاه * باز کورست آنک شد گم کرده راه
 راه را گم کرد و در ویران فتاد * باز در ویران بر جُفدان فتاد
 او هم نورست امی نور رضا * لیک کورش کرد سرهنگ قضا
 خاک در چشمش زد و از راه برد * در میان جغد و ویرانش سپرد
 بر سری جغدانش بر سری زند * پَر و بال نازنینش می کنند
 و لوله افتاد در جفدان که ها * باز آمد تا بگیرد جای ما
 چون سگان کوی پر چشم و مهب * اندر افتادند در دلق غریب
 باز گوید من چه در خوردم بجغد * صد چنین ویران فدا کردم بجغد
 من نخواهر بود اینجا می روم * سوی شاهنشاه راجع می شوم
 ۱۱۴۰ خویشتن مکشید ای جفدان که من * نه مقیم می روم سوے وطن
 این خراب آباد در چشم شماست * ورنه مارا ساعد شه باز جاست
 جغد گننا باز جلت می کند * تا زخان و مان شمارا برگند
 خانه های ما بگیرد او بکر * برگند مارا بسالوسی زوگر

خود منم L. اگرچه کان منم A (۱۱۲۷). که حسودی L (۱۱۲۶). بر زند D (۱۱۲۵).

گرفتار شدن باز میان جفدان بوبراهه: After this verse Bul. has the heading: (۱۱۴۰)

باز در ویرانه Bul. و. AB Bul. om. (۱۱۴۲). شد for او B (۱۱۴۱).

وز راه A (۱۱۴۴). نور و ضیا L. از نور ضیا A (۱۱۴۳).

می زدند A. corr. above. بر سر جغدانش A (۱۱۴۵).

چه for نه L (۱۱۴۸). جای مان L. که هان L. فوقوقی افتاد L (۱۱۴۶).

زخان مان AD (۱۱۴۲). بار خواست L. نغز جاست B. آن خراب A (۱۱۴۱).

همچو مَریم جان از آن آسبِ جیب * حامله شد افر مسیح، دلفریب
 ۱۱۸۵ آن مسیحی نه که بر خشک و ترست * آن مسیحی کز مساحت برترست
 پس زجان جان چو حامل گشت جان * از چنین جانی شود حامل جهان
 پس جهان زاید جهان دیگرے * این حشر را و نماید محشرے
 تا قیامت گر بگویم بشهرم * من زشرح این قیامت قاصر
 این سخنها خود بمعنی یا ربست * حرفها دام، دَم، شیرین لبست
 ۱۱۹۰ چون کند تقصیر پس چون تن زند * چونک لبیکش بیا رب یرسد
 هست لیبکی که نتوانی شنید * لبیک سر تا پای بتوان چشید

کلوخ انداختن تشنه از سر دیوار در جوی آب،

بر لب جو بود دیواری بلند * بر سر دیوار تشنه دردمند
 مانعش از آب آن دیوار بود * از پی آب او چو ماهی زار بود
 ناگهان انداخت او خشتی در آب * بانگ آب آمد بگوش چون خطاب
 ۱۱۹۵ چون خطاب یار شیرین لذیذ * هست کرد آن بانگ آبش چون نبیذ
 از صفای بانگ آب آن مُتَحَن * گشت خشت انداز زانجا خشت گن
 آب میزد بانگ یعنی می ترا * فایده چه زین زدن خشتی مرا
 تشنه گفت آبا مرا دو فایده است * من ازین صنعت ندارم هیچ دست
 فایده اول سماع بانگ آب * کو بود مر تشنگانرا چون رباب
 ۱۲۰۰ بانگ او چون بانگ اِسرائیل شد * مرده را زین زندگی تحویل شد
 یا جو بانگ، رعد ایام بهار * باغ ییابد ازو چندین نگار

جهانی دیگری A (۱۱۸۷) . جو. Bul. om. (۱۱۸۶)

شیرین دمیست D. شیرین لبست B. یا ربست B. بمعنی یار نیست L (۱۱۸۹)

شیرین و لذیذ Bul. (۱۱۹۵) . نتوانی چشید A (۱۱۹۱) . پس چون L (۱۱۹۰)

A Bul. (۱۱۹۶) . A. خشت زن. In D this verse follows v. ۱۲۰۰.

بانگ تو D (۱۲۰۰)

یکدمر با جفدها دمساز کرد * از دم من جفدهارا باز کرد
 ای خنک جفدی که در پرواز من * فهم کرد از نیک بختی راز من
 در من آویزد تا نازان شوید * گرچه جفدانید شهبازان شوید^{۱۱۶۵}
 آنک باشد با چنان شاهی حبیب * هرکجا افتد چرا باشد غریب
 هراک باشد شاه دردش را دوا * گر چو نی نالد نباشد بی نوا
 مالک ملکم نیم من طبل خوار * طبل بازم میزند شه از کنار
 طبل باز من ندای ارجعی * حق گواه من برغم مدعی
 من نیم جنس شهنشه دُورازو * لیک دارم در نیلای نور ازو^{۱۱۷۰}
 نیست جنسیت زروی شکل و ذات * آب جنس خاک آمد در نبات
 باد جنس آتش آمد در قوام * طبع را جنس آمدست آخر مدام
 جنس ما چون نیست جنس شاه ما * ما شد بهر مایه او فنا
 چون فنا شد مایه ما او ماند فرد * پیش پای اسپ او گزدم چو گرد
 خاک شد جان و نشانیهای او * هست بر خاکش نشان پای او^{۱۱۷۵}
 خاک پایش شو برای این نشان * نا شوے تاج سر گردن گشان
 نا که نفریبد شمارا شکل من * نُقل من نوشید پیش از نُقل من
 ای بسا کس را که صورت راه زد * قصد صورت کرد و بر الله زد
 آخر این جان با بدن پیوسته است * هیچ این جان با بدن مانند هست
 ناب نور چشم با پیه است جُفت * نور دل در قطره خونی نهفت^{۱۱۸۰}
 شادای اندر گزیده و غم در جگر * عقل چون شمع درون مغز سر
 این تعلّقا نه بی کیفاست و چون * عقلها در دانش چونی زبون
 جان کل با جان جزو آسیب کرد * جان ازو دُری ستد در جیب کرد

یکجا باشد غریب A (۱۱۶۶). تا بازان شوید BL Bul. (۱۱۶۵)

آمدت L (۱۱۷۲). شکل ذات A (۱۱۷۱). نالان A (۱۱۶۷)

In D نُقل and نُقل are transposed. (۱۱۷۷)

مانند for پیوند D. مانسته است L. مانند هست B (۱۱۷۹)

جوان کل A (۱۱۸۴). نه فی A (۱۱۸۲)

خانهٔ معبور و سفنش بس بلند * معتدل ارکان و بی تخلیط و بند
 ۱۲۲۰ پیش از آن که ایامِ پیری در رسد * گردنت بندد بِجَلِّ مِنْ مَسَدِ
 خاكِ شوره گردد و ریزان و سُست * هرگز از شوره نباتِ خوش نرُست
 آبِ زور و آبِ شهوت منقطع * او زخویش و دیگران نا منتفع
 ابروان چون پالدم زیر آمد * چشم را نمِ آمه تارے شد
 از تشنجِ رُو چو پشتِ سوسمار * رفته نطق و طعم و دندانها زکار
 ۱۲۲۵ روز یگه لاشه لنگ و ره دراز * کارگه ویرانِ عملِ رفته زساز
 بیخهای خوی بد مُحکَم شد * قوتِ بر کردنِ آن کم شد

فرمودن والی آن مرد را که مانِ خاربن را که نشاندهٔ بر
 سر راه بر کن،

همچو آن شخصِ درشتِ خوش سخن * در میانِ ره نشاند او خاربن
 ره گذریانش ملامت گرشدند * بس بگفتندش بکن آنرا نکند
 هر دوی آن خاربن افزون شده * پایِ خلق از زخمِ آن پُر خون شدی

(۱۲۱۹) L. تخلیط بند. After this verse L adds:

نور چشم و قوتِ ابدان یجا * قصر محکمِ خاه روشن پر صفا

هین غنیمتِ دانِ جوانی ای پسر * سرفرود آور بکن خشت و مدر

پاردم L (۱۲۲۳). زور for رو L (۱۲۲۲). کایام ABL Bul. (۱۲۲۰)

ABD Bul. (۱۲۲۴). L. تشنج as in text. A. طعم دندانها. After this verse L adds:

بشتِ دوتا گشته دل سست و طنان * تن ضعیف و دست و پا چون ریمان

بر سر ره زاد کمِ مرکوب سست * غم قوی و دل تک تن نادُرست

خاه ویرانِ کاری سامان شد * دل ز افغان همچو نای اینان شد

عروضایع سعی باطلِ راه دور * نفس کاهلِ دل سیه تنِ ماضور

موی بر سر همچو برف از بیمِ مرگ * جمله اعضا زرد و لرزان همچو برگ

قوت از بر کردن A (۱۲۲۶)

Heading: A om. آن مرد را.

AL همچو آن مرد (۱۲۲۷). ممکن این را بلند L (۱۲۲۸).

یا چو بر درویش ایام، زکات * یا چو بر محبوس پیغام، نجات
 چون دم رحمان بود کان از یمن * می رسد سوسه محمد بی دهن
 یا چو بوی احمد، مُرْسَل بود * کان بعضی در شفاعت میرسد
 ۱۲۰۵ یا چو بوی یوسف، خوب، لطیف * می زند بر جان یعقوب، نحیف
 فایه دیگر که هر خشتی کرین * بر گنم آیم سوی ماء معین
 کز کی خشت دیوار، بلند * پست تر گردد بهر دفعه که کند
 پستی دیوار قُری می شود * فصل او درمانِ وصلی می بود
 سجد آمد کردن خشتِ لُزب * موجب قُری که وَاقِعُ و اقْتَرِبُ
 ۱۲۱۰ تا که این دیوار عالی گردنست * مانع این سر فرود آوردنست
 سجد نتوان کرد بر آب حیات * تا نیام زین تن خاکی نجات
 بر سر دیوار هر کو نشنه تر * زودتر بر می کند خشت و مدر
 هر که عاشق تر بود بر بانگ آب * او کلوخ زفت تر کند از حجاب
 او زیانگ آب پُر ی تا عُنُق * نشنود بیگانه جز بانگ بُلُق
 ۱۲۱۵ ای خُک آنرا که او ایام پیش * مُغْتَنِم دارد گزارد وام خویش
 اندر آن ایام کش قدرت بود * صحت و زور، دل و قوت بود
 و آن جوانی همچو باغ، سبز و تر * می رساند بی دریغی بار و بر
 چشمهای قوت و شهوت روان * سبز می گردد زمین، تن بدان

هنگام نجات L (۱۲۰۲)

Bul. (۱۲۰۵) خوب و لطیف. After this verse L adds:

یا نسیم روضه دار السلام * سوی عاصی میرسد بی انتقام

یا سوی من سیه از کیمیا * میرسد پیغام کای ابله پیا

D (۱۲۰۸) وصلی می شود. corr. in marg. که هر دفعه کد D (۱۲۰۷)

A Bul. (۱۲۱۰) فرو. قری L. موجی A (۱۲۰۹)

D (۱۲۱۲) کلوخ سخت تر، corr. above.

L (۱۲۱۴) بانگ فُلُق، corr. in marg.

A. با فراقت صحت و قوت L (۱۲۱۶) گذارد D (۱۲۱۵)

باغی AL. باغ و D. D. Suppl. in marg. (۱۲۱۷)

۱۲۵۰ پس هلاكِ نار نور، مؤمن است * زَانَكْ بِي ضِدْ دَفْعِ ضِدْ لَا يُمْكِنُ است
 نار ضِدْ، نور باشد روزِ عدل * كَانْ زَقَهْرُ اَنگِيخته شد اين زَفْضُلْ
 گر هي خواهي نو دفعِ شَرِّ نار * اَبِ رَحْمَتِ بر دلِ آتَشِ گمار
 چشمهٔ آن اَبِ رَحْمَتِ مؤمن است * اَبِ حَيَوَانِ رُوحِ پاكِ مُحْسِنِ است
 پس گريزان است نفس، تو ازو * زَانَكْ نو از آتَشِ او اَبِ جو
 ۱۲۵۵ زَابِ آتَشِ زَانْ گريزان ميشود * كَانَتَشْ از اَبِ ويران ميشود
 حَسَّ و فِكْرِ نو همه از آتَشِ است * حَسَّ شَيْخِ و فِكْرِ او نورِ خوش است
 اَبِ نور، او چو بر آتَشِ چكد * چَكْ چَكْ از آتَشِ بر آيد بر جهد
 چون كند چَكْ چَكْ نو گُوشِ مرگ و درد * نَا شود اين دوزخِ نفسِ تو سرد
 نَا نسوزد او گلستانِ نرا * نَا نسوزد عدل و احسانِ نرا
 ۱۲۶۰ بعد از آن چيزي كه كاري بر دهد * لاله و نسرين و سِينَبَرِ دهد
 باز پنهانِ مِرومِ اَمْرِ راوِ راست * باز گُردِ اِي خواجه راهِ ما كجاست
 اندر آن تفريرِ بودمِ اِي حَسود * كه خَرَتِ لَنگست و متزل دُورِ زود
 سالِ بيگه گشت وقتِ كِشتِ نه * جز سِيَه رُويِ و فعلِ زشتِ نه
 كَرَمِ در بِيخِ درختِ تَنِ فتاد * بايدش بر كُند و در آتَشِ نهاد
 ۱۲۶۵ هِين و هِينِ اِي راهِ رَوِ بيگاه شد * آفتابِ عَمَرِ سَوِ چاه شد
 اين دُورِ زُورِ كه زُورِ هست زود * پَرِ افشاني بَكُنِ از راوِ جود
 اين قَدَرِ نَحْمِي كه ماندنست بِياز * نَا بُرُويد زِينِ دُورِ دَمِ عَمَرِ دراز

پس for زَانْ A. پس گريزان BDL (۱۲۵۴) در دل آتَشِ D (۱۲۵۲)

حَسَّ نو و فِكْرِ نو از آتَشِ Bul. (۱۲۵۶) كَانَتَشْ او زَابِ B (۱۲۵۵)

مِرومِ L (۱۲۶۱) Suppl. in marg. D. A om. (۱۲۵۹)

دور دور L. اِي حَسود L. بودم L (۱۲۶۲)

ABL Bul. for نِي bis. (۱۲۶۳)

AD Bul. پَرِ افشاني. After this verse L adds: (۱۲۶۶)

اين قدر نَحْمِي كه ماندنست بَكُنِ * نَا در آخِرِ بِي آبرِ بَرگ و بار

Bul. عَمَرِ (۱۲۶۷)

۱۲۳۰ جامهای خلق بدریدی زخار * پای درویشان بختی زار زار
 چون بجد حاکم بدو گفت این بکن * گفت آری برکنم روزیش من
 مدتی فردا و فردا وعده داد * شد درخت خارِ او مُحکَم نهاد
 گفت روزی حاکمش اے وعده کز * پیش آ در کار ما واپس مغر
 گفت اَلْأَيَّامُ بِأَعْمَ بَيْنَنَا * گفت عَجَلٌ لَا تُمَاطِلُ دَيْنَنَا
 ۱۲۳۵ تو که میگوئی که فردا این بدان * کی بهر روزی که می آید زمان
 آن درخت بد جوان تر می شود * وین گشنه پیر و مُضْطَرّ می شود
 خارین در قوت و بر خاستن * خارگن در پیری و در کاستن
 خارین هر روز و هر دم سبز و تر * خارگن هر روز زار و خشکتر
 او جوان تر میشود تو پیرتر * زود باش و روزگار خود مبر
 ۱۲۴۰ خارین دان هر یکی خوی بدت * بارها در پای خار آخر زدت
 بارها از خوی خود خسته شدی * حس نداری سخت بی حس آمدی
 گر زخسته گشتن دیگر کسان * که زخلق زشت تو هست آن رسان
 غافل بارے ز زخم خود نه * تو عذاب خویش و هر بیگانه
 یا تَبَّ برگیر و مردانه بزن * تو علی وار این درِ خَبَر بکن
 ۱۲۴۵ یا بگلن وصل کن این خارا * وصل کن با نار نور یار را
 تا که نو، او کُشد نار ترا * وصل او گلشن کند خار ترا
 تو مثال دوزخی او مؤمن است * گشتن آتش بمؤمن ممکن است
 مصطفی فرمود از گفت جمیم * کو بمؤمن لابه گر گردد زبیم
 گویدش بگذر زمن اے شاه زود * هین که نورت سوزِ نار مرا ربود

(۱۲۴۰) After this verse L adds:

چونک حاکمرا خبر شد زین حدیث * بافت آگاهی ز فعل آن خبیث

گفت آن گمراه را کین را بکن L in the first hemistich بعد AB (۱۲۴۱)

(۱۲۴۸) AL سبز تر.

(۱۲۴۸) AL لابه کرد او زبیم L کو for که

(۱۲۴۹) L ساز نار مرا.

پس ادب کن اسبرا از خوی بد * ورنه پیش شاه باشد اسب رد
چشم اسب از چشم شه رهبر بود * چشم او بی چشم شه مضطر بود
چشم اسبان جز گیاه و جز چرا * هرکجا خوانی بگوید نه چرا
۱۲۹- نور حق بر نور حس راکب شود * آنکهی جان سوی حق راغب شود
اسب بی راکب چه داند رسم راه * شاه باید نا بداند شاه راه
سوی حسّی رو که نورش راکبست * حس را آن نور نیکو صاحبست
نور حس را نور حق تزیین بود * معنی نور علی نور این بود
نور حسّی می کشد سوسه ثری * نور حقش میبرد سوسه علی
۱۲۹۵ زانک محسوسات دوتر عالمیست * نور حق دریا و حس چون شبیهیست
لیک پیدا نیست آن راکب برو * جز باثار و بگفتار نکو
نور حسّی کو غلیظ است و گران * هست پنهان در سواد دیدگان
چونک نور حس غی بی ز چشم * چون بینی نور آن دینی ز چشم
نور حس با این غلیظی مخفیست * چون خنی نبود ضیایی کان صفیست
۱۳۰۰ این جهان چون خس بدست باد غیب * عاجزی پیشه گرفت و داد غیب
که بلندش میکند گاهیش پست * که دُرُستش میکند گاهی شکست
که پیمانش میبرد گاهی یسار * که گلستانش کند گاهیش خار
دست پنهان و قلم بین خط گزار * اسب در جولان و ناپیدا سوار
تیر پُران بین و ناپیدا کمان * جانها پیدا و پنهان جان جان
۱۳۰۵ تیرا مشکن که آن تیر شهیست * نیست پرتاوی زشت آگهیست
ما رمیت اِذْ رمیت گفت حق * کار حق بر کارها دارد سق

(۱۲۹۸) A for بینی.

(۱۳۰۰) AD غیب. پیش گرفت B. بدست و باد غیب A.

(۱۳۰۲) Bul. پیمانش میکند. After this verse L adds:

که به بحرش میبرد گاهی بر * گاه خشکش میکند گاهیش تر

(۱۳۰۴) D اسب ناپیدا و در جولان سوار.

زدست L. زشت Bul. و زشت A. نیست پرتابی Bul. تیر پرتاوی B (۱۳۰۵).

تا نمر دست این چراغ با گهر * هین فتنش ساز و روغن زودتر
 هین مگو فردا که فرداها گذشت * تا بگلی نگذرد ایام گشت
 ۱۲۷۰ پند من بشنو که تن بند قویست * گفته بیرون کن گرت میل نویست
 لب بیند و کف پر زر برگشا * بجل تن بگذار پیش آور سخا
 ترک شهوتها و لذتها سخاست * هرکه در شهوت فرو شد بر نخاست
 این سخا شاخیزد از سرو بهشت * وای او کرکف چنین شاخی بهشت
 عروۃ الؤفی است این ترک هوا * بر کشد این شاخ جانرا بر سما
 ۱۲۷۵ تا برد شاخ سخا اے خوبکیش * مر ترا بالا گشان تا اصل خویش
 یوسف حسنی و این عالم چو چاه * وین رسن صبرست بر امر اله
 یوسنا آمد رسن در زن دو دست * از رسن غافل مشو بیگه شدست
 حمد لله کین رسن آویختند * فضل و رحمت را بهم آمیختند
 تا ببینی عالم جان جدید * عالم بس آشکار ناپدید
 ۱۲۸۰ این جهان نیست چون هستان شد * و آن جهان هست بس پنهان شد
 خاک بر بادست بازی میکند * کژنمای پرده سازه میکند
 اینک بر کارست بی کارست و پوست * و آنک پنهان است مغز و اصل اوست
 خاک همچون آتی در دست باد * باد را دان عالی و عالی نژاد
 چشم خاکی را بخاک افتد نظر * بادین چشمی بود نوعی دگر
 ۱۲۸۵ اسب داند اسبرا کو هست یار * هر سواره داند احوال سوار
 چشم حسن اسب است و نور حق سوار * بی سواره اسب خود نابد بکار

آفت تأخر خیرات بعدا Bul. و. A. om. فتیلهش B (۱۲۶۸)

و. پیش ABL Bul. (۱۲۷۱). بگذرد L (۱۲۶۹). is suppl. in D. So Bul.

چو چه D (۱۲۷۶). بر کشید L. عروۃ الوثاقست Bul. (۱۲۷۴)

آشکارا Bul. (۱۲۷۹). تودست L. بر زن Bul. اندر رسن L (۱۲۷۷)

و. بازی AB Bul. (۱۲۸۱). پس written above, with بس for چون D (۱۲۸۰)

جسم خاکی L (۱۲۸۴). عادل نژاد D (۱۲۸۳)

بی سوار این اسب L. جسم گل اسبست و نور دل سوار L (۱۲۸۶)

دل بدست او چو موم نرم رام * مهر او گه ننگ سازد گاه نام
 ۱۲۳۵ مهر موش حاکی انگشتریست * باز آن نقش نگین حاکی کیست
 حاکی اندیشه آن زرگرس * سلسله هر حلقه اندر دیگرست
 این صدا در کوه دلها بانگ کیست * گه پُست از بانگ این گه تهیست
 هرجا هست او حکیم است استاد * بانگ او زین کوه دل خالی مباد
 هست گه کاوا مثنای کند * هست گه کاواز صدای کند
 ۱۲۳۶ می‌رہاند کوه از آن آواز و قال * صد هزاران چشمه آب زلال
 چون زکّه آن لطف بیرون میشود * آبها در چشمها خون میشود
 زان شهنشام همایون نعل بود * که سراسر طور سینا لعل بود
 جان پذیرفت و خرد اجزای کوه * ما کم از سنگیم آخرای گروه
 نه زجان يك چشمه جوشان میشود * نه بدن از سبزپوشان میشود
 ۱۲۳۷ نه صدای بانگ مشتاقی درو * نه صفای جرعه ساقی درو
 کو حیثیت نا زنبشه وز گلند * این چنین گهرا بکلی برگزند
 بولک بر اجزای او تابدمهی * بولک در وی تاب مہ باید روی
 چون قیامت کوههارا برگند * بر سر ما سایه گی یافتند
 این قیامت زان قیامت گی کمست * آن قیامت زخم و این چون مرهمست
 ۱۲۳۸ هرکه دید این مرهم از زخم اینست * هر بدی کین حسن دید او مُحسن است
 ای خنک زشتی که خویش شد حریف * وای گل‌رویی که جُفتش شد خریف
 نانِ مرده چون حریف جان شود * زنه گردد نان و عین آن شود
 هیزم تیره حریف نار شد * تیرگی رفت و همه انوار شد
 در نمک‌لان چون خبر مرده فتاد * آن خری و مردگی یکسو نهاد

می‌رہاند AL (۱۲۳۰). کاواز مثنای DL (۱۲۳۶). نامه سازد L (۱۲۳۴).

پس قیامت این AL in second hemistich: (۱۲۳۸). bis. بو که L Bul. (۱۲۳۷).

وآن قیامت زخم D (۱۲۳۹). گئی D. کرم کی می‌کند.

یکسان نهاد A. نمک‌دان L Bul. (۱۲۴۴).

خشم خود بشکن تو مشکن نیررا * چشم خشم خون شمارد شیررا
 بوسه ده بر تیر و پیش شاه بر * تیر خون آلود از خون تو تر
 آنچه پیدا عاجز و بسته و زبون * و آنچه ناپیدا چنان بُند و حرون
 ۱۴۱۰ ما شکاریم این چنین دای کراست * گوی چو گانیم چو گانی کجاست
 می دَرَد می دوزد این خیاط کو * می دَمَد می سوزد این نفاط کو
 ساعتی کافر کند صدق را * ساعتی زاهد کند زندیق را
 زَانَك مُخْلِص در خطر باشد زدام * نا زخود خالص نگردد او تمام
 زَانَك در راهست و ره زن بی حدست * آن رَهْد کو در امان ایزد است
 ۱۴۱۵ آینه خالص نگشت او مُخْلِص است * مرغ را نگرفته است او مُقْنِص است
 چونك مُخْلِص گشت مُخْلِص باز رست * در مقام امن رفت و بُرد دست
 هیچ آیینیه دگر آهن نشد * هیچ نانی گندم خرمن نشد
 هیچ انگورے دگر غوره نشد * هیچ میوه پخته باکوره نشد
 پخته گرد و از تغیر دُور شو * رَو چو برهان مُحَقِّق نور شو
 ۱۴۲۰ چون زخود رستی همه برهان شدی * چونك بنه نیست شد سلطان شدی
 ور عیان خواهی صلاح دین نمود * دیدهارا کرد بینا و گشود
 فقر را از چشم و از سیای او * دید هر چشمی که دارد نورِ هُو
 شَبَخ فعالست بی آلت چو حق * با مریدان داده بی گفنی سَبَق

In A the words از خون جگر A. خون آلوده AL (۱۴۰۸). خون نماید L (۱۴۰۷).
 جگر, app. by the original hand. have been written over نو تر

چنین. AB Bul. بسته زبون. A Bul. (۱۴۰۹)

باشد مدام L (۱۴۱۴). و چو گانی D (۱۴۱۰)

B Bul. write آینه (with *izáfat*). A. مقنص for مقبض. D. مقنص, and so L

in marg.

نان گدمن L. گدمنی A (۱۴۱۷)

صلاح الدین. L Bul. گریه عیان. D. A om. Bul. (۱۴۲۱) Suppl. in marg.

فقر را از جسم. D. A om. B (۱۴۲۲) Suppl. in marg.

بی گفتن. L Bul. D. A om. (۱۴۲۴) Suppl. in marg.

۱۳۶۵ پاکِ محدود نو خواهد مدد * ورنه اندر خرج کم گردد عَدَد
 آب گفت آلوده را در من شتاب * گفت آلوده که دارم شرم از آب
 گفت آب این شرم بی من گئی رود * بی من این آلوده زایل گئی شود
 ز آب هر آلوده کو پنهان شود * اَلْحَبَاءُ يَمْنَعُ الْإِيمَانَ بود
 دل ز پايه حوضِ تن گِلناك شد * تن ز آب حوضِ دلها پاك شد
 ۱۳۷۰ گر دِ پايه حوضِ دل گر د ای پسر * هان ز پايه حوضِ تن ميكن جذر
 بحرِ تن بر بحرِ دل برم زنان * در ميانشان بَرَزَخٌ لَا يَبْغِيَان
 گر نو باشی راست و ر باشی تو كُز * پيشترى غز بدو واپس مغز
 پيش شاهان گر خطر باشد بجان * ليك نشكيبند ازو با همتان
 شاه چون شيرين تر از شگر بود * جان بشيرى رود خوشتر بود
 ۱۳۷۵ اے ملامت گر سلامت مر ترا * اى سلامت جو توى واهى اَلْعَرَى
 جان من كوره است با آتش خوش است * كوره را اين بس كه خانه آتش است
 همچو كوره عشق را سوزيدنيست * هر كه او زين كور باشد كوره نيست
 برگِ بى برگى ترا چون برگ شد * جان باقى يافتى و مرگ شد
 چون ترا غم شادى افزودن گرفت * روضه جانت گُل و سوسن گرفت
 ۱۳۸۰ آنچه خوفِ ديگران آن امنِ نُسْت * بط قوى از بحر و مرغ خانه سُسْت
 باز ديوانه شدم من اى طيب * باز سوداى شدم من اے حبيب
 حلقه هاى سلسله تو ذو فُنُون * هر يكى حلقه دهد ديگر جُنُون
 دادِ هر حلقه فُنُونِ ديگرست * پس مرا هر دم جنونى ديگرست
 پس فُنُون باشد جُنُون اين شد مَثَل * خاصه در زنجير اين مير آجَل
 ۱۳۸۵ آن چنان ديوانگى بگسست بند * كه همه ديوانگان بندم دهند

۱ (۱۳۷۲) A Bul. نشكيبند عالى همتان L. نشكيبند.

B. ملامت مر ترا L (۱۳۷۵)

رهاكى نو مرا Bul. توبى وى اعرى

۲ (۱۳۷۶) A Bul. جان من كورست.

۳ (۱۳۷۷) A Bul. زن كوره باشد كور نيست.

۴ (۱۳۷۹) Bul. شادى

۵ (۱۳۸۲) A Bul. چون زغم شادست افزونى گرفت L. افزون گرفت

۶ (۱۳۸۳) A Bul. در فون

۷ (۱۳۸۴) A Bul. فون آمد جنون

۸ (۱۳۸۵) Bul. كين همه Bul. بندم دهند L.

۱۲۴۵ صِبْغَةَ آلِه هَسْتُ خُمِ رَنگِ هُو * پِسْهَها بَک رَنگِ گَرَدَد اَندرِو
 چُون در اَن خُمِ اَفَتَد و گوبِش قُم * از طَرَب گوید مَن خُمِ لَا تَلَم
 اَن مَن خُمِ خُود اَنَا اَلْحَقِ گَفْتَنَسْتُ * رَنگِ اَنَش دارد اِلَّا اَهَنَسْتُ
 رَنگِ اَهَن مَحْوِ رَنگِ اَنَش اَسْتُ * زَانَشِی لافَد و خَامُش وَش اَسْتُ
 چُون بَسَرخِی گَشْتُ هِیچُون زَرِ کَان * پَس اَنَا اَلنَّارَسْتُ لافَش بی زَبان
 ۱۲۵۰ شَد زَرَنگِ و طَبَعِ اَنَش مَحْشَم * گوید او مَن اَنَشَم مَن اَنَشَم
 اَنَشَم مَن گَر نَرَا شَکَسْتُ و ظَن * اَزْمُون کَن دَسْتُ را در مَن بَزَن
 اَنَشَم مَن گَر نَرَا شَد مَشْتَبِه * رُویِ خُود بر رُویِ مَن یَکَدَم بَنه
 آدِی چُون نورِ گِیَرَد از خُدا * هَسْتُ مَسْجُودِ مَلایِک زاجَنبَا
 نِیز مَسْجُودِ کِسی کُو چُون مَلِک * رَسْتَه باشَد جَانَش از طَغیان و شَک
 ۱۲۵۵ اَنَش چِه اَهَن چِه لَب بَبِنَد * رِیشِ تَشْبِیه مَشَبَّه را مَخْد
 پای در دریا مَنه کَم گُو از اَن * بَر لَبِ دریا خُمُش کَن لَب گَران
 گَرچِه صَد چُون مَن نَدارد تَابِ بَحر * لَبِک مَن نَشْکِیْم از غَرَقابِ بَحر
 جان و عَقْل مَن فِدایِ بَحرِ باد * خُونِیهای عَقْل و جانِ اِین بَحرِ داد
 تا کِه پایِم یُروَد رانَم درو * چُون نمانَد پا چُو بَطانَم درو
 ۱۲۶۰ بی ادبِ حاضِر زَغایِب خُوشْتَرَسْتُ * حَلْقَه گَرچِه کُز بود نِه بَر دَرَسْتُ
 اَس نِی اَلودَه بَگِردِ حُوضِ گُرد * پاکی کِی گُردد بَرُون حُوضِ مَرَد
 پاکی کُو از حُوضِ مَهِجُور اَوْتاد * او زِ پاکیِ خُوشِ هَم دُور اَوْتاد
 پاکیِ اِین حُوضِ بی پایان بود * پاکیِ اجسامِ کَم مِیزان بود
 زانَک دَل حُوضِ اَسْتُ لَیکِن در کِیَمَن * سَوی دریا رَا پَنهان دارد اِین

(۱۲۴۵) L Bul. رَنگِ خُمِ هُو. ABDL Bul. پِسْهَها. AL (۱۲۴۸) L in the
 شَکِیَسْتُ D. اَنَش مَن A (۱۲۵۱). زانَک اَهَن دارد و اَهَن وَشْتُ second hemistich.
 بَر تُو گَر شَد ABL Bul. اَنَش مَن AL (۱۲۵۲). بَر مَن بَزَن ABL Bul.
 مَخْد A. مَشَبَّه بَر مَخْد L. اَهَنی Bul. اَنَشی Bul. (۱۲۵۵). و. A om. (۱۲۵۴).
 عَقْل و جان مَن A (۱۲۵۸). تا کِه صَد D (۱۲۵۷). گُوی ABL Bul. (۱۲۵۶).
 حُوضِیَسْتُ Bul. (۱۲۶۴). او زَطْهَرِ خُوشِ L (۱۲۶۲). A om. (۱۲۶۰). A om. (۱۲۵۹).

چون دل آن شاه زیشان خون بُود * عصمتِ وَاَنْتَ رَبِّهِمْ چون بُود
 زَرِ خالصرا و زرگر را خطر * باشد از قَلَابِ خابن بیشتر
 ۱۴۰۰ یوسفان از رَشَكِ زشتان مخفیند * کز عَدُوِ خوبان در آتش می‌زیند
 یوسفان از مکرِ اِخوان در چَه‌اند * کز حسد یوسف بگرگان می‌دهند
 از حسد بر یوسفِ مصری چه رفت * این حسد اندر کینِ گرگیست زفت
 لاجرم زینِ گرگِ یعقوبِ حلیم * داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم
 گرگِ ظاهرِ گَرْدِ یوسف خود نگشت * این حسد در فعل از گرگان گذشت
 ۱۴۱۰ زخم کرد این گرگ وز عذرِ لَیق * آمَدَ کَانَا دَهَبَنَا نَسْتَبِقُ
 صد هزاران گرگ را این مکر نیست * عاقبت رُسوا شود این گرگ بیست
 زَانَك حشرِ حاسدان روزِ گزند * بی گمان بر صورتِ گرگان کنند
 حشرِ پُر حرصِ خسِ مردارخوار * صورتِ خوکی بود روزِ شمار
 زانیان را گندِ اندامِ پنهان * خمرخواران را بود گندِ دهان
 ۱۴۱۰ گندِ مخفی کَانَ بدلها می رسید * گشت اندر حشر محسوس و پدید
 بیشه آمد وجودِ آدمی * بر حذر شو زین وجود از زان دوی
 در وجودِ ما هزاران گرگ و خوک * صالح و ناصالح و خوب و خشوک
 حکمِ آن خوراست کَانَ غالبترست * چونک زَرِ بیش از میس آمد آن زَرست
 سیرنی کَانَ در وجودت غالبست * هم بر آن تصویرِ حشرت واجبست
 ۱۴۲۰ ساعتی گرگی در آید در بشر * ساعتی یوسف‌رخ می‌چون قمر
 می‌رود از سینها در سینها * از ره پنهان صلاح و کینها
 بَلَك خود از آدمی در گاو و خر * می‌رود دانایی و علم و هنر

یعقوب زین گرگ حلیم D (۱۴۰۸) زفت for رفت A (۱۴۰۷).

أَنَا B و چه زخم لَیق L (۱۴۱۰) حسد A om. (۱۴۰۹).

Bul. صورت گرگی D و مردارخوار (۱۴۱۴) corr. by a later hand.

خوب و before A om. (۱۴۱۷) L Bul. گند bis. (۱۴۱۴).

حکم آن خوراست Bul. حکم او آن خوراست L حکم آن خوراست A (۱۴۱۸).

آمدن دوستان ب بیمارستان جهت ذا النون قدس الله سره العزیز،
 این چنین ذا النون مصری را فساد * کاندرو شور و جنون نو بزاز
 شور چندان شد که تا فوق فلک * می رسید از وی جگرها را نمک
 همین منه تو شور خود ای شوره خاك * پهلوی شور خداوندان پاك
 خلق را تاب جنون او نبود * آتش او ریشه اشان می ربود
 ۱۲۹۰ چونك در ریش عوالم آتش فساد * بند کردنش بزندان نهاد
 نیست امکان وا کشیدن این لگام * گرچه زین ره تنگ می آیند عام
 دید این شاهان زعالمه خوف جان * کین گره کورند و شاهان بی نشان
 چونك حکم اندر کف زندان بود * لاجرم ذا النون در زندان بود
 يك سواره می رود شام عظیم * در کف طفلان چنین دُرّ نیم
 ۱۲۹۵ دُرّ چه دریا نهان در قطره * آفتابی مخفی اندر ذره
 آفتابی خویش را ذره نمود * و اندك اندك رُوی خود را بر گشود
 جمله ذرات در وی بخو شد * عالم از وی مست گشت و صحو شد
 چون قلم در دست غداری بود * بی گمان منصور بر داری بود
 چون سنبهان راست این کار و کیا * لازم آمد بقتلون الانبیاء
 ۱۴۰۰ انبیارا گفته قوم راه گم * از سفه اِنّا تطیرنا بکم
 جهل ترسا بین امان انگخته * زان خداوندی که گشت آویخته
 چون بقول اوست مصلوب جهود * پس مرو را امن کی ناند نمود

- Heading: Bul. رسیدن (پرش) ذو النون مصری and so L, which has
 ۱۲۸۷) A. فرق فلک. ۱۲۸۶) L Bul. ذو النون. ۱۲۸۷) A. ذو النون.
 ۱۲۹۰) L. سنگ میدارد عام. I. بجام. ۱۲۹۱) L. بزندان رو نهاد. ۱۲۹۰)
 ۱۲۹۲) Bul. ذو النون. ۱۲۹۲) A. دید این شاهان. ۱۲۹۲)
 ۱۲۹۵) Bul. درج اندر L. درّ دریای نهان. L. در چه دریای نهان. ۱۲۹۵)
 ۱۴۰۰) A. In شد آویخته. A Bul. جهل ترسایان امان. D ۱۴۰۱) A. بر دست غداری. ۱۴۰۱)
 BD vv. ۱۴۰۱ and ۱۴۰۲ are transposed.

تا ز زخمِ لَختِ بامِ من حیات * چون قَبیل از گاوِ موسی ای رِفات
تا ز زخمِ لَختِ گاوی خَوش شوم * همچو کُشته گاوِ موسی گش شوم
زنک شد کُشته ز زخمِ دُمِ گاو * همچو مَس از کیمیا شد زَرِ ساو
کُشته بر جَسَت و بگفت اسرار را * وا نمود آن زمره خونِ خوار را ۱۴۴۰
گفت روشن کین جماعت کُشته‌اند * کین زمان در خصیم آشفته‌اند
چونک کُشته گردد این جسمِ گران * زنک گردد هستی اسرار دان
جانِ او ببیند بهشت و نار را * باز داند جمله اسرار را
وا نماید خونیان دیورا * وا نماید دامِ خُدعه و ربورا
گاو کُشتن هست از شرطِ طریق * تا شود از زخمِ دُمش جانِ مُفیق ۱۴۴۵
گاوِ نَفسِ خویش را زُورِ بگش * تا شود رُوحِ خفی زنک و بهش

رجوع بحکایت ذا النون قدس الله روحه،

چون رسیدند آن نفر نزدیکِ او * بانگ بر زد فی کیانید اِنقُوا
با ادب گفتند ما از دوستان * بهر پرش آمدیم اینجا بجان
چونی ای دریای عقلِ ذو فنون * این چه بهتانست بر عقلِ جنون
دودِ گلخن گئی رسد در آفتاب * چون شود عِنا شکسته از غراب ۱۴۵۰
وا مگیر از ما بیان کن این سخن * ما مَحَبَّانیم با ما این مکن
مرحَبَّانرا نشاید دُور کرد * با بُرُوش و دغل مغرور کرد
راز را اندر میان آور شها * رُو مکن در ابر پنهانی مَها

کُشته و گاوِ موسی (۱۴۳۸) In marg. D. B. corr. in marg. از گاوِ عَلم L (۱۴۳۷)

وا نمودن زمره A (۱۴۴۰) زمس دُمِ گاو In marg. D. A (۱۴۳۹)

در خصیم بر پشته‌اند L. این جماعت (۱۴۴۱) Bul.

و. و. ABL Bul. om. زودتر D (۱۴۴۶) خونیان و دیورا B (۱۴۴۴)

Heading: L Bul. ذا النون.

و. دغل مهجور کرد Bul. (۱۴۵۲)

اسب سُسُك میشود رهوار و رام * خُرس بازی میکند بُز هم سلام
رفت اندر سگ ز آدمیان هوس * تا شیان شد یا شکاری یا حُرس
در سگ اصحاب خوبی زان رُقود * رفت تا جویای الله گشته بود^{۱۴۳۵}
هر زمان در سینه نوعی سر کند * گاه دیو و گاه مَلَك گه دام و دد
زان عجب بیشه که هر شیر آگهست * تا بدام سینها پنهان رهست
دزدی کن از درون مرجان جان * ای کم از سگ از درون عارفان
چونک دزدی باری آن دُر لطیف * چونک حامل میشوی باری شریف

فهم کردن مریدان که ذا النون دیوانه نشده است قاصد کرده است،
دوستان در قصه ذا النون شدند * سوی زندان و در آن رأی زدند^{۱۴۴۰}
کین مگر قاصد کند یا حکمتیست * او درین دین قبله و آیتست
دُور دُور از عقل چون دریای او * تا جنون باشد سَنه فرمای او
حاش لله از کمال جاء او * کابر بیمارے پوشد ماه او
او زشتر عامه اندر خانه شد * او زسنگ عاقلان دیوانه شد
او زعار عقل گند تن پرست * قاصدا رفتست و دیوانه شدست^{۱۴۴۵}
که بیندیم قوی وز ساز گاو * بر سر و پشتم بزن وین را مکاو

Bul. رفت در سگ ز آدمی حرص و هوس L (۱۴۲۴) و. om. A (۱۴۲۳)

رفته. BL Bul. وفود. D (۱۴۲۵) و. یا شیان شد.

که از شیر L (۱۴۲۷) گه شیاطین گه ملك گه دیو و دد L (۱۴۲۶)

After this verse L adds: (۱۴۲۹) از درو مرجان جان L (۱۴۲۸)

چونک ذو النون سوی زندان رفت شاد * بد بر پا دست بر سر زافتاد
دوستان اثر هر طرف بنهاد رو * سوی زندان بهر پرش بهر او

Heading: B ذو النون. Bul. شیخ ذو النون مصری. Bul. دیوانه نشده قاصدا.

بافتند جگر فرمای او L (۱۴۲۲) معنون. L ذو النون. Bul. (۱۴۲۰)

ساز گاو A. که بندم ای فی وز ساز گو BDL (۱۴۲۶) و. تن پرست. Bul. (۱۴۲۵)

بر سر و پام L

شاه آن دان کو زشاهی فارغست * بی مَه و خورشید نورش بازغست
 ۱۴۷- مخزن آن دارد که مخزن ذاتِ اوست * هستی او دارد که با هستی عدوست
 خواجه لقمان بظاهر خواجه‌وش * در حقیقت بنده لقمان خواجه‌اش
 در جهان بازگونه زین بسبست * در نظرشان گوهری کم از خسیست
 هر بیابان را مفازه نام شد * نام و رنگی عقلشان را دام شد
 يك گُرّه را خود معرفِ جامه‌است * در قبا گویند کو از عامه‌است
 ۱۴۷۵ يك گُرّه را ظاهر سالوس زهد * نور باید تا بود جاسوس زهد
 نور باید پاك از تقلید و غول * تا شناسد مرد را بی فعل و قول
 در رود در قلب او از راه عقل * نقد او ببند نباشد بندِ نفل
 بندگان خاصِ علامِ الغیوب * در جهان جان جواسیسُ القلوب
 در درون دل در آید چون خیال * پیش او مکتوف باشد سرِّ حال
 ۱۴۸- در تن گنجشك چه بود برگ و ساز * که شود پوشید آن بر عقل باز
 آنك واقف گشت بر اسرارِ هو * سرِّ مخلوقات چه بود پیش او
 آنك بر افلاك رفتارش بود * بر زمین رفتن چه دشوارش بود
 در كف داود کاهن گشت موم * موم چه بود در كف او ای ظلوم
 بود لقمان بنده شکلی خواجه * بندگی بر ظاهرش دیباجه
 ۱۴۸۵ چون رود خواجه بجای ناشناس * در غلام خویش پوشاند لباس
 او بپوشد جامه‌ای آن غلام * مر غلام خویش را سازد امام
 در پیش چون بندگان در ره شود * تا نباید زوکی آگه شود
 گوید ای بنده تو رو بر صدر شین * من بگیرم کفش چون بنده کھین

(۱۴۷۰) D کی با هستی. (۱۴۷۱) AB om. the *hamza* of بنده.

(۱۴۷۳) A نام رنگی. (۱۴۷۶) D از فعل L. در فعل.

(۱۴۸۰) B Bul. چیست از برگ و ساز. In D this and the next verse are transposed.

(۱۴۸۴) DL در ظاهرش B. شکلی خواجه.

(۱۴۸۵) L خواجه for میری. (۱۴۸۷) D originally تا نباشد.

(۱۴۸۸) A ای بنده برو. AB Bul. در صدر. نشین.

ما محب و صادق و دل‌خسته‌ایم * در دو عالم دل بتو در بسته‌ایم
 ۱۴۵۵ فحش آغازید و دشنام از گراف * گفت او دیوانگانه زی و قاف
 بر جهید و سنگ پُران کرد و چوب * جملگی بگرختند از بیم کوب
 قهقهه خندید و جنبانید سر * گفت باد ریش این یاران نگر
 دوستان بین کو نشان دوستان * دوستان را رنج باشد همچو جان
 گی کران گیرد ز رنج دوست دوست * رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست
 ۱۴۶۰ نه نشان دوستی شد سرخوشی * در بلا و آفت و محنت گشتی
 دوست همچون زر بلا چون آتش است * زرِ خالص در دل آتش خوش است

امتحان کردن خواجه لقمان زیرکي لقمان را،

نه که لقمان را که بنده پاك بود * روز و شب در بندگی جلال بود
 خواجه اش می‌داشتی در کار پیش * بهترش دیدی ز فرزندان خویش
 زانك لقمان گرچه بنده زاد بود * خواجه بود و از هوا آزاد بود
 ۱۴۶۵ گفت شاهی شیخ را اندر سخن * چیزی از بخشش زمن درخواست کن
 گفت اے شه شرم ناید مر ترا * که چنین گویی مرا زین برتر آ
 من دو بنده دارم و ایشان حقیر * و آن دو بر تو حاکمانند و امیر
 گفت شه آن دو چه اند آن زلفتست * گفت آن يك ختم و دیگر شهونست

(۱۴۵۴) Bul. محب صادق. After this verse L adds:

رازرا از دوستان پنهان مکن * در میان نه راز و فصد جان مکن

(۱۴۵۸) L رنج کی باشد زجان. (۱۴۵۹) A کی گران گردد.

(۱۴۶۰) D originally گفتی و آفت محنت و after. (۱۴۶۲) L همچو آن لقمان که. محنت.

(۱۴۶۳) A خواجه او را داشتی.

(۱۴۶۴) L Bul. بنده زاده. L Bul. آزاده. After this verse A Bul. have the Heading
 حکایت, which is suppl. in D.

(۱۴۶۸) L آن دو کیند. Bul. ذلتست.

بارِ بازَرگان چو در آب اوفتد * دست اندر کالۀ بہتر زند
چونک چیزی فوت، خواهد شد در آب * ترکِ کمتر گوی و بہتر را بیاب

ظاہر شدن فضل و زیرکئی لقمان پیش امتحان کتدگان،

۱۵۱۰ ہر طعامی کاوَریدندی بوی * کس سوی لقمان فرستادی ز پی
تا کہ لقمان دست سوی آن بُرد * فاصدا تا خواجہ پس خوردهش خورد
سُوَر او خوردی و شور انگبختی * ہر طعامی کآن بخوردی ربختی
ور بخوردی بی دل و بی اشنہا * این بود پیوندی بی انہا
خریزہ آورده بودند ارمغان * گفت رَو فرزند لقمان را بخوان
۱۵۱۵ چون بُرید و داد اورا یک بُرین * ہچو شگر خوردش و چون انگین
از خوشی کہ خورد داد اورا دُوم * تا رسید آن کرجہا تا ہندمہر
ماند کرجی گفت این را من خورم * تا چہ شیرین خرنزہ است این بنگرم

After this verse کشتی مالش بغرقاب اوفتد: L has in the second hemistich (۱۵۰۸)

L adds: ہرچہ نازلتر بدریا افگند * دست اندر کالۀ بہتر زند

Bul. (۱۵۰۹) for گوی. L گیر. After this verse L adds:

نقد ایمانرا بطاعت گوش دار * تا زروی حق نگردی شرمسار
چونک نقدت را نگہداری کنی * حرص و غفلت را برد دیو دنی
خواجہ لقمان چو لقمانرا شناخت * بندہ بود اورا و با او عشق باخت

Bul. adds:

از دل و جان نقد ایمانرا بدار * تا بپاشی روز محشر شرمسار
چونکہ نقدت بود محفوظ ورع * نفس و شیطان از تو باشد بی طمع

Heading: L om. (۱۵۱۱) ABL Bul. پس خوردش. (۱۵۱۲) ABL Bul. کو بخوردی.

After this verse Bul. adds: لیک غائب بود لقمان از میان (۱۵۱۴) L has in the second hemistich:

چون بر آمد جوی خود لقمان دوان * کرد را پس دست زد خواجہ ہان

L adds:

گفت خواجہ با غلامی کئی فلان * زود رو فرزند لقمان را بخوان
چونک لقمان آمد و پیشش نشست * خواجہ پس بگرفت سگینی بدست
برخیا. L. کرجہا' (۱۵۱۶) D

تو درشتی کن مرا دشنام ده * مر مرا تو هیچ توقیری منه
 ۱۴۹۰ ترک خدمت خدمت تو داشتم * تا بغربت تخم حِلّت کاشتم
 خواجگان این بندگیها کرده‌اند * تا گان آید کی ایشان بنده‌اند
 چشم‌پر بودند و سیر از خواجگی * کارهارا کرده‌اند آمادگی
 این غلامان هول بر عکس آن * خویشتن بنموده خواجه عقل و جان
 آید از خواجه ره افکندگی * نآید از بنده بغیر بندگی
 ۱۴۹۵ پس از آن عالم بدین عالم چنان * تعینها هست بر عکس این بدان
 خواجه لقمان ازین حال نهان * بود واقف دیده بود از وی نشان
 راز می‌دانست خوش می‌راند خر * از برای مصلحت آن راهبر
 مر و را آزاد کرده از نخست * لیک خشنودی لقمان را بچست
 زانک لقمان را مراد این بود تا * کس نداند سر آن شیر و فتی
 ۱۵۰۰ چه عجب که سر زبده پنهان کنی * این عجب که سر زخود پنهان کنی
 کار پنهان کن تو از چشمان خود * تا بود کارت سلیم از چشم بد
 خویش را تسلیم کن بر دام مُزد * وانگه از خود بی زخود چیزی بدزد
 میدهند افیون ببرد زخم‌مند * تا که پیکان از تنش بیرون کنند
 وقت مرگ از رنج او را می‌درند * او بدان مشغول شد جان می‌برند
 ۱۵۰۵ چون بهر فکری که دل خواهی سپرد * از تو چیزی در نهان خواهند بُرد
 هرچه اندیشی و تحصیل کنی * می در آید دزد از آن سو کاینی
 پس بدان مشغول شو کان بهترست * تا ز تو چیزی برد کان کهن‌ترست

و. Bul. om. (۱۴۹۲) . توقیری A (۱۴۸۹)

بغیر از بندگی Bul. (۱۴۹۴) . میرغفل L. و بن غلامان Bul. om. AL B (۱۴۹۳)

B om. (۱۴۹۶) . این بدان L (۱۴۹۵)

و خوش ABL Bul. (۱۴۹۷)

چه عجب گر سر ABL (۱۵۰۰) . شرفتی L (۱۴۹۹)

بیرون کنند and so D. L می‌دهد A (۱۵۰۳)

ای معنی B, which has and هرچه تحصیل کنی ای معنی D Bul. (۱۵۰۶)

این محبت هر نتیجه دانش است * گئی گزافه بر چنین تخی نشست
 دانش ناقص کجا این عشق زاد * عشق زاید ناقص اما بر جماد
 بر جمادی رنگ مطلوبی چو دید * از صغیری بانگ محبوبی شنید
 ۱۵۲۵ دانش ناقص نداند فرق را * لاجرم خورشید داند برق را
 چونک ملعون خواند ناقص را رسول * بود در تأویل نقصان عقول
 زآنک ناقص تن بود مرحوم رَحْم * نیست بر مرحوم لایق لعن و زخم
 نقص عقل است آنک بد رنجور است * موجب لعنت سزای دور است
 زآنک تکمیل خردها دور نیست * لیک تکمیل بدن مقدور نیست
 ۱۵۴۰ کفر و فرعونى هر گبر بعید * جمله از نقصان عقل آمد پدید
 بهر نقصان بدن آمد فرج * در بی که ما علی الأعمى حرج
 برق آفل باشد و بس بی وفا * آفل از باقی ندانی بی صفا
 برق خندد بر که می خندد بگو * بر کسی که دل نهد بر نور او
 نورهای چرخ بپایند پی است * آن چو لا شرقی ولا غربی گئی است
 ۱۵۴۵ برق را چون یخطف الأبصار دان * نور باقی را همه آنصار دان
 بر کف دریا فرس را راندن * نامه در نور برقی خواندن
 از حریصی عاقبت نادیدنت * بر دل و بر عقل خود خندیدنست
 عاقبت بین است عقل از خاصیت * نفس باشد کو نبیند عاقبت
 عقل کو مغلوب نفس او نفس شد * مشتری مان زحل شد نحس شد
 ۱۵۵۰ هم درین نحسی بگردان این نظر * در کسی که کرد نحس در نگر
 آن نظر که بشگرد این جز و مد * او ز نحسی سوسه سعدی نقب زد
 زان همی گردانند حالی بحال * ضد بضد پیدا کنان در انتقال

فرعونى AB. فرعونى که هر گبر D. کفر for کبر A (۱۵۴۰). که گزافه B (۱۵۴۲).
 برق می خندد چه Bul. (۱۵۴۳). نداند Bul. (۱۵۴۲). گبر عید L. و هر گبر
 آنکه لا شرقی Bul. (۱۵۴۴). کسی کو Bul. میخندد بگو.
 این جز و مد L. Bul. آن گواه آر بگرد L (۱۵۵۱). بر فرا خود L Bul. (۱۵۴۵).
 ضد ضد A (۱۵۵۲).

او چنین خوش میخورد کز ذوقِ او * طبعها شد مشتبهی و لقمه جو
 چون بخورد از تلخیش آتش فروخت * هم زبان کرد آبله هم خلق سوخت
 ۱۵۲۰ ساعتی بی خود شد از تلخی آن * بعد از آن گفتش که ای جان و جهان
 نوش چون کردی تو چندین زهر را * لطف چون انگاشتی این قهر را
 این چه صبرست این صوری از چه رُوست * یا مگر پیش تو این جانت عدوست
 چون نیآوردی بحیلت حجتی * که مرا عذریست بس کن ساعتی
 گفت من از دستِ نعمت بخش تو * خورده ام چندان که از شرم دونو
 ۱۵۲۵ شرم آمده که یکی تلخ از گفت * من نوشم اے تو صاحب معرفت
 چون همه اجزای از انعام تو * رسته اند و غرقِ دانه و دام تو
 گر زبک تلخی کم فریاد و داد * خاکِ صد ره بر سر اجزام باد
 لذتِ دستِ شکر بخش بداشت * اندرین بطیخ تلخی گی گذاشت
 از محبتِ نلخها شیرین شود * از محبتِ مسها زرین شود
 ۱۵۳۰ از محبتِ دردها صاف شود * از محبتِ دردها شاف شود
 از محبتِ مرده زند می کنند * از محبتِ شاه بند می کنند

جان جهان Bul. ساعتی بیخوش Bul. (۱۵۲۰) شد مشتری D (۱۵۱۸)

In the (۱۵۲۵) از مرگم دونو B (۱۵۲۴) این چه صبری AB Bul. (۱۵۲۲)
 غرق و before D om. (۱۵۲۶) ناگهان دیدم کم زان واقعت Bul. has second hemistich
 After this verse L adds: (۱۵۲۰) خاکِ خواری L (۱۵۲۷) غرقه دانه دام تو A

از محبتِ خاها گل می شود * وز محبتِ سرکها مل می شود

After this verse L adds: (۱۵۲۱)

از محبتِ دار تختی می شود * وز محبتِ بار بختی می شود
 از محبتِ سخن گلشن می شود * وز محبتِ خانه روشن می شود
 از محبتِ خار سوسن می شود * بی محبتِ موم آهن می شود
 از محبتِ نار نوری می شود * وز محبتِ دیو حوری می شود
 از محبتِ سگ روغن می شود * بی محبتِ روضه گلشن می شود
 از محبتِ حزن شادی می شود * وز محبتِ غول هادی می شود
 از محبتِ نیش نوشی می شود * بی محبتِ شیر موشی می شود
 از محبتِ ستم حکمت می شود * وز محبتِ قهر رحمت می شود

تا غلامِ خاص را گردن زنند * بیخِ او را از زمانه برگسند
 چون شود فانی چو جانش شاه بود * بیخِ او در عصمتِ الله بود
 شاه از آن اسرار واقف آمد * همچو بوبکرِ ربایی تن زده
 در تماشای دلِ بدگوهران * میزدی خُبک بر آن کوزه گران
 ۱۵۶۵ مکر میسازند قوم حيله مند * تا که شهر را در فقاعی در کنند
 پادشاهی بس عظیمی بی کران * در فقاعی کی بگنجد ای خران
 از برای شاه دای دوختند * آخر این تدبیر ازو آموختند
 نفس شاگردی که با استاد خویش * همسری آغازد و آید بپیش
 با کدام استاد استاد جهان * پیش او یکسان هویدا و نهان
 ۱۵۸۰ چشم او بِنَظَرِ بُنُورِ الله شده * پردهای جهل را خارف بُه
 از دلِ سوراخ چون کهنه گلیم * پرده بندد بپیش آن حکیم
 پرده میخندد برو با صد دهان * هر دهانی گشته اشکافی بر آن
 گوید آن استاد مرشاگرد را * ای کم از سگ نیست با من وفا
 خود مرا اُستا بگیر آهن گسل * همچو خود شاگرد گیر و گوزدل
 ۱۵۸۵ نه از مَنّت یاریست در جان و روان * بی مَنّت آبی نمی گردد روان
 پس دلِ من کارگاهِ بختِ نُست * چه شُکنی این کارگاه ای نادُرست
 گویی پنهان می زنم آتش زنه * نه بقلب از قلب باشد روزنه
 آخر از روزن ببیند فکرِ نو * دل گواهی دهد از ذکرِ نو
 گیر در رُویت نمالد از کرم * هرچه گویی خندد و گوید نغم
 ۱۵۹۰ او نمی خندد زذوقِ مالشت * او می خندد بر آن اسگالشت

چارق به A (۱۵۸۰). همسری اندیشد L (۱۵۷۸). قوم Bul. (۱۵۷۵)

کارگاه بخش تست B (۱۵۸۶). کی کم از سگ A. گفت آن استاد Bul. (۱۵۸۲)

cf. I ۲۹۰. (۵ -) گویی For. گویش پنهان زن BDL Bul. (۱۵۸۷)

ذکر for فل L. زین ذکر AB Bul. گواهی میدهد Bul. فکر for حال L (۱۵۸۸)

زآن برویت در نمالد L (۱۵۸۹)

اشکالشت A. اشکالشت D. مالش است D (۱۵۹۰)

تا که خوفت زاید از ذات الشَّمال * لذت ذات الیمین بُرجی الرجال
 تا دو پر باشی که مرغ، یک پره * عاجز آمد از پریدن ای سره
 ۱۰۰۰ یا رها کن تا نیایم در کلام * یا بد دستور تا گویم تمام
 ورنه این خواهی نه آن فرمان تراست * کس چه داند مر ترا مَفْصَد کجاست
 جانِ ابرهیم باید تا بنور * ببیند اندر نار فردوس و قُصور
 پایه پایه بر رود بر ماه و خور * تا نماید همچو حلقه بندِ در
 چون خلیل از آسمان هفتمین * بگذرد که لَا أُحِبُّ إِلَّا فُلین
 ۱۰۱۰ این جهان تن غلطانداز شد * جز مر آنرا کو زشوت باز شد

تَمَهٌ حسد آن حشم بر آن غلام خاص سلطان،

قصه شاه و امیران و حسد * بر غلام خاص و سلطانِ خرد
 دور ماند از جرّ جرّار کلام * باز باید گشت و کرد آنرا تمام
 باغبان ملک با اقبال و بخت * چون درختی را نداند از درخت
 آن درختی را که تلخ و رد بود * و آن درختی که یکش هفصد بود
 ۱۰۶۰ گی برابر دارد اندر تربیت * چون ببیندشان بچشم عاقبت
 کان درختان را نهایت چیست بر * گرچه یکسانند این دم در نظر
 شیخ کو بَنَظَرِ بُنُورِ اللَّهِ شد * از نهایت وز نُحُست آگاه شد
 چشمِ آخرین بیست از بهر حق * چشمِ آخرین گشاد اندر سبق
 آن حسودان بد درختان بوده‌اند * تلخ‌گوهر شوربختان بوده‌اند
 ۱۰۷۰ از حسد جوشان و کف می‌ریختند * در نهانی مکر می‌انگیختند

تا ترا L. داد که ترا A (۱۰۰۶) . پریدن یکسر L. عاجز آمد. ABL Bul. (۱۰۰۴)

سلطان و before L om. (۱۰۶۱) . تا نماید بند حلقه در بدر L (۱۰۰۸)

هفصد AD (۱۰۶۴) . و یا اقبال A (۱۰۶۴)

آگاه شد Bul. الله شد Bul. (۱۰۶۷)

آخرین and in the second آخرین B in the first hemistich (۱۰۶۸) D trans-

poses the two words. L in the first hemistich چشم آلت بین AB om. (۱۰۷۰)

۱۶۰۰ عقل با حس زین طِلْسَمَاتِ دو رنگ * چون محمد با ابو جَهْلَانِ بچنگ
 کافران دیدند احمد را بَشَر * چون ندیدند از وی اِنْشَقَّ الْقَمَر
 خاك زن در ديدۀ حَسَنِينِ خویش * ديدۀ حس دشمنِ عقلست و کيش
 ديدۀ حس را خدا اعماش خواند * بپرسشش گشت و ضدّ ماش خواند
 زَانَك او کف دید و دربارا ندید * زَانَك حالی دید و فردارا ندید
 ۱۶۱۰ خواجه فردا و حالی بپیش او * او نمی‌بیند زگنجی بلكِ نسو
 ذَرَّة زَانِ آفتاب آرد پیام * آفتاب آن ذره را گردد غلام
 قطره کز بحر وحدت شد سفیر * هفت بحر آن قطره را باشد اسیر
 گر کفِ خاکی شود جالاکِ او * پیشِ خاکش سر نهد افلاکِ او
 خاكِ آدم چونك شد جالاکِ حق * پیشِ خاکش سر نهاد اَمَلَاكِ حق
 ۱۶۱۵ السَّمَاءُ اَنْشَقَّتْ آخر از چه بود * از یکی چشمی که خاکی گشود
 خاك از دُرْدے نشیند زیرِ آب * خاك بین کز عرش بگشت از شتاب
 آن لطافت پس بدان کز آب نیست * جز عطای مُبدعِ وهّاب نیست
 گر کند سُفلی هوا و نار را * ور زُگل او بگذراند خار را
 حاکمت و یَفْعَلُ اَللهُ ما یَشا * او زَعِینِ درد انگیزد دوا
 ۱۶۲۰ گر هوا و نار را سفلی کند * تیرگی و دُرْدے و ثِقَلی کند
 ور زمین و آب را عَلَوی کند * راهِ گردون را بیامطوی کند
 پس یقین شد که نُعِزُّ مَنْ تَشا * خاکِی را گفت پَرها بر گشا
 آتشی را گشت رَوِ ابلیس شو * زیرِ هَنتم خاك با تلبیس شو
 آدمِ خاکی بَرَوِ تو بر سَها * ای بلیسِ آتشی رَوِ نا ثَری

اعما بخواند D (۱۶۰۸). طلم هفت رنگ L (۱۶۰۵).

سر نهد DL (۱۶۱۴). جز نسو ABL Bul. (۱۶۱۰).

از عرش A (۱۶۱۶). خاکی بر گشود L (۱۶۱۵).

کو زعین درد A. حاکمت او L Bul. (۱۶۱۹).

D om. In L verses ۱۶۲۰ and ۱۶۲۱ are transposed. (۱۶۲۰).

تو بر سَها L (۱۶۲۴). D om. (۱۶۲۱).

پس خدای را خدای شد جزا * کاسه زن کوزه بخور اینک سزا
 گر بُدی با تو ورا خندۀ رضا * صد هزاران گل شگفتی مر ترا
 چون دل او در رضا آرد عمل * آفتابی دان که آید در حاک
 زو بخندد هر بهار و هر بهار * درهر آمیزد شکوفه و سبزه زار
 ۱۵۹۵ صد هزاران بلبل و قمری نوا * افگنند اندر جهان بی نوا
 چونک برگ روح خود زرد و سیاه * بی بینی چون ندانی خشم شاه
 آفتاب شاه در بُرج عتاب * می کند رُوها سیّه همچون کباب
 آن عطارد را و رَقها جانِ ماست * آن سپیدی و آن سیه میزانِ ماست
 باز منشورے نویسد سرخ و سبز * تا رهند ارواح از سودا و عجز
 ۱۶۰۰ سرخ و سبز افتاد نَسَخِ نو بهار * چون خطِ قوس و قزح در اعتبار

عکس تعظیم پینام سلیمان علیه السلام در دل بلقیس از صورت

حقیر هدهد

رحمت صد تو بر آن بلقیس باد * که خدایش عقلِ صدمَرده بداد
 هُدهدے نامه بیاورد و نشان * از سلیمان چند حرفی با بیان
 خواند او آن نکمهای با شمول * با حقارت نتگرید اندر رسول
 چشم هدهد دید و جان عَنقاش دید * حس چو کئی دید و دل دریاش دید

م. بهار و م. بهار AL Bul. (۱۵۹۴) . بس خدای L (۱۵۹۱)

(۱۵۹۵) After this verse L adds:

چون ندانی تو خزائن از بهار * چون بدانی رمز خند در بهار

همچون کتاب L. سیاه A. (۱۵۹۷)

قوس قزح L Bul. (۱۶۰۰) . میزانهاست D. آن سفید و آن سیه Bul. (۱۵۹۸)

Heading: Bul. om. پیغام. After the Heading Bul. adds:

شد برین معنا بیک قصه بیان * حصه یاب قصه باش ای نکه دان

(۱۶۰۲) AB om.

چون کف , corr. to چو کف L. چو کف D. جسم هدهد دید BL (۱۶۰۴)

زشتی اَعْمال و شومی جُحود * راهِ توبه بر دل او بسته بود
 ۱۶۴۵ دل بسختی همچو رویِ سنگ گشت * چون شکافد توبه آنرا بهر گشت
 چون شُعْبَتِی کو که نا او از دعا * بهر گشتن خالک سازد کوهر را
 از نیاز و اعتقاد آن خلیل * گشت ممکن امرِ صعب و مستحیل
 یا بدریوزه مُنَوِّقِس از رسول * سنگ لاهی مزرعی شد با اُصول
 همچنین بر عکسِ آن انکارِ مرد * مس کند زر را و صلحی را نَبَرَد
 ۱۶۵۰ کَهْرُبایِ مَسَخ آمد این دعا * خالکِ فابِل را کند سنگ و حصا
 هر دلی را بجه هم دستور نیست * مزدِ رحمت قسم هر مزدور نیست
 هین پیشِ آن مکن جُرم و گناه * که کنم توبه در آم در پناه
 بیباید تاب و آبی توبه را * شرط شد برق و سحابی توبه را
 آتش و آبی بیباید مَبوهر را * واجب آید ابر و برق این شیوهر را
 ۱۶۵۵ نا نباشد برقِ دل و ابر دو چشم * گی نشیند آتش، نه دید و خشم
 گی بروید سِزَه ذوق وصال * گی بچو شد چشمها ز آب زلال
 گی گلستان راز گوید با چمن * گی بنفشه عهد بندد با سمن
 گی چناری کف گشاید در دعا * گی درختی سر فشانند در هوا
 گی شکوفه آستینِ پُر نثار * بر فشانند گیرد ایام بهار
 ۱۶۶۰ گی فروزد لاله را رخ همچو خون * گی گل از کیسه بر آرد زر برون
 گی بیباید بلبل و گل بو کند * گی چو طالب فاخه کو کو کند
 گی بگوید لکلك آن لک لک بجان * لک چه باشد مُلکِ نُسْت ای مستعان

(۱۶۴۴) In BDL the order of the following verses is ۱۶۴۷, ۱۶۴۹, ۱۶۴۵, ۱۶۴۶,

۱۶۴۸. (۱۶۴۵) A روی و سنگ. (۱۶۴۶) B بهر گشتش.

(۱۶۴۸) A تا بدریوزه. In A vv. ۱۶۴۷ and ۱۶۴۸ are transposed.

(۱۶۵۰) AL این دعا. (۱۶۵۱) A om. (۱۶۵۲) A om. Bul. بر آم.

(۱۶۵۲) D ابر و سحابی. (۱۶۵۴) A Bul. شرط باشد ابر و برق. Bul. واجب آمد B.

(۱۶۵۵) L آتش و نه دید. Bul. om. و before ابر. Bul. om. تا نشد برق.

(۱۶۵۶) A سِزَه و ذوق. (۱۶۵۷) A در چمن. (۱۶۶۲) BL Bul. لکلك آن لک لک.

۱۶۳۵ چار طبع و عِلَّتْ أُولَى نِیم * در تصرّف دایما من بافیم
 کارِ من بی علّتست و مستقیم * هست تقدیرم نه عِلَّتْ ای سقیم
 عادتِ خود را بگردانم بوقت * این غبار از پیش بنشانم بوقت
 بحر را گویم که هین پُر نار شو * گویم آتش را که رو گلزار شو
 کوه را گویم سَبُکْ شو همچو پشم * چرخ را گویم فرو در پیش چشم
 ۱۶۳۰ گویم ای خورشید مقرون شو به ماه * هر دورا سازم چو دو ابر سیاه
 چشمه خورشید را سازم خشک * چشمه خون را بفن سازم مُشک
 آفتاب و مه چو دو گاو سیاه * بوغ بر گردن ببنددشان اله

انکار فلسفی بر قراءتِ اِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا،

مُفَرِّی می خوانند از روی کتاب * مَاؤُكُمْ غَوْرًا ز چشمه بندم آب
 آبرا در غورها پنهان کنم * چشمه ها را خشک و خشکستان کنم
 ۱۶۳۵ آبرا در چشمه کی آرد دگر * جز من بی مثل با فضل و خَطَر
 فلسفی مَنْطِقِیْ مستهان * می گذشت از سوی مکتب آن زمان
 چونك بشنید آیت او از ناپسند * گفت آریم آبرا ما با گلند
 ما بزخم بیل و نیزی تیر * آبرا آریم امر پستی زبر
 شب بخفت و دید او يك شیر مرد * زد طبایحه هر دو چشمش کور کرد
 ۱۶۴۰ گفت زین دو چشمه چشم ای شفی * با تیر نوری بر آرا را صادقی
 روز بر جَست و دو چشم کور دید * نورِ فایض از دو چشمش ناپدید
 گر بنالیدی و مستغفر شدی * نورِ رفته از گرم ظاهر شدی
 لیک استغفار هر در دست نیست * ذوقِ توبه نُفَلِ هر سرمست نیست

که رو for برو Bul. (۱۶۳۸) . نگردانم B (۱۶۳۷) . نی عِلَّتْ A (۱۶۳۶)

In L the hemistichs are transposed. (۱۶۴۰) . فرو شو L (۱۶۳۹)

زین دو چشم تیره L (۱۶۴۰) . که آرد دگر BL (۱۶۳۵)

دو گوهر کور L . دو چشمش کور B Bul. (۱۶۴۱)

نفل توبه رزق هر سرمست L (۱۶۴۲)

رختها دادی و خواب و رنگِ رو * سرفدا کردی و گشتی همچو مو
 ۱۶۸۵ چند در آتش نشستی همچو عود * چند پیش تیغ رفتی همچو خود
 زین چنین بیچارگها صد هزار * خوی عشاقست و ناید در شمار
 چونک شب این خواب دیدی روز شد * از امیدش روز تو پیروز شد
 چشم گردان کرده بر چپ و راست * کان نشان و آن علامتها کجاست
 بر مثال برگ می لرزی که وای * گر رود روز و نشان ناید بجای
 ۱۶۹۰ می دوی در کوی و بازار و سرا * چون کسی کو گم کند گوساله را
 خواجه خیرست این دَوَادو چیست * گم شده اینجا که داری کیست
 گویش خیرست لیکن خیر من * کس نشاید که بداند غیر من
 گر بگویم نك نشانم فوت شد * چون نشان شد فوت وقت موت شد
 بشگری در روی هر مردی سوار * گویدت منگر مرا دیوانه وار
 ۱۶۹۵ گویش من صاحبی گم کرده ام * رُو بچست و جوی او آورده ام
 دولتت پاینده بادا اے سوار * رحم کن بر عاشقان معذور دار
 چون طلب کردی بجد آمد نظر * جد خطا نکند چنین آمد خبر
 ناگهان آمد سوارے نیکبخت * پس گرفت اندر کنارت سخت سخت
 نو شدی بی هوش و افتادی بطاق * بی خبر گشت ایست سالوس و نفاق
 ۱۷۰۰ او چه می بیند درو این شور چیست * او نداند کان نشان وصل کیست
 این نشان در حق او باشد که دید * آن دگر را گئی نشان آید پدید
 هر زمان کز وی نشانی می رسید * شخص را جانی بجانی می رسید
 مائی بیچاره را پیش آمد آب * این نشانها نك آیات الکتاب

(۱۶۸۵) Bul. رفتی for گشتی. (۱۶۸۶) A om. و. After this verse L adds:

چونک اندر خواب دیدی حالها * آلك بودی آرزویش سالها

(۱۶۸۸) L. چه داری. (۱۶۹۱) L. نشان و علامتها.

(۱۶۹۲) Bul. مرد سوار. (۱۶۹۳) L. يك نشانی. (۱۶۹۴) Bul. يك نشانی.

(۱۶۹۸) A. سوار. (۱۶۹۹) A om. و before افتادی.

(۱۷۰۲) Bul. هر زمان از وی. L Bul. می رسید bis.

گی نماید خاك اسرارِ ضمیر * گئی شود چون آسمان بُستانِ مُبیر
 انرا کجا آورده‌اند آن حُلها * مِنْ كَرِيمٍ مِنْ رَحِيمٍ کُلها
 ۱۶۶۵ آن لطافتها نشانِ شاهدیست * آن نشانِ پایِ مردِ عابدیست
 آن شود شاد از نشانِ کو دید شاه * چون ندید او را نباشد انتباه
 روحِ آنکس کو بهنگامِ اَلَسْتُ * دید ربّ خویش و شد بی‌خویش و مست
 او شناسد بویِ تَب کوئی بخورد * چون نخورد او فی نداند بویِ کرد
 زَانِكَ حُکْمَتِ همچو نافه ضالّه‌است * همچو دلاله شهان را داله است
 ۱۶۷۰ تو بینی خواب در بِك خوش‌لقا * کو دهد وعده و نشانی مر ترا
 که مراد تو شود اینك نشان * که پیش آید ترا فردا فلان
 بِك نشانی آنك او باشد سوار * بِك نشانی که ترا گیرد کنار
 بِك نشانی که بخندد پیش تو * بِك نشان کی دست بندد پیش تو
 بِك نشانی آنك این خواب از هوس * چون شود فردا نگویی پیش کس
 ۱۶۷۵ زَانِ نشان با والدِ یَحْیی بگفت * کی نیایی تا سه روز اصلا بگفت
 تا سه شب خامش کن از نيك و بَدَت * این نشان باشد که بجای آیدت
 دَمِ مزِن سه روز اندر گشت و گو * کین سکونست آیتِ مقصود تو
 هین می‌آور این نشان را تو بگفت * وین سخن را دار اندر دل نهفت
 این نشانها گویدش همچون شکر * این چه باشد صد نشانی دگر
 ۱۶۸۰ این نشان آن بود کَانَ مُلْك و جاه * که همی جویی بیایی از اله
 آنك می‌گویی بشبهای دراز * و آنك میسوزی سحرگه در نیاز
 آنك بی آن روز تو ناریك شد * همچو دُوكی گردنت باریك شد
 و آنچه دادی هرچه داری در زکات * چون زکاتِ پاك بازان رخنهات

و. AB om. شد. و (۱۶۶۷) L Bul. om. کُلها for زانها A (۱۶۶۶)

وَعْدَتِ نشانی (۱۶۷۰) ABL Bul. چه داند. (۱۶۶۸) ABL Bul. مست before

وینك. Bul. و ایک. B. اینك for ينك A (۱۶۷۱)

سکونست. D (۱۶۷۷) زَانِ نشان که م زکریارا بگفت B (۱۶۷۵)

آلک بی او A. و آنکه Bul. (۱۶۸۲) این نشانها بگفت L Bul. (۱۶۷۸)

تو کجایی نا شور من چاکرت * چارقت دوزم کنم شانه سرت
جامه‌ات شور شُپْهات کُشَم * شیر بِبِشت آورم ای محنشم
دستکت بوسم بمالر پایکت * وقتِ خواب آید بروم جایکت
ای فدای تو همه بُزهای من * ای بیادت مِیْی و هِیْهای من
۱۷۲۵ این نمط پیبوده می‌گفت آن شُبَان * گفت موسی با رِکِست این ای فلان
گفت با آنکس که مارا آفرید * این زمین و چرخ ازو آمد پدید
گفت موسی های بس مُدبِر شدی * خود مسلمان ناشد کافر شدی
این چه زارست و چه کفرست و فُشار * پنبه اندر دهان خود فشار
گندِ کفر تو جهان را گند کرد * کفر تو دیبای دین را زنده کرد
۱۷۲۶ چارق و پاتابه لایق مرزاست * آفتابی را جنبهاگی رواست
گر نیندی زین سخن تو خلق را * آتشی آید بسوزد خلق را
آتشی گر نآمدست این دود چیست * جان سیه گشته روان مردود چیست
گر هی دانی که یزدان داورست * زار و گستاخی ترا چون باورست
دوستی بی‌خرد خود دشمنیست * حق تعالی زین چنین خدمت غنیست
۱۷۲۷ با که می‌گویی تو این با عم و خال * جسم و حاجت در صفات ذوالجلال
شیر او نوشد که در نشو و نهاست * چارق او پوشد که او محتاج پاست
ور برای بندش است این گفت و گو * آنک حق گفت او منست و من خود او
آنک گفت اِلَی مَرِضْتُ لَمْ نَعُدْ * من شدم رنجور او تنها نشد

(۱۷۲۲) L Bul. شپْهات.

(۱۷۲۷) Bul. های خیره سر شدی. and so L, which has تو هی for های, and B in marg.

(۱۷۲۸) BL Bul. این چه کفرست.

(۱۷۲۹) A کار کفر تو جهان را بند کرد.

(۱۷۳۰) In B هرزه (?) is written above پاتابه. (۱۷۳۴) D om. و.

(۱۷۳۵) A جسم و جان کو در صفات L. چنم و حاجت D. با کی می‌گویی.

(۱۷۳۶) L Bul. بند است.

(۱۷۳۷) D و من چو او L. این گفت تو. AB Bul. وز برای.

پس نشانیها که اندر انبیاست * خاص آن جانرا بود کو آشناست
 ۱۷۰۰ این سخن ناقص بماند و بیقرار * دل ندارم بی دلیر معذور دارم
 ذرها را گئی تواند کس شمرد * خاصه آنکو عشق غفل او ببرد
 می شمارم برگهای باغ را * می شمارم بانگ کبک و زاغ را
 در شمار اندر نیابد لیک من * می شمارم بهر رُشدِ منتحن
 نحس کیوان یا که سعد مشتری * ناید اندر حصر گرچه بشتری
 ۱۷۱۰ لیک هم بعضی ازین هر دو اثر * شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر
 نا شود معلوم آثار قضا * شمه مر اهلِ سعد و نحس را
 طالع آنکس که باشد مشتری * شاد گردد از نشاط و سروری
 و آنک را طالع زحل از هر شرور * احتیاطش لازم آید در امور
 گر بگویم آن زحل استاره را * زانش سوزد مر آن بیچاره را
 ۱۷۱۵ اذکروا الله شاه ما دستور داد * اندر آتش دید ما را نور داد
 گفت اگرچه پاکر از ذکر شما * نیست لایق مر مرا تصویرها
 لیک هرگز مست تصویر و خیال * در نیابد ذاتِ ما را بی مثال
 ذکر جسمانه خیال ناقص است * وصف شاهانه از آنها خالص است
 شاه را گوید کسی جولاه نیست * این چه مدحست این مگر آگاه نیست

انکار کردن موسی علیه السلام بر مناجات شوپان،

۱۷۲۰ دید موسی يك شبانی را براه * کو هی گفت اے گزیننده اله

AB Bul. ذرهای رنگ را نتوان شمرد Bul. (۱۷۰۶) . بماند بیقرار A (۱۷۰۵)

رشدی A (۱۷۰۸) . دل برد and so L, which has غلّی از وی غلّی برد

آلک را B (۱۷۱۲) . اگرچه A (۱۷۰۹)

گرچه Bul. (۱۷۱۶) . زانشی L AD om. (۱۷۱۴)

Heading: ABL Bul. شان.

A and so ای خدا و ای اله B. کرشد (sic) L. کرشد (sic) A (۱۷۲۰)

in marg. Bul. ای کریم و ای اله

۱۷۵۰ ما بَری از پاك و ناپاکی همه * از گرانجانی و چالاکی همه
 من نكردم امر نا سودی كنم * بلك نا بر بندگان جودی كنم
 هندوان را اصطلاح دهند مدح * سندیان را اصطلاح سَند مدح
 من نگردم پاك از تسیحشان * پاك هم ایشان شوند و دُرُفشان
 ۱۷۶۰ ما زبان را ننگرم و قال را * ما درون را بنگرم و حال را
 ناظر قلبیم اگر خاشع بود * گرچه گفت لفظ ناخاضع رود
 زآنك دل جوهر بود گفتن عرض * پس طُفیل آمد عرض جوهر غرض
 چند ازین الفاظ و اِضمار و مجاز * سوز خواهم سوز با آن سوز ساز
 آتشی از عشق در جان بر فروز * سر بسر فكر و عبارت را بسوز
 موسیآ آداب دانان دیگرند * سوخته جان و روانان دیگرند
 ۱۷۶۵ عاشقانرا هر نفس سوزید نیست * بر ده ویران خراج و عُشر نیست
 گر خطا گوید و را خاطی مگو * ور بود پُسر خون شهیدان را مشو
 خون شهیدان را زاب اولیترست * این خطا از صد صواب اولیترست
 در درون کعبه رسم قبله نیست * چه غم را غواص را پاچیل نیست
 تو زسرمستان فلاوزه مجو * جامه چاکان را چه فرمایی رفو
 ۱۷۷۰ ملت عشق از همه دینها جُداست * عاشقان را ملت و مذهب خداست
 لعل را گر مَهر نبود باك نیست * عشق در دریای غم غمناك نیست

بر مفلسان جودی L (۱۷۵۶). چالاکی for ناپاکی D (۱۷۵۵).

درون را for روان را. Suppl. in marg. L. AB Bul. (۱۷۵۹). هندیارا L (۱۷۵۷).

ناخاضع بود. A Bul. (۱۷۶۰).

D in the second hemistich for جوهر, corr. in marg. (۱۷۶۱).

پان سوز D. اِضمار مجاز L (۱۷۶۲).

D عاشقانرا احتیاطی عسر نیست (۱۷۶۵). and so L, which has احتیاط.

شہید اورا مشو. L Bul. (۱۷۶۶). AB (۱۷۶۶).

از همه دنیا A (۱۷۷۰). ثواب L (۱۷۶۷).

مُهر, as in text. BDL (۱۷۷۱).

آنک یی یَسْمَعُ وَبِیْ یُبْصِرُ شدست * در حق آن بنده این هم بیدست
 ۱۷۴۰ بی ادب گفتن سخن با خاص حق * دل بمبرانده سیه دارد و رَق
 گر تو مردی را بخوانی فاطمه * گرچه يك جنسند مرد و زن همه
 قصدِ خون تو کند تا ممکن است * گرچه خوشخو و حلیم و ساکن است
 فاطمه مدحست در حق زنان * مرد را گویی بود زخمِ سنان
 دست و پا در حق ما استایش است * در حق پاکي حق آلاش است
 ۱۷۴۵ لَمْ یَلِدْ لَمْ یُولَدْ اورا لایق است * والد و مولود را او خالق است
 هرچه جسم آمد ولادت وصفِ اوست * هرچه مولودست او زین سوی جُوست
 زآنک از کون و فسادست و مَهِین * حادث است و مُحَدَّثی خواهد بقین
 گفت ای موسی دهانم دوختی * وز پشیمانی تو جانم سوختی
 جامه را بدزدید و آهی کرد و نفث * سر نهاد اندر بیابان و برفت

عتاب کردن حق تعالی موسی را علیه السلام از بهر شبان،

۱۷۵۰ وحی آمد سوی موسی از خدا * بنده ما را زما کردی جدا
 تو برای وصل کردن آمدی * یا خود از بهر بریدن آمدی
 تا توانی پامنه اندر فراق * أَبْغَضُ الْأَشْیَاءَ عِنْدَی الطَّلَاق
 هر کسی را سیرنی بنهادام * هر کسی را اصطلاحی داده‌ام
 در حق او مدح و در حق تو ذم * در حق او شهد و در حق تو سَم

فاطمه مردست L (۱۷۴۲) . بیبشت A. Bul. بی بصر و بی یسمع A. (۱۷۴۹)

(۱۷۴۵) In A this and the following verse are transposed.

(۱۷۴۹) BL Bul. کرد نفث. AB Bul. بیابانی و رفت.

Heading: AB Bul. حق تعالی با موسی.

(۱۷۵۱) A قطع برای فصل کردن آمدی، and so BL Bul., which have فصل for قطع.

(۱۷۵۴) After this verse L adds:

در حق او بور و در حق تو بار * در حق او ورد و در حق تو خار
 در حق او يك و در حق تو بد * در حق او قرب و در حق تو رد

۱۷۹۰ مَحْرَمِ ناسوتِ ما لاهوتِ باد * آفرین بر دست و بر بازوتِ باد
 حالِ من اکنون برون از گشتنت * این چه میگویم نه احوالِ منست
 نقشِ می‌بینی که در آینه‌ی ابست * نقشِ نُست آن نقشِ آن آینه‌ی نیست
 دم که مردِ نایی اندر نای کرد * در خورِ نایست نه در خوردِ مرد
 هان و هان گر حمدِ گویی گر سپاس * همچو نافر جامِ آن چوبانِ شناس
 ۱۷۹۵ حمدِ تو نسبتِ بدانِ گر بهترست * لیکِ آن نسبتِ بحقِ هم ابترست
 چند گویی چون غطا بر داشتند * کین نبودست آنک می‌پنداشتند
 این قبولِ ذکرِ تو از رحمتست * چون نمازِ مستحاضه رُخصتست
 با نمازِ او بی‌آلودست خون * ذکرِ تو آلوده نشیبه و چون
 خونِ پلیدست و باقی می‌رود * لیکِ باطن را نجاستها بود
 ۱۸۰۰ گانِ بغیرِ آبِ لطفِ کردگار * کم نگردد از درونِ مردِ کار
 در سجودت کاش رُو گردانی * معنی سُبْحانِ رَبِّی دانی
 کایِ سجودم چون وجودم ناسزا * مریدی را تو نکویی ده جزا
 این زمین از حلمِ حق دارد اثر * تا نجاست بُرد و گله‌ها داد بر
 تا بپوشد او پلیدیهای ما * در عوضِ بر رُوید از وی غنچه‌ها
 ۱۸۰۵ پس چو کافر دید کو در داد و جود * کمتر و بی‌مایه‌تر از خاک بود
 از وجودِ او گل و میوه نرست * جز فسادِ جمله پاکیه‌ها نجست
 گفت واپس رفته‌ام من در ذهاب * حسرتا یا لیتنی کُنتُ تُراب
 کاش از خاکی سفر نگزیدمی * همچو خاکی دانه می‌چیدی

آنچه میگویم. L Bul. جان من AL. حالِ ما. Bul. (۱۷۹۱)

نقش در آینه L. نقش از آن آینه نیست. Bul. (۱۷۹۲)

قبول و ذکر A (۱۷۹۷). حمد گویم D (۱۷۹۴). و نی در خورد A (۱۷۹۳).

بی‌آلودست A. در نماز او. Bul. (۱۷۹۸)

In the second hemistich A has این پلیدی چهل فایم می‌بود, corr. in marg. (۱۷۹۹)

در جزا A. چون در D originally. گانِ سجودم A (۱۸۰۲)

حسرتاً BD (۱۸۰۷). کو اندر وجود L (۱۸۰۵). حکم حق B (۱۸۰۲)

وحی آمدن موسی را علیه السلام در عذر آن شبان،

بعد از آن در سر موسی حق نهفت * رازهایی کآن نمی آید بگفت
 بر دل موسی سخنها ریختند * دیدن و گفتن بهم آمیختند
 چند بیخود گشت و چند آمد بخود * چند پزید از ازل سوے ابد
 ۱۷۷۵ بعد ازین گر شرح گویم ابلهست * زآنک شرح این و رای آگهیست
 و ر بگویم عقلهارا بر کند * و ر نویسم بس قلمها بشکند
 چونک موسی این عتاب از حق شنید * در بیابان در پی چوبان دوید
 بر نشان پای آن سرگشته راند * گرد از پره بیابان بر فشاند
 گام پای مردم شورید خود * هر زگام دیگران پیدا بود
 ۱۷۸۰ یک قدم چون رُخ زبالا نا نشیب * یک قدم چون پیل رفته بر وریب
 گاه چون موجی بر افرازان علر * گاه چون ماهی روانه بر شکر
 گاه بر خاکی نبشته حال خود * همچو رمالی که رمی بر زند
 عاقبت در یافت اورا و بدید * گفت مژده ده که دستورے رسید
 هیچ آدابی و نرنیبی محو * هرچه میخواهد دل تنگ بگو
 ۱۷۸۵ کفر تو دینست و دینت نور جان * اینی وز تو جهانی در امان
 اے مُعَافِ یَفْعَلُ اللَّهُ مَا یَشَاءُ * بی مُحَابَا رَوِ زبَانَ را برگشا
 گفت ای موسی از آن بگذشتم * من کون در خون دل آغشتم
 من ز سِدْرَةِ مُنْتَهَی بگذشتم * صد هزاران ساله زان سو رفتم
 نازیانه بر زده اسم بگشت * گنبدی کرد و زگردون برگشت

L. رازها میگفت and so Bul., which has رازهایی گفت کآن نآید AB (۱۷۷۲)
 After this verse L adds: B (۱۷۷۵) بعد از آن. رازهایی گفت کآن با کس نگفت

و ر بگویم شرحهایی معتبر * تا قیامت باشد آن بس مختصر

م. زیای دیگران D (۱۷۷۹) پز بیابان AL (۱۷۷۸)

ای معافی Bul. (۱۷۸۶) نوشته L Bul. (۱۷۸۲) بر افرازد L (۱۷۸۱)

رفته ام for گشتم L. L. سال از آن سو B (۱۷۸۸)

سَرِّ خون و نطفه حُسْنِ آدمیست * سابقِ هر بیشئی آخر کبست
 لوح را اوّل بشوید بی وقوف * آنکهی بر وی نویسد او حُرُوف
 خون کند دل را و اشکِ مُسْتَهان * بر نویسد بر وی اسرارِ آنکهان
 وقتِ شُستن لوح را باید شناخت * که مر آن را دفتری خواهند ساخت
 ۱۸۳۰ چون اساسِ خانه می افکنند * اوّلین بنیاد را بر میکنند
 گِل بر آرند اوّل از قعر زمین * تا بآخر بر کثی ماء مَعین
 از حجامت کودکانِ گریند زار * که نمی دانند ایشان سرِّ کار
 مرد خود زر میدهد حجام را * می نوازَد نیشِ خونِ اشام را
 می دود حمالِ زه بارِ گران * می رباید بار را از دیگران
 ۱۸۳۵ جنگِ حمالانِ برای بار بین * این چنین است اجتهادِ کار بین
 چون گرانها اساسِ راحتست * تلخها هر پیشواے نعمتست
 حَقَّتِ الْجَنَّةُ بِمَكْرُوهَاتِنَا * حَقَّتِ النَّيرانُ مِنْ شَوْائِنَا
 تخمِ مایه آتشت شاخِ نَرست * سوخته آتشِ قرینِ کَوْنَرست
 هر که در زندانِ قرینِ محنتیست * آن جزای لقمه و شهوتیست
 ۱۸۴۰ هر که در قصری قرینِ دولتست * آن جزای کارزار و محنتیست
 هر که را دیدی بزّ و سیم فرد * دان که اندر کسب کردن صبر کرد
 بی سبب بیند چو دیده شد گذار * تو که در حسی سبب را گوش دار
 آنکِ بیرون از طبایعِ جانِ اوست * مَنصِبِ خَرَقِ سببها آن اوست
 بی سبب بیند نه از آب و گیا * چشمِ چشمه مُعْجَزاتِ انبیا
 ۱۸۴۵ این سبب همچون طیب است و علیل * این سبب همچون چراغست و فنیل

(۱۸۳۶) D هر بیشئی. A اوّل کبست, with آخر written above.

(۱۸۳۸) L دل را ز اشک. (۱۸۳۹) L زی for در.

(۱۸۳۶) B راحتست. B نعمتیست. (۱۸۳۹) DL محنتست and شهوتست.

(۱۸۴۰) D دولتست and محنتست.

(۱۸۴۲) Bul. دیدش. In D this and the following verse are transposed.

(۱۸۴۲) L زان اوست.

چون سفر کردم مرا راه آزمود * زین سفر کردن ره آوردم چه بود
 ۱۸۱۰ زان همه میلش سوی خاکست کو * در سنر سودی نبیند پیش رو
 روی واپس کردنش آن حرص و آرز * روی در ره کردنش صدق و نیاز
 هر گیارا کش بود میل عَلا * در مزیدست و حیات و در نها
 چونک گردانید سر سوی زمین * در کی و خشکی و نقص و غَین
 میلِ رُوح چون سوی بالا بود * در نزاید مَرِجَت آنجا بود
 ۱۸۱۵ ورنگوساری سَرَت سوے زمین * آفلی حق لا یُحِبُّ الْآفَلین

پرسیدن موسی علیه السلام از حقّ تعالی سرّ غلبه ظالمان؛

گفت موسی اے کریم کارساز * ای بیکدم ذکرِ تو عمر دران
 نقشِ کُزَمَر دیدم اندر آب و گل * چون ملایک اعتراضی کرد دل
 که چه مقصودست نقشی ساختن * و اندرون تخمِ فساد انداختن
 آتشِ ظلم و فساد افروختن * مسجد و سجدکنان را سوختن
 ۱۸۲۰ مایه خونابه و زردآبه را * جوش دادن از برای لابه را
 من یقین دانم که عینِ حکمتست * لیک مقصودم عیان و رؤینست
 آن یقین میگویم خاموش کن * حرصِ رؤیت گویدم نه جوش کن
 مر ملایک را نمودی سرّ خویش * کین چنین نوشی هی اَرزد بنیش
 عرضه کردی نورِ آدم را عیان * بر ملایک گشت مشکها بیان
 ۱۸۲۵ حشرِ تو گوید که سرّ مرگ چیست * میوها گویند سرّ برگ چیست

(۱۸۰۹) D خاک آزمود. (۱۸۱۱) A صدق نیاز. After this verse Bul. adds:

گر بگردد طالب بالا گاه * سرفرازی باشد آنرا رم راه

(۱۸۱۵) L A. آفلی ولا احبّ.

Heading: Bul. سرّ حکمت غلبه ظالمانرا.

(۱۸۱۶) ABL Bul. ای که یکدم. (۱۸۱۸) AL Bul. گرچه مقصودست.

(۱۸۱۹) A مسجدکنانرا. (۱۸۲۱) D کی عین. L om. و.

(۱۸۲۴) L کرد مشکها. (۱۸۲۵) I. گویند for گوید که.

۱۸۶۵ آه از آن صفرا بیان بی هنر * چه هنر زاید زصفرا درد سر
 تو همان کن که کند خورشید شرق * با نفاق و حيله و دزدی و زرق
 تو غسل ما سرکه در دنیا و دین * دفع این صفرا بود سرکنگین
 سرکه افزودیم ما قوم زحیر * تو غسل بنزا کرم را و مگیر
 این سزید از ما چنان آمد زما * ریگ اندر چشم چه افزایش عما
 ۱۸۷۰ آن سزد از تو ایا کحل عزیز * که بیاید از تو هر ناچیز چیز
 زانسان این ظالمانت دل کباب * از تو جمله اِهْدِ قَوْمی بَدْ خطاب
 کان عودی در تو گر آتش زنند * این جهان از عطر و ربان آگند
 تو نه آن عودی کز آتش کم شود * تو نه آن روحی که اسیر غم شود
 عود سوزد کان عود از سوز دور * باد کی حمله برد بر اصل نور
 ۱۸۷۵ ای زنو مر آسمانها را صفا * ای جفای تو نکوتران وفا
 زانک از عاقل جنای گر رود * از وفای جاهلان آن به بود
 گفت پیغمبر عناوت از خرد * بهتر از مهری که از جاهل رسد

رنجاندن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،

عاقلی بر اسب می آمد سوار * در دهان خفته می رفت مار
 آن سوار آنرا بدید و می شتافت * تا ماند مار را فرصت نیافت

ما. مطابق ABL Bul. (۱۸۶۶). چونی از صفرا بیان. AB Bul. آه ازین L. (۱۸۶۵)

چه فزاید ABL Bul. (۱۸۶۹). قوم از زحیر L. با قوم زحیر D. (۱۸۶۸)

ربان بر کند Bul. کان عودی تو اگر D originally (۱۸۶۲). بیاید A Bul. (۱۸۷۰)

کی رود D (۱۸۷۶). نیکوتر A (۱۸۷۵). باد حمله کی برد A (۱۸۷۴)

After this verse L adds: پیغامبر ABD (۱۸۷۷)

دوستی با مردم دانا نکوست * دشمن دانا به از نادان دوست

Heading: A Bul. آن خفته را. امر: B. که مارش در دهان

بر دهان D (۱۸۷۸)

تا رهاشد خفته را L. او را بدید Bul. (۱۸۷۹)

شب چراغ ترا فتنیل نو بتاب * پاک دان زینها چراغ آفتاب
 رَو نو کَهْگِل ساز بهر سَنفِ خان * سَنفِ گردون را ز کَهْگِل پاک دان
 اه که چون دلدار ما غم سوز شد * خلوت شب در گذشت و روز شد
 جز بشب جلوه نباشد ماه را * جز بدر دل مجو دخواه را
 ۱۸۵۰ ترک عیسی کرده خر پرورده * لاجرم چون خر برون پرده
 طالع عیسیست علم و معرفت * طالع خر نیست ای تو خر صفت
 ناله خر بشنوی رحم آیدت * پس ندانی خر خری فرمایدت
 رحم بر عیسی کن و بر خر مکن * طبع را بر عقل خود سَرور مکن
 طبع را هل نا بگرید زار زار * تو ازو بستان و وام جان گزار
 ۱۸۵۰ سالها خربند بودی بس بود * زانک خربند زخر واپس بود
 زَاخِرُوهُنْ مرادش نفس نُسْت * کو باخر باید و عقل نُسْت
 هم مزاج خر شدست این عقل پُسْت * فکرش این که چون علف آرد بدست
 آن خر عیسی مزاج دل گرفت * در مقام عاقلان منزل گرفت
 زانک غالب عقل بود و خر ضعیف * از سوار رَفْت گردد خر نحیف
 ۱۸۶۰ وز ضعیف عقل تو ای خَرها * این خر پزمرده گشتست ازدها
 گر ز عیسی گشته رنجور دل * هر ازو صحت رسد او را مهل
 چونی ای عیسی عیسی دَم زرنج * که نبود اندر جهان بی مار گنج
 چونی ای عیسی زدیدار جهود * چونی ای یوسف زمکار حسود
 تو شب و روز از پی این قوم غمر * چون شب و روزی مددبخشای غمر

پاک for باز L (۱۸۴۷) . فتنیلی نو B (۱۸۴۶)

خلوت نباشد L (۱۸۴۹) . کچون D . آه for وه L . آه کچون A (۱۸۴۸)

مراد نفس D (۱۸۵۶) . عیسیست Bul. (۱۸۵۱)

آرم بدست Bul. L . کچون علف AD (۱۸۵۷)

چون زضعف عقل تو L (۱۸۶۰)

ای مسیح خوش نفس چونی زرنج L (۱۸۶۳)

زمکار و حسود Bul. AB . چون بود یوسف L . چون بود عیسی L (۱۸۶۳)

۱۹۰۰ نه از پی سود و زیان ی جویدش * بلك نا گرگش ندرد یا دَدَش
 ای خنك آنرا که ببند روی تو * یا در افتد ناگهان در کوی تو
 اے روانِ پاك بَسْتوده ترا * چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا
 اے خداوند و شهنشاه و امیر * من نگفتم جویِ من گفت آن مگیر
 شمه زین حال اگر دانستی * گفتنِ بیهوده کی توانستی
 ۱۹۰۵ پس ثنایت گفتمی ای خوش خصال * گر مرا يك رمز می گفتمی ز حال
 ليك خامش کرده می آشوفتمی * خامشانه بر سرم می کوفتمی
 شد سرم کالیوه عقل از سر بچست * خاصه این سر را که مغزش کمترست
 عنو کن ای خوب روی و خوب کار * آنچه گفتم از جنون اندر گذار
 گفت اگر من گفتمی رمزی از آن * زهره تو آب گفتمی آن زمان
 ۱۹۱۰ گر ترا من گفتمی اوصافِ مار * ترس از جانت بر آوردی دمار
 مصطفی فرمود گر گویم بر است * شرح آن دشمن که در جان شاست
 زهرهای پردلان هم بر دَرَد * نه رود ره نه غم کاری خورَد
 نه دلش را تاب ماند در نیاز * نه تنش را قوتِ روزه و نماز
 همچو موشی پیش گربه لا شود * همچو بره پیش گرگ از جا رود
 ۱۹۱۵ اندرو نه حيله ماند نه رَوش * پس کم ناگفته نان من پرورش
 همچو بو بکَر رباب تن زغم * دست چون داود در آهن زغم
 تا مُحال از دست من حالی شود * مرغِ پَر بر کلاه بالی شود
 چون بَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ بود * دستِ مارا دستِ خود فرمود احد
 پس مرا دستِ دراز آمد یقین * برگزیده ز آسمان هفتمین
 ۱۹۲۰ دستِ من بنمود بر گردون هنر * مَقْرِباً بر خوان که اِنْشَقَّ الْقَمَرُ

و. A om. (۱۹۰۲) در جوی تو L (۱۹۰۱) . B Bul. ليك for بلك. (۱۹۰۰)

پس. B Bul. (۱۹۰۵) . بیهوده توانستی L Bul. کی توانستی A (۱۹۰۴)

و. ABL om. (۱۹۰۸) . کی مغزش D (۱۹۰۷) . خاموش D (۱۹۰۶)

صوم و نماز L (۱۹۱۲) . پردلارا بر درد L (۱۹۱۲) . در زمان L (۱۹۰۹)

بر آهن L Bul. (۱۹۱۶) . از جا شود Bul. (۱۹۱۴)

۱۸۸۰ چونك از عقلش فراوان بُدمدد * چند دَبُوسِ قوی بر خفته زد
 بُرد اورا زخمِ آن دَبُوسِ سخت * زو گریزان تا بزیر يك درخت
 سیبِ بوسید بسی بُد ریخته * گفت ازین خورای بدرد آویخته
 سیب چندان مردرا در خورد داد * كز دهانش باز بیرون میفتاد
 بانگ میزد کای امیر آخر چرا * قصد من کردی چه کردم من ترا
 ۱۸۸۵ گر ترا زاصلست با جانم ستیز * تیغ زن بیکارگی خونم بریز
 شوم ساعت که شدم بر تو پدید * ای خنك آنرا که روی تو ندید
 بی جنایت بی گنه بی بیش و کم * مُلحدان جایز ندارند این ستم
 میجهد خون از دهانم با سخن * ای خدا آخر مكافانش تو کن
 هر زمان میگفت او نفرینِ تو * اوش میزد کاندین صحرا بدو
 ۱۸۹۰ زخمِ دَبُوس و سوار همچو باد * میدوید و باز در رُو میفتاد
 متلی و خوابناك و سُست بُد * پا و رویش صد هزاران زخم شد
 تا شبانگه میکشید و میگشاد * تا زصفرا فی شدن بر وی افتاد
 زو بر آمد خوردها زشت و نكو * مار با آن خورده بیرون جست ازو
 چون بدید از خود برون آن ماررا * سجد آورد آن نكوکرداررا
 ۱۸۹۵ سَهمِ آن مارِ سیاه زشت زفت * چون بدید آن دردها از وی برفت
 گفت خود تو جبرئیلِ رحمتی * با خدای که ولی نعمتی
 اے مبارك ساعتی که دیدیم * مرده بودم جانِ نو بخشیدیم
 تو مرا جویان مثالِ مادران * من گریزان از تو مانندِ خزان
 خر گریزد از خداوند از خری * صاحبش در پی زنیكوگوهرے

(۱۸۸۰) After this verse L adds:

خفته زان زخم قوی بر جست زود * گشت حیران گفت آیا این چه بود

(۱۸۸۴) BDL قصد من کردی تو نادیده جفا.

(۱۸۸۹) Bul. که درین صحرا. (۱۸۹۱) L بر سر و پایش هزاران.

(۱۸۹۵) B Bul. زشت و زفت. (۱۸۹۶) A D گفت تو خود.

یا حیوی یا ولی. (۱۸۹۹) Bul. گریزان.

هَر کجا در دے دوا آنجا رود * هر کجا پسنیست آب آنجا دود
 ۱۹۴۰ آبِ رحمت بایدت رَو پست شو * وانگهان خور خمرِ رحمت مست شو
 رحمت اندر رحمت آمد نا بَسَر * بر یکی رحمت فرو مآ ای پسر
 چرخ را در زیرِ پا آر ای شجاع * بشنو از فوقِ فلک بانگِ سماع
 پنبه و سَاسِ بیرون کن ز گوش * تا بگوشت آید از گردونِ خروش
 پاك كن دو چشم را از مویِ عیب * تا ببینی باغ و سروستانِ غیب
 ۱۹۴۵ دفع کن از مغز وز بینی زُکام * تا که ریحُ الله در آید در مشام
 هیچ مگذار از تب و صفرا اثر * تا بیایی از جهان طعمِ شکر
 دارویِ مردی کن و عَینِ مپوے * تا برون آیند صد گونِ خوب روی
 کُند تن را زیبایِ جان بکن * تا کُند جولانِ بگردِ انجمن
 غلّ بخل از دست و گردنِ دُور کن * بختِ نو در یاب در چرخِ کهن
 ۱۹۵۰ ورنی تانی بکعبه لطف پَر * عرضه کن بیچارگی بر چاره گر
 زاری و گریه قوی سرمایه است * رحمتِ کُلّی قوی تر دایه است
 دایه و مادر بهانه جو بود * تا که گئی آن طفلِ او گریان شود
 طلّ حاجاتِ شمارا آفرید * تا بنالید و شود شیرش پدید
 گنت اَدْعُوا اللهَ بِی زاری مباش * تا بجوشد شیرهایِ مَهرهاش
 ۱۹۵۵ هویِ هویِ باد و شیرافشانِ ابر * در غم ما اند یکساعت نو صبر
 في السَّاءِ رِزْقُكُمْ نَشْنِيْكَ * اندرین پستی چه بر چنسیه

رَو پست (۱۹۴۰) Suppl. in marg. A. L. آبِ آنجا رود. B om. AL Bul. (۱۹۴۹)

فرو مآی. ABL Bul. آمد سر بسر. A. L. Suppl. in marg. (۱۹۴۱)

ریح الله آید. Bul. و از بینی. AB Bul. (۱۹۴۵) و. A om. (۱۹۴۴)

و مرده پوی L (۱۹۴۷) در جهان Bul. (۱۹۴۶)

نی تانی A (۱۹۵۰) and so D in marg. بگرد آن چمن L (۱۹۴۸)

دایه است A. پایه است L. قوی تر پایه است D. سرمایه است A (۱۹۵۱)

های هوی باد Bul. (۱۹۵۵) تا کی D (۱۹۵۲)

بر for A. بشیده A (۱۹۵۶)

این صفت هم بهر ضعفِ عقیلاست * با ضعیفان شرحِ قدرتِ گویِ رواست
 خود بدانی چون بر آری سر ز خواب * ختم شد و الله اعلم بالصواب
 مر ترا نه قوتِ خوردنِ بدی * نه ره و پروایِ قی کردنِ بدی
 می شنیدم فحش و خری راندم * رَبِّ یَسِّرْ زِیْرَ لبِ میخواندم
 ۱۹۲۵ از سبب گفتنِ مرا دستور نه * نَرُکِ تو گفتنِ مرا مقدور نه
 هر زمان می گفتم از دردِ درون * اِهْدِ قَوْمِ اِنَّهُمْ لَا یَعْلَمُونَ
 سجدها می کرد آن رسته زرنج * کای سعادت وی مرا اقبال و گنج
 از خدا یابی جزاها ای شریف * قوتِ شکرست ندارد این ضعیف
 شکر حق گوید ترا اے پیشوا * آن لب و چانه ندارم و آن نوا
 ۱۹۳۰ دشمنی عاقلان زین سان بود * زهرِ ایشان اینهاج جان بود
 دوستی ابله بود رنج و ضلال * این حکایت بشنو از بهر مثال

اعتماد کردن بر تملق و وفای خرس،

ازدهاییِ خرس را در می کشید * شیرمردی رفت و فریادش رسید
 شیرمردانند در عالمِ مدد * آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 بانگِ مظلومان زهر جا بشنوند * آن طرف چون رحمتِ حق می دوند
 ۱۹۳۵ آن ستونهایِ خللهایِ جهان * آن طیبیانِ مرضهایِ نهان
 محض مهر و داورے و رحمتند * همچو حق بی علت و بی رشوتند
 این چه باری می کنی یکبارگیش * گوید از بهر غم و بیچارگیش
 مهربانی شد شکارِ شیرمرد * در جهان دارو نجوید غیرِ درد

ای مرا (۱۹۲۷) Suppl. in marg. A. AB و. (۱۹۲۴) A om.

جزاها ای شریف. (۱۹۲۸) Suppl. in marg. A. L

دوستی جاغلان رنج L (۱۹۲۱) لب و خامه L (۱۹۲۹)

اعتماد کردن آن شخص. Heading Bul.

شد. (۱۹۲۸) B om. و. (۱۹۲۲) A om.

هرچه در پستیست آمد از عُلَا * چشم را سوے بلندی زنه هلا
 ۱۹۷۵ روشنی بخشد نظر اندر عُلَا * گرچه اوّل خیرگی آرد بَلَا
 چشم را در روشنایی خوے کن * گر نه خنّائی نظر آن سوی کن
 عاقبت بینی نشان نورِ نُست * شہوتِ حالی حقیقت گُورِ نُست
 عاقبت بینی که صد بازی بدید * مثلِ آن نود که يك بازی شنید
 زان یکی بازی چنان مغرور شد * کز نکر ز اوستادان دُور شد
 ۱۹۸۰ سامری وار آن هنر در خود چو دید * او ز موسی از نکر سر کشید
 او ز موسی آن هنر آموخته * و ز معلّم چشم را بر دوخته
 لاجرم موسی دگر بازے نمود * تا که آن بازی و جانش را ربود
 ای بسا دانش که اندر سر دود * تا شود سرور بدان خود سر رود
 سر نخواهی که رود تو پای باش * در پناہ قُطب صاحبِ رای باش
 ۱۹۸۵ گرچه شاهی خویش فوق او مبین * گرچه شہدی جز نبات او مجین
 فکر تو نقش است و فکر اوست جان * نقد تو قَلبست و نقد اوست کان
 او توپ خود را بجو در اوی او * کو و کو گو فاخته شو سوی او
 ورنخواهی خدمتِ ابنای جنس * در دهان اژدہای همچو خرس
 نوکِ اُستادی رھاند مر ترا * وز خطرِ بیرون کشاند مر ترا
 ۱۹۹۰ زاری میکن چو زورت نیست هین * چونک کوری سر مکش از راه بین
 تو کم از خرسی نمی نالی زدرد * خرس رست از درد چون فریاد کرد
 ای خدا سنگین دل ما موم کن * ناله مارا خوش و مرحوم کن

آرد بلی B Bul. اندر علی B Bul. (۱۹۷۵)

شہوتِ خاکی حجابِ سورِ نُست L. حقیقت گُورِ نُست D. خالی D (۱۹۷۷)

هرچه شاهی D (۱۹۸۵) زامتادان D (۱۹۷۹)

و نقد او روان L. L. فکر تو نفس است D (۱۹۸۶)

کو و کو شو فاخته سان سوی او L (۱۹۸۷)

بخواهی A (۱۹۸۸)

ناله را تو خوش L. Bul. ای خدا این سمگدرا L Bul. (۱۹۹۲)

ترس و نومیدیت دان آوازِ غول * می‌کشد گوش، تو تا قعرِ سُنول
 هر ندایی که ترا بالا کشید * آن ندا می‌دان که از بالا رسید
 هر ندایی که ترا حرص آورد * بانگِ گرگی دان که او مردم درد
 ۱۹۶۰ این بلندی نیست از رویِ مکان * این بلندیهاست سوی عقل و جان
 هر سبب بالانر آمد از اثر * سنگ و آهن فایق آمد بر شرر
 آن فلانی فوقِ آن سرکش نشست * گرچه در صورت پهلویش نشست
 فوقِ آنجاست از رویِ شرف * جایِ دُور از صدر باشد مُسْتَخَف
 سنگ و آهن زین جهت که سابق است * در عمل فوقِ این دولایق است
 ۱۹۶۵ و آن شرر از رویِ منصودیِ خویش * ز آهن و سنگست زین رُو پیش پیش
 سنگ و آهن اوّل و پایانِ شرر * لیک این هر دو تند و جان شرر
 آن شرر گر در زمانِ واپس‌ترست * در صفت از سنگ و آهن برترست
 در زمانِ شاخ از ثمر سابق‌ترست * در هنر از شاخ او فایق‌ترست
 چونکِ منصود از شجر آمد ثمر * پس ثمر اوّل بود آخرِ شجر
 ۱۹۷۰ خرس چون فریاد کرد از اژدها * شیرمردی کرد از چنگش رها
 حیل و مردی بهم دادند پُشت * اژدهارا او بدین قوّت بگشت
 اژدهارا هست قوّت حيله نیست * نیز فوقِ حيله تو حيله‌ایست
 حيله خود را چو دیدی باز رو * کز کجا آمد سوی آغاز رو

مردم خورد L (۱۹۵۹). آن ندایی دان B (۱۹۵۸). نومیدست. Bul. (۱۹۵۷).

اوّل و آخر شرر D (۱۹۶۶). در شرر Bul. (۱۹۶۱).

In for پر A (۱۹۶۹). گذر زمان L. گان شرر. AD om. L Bul. (۱۹۶۷).

و آخر B (۱۹۶۹). After this verse L adds: Bul. v. ۱۹۶۹ precedes v. ۱۹۶۸.

خرس چون از اژدها فریاد کرد * شیرمردی خرس را آزاد کرد

از DI. چو شد بی طاقت او از اژدها: L has in the first hemistich: (۱۹۷۰)

چنگش جدا.

بدین حیل بگشت L. و پُشت D. حيله AL (۱۹۷۱). After this verse I. adds:

تا که آن مرد از هلاک تن برست * اژدهارا او بدین حیل بیست

هست جان و حيله نیست L (۱۹۷۲).

تتمه حکایت خرس و آن ابله که بر وفای او اعتماد کرده بود،

۲۰۱۰ خرس هر از ازدها چون وا رهید * و آن کرم زان مردِ مردانه بدید
چون سگِ اصحابِ کُهِفِ آن خرس زار * شد ملازم در پیِ آن بُردبار
آن مسلمان سَرِ نهاد از خستگی * خرس حارس گشت از دل‌بستگی
آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست * ای برادرِ مر ترا این خرس کیست
قصه وا گفت و حدیثِ ازدها * گفت بر خرسی منه دل ابلها
۲۰۱۵ دوستی ابله بتر از دشمنیست * او بهر حيله که دانی راندنیست
گفت والله از حسودی گفت این * ورنه خرسی چه نگری این مهر بین
گفت مهر ابلهان عشوّه‌ده‌است * این حسودی من از مهرش بهست
هی بیبا با من بران این خرس را * خرس را مگرین مهل هم‌جنس را
گفت رو رو کارِ خود کن ای حسود * گفت کارم این بُد و رزق نبود
۲۰۲۰ من کم از خرسی نباشم ای شریف * ترک او کن نا منت باشم حریف
بر تو دل می‌لرزدم زاندیشه * با چنین خرسی مرو در بیشه
این دلم هرگز نلرزد از گزاف * نورِ حق است این نه دعوی و نه لاف
مؤمنم بَنَظَرِ بنورِ آله شد * هان و هان بگریز ازین آتش که
این همه گفت و بگوشش در نرفت * بدگمانی مرد را سدیست زفت
۲۰۲۵ دست او بگرفت و دست از وی کشید * گفت رفتم چون نه یار رشید
گفت رو بر من تو غمخواره مباش * بو الْفُضُولَا معرفت کمتر تراش
بانر گفتش من عدو تو نیَم * لطف باشد گر بیایی در پیَم

Heading: Bul. در وفای او. (۲۰۱۱) L در پی آن خوب یار.

(۲۰۱۵) L دوستی زابله. (۲۰۱۸) AB Bul. هن بیا.

(۲۰۱۹) L Bul. و بخت بود.

(۲۰۲۲) A Bul. و فی لاف.

(۲۰۲۳) Bul. ازین for زین.

(۲۰۲۷) BL. لطف بینی. L. عدوی تو.

گفتن نابینایی سایل که دو کوری دارم،

بود کورے سَو هی گفت الّا مان . من دو کوری دارم ای اهل زمان
 پس دو باره رحمت آرید هان * چون دو کوری دارم و من در میان
 گفت يك کوریت می بینیم ما * آن دگر کوری چه باشد و انما^{۱۹۹۰}
 گفت زشت آوازمر و ناخوش نوا * زشت آوازی و کورے شد دوتا
 بانگ زشتر مایه غم می شود * مهر خلق از بانگ من کم می شود
 زشت آوازمر بهر جا که رود * مایه خشم و غم و کین می شود
 بر دو کوری رحم را دوتا کنید * این چنین ناگنج را گنجا کنید
 زشتی * آواز کم شد زین گله * خلق شد بر وی برحمت يك دله^{۲۰۰۰}
 کرد نیکو چون بگفت او راز را * لطف آواز دلش آوازا
 و آنک آواز دلش هر بد بود * آن سه کوری دوری سرمد بود
 ليک و هابان که بی علت دهند * بؤك دستی بر سهر زشتش نهند
 چونك آوازش خوش و مظلوم شد * زو دل سنگین دلاں چون موم شد
 ناله کافر چو زشتست و شقیق * زان نمی گردد اجابت را رفیق^{۲۰۰۵}
 اخسوا بر زشت آواز آمدست * کو زخون خلق چون سگ بود مست
 چونك ناله خرس رحمت گش بود * ناله ات نبود چنین ناخوش بود
 دان که با یوسف تو گرگی کرده * یا زخون بی گشاهی خورده
 توبه کن وز خورده استغراغ کن * و ر جراح کهنه شد رو داغ کن

آن یکی کوری می گفت A (۱۹۹۲)

شد بر من Bul. (۲۰۰۰)

دلش آن راز را L. بگفت آوازا L. بگفت او آوازا D (۲۰۰۱)

کی بی علت D (۲۰۰۲)

اجابت ای رفیق L (۲۰۰۵)

After this verse L adds: (۲۰۰۹)

باز گرد از گرگی ای رویاه پر * نصرت از حق می طلب نعم النصیر

ز آسمان چل سال کاسه و خوان رسید * وز دعاام جوی از سنگی دوید
 این و صد چندین و چندین گرم و سرد * از نو ای سرد آن نوّم کم نکرد
 بانگ زد گوساله امر جادوے * سحر کردی که خدای من نوے
 آن توهمها را سیلاب بُرد * زیرکی بآردت را خواب بُرد
 ۲۰۴۵ چون نبودی بدگمان در حق او * چون نهادی سر چنان ای زشت رو
 چون خیالت نآمد از تزویر او * وز فسادِ سحرِ احمق گیر او
 سامری خود که باشد ای سگان * که خدایی بر نراشد در جهان
 چون درین تزویر او بکدل شدی * وز همه اشکالها عاقل شدی
 گاو می‌شاید خدایی را بلاف * در رسول چون منی صد اختلاف
 ۲۰۵۰ پشِ گاوی سبزه کردی از خری * گشت عقلت صیدِ سحرِ سامری
 چشم دزدیدی ز نورِ ذُو الْجَلال * اینت جهل وافر و عینِ ضلال
 شد بر آن عقل و گزینش که تراست * چون نو کانِ جهل را کشتن سزاست
 گاو زرین بانگ کرد آخر چه گفت * کاحقان را این همه رغبت شکفت
 زان عجبت دبه‌ایت از من بسی * لیک حق را کی پذیرد هر خمی
 ۲۰۵۵ باطلان را چه رباید باطلی * باطلان را چه خوش آید عاقلی
 ز آنک هر جنسی رباید جنسِ خود * گاو سوی شیرِ نرگی رو نهد
 گرگ بر بوسف کجا عشق آورد * جز مگر از مکرنا اورا خورد
 چون زگرگی را رهد محرم شود * چون سگ کُلف از بنی آدم شود

(۲۰۴۱) L کاسه خوان. Bul. After this verse L adds:

جوب شد در دست من را زدها * آب خون شد بر عدوی ماسزا

(۲۰۴۲) Bul. جادویی. Bul. تویی.

(۲۰۴۳) L ای زشت خو. Bul. چنان در پیش و رو.

(۲۰۴۴) L ای مہان. (۲۰۴۵) Bul. فساد و سحر.

(۲۰۴۶) BD Bul. and so A in marg., and L, which
 کشتن رواست A (۲۰۴۷) D عین و ضلال. (۲۰۴۸) Bul. تو چون گفنی گراف has

(۲۰۴۹) Bul. دیدن آید.

(۲۰۵۰) After this verse L adds:

چون محمدا ابو بکر مگو * دید صدقش گفت هذا صادقاً (sic)

گفت خوابستم مرا بگذار رو * گفت آخر یار را منفاد شو
 نا بچسبی در پناه عاقلی * در جوار دوستی صاحب‌دلی
 ۲۰۲۰ در خیال افتاد مرد از جد او * خشمگین شد زود گردانید رو
 کین مگر قصد من آمد خونی است * با طمع دارد گدا و توفی است
 با گرو بسته‌ست با یاران بدین * که بترساند مرا زین هم‌نشین
 خود نیامد هیچ از خُبِ سرش * یک گمان نیک اندر خاطرش
 ظنِ نیکش جملگی بر خرس بود * او مگر مر خرس را هم‌جنس بود
 ۲۰۲۵ عاقلی را امر سگی نه‌ت نهاد * خرس را دانست اهل مهر و داد

گفتن موسی علیه السلام گوساله پرست را که آن خیال‌اندیشی
 و حزم تو کجاست،

گفت موسی با یکی مست خیال * کای بدانیش از شقاوت وز ضلال
 صد گمانت بود در پیغمبرم * با چنین برهان و این خلقِ کریم
 صد هزاران معجزه دیدی زمن * صد خیالت می‌فزود و شک و ظن
 از خیال و وسوسه تنگ آمدی * طعن بر پیغمبری‌ام می‌زدی
 ۲۰۳۰ گرد از دریا بر آوردم عیان * تا رheidیت از شهر فرعونیان

۲۰۲۸) BL Bul. بگذار و رو.

(۲۰۲۲) After this verse L adds:

یا حسد دارد زهر یار من * کین چنین جد میکند انکار من

(۲۰۲۴) After this verse L adds:

بدگن و ابله و نااهل بود * وز شقاوت او مطیع جهل بود
 بدرگ و خودرای و بدبخت ابد * گمراه و مغرور و کور و خوار و رد
 خرس را بگزید بر صاحب کل * رؤسیه حاصل تبه فاسدخیال

۲۰۲۵) L از خری نه‌ت.

Heading: Bul. کجا رفته بود.

۲۰۲۷) Bul. D و با خلق. AB Bul. پیغامبرم. AB DL در for بر.

۲۰۲۹) AD om. و. A پیغامبری‌ام. BDL.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَعَادِنُ هِيَ بِيَّارٌ * معدنی باشد فروزَن از صد هزار
 معدنِ لعل و عقیقِ مکتَنس * بهترست از صد هزاران کانِ مس
 احدا اینجا ندارد مالِ سود * سینه باید پُر زعشق و درد و دود
 ۲۰۸۰ اعی روشن دل آمد در میند * پند اورا ده که حق اوست پند
 گر دو سه ابله ترا منکر شدند * تلخ گی گردی چو هستی کانِ قند
 گر دو سه ابله ترا تهمت نهد * حق برای تو گواهی میدهد
 گشت از اقرارِ عالمِ فارغ * آنک حق باشد گواه اورا چه غم
 گر خفاشی را ز خورشیدی خورِست * آن دلیل آمد که آن خورشید نیست
 ۲۰۸۵ نَفَرَتِ خَنَاشْكَانِ باشد دلیل * که منم خورشیدِ تابانِ جلیل
 گر گلابی را جَعَلِ رَاغِبْ شُود * آن دلیلِ ناگلابی می کند
 گر شود قلبی خریدارِ مَحْک * در محکمی اش در آید نقص و شک
 دزد شب خواهد نه روز این را بدان * شب نیمِ روزم که تا بم در جهان
 فارقم فاروقم و غلبِزوار * تا که از من که نمی یابد گذار
 ۲۰۹۰ آرد را پیدا کنم من از سُبُوس * تا نمایم کین نقوش است آن نفوس
 من چو میزانِ خدام در جهان * و تا نمایم هر سبک را از گران
 گاورا داند خدا کوسالَه * خر خریداری و در خور کالَه
 من نه گاوم تا که کوسالَه خَرَد * من نه خارم که اُشتری از من چرد
 او گمان دارد که با من جور کرد * بلك از آیینَه من روفت گُرد

باشد گوا A (۲۰۸۳) . منکر شود L Bul. (۲۰۸۱)

که او L Bul. که آن خورشید B (۲۰۸۴)

بناشد بر جهان L فی روز A (۲۰۸۵) . ناگلابی می بود L (۲۰۸۶)

تا که که L Bul. تا که که از من AB . غریب وار L (۲۰۸۷)

هر خریداری کند چون ضالَه L (۲۰۹۲) . من که میزان L (۲۰۹۱)

خرد for خورد D . کوسالم A Bul. his ه for فی A (۲۰۹۳)

رفت گرد L . که بر من L Bul. (۲۰۹۴)

چون ابو بکر از محمد بُرد بُو * گفت هَذَا لَيْسَ وَجْهٌ كَاذِبُ
 ۲۰۶۰ چون بُد بُو جَهْلُ از اصحابِ درد * دید صد شقِّ قمر باور نکرد
 دردمندی کش زبام افتاد طشت * زو پنهان کردم حق پنهان نگشت
 وَأَنْتَ اَوْ جَاهِل بُد از دردش بعید * چند بنمودند و او آنرا ندید
 آینه دل صاف باید تا درو * و شناسی صورت زشت از نکو

ترك گفتن آن مرد ناصح بعد از مبالغه پند مغرور خسر را،
 آن مسلمان ترك ابله کرد و نَفَت * زیر لب لا حَوْلَ گویان باز رفت
 ۲۰۶۵ گفت چون از جِدِّ پندم وز جدال * در دل او بیش میزاید خیال
 پس ره پند و نصیحت بسته شد * امرِ اَعْرِضْ عَنْهُمْ پیوسته شد
 چون دوايت میفزاید درد پس * قصه با طالب بگو برخوان عیب
 چونك اعمی طالب حق آمدست * بهر فقر او را نشاید سینه خست
 نو حریصی بر رشادِ مهتران * تا بیاموزند عامر از سروران
 ۲۰۷۰ احمد ا دیدی كه قوی از ملوك * مسمع گشتند گشتی خوش كه بُوك
 این رئیسان یارِ دین گردند خوش * بر عرب اینها سَرنَد و بر حبش
 بگذرد این صیت از بصره و تَبُوك * زَأْنِكَ النَّاسُ عَلَى دِينِ اَللُّوك
 زین سبب تو از ضربه مهتدی * رُو بگردانیده و تنگ مدی
 كه درین فرصت كم افتد این مُناخ * نو زیاران و وقتِ نوفرخ
 ۲۰۷۵ مزدحم می گردیم در وقتِ تنگ * این نصیحت می كنم نه از خشم و جنگ
 احمد نزد خدا این يك ضربه * بهتر از صد قیصرست و صد وزیر

از نيكو A (۲۰۶۲)

گويان ره گرفت L. ترك آن ابله گرفت L (۲۰۶۴). Heading: Bul. آن مغرور.

پس در بند A (۲۰۶۶). نیش میزاید L. جد و پندم. AE Bul. (۲۰۶۵)

پس B bul. (۲۰۶۷). بهر حق DL (۲۰۶۸). corr. in D.

ا. (سُره) B از بصره و تبوك AB (۲۰۷۲). كى بَك D (۲۰۷۰)

كاندرين فرصت Bul. (۲۰۷۴). ضرورى A (۲۰۷۳)

با زبانِ معنوی کُل با جَعَل * این هی گوید که اے گنبدِ بغل
 گر گریزانی زگلشن بی گمان * هست آن نفرت کمالِ گلستان
 غیرت من بر سر تو دُورُباش * میزند کای خس ازینجا دُور باش
 ۲۱۱۵ وریامیزی نو با من ای دَف * این گمان آید که از کانِ منی
 بلبلان را جاے میزید چمن * مر جَعَل را در چمنِ خوشتر وطن
 حق مرا چون از پلیدی پاك داشت * چون سزد بر من پلیدی را گماشت
 يك رگم زیشان بُد و آنرا بُرید * در من آن بَدْرگ کجا خواهد رسید
 يك نشانِ آدم آن بود از ازل * كه ملايك سر نهندش از محل
 ۲۱۲۰ يك نشانِ دیگر آنك آن بلیس * نهندش سر که منم شاه و رئیس
 ليك اگر ابلیس هم ساجد شدی * او نبوده آدم او غیری بُدی
 هر سجود هر ملك میزانِ اوست * هر سجود آن عدو برهانِ اوست
 هم گواه اوست اقرارِ ملك * هر گواه اوست کفرانِ سگك

تَمّهٔ اعتماد آن منرور بر تملقِ خرس،

شخصِ خفت و خرس می راندی مگس * وز ستیز آمد مگس زو باز پس
 ۲۱۲۵ چند بارش راند از رویِ جوان * آن مگس زو باز می آمد دوان

(۲۱۱۴) A ازین در دور باش. (۲۱۱۶) Here Bul. inserts the verse which in B follows v. ۲۱۱۱ (see above). L adds:

آن یکی سلطانِ عالی مرتبت * وین یکی در گلخنی در تعزیت
 آن یکی خلقِ زاکرامش خجل * وین دگر از بی نوائی منعل
 آن یکی سرور شد زاهلِ زمان * وین دگر در خاکِ خواری بس نهان
 (۲۱۱۷) Here L adds:

گر در آمیزد ز نقصانِ منست * تا که پندارند کر کنِ منست
 (۲۱۱۸) D om. و. L ای بدرگه. D خواهی. D بُرید، altered to درید.
 (۲۱۲۱) ABL Bul. پس اگر. (۲۱۲۲) After this verse L adds:
 این سخن را بیست پایانِ باز گرد * تا چه کرد آن خرس با آن نیک مرد
 ۲۱۲۴ BL Bul. می راندش. این سخن پایان ندارد. and so Bul., which has

تملق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،

۲۰۹۵ گفت جالینوس با اصحابِ خود * مر مرا تا آن فلان دارو دهد
پس بدو گفت آن یکی ای ذو فتن * این دوا خواهند از بهر جنون
دور از عقل، تو این دیگر مگو * گفت در من کرد يك دیوانه رُو
ساعتی در روی من خوش بشگرید * چشمم زد آستین من درید
گر نه جنسیت بُدی در من ازو * گریخ آوردی بمن آن زشت رُو
۲۱۰۰ گر نه دیدی جنسِ خود کی آمدی * گریغیر جنس خود را بر زدی
چون دو کس بر هم زند بی هیچ شك * در میانشان هست قدر مشترك
کی پرد مرغی مگر با جنسِ خود * صحبت نا جنس گورست و لحد

سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغی که جنس او نبود،

آن حکیمی گفت دیدم در نگی * می دودی زاغ با يك لگلگی
در عجب ماندم بچشمِ حالشان * تا چه قدر مشترك یام نشان
۲۱۰۵ چون شدم نزدیک من حیران و دنگ * خود بدیدم هر دوان بودند لنگ
خاصه شهبازی که او عرشی بود * با یکی جفدی که او فرشی بود
آن یکی خورشیدِ علّین بود * وین دگر خفّاش کز سجّین بود
آن یکی نوری زهرِ عیبی برے * وین یکی کوری گدای هر دری
آن یکی ماهی که بر پروین زند * وین یکی کرمی که بر سرگین زند
۲۱۱۰ آن یکی بوسفرخِ عیسی نفس * وین یکی گرگی و با خربا جرس
آن یکی پَران شد در لامکان * وین یکی در کاھدان همچون سگان

Heading: Bul. مرغ با مرغی. B (۲۰۹۹) بدی از من درو.

در بیابان زاغ را با لگلگی. BDL Bul. م نگی L (۲۱۰۲)

و آن دگر (۲۱۰۷) D. هر دو آن DL Bul. و. A om. (۲۱۰۵)

در سرگین زد B Bul. (۲۱۰۶) After this verse B adds: (۲۱۱۱)

گر در آمیزد زلفان منست * که گمان آید که از کان منست

در عیادت رفتن تو فایده‌ست * فایدهٔ آن باز با تو عایدست
 فایدهٔ اوّل که آن شخصِ علیل * بُولِ قُطْبی باشد و شاهِ جلیل
 ۲۱۴۵ و نه باشد قطب یارِ ره بود * شه نباشد فارسِ اسَپه بود
 پس صلّهٔ یارانِ ره لازم شمار * هر که باشد گر پیاده گر سوار
 و رعدو باشد همین احسان نکوست * که باحسان بس عدو گشتست دوست
 و ر نگردد دوست کینش کم شود * ز آنک احسان کینه را مَرَهَر شود
 بس فواید هست غیر این ولیک * از درازی خایم اے یارِ نیک
 ۲۱۵۰ حاصل این آمد که یار جمع باش * همچو بُتگر از حَجَر یاری تراش
 ز آنک انبوهی و جمع کاروان * رَه‌زنان را بشکند پشت و ستان
 چون دو چشم دل نداری ای عنود * که نی دانی تو هیزم را زَعُود
 چونک گنجی هست در عالم مرغ * هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
 قصدِ هر درویش میکن از گراف * چون نشان یابی بجد میکن طواف
 ۲۱۵۵ چون ترا آن چشمِ باطن بین نبود * گنج می‌پندار اندر هر وجود

وحي کردن حق تعالی موسی عليه السلام که چرا بعیادت
 من نیامدی،

آمد از حق سوی موسی ابن عتاب * کای طُلوع ماه دیده نو زجیب
 مُشرِقَت کردم ز نور ایزدے * من حَقَم رنجور گشتم نامدی
 گفت سبحانا تو پاکی از زیان * ابن چه رمزست ابن بکن یا رب بیان

(۲۱۴۲) L om.

(۲۱۴۴) L om.

(۲۱۴۵) Here follow in Bul. the four

verses which conclude this section of the poem (۲۱۵۲-۲۱۵۵). In L they follow

v. ۲۱۴۲. (۲۱۴۶) L یاران بره. L باحسان دوست گردد گر عدوست.

(۲۱۵۰) Bul. از شجر یاری. (۲۱۴۱) L ابوهی جمع. (۲۱۵۲) D کی for که.

L هیچ نشناسی تو هیزم را زعود. In L the hemistichs are transposed.

(۲۱۵۶) Bul. این عنبی، and so L in marg.

(۲۱۵۸) A یا رب عیان. L این بگو یا رب.

خشمگین شد با مگس خرس و برفت * بر گرفت از کوه سنگی سخت زفت
 سنگ آورد و مگس را دید باز * بر رخ خفته گرفته جای ساز
 بر گرفت آن آسیا سنگ و بزد * بر مگس تا آن مگس و پس خزد
 سنگ روی خنده را خشخاش کرد * این منک بر جمله عالم فاش کرد
 ۲۱۲۰ مهر ابله مهر خرس آمد یقین * کین او مهرست و مهر اوست کین
 عهد او سُست است و ویران و ضعیف * گفت او زفت و وفای او نحیف
 گر خورد سوگند هر باور مکن * بشکند سوگند مرد کز سخن
 چونک بی سوگند گفتش بد دروغ * تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ
 نفس او میرست و عقل او اسیر * صد هزاران مُصَحَفش خود خورده گیر
 ۲۱۲۵ چونک بی سوگند بیان بشکند * گر خورد سوگند هم آن بشکند
 زآنک نفس آشفته تر گردد از آن * که کفی بندش بسوگند گران
 چون اسیری بند بر حاکم نهد * حاکم آنرا بر دَرَد بیرون جهد
 بر سرش کوبد زخیم آن بندرا * میزند بر روی او سوگندرا
 نو زَأَوْفُوا بِالْعُقُودِش دست شو * اِحْظُوا أَيْهَانَكُمْ با او مگو
 ۲۱۳۰ وآنک داند عهد با که می کند * تن کند چون تار و گرید او تند

رفتن مصطفی علیه السلام بعبادت صحابی رنجور و بیان فایده عبادت،

از صحابه خواجه بیمار شد * و اندر آن بیماریش چون نار شد
 مصطفی آمد عبادت سوی او * چون همه لطف و کرم بد خوی او

سستت ویران ضعیف A (۲۱۲۱) . سخت و زفت Bul. (۲۱۲۶)

کفی کفی D. کفی کفی A (۲۱۲۶) . آن هم بشکند D. چون خورد سوگند A (۲۱۲۵)

وآنک حق را ساخت در بیان سند AB (۲۱۴۰) , which takes the place of the second

hemistisch in D. Bul. با کی.

Heading: Bul. صحابه. Bul. om. رنجور. (۲۱۴۱) BD جان نار شد A. صحابی

حیلَه کرد و کرد صوفی را براه * نا کند یارانش را با او تباہ
گفت صوفی را برَو سوی وثاق * یک گلیم آور برای این رِفاق
رفت صوفی گفت خلوت با دو یار * تو فقیهی این شریف نامدار
^{۲۱۷۵} ما بفتوی تو نانی می خوریم * ما بپَر دانش تو می پَرم
وین دگر شهزاده و سلطان ماست * سیدست از خاندانِ مصطفاست
کیست این صوفی شک خوارِ خسیس * نا بود با چون ثما شاهانِ جلیس
چون بیاید مر ورا پنبه کنید * هفته بر باغ و راغ، من زبید
باغ چه بُود جانِ من آن شماست * ای ثما بوده مرا چون چشمِ راست
^{۲۱۸۰} وسوسه کرد و مرا ایشان را فریفت * آه کز یارانِ غی باید شکینت
چون بره کردند صوفی را و رفت * خصم شد اندر پیش با چوبِ زفت
گفت ای سگ صوفی باشد که نیز * اندر آبی باغ ما تو از ستیز
این جُنیدت ره نمود و بایزید * از کدامین شیخ و پیرت این رسید
کوفت صوفی را چو تنها یافتنش * نیم کُشتش کرد و سر بشکافتنش
^{۲۱۸۵} گفت صوفی آن من بگذشت لیک * ای رفیقان پاسِ خود دارید نیک
مر مرا اغیار دانستید هان * نیستم اغیارتر زین قلنبان
آنچ من خوردم شمارا خوردنیست * وین چنین شربت جزای هر دنیست
این جهان کوهست و گنت و گوی تو * از صدا هر باز آید سوی تو
چون ز صوفی گشت فارغ باغبان * یک بهانه کرد زان پس جنسِ آن
^{۲۱۹۰} کای شریف من برَو سوی وثاق * که زبهر چاشت بختم من رُفاق
بر درِ خانه بگو قیمازرا * نا بیارد آن رفاق و قازرا
چون بره کردش بگفت ای تیزبین * تو فقیهی ظاهرست این و یقین

D دیگر (۲۱۷۶) D. وین شریف. AB Bul. (۲۱۷۴) بی او تباہ. L (۲۱۷۲) و خیس. Bul. شک خوار B. آن صوفی. AB Bul. (۲۱۷۷) مصطفاست.

هفته مهبان باغ من شوید. Bul. مر ورا دور افگید L (۲۱۷۸)

در رسید. Bul. (۲۱۸۴) این چنین A. After this verse L adds:

رفت بر من بر ثما هم رفتنیست * چوب قهرش مر شمارا خوردنیست

باز فرمودش که در رنجوریم * چون نپرسیدی تو از روی کرم
 ۲۱۶۰ گفت یا رب نیست نقصانی ترا * عقل گم شد این سخن را برگشا
 گفت آری بندهٔ خاصِ گزین * گشت رنجور او منم نیکو بین
 هست معذوریش معذوری من * هست رنجوریش رنجوری من
 هر که خواهد همنشینی خدا * تا نشیند در حضورِ اولیا
 از حضورِ اولیا گر بسگی * تو هلاکی زانک جزو بی کُلی
 ۲۱۶۵ هر کرا دبو از کریمان وَا بُرد * بی کش یابد سرش را او خورد
 یک بدست از جمع رفتن بکرمان * مکر شیطان باشد این نیکو بدان

تنها کردن باغبان صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر،

باغبانی چون نظر در باغ کرد * دید چون دزدان بیای خود سه مرد
 یک فقیه و یک شریف و صوفی * هر یکی شوخی بدی لا یوفی
 گفت با اینها مرا صد حجتست * ایک جمع اند و جماعت قوتست
 ۲۱۷۰ بر نیایم یک تنه با سه نفر * پس بیرمشان تخت از همدگر
 هر یکی را زان دگر تنها کنم * چونک تنها شد سباهش بر گنم

این گره را برگشا L (۲۱۶۰) Bul. باز فرمودی (۲۱۵۹)

In L the hemistichs are transposed. (۲۱۶۲) A. اورا به بن L. خاصی A (۲۱۶۱)

و بگلی. A Bul. (۲۱۶۵) Bul. گو نشید. Bul. همنشینی با خدا Bul. (۲۱۶۴)

نی کئی. A Bul. جزئی. Bul. جزوی AB. در هلاکی L. corr. in D.

وَا خورد D. بی سرش یابد Bul. وَا بُرد BD (۲۱۶۵)

مکر دوست. AD Bul. وژه Bul. بدست for وجب L. بدست B app. D (۲۱۶۶)

بشنو و نیکو بدان. *contra metr.*

Heading: Bul. تنها for جدا Bul. علوی را for شریف را Bul. adds مکر after همدگر.

چون بیایم A (۲۱۷۰) D جماعت رحمت است and so BL Bul. and A in marg. (۲۱۶۹)

Verses ۲۱۷۱ and ۲۱۷۲ occur twice in D, with a different reading of the first hemistich of v. ۲۱۷۱. This agrees (f. 59r, penult.) with ABL Bul, while on its second appearance (f. 59r. l. 1) it stands as in my text. AB سباهش. Bul. سلتش. L. سلتش کم سر بر کم.

۲۲۱۰ این چنین رخصت بخواندی در وَسِیْط * یا بُدست این مسئله اندر مُحِیْط
گفت حَقْسَنَت بزن دستت رسید * این سزای آنک از یاران بُرید

رجعت بقصّه مریض و عیادت بینامبر صلی الله علیه وسلم،

این عیادت از برای این صلهست * وین صله از صد محبت حاملهست
در عیادت شد رسول بی ندید * آن صحابی را بحال نزع دید
چون شوی دور از حضور اولیا * در حقیقت گشته دور از خدا
۲۲۱۵ چون نتیجه هجر همراهان غمت * کی فراق روی شاهان زان کمست
سایه شاهان طلب هر دم شتاب * تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب
گر سفر داری بدین نیت برو * و هر حضر باشد ازین غافل مشو

گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گرد من طوافی می کن،

سوی مکه شیخ اُمّت بایزید * از برای حجّ و عمره می دوید
او بهر شهری که رفتی از نخست * مر عزیزان را بکردی باز جُست
۲۲۲۰ گرد می گشتی که اندر شهر کیست * کو بر ارکان بصیرت متکیست

(۲۲۱۱) After this verse L adds:

من سزاوارم باین و صد چنین * تا چرا بیریدم از یاران بکن
گوش کردم این همه افسوس تو * میزنم بر سر که شد ناموس تو
زد ورا انقصه بسیار و بخت * کرد بیرونش زیباغ و در بست

Heading: Bul. باز گفتن بقصّه رنجور.

چون عیادت رفت پیغامبر بدید * آن صحابی را که در نزع [نزع] رسید A (۲۲۱۲)
corr. in marg. (۲۲۱۶) After this verse L adds:

رو بجنب اندر پناه مقبلی * بو که آزادت کد صاحب دلی

(۲۲۱۷) After this verse L adds:

در بدر می گرد و میرو کو بکو * جست و جو کن جست و جو کن جست و جو
تا توانی زاولیا رو بر مناب * گفتند والله اعلم بالصواب

Heading: Bul. طواف کی D. طواف.

او شریفی میکند دعوی سرد * مادر، او را که می‌داند که کرد
 بر زن و بر فعل زن دل می‌نهد * عقل ناقص و انگهانی اعتماد
 ۲۱۹۵ خوشتر را بر علی و بر نبی * بسته‌است و در زمانه بس غبی
 هر که باشد از زنا و زانیان * این بَرَد ظن در حق ربانیان
 هر که بر گردد سرش از چرخها * همچو خود گردنه بیند خانه‌را
 آنچ گفت آن باغبان، بو الْفُضُول * حال او بُد دُور از اولادِ رسول
 گر نبود او نتیجه مُرْتَدان * گئی چنین گفتی برای خاندان
 ۲۲۰۰ خواند افسونها شنید آنرا فقیه * در پیش رفت آن ستمگار سفيه
 گفت ای خراندرين باغت که خواند * دزدی از پیغمبرست میراث ماند
 شیر را بچه می‌ماند بدو * تو پیغمبر بچه مانی بگو
 با شریف آن کرد مرد مُلْتَجی * که کند با آل یاسین خارجی
 تا چه کین دارند دایم دیو و غول * چون یزید و شمر با آل رسول
 ۲۲۰۵ شد شریف از زخم آن ظالم خراب * با فقیه او گفت من جستم از آب
 پای دار اکنون که ماندی فرد و گم * چون دُمل شو زخم می‌خور بر شکم
 گر شریف ولایت و هدم زیم * از چنین ظالم ترا من کم زیم
 شد ازو فارغ بیامد کاس فقیه * چه فقیهی ای تو ننگ هر سفيه
 فتویات اینست ای بَریده‌دست * کاندرا آبی و نگویی امر هست

چه کرد B. که داد تا که کرد L Bul. کی می‌داد A (۲۱۹۴)

و از زمانه I. بسته است اندر زمانه Bul. (۲۱۹۵) اعتد Bul. (۲۱۹۴)

ستمکاره A (۲۲۰۰) از نتیجه L (۲۱۹۶) زاولاد Bul. (۲۱۹۸)

پیغامر ABD (۲۲۰۲) پیغامبرست ABD. کی خواند AB (۲۲۰۱)

دایم for با ما L (۲۲۰۴)

AB Bul. and so corr. in D. ما جستم (۲۲۰۵)

Bul. add: لایق هدم (۲۲۰۷)

مر مرا دادی بدین صاحب‌غرض * احق کرده ترا بش العوض

کندرا آبی D (۲۲۰۶)

گفت عزم تو کجا اے بایزید * رختِ غربت نا کجا خواهی کشید
گفت قصد کعبه دارم از پگه * گفت هین با خود چه داری زادِ ره
گفت دارم از درم نقره دوپست * نك بسته سخت بر گوشهٔ ردیست ۲۲۴۰
گفت طوفی کن بگردم هفت بار * وین نکوتر از طواف حج شمار
وآن دَرَمها پیش من نه ای جواد * دانك حج کردی و حاصل شد مراد
عُمَره کردی عمرِ باقی یافتی * صاف گشتی بر صفا بشتافتی
حق آن حقی که جانت دیده‌است * که مرا بر بیت خود بگريده‌است ۲۲۴۵
کعبه هرچندی که خانهٔ برّ اوست * خلقت من نیز خانهٔ سِرِّ اوست
نا بکرد آن کعبه‌را در وی نرفت * واندین خانه بجز آن حی نرفت
چون مرا دیدی خدا را دیدهٔ * گرد کعبهٔ صدق بر گردیدهٔ
خدمت من طاعت و حمد خداست * نا نپنداری که حق از من جداست
چشم نیکو باز کن در من نگر * نا ببینی نور حق اندر بشر
بایزید آن نکهارا هوش داشت * همچو زرین حلقه‌اش در گوش داشت ۲۲۵۰
آمد از وی بایزید اندر مزید * منتهی در منتهای آخر رسید

دانستن پیغامبر صلی الله علیه وسلم که سبب رنجوری آن شخص
گستاخی بوده‌است در دعا،

چون پیمبر دید آن بیمار را - خوش نوازش کرد یار غار را
زنه شد او چون پیمبر را بدید * گویا آن دم مر او را آفرید

رداست L. (۲۲۴۰) قصد حج A. (۲۲۴۹) . غربت را کجا. ABL Bul. (۲۲۴۸)

. تا بکرد آن خانه را. A Bul. (۲۲۴۶) . تو درمها A. (۲۲۴۲)

(۲۲۴۹) After this verse L. adds:

بایزید کعبه‌را در بافتی * صد بها و عز و صد فر یافتی

Heading: AB بود گستاخی بود. . منتهای در منتهای AL. (۲۲۵۱)

. پیامبر A. (۲۲۵۲)

گفت حقّ اندر سفر هرجا روی * باید اوّل طالبِ مردی شوی
 قصدِ گنجی کن که این سود و زیان * در تبع آید تو آنرا فرع دان
 هر که کارد قصدِ گندم باشدش * گاه خود اندر تبع می آیدش
 که بکاری بر نیاید گندی * مردی جو مردی جو مردی
 ۲۲۲۵ قصدِ کعبه کن چو وقت حج بود * چونک رفتی مکه هم دیده شود
 قصد در معراج دید دوست بود * در تبع عرش و ملائک هر نمود

حکایت،

خانه نو ساخت روزی نو مرید * پیر آمد خانه او را بدید
 گفت شیخ آن نو مرید خویش را * امتحان کرد آن نکو اندیش را
 روزن از بهر چه کردی ای رفیق * گفت تا نور اندر آید زین طریق
 ۲۲۲۶ گفت آن فرعست این باید نیاز * تا ازین ره بشوی بانگ نماز
 بایزید اندر سفر جُستی بسی * تا بیابد خضرِ وقتِ خود کسی
 دید پیری با قدی همچون هلال * دید در وی فرّ و گفتارِ رجال
 دیده نابینا و دل چون آفتاب * همچو پیلای دیده هندستان بخواب
 چشم بسته خفته بیند صد طرب * چون گشاید آن نبید ای عجب
 ۲۲۲۷ بس عجب در خواب روشن میشود * دل درونِ خواب روزن میشود
 آنک بیدارست بیند خوابِ خوش * عارف است او خاك او در دیده کش
 پیش او بنشست می پرسید حال * یافتش درویش و هم صاحب عیال

(۲۲۲۴) AD om. (۲۲۲۶) After this verse L adds:

خواجہ الاعمال بالنیات گفت * نیت خیرت بسی گلهای شکفت

(۲۲۲۸) A. بیکو. (۲۲۲۷) After this verse L adds:

نور خود اندر تبع می آیدت * نیت آنرا کن که آن می بآیدت

(۲۲۲۹) L. گویا بد خضر. (۲۲۲۷) D هندوستان. In Bul. this verse follows

v. ۲۲۲۴. (۲۲۲۴) Bul. بوانعجب. (۲۲۲۶) ABL بید.

(۲۲۲۷) ABL Bul. و می پرسید. صاحب کمال L.

نفس خود را زن شناس از زن بتر * زانک زن جزو بست نفست کل شر
 مشورت با نفس خود گری کنی * هرچ گوید کن خلاف آن دنی
 گر نماز و روزه فرمایدت * نفس مکارست مگری زایدت
 ۲۲۷۵ مشورت با نفس خویش اندر فعال * هرچه گوید عکس آن باشد کمال
 بر نیایی با وے و استیز او * رو بر بارے بگیر آمیز او
 عقل قوت گیرد از عقل دیگر * نئی شکر کامل شود امر نئی شکر
 من زمکبر نفس دیدم چیزها * کو برد از سحر خود تمیزها
 وعدها بدهد ترا نازه بدست * کو هزاران بار آنها را شکست
 ۲۲۸۰ عمر گر صد سال خود مهلت دهد * اوت هر روزی بهانه نو نهد
 گرم گوید وعدهای سرد را * جادوے مردی ببندد مرد را
 اے ضیاء الحق حسام الدین یا * که نروید بی تو از شوره گیا
 از فلک آویخته شد پرده * امر پی، نفرین دل آزرده
 این فضا را هر قضا داند علاج * عقل خلقان در قضا گنجست گنج
 ۲۲۸۵ ازدها گشتن آن مار سیاه * آنک زکری بود افتاده براه
 ازدها و مار اندر دست تو * شد عصای جان موسی مست تو
 حکم خذها لا تخف دات خدا * تا بدست ازدها گردد عصا
 مین بد ببضا نما ای پادشاه * صبح نو بگشا زشبهای سیاه
 دوزخی افروخت در وی دم فسون * اے دم تو از دم دریا فزون
 ۲۲۹۰ بحر مکارست بنموده کنی * دوزخست از مکر بنموده تنی
 زان نماید مختصر در چشم تو * تا زبون بینیش جسد خشم تو
 همچنانک لشکر انسوه بود * مر پیمبر را بچشم اندک نمود

(۲۲۷۲) D om. A و نفست.

(۲۲۷۴) D om.

(۲۲۷۶) B بگیر آویز او. Bul. بگیر آموز او. B بر یاری با وی.

(۲۲۷۹) AB Bul. که هزاران. (۲۲۸۸) B زدرمای سیاه.

(۲۲۸۹) ABL Bul. بر وی. (۲۲۹۰) A و بنموده کنی.

گفت بیماری مرا این بخت داد * کآمد این سلطان بر من بامداد
 ۲۲۵۵ تا مرا صحت رسید و عافیت * از قدم این شه بی حاشیت
 اے نجسته رنج و بیماری و تب * ای مبارک درد و بیداری شب
 نك مرا در پیری از لطف و کرم * حق چنین رنجوری داد و ستم
 درد پشتم داد هم تا من ز خواب * بر جهنم هر نیشب لا بد شتاب
 تا نخسبم جمله شب چون گاو میش * دردها بخشید حق از لطف خویش
 ۲۲۶۰ زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد * دوزخ از تهدید من خاموش کرد
 رنج گنج آمد که رحمتها دروست * مغز تازه شد چو بخراشید پوست
 ای برادر موضع تاریک و سرد * صبر کردن بر غم و سستی و درد
 چشمه حیوان و جام مستی است * کان بلندیا همه در پستی است
 آن بهاران مضطرب اندر خزان * در بهارست آن خزان مگریز از آن
 ۲۲۶۵ هر غم باش با وحشت بساز * بی طلب در مرگ خود عمر دراز
 آنچه گوید نس تو کاینجا بدست * مشغوش چون کار او ضد آمدست
 تو خلافت کن کی از پیغمبران * این چنین آمد وصیت در جهان
 مشورت در کارها واجب شود * تا پشیمانی در آخر کم بود
 گفت امت مشورت با کی کنیم * انبیا گفتند با عقل امام
 ۲۲۷۰ گفت گر کودک در آید یا زنی * کو ندارد رای و عقل روشنی
 گفت با او مشورت کن و آنچه گفت * تو خلاف آن کن و در راه افت

هر for هم ۱. داد تا من هم AB (۲۲۵۸) شه بر خاصیت L (۲۲۵۵)

خود بهارست B (۲۲۶۴) بخشید ۱. گاو و میش D (۲۲۵۹)

چون کر او for کو مر ترا A (۲۲۶۶) و با وحشت B Bul. (۲۲۶۵)

In A vv. ۲۲۷۰-۲۲۷۱ precede vv. ۲۲۶۸-۲۲۶۹ AD پیغامبران (۲۲۶۷)

۲۲۶۹, but the error is indicated in marg. After this verse L adds:

حیلها کردند بسیار انبیا * تا که گردان شد ازین سیل آسیا
 نس میخواند شته تا ویران کند * خلقرا گمراه و سرگردان کند

and so Bul., which has بدین سنگ آسیا.

عقل امیم Bul. گفته که با AB Bul. (۲۲۶۹)

عقل و رای ABL Bul. (۲۲۷۰)

ای فلک در فتنه آخر زمان * تیزی گردد به آخر زمان
 خنجر تیزی تو اندر قصه ما * نیش زهرآلوده در فصد ما
 ای فلک از رحم حق آموز رحم * بر دل موران مزن چون مار زخم
 حق آنک چرخه چرخِ نرا * کرد گردان بر فراز این سرا
 ۲۲۱۵ که دیگرگون گردی و رحمت کنی * پیش از آنک بیخِ مارا بر گئی
 حق آنک دایگی کرده نُخست * تا نهالِ ما زاب و خاک رُست
 حق آن شه که ترا صاف آفرید * کرد چندان مشعله در تو پدید
 آن چنان معمر و باقی داشت * تا که دَهْری از ازل پداشت
 شکر دانستیم آغازِ ترا * انبیا گشتند آن رازِ ترا
 ۲۲۲۰ آدمی داند که خانه حادثست * عنکبوتی نه که در وی عابثست
 پشه گئی داند که این باغ از گبست * کو بهاران زاد مرگش در دی است
 کرم کاندَر چوب زاید سست حال * گئی بداند چوبرا وقتِ نهال
 ور بداند کرم اثر ماهیتش * عقل باشد کرم باشد صورنش
 عقل خود را می نماید رنگها * چون پری دُورست از آن فرسنگها
 ۲۲۲۵ از مَلک بالاست چه جای پری * نو مگس پری پستی می پری
 گرچه عقلت سوی بالا می پرد * مرغ تقلیدت پستی می چرد
 علم تقلیدی و بالِ جانِ ماست * عاریه ست و ما نشسته کآنِ ماست
 زین خرد جاهل می باید شدن * دست در دیوانگی باید زدن
 هرچه بینی سودِ خود زان می گریز * زهر نوش و آب حیوان را بریز
 ۲۲۳۰ هر که بستاند ترا دشنام ده * سود و سرمایه بمفلس وام ده

بد آخر امان. Bul. نیز for نیز D (۲۲۱۱)

زخاک و آب A (۲۲۱۶) . نیز A (۲۲۱۲)

و مرگش. ABL Bul. (۲۲۲۱) . در وی عابثست L (۲۲۲۰)

عاریست. Bul. (۲۲۲۷) . آن ماهیتش L (۲۲۲۲)

سود تو B (۲۲۲۹)

نا بریشان زد پیچیر بی خطر - ور فزون دیدی از آن کردی حذر
 آن عنایت بود و اهل آن بُدی * احدا ورنه تو بدیل میشدی
 ۲۲۹۵ کم نمود اورا و اصحابِ ورا * آن جهادِ ظاهر و باطن خدا
 نا میسر کرد یسری را برو * نا زغرّے او نگردانید رُو
 کم نمودن مر ورا پیروز بود * که حقش یار و طریق آموز بود
 آنک حق پُشتش نباشد از ظفر * وای اگر گرهش نماید شیرِ نر
 وای اگر صدرا یکی ببندد ز دور * نا بجالش اندر آید از غرور
 ۲۳۰۰ زان نماید ذو الفقاری حریه * زان نماید شیرِ نر چون گره
 نا دلیر اندر قندِ احمقِ بچنگ * واندرا آردشان بدین حیلِت بچنگ
 نا پیاوِ خویش باشند آمد * آن فلبوانِ جانبِ آتش کد
 کاهِ برگی می نماید نا نو زود * پُف کئی کورا برانی از وجود
 هین که آن که کوهها بر کشته است * زو جهان گریان و او در خنده است
 ۲۳۰۵ می نماید نا بکعب این آبِ جو * صد چو عاج بنِ عَنق شد غرقِ او
 می نماید موجِ خورش تلّ مُشک * می نماید قعرِ دریا خالکِ خشک
 خشک دید آن بجزرا فرعونِ کور * نا درو راند از سپرِ مردی و زور
 چون در آید در تَنگِ دریا بود * دبه فرعونِ گی بینا بود
 دبه بینا از لفافه حق شود * حق کجا هم رازِ هر احمق شود
 ۲۳۱۰ قند ببند خود شود زهرِ قتل * راه ببند خود بود آن نانگِ غول

و آن عدت A. آزمایش بود و فصل از دی B has in the first hemistich: (۲۲۹۴)

After this verse L adds:

کم نمودن مر ورا پیروز بود * زان نمودن مر ورا پیروز بود

کم نمودن بس نخسته روز بود L (۲۲۹۷). بگردانید AB (۲۲۹۶).

دالمک خرگوش نماید L. در ظفر L. آن ظفر B (۲۲۹۸).

حیله A. بدن for بدن B. D. B. Suppl. in marg. (۲۴۰۱). D om. (۲۴۰۰).

این A. عوج بن عقی L Bul. (۲۴۰۵). باشد A Bul. Suppl. in marg. D. (۲۴۰۲).

Bul. for بود (۲۴۰۹).

چون ولی آشکارا با نو گفت * صد هزاران غیب و اسرار نهفت
 ۲۲۴۵ مر ترا آن فهم و آن دانش نبود * و ندانستی تو سرگین را زغود
 از جنون خود را ولی چون پرده ساخت * مر ورا ای کور گئی خواهی شناخت
 گر ترا بازست آن دبدۀ یقین * زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین
 پیش آن چشمی که باز و رهبرست * هر گلی را گلی در برست
 مر ولی را هر ولی شهره کند * هر کرا او خواست با بهره کند
 ۲۲۵۰ کس نداند از خزد اورا شناخت * چونک او مر خویش را دیوانه ساخت
 چون بدزدد دزد بینایی ز کور * هیچ یابد دزد را او در عبور
 کور نشناسد که دزد او که بود * گرچه خود بر وی زند دزد عنود
 چون گرد سگ کور صاحب زنهار * گئی شناسد آن سگ درنده را

حمله بردن سگ بر کور گدا،

بك سگی در کوی بر کور گدا * حمله می آورد چون شیر و غا
 ۲۲۵۵ سگ کند آهنگ درویشان بچشم * در کشد مه خاك درویشان بچشم
 کور عاجز شد زبانگ و بیم سگ * اندر آمد کور در تعظیم سگ
 کاسه امیر صید وی شیر شکار * دست دست نشت دست از من بدار
 کر ضرورت دُم خرا آن حکیم * کرد تعظیم و لقب کردش کرم
 گفت او هم از ضرورت ای اسد * از چو من لاغر شکاری چه رسد
 ۲۲۶۰ گور میگیرند یارانت بدشت * کور میگیری تو در کوی این بدست
 گور میجویند یارانت بصید * کور میجویی تو در کوچه بگیند

(۲۲۴۶) After this verse A adds:

- چون ولی پنهان شد و دیوانه ساخت * ای خر ابله کجا خواهی شناخت
 (۲۲۴۷) D گرترا مارست. (۲۲۴۸) B گلی بر درست.
 (۲۲۵۲) ABL Bul. و ای شیر. (۲۲۵۳) A apparently دغا. (۲۲۵۴) A کی بود.
 (۲۲۵۸) AB Bul. لقب دادش. (۲۲۵۹) ABL کی اسد.
 (۲۲۶۰) L کور میگیری تو در کوچه بگشت.

ایمنی بگذار و جای خوف باش * بگذر از ناموس و رسوا باش و فاش
آزمودم عقلِ دُوراندیش را * بعد ازین دیوانه سازم خویش را

عذر گفتن دلفک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،

گفت با دلفک شی سید اجل * فحبه را خواستی نو انر عجل
با من این را بازی بایست گفت * نا یکی مستور کردیمت جفت
گفت نه مستور صالح خواستم * فحبه گشتند و زغم تن کاسم
خواستم این فحبه را بی معرفت * نا ببینم چون شود این عاقبت
عقل را من آزمودم هر بسی * زین سپس جوم جنون را مغری

بحیلت در سخن آوردن سایل آن بزرگرا که خود را

دیوانه ساخته بود،

آن یکی میگفت خوام عاقلی * مشورت آرمر بدو در مشکلی
آن یکی گفتش که اندر شهر ما * نیست عاقل جز که آن مجنون نما
بر نبی گشته سواره نك فلان * می دواند در میان کودکان
صاحب رأیست و آتش پاره * آسمان قدرست و اختر پاره
فرّ او کرویایان را جان شدست * او درین دیوانگی پنهان شدست
ایک هر دیوانه را جان نشمری * سر منه گوساله را چون سامری

بعد از آن Bul. (۲۲۴۲) . باش فاش AL Bul. (۲۲۴۱)

Heading: A Bul. کردی. B. نکاح کردی. C. چرا. B om. سید اجل. D. کردم. altered to کرد.

جنون از مغری D. هم آزمودم من بسی A. (۲۲۴۷) . مستور و صالح B Bul. (۲۲۴۵)

After this. در جهان گنج نپان جان جهان: L in the second hemistich. (۲۲۴۰)

verse L adds:

می دواند در میان کودکان * گوی می بازد بروزان و شبان

اختر پاره L. (۲۲۴۱)

کاله حکمت که گم کرده دلست * پیش اهل دل بفین آن حاصل است
 کوزدل با جان و با سمع و بصر * می‌نداند دزد شیطان را زائر
 زاهلی دل جواز جماد آنرا مجو * که جماد آمد خلائق پیش او
 مشورت جویند آمد پیش او * کای اب کودک شه رازی بگو
 گفت روزین حلقه کین در باز نیست * باز گرد امروز روز راز نیست
 گر مکان را ره بُدی در لامکان * همچو شبخان بودی من بر دکان

خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزدان،

محتسب در نیم‌شب جای رسید * در بُن دیوار مردے خفته دید
 گفت هی مستی چه خوردستی بگو * گفت ازین خوردم که هست اندر سبو
 گفت آخر در سبو وا گو که چیست * گفت از آنک خورده ام گفت این خفست
 گفت آنچه خورده آن چیست آن * گفت آنک در سبو مخفست آن
 دوری شد این سؤال و این جواب * ماند چون خر محتسب اندر خلاب
 گفت اورا محتسب هین آه کن * مست هو هو کرد هنگام سخن
 گفت گفتم آه کن هو می‌کنی * گفت من شاد و تو از غم مُنخی
 آه از درد و غم و بیداد بست * هوی هوی میخوران از شاد بست
 محتسب گفت این ندانم خیز خیز * معرفت مژراش و بگذار این سنیز
 گفت رو تو از کجا من از کجا * گفت مستی خیز تا زندان بیا
 گفت مست ای محتسب بگذار و رو * از برهنه گی توان بردن گرو

(۲۲۸۱) BL. اهل دین.

(۲۲۸۲) Bul. شیطان از اثر.

(۲۲۸۳) A. کمر جماد آمد.

(۲۲۸۴) ABL Bul. آمد نزد او. B. آمد for شه.

(۲۲۸۵) ABL Bul. مستی خفته. (۲۲۸۸) Bul. این خوردم.

(۲۲۹۱) D. دور می‌شد. (۲۲۹۲) corr. above. از غم دم زنی.

(۲۲۹۷) A. om. و.

آن سگِ عالمِ شکارِ گور کرد * وین سگِ بی‌مایه قصدِ کور کرد
 عالم چون آموخت سگِ رست از ضلال * می‌کند در بیشه‌ها صیدِ حلال
 سگِ چو عالم گشت شد چالاک زحَف * سگِ چو عارف گشت شد اصحابِ کِهف
 سگِ شناسا شد که مهرِ صید کیست * ای خدا آن نورِ اِشنانده چیست
 کور نشناسد نه از بی‌چشمی است * بلك این زانست کز جهلست مست
 نیست خود بی‌چشم‌تر کور از زمین * این زمین از فضلِ حق شد خصمِ بین
 نورِ موسی دید و موسی را نواخت * خسفِ قارون کرد قارون را شناخت
 زحَف کرد اندر هلاکِ هر دَعی * فهم کرد از حق که با اَرْضُ اَبَلِی
 خاک و آب و باد و نار، با شرر * بی‌خبر با ما و با حق با خبر
 ما بعکسِ آن زغیرِ حقِ خیر * بی‌خبر از حق و ز چندینِ ندیر
 لاجرم اَشْتَفَنَ مِنْهَا جمله‌شان * گند شد ز آمیزِ حیوانِ حَمَله‌شان
 گفته ییزاریم جمله زین حیات * کو بود با خلقِ حَی با حقِ موات
 چون بماند از خلق او باشد یتیم * اُنْسِ حق را قلب می‌باید سلیم
 چون ز کورے دزد دزد کالَه * میکند آن کورِ عَمِیا ناله
 نا نگوید دزد او را کآن منم * کز تو دزدیدم که دزد پُرفتم
 گی شناسد کور دزدِ خویش را * چون ندارد نورِ چشم و آن ضیا
 چون بگوید هر بگیر او را تو سخت * نا بگوید او علامتهای رخت
 پس جهادِ اکبر آمد عصرِ دُرد * نا بگوید او چه دزدید و چه بُرد
 اولاً دزدید کحلِ دیهات * چون ستانی باز یابی تبصرت

کی از جهلست A (۲۴۶۶). اِشنانده L (۲۴۶۵). زاصحابِ کِهف L Bul. (۲۴۶۴).

رجف کرد Bul. (۲۴۶۹). و قارون را BL Bul. و. A om. (۲۴۶۸).

و از چندین ABL Bul. (۲۴۷۱). خاک و باد و آب AL (۲۴۷۰).

که بود AL. گفت ABL Bul. (۲۴۷۲).

او ماند یتیم L. گردد او یتیم AB Bul. بماند BD. بماند A (۲۴۷۴).

هن بگیر L. چون بگیرد B (۲۴۷۸). نا بگوید AB (۲۴۷۶).

کو چه دزدیدست مزد L. بگوید که چه دزدید AB Bul. عصر دزد ABDL Bul. (۲۴۷۹).

چون زشوی اولش کودك بود * مهر و گلّ خاطرش آنجا رود
 دور شو نا اسب نندازد لكد * سُمّ اسبِ توسنم بر تو زند
 ۲۴۱۵ های هوی کرد شیخ و باز راند * کودكان را باز سوی خویش خواند
 باز بانگش کرد آن سایل بیسا * يك سؤالم مانند اے شاه کیا
 باز راند این سو بگو زوتر چه بود * که زمینان آن بچه گویم ربود
 گفت ای شه با چنین عقل و ادب * این چه شیدست این چه فعلست ای عجب
 نو و رای عقل گلی در بیان * آفتابی در جنون چونی نهان
 ۲۴۲۰ گفت این اوباش رأی می زنند * تا درین شهر خودم قاضی کند
 دفع می گفتم مرا گفتند فی * نیست چون تو عالمی صاحب فنی
 با وجود تو حرامست و خییث * که کم از تو در قضا گوید حدیث
 در شریعت نیست دستوری که ما * کتر از تو شه کنیم و پیشوا
 زین ضرورت گنج و دیوانه شدم * ليك در باطن همام که بدم
 ۲۴۲۵ عقل من گنجست و من ویرانه ام * گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام
 اوست دیوانه که دیوانه نشد * این عسرا دید و در خانه نشد
 دانش من جوهر آمد نه عرض * این بهایی نیست بهر هر غرض
 کان قندم نیستان شکر * هم زمن میروید و من میخورم
 علم تقلیدی و تعلیمیت آن * کز نفور مستمع دارد فغان
 ۲۴۳۰ چون پی دانه نه بهر روشنیست * همچو طالب علم دنیاے دنیست
 طالب علم است بهر عام و خاص * فی که تا یابد ازین عالم خلاص

آن سو رود. ABL Bul. گلی خاطرش B. و. L om. (۲۴۱۲)

های و هوی. BL Bul. های هوی AD (۲۴۱۵). بر تو رسد. BL Bul. (۲۴۱۴)

کنج. B. گنج for کج AD (۲۴۲۴). میزدند L (۲۴۲۰). و کی L (۲۴۱۶)

L in the second hemistich: زین گروه از عجز بیگانه شدم. After this verse L adds:

ظاهرا دیوانه و شیدا شدم * ليك در باطن همام که بدم

این بهائی A (۲۴۲۷). که for کی D (۲۴۲۶)

دنیای D. نه for آ A (۲۴۲۰). نفورش L (۲۴۲۹)

گر مرا خود قوت رفتن بُدی * خانه خود رفتی وین کی شدی
من اگر با عقل و با امکانی * همچو شیخان بر سر دکانی

دوم بار در سخن کشیدن سایل آن بزرگرا تا حال او
معلوم تر گردد،

۲۴۰۰ گفت آن طالب که آخر يك نَفَس * ای سواره بر لب این سو ران فَرَس
راند سوی او که هین زوئر بگو * کاسب من بس توسن است و تُندخو
تا لکد بر تو نکوبد زود باش * از چه بی پرسی بیانش کن نو فاش
او مجال راز دل گفتند دید * زو برون شو کرد و در لاغش کشید
گفت می خواهم درین کوچه زنی * کیست لایق از برای چون منی
۲۴۰۵ گفت سه گونه زن اند اندر جهان * آن دو رنج و این یکی گنج روان
آن یکی را چون بجوای کُل تراست * و آن دگر نبی ترا نبی جداست
و آن سوم هیچ او ترا نبود بدان * این شنودی دُور شو رفتم روان
تا ترا اسم نبراند لکد * که بیفتی بر نخیزی تا ابد
شیخ راند اندر میان کودکان * بانگ زد باری دگر اورا جوان
۲۴۱۰ که بیا آخر بگو تفسیر این * این زنان سه نوع گنتی بر گرین
راند سوی او و گفتش پیکر خاص * کُل ترا باشد زغم یابی خلاص
و آنک نبی آن تو بیوه بود * و آنک هیچست آن عیال با ولد

(۲۴۹۹) After this verse L adds:

گر مرا رای و تدبیری بدی * همچو شیخان جاه و توفیری بدی
م مرا زیل و دروزه بدی * م فتوح و سذر م روزه بدی

Heading: A سائل اورا تا Bul. در سخن آوردن B معلوم گردد.

(۲۴۰۰) A سوار.

(۲۴۰۲) A دور باش.

(۲۴۰۳) L گفتند دید. L in the second hemistich: کرد راز خویشان بر وی دید.

(۲۴۰۵) AD وین یکی.

(۲۴۰۶) D وین دگر. A دگر for یکی.

(۲۴۰۷) AL و آن سیم.

(۲۴۰۹) ABL Bul. بار دگر. D دیگر.

سوی سوراخی که نامش گوشه‌است * تا بی‌باغ جان که میوه‌اش هوشه‌است
شاه‌رام بی‌باغ جانها شرع اوست * باغ و بستانهای عالم فرع اوست
۲۴۵۰ اصل و سرچشمه خوشی آنست آن * زود تجری تختها الانهار خوان

تتمه نصیحت رسول صلی الله علیه وسلم بیمار را،

گفت پیغمبر مر آن بیمار را - چون عیادت کرد بار زار را
که مگر نوعی دعایی کرده * از جهالت زهر بای خورده
باد آور چه دعا می‌گفته * چون زمکر نفس می‌آشفته
گفت یادم نیست الا همتی * دار با من بادم آید ساعتی
۲۴۶۰ از حضور نوربخش مصطفی * پیش خاطر آمد اورا آن دعا
همت پیغمبر روشن که * پیش خاطر آمدش آن گم شده
نافت زان روزن که از دل تا دلست * روشنی که فرق حق و باطلست
گفت اینک بادم آمد اے رسول * آن دعا که گفته‌ام من بو النضول
چون گرفتار گنه می‌آمدم * غرقه دست اندر حشایش می‌زدم
۲۴۶۵ از تو تهدید و وعیدی می‌رسید * مجرمان را از عذاب بس شدید
مضطرب میگشتم و چاره نبود * بند محکم بود و قتل ناگشود
نی مقام صبر و نه راه گریز * نی امید توبه نی جای ستیز
من چو هاروت و چو ماروت از حزن * آه می‌کردم که ای خلاق من
از خطر هاروت و ماروت آشکار * چاه بابل را بکردند اختیار
۲۴۷۰ تا عذاب آخرت اینجا کشند * گریزند و عاقل و ساجد شوند

و. Bul. om. (۲۴۵۴) . میوش B (۲۴۵۴)

. آنست و آن A Bul. و. A om. (۲۴۵۵)

Heading: Bul. آن رنجور را BDI (۲۴۵۶)

.. د آمد B (۲۴۵۹) . زهر ناسی B . زهره بای D (۲۴۵۷)

و. A om. (۲۴۶۵) . با دلست L (۲۴۶۲) . پیغمبر BD L om. (۲۴۶۱)

. آنجا کشند A (۲۴۷۰)

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد * چونك نورش راند از در گنت بُرد
 چونك سوی دشت و نورش ره نبود * هم در آن ظلمات جهدی می نمود
 گر خدایش پسر دهد پسرِ خرد * برهد از موشی و چون مرغان پسر
 ۲۴۳۵ ور نجوید پربماند زیرِ خاك * ناآمید از رفتن راه سِمالك
 علم گفتماری که آن بی جان بود * عاشقِ رُوی خریداران بود
 گرچه باشد وقتِ بحثِ علم زَقَت * چون خریدارش نباشد مُرد و رفت
 مشتری من خدایست او مرا * می کشد بالا که الله آشتَره
 خونبهای من جمالِ ذو آجَلال * خونبهای خود خورم کسبِ حلال
 ۲۴۴۰ این خریدارانِ مفلس را بَهل * چه خریداری کند یکمشتِ رِگل
 رِگلِ مخورِ رِگل را بخورِ رِگل را بخور * زانك رِگلِ خوارست دایم زرد رُو
 دل بخور تا دایما باشی جوان * از تجلی چهرهات چون ارغوان
 یا رب این بخشش نه حدّ کارِ ماست * لطفِ تو لطفِ خفی را خود سزااست
 دست گیر از دستِ ما مارا بخر * پرده را بر دار و پرده ما مدر
 ۲۴۴۵ باز خر مارا ازین نفسِ پلید * کاردش تا استخوانِ ما رسید
 از چو ما بیچارگان این بندِ سخت * کی گشاید ای شه بی تاج و تخت
 این چنین قفلِ گران را ای وِدود * که تواند جز که فضلِ تو گشود
 ما زخود سوی تو گردانیم سر * چون تویی از ما بیا نزدیکتر
 این دعا هر بخشش و تعلیمِ نُست * گر نه در گلخن گلستان از چه رُست
 ۲۴۵۰ در میانِ خون و روده فهم و عقل * جز زاکرام تو نتوان کرد نقل
 از دو پارهٔ پیه این نورِ روان * موجِ نورش میزند بر آسمان
 گوشت پاره که زبان آمد ازو - می رود سیلابِ حکمت همچو جو

آن پُر خرد L. پُری خرد B (۲۴۳۴) و. BL Bul. om. (۲۴۳۳)

In L. مخور and بحر are transposed. (۲۴۴۱) ما او مید B (۲۴۴۰)

دره در گلخن L Bul. (۲۴۴۹) دل بحر L (۲۴۴۲)

Bul. میزود (۲۴۵۲) تا آن Bul. (۲۴۵۱)

۲۴۹۰ چون دو دل شد موسی اندر کارِ ما * گاه خصمِ ماست و گاهی یارِ ما
 خشمش آتش میزند در رختِ ما * حلمش اسیر می‌شود پیشِ بلا
 گی بود که حلم گردد خشم نیز * نیست این نادر زلفنت ای عزیز
 مدحِ حاضر و حشمت از بهرِ این * نامِ موسی میبزم قاصدِ چنین
 ورنه موسی گی روا دارد که من * پیشِ تو باد آورم از هیچ تن
 ۲۴۹۵ عهدِ ما بشکست صد بار و هزار * عهدِ تو چون کوه ثابت بر قرار
 عهدِ ما کاه و بهر بادی زبون * عهدِ تو کوه و زصد که هم فرون
 حقِ آن قوت که بر تلونِ ما * رحمتی کن اے امیرِ لونها
 خویش را دیدم و رسوائیِ خویش * امتحانِ ما مکن ای شاهِ بیش
 نا فضیختنهای دیگر را نهان * کرده باشی ای کریمِ مستعان
 ۲۵۰۰ بی‌حدی تو در جمال و در کمال * در کژیِ ما بی‌حدیم و در ضلال
 بی‌حدیِ خویش بگمار ای کریم * بر کژیِ بی‌حدِ مُشتی لئیم
 هین که از تقطیعِ ما بک تار ماند * مصر بودیم و یکی دیوار ماند
 البقیه البقیه اے خدیو * تا نگردد شاد کُلی جانِ دیو
 بهرِ ما نی بهرِ آن لطفِ نُخست * که تو کردی گمراهان را باز جُست
 ۲۵۰۵ چون نمودی قدرت بنمای رحم * ای نهاده رحمتها در لحم و شحم
 این دعا گر خشم افزاید ترا * تو دعا تعلیم فرما مهترا
 آنچنان کآدم بیننداد از بهشت * رجعتش دادی که رست از دیو زشت
 دیو که بُود کو زآدم بگذرد * بر چنین نطعی ازو بازی ببرد
 در حقیقت نفعِ آدم شد همه * لعنتِ حاسد شد آن دم‌دمه
 ۲۵۱۰ بازی دید و دو صد بازی ندید * پس ستونِ خانه خود را بُرید

(۲۴۹۱) BDL حلم او رد میکند تیر بلا and so Bul., which has شیر بلا, and A in marg. (۲۴۹۲) D خشم تیز. (۲۴۹۷) Bul. در حق آن قدرت.

(۲۵۰۲) A یکبار ماند. (۲۵۰۲) L شاه کُلی. (۲۵۰۴) AD om. B همراه را.

(۲۵۰۵) D بنها. شحم و لحم. L شحم لحم. A. بنها.

نیک کردند و بجای خویش بود * سهلتر باشد ز آتش رنج دود
 حد ندارد وصفِ رنجِ آن جهان * سهل باشد رنجِ دنیا پیشِ آن
 اے خنک آنکو جهادی میکند * بر بدن زجری و دادی میکند
 تا زرنجِ آنجهانی وا رهد * بر خود این رنجِ عبادت می‌نهد
 من همی‌گفتم که یا ربّ آن عذاب * هم درین عالم بران بر من شتاب^{۲۴۷۵}
 تا در آن عالم فراغت باشدم * در چنین درخواست حلقه می‌زدم
 این چنین رنجوری پیدام شد * جان من از رنج بی‌آرام شد
 مانده‌ام از ذکر و ز اورادِ خود * بی‌خبر گشتم ز خویش و نیک و بد
 گر نمی‌دیدم کون من روی تو * اے خجسته وی مبارک بوی تو
 می‌شدم امر بند من بیکارگی * کردیم شاهانه این غمخوارگی^{۲۴۸۰}
 گفت فیّ فیّ این دعا دیگر مکن * بر مکن تو خویش را از بیخ و بن
 تو چه طاقت داری ای مور، نژند * که نهد بر تو چنان کوه بلند
 گفت توبه کردم ای سلطان که من * از سر جلدی نه لافم هیچ فن
 این جهان تیه‌است و تو موسی و ما * از گنه در تیه مانده مبتلا
 سالها ره می‌رویم و در اخیر * همچنان در منزلِ اوّل اسیر^{۲۴۸۵}
 گر دلِ موسی زما راضی بُدی * تیه را راه و کران پیدا شدی
 و بر بکُل بیزار بودی او زما * کی رسیدی خوانمان هیچ از ما
 کی زسنگی چشمها جوشان شدی * در بیابان مان امان جان شدی
 بل بجای خوان خود آتش آمدی * اندرین منزل لَهَب بر ما زدی

این عذاب A (۲۴۷۵) . دنیا for دریا A (۲۴۷۲)

خوی تو L. مارك روی تو A (۲۴۷۹) . و از اوراد ABL Bul. (۲۴۷۸)

چو طاقت A (۲۴۸۲) . زین دعا Bul. (۲۴۸۱)

After this verse L Bul. add (and so B in marg.): (۲۴۸۵)

قوم موسی راه می‌پیموده‌است * آخر اندر گام اوّل بوده اند

رسیدی نان و خوان Bul. (۲۴۸۷) . و om. A (۲۴۸۶)

امان جان بدی L. جوشان بدی Bul. (۲۴۸۸)

هیچ نکشد نفس را جز زِ ظَلّ پیر * دامن آن نفس‌گش را سخت گیر
 چون بگیری سخت آن توفیقِ هوست * در تو هر قوّت که آید جذبِ اوست
 ۲۵۲۰ ما رَمِيتَ إِذْ رَمِيتَ رَاسَتِ دَان * هرچه کارد جان بود از جانِ جان
 دست گیرند و بَست و بُردبار * دَم بَدَم آن دَم ازو آمید دار
 نیست غم گر دیر بی او ماند * دیرگیر و سخت‌گیرش خوانند
 دیر گیرد سخت گیرد رحمتش * یَکَدَمَت غایب ندارد حضرتش
 گر تو خواهی شرح این وصل و ولا * از سر اندیشه میخوان وَالضَّحِی
 ۲۵۲۵ وَر تو گویی هر بدیها از وَبَسْت * لَیْکَ آن نَقْصَانِ فَضْلِ او کِیست
 این بدی دادن کمالِ اوست هر * مَن مِثَالِی گویت اے محنم
 کرد نقاشی دو گونه نقشها * نقشهای صاف و نقشی بی صفا
 نقشی یوسف کرد و خُورِ خوش‌سرشت * نقشی عفریتان و ابلیسان زشت
 هر دو گونه نقش اُستادئِ اوست * زشتی او نیست آن رادئِ اوست
 ۲۵۳۰ زشت‌را در غایت زشتی کند * جملهُ زشتیها بگِردش بر تند
 تا کمالِ دانشش پیدا شود * مُنْکِبِر اُستادیش رسوا شود
 ورنه نداند زشت کردن ناقص است * زین سبب خَلّاقِ گِبر و مُخْلِص است
 پس ازین رُو کُهر و ایمان شاهد اند * بر خداوندیش هر دو ساجد اند
 لَیْکَ مؤمن دان که طَوْعًا ساجدست * زَا نَکَ جویایِ رضا و فاصدست
 ۲۵۳۵ هست گَره‌ها گِبر هر یزدان‌پرست * لَیْکَ قَصْدِ او مرادی دیگرست

اومید B. بردبار for کردگار L (۲۲۱) . هرچه دارد جان L (۲۵۲۰)

In Bul. vv. ۲۵۲۲ and ۲۵۲۳ are transposed. (۲۵۲۲)

وَر تو خواهی AB Bul. (۲۵۲۴) . نگردد حضرتش D (۲۵۲۴)

نقش بی صفا Bul. (۲۵۲۷) . آن بدی AB Bul. (۲۵۲۶)

After this verse L adds: (۲۵۴۰) . کرد و خوب و خوش سرشت Bul. (۲۵۴۱)

خوب‌را در غایت خوبی کشد * حسن عالم چاشنی ازوی چشد

for کردن D (۲۵۴۲) . گِبر و corr. in marg.

Bul. مراد (۲۵۴۵) . Sاجد اند and شامد اند L In (۲۵۴۴)

آتش زد شب بکشت دیگران * باد آتش را بکشت او بران
چشم بندے بود لعنت دیورا * تا زبان خصم دید آن ربورا
لعنت این باشد که کز بینش کند * حاسد و خودبین و پُرکینش کند
تا نداند که هر آنک کرد بد * عاقبت باز آید و بروی زند
۲۵۱۵ جمله فرزین بندها بیند بعکس * مات بروی گردد و نقصان و وکس
زانک او گر هیچ بیند خویش را * مهلك و ناسور بیند ریش را
درد خیزد زین چنین دیدن درون * درد او را امر حجاب آرد برون
تا نگیرد مادران را درد زه * طفل در زادن نیابد هیچ ره
این امانت در دل و دل حملهست * این نصیحتها مثال قابلهست
۲۵۲۰ قابله گوید که زن را درد نیست * درد باید درد کودک را ره‌بست
آنک او بی درد باشد ره‌زنست * زانک بی‌دردی آنا الحق گفتست
آن آنا بی وقت گفتن لعنت است * آن آنا در وقت گفتن رحمتست
آن آنا منصور رحمت شد یقین * آن آنا فرعون لعنت شد بین
لاجرم هر مرغ بی‌هنگام را * سر بریدن واجبست اعلام را
۲۵۲۵ سر بریدن چیست کشتن نفس را * در جهاد و ترک گفتن نفس را
آنچنانک نبش کژدم برگئی * تا که باید او زکشتن ایمنی
برگئی دندان پر زهری زمار * تا رهد مار از بلائے سنگسار

باد سوی کشت او کردش روان L. بر آن D. را. D om. (۲۵۱۱)

(۲۵۱۲) After this verse L adds:

هم زبان حال او شد ربواو * خود تو گویی بود آدم دواو

Bul. adds:

چون زبان جان او شد ربواو * گویی آدم بود دیودواو

باز آید و با خود کد L. آکو بد کد L. بداند BD (۲۵۱۴)

زانک گر او AL Bul. (۲۵۱۶) نقصان و مکس L. نقصان وکس AD (۲۵۱۵)

آنک for آئی B (۲۵۲۴) آنک for هرکه Bul. (۲۵۲۱) از چنین A (۲۵۱۷)

پر زهری مار D. پر زهر A (۲۵۲۷) در جهاد و ترک کردن امس را L (۲۵۲۵)

آتش، شهوت که شعله ی زدی . سزۀ نفوس شد و نور هُدی
 آتش، خشم از شما هم حلم شد . ظلمتِ چوَل از شما هم علم شد
 آتش، حرص از شما ایثار شد . و آن حسد چون خار بُد گلزار شد
 چون شما این جمله آتشیهای خویش . بهر حق کُشتید جمله پیش پیش
 ۲۵۶۵ نفسِ ناری را چو باغی ساختید . اندرو تخم وفا انداختید
 ببلانِ ذکر و تسبیح اندرو . خوش سرايان در چمن بر طرفِ جو
 داعی حق را اجابت کرده اید . در جحیمِ ننس آب آورده اید
 دوزخ ما نیز در حق شما . سزۀ گشت و گلشن و برگ و نوا
 چیست احسان را مکافات ای پسر . لطف و احسان و ثواب معتبر
 ۲۵۷۰ نی شما گننید ما قُرباسیم . پیش اوصافِ بقا ما فانیسم
 ما اگر قَلاش و گر دیوانه ایم . مست آن ساقی و آن پیاله ایم
 بر خط و فرمانِ او سر می نهیم . جان شیرین را رگروکان می دهیم
 نا خیالِ دوست در اسرارِ ماست . چاکری و جان سیاری کُتر ماست
 هر کجا شمع بلا افروختند . صد هزاران جانِ عاشق سوختند
 ۲۵۷۵ عاشقانی کز درونِ خانه اند . شمع روی یار را پرواه اند
 ای دل آنجا رُو که با تو روشن اند . وز بلاها مر ترا چون حوشتند
 در میانِ جانِ ترا جا میکند . تا ترا پُر باده چون جای کنند
 در میانِ جانِ ایشان خانه گیر . در فلکِ خانه کن ای بدر مُنیر
 چون عطار دُفترِ دل وا کنند . تا که بر تو سَرها پیدا کنند

(۲۵۶۵) L. om. ر. for.

(۲۵۶۵) L. om. ر.

(۲۵۶۵) In L. vv. ۲۵۶۵-۵ and vv. ۲۵۶۶-۷ are transposed.

(۲۵۶۶) A. بر طرف او.

(۲۵۶۶) D. کرده اند. D.

(۲۵۶۶) A. چیست احسان و مکافات. corr. above.

(۲۵۶۶) Bul. اگر for وگر.

(۲۵۶۷) Bul. بر اسرار ماست.

(۲۵۶۷) After this verse Bul. adds:

بر حالتِ مواء می کند . در میانِ دلِ ترا می کند

(۲۵۶۷) L. om. Bul. در زن for در.

قلعهٔ سلطان عمارت میکند * لیک دعوی امارت میکند
گشته باغی تا که ملک او بود * عاقبت خود قلعه سلطانی شود
مؤمن آن قلعه برای پادشاه * میکند معمور نه از بهر جاه
زشت گوید ای شه زشت آفرین * قادری بر خوب و بر زشت مهین
خوب گوید ای شه حسن و بها * پاک گردانیدیم از عیبه‌ها ۲۵۵۰

وصیت کردن پیغامبر صلی الله علیه وسلم مر آن بیمار را
و دعا آموزیدنش،

گفت پیغمبر مر آن بیمار را * این بگو کای سهل کن دشوار را
آینا فی دار دُنیانا حسن * آیتنا فی دار عُقبانا حسن
راهِ را در ما چو بُستان کن لطیف * منزل ما خود تو باشی ای شریف
مؤمنان در حشر گویند ای ملک * فی که دوزخ بود راه مشترک
مؤمن و کافر برو یابد گذار * ما ندیدیم اندرین ره دود و نار ۲۵۵۵
نک بهشت و بارگام ایمنی * پس کجا بود آن گذرگاه دنی
پس ملک گوید که آن روضه خُضر * که فلان جا دیده‌اید اندر گذر
دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت * بر شما شد باغ و بُستان و درخت
چون شما این نفس دوزخ‌خوی را * آتشی گبرِ فتنه‌جو سرا
جهدا کردید و او شد پر صفا * نار را کشتید از بهر خدا ۲۵۶۰

(۲۵۴۷) Bul. باغی. B. قلعهٔ سلطان. L.

Heading: Suppl. in marg. D.

(۲۵۴۹) L. بر زشت و بر خوب زمین. (۲۵۵۰) After this verse L. add:

حمد لك والشكر لك يا ذا النور * قادری و باطری بر حال من
ای تو بر هر بدشاهی پادشاه * کارسازی معال الله ما یشا

(۲۵۵۱) ABD پیغامبر. L. کی for که. (۲۵۵۲) D. وآیتنا in the second hemistich.

(۲۵۵۵) A. بدو یابد. D. دود و نار.

(۲۵۵۷) D. om. (۲۵۵۹) A. بُستان درخت.

۲۶۰۰ این جهان بازی گهست و مرگ شب * باز گردی کیسه خالی پُر تعب
کسب دین عشقست و جذب اندرون * قابلیت نور حق را ای حرون
کسب فانی خواهدت این نفس خس * چند کسب خس کنی بگذار بس
نفس خس گر جویدت کسب شریف * حیل و مکاری بود آن را ردیف

بیدار کردن ابلیس معاویه را رضی الله عنه که خیز وقت نماز است،
در خبر آمد که آن معاویه * خننه د در قصر در يك زاویه
۲۶۰۵ قصر را از اندرون در بسته بود * کز زیارت های مردم خسته بود
ناگهان مردی ورا بیدار کرد * چنم چون بگشاد پنهان گشت مرد
گفت اندر قصر کس را ره نمود * کیست کین گستاخی و جرأت نمود
کرد برگشت و طلب کرد آن زمان * تا بیاید زان نهان گشته نشان
از پس در مدبری را دید کو * در در و پرده نهان میکرد رو
۲۶۱۰ گفت هی تو کیستی نام تو چیست * گفت نام فاش ابلیس شنیدست
گفت بیدارم چرا کرده بچد * راست گو با من مگو بر عکس و ضد

از خرفگدن ابلیس معاویه را رضی الله عنه و روپوش و بهانه
کردن و جواب گفتن معاویه اورا،

گفت هنگام نماز آخر رسید * سوی مسجد زود می باید دوید

(۲۶۰۰) After this verse L adds:

سوی خانه کور تنها ماند * با فغان و حسرتا بر خواند

(۲۶۰۴) A Bul. اورا ردیف. Bul. (۲۶۰۴) . بور حق دای ای حرون. Bul. (۲۶۰۱)

در خبر آمد که حال مومنان * خننه بد در قصر بر بسترستان
have: بود اندر قصر خود خننه ستان and so D in marg. and L. L. has

در پس پرده. Bul. در در پرده. A. او پس در. A Bul. (۲۶۰۹)

Headering: L om. AB Bul. افگدن. Bul. (۲۶۱۱) بر عکس صد. A. بر من مگو B (۲۶۱۱)

After Bul. has طول مناظره ایشان. Bul. (۲۶۱۲) اندر رسید.

پیشِ خویشان باش چون آواره * بر مه کامل زن ار مه پاره^{۲۵۸۰}
 جزورا از کل خود پرهیز چیست * با مخالف این همه آمیز چیست
 جنس را بین نوع گشته در روش * غیبها بین عین گشته در زهش
 تا چو زن عشوه خری ای بی خرد * از دروغ و عشوه گی یابی مدد
 چابلوس و لفظ شیرین و فریب * میستانی می نبی چون زر بچیب
 مر ترا دشنام و سیلی شهان * بهتر آید از شنای گمراهان^{۲۵۸۵}
 صفع شاهان خور مخور شهید خسان * تا کسی گردی ز اقبال کسان
 زانک ازیشان دولت و خلعت رسد * در پناه روح جان گردد جسد
 هر کجا ببینی برهنه و بی نوا * دانک او بگریختست از اوستا
 تا چنان گردد که بخواهد دلش * آن دل کور بد بی حاصلش
 گر چنان گشتی که اُستا خواستی * خویش را و خویش را آراستی^{۲۵۹۰}
 هر که از استا گریزد در جهان * او زدولت میگریزد این بدان
 پیشه آموختی در کسب تن - جنگ اندر پیشه دینی بزن
 در جهان پوشیده گشتی و غنی * چون برون آبی از اینجا چون کنی
 پیشه آموز کاندرا آخرت * اندر آید دخل کسب مغفرت
 آن جهان شهرست پر بازار و کسب * تا نپنداری که کسب اینجاست حسب^{۲۵۹۵}
 حق تعالی گفت کین کسب جهان * پیش آن کسب است لعب کودکان
 همچو آن طفلی که بر طفلی تند * شکل صحبت کن مسامی میکند
 کودکان سازند در بازی دکان * سود نبود جز که نعیبر زمان
 شب شود در خانه آید گر سنه * کودکان رفته بماند يك تنه

دروغ عشوه. L Bul. (۲۵۸۲) زهش for رهش. ADL Bul. (۲۵۸۲)

چون زن A. و شیرین A. لطف شیرین D (۲۵۸۴)

و. L om. (۲۵۸۸) خلعت و دولت. ABL Bul. (۲۵۸۷)

آن for A (۲۵۹۱) خویش را و خلق را L. اوستا D (۲۵۹۰)

شکل میری را اساسی میکند L (۲۵۹۷)

بماند A (۲۵۹۹)

اصلِ نقدش داد و لطف و بخشش است * قهر بر وی چون غباری از غش است
از برای لطف عالم را بساخت * ذرها را آفتاب او نواخت
فرقت از قهرش اگر آستان است * بهر قدر وصل او دانستن است
تا دهد جان را فراقش گوشمال * جان بداند قدر ایام وصال
گفت پیغمبر که حق فرموده است * قصه من از خلق احسان بوده است ۲۶۵۰
آفریدم تا زمن سودی کنند * تا زشهدم دست آلوده کنند
فی برای آنک تا سودی کنم * وز برهنه من قبای بر گنم
چند روزی که زبشم رانده است * چشم من در روی خویش مانده است
کز چنان روی چنین قهر ای عجب * هر کسی مشغول گشته در سبب
من سبب را ننگرم کان حادث است * ز آنک حادثی را باعث است ۲۶۶۰
لطف سابق را نظاره می کنم - هر چه آن حادث دو پاره می کنم
ترك سجده از حسد گیرم که بود * آن حسد از عشق خیزد نه از جمود
هر حسد از دوستی خیزد یقین * که شود با دوست غیری همنشین
هست شرط دوستی غیرت پزی * همچو شرط عطسه گفتن دیر زی
چونک بر نطعش جرین بازی نبود * گفت بازی کن چه دامن در فزود ۲۶۷۰
آن یکی بازی که بد من باختم * خویشتن را در بلا انداختم
در بلا هر می چشم لذات او - مات اویم مات اویم مات او
چون رهاوند خویشتن را ای سره * هیچ کس در شش جهت از شش دره
جزو شش از کل شش چون وا رهد * خاصه که بی چون مرو را کثر نهد
هر که در شش او درون آتش است * اوش برهاند که خلاق شش است ۲۶۸۰
خود اگر کفرست و گر ایمان او * دست باف حضرتست و آن او

۲۶۵۰. بر سودی نم L. من سودی کم A. (۲۶۴۷) . پیغمبر ABUL (۲۶۴۵)

۲۶۶۰. بعد از عطسه L. Bul. بعد عطسه A. (۲۶۴۴) . حسد A. (۲۶۴۳)

۲۶۷۰. در شش دره D. (۲۶۴۹) . که من بد باختم B. (۲۶۴۶)

۲۶۸۰. خاصه کی B. (۲۶۴۹)

عَجَلُوا الطَّاعَاتِ قَبْلَ الْفَوْتِ گفت * مصطفی چون دُرّ معنی می بسفت
گفت فی فی این غرض نبود ترا * که بخیرے رهنما باشی مرا
دزد آید از نهان در مسکنم * گویدم که پاسانی می کنم
من کجا باور کنم آن دزدرا * دزد کی داند ثواب و مُزدرا

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ما اوّل فرشته بوده ایم * راه طاعت را بجان پیوده ایم
سالکان راه را محترم بُدیم * ساکنان عرش را هدم بُدیم
پیشه اوّل کجا از دل رود * مهر اوّل کی ز دل بیرون شود
در سفر گر روم بینی یا خُتن * از دل تو کی رود حُبُّ الْوَطَن
ما هم از مستان این می بوده ایم * عاشقان درگم وے بوده ایم
ناف ما بر مهر او بریده اند * عشق او در جان ما کاریده اند
روز نیکو دیده ایم از روزگار * آب رحمت خورده ایم اندر بهار
نه که مارا دستِ فضلش کاشتست * از عدم مارا نه او بر داشتست
ای بسا کز وی نوازش دیده ایم * در گلستان رضا گردیده ایم
بر سر ما دستِ رحمت می نهاد * چشمهای لطف از ما می گشاد
وقتِ طنلی ام که بودم شیرجُو * گاهوارم را که جنبانید او
از که خوردم شیر غیر شیر او * کی مرا پرورد جز تدبیر او
خوی کآن با شیر رفت اندر وجود * کی توان آنرا ز مردم وا گشود
گر عتایی کرد دریای کرم * بسته کی کردند درهای کرم

ره A. جواب گفتی معاویه ابلیس را: Before this verse A has the heading: (۲۶۱۴)

این دزدرا Bul. (۲۶۱۶) در بهان A. (۲۶۱۵) نمایی مر مرا.

Heading: Bul. has دوم بار از خر افکندن ابلیس معاویه را و روپوش کردن.

(۲۶۱۷) A. After this verse L has v. ۲۶۲۳. اوّل ما A.

(۲۶۲۶) L. بر ما می گشاد. (۲۶۲۶) A. گاهواره ام که.

(۲۶۲۸) A. از کی خوردم. (۲۶۲۰) L. بسته کی کردند.

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ابلیس گشای این عَقْد را * من مَحْكَم قلب را و نقد را
 امتحان شیر و کلبه کرد حق * امتحان نقد و قلم کرد حق
 قلب را من گِ سیه رُو کرده ام * صَّیْرِفِ ام قیست او کرده ام
 ۲۶۷۵ نیکوان را رهنمای می کنم * شاخهای خشک را بر می کنم
 این علفهای منم از بهر چیست * تا پدید آید که حیوان جنس کیست
 گرگ از آهو چو زاید کودکی * هست در گرگیش و آهوی شکی
 تو گیاه و استخوان پیشش بریز * تا کدامین سو کند او گام نیز
 گر بسوی استخوان آید سگست * و رگیا خواهد یقین آهو رگست
 ۲۶۸۰ قهر و لطفی جنت شد با همدگر * زاد از این هر دو جهانی خیر و شر
 نو گیاه و استخوان را عرضه کن * قوتِ نفس و قوتِ جان را عرضه کن
 گر غذای نفس جوید ابرست * و غذای روح خواهد سرورست
 گر کند او خدمتِ تن هست خر * و رود در بحرِ جان یابد گهر
 گرچه این دو مختلف خیر و شرند * لیک این هر دو یک کار اندرند
 ۲۶۸۵ انبیا طاعات عرضه میکنند * دشمنان شهوات عرضه میکنند
 نیک را چون بد کنم بزدان نیم * داعیم من خالق ایشان نیم
 خوب را من زشت سازم رب نه ام * زشت را و خوب را آینه ام
 سوخت هندو آینه اثر درد را * کین سیه رُو می نماید مرد را

Heading: Bul. باز for سیوم بار. (۲۶۸۲) L Bul. گشا.

مر بدانرا پشنوایی میکم: In the second hemistich L has: رهنمای و مأمم (۲۶۷۵) B

After this verse L adds:

نیکوان را رهنمای و مأمم * شاخهای خشک را بر میکم

و آهوی شکی A. گرگی از آهو چو زاید و ر سگی L (۲۶۷۷) کی حیوان D (۲۶۷۶)

جهان B Bul. غم دیگر D. با بکدگر BL (۲۶۸۰) و آهوی شکی D

After this verse L Bul. add: (۲۶۸۸) B Bul. غذای his (۲۶۸۲)

گفت آیه گاه از من نبود * جرم او را نه که روی من زدود

باز تقریر کردن معاویه با ابلیس مکر اورا.

گفت امیر اورا که اینها راستست * لیلک بخش، تو ازینها کاستست
صد هزاران را چو من توره زدی * حُفره کردی در خزینه آمدی
آتش و نفتی نسوزی چاره نیست * کیست کزدست تو جامه اش پاره نیست
^{۲۶۵۵} طبعت ای آتش چو سوزانید نیست * تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست
لعنت این باشد که سوزانت کند * اوستاد جمله دزدانت کند
با خدا گفتی شنیدی رُو بُرو * من چه باشم پیشِ مکرِت ای عدو
معرفتهای تو چون بانگ صغیر * بانگِ مرغانت لیکن مرغ گیر
صد هزاران مرغ را آن ره زدست * مرغِ غِره کاشنای آمدست
^{۲۶۶۰} در هوا چون بشنود بانگِ صغیر * از هوا آید شود اینجا اسیر
قومِ نوح از مکرِ تو در نوحه اند * دل کباب و سینه شرحه شرحه اند
عادرا تو باد دادی در جهان * در فگندی در عذاب و اندهان
از تو بود آن سنگسار قومِ لوط * در سیاه آبه ز تو خوردند غوط
مغزِ نمرود از تو آمد ریخته * ای هزاران فتنها انگبخته
^{۲۶۶۵} عقلِ فرعون ذکی فیلسوف * کور گشت از تو نیاید او وقوف
بُو لَهَب هم از تو نا اهل شد * بُو اَحْکَم هم از تو بُو جهلی شد
ای برین شطرنج بهر یادرا * مات کرده صد هزار استادرا
ای ز فزینندهای مشکلات * سوخته دلهای سیه گشته دلت
بحرِ مکاری تو خلاقِ قطره * تو چو کوهی وین سلیمان ذره
^{۲۶۷۰} کی رهد از مکرِ تو ای مختصم * غرقِ طوفانیم إِلَّا مَنْ عَصِم
بس ستاره سعد از تو محترق * بس سپاه و جمع از تو متفرق

آشی از تو سوزم AB (۲۶۵۴) بابلیس A. باز for سیوم بار. Heading: Bul.

سوزانید نیست ABL (۲۶۵۵) نفتی. Bul. سوزم. and so L, which has

مات کردند D (۲۶۶۷) تو. D om. ز before (۲۶۶۴) عادرا چون باد D (۲۶۶۲)

سپاه جمع AL (۲۶۷۱) و سلیمان D originally. تو و خالقان قطره A (۲۶۶۹)

نالیدن معاویه بحضرت حق تعالی از ابلیس و نصرت خواستن،

این حدیثش همچو دودست ای اله * دست گیر از نه گلیهم شد سیاه
 من بحجت بر نیایم با بلیس * کوست فتنه هر شریف و هر خسیس
 آدمی که علم الاسما بگست * درنگ چون برق این سگ بی تکست
 از بهشت انداختش بر روی خاک * چون سمک در شصت او شد زان یماک
 ۲۷۱۰ نوحه انا ظلمنا می زدی * نیست دستان و فسونش را حدی
 اندرون هر حدیث او شرست * صد هزاران یحمر در وی مضمرست
 مردی مردان ببندد در نفس * در زن و در مرد افروزد قوس
 ای بلیس خلق سوز فتنه جو * بر چیم بیدار کردی راست گو

باز تقریر ابلیس تللیس خود را،

گفت هر مردی که باشد بدگمان * نشنود او راست را با صد نشان
 ۲۷۱۵ هر درونی که خیال اندیش شد * چون دلیل آری خیالش بیش شد
 چون سخن در وی رود علت شود * تبخ غازی دزدرا آلت شود
 پس جواب او سکونست و سکون * هست با ابله سخن گفتن جنون
 تو زمن با حق چه نالی ای سلیم * تو بنال از شر آن نفس لئیم
 تو خوری حلوا ترا دمل شود * نب بگیرد طبع تو مختل شود

Heading: L om.

این سگ کم نکست L. نکست L. بگست for بگست BD. آدمی کو (۲۷۰۸)

از سگ L Bul. چون سگ D. شست AB Bul. (۲۷۰۹)

فسونش را شکی D (۲۷۱۰). After this verse L adds: (۲۷۱۲)

ز آلت حجت در بکنجد با منی * همین غرض را در میان نه بی فی

گبررا آلت L (۲۷۱۶). After this verse L adds: (۲۷۱۷)

تو زحق ترس و زحق جو قطع نس * گر تو از شرش نماندستی بحی

دمل Bul. دمل for دمل (۲۷۱۹)

او مرا غمّاز کرد و راست گو * تا بگویم زشت کو و خوب کو
 ۲۶۹۰ من گواهم برگوا زندان کجاست * اهل زندان نیستم ایزد گواست
 هرکجا بینم نهال میوه دار * تربتها میکنم من دایه وار
 هرکجا بینم درخت تلخ و خشک * می برم تا وا رهد از پُشک مُشک
 خشک گوید باغبان را کاه فتی * مرا چه می بوی سر بی خطا
 باغبان گوید خمش ای زشت خو * بس نباشد خشکی تو جرمِ نو
 ۲۶۹۵ خشک گوید راستم من کثر نیسم * تو چرا بی جرم می بوی پیسم
 باغبان گوید اگر مسعودی * کاشکی کثر بودی تر بودی
 جاذب آب حیاتی گشتی * اندر آب زندگی آغشتی
 تخم تو بد بوده است و اصل تو * با درخت خوش نبوده وصل تو
 شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند * آن خوشی اندر نهادش بر زند

عنف کردن معاویه با ابلیس،

۲۷۰۰ گفت امیر ای راهزن حجت مگو * مرا ترا ره بیست در من ره مجو
 ره زنی و من غریب و تاجرم * هر لباسی که آری گی خرم
 گرد رخت من مگرد از کافری * تو نه رخت کسی را مشتری
 مشتری نبود کسی را راهزن * ورنه باید مشتری مکرست و فن
 تا چه دارد این حسود اندر کدو * ای خدا فریاد مارا زین عدو
 ۲۷۰۵ گر یکی فصلی دگر در من دمد * در رباید از من این رهزن نمد

(۲۶۹۰) Bul. زندان گواست.

(۲۶۹۲) AB Bul. می برم من تا رهد.

(۲۶۹۴) Bul. ای فتا.

(۲۶۹۴) L Bul. ای زشت رو.

(۲۶۹۷) BD and گشته آغشته.

(۲۶۹۹) D شاخ تر, corr. in marg.

۲۷۳۵ دل نیارآمد بگفتار دروغ * آب و روغن هیچ نفروزد فروغ
 در حدیث راست آرام دلست * راستیها دانه دامن دلست
 دل مگر رنخور باشد بددهان * که نداند چاشنی این و آن
 چون شود از رنج و علت دل سلیم * طعم کذب و راست را باشد علیم
 حرص آدم چون سوی گندم فزود * از دل آدم سلیبی را ربود
 ۲۷۴۰ پس دروغ و عشوهات را گوش کرد * غره گشت و زهر قاتل نوش کرد
 کژدم از گندم ندانست آن نفس * می‌پرد تمیز از مست هوس
 ختی مست آرزو اند و هوا * زان پذیرا اند دستان ترا
 هر که خود را از هوا خوباز کرد * چشم خود را آشنای راز کرد

شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب اوست،

قاضی بنشانند او می‌گریست * گفت نایب قاضیا گریه ز چیست
 ۲۷۴۵ این نه وقت گریه و فریاد نیت * وقت شادای و مبارکباد نیت
 گفت اه چون حکم را بدی دلی * در میان آن دو عالم جاهلی
 آن دو خصم از واقعه خود واقفند * قاضی مسکین چه داند زان دو بند
 جاهلست و غافلست از حالشان * چون رود در خونشان و مالشان
 گفت خصمان عالمند و علتی * جاهلی نو لیک شمع ملتی
 ۲۷۵۰ زآنک تو علت ندارے در میان * آن فراغت هست نور دیدگان
 و آن دو عالم را غرضشان کور کرد * علمشان را علت اسدر گور کرد
 جهل را بی‌علتی عالم کند * علم را علت کثر و ظالم کند

غره گشت L (۲۷۴) رنج علت A (۲۷۳۸) زگفتار ABL Bul. (۲۷۳۵)

After this verse Bul. adds: (۲۷۴۴)

آیین که يك حکایت کرده اند * گوش را پند عتات کرده اند

آه A Bul. (۲۷۴۶) او و ABL Bul. (۲۷۴۴)

آن چراغت L از فراغت B (۲۷۵۰)

کثر for کر D bis. A (۲۷۵۲) کند

۲۷۲۰ بی گنه لعنت کنی ابلیس را * چون نبینی از خود آن تلبیس را
 نیست از ابلیس از تُست ای غوی * که چو روبه سوی دُنبه می دوی
 چونک در سبزه ببینی دنبه را * دام باشد این ندانی تو چرا
 زان ندانی کت زدانش دُور کرد * میل دنبه چشم و عقلت کور کرد
 حَبْكُ الْأَشْيَاءِ يُعْيِيكَ بِصِم * نَفْسُكَ السَّوْدَا جَنَّتْ لَا تَخْتَصِم
 ۲۷۲۵ تو گنه بر من منه کُزَمَرِ مِین * من زبَدِ یزارم و از حرص و کین
 من بدی کردم پشیمانم هنوز * انتظارم تا شیم آید بروز
 مَتَّهَمٌ گشتم میانِ خلق من * فعلِ خود بر من نهد هر مرد و زن
 گرگِ بیچاره اگرچه گرسنه است * مَتَّهَمٌ باشد که او در طنطنه است
 از ضعفی چون نداند راه رفت * خلق گوید نَخمه است از لُوتِ زفت

باز الحاح کردن معاویه ابلیس را،

۲۷۲۰ گفت غیر راستی نرُهاندت * داد سوه راستی می خواندت
 راست گو تا وا ری از چنگ من * مکر نشانَد غبارِ جنگ من
 گفت چون دانی دروغ و راست را * اے خیال اندیشِ پُر اندیشه ها
 گفت پیغمبر نشانی داده است * قلب و نیکو را بِحَاکِ بِنَهاده است
 گفته است الْكَذْبُ رَبِّ فِي الْقُلُوبِ - گفت الصِّدْقُ طُمَانِينُ طَرُوب

و. (۲۷۲۴) AL Bul. om. (۲۷۲۲) BDL دنها.

جنت for خط L in marg. Bul. (۲۷۲۴) Bul. یعنی و بصم.

(۲۷۲۵) A کز کثر. (۲۷۲۶) After this verse L adds:

هم امیدی می بزم با درد و سوز * تا مگر این دَی مَهَم گردد نمود

Bul. adds: بر امید آن مادام بس روزگار * کان زمستانرا بود شاید چهار

(۲۷۲۹) AB Bul. چون شاند.

Heading: Bul. باز جستن معاویه حقیقت غرض را از ابلیس.

(۲۷۴۱) Written in marg. D, app. by the original hand.

(۲۷۴۴) ABD پیغامبر.

تا رسی اندر جماعت در نماز * انر پی پیغمبر دولت‌فراز
 گر نماز از وقت رفتی مر ترا * این جهان تاریک گشتی بی ضیا
 از غبین و درد رفتی اشکها * از دو چشم تو مثال مشکها
 ذوق دارد هر کسی در طاعتی * لاجرم نشکیدی از وی ساعتی
 آن غبین و درد بودی صد نماز * کو نماز و کو فروغ آن نیاز^{۲۷۷۰}

فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،

آن یکی میرفت در مسجد درون * مردم از مسجد هی‌آمد برون
 گشت پُرسان که جماعت را چه بود * که زمسجد می برون آیند زود
 آن یکی گفتش که پیغمبر نماز * با جماعت کرد و فارغ شد ز راز
 تو کجا در می‌روی ای مردِ خلم * چونک پیغمبر بدادست السلام^{۲۷۷۰}
 گفت آه و دود از آن آه شد برون * آو او می‌داد از دل بوی خون
 آن یکی از جمع گفت این آه را * تو بمن ده و آن نماز من ترا
 گفت دادم آه و پذیرفتم نماز * او سند آن آه را با صد نیاز
 شب بخواب اندر بگفتش هانفی * که خریدی آب حیوان و شفا
 حرمت این اختیار و این دخول * شد نماز جمله خلقت قبول

(۲۷۶۹) In L this and the following verse are transposed. پیغامبر AB DL. رسی تو با جماعت L (۲۷۶۶)

(۲۷۷۰) A حریق آن نیاز, corr. in marg.

(۲۷۷۲) L کین جماعت را. پیغامبر AB DL (۲۷۷۲)

(۲۷۷۴) AB DL پیغامبر. از آن آه Bul. (۲۷۷۰)

(۲۷۷۶) D آن یکی گفته بک این آه را * وین نماز من ترا بادا عطا
 and so BL Bul. and A in marg. BL Bul. گننا. B Bul. آن آه را.

(۲۷۷۷) D پذیرفتم. (۲۷۷۸) A Bul. نشنی.

(۲۷۷۹) D وین دخول. و آن دخول AB Bul. آن اختیار Bul. رحمت این اختیار (۲۷۷۹)

تا تو رشوت نستی بینند * چون طمع کردی ضریر و بند
از هوا من خوی را وا کرده ام * لقمهای شهونی کمر خورده ام
چاشنی گیر دلم شد با فروغ * راست را داند حقیقت امر دروغ ۲۷۵۵

باقرار آوردن معاویه رضی الله عنه ابلیس را،

تو چرا بیدار کردی مرا * دشمن بیداری تو ای دغا
همچو خشخاشی همه خواب آوری * همچو خوری عقل و دانش را بری
چار بخت کرده ام هین راست گو * راست را دامن تو حیلها مجو
من زهر کس آن طمع دارم که او * صاحب آن باشد اندر طمع و خو
من ز سرکه می نجوم شگری * مر مخنت را نگیرم لشکری ۲۷۶۰
همچو گبران من نجوم از بتی * کو بود حق یا خود از حق آبتی
من ز سرگین می نجوم بوی مشک * من در آب جو نجوم خشت خشک
من ز شیطان این نجوم کوست غیر * که مرا بیدار گرداند بخیر

راست گفتن ابلیس ضمیر خود را بمعاوله رضی الله عنه،

گفت بسیار آن بلیس از مکر و غدر * میر ازو نشنید کرد استیز و صبر
از بن دندان بگفتش بهر آن * کردم ت بیدار میدان ای فلان ۲۷۶۵

(۲۷۵۴) In L this and the following verse are placed after v. ۲۷۶۴.

Heading: L om. Before v. ۲۷۵۶ L adds:

ای سگ ملعون جواب من بگو * راستی گو و دروغی را محو
Bul. من زحطل می نجوم L. من زشکر می نجوم B (۲۷۶۰) . صاحب او Bul. (۲۷۵۹)
کو بود حق و آیت حق ای فتی L. که بود حق A. می نگوم از بتی L (۲۷۶۱) . وز مخنت را

(۲۷۶۲) After this verse L adds:

من نجوم پاسانی را زدزد * کر ماکرده نجوم هیچ مزد
Bul. (۲۷۶۲) کو مرا B. می نجوم.

Heading: Bul. has: منع شدن ابلیس از بحث معاویه و از غایت عزراعتراف آوردن.

In D this verse precedes the Heading. Bul. مکر و غور. Bul. مکر و عذر ABL (۲۷۶۴)

فوت شدن دزد با آواز دادن آن شخص صاحب‌خانه را که
نزدیک آمده بود که دزد را دریابد و بگیرد،

این بدان ماند که شخصی دزد دید * در وثاق اندر پی او می‌دوید
تا دو سه میدان دوید اندر پیش * تا در افگند آن تعب اندر خویش
۲۷۹۵ اندر آن حمله که نزدیک آمدش * تا بدو اندر جهد در یابش
دزد دیگر بانگ کردش که بیا * تا ببینی این علامات بلا
زود باش و باز گرد ای مرد کار * تا ببینی حال اینجا زار زار
گفت باشد کآن طرف دزدی بود * گر نگردم زود این بر من رود
در زن و فرزند من دستی زند * بستن این دزد سودم کی کند
۲۸۰۰ این مسلمان از کرم می‌خواندم * گر نگردم زود پیش آید بدم
بر امید شفقت آن بیکخواه * دزد را بگذاشت باز آمد براه
گفت ای یار، نکو احوال چیست * این فغان و بانگ تراز دست کبست
گفت اینک بین نشان پای دزد * این طرف رفتست دزد زن بمزد
نک نشان پای دزد قلمبان * در پی او رو بدین نقش و نشان
۲۸۰۵ گفت ای ابله چه می‌گویی مرا * من گرفته بودم آخر مرو را
دزد را از بانگ تو بگذاشتم * من تو خرا آدمی پنداشتم
این چه ژاژست و چه هرزه ای فلان * من حقیقت یافتم چه بود نشان
گفت من از حق نشانت می‌دهم * این نشانت از حقیقت آگهم

Heading. AL om. را after صاحب‌خانه. Bul. om. در یابد و.

در وثاق و در پی A (۲۷۹۴)

تا درو اندر I. تا بدزد اندر D. حمله A. امرین حمله Bul. (۲۷۹۵)

بر زن AL (۲۷۹۹) بر من دود D (۲۷۹۸). علامات ای کیا L (۲۷۹۶)

پیش آمد ندم Bul. (۲۸۰۱) B. شفقت Bul. (۲۸۰۲) AD. نیکو

نک اس نقش L (۲۸۰۴) A. اس نشان Bul. (۲۸۰۳)

این نشانت کز حقیقت L (۲۸۰۸) بودم 'ورا جا بجا' L (۲۸۰۵)

تمهٔ اقرار ابلیس بمعاویه مکر خود را،

۲۷۸۰ پس عزازیش بگفت ای میرِ راد * مکرِ خود اندر میان باید نهاد
 گر نمازت فوت می شد آن زمان * می زدی از درد دل آه و فغان
 آن تأسف و آن فغان و آن نیاز * در گذشتی از دوصد ذکر و نماز
 من ترا بیدار کردم از نهیب * تا نسوزاند چنان آهی حجاب
 تا چنان آهی نباشد مر ترا * تا بدان راهی نباشد مر ترا
 ۲۷۸۵ من حسودم از حسد کردم چنین * من عدوم کار من مکرست و کین
 گفت اکنون راست گفتم صادق * از تو این آید تو این را لایق
 عنکبوت نو مگس داری شکار * من نیم ای سگ مگس زحمت میار
 باز اسپیدم شکارم شه کند * عنکبوتی گی بگیرم مانند
 رو مگس می گیر تا نانی هلا * سوی دوغی زن مگسها را صلا
 ۲۷۹۰ و بخوانی نو بسوی انگبین * هم دروغ و دوغ باشد آن یقین
 تو مرا بیدار کردی خواب بود * تو نمودی گشتی آن گرداب بود
 تو مرا در خیر زان می خواندی * تا مرا از خیر بهتر رانندی

Heading: L om. Bul. با معاویه.

(۲۷۸۰) AL میرزاد. Bul. مرداد.

(۲۷۸۲) A آن تأسف آن فغان.

(۲۷۸۴) D om. Bul. حییبت (a misprint for حییبت).

(۲۷۸۵) After this verse Bul. has the heading: جواب معاویه ابلیس را بعد از اعتراف

و قبول کردن معاویه سخن او.

(۲۷۸۷) L و for نو.

(۲۷۸۸) L باز اسفیدی.

(۲۷۸۹) A تا توانی.

(۲۷۹۱) L و for آن.

(۲۷۹۲) After this verse L adds:

کر تو است ای دزد لعین - سوی دوغ آری مگس را زانکین

کز برای عزّ دین احمدی * مسجدی سازیم و بود آن مُرندی
 این چنین کثر بازاری می‌باختند * مسجدی جز مسجد او ساختند
 فرش و سقف و قبه‌اش آراسته * لیک تفریق جماعت خواسته
 ۲۸۳۰ نزد پیغمبر بلاه آمدند * همچو اشتر پیش او زانو زدند
 کاه رسول حق برای مُحسِنی * سوی آن مسجد قدم رنجه گئی
 تا مبارک گردد از اقدام تو * تا قیامت نازه باد ایام تو
 مسجد روز گلست و روز ابر * مسجد روز ضرورت وقت فقر
 تا غریبی یابد آنجا خیر و جا * تا فراوان گردد این خدمت سرا
 ۲۸۳۵ تا شعار دین شود بسیار و پُر * زانک با یاران شود خوش کار مُر
 ساعتی آنجا یگانه تشریف ده * تزکیه ما کن زما تعریف ده
 مسجد و اصحاب مسجد را نواز * تو مہی ما شب دی با ما بساز
 تا شود شب از جمالت همچو روز * اے جمالت آفتاب شب فروز
 ای دریغا کآن سخن از دل بُدی * تا مراد آن نفر حاصل شدی
 ۲۸۴۰ لطف کاید بی دل و جان در زبان * همچو سبزه تون بود ای دوستان
 هر زُدورش بشگر و اندر گذر * خوردن و بُور نشاید اے پسر
 سوی لطف بی‌وفایان خود مرو * کآن پُل ویران بود نیکو شنو
 گر قدم را جاهلی بر وی زند * بشکند پُل و آن قدم را بشکند
 هر کجا لشکر شکسته میشود * از دو سه سست محنت می‌بود
 ۲۸۴۵ در صف آید با سلاح او مردوار * دل برو بنهند کاینک یار غار

سقف و فرش. L Bul. (۲۸۳۹) . جز مسجدی او A (۲۸۳۸)

نازه. بادا نام تو. Bul. (۲۸۳۲) . پیغامبر. ABDL (۲۸۳۰)

غیر و جا A (۲۸۳۴) . مسجد وقت ضرورتگاه فقر L (۲۸۳۲)

جان فروز. ABL Bul. (۲۸۳۸) . تزکیه مان کن. B Bul. (۲۸۳۶)

ای بدر AB. خوردن و بردن L (۲۸۴۱) . بی for از D (۲۸۴۰)

و محنت. Bul. (۲۸۴۴) . هین مرو. ABL Bul. (۲۸۴۲)

بهد که اینک AB. با سلاح و مردوار BL. با سلج مردوار A (۲۸۴۵)

گفت طرّاری تو یا خود ابلهی * بلك تو دزدی و زین حال آگهی
 ٢٨١٠ خصم خود را می کشیدم من کشان * تو رهانیدی و را کاینک نشان
 نو جهّت گو من بروم از جهات * در وصال آیات کو یا بینات
 صنع بیند مرد محبوب از صفات * در صفات آنست کو گم کرد ذات
 واصلان چون غرق ذاند ای پسر * گم کنند اندر صفات او نظر
 چونک اندر قعر جو باشد سرت * گم برنگ آب افتد منظر
 ٢٨١٥ و برنگ آب باز آیم ز قعر * پس پلاسی بستندی دادی نو شعر
 طاعت عامه گناه خاصگان * وصلت عامه حجاب خاص دان
 مر وزیر را کند شه محسوب * شه عدو او بود نبود محب
 هم گناهی کرده باشد آن وزیر * لب سبب نبود تغیر ناگزیر
 آنک زاول محسوب بد خود و را * بخت و روزی آن بدست از ابتدا
 ٢٨٢٠ لیک آن کاوّل وزیر شه بدست * محسوب کردن سبب فعل بدست
 چون ترا شه ز آستانه پیش خواند * باز سوے آستانه باز راند
 تو یقین میدان که جرّی کرده * جبراً از جهل پیش آورده
 که مرا روزی و قسمت این بدست * پس چرا دی بودت آن دولت بدست
 قسمت خود خود بریدی تو ز جهل * قسمت خود را فزاید مرد اهل

قصّه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان،

٢٨٢٥ بک مثال دیگر اندر گزروی * شاید ار از نفل قرآن بشنوی
 این چنین کثر بازی در جفت و طاق * با نبی می باخندند اهل نفاق

و زین خود D. تو خود یا ابلهی B. Bul. گفت تو طرّاری یا خود ابلهی A (٢٨٠٩)
 چون for خود D (٢٨١٢). می کشیدم مو کشان L (٢٨١٠). آگهی.
 عدوی او Bul. (٢٨١٧). منظرش L. سرش L (٢٨١٤).
 کاوّل وزیری دیناست AL (٢٨٢٠). زاول A (٢٨١٩).
 این دولت Bul. گر مرا روزی D (٢٨٢٣).
 دیگر for آنک D (٢٨٢٥).

گفت پیغمبر که آری لیک ما * بر سرِ راهیم و بر عزمِ غزا
 زین سفر چون باز گردم آنکهان * سوی آن مسجد روانِ گرم روان
 دفعشان کرد و بسوی غزو تاخت * با دغایان از دغا نردی بباخت ۲۸۶۵
 چون پیامد از غزا باز آمدند * طالبِ آن وعدهٔ ماضی شدند
 گفت حقش ای پیغمبر فاش گو * غدر را و جنگ باشد باش گو
 گفت ای قوم، دغل خامش کنید * تا نکوم راز هانان تن زبید
 چون نشانی چند از اسرارشان * در بیان آورد بد شد کارشان
 فاصدان زو باز گشتند آن زمان * حاش لله حاش لله دمر زنان ۲۸۷۰
 هر منافق مُصَحَفی زیر بغل * سوی پیغمبر بیاورد از دغل
 بهر سوگندان که آیهانِ جنتیست * زآنک سوگندان کثران را سُنَّتیست
 چون ندارد مرد کثر در دین وفا * هر زمانی بشکند سوگند را
 راستان را حاجت سوگند نیست * زآنک ایشان را دو چشم، روشنیست
 نقضِ میثاق و عهد از احمقیست * حفظِ آیهان و وفا کارِ تقیست ۲۸۷۵
 گفت پیغمبر که سوگند شما * راست گیرم یا که سوگند خدا
 باز سوگند دگر خوردند قوم * مصحف اندر دست و بر لب مهرِ صوم
 که بحق این کلام، پاك راست * کآن بناے مسجد از بهر خداست
 اندر آنجا هیچ حيلهٔ مکر نیست * اندر آنجا ذکر و صدق و یاریست
 گفت پیغمبر که آوازِ خدا * می رسد در گوشِ من همچون صدا ۲۸۸۰

چنگ اندر وعدهٔ ماضی زدند. BDL Bul. (۲۸۶۶) پیغامبر ABDL (۲۸۶۴)

عذر ایشان عذر باشد باش گو L. عذر را BD. عذر را A (۲۸۶۷) and so B in marg.

آورد و بد D (۲۸۶۹). گفتشان بس بدرون و دشنید DL (۲۸۶۸)

جنت است. Bul. بهر سوگند آنکه Bul. (۲۸۷۲) پیغامبر ABDL (۲۸۷۱)

سُنَّت است. Bul. کثران را دغرا A. زآنک سوگند آن کثران را BL Bul.

سوگندی AB. باز سوگند مکرر خورد قوم Bul. (۲۸۷۷) پیغامبر ABDL (۲۸۷۶)

از بهر شناست A. پاك و راست Bul. (۲۸۷۸)

پیغامبر ABDL (۲۸۸۰) ذکر صدق و یاریست A. D om. (۲۸۷۹)

رُو بگرداند چو ببند زخمها * رفتن او بشکند پشتِ نرا
این درازست و فراوان میشود * و آنچه مقصودست پنهان میشود

فریفتن منافقان پیغمبر را صلی الله علیه وسلم تا بمسجد
ضرارش برند،

بر رسول حق فسونها خواندند * رخشِ دستان و حیل می‌رانند
آن رسول مهربان رحم‌گیش * جز تبسم جز بلی ناورد پیش
شکرهای آن جماعت یاد کرد * در اجابت قاصدان را شاد کرد
می‌نمود آن مکر ایشان پیش او * یک یک زان سان که اندر شیر مو
موی را نادیده می‌کرد آن لطیف * شیر را شایاش می‌گفت آن ظریف
صد هزاران موی مکر و دمدمه * چشم خوابانید آن دم از همه
راست می‌فرمود آن بحر کرم * بر شما من از شما مشفق تر ام
من نشسته بر کنار آتشی * با فروغ و شعله بس ناخوشی
همچو پروانه شما آن سودوان * هر دو دست من شد پروانه‌ران
چون بر آن شد تا روان گردد رسول * غیرت حق بانگ زد مثنو زغول
کین خبیثان مکر و حیلت کرده‌اند * جمله مقلوبست آنچه آورده‌اند
قصه ایشان جز سیه‌روی نبود * خیر دین کی جست ترسا و جهود
مسجدی بر جسر دوزخ ساختند * با خدا نبرد دغاها باختند
قصه‌شان تفریق اصحاب رسول * فضل حق را کی شناسد هر فضول
تا جهودی را زشام اینجا گشند * که بوعظ او جهودان سرخوشند

(۲۸۴۶) Bul. زخم را.

(۲۸۴۸) After this verse D adds:

چنانوی و فسونها خواندند * مرد خدمت سوی حضرت (sic) را بدند

(۲۸۵۱) A Bul. می‌نمودی مکر.

(۲۸۵۲) Bul. زان همه.

(۲۸۵۴) A من شیارا از شما.

(۲۸۵۶) A شما for شد.

(۲۸۶۰) A نرد دغلیا.

خلم بهتر از چینِ حِلَمِ ای خدا * که کند از نورِ ایمانم جدا
 ۲۹۰۰ گر بکاوی کوششِ اهلِ مجاز * تو بتو گنگ بود همچون پیاز
 هر یکی از یکدیگر بی مغز تر * صادقان را يكِ زدیگر نغز تر
 صد کمر آن قوم بسته بر قبا * بهرِ هدمِ مسجدِ اهلِ قبا
 همچو آن اصحابِ فیلِ اندر حبش * کعبه کردند حقِ آتش ز دش
 قصدِ کعبه ساختند از انتقام * حالشان چون شد فرو خوان از کلام
 ۲۹۰۵ مر سیه رویانِ دین را خود جهاز * نیست الا حیلَت و مکر و ستیز
 هر صحابی دید زان مسجد عیان * واقعه نا شد یقینشان سرِ آن
 واقعاتِ ارباز گویم يكِ بیک * پس یقین گردد صفا بر اهلِ شک
 لیکِ ی نرسم ز کشفِ رازشان * نازنینانند و زبید نازشان
 شرع بی تقلید می پذیرفته اند * بیِ یحک آن نقدا بگرفته اند
 ۲۹۱۰ حکمتِ قرآن چو ضالّه مؤمن است * هر کسی در ضالّه خود موقن است

قصه آن شخص که اشتر ضالّه خود می جست و می پرسید،

اشتری گم کرده و جستیش چُست * چون بیابی چون ندانی کآن نُست
 ضالّه چه بُود نافعهُ کُم کرده * انر کَفَت بگر بختنه در پرده
 کاروان در بار کردن آمد * اشتر نو از میانه گم شد
 دوی این سو و آن سو خشک لب * کاروان شد دُور و نزدیکست شب

از یکدیگر A (۲۹۰۱) ایمانش L. ایمان او جدا D. حِلَم بهتر AL Bul. (۲۸۹۹)

مسجد نشان L Bul. (۲۹۰۶) حیلَت مکر A. جهیز L Bul. (۲۹۰۵)

و. A om. (۲۹۰۸) تا یقین A (۲۹۰۷)

حکمتِ قرآنکه ضالّه Bul. (۲۹۱۰)

گم کرد D (۲۹۱۱) BD: (۲۹۱۲)

آمد در بار کردن کاروان * اشتر تو زان میان گشته نهان

and so Bul., which has کاروان for کاربان.

مهر در گوش، شما بنهاد حق * تا با آواز خدا نآرد سَقِ
 نك صریح آواز حق می‌آیدم * همچو صاف از دُرد می‌پالایدم
 همچنانك موسى از سوی درخت * بانگِ حق بشنید کای مسعود بخت
 از درختِ اِتی اَنَا اَلله می‌شنید * با کلام انوار می‌آمد پدید
 ۲۸۸۰ چون ز نور وحی در می‌ماندند * باز نو سوگندها می‌خواندند
 چون خدا سوگند را خواند سپر * گوی نهاده اسپر ز کف پیکارگر
 باز پیغمبر بتکذیب صریح * قَدْ کَذَبْتُمْ گفت با ایشان فصیح

اندیشیدن یکی از صحابه رضی الله عنهم بانکار که رسول صلی
 الله علیه وسلم چرا ستاری نمی‌کند،

تا یکی بارے زیاران رسول * در دلش انکار آمد زان نُکول
 که چنین پیران با شیب و وفار * می‌کندشان این پیغمبر شرمسار
 ۲۸۹۰ کو کرم کو سنرپوشی کو حیا * صد هزاران عیب پوشند انبیا
 باز در دل زود استغفار کرد * تا نگردد زاعتراض او روی زرد
 شومی یاری اصحابِ نفاق * کرد مؤمن را چو ایشان زشت و عاق
 باز می‌زارید کای علامِ سر * مرا مگذار بر کفران مُصر
 دل بدستم نیست همچون دیدِ چنم * ورنه دل را سوزی این دم بخنم
 ۲۸۹۰ اندرین اندیشه خوابش در ربود * مسجد ایشانش پُر سرگین نمود
 سنگهاش اندر حدت جای تباه * می‌دمید امر سنگها دود سیاه
 دود در حلقش شد و حلقش بختست * از نهیب دود تلخ از خواب جَست
 در زمان در رُو فتاد و می‌گریست * کای خدا اینها نشان مُشکریست

ز کف for زید (۲۸۸۶) A. بر گوش. BL Bul. (۲۸۸۱)

این is suppl. in D. کین چنین (۲۸۸۹) L. بابشان. D. پیغامبر (۲۸۸۷) AB

عیب پوشند. D. سنر و پوشی. Bul. (۲۸۹۰) که. marg. after.

زختم. A (۲۸۹۴) مضر. AD (۲۸۹۳)

بر امید راست کثرا می‌خرند * زهر در قندی رود آنکه خورند
 گر نباشد گندم محبوب‌نوش * چه بَرَد گندم‌نمای جو فروش
 پس مگو کین جمله دمها باطلد * باطلان بر بوی حق دام دلند
 پس مگو جمله خیالست و ضلال * ب حقیقت نیست در عالم خیال
 حق شب قدرست در شبها نهان * تا کند جان هر شی را امتحان
 نه همه شبها بود قدر اے جوان * نه همه شبها بود خالی از آن
 در میان دلق پوشان يك فقیر * امتحان کن و آنك حقیقت آن بگیر
 مؤمن کیس مبرز کو که تا * باز داند حیزکان را از فتی
 گرنه معیوبات باشد در جهان * تاجران باشند جمله ابلهان
 پس بود کلاشناسی سخت سهل * چونك عیبی نیست چه نااهل و اهل
 و ر همه عیبت دانش سود نیست * چون همه چوست اینجا عود نیست
 آنك گوید جمله حقیقت احقیقت * و آنك گوید جمله باطل او شقیقت
 تاجران انبیا کردند سود * تاجران رنگ و بو کور و کبود
 می‌نماید مار اندر چشم مال * هر دو چشم خویش را نیکو مال
 منگر اندر غبطه این بیع و سود * بنگر اندر خسر فرعون و نمود

امتحان هر چیزی تا ظاهر شود خیر و شرّی که دروِیست،
 آسانی که بود با زیب و فر * حق بفرماید که تَمَّ اَرْجَعْ بَصَر

چون شب L (۲۹۲۵). محبوب بوش B (۲۹۲۲). آنکه for آنك D (۲۹۲۱).
 خیرگانرا باز داد L. کی تا D. مؤمنی Bul. (۲۹۲۸). و در شبها A. قدرست
 جمله حقیقت AL Bul. (۲۹۲۲). ۲۹۲۴ v. and ۲۹۲۱ In L vv. (۲۹۲۱).
 DL المهیست. (۲۹۲۵) Bul. هر بیع و سود. After this verse B adds:

منگر اندر زیب مال و ریج و سود - آن نگر که کرد باء و نمود

Heading: چیزی کی تا A.

This verse, which in AD precedes the Heading, is omitted in
 BL Bul. After the Heading AB DL Bul. have the following verse:

ادریں گردون مکرر کن نظر - ز آنك حق فرمود تَمَّ ارجع بصر

۲۹۱۵ رخت مانده در زمین در راه خوف * تو بی، اشتر دوان گشته بصوف
کای مسلمانان که دیدست اشتری * جسته بیرون بامداد از آخری
هرکه برگوید نشان از اشتم * مزدگانی میدهم چندین درم
باز میجویی نشان از هر کسی * ریشخندت میکند زین هر خسی
که اشتری دیدیم میرفت این طرف * اشتری سرخی بسوی آن علف
۲۹۲ آن یکی گوید بُریک گوش بود * و آن دگر گوید جُلش منوش بود
آن یکی گوید شتر بک چشم بود * و آن دگر گوید زگر بی پشم بود
از برای مزدگانی صد نشان * از گرافه هر خسی کرده بیان

متردد شدن در میان مذهبهای مخالف و بیرون شو و مخلص یافتن،

همچنانک هر کسی در معرفت * می کند موصوفِ غیبی را صفت
فلسفی از نوع دیگر کرده شرح * باحنی مرگفتِ اورا کرده جرح
۲۹۲۵ و آن دگر در هر دو طعنه میزند * و آن دگر از زرق جانی می کند
هر یک از ره این نشانها زان دهند * تا گمان آید که ایشان زان دهاند
این حقیقت دان نه حقّاند این همه * فی بگلی گمراهانند این ره
زانک بی حق باطلی ناید پدید * قلب را ابله بسوی زر خرید
گر نبود در جهان نقدی روان * فایه را خرج کردن کی توان
۲۹۳۰ تا نباشد راست کی باشد دروغ * آن دروغ از راست می گیرد فروغ

(۲۹۱۵) A om. B Bul. زمین و راه. L. بر زمین. (۲۹۱۶) A om.

(۲۹۱۷) ABD مزدگانی.

(۲۹۱۹) B Bul. کانتتری دیدیم. L. آن طرف. L. کانتتری دیدیم.

(۲۹۲۰) A دیگر. (۲۹۲۲) ABD مزدگانی. D. هر کسی.

Heading: Bul. بیرون شدن.

(۲۹۲۲) L. هر خسی. (۲۹۲۵) L. بر هر دو. A. for زرق.

(۲۹۲۷) L. فی تحقیقه در زیاده این همه. (۲۹۲۹) A Bul. نقد.

(۲۹۳۰) L. میگردد فروغ.

نا شود فاروقِ این تزیورها * نا بود دستورِ این تدیرها
 شیر ده اے مادرِ موسی ورا * واندَر آب افگنِ مَندیش از بلا
 هرکه در روزِ اَلَسْتُ آن شیر خُورد * همچو موسی شیرا نمیز کرد ^{۲۹۷۰}
 گر تو بر نمیزِ طفلتِ مَوْلَی * این زمان یا اُمّ مَوْسَى اَرْضِعی
 نا ببیند طعمِ شیرِ مادرش * نا فرو نآید بدایهٔ بد سرش

شرح فایدهٔ حکایت آن شخصِ شتر جوینده،

اشتری گم کرده اے معتمد * هر کسی ز اشتر نشانت میدهد
 نو نی دانی که آن اشتر کجاست * لیک دانی کین نشانیها خطاست ^{۲۹۷۰}
 وَاَنک اشتر گم نکرد او از مِری * همچو آن گم کرده جوید اشتری
 که یلی من هر شتر گم کرده ام * هرکه یابد اُجرش آورده ام
 نا در اشتر با تو انبازی کند * بهر طمعِ اشتر این بازی کند
 هرکه را گوئی خطا بُد آن نشان * او بتقلیدِ نو یگوید همان
 او نشانِ کثرِ بنشاند ز راست * لیک گفت آن مقلدرا عصاست ^{۲۹۸۰}
 چون نشانِ راست گویند و شبیه * پس یقین گردد ترا لا رَبِّبَ فیهِ
 آن شفای جانِ رنجور شود * رنگِ رُوی و صَحّت و زورت شود
 چشمِ تو روشن شود پابتِ دوان * جسمِ تو جان گردد و جانت روان

(۲۹۷۰) Bul. از روز است. After this verse L adds:

گر بر تو این حکایت روشنست * که غرض نی این حکایت گفتنت

Bul. adds:

قص شد از قصّهٔ ایهامِ عوض * فی ترا زبسانِ حکایت شد غرض

سری D. مادری (۲۹۷۲) D. اُمّ: so vocalised in D. (۲۹۷۱)

از سبزو اوم بجوید اشتری A (۲۹۷۵) کین for این A (۲۹۷۶)

می گوید که هان A. خطا بود ABL Bul. هرچرا AB Bul. (۲۹۷۸)

verse follows v. ۲۹۷۹.

رنگ و روی صَحّت D (۲۹۸۱) After this verse L adds:

راحت از غمِ قوتِ بازو بود * خلق و خلقِ مکویت صد تو شود

يك نظر قانع مشو زين سَفِّ نور * بارها بنگر بين هَلْ مِنْ فُطُور
 چونك گفت كاندرين سَفِّ نكو * بارها بنگر چو مرد عيبجو
 پس زمين تيره را داني كه چند * ديدن و تميز بايد در پسند
 ۲۹۵۰ نا پالايم صافان را زُرد * چند بايد عقلِ مارا رنج بُرد
 امتحانهاے زمستان و خزان * نابِ نابستان بهار همچو جان
 بادها و ابرها و برقها * نا پديد آرد عوارض فرقا
 نا برون آرد زمينِ خاكِ رنگ * هرچه اندر جيب دارد لعل و سنگ
 هرچه دزدیدست اين خاكِ دزم * از خزانه حق و درياے كرم
 ۲۹۵۵ شنه نقدیر گوید راست گو * آنچه بردی شرح وا ده مو بهو
 دزد يعنی خاك گوید هيچ هيچ * شنه اورا دركشد در پيچ پيچ
 شنه گاهش لطف گوید چون شكر * گه بر آویزد كند هرچه بتر
 تا میان قهر و لطف آن خفيها * ظاهر آید ز آتش خوف و رجا
 آن بهاران لطفِ شنه كریاست * و آن خزان تخويف و تهديد خداست
 ۲۹۶۰ و آن زمستان چارميخ معنوی * تا نوای دزد خفی ظاهر شوے
 پس مجاهدرا زملی بسطِ دل * يك زمانی قبض و درد و غش و غل
 ز آنك اين آب و گلي كابدانِ ماست * مُنكر و دزد ضياءے جانيهست
 حق تعالى گرم و سرد و رنج و درد * بر تن ما می نهد ای شیرمرد
 خوف و جوع و نقصِ اموال و بدن * جمله بهر نقدِ جان ظاهر شدن
 ۲۹۶۵ اين وعيد و وعدها انگيخته است * بهر اين نيك و بدی كاميخته است
 چونك حق و باطلی آميختند * نقد و قلب اندر حرُمدان رنجند
 پس محك می بایدش بگزیده * در حفايق امتحانها دیده

D. تهديد و تخويف. AB Bul. لطف و شنه B (۲۹۵۹) D. نايد در پسند D (۲۹۴۹)

جان ماست D om. L (۲۹۶۲) در خفی L (۲۹۶۰) توفيق نهديد.

(۲۹۶۶) In D the ح of حرمدان is marked by a small ح underneath, and a vowel (apparently *fatha*) is written above.

سَيِّئَانِمُ شَدَّ هَمَّ طَاعَاتِ شُكْرِ * هَزَلْ شَدَّ فَانِي وَجَدَّ إِثْبَاتِ شُكْرِ
 ۲۰۰۵ سَيِّئَانِمُ چُونِ وَسِيلَتِ شَدَّ بَحْقِ * پَسْ مَزْنِ بَرِ سَيِّئَانِمِ هِيچِ دَقِ
 مَرِ نَرَا صَدَقِ نَوِ طَالِبِ كَرْدَه بُوَد * مَرِ مَرَا جَدَّ وَ طَلَبِ صَدَقِ كَشُود
 صَدَقِ نَوِ آوَرْدِ دَرِ جُسْتَنِ نَرَا * جُسْتَنِ مِ آوَرْدِ دَرِ صَدَقِ مَرَا
 نَحْمِ دَوْلَتِ دَرِ زَمِينِ مِ كَاشْتِمِ * سَخْرَه وَ بِيگَارِ مِ پَسِنْدَاشْتِمِ
 آنِ نَبُدِ بِيگَارِ كَسْبِ بُوَد چُسْتِ * هَرِ يَكِي دَانَه كِه رِكَشْتِمِ صَدِ بُرُسْتِ
 ۲۰۱۰ دزدِ سَوِی خانَه شَدَّ زَبِرِ دَسْتِ * چُونِ دَرِ آمَدِ دِيدِ كَانِ خانَه خُودِ دَسْتِ
 گَرَمِ باشِ اِی سَرْدِ نَا گَرِی رَسَدِ * بَا دَرِشْتِی سَا زِ نَا نَرِی رَسَدِ
 آنِ دُو اشْتَرِ نَبَسْتِ آنِ يَكِ اشْتَرَسْتِ * تَنَكِ آمَدِ لَفْظِ مَعْنِی بَسِ پُرُسْتِ
 لَفْظِ دَرِ مَعْنِی هِمِشَه نَارَسَانِ * زَانِ پَیْمَرِ گَفْتِ قَدْ كَلَّ لِسَانِ
 نَطَقِ اصْطِرْلَابِ بَاشَدِ دَرِ حَسَابِ * چِه قَدَرِ دَانَدِ زِ چَرِخِ وَ آفْتَابِ
 ۲۱۵ خَاصَه چَرِخِ كَيْنِ فَلَکِ زُو پَرْدَه اَبَسْتِ * آفْتَابِ ازِ آفْتَابِشِ ذَرَه اَبَسْتِ

بیان آنک در هر نفسی فتنه مسجد ضار هست،

چُونِ پَدیدِ آمَدِ كِه آنِ مَسْجِدِ نَبُودِ * خانَه حِلَتِ بُدِ وَ دَامِ جِهُودِ
 پَسِ نَبِی فَرمودِ كِه آنِ رَا بَرِ كَنیدِ * مَطْرَحَه خَاثَاكِ وَ خَاكْسَرِ كَنیدِ
 صَاحِبِ مَسْجِدِ چُو مَسْجِدِ قَلْبِ بُوَدِ * دَانِهَا بَرِ دَامِ رِیْزِی نَبَسْتِ جُودِ
 گوشتِ كَانْدَرِ شَصْتِ تُو مَاهِی رُبَاسْتِ * آنِ چَنانِ لَقْمَه نَه بَخْشِشِ نَه سَخَاسْتِ
 ۲۰۲۰ مَسْجِدِ اَهْلِ قُبَا كَانِ بُدِ جَمَادِ * اَنچِ كَفُوْ اَوِ نَبُدِ رَاهِشِ نَدَادِ
 دَرِ جَمَادَاتِ اَبِنِ چَنِینِ حِیْفِی نَفَرْتِ * زَدِ دَرِ آنِ نَاكَفُوْ اَمِیْرِ دَادِ نَفْتِ

صدقی نمود Bul. و. L om. (۲۰۰۶)

بر زمین Bul. (۲۰۰۸)

اسطرلاب Bul. (۲۰۱۴) . كَلَّ الْمَاسَانِ B (۲۰۱۲) . كِي كَشْتِمِ D . اَبِنِ نَبُدِ D (۲۰۰۹)

و. مکر جهود Bul. . کان مسجد A (۲۰۱۶) . Heading. D ضارست

خاکستر کند AB Bul. . بر کند AB Bul. . فرمود ک مرا ABL Bul. (۲۰۱۷)

نی بخشش A . شست ABL Bul. (۲۰۱۹) . دانه چون بر دام L (۲۰۱۸)

زد در آن کموش L (۲۰۲۱) . کفو او نبود AD (۲۰۲۰)

پس بگویی راست گنتی ای امین * این نشانیها بلاغ آمد مُبین
 فیهِ آیاتٌ ثَنَاتٌ بَیِّنَات * این برائی باشد و قدرِ نجات
 ۲۹۸۵ این نشان چون داد گویی پیش رو * وقتِ آهنگست پیش آهنگ شو
 پی‌روی تو کنم اے راست‌گو * بوی بُردے زُشتم بنما که کو
 پیشِ آنکس که نه صاحبِ اشتریست * کو درین جُستِ شتر بهرِ مریست
 زین نشانِ راست نفزودش یقین * جز زعکسِ ناقه‌جویِ راستین
 بوی بُرد از جدّ و گرمیهای او * که گزافه نیست این هیهای او
 ۲۹۹۰ اندرین اشتر نمودش حق ولی * اشتری گم کرده‌است او هر یلی
 طمعِ باقه غیرِ رُپوشش شد * آنچ ازو گم شد فراموشش شد
 هر یکا او می‌دود این میدود * از طمعِ همدردِ صاحب میشود
 کاذبی با صادقی چون شد روان * آن دروغش راستی شد ناگهان
 اندر آن صحرا که آن اشتر شتافت * اشتر خود نیز آن دیگر بیافت
 ۲۹۹۵ چون بدیدش یاد آورد آن خویش * بی طمع شد زُشتران یار و خویش
 آن مقلد شد محقق چون بدید * اشتر خود را که آنجا می‌چرید
 او طلب‌گارِ شتر آن لحظه گشت * می‌بخشنش تا ندید او را بدشت
 بعد از آن نه‌اروی آغاز کرد * چشم سوی ناقه خود باز کرد
 گنت آن صادق مرا بگذاشتی * تا باکنون پاسِ من میداشتی
 ۳۰۰۰ گنت تا اکنون فسوسی بوده‌ام * وز طمع در چابلوسی بوده‌ام
 این زمان همدردِ تو گشتم که من * در طلب از تو جدا گشتم بتن
 از تو می‌دزدیدم وصفِ شتر * جان من دید آن خود شد چشم‌پر
 تا نیابیدم نبودم طالبش * مس‌کنون مغلوب شد زر غالبش

۲۹۸۵ A for بی (۲۹۸۸) A بهای کو (۲۹۸۶) D قدر و نجات (۲۹۸۴)

هر یکا این میدود او میدود (۲۹۹۲) Bul. گز گزافه L. گرمیهای تو D (۲۹۹۱)

یارش L. یار خویش D (۲۹۹۰) این دروغش D (۲۹۹۳)

می‌بخشد A (۲۹۹۶) می‌بخشنش L (۲۹۹۱)

گر هَان عیبت نبود این مَباش * بَوِکْ آن عیب از تو گردد نیز فاش
 لَا تَخَافُوا اِنَّ خدَا نَشْنِیدُ * پس چه خود را این و خوش دید
 ۲۰۴۰ سالها ابلیس نیکونام زیست * گشت رسوا بین که او را نام چیست
 در جهان معروف بُد عَلَیای او * گشت معروفی بعکس ای وای او
 نَا نَهْ این تو معروفی محو * رُو بشو از خوف پس بنمای رُو
 تا نروید ریش تو ای خوب من * بر دگر ساده زنج طعنه من
 این نگر که مبتلا شد جان او * تا در افتادست و او شد پند تو
 ۲۰۴۵ تو نینستادی که باشی پند او * زهر او نوشید تو خور قند او

قصد کردن غُزان بکشتن یَک مردی تا آن دگر بترسد،

آن غُزان تَرْکِ خون ریز آمدند * بهر یغما در یکی دِه در شدند
 دو کس از اعیانِ آن دِه یافتند * در هَلاکِ آن یکی بشتافتند
 دست بستندش که قرانش کنند * گفت ای شاهان و ارکان بلند
 قصدِ خون من بچه رُو کنید * از چه آخر تشه خون منید
 ۲۰۵۰ چیست حکمت چه غرض در کشتنم * چون چنین درویشم و غُریانم
 گفت تا هیبت برین بارت زند * تا بترسد او و زر پیدا کند
 گفت آخر او زمن مسکین ترست * گفت قاصد کرده است او را زَرست
 گفت چون و هست ما هر دو یکیم * در مقامِ احتمال و در شکیم
 خود و را بکشید اوّل ای شهان * تا بترسم من دهر زرا نشان
 ۲۰۵۵ پس کرمهایِ الهی بین که ما * آمدیم آخر زمان در اینها

۲۰۴۸) Bul. بو که. ۲۰۴۰) is suppl. in marg. D. AB این for بین.

۲۰۴۱) L. بعکس رای او. ۲۰۴۲) L. ای خوب فن.

۲۰۴۴) BDL Bul. در چهی افتاد تا شد پند تو. and so A in marg.

۲۰۴۶) BDL Bul. بهر یغما بر دهی ماگه زدند.

۲۰۴۹) BDL Bul. in the first hemistich: مرا افگبند.

۲۰۵۰) A. چو چنین.

پس حقایق را که اصل اصلهاست * دانك آنجا فرقهها و فصلهاست
 نه حیانش چون حیات او بود * نه ممانش چون مات او بود
 گور او هرگز چو گور او مدان * خود چه گویم حال فرق آن جهان
 ۲۰۲۵ بر یحك زن کار خود ای مرد کار * نا نساژه مسجد اهل ضرار
 بس بر آن مسجد گنان تسخر زدی * چون نظر کردی تو خود زیشان بُدی

حکایت هندو که با یار خود جنگ می کرد بر کاری و خبر
 نداشت که او هم بدان مبتلاست

چار هندو در یکی مسجد شدند « بهر طاعت راکع و ساجد شدند
 هر یکی بر نیّتی تکبیر کرد * در نماز آمد بسکینی و درد
 مؤذّن آمد زان یکی لفظی بجست * کای مؤذّن بانگ کردی وقت هست
 ۲۰۲۰ گفت آن هندوی دیگر از نیاز * هی سخن گفتی و باطل شد نماز
 آن سوّم گفت آن دُوم را ای عمو * چه زنی طعنه برو خود را بگو
 آن چهارم گفت حمد الله که من * در نیفتادم بچه چون آن سه تن
 پس نماز هر چهاران شد تباه * عیب گویان بیشتر گر کرده راه
 ای خنك جانی که عیب خویش دید * هر که عیبی گفت آن بر خود خرید
 ۲۰۲۵ زانك نیم او زعیبستان بُدست * وآن دگر نبش زعیبستان بُدست
 چونك بر سر مر ترا ده ریش هست * مرهمت بر خویش باید کار بست
 عیب کردن ریش را داروی اوست * چون شکسته گشت جای ارحمُست

(۲۰۲۲) A. فرقهها و وصلهاست. L. فرقهها و اصلهاست.

(۲۰۲۶) BDL. کردی از ایشان آمدی. L. تو بر آن. Bul. پس بر آن.

(۲۰۲۹) In D آمد is omitted, and بر has been suppl. before مؤذّن.

(۲۰۳۰) L. هین سخن. (۲۰۳۱) A. Bul. آن سیم.

(۲۰۳۴) A. گم کرد. (۲۰۳۵) Bul. بود for بدست. his.

(۲۰۳۶) D. باز for کار, corr. above. (۲۰۳۷) Bul. عیب کردن خویش را.

هیچ چاره نیست از قُوتِ عیال * از بُنِ دندانِ کَنم کسبِ حلال
 چه حلال ای گشته از اهلِ ضلال * غیرِ خونِ تو نی بینم حلال
 از خدا چاره‌ستش و از لُوتِ فی * چاره‌ش است از دین و از طاغوتِ فی
 ای که صبرت نیست از دنیایِ دون * صبر چون داری زَنعمُ اَلْمَاهِدُون
 ۴۰۷۵ ای که صبرت نیست از ناز و نَعیم * صبر چون دارے زَاللهِ کَریم
 ای که صبرت نیست از پاك و پلید * صبر چون داری از آن کینِ آفرید
 کو خلیلی کو برون آمد زغار * گفت هَذَا رَبِّ هَانِ کو کردگار
 من نخواهم در دو عالم بَنگِریست * نا بینم این دو مجلسِ آنِ کیست
 ب تماشای صفت‌های خدا * گر خورم نان در گلو ماند مرا
 ۴۰۸۰ چون گوارد لقمه بی دیدارِ او * بی تماشای گل و گلزارِ او
 جز بر امیدِ خدا زین آبِ خور * کی خورد یک لحظه الا گاو و خر
 اَنلَکَ کَالْاَنْعَامِ بَد بَلْ هُمْ اَضَل * گرچه پُر مکرست آن گند بغل
 مکرِ او سَرزیر و او سَرزیر شد * روزگارِ بُرد و روزش دیر شد
 فکرگاهش کُند شد عَقْلش خَرِف * عمر شد چیزی ندارد چون اِلِف
 ۴۰۸۵ آنچه می‌گوید درین اندیشه‌ام * آن هم از دستانِ آن نفس است هم
 آنچه می‌گوید غفورست و رحیم * نیست آن جز حیلۀ نفسِ لثیم
 ای زغم مرده که دست از نان تپست * چون غفورست و رحیم این ترس چیست

(۴۰۷۱) A. از مَقَّةُ عیال.

(۴۰۷۲) Suppl. in marg. A. Bul. لُوت for قُوت. D. وز طاغوت.

(۴۰۷۳) Suppl. in marg. A. (۴۰۷۴) B Bul. از الله.

(۴۰۷۵) After this verse L. add:

ای که صبرت نیست از مرزد و زن * صبر چون داری زحی ذوالنن

AB. که خورد. L. آب و خور. AB Bul. اومید (۴۰۸۱) ربی. (۴۰۷۷) Bul.

اَللّٰهُ for غیر. Bul. کی خورد لقمه.

(۴۰۸۲) A om. و before. L. روزگارش رفت.

(۴۰۸۳) Bul. و آنکه میگوید. (۴۰۸۴) Bul. آنکه میگوید.

آخرینِ قرن‌ها پیش از قرون * در حدیثست آخرونَ السَّابِقُونَ
تا هلاک قومِ نوح و قومِ هود * نادئی رحمت بجانِ ما نمود
گشت ایشان را که ما ترسیم ازو * و خود این بر عکس کردی وای تو

بیان حال خودپرستان و ناشکران در نعمت وجود انبیا
و اولیا علیهم السَّلام،

هرک ازیشان گفت از عیب و گناه * وز دل چون سنگ وز جانِ سیاه
۲۰۶۰ وز سبک‌داری فرماتهای او * وز فراغت از غمِ فردای او
وز هوس وز عشقِ این دنیایِ دون * چون زنان مر نفس را بودن زیون
و آن فرار از نکمهای ناصحان * و آن رمیدن از لقای صالحان
با دل و با اهلِ دل بیگانگی * با شہان تنویر و روبه‌شانگی
سیرچشمان را گدا پنداشتن * از حسدشان خُفیه دشمن داشتن
۲۰۶۵ گر پذیرد چیز تو گوی گداست * ورنه گوی زرق و مکرست و دغاست
گر در آمیزد تو گوی طامع است * ورنه گوی در تکبر مَوْلَع است
یا منافق وارِ عذر آری که من * ماندام در نفقهٔ فرزند و زن
نه مرا پروای سر خاریدنست * نه مرا پروای دین و رزیدنست
ای فلان مارا بهمتِ یاد دار * تا شوم از اولیا پایانِ کار
۲۰۷۰ این سخن نه هم زدرد و سوز گفت * خوابناکی هرزه گفت و باز خُفت

(۲۰۵۷) D با هلاک. Bul. قوم نوح و عاد و هود. BL Bul. عارض رحمت.

(۲۰۵۸) L وای جان. A بر عکس بودی. ترسیم از آن.

(۲۰۵۹) L هرچه زیشان. B در عیب. غم و فردای A (۲۰۶۰).

(۲۰۶۴) B سیرچشمارا and so D. خیر تو L (۲۰۶۵).

(۲۰۶۶) After this verse L adds:

گر تَحَمُّلِ کرد گوی عاجزست * و رغبور آمد تو گوی گریزست

(۲۰۶۹) L مرا یاری دین. (۲۰۶۹) AB Bul. تا شوم.

(۲۰۷۰) L Bul. هم نی زدرد.

گر نه پیدا اند پیش نیک و بد * چیست با ایشان خسان را این حسد
 ورنه دانششان علم آلیقین * چیست این بغض و جیل سازی و کین
 ورنه دانند بعث و رستخیز * چون زندگی خویش بر شمشیر تیز
 ۴۱۰ بر تو می خندد مینِ او را چنان * صد قیامت در درویشش نهان
 دوزخ و جنت همه اجزای اوست * هرچ اندیشی تو او بالای اوست
 هرچ اندیشی پذیرای فناست * آنک در اندیشه ناید آن خداست
 بر در این خانه گستاخی ز چیست * گرهی دانند کاندرا خانه کیست
 ابلهان تعظیم مسجد می کنند * در خرابی اهل دل جدی کنند
 ۴۱۰ آن مجازست این حقیقت ای خران * نیست مسجد جز درون سروران
 مسجدی کآن اندرون اولیاست * مسجد گام جمله است آنجا خداست
 تا دل مرد خدا نامد بدرد * هیچ قرنی را خدا رسول نکرد
 قصد جنگ انبیای داشتند * جسم دیدند آدمی پنداشتند
 در تو هست اخلاق آن پیشینیان * چون غی نرسی که تو باشی هآن
 ۴۱۰ آن نشانیها همه چون در تو هست * چون تو زبانی کجا خواهی برست

قصه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش
 نوحه می کرد،

کودکی در پیش تابوت پدر * زار می نالید و بر می کوفت سر
 کاسه پدر آخر کجالت می برند * تا ترا در زیر خاکی بنشوند

حسد سازی D. آن بعض A. عین الیقین A. (۴۱۰۲)

ورنه دانشی جزای رستخیز BDL Bul. (۴۱۰۴) and so A in marg.

آن بالای اوست Bul. (۴۱۰۶) D om.

هیچ قوم را L. تا دل اهل دلی Bul. (۴۱۱۲) در جدی اهل دل BDL Bul. (۴۱۰۹)

چون غی نرسی تو هم باشی از آن Bul. (۴۱۱۴) D has از آن in marg.

در زرخاکی آورد BDL Bul. (۴۱۱۷) and so A in marg.

شکایت گفتن پیرمردی بطیب از رنجوریا و جواب گفتن طیب او را،

گفت پیری مر طیبی را که من * در زحیرم از دماغِ خوِیشتن
گفت از پیرِیست آن ضعفِ دماغ * گفت بر چشمم زطلمت هست داغ
۲۰۹۰ گفت از پیرِیست ای شیخِ قدیم * گفت پشتم درد می آید عظیم
گفت از پیرِیست ای شیخِ نزار * گفت هرچه می خورم نبود گوار
گفت ضعفِ معدِ هم از پیرِیست * گفت وقتِ دم مرا دم گیرِیست
گفت آری انقطاعِ دم بود * چون رسد پیری دو صد علت شود
گفت ای احمق برین بردوختی * از طیبی نو هین آموختی
۲۰۹۵ ای مدمعِ عقلت این دانش نداد * که خدا هر رنج را درمان نهاد
نو خیر احمق زانْدک مایگی * بر زمین ماندی زکونه پایگی
پس طیبیش گفت ای عمر تو شصت * این غضب وین خشم هم از پیرِیست
چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف * خوِیشتن داری و صبرت شد ضعیف
بر نسابد دو سخن زوئی کند * نابِ یک جرعه ندارد فی کند
۲۱۰۰ جز مگر پیری که از حُسنِ مست * در درون او حیاتِ طیبیه است
از برون پیرست و در باطن صبی * خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

Heading: Bul. شکایت کردن مرد پیر با طیب.

(۲۰۹۲) Bul. علت بود. After this verse L adds:

گفت کم شد شوم بکبارگی * گفت کر پیرِیست این بیچارگی
گفت پامِ ست شد وز ره بماند * گفت کر پیرِیست در کنجِ نشاند
گفت پشتم چون کنی شد دوتا * گفت کر پیرِیست این رنج و عنا
گفت تارِیکست چشمِ ای حکیم * گفت کز پیرِیست ای پیرِ حلیم

(۲۰۹۶) Bul. در زمین. (۲۰۹۴) L بذین for برین.

(۲۰۹۷) D om. عمر and has سال suppl. above. (۲۰۹۵) Bul. اوصاف اجزا.

(۲۱۰۱) A آن بی و آن ولی. Bul. خود کیامد L. پیریست A.

گر نبودى او مَسْبَحِ بَطْنِ نون * حبس و زندانش بُدى تا يُعْثَوْنَ
 او بنسبَح از نون مایِ بَحْسَت * چیست نسبَح آیتِ روزِ اَلْسَت
 گر فراموش شد آن نسبَحِ جان * بشنو این تسبیحهای ماهیان
 هر که دید اللّٰه را اللّٰه بَسْت * هر که دید آن بجزرا آن ماهبَسْت
 ۲۱۴۰ این جهان دریاست و تن مایِ و روح * یونسِ محبوب از نورِ صَبوح
 گر مَسْبَح باشد از مایِ رهید * ورنه در وی هضم گشت و ناپدید
 ماهیانِ جان درین دریا پُرند - تو نغی بینى بگِردت می پُرند
 بر تو خود را می زنند آن ماهیان * چشم بگشا تا ببینی شان عیان
 ماهیان را گر نغی بینى پدید * گوشِ تو تسبیحشان آخر شنید
 ۲۱۴۵ صبر کردنِ جانِ تسبیحاتِ نُسْت * صبر کن کانتِ نسبَحِ دُرُسْت
 هیچ نسبَحی ندارد آن دَرَج * صبر کن الصَّبْرُ مُنْتاحُ الْفَرَج
 صبر چون پولِ صراطِ آن سو بهشت * هست با هر خوب بِك لالای زشت
 تا زلالای گریزه وصل نیست * زَانِک لالارا ز شاهد فصل نیست
 تو چه دانی ذوقِ صبر ای شیشه دل * خاصّه صبر از بهرِ آن نقشِ چِگَل
 ۲۱۵۰ مرد را ذوقِ غزا و کَر و فر * مر مَحْنَت را بود ذوق از ذَکَر
 جز ذَکَر نه دینِ او و ذِکَرِ او * سوی اسفل بُردِ او را فِکَرِ او
 گر بر آید تا فَلَک از وی مَرَس * کو بعشقِ سُنلِ آموزید دَرَس
 او بسوی سُنل می راند فَرَس * گرچه سوی علُو جنباند جَرَس
 از عَلمهای گدایان نرس چیست * کَانَ عَلَیْهَا لَقْمَةُ نَانَ را رهیست

(۲۱۴۸) B این تسبیح.

(۲۱۴۰) In A vv. ۲۱۴۰ and ۲۱۴۱ are transposed.

(۲۱۴۱) A ورنی.

(۲۱۴۲) BD Bul. تو نغی بینى که کوری ای نژند، and so A in

marg. and L.

(۲۱۴۲) D این ماهیان. After this verse L adds:

ماهیانى جمله روح بی جسد * نى دریشان کبر و کین و نى حد

(۲۱۴۴) In A vv. ۲۱۴۴ and ۲۱۴۵ are transposed. (۲۱۴۶) L Bul. کاصر.

(۲۱۴۷) Bul. پل صراط.

(۲۱۵۰) L Bul. ذوق از غزا.

(۲۱۵۲) D با فَلَک. L بر فَلَک.

(۲۱۵۴) B om.

می‌برندت خانه تنگ و زحیر * فی درو قالی و نه دروی حصیر
 فی چراغی در شب و نه روز نان * فی درو بوی طعام و نه نشان
 ۲۱۲۰ فی درم معمور فی درم بام راه * فی یکی همسایه کو باشد پناه
 جسم تو که بوسه گام خلق بود * چون رود در خانه کور و کبود
 خانه بی زیهار و جای تنگ * که درو نه روی می ماند نه رنگ
 زین نسق اوصاف خانه می‌شرد * وز دو دبه اشک خونین می‌فُشرد
 گفت جوحی با پدر ای ارجمند * واللّه این را خانه ما می‌برند
 ۲۱۲۵ گفت جوحی را پدر ابله مشو * گفت اے بابا نشانیها شنو
 این نشانیها که گفت او یک بیک * خانه ماراست بی تردید و شک
 فی حصیر و نه چراغ و نه طعام * نه درش معمور و نه صحن و نه بام
 زین نمط دارند بر خود صد نشان * لیک گی بینند آنرا طاغیان
 خانه آن دل که ماند بی ضیا * امر شعاع آفتاب کبریا
 ۲۱۳۰ تنگ و تاریکست چون جان جهود * بی‌نوا از ذوق سلطان و دود
 فی درآن دل نافت تاب آفتاب * فی گشاد عرصه و نه فتح باب
 گور خوشتر از چنین دل مر ترا * آخر از گور دل خود بر ترا
 زنگ و زنده زاد ای شوخ و شنگ * دم نمی‌گیرد ترا زین گور تنگ
 یوسف وقتی و خورشید سما * زین چه و زندان بر آ و رو نما
 ۲۱۳۵ یونس در بطن ماهی پخته شد * مخّصش را نیست از تسبیح بُد

(۲۱۱۹) After this verse L adds:

فی درون معمور فی سقف و فی بام * فی درو بهر ضیائی هیچ چار

فی درو معمور A. فی درو از بهر مہمان آب چاه L in the first hemistich: (۲۱۲۰)

Bul. و فی بر بام. and so corr. in D. A Bul. درش.

فی رنگ A. (۲۱۲۲) چون شود BDL Bul. چشم تو AB Bul. (۲۱۲۱)

فی بام A. صحن for سقف L (۲۱۲۷) بی تزویر و شک L. بس نشانیها B (۲۱۲۶)

نور آفتاب BD Bul. (۲۱۴۱) با خود A. دادند L (۲۱۲۸)

بر آ رو و ما L (۲۱۴۴) شوخ شک AL. زند زادی شوخ D (۲۱۴۳)

گر پېوشی نو سلاحِ رُستَمان * رفت جانت چون نباشی مردِ آن
 ۲۱۷۰ جان سپَر کن تیغ بگذار ای پسر * هر که بی سر بود ازین شه بُرد سر
 آن سلاحِ حیلِه و مکر نو است * هم ز تو زابید و هم جانِ تو خست
 چون نکردی هیچ سودی زین حیل * ترکِ حیلَت کن که پیش آید دُول
 چونک یک لحظه نخوردی بر زَن * ترکِ فن گوئی طلب رَبِّ آلِهِن
 چون مبارک نیست بر تو این علوم * خوشتن گولی کن و بگذر ز شوم
 ۲۱۷۵ چون ملایک گو که لا عِلْمَ لَنَا * یا اِلهی غَیْرَ ما عَلَّمَنَا

قصهٔ اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوفِ اُورا،

یک اعرابی بار کرده اشتری * دو جوال زفت از دانه پُری
 او نشسته بر سر هر دو جوال * یک حدیث انداز کرد اُورا سؤال
 از وطن پرسید و آوردش بگفت * و اندر آن پرسش بسی دُرُها بسُنت
 بعد از آن گفتش که آن هر دو جوال * چیست آگنده بگو مصدوقِ حال
 ۲۱۸۰ گفت اندر یک جوالم گندمست * در دگر ریگی نه قوتِ مردمست
 گفت تو چون بار کردی این رِمال * گفت نا تنها مانند آن جوال
 گفت نیم گندم آن تنگ را * در دگر ریز از پی فرهنگ را
 تا سبک گردد جوال و هر شتر * گفت شاباش ای حکیم اهل و حر
 این چنین فکر دقیق و رأی خوب * تو چنین عریان پیاده در لغوب

BDL Bul. (۲۱۷۲) کن که هفتی بس دُغَل L (۲۱۷۲) زاند A (۲۱۷۱)

خوشتن را گوی کن بگذر L (۲۱۷۴) گو for کن D. چون یکی لحظه.

Heading: After جوال کردن B adds بجای گندم.

(۲۱۷۶) After this verse B adds:

و آن جوال دیگرش از ریگ بر * هر دورا او بار کرده بر شتر

L. در دیگر D (۲۱۸۲) این جوال D (۲۱۸۱) این هر دو Bul. (۲۱۷۹)

یا چنین فکر Bul. (۲۱۸۴) حکیم و اهل حر A (۲۱۸۲) از پی پاستنگ را.

ترسیدن کودك از آن شخص صاحب جثّه و گفتن آن شخص
که ای کودك مترس که من نامردم،

۲۱۵۰ کنگر زفتی کودکی را یافت فرد * زرد شد کودك زبیم قصدِ مرد
گفت این باش ای زیبای من * که تو خواهی بود بر بالای من
من اگر هَوَلَم مَخَنَّت دان مرا * همچو اشتر بر نشین می‌ران مرا
صورتِ مردان و معنی این چنین * از برون آدم درون دیو لعین
آن دُهل را مانی ای زفتِ چو عاد * که برو آن شاخ را می‌کوفت باد
۲۱۶۰ روبهی اَشْکارِ خود را باد داد * بهرِ طیلِ همچو خیلِ پر زباد
چون ندید اندر دهل او فرهی * گفت خوکی به ازین خیلِ تپی
روبهان ترسند ز آوازِ دهل * عاقلش چندان زند که لا تَقُلْ

قصّه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می‌رفت،

بک سواری با سلاح و بس مُهیب * می‌شد اندر بیشه براسب نجیب
تیراندازی بچُکمِ او را بدید * پس زخوف او کمان را در کشید
۲۱۶۵ تا زند تیری سوارش بانگ زد * من ضعیفم گرچه زفستم جسد
هان و هان منگر تو در زفتی من * که کمر در وقتِ جنگ از پیرزن
گفت رَو که نیک گفתי ورنه نیش * بر تو می‌انداختم از نرسِ خویش
بس کسان را کالتِ پیکار کُشت * بی رجولیت چنان تیغی بهُشت

و. A om. مرد آن (۲۱۵۸) Bul. corr. in marg. هَوَلَم for خوام D (۲۱۵۷)

خیکی A (۲۱۶۱) خیکی A (۲۱۶۰)

Heading: L Bul. ترانداز A. قصّه ترسیدن تیراندازی از سواری.

برکنید D (۲۱۶۴) اسی BL. با سلاخی بس L (۲۱۶۴)

بی چنان مردی که باید AB Bul. آلت. In the second hemistich L has: (۲۱۶۸)

داده. After this verse L adds:

آلت پیکار او را بکشت * بی رجولیت چنان تیغی بهُشت

حکمت دنیا فزاید ظن و شک * حکمت دینی پَرَدِ فوقِ فلک
 زَوَعانِ زیرِکِ آخرِ زمان * بر فزوده خویش بر پیشینیان
 ۴۲۰۵ حیلِ آموزانِ جگرها سوخته * فعلها و مکرها آموخته
 صبر و ایثار و سخای نفس و جود * باد داده کآن بود اکسیرِ سود
 فکر آن باشد که بگشاید رهی * راه آن باشد که پیش آید شهبی
 شاه آن باشد که از خود شه بود * نه بمخزنها و لشکر شه شود
 تا بماند شاهی او سرمدی * همچو عَزَّ مُلْکِ دینِ احمدی

کرامات ابراهیم ادهم قدس الله روحه العزیز بر لب دریا،

۴۲۱۰ هر زبِ ابراهیم آذهر آمدست * کو ز راهی بر لبِ دریا نشست
 دلّی خود می دُوخت بر ساحلِ روان * یَک امیری آمد آنجا ناگهان
 آن امیر از بندگانِ شیخ بود * شیخ را بشناخت سجد کرد زود
 خیره شد در شیخ و اندر دلّی او * شکلِ دیگر گشته خُلق و خَلقِ او
 کورها کرد آنچنان مُلْکِ شگرف * بر گزید آن فقرِ بس باریکِ حرف
 ۴۲۱۵ مُلْکِ هفت اقلیم ضایع می کند * چون گدا بر دلّی سوزن می زند
 شیخ واقف گشت از اندیشه اش * شیخ چون شیرست و دلهای بیشه اش
 چون رجا و خوف در دلهای روان * نیست مخفی بر وی اسرارِ جهان
 دل نکه دارید ای بی حاصلان * در حضورِ حضرتِ صاحبِ دلان

رو بهار زیرک (۴۲۰۴) BL. بود L. برد. Bul. ۵۰ pointed in D. برد (۴۲۰۴)

شاه آن باشد که پیش شه رود B (۴۲۰۸). اکسیر و سود D (۴۲۰۶)

بر لب بگری A (۴۲۱۰). همچو ملک عزّ دین Bul. (۴۲۰۹)

دلی خود می دُوخت آن سلطان جان BDL Bul. (۴۲۱۱)

و خَلق او D. در دلّی و اندر شیخ او D (۴۲۱۴) BDL Bul. (۴۲۱۵)

ترک کرد او ملک هفت اقلیم را * می زند بر دلّی سوزن چون گدا

اسرار نهان Bul. (۴۲۱۷)

رحمش آمد بر حکیم و عزم کرد * کش بر اشتر بر نشاند نیک مرد
 باز گفتش ای حکیم خوش سخن * شمه از حال خود هم شرح کن
 این چنین عقل و کفایت که تراست * تو وزیری یا شهبی بر گوی راست
 گفت این هر دو نیم از عامه‌ام * بنگر اندر حال و اندر جامه‌ام
 گفت اشتر چند داری چند گاو * گفت نه این و نه آن مارا مكاو
 گفت رخت چیست باری در دکان * گفت مارا کو دکان و کو مکان
 گفت پس از نقد پرسم نقد چند * که نویی تهارو و محبوب‌پند
 کیمیای مسّ عالم با نوست * عقل و دانش را گهر تو بر نوست
 گفت واللّه نیست یا وَجَّهَ الْعَرَب * در همه ملکر وجوه قوت شب
 پابرهنه تن برهنه می‌دور * هر که نانی میدهد آنجا روم
 مر مرا زین حکمت و فضل و هنر * نیست حاصل جز خیال و درد سر
 پس عرب گفتش که شو دور از برم * نا نبارد شوی تو بر سرم
 دور بر آن حکمت شومت زمن * نطق تو شومست بر اهل زمن
 یا تو آن سو رو من این سو می‌دوم * ورترا ره پیش من و پس روم
 يك جوالر گندم و دیگر زریگ * به بود زین حیل‌های مردریگ
 احمق‌ام بس مبارک احمقیست * که دلم با برگ و جانم متقیست
 گر تو خواهی کی شفاوت کم شود * جهد کن نا از تو حکمت کم شود
 حکمتی کز طبع زاید وز خیال * حکمتی بی فیض نور ذو انجلال

(۴۱۸۹) L مال for I. گاو. Mفرز ملال. (۴۱۹۰) D om. After this verse L adds:

نیست قوت و نی رخوت و نی قماش * فی متاع و بیست مطیخ نیست آش

(۴۱۹۱) A om. پس. D پس از زهد پرسم.

(۴۱۹۲) A زر for D. مس. After this verse L adds:

گنجها بتپاده باقی هر مکان * نیست عاقلتر ز تو کس در جهان

(۴۱۹۳) L سر for D. تن. (۴۱۹۴) D om. و before D.

(۴۱۹۵) D. در سرم. (۴۱۹۶) D شوم از برم.

(۴۱۹۷) D و نور. (۴۲۰۱) Bul. کی for کت. (۴۲۰۲) D جوال از گندم.

پنج حس با همدگر پیوسته‌اند * زَانَك این هر پنج زاصلی رسته‌اند
قَوْتِ يَك قَوْتِ باقی شود * ما بقی را هر یکی ساقی شود
دیدن دیکه فزاید نطق را * نطق در دیکه فزاید صدق را
صدق بیداری هر حس میشود * حسهارا ذوق مؤنس میشود

آغاز منور شدن عارف بنور غیب‌بین،

۲۲۴۰ چون یکی حس در رَوش بگشاید بند * ما بقی حسها همه مُبَدَل شوند
چون یکی حس غیر محسوسات دید * گشت غیبی بر همه حسها پدید
چون ز جُو جَسْت از گَگَله يَك گوسفند * پس پَیایی جمله زان سو بر جهند
گوسفندان حواس را بران * در چرا از اَخْرَجَ اَلْمَرْعَى چران
تا در آنجا سنبل و نسرين چرند * تا بروضات حقایق ره بَرند
۲۲۵۰ هر جَسْت پیغمبر حسها شود * جمله حسهارا در آن جَنّت کشد
حسها با حس تو گویند راز * بی زبان و بی حقیقت بی مجاز
کین حقیقت قابل تأویلهاست * وین توهم مایه تحسّیلهاست
آن حقیقت کان بود عین و عیان * هیچ تأویلی نگنجد در میان
چونک حسها بند حس تو شد * مر فلکهارا نباشد از تو بُد
۲۲۵۰ چونک دعویّی رود در مَلِكِ پوست * مغز آن کی بود قشر آن اوست

از اصلی بلند B (۲۲۴۶) رسته این هر پنج زان اصل بلند (۲۲۴۶) and so L Bul., which have

نطق را for عشق را BDL Bul. (۲۲۴۸) . ساقی بود L . باقی کی شود D (۲۲۴۷)

Heading: Bul. منور شدن حواس عارف . BDL Bul. نطقی for عشق .

در چروی اخرج Bul. (۲۲۴۴) . مبدل شد D . so vocalised in D. Bul. رَوش (۲۲۴۰)

رهبرند A . تا بگلزار حقایق BDL Bul. . سنبل و ریحان BDL Bul. (۲۲۴۴)

تا تکلیک سوی آن جنت رود BD Bul. . پیغامبر L om. ABD (۲۲۴۵)

و . بی حقیقت بی زبان و بی محاز BL Bul. (۲۲۴۶) and so D, which om.

آن حقیقت را که باشد از عیان BDL Bul. (۲۲۴۸)

مغز آنرا که بود L . از ملک D (۲۲۵۰) . چونک هر حس بند BDL Bul. (۲۲۴۹)

پیشِ اهلِ تنِ ادبِ بر ظاهرست * که خدا زیشان بهان را سارست
 ۲۲۲۰ پیشِ اهلِ دلِ ادبِ بر باطنست * زآنک دلشان بر سراسر فاطنست
 تو بعکسی پیشِ کورانِ بهرِ جاه * با حضور آیی نشینی پایگاه
 پیشِ بینایانِ کنی ترکِ ادب * نازِ شهوت را از آن گشتی حطَب
 چون نداری فطنت و نورِ هُدی * بهرِ کورانِ رُوی را وزنِ جلا
 پیشِ بینایانِ حدّث در رُویِ مال * نازِ میکن با چنین گندیده حال
 ۲۲۲۵ شیخ سوزن زود در دریا فگند * خواست سوزن را با آوازِ بلند
 صد هزارانِ ماهیِ اللّهی * سوزنِ زر در لبِ هر ماهی
 سر بر آوردند از دریای حق * که بگیر ای شیخ سوزنهای حق
 رُو بدو کرد و بگفتش اے امیر * مُلکِ دل به یا چنان مُلکِ حنبر
 این نشانِ ظاهرست این هیچ نیست * تا بیاطن در روی بینی تو بیست
 ۲۲۳۰ سوی شهر از باغِ شاخی آورند * باغ و بُستان را کجا آنجا برند
 خاصّه باغی کین فلکِ یک برگِ اوست * بلک آن مغزست وین دیگر چو پوست
 بر نی داری سوئے آن باغِ گام * بوی افزون جوی و کن دفعِ زُکام
 تا که آن بو جانبِ جانت شود * تا که آن بو نورِ چشمانت شود
 گفت یوسف ابنِ یعقوبِ نبی * بهرِ بو اَلْقُوا عَلٰی وَجْهِ اَبی
 ۲۲۳۵ بهرِ این بو گفت احمد در عِظّات * دایما قُرْهُ عِیْنی فی الصَّلَاة

در دهن D. بر لب Bul. (۲۲۲۶) L. بر روی Bul. (۲۲۲۴) A. جلی. (۲۲۲۳)

for در لب. After this verse B has:

سوزنِ زرّین در آن دندان او * که بگیر ای شیخ سوزنهای هو

و. A om. (۲۲۴۰) Bul. کرده بگفتش. (۲۲۳۸)

بوی امیون L. گر نی داری Bul. (۲۲۴۲) و. این عالم چو پوست. ABL Bul. (۲۲۴۱)

(۲۲۴۴) After this verse L. adds:

تا که آن بو سوی بستانت کشد * وای نماید مرا راه رشد

چشم نابینا را بینا کند * سینات را سینه سنا کند

بهر این بر گمت Bul. (۲۲۴۵) یوسف بهر یعقوب A. (۲۲۴۴)

موش گنم زآنك در خاكست جاش * خاك باشد موش را جای معاش
 راهها داند ولی در زیر خاك * هر طرف او خاك را كردست چاك
 نفس موشی نیست الا لقمه رَند * قدر حاجت موش را عقلی دهند
 زآنك بی حاجت خداوند عزیز * می نبخشد هیچ کس را هیچ چیز
 ۲۲۷۵ گر نبوده حاجت عالم زمین * نافریدی هیچ رَبُّ الْعَالَمِينَ
 وین زمین مضطرب محتاج کوه * گر نبودی نافریدی پُر شکوه
 ورنه نبوده حاجت افلاك هر * هفت گردون نافریدی از عدم
 آفتاب و ماه و این استارگان * جز بجاست گئی پدید آمد عیان
 پس کنند هستها حاجت بود * قدر حاجت مرد را آلت بود
 ۲۲۸۰ پس بینزا حاجت ای محتاج زود * تا بجوشد در کرم دریای جود
 این گدایان بر ره و هر مبتلا * حاجت خود می نماید خلق را
 کور و شلی و بیمار و درد * تا ازین حاجت بچند رحم مرد
 هیچ گوید نان دهید ای مردمان * کی مرا مالست و انبارست و خوان
 چشم نهادست حق در گوزموش * زآنك حاجت نیست چشم بهر نوش
 ۲۲۸۵ می تواند زیست بی چشم و بصر * فارغست از چشم او در خاك تر
 جز بدزدی او برون ناید زخاك * تا کند خالق از آن دزدیش پاك
 بعد از آن پَر یابد و مرغی شود * می پرد تسبیح باره می کند
 هر زمان در گلشن شکر خدا * او بر آرد همچو بلبل صد نوا
 کای رهانند مرا از وصف زشت * اے کنند دوزخی را تو بهشت
 ۲۲۹۰ در یکی پیهی نهی تو روشنی * استخوانی را دهی سمع ای غنی
 چه نعلقی آن معانی را بحجم * چه نعلقی فهم آشپارا باشم

نافریدی B (۲۲۷۷). هر طرف از خاك و كردست خاك A (۲۲۷۲).

آلت دعد BDL Bul. (۲۲۷۶). بندد آد Bul. (۲۲۷۸).

تسبیح باری A (۲۲۸۷). در خاك در BL. چشم زمر خاك تر D (۲۲۸۵).

پرد in the second hemistich چون ملاك جاست گردون رود and so L, which has سمع غنی A (۲۲۹۰). وی کنند A (۲۲۸۹). رود for.

چون تنارع در فتد در تنگِ کاه * دانه آن کیست آن را کن نگاه
 پس فلك قشربست و نورِ روح مغز * این پدیدست آن خفی زین رُو ملغز
 جسم ظاهر روح مخفی آمدست * جسم همچون آستین جان همچو دست
 باز عقل از روح مخفی تر بود * حسن سوی روح زوتر ره بَرَد
 جنبشی بینی بدانی زنده است * این ندانی کی ز عقل آگه است ^{۴۲۵۵}
 تا که جنبشهای موزون سر کند * جنبش مسرا بدانش زر کند
 زان مناسب آمدن افعال دست * فهم آید مر ترا که عقل هست
 روح و خفی از عقل پنهان تر بود * زانک او غیبت او زان سر بود
 عقل احمد از کسی پنهان نشد * روح و خیش مُدْرَك هر جان نشد
 روح و خفی را مناسب است نیز * در نیابد عقل کآن آمد عزیز ^{۴۲۶۰}
 گه جنون بیند گهی حیران شود * زانک موقوفست تا او آن شود
 چون مناسبای افعال خضر * عقل موسی بود در دیدش گذر
 نامناسب می نمود افعال او * پیش موسی چون نبودش حال او
 عقل موسی چون شود در غیب بند * عقل موشی خود کیست ای ارجمند
 علم تقلیدی بود بهر فروخت * چون بیابد مشتری خوش بر فروخت ^{۴۲۶۵}
 مشتری علم تحقیقی حواس است * دایما بازار او با رونق است
 لب بیسته مست در بیع و شری * مشتری بی حد که الله آشتی
 درس آدم را فرشته مشتری * محرم درش نه دیوست و پری
 آدم اَنْبِئُهُمْ بِاسْمَا درس گو * شرح کن اسرار حق را مو بو
 آنچنان کس را که کوتاهین بود * در تلون غرق و بی تمکین بود ^{۴۲۷۰}

(۴۲۵۵) Bul. om. و. (۴۲۵۴) BD مخفی تر پرد. (۴۲۶۰) Suppl. in marg. A.

(۴۲۶۱) Suppl. in marg. A. (۴۲۶۲) AD گذر.

(۴۲۶۴) D در عقل بند. A in the second hemistich.

(۴۲۶۵) Bul. تقلیدی. D چون نیابد مشتری خوشتر فروخت.

(۴۲۶۷) I, مست for هست.

۴۴۱۰ آتش ابراهیم را نبود زبان * هرکه نمرود بست گوی نرس از آن
 نفس نمرودست و عقل و جان خلیل * روح در عین است و نفس اندر دلیل
 این دلیل، راه ره‌رو را بود * کو بهر دم در بیابان گم شود
 واصلان را نیست جز چشم و چراغ * از دلیل و راهنشان باشد فراغ
 گر دلیلی گفت آن مرد وصال * گفت بهر فهم اصحاب جدال
 ۴۴۱۵ بهر طفل، نو پدر قتی کند * گرچه عفش هندسه گیتی کند
 کم نگرده فضل استاد از علو * گر آلف چیزی ندارد گوید او
 از پی، تعلیم آن بسته‌دهن * از زبان خود برون باید شدن
 در زبان او بیاید آمدن * تا بیاموزد ز نو او علم و فن
 پس همه خلقان چو طفلان، ویند * لازمست این پیرا در وقت پند
 ۴۴۲۰ کفر را حدست و اندازه بدان * شیخ و نور، شیخ را نمود کران
 پیش بی‌حد هرچه محدودست لاست * کل شیء غیر وجه الله فناست
 کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست * ز آنک او مغزست وین دورنگ و پوست
 این فناها پرده آن وجه گشت * چون چراغ، خفیه اندر زیر طشت
 پس سَر این تن حجاب آن سرست * پیش آن سر این سَر تن کافرست

دلیل راهنشان AL. چشم چراغ A (۴۴۱۲). روح در عیست A (۴۴۱۱).

طولی A (۴۴۱۵). Bul. (۴۴۱۷) بهر تعلیم بجه بسته دهن. گوید او هوز و حتی کمن: second hemistich.

وز زبان خود برون باید شدن. After this verse L add: تا بیاموزد زبان زو علم و فن * جلگی از خود باید کم شدن

After this verse BL Bul. add: (۴۴۱۹)

آن مرد شیخ بد گوندا * آن بکنرو گهری آگندرا
 گفت خود را تو مزن بر تیغ تیز * هین مکن با شاه و با سلطان ستر
 حوض با دریا اگر پهلو زند * خوش را از بیخ هستی بر کند
 بست بجوی کو کران دارد که تا * تیره گردد او زمردار شما

These verses have been suppl. in marg. D by a later hand.

BDL (۴۴۲۴) کافرست for ابرست. and so A in marg. معزست او A (۴۴۲۲).

لنظ چون وُگُرت و معنی طایرست * جسم جوی و روح آب سابرست
 او روانست و تو گویی واقفاست * او دوانست و تو گویی عاکلست
 گر نبینی سیرِ آب از خاکها * چیست بر وی نو بنو خاشاکها
 هست خاشاکِ تو صورتهای فکر * نو بنو در ی‌رسد آشکالِ پکر^{۲۲۹۵}
 رویِ آب جویِ فکر اندر رُوش * نیست بی خاشاکِ محبوب و وحش
 قشرها بر رویِ این آب روان * از ثمارِ باغِ غیبی شد دوان
 قشرها را مغز اندر باغِ جو * زآنک آب از باغِ ی‌آید بجو
 گر نبینی رفتنِ آبِ حیات * بشکر اندر جویِ این سیرِ نبات
 آب چون آنه‌تر آید در گذر * زو کند قشِرِ صورِ زو تر گذر^{۲۲۹۰}
 چون بغایت تیز شد این جو روان * غم نباید در ضمیرِ عارفان
 چون بغایت منلی بود و شتاب * پس ننگجد اندرو الا که آب

طعنه زدن بیگانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،

آن یکی بک شیخرا نهت نهاد * کو بدست و نیست بر رام رشاد
 شاربِ خمرست و سالوس و خبیث * مر مریدان را کجا باشد مُغیث
 آن یکی گفتش ادب را هوش دار * خُرد نبود این چنین ظن بر کبار^{۲۲۹۵}
 دُور ازو و دُور از آن اوصافِ او * که زسیمی تیره گردد صافِ او
 این چنین بهتان منه بر اهلِ حق * این خیالِ نُست بر گردان ورق
 این نباشد ور بود ای مرغِ خالک * بحرِ قَلَم را زمرداری چه بالک
 نیست دُونِ الْقُلُتَيْنِ و حوضِ خُرد * کی تواند قطره‌ایش از کار بُرد

آب و جوی. BD Bul. (۲۲۹۶). تو بنو خاشاکها. DL. آب از چاکها. Bul. (۲۲۹۷).

وین سیر. D. بینی. D. (۲۲۹۸). باغ اندر مغز. D. (۲۲۹۸).

در راه. Bul. ابلوی بک شیخرا. L. (۲۲۹۹). غم نباید. A. (۲۳۰۰).

کین خیال. DL. (۲۳۰۱). سالوس خبیث. Bul. (۲۳۰۲).

قطره‌اش. Bul. که تواند. BL Bul. (۲۳۰۳).

مَنْ اَکَر از کیمیا قایل نَبَد * کیمیا از مَن هرگز مَس نشد
 ۲۲۴۵ بد چه باشد سرکشی آتشِ عمل * شیخ که بُود عینِ دریای ازل
 دایم آتش را بترسانند ز آب * آب گِی ترسید ز آلتِ هاب
 در رخِ مَه عیبِ بینی میکنی * در بهشتی خارچینی میکنی
 گر بهشت اندر رَوی تو خارِ جُو * هیچ خار آنجا نیابی غیرِ تو
 بیپوشی آفتابی در گلی * رخنه میجویی ز بدرِ کاملی
 ۲۲۵۰ آفتابی که بتابد در جهان * بهرِ خفاشی کجا گردد نهان
 عیبا از رُ پیران عیب شد * غیبا از رشکِ پیران غیب شد
 باری ار دُوری ز خدمت یار باش * در ندامت چابک و بر کار باش
 تا از آن راهت نسیمی می رسد * آبِ رحمت را چه بندی از حسد
 گرچه دُوری دُور می جنبان تو دُم * حَبِثُ ما کُنتُمْ قَوْلُوا وَجْهَکُمْ
 ۲۲۵۵ چون خری در گِل فتد از گامِ نیز * دَمِ بَدَمِ جنبد برای عزمِ خیز
 جای را هموار نکند بهرِ باش * داند او که نیست آن جایِ معاش
 حَسَّ تو از حَسَّ خَر کَنتَر بُدست * که دل تو زین و حلّها بر نَجست
 در و حل تاویلِ رخصت میکنی * چون نمی خواهی کر آن دل بر کنی
 کین روا باشد مرا مَن مُضْطَرَم * حق نگیرد عاجزی را از کرم
 ۲۲۶۰ خود گرفنتست تو چون کفتارِ کور * این گرفتن را نبینی از غرور
 می گویند این جایگه کفتار نیست * از برون جوید کاندَر غار نیست

B i in the first hemistich (۲۲۵۱). از آب AL Bul. (۲۲۴۶). بود D (۲۲۴۴).

از رشک ایشان BDL Bul. عیب and عیبا A in the second hemistich. غیب شد

After this verse L adds: (۲۲۵۲) D از دوری

تا که از جرمت ندامت میرسد * هر دمت بوی سلامت میرسد

فناد A (۲۲۵۵). آب رحمت از چه بندی B (۲۲۵۴)

می گوید B. می گوید D (۲۲۶۱). تاویل و رخصت DL (۲۲۵۸)

After this verse L adds: از برون جوید کندر A

نیست در سوراخ کفتار ای پدر * رفت تازان او بسوی آنجور

Bul. adds:

۲۲۲۵ کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ * چیست مرده بی‌خبر از جانِ شیخ
 جان نباشد جز خبر در آزمون * هرکرا افزون خبر جانِش فزون
 جانِ ما از جانِ حیوانِ بیشتر * از چه زانِ رُو که فزون دارد خبر
 پس فزون از جانِ ما جانِ مَلَّک * کو منزّه شد ز حَسَمُ مُشْتَرک
 وز مَلَّکِ جانِ خداوندانِ دل * باشد افزون تو تحیرا بهل
 ۲۲۲۶ زانِ سبب آدم بود مسجودشان * جان او افزون‌ترست از بودشان
 ورنه بهتر است سجودِ دون‌تری * امر کردن هیچ نبود در خوری
 کی پسندد عدل و لطفِ کردگار * که گُلِ سجد کند در پیشِ خار
 جان چو افزون شد گذشت از انتها * شد مُطیعش جانِ جمله چیزها
 مرغ و ماهی و پری و آدمی * زانک او بیشست و ایشان در کمی
 ۲۲۲۷ ماهیان سوزِ نگر دلش شوند * سوزنان را رشتها تابع بوند

بقیة قصّة ابراهیم ادم قدس الله روحه بر لب آن دریا،

چون نفاذِ امرِ شیخ آن میر دید * زآمد ماهی شدش وجدی پدید
 گفت اه ماهی زبیران آگهست * شه تنی را کو لعین درگهست
 ماهیان از پیر آگه ما بعید * ما شقی زین دولت و ایشان سعید
 سجد کرد و رفت گریان و خراب * گشت دیوانه ز عشقِ فتح باب
 ۲۲۲۸ پس تو ای ناشسته‌رو در چیستی * در نزاع و در حسد با کیستی
 با دُمِ شیر تو باز می‌کنی * بر ملایک تُرک‌ناز می‌کنی
 بد چه می‌گویی تو خبر محضرا * هین ترفع کم شهر آن خنضرا
 بد چه باشد می‌محتاج مَهان * شیخ که بود کیمیای بی‌کران

بودشان for جانشان B (۲۲۲۶۰) . کیست مرده Bul. (۲۲۲۲۵)

چو for چه A (۲۲۲۲۲) . و Bul. om. (۲۲۲۲۲) . ورنی بهتر از سجود A (۲۲۲۲۱)

آن ماهی Bul. (۲۲۲۲۷) . زآمدی A (۲۲۲۲۶)

شقی از دولت Bul. (۲۲۲۲۸)

پس بدانند زود تأثیر گناه * نا بنالد زود گوید اے اله
 چون کند اصرار و بد پیشه کند * خاك اندر چشم اندیشه کند
 توبه نندیشد دگر شیرین شود * بر دلش آن جرم تا بی دین شود
 آن پشیمانی و یا رب رفت ازو * شست بر آیین زنگ پنج تو^{۲۲۸۰}
 آهنش را زنگها خوردن گرفت * گوهرش را زنگ کم کردن گرفت
 چون نویسی کاغذ اسپید بر * آن نبشته خواند آید در نظر
 چون نویسی بر سر بنوشته خط * فهم نآید خواندش گردد غلط
 کان سیاهی بر سیاهی افتاد * هر دو خط شد کور و معنی نداد
 و سؤم باره نویسی بر سرش * پس سیه کردی چو جان کافر^{۲۲۸۵}
 پس چه چاره جز پناه چاره گر * نا امیدی من و اکسیرش نظر
 نا امیدها بپیش او نهید * تا زرد بی دلو بیرون جهید
 چون شعیب این نکها با وی بگفت * زان دم جان در دل او گل شگفت
 جان او بشنید و حق آسمان * گفت اگر بگرفت مارا کو نشان
 گفت یا رب دفع من می گوید او * آن گرفتن را نشان می جوید او^{۲۲۹۰}
 گفت ستارم نگویم رازهایش * جز یکی رمز از برای ابتلاش
 يك نشان آنك میگیرم ورا * آنك طاعت دارد از صوم و دعا
 وز نماز و از زکات و غیر آن * ليك يك ذره ندارد ذوق جان
 و کند طاعات و افعال سنی * ليك يك ذره ندارد چاشنی
 طاعتش نغزست و معنی نغزنی * جوزهها بسیار و در وی مغزنی^{۲۲۹۵}

و. D om. (۲۲۷۸). زود و گوید BL. پس بنالد A. بدانند for نماید D (۲۲۷۷).

زنگ and زنگها Bul. (۲۲۸۱). زنگ Bul. بر for اندر D. شسته A (۲۲۸۰).

چون سیاهی D (۲۲۸۴). آن نوشته B (۲۲۸۲).

پناهی A (۲۲۸۶). as in text. پس BDL Bul. جان پر شرش ABL (۲۲۸۵).

L in the second hemistich: با او AB Bul. این نقشها بر وی بخواند L (۲۲۸۸).

نشنید B. شنید A (۲۲۸۹). از نگر همچو خر در گل بماند.

از نماز A (۲۲۹۲). دارد و صوم Bul. يك نشان B (۲۲۹۲).

این همی گویند و بندش می نهند * او همی گوید زمن بی آگهند
گر زمن آگاه بودی این عدو * گئی ندا کردی که این کفتار کو

دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی گیرد بگناه و
جواب گفتن شُعَیبِ اُورَا،

آن یکی میگفت در عهدِ شُعَیب * که خدا از من بسی دیدست عیب
چند دید از من گناه و جُرْمها * وز کرم یزدان نمی گیرد مرا ۲۲۶۵
حق تعالی گفت در گوشِ شُعَیب * در جواب او فصیح از راهِ غیب
که بگفتی چند کردم من گناه * وز کرم نگرفت در جُرْمِ اله
عکس میگوئی و مقلوب ای سِفِه * ای رها کرده ره و بگرفته تِه
چند چندت گیرم و تو بی خیر * در سلاسل مانده پا نا بَسَر
زنگِ تُو بر توت ای دیگِ سیاه * کرد سیاه درونت را تباه ۲۲۷۰
بر دلت زنگار بر زنگارها * جمع شد نا کور شد زآسرها
گر زند آن دود بر دیگِ توی * آن اثر بنماید ار باشد جوی
زآنک هر چیزی بَضد پیدا شود * بر سپیدی آن سیاه رسوا شود
چون سیه شد دیگ پس تأثیرِ دود * بعد ازین بر وی که بیند زود زود
مرد آهنگر که او زنگی بود * دود را با رُوش هم رنگی بود ۲۲۷۵
مرد رومی کو کند آهنگری * رویش ابلق گردد از دودآورے

اندرین سوراخ نیست آن سرتلان * در صغارے غالباً جلوه کنان

با چنین کفتار و مکر و ریشخند * بی تعب آنرا کشند بند کنند

After. آن کفتار. AB Bul. (۲۲۶۶) فی آگهند. Bul. می دهند. (۲۲۶۲)

this verse L adds:

تا که بر بندند و بیرونش کشند * غافل آن کفتار را زن ریش خند

(۲۲۶۷) L om. (۲۲۶۶) L om. (۲۲۶۵) Bul. گناه و عیبا.

(۲۲۷۱) Bul. زنگار بر زنگارها. (۲۲۷۰) ADL. رنگ. Bul. زنگ.

گر کند. D Bul. (۲۲۷۶) پس تأثیر. DL (۲۲۷۴)

نور خورشید ار بیفتند بر حدث * او همان نورست نپذیرد خبث
 شیخ گفت این خود نه جامست و نه می * هین بزیر آ منکرا بشگر بوی
 آمد و دید انگین خاص بود * کور شد آن دشمن کور و کبود
 گفت پیر آن دم مرید خویش را * رو برای من بجو می ای کیا
 ۴۴۱۵ که مرا رنجیست مضطر گشته‌ام * من زرنج از محصه بگذشته‌ام
 در ضرورت هست هر مردار پاك * بر سر مُشکِر زلعت باد خاك
 رگِرد خُم‌خانه بر آمد آن مرید - بهر شیخ از هر خُمی می‌چشید
 در همه خُم‌خانه‌ها او می‌ندید - گشته بد پُر از عسل خُم نیید
 گفت ای زندان چه حالست این چه کار * هیچ خُمی در نمی‌بینم عُقار
 ۴۴۲۰ جمله زندان نزد آن شیخ آمدند - چشم گریان دست بر سر می‌زدند
 در خرابات آمدی شیخ اجل * جمله می‌ها از قدومت شد عسل
 کرده مُبدَل تو می‌را از حدث * جانِ ما را هم بدل کن از خبث
 گر شود عالم پُر از خون مال‌مال * کی خوردند خدا الا حلال

گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را علیه السلام که توبی

مصلّا بهر جا نماز می‌کنی،

عایشه روزی بپیغمبر بگفت * یا رسول الله تو پیدا و نهفت
 ۴۴۲۵ هرکجا بای نمازی می‌کنی * می‌دود در خانه ناپاک و دنی
 مستحاضه و طفل و آلوده پلید * کرده مُستعمل بهر جا که رسید

او می‌چشید. BD Bul. (۴۴۱۴). کور کبود D (۴۴۱۴). نی جامست و نی می A (۴۴۱۲).

مکن خلیلی جانِ ما را از خبث L (۴۴۲۲). هیچ در خوی Bul. (۴۴۱۹).

می‌کی چونست. Bul. Heading: کی خورد مرد خدا Bul. (۴۴۲۲).

After this verse L add: دادن و دی D (۴۴۲۵). بیغامبر ABDL (۴۴۲۴).

بی مصلّا می‌گزاری تو نماز - هر کجا روی زمین بگشی راز

and so Bul., which گرچه می‌دانی که هر ضلّ پلید BDL in the first hemistich (۴۴۲۶).

کرد مستعمل. BD Bul. in marg. A in marg. طفل has

ذوق باید تا دهد طاعات بر * مغز باید تا دهد دانه شجر
دانه بی مغز گی گردد نهال * صورت بی جان نباشد جز خیال

بقیه قصه طعنه زدن آن مرد بیگانه در شیخ،

آن خبیث از شیخ می‌لایید ژاژ * کژنگر باشد همیشه عقل‌کار
که منش دیدم میان تجلی * او ز تقوی عاریست و منفلی
۲۴۰۰ ورکه باور نیست خیز امشبان * تا بینی فسق شیخ را عیان
شب ببردش بر سر یک روزنی * گفت بنگر فسق و عشرت کردنی
بنگر آن سالوس روز و فسق شب * ووز همچون مصطفی شب بو لَهَب
روز عبد الله او را گشته نام * شب نعوذ بالله و در دست جام
دید شیشه در کف آن پیر پُر * گفت شیخا مر ترا هر هست غر
۲۴۰۵ تو نمی‌گفتی که در جام شراب * دیو می‌میزد شتابان نا شتاب
گفت جام را چنان پُر کرده‌اند * کاندرو اندر نگنجد یک سپند
بنگر اینجا هیچ گنجد ذره * این سخن را کز شیشه غره
جام ظاهر خمر ظاهر نیست این * دور دار این را ز شیخ غیبین
جام می‌هستی شیخ است ای فلیو * کاندرو اندر نگنجد بول دیو
۲۴۱۰ پُر و مالامال از نور حق است * جام تن بشکست نور مطلق است

معز باید (۲۴۹۶) A in the first hemistich.

Heading: D (sic) آمد before آن. Bul. بر شیخ.

(۲۴۹۸) D می‌لاید. After this verse L adds:

که منم بر حال زشت او گواه * خمر خوارست و بد و کارش تباه

بالله اندر دست L. او در دست Bul. و. D om. (۲۴۰۴)

شتابان با D. می‌بیزد دیو در وی با شتاب Bul. می‌بیزد دیو روی نا شتاب A (۲۴۰۵)

شتابان نا L. reading of the next word is uncertain. B has شتابان. شتاب

شده Bul. (۲۴۰۷) A کدرو. (۲۴۰۶) شتاب.

بشکست و نور Bul. (۲۴۱۰) D. عیبین A. ز شیخ ای عیبین L. (۲۴۰۸)

گر نرا تا زانو است ای پُر هنر * مر مرا صد گر گذشت از فرق سر
گفت گستاخی مکن بارِ دگر * تا نسوزد جسم و جانَت زین شر
تو مری با مثلِ خود موشان بگن * با شتر مر موش را نبود سخن
گفت توبه کردم از بهر خدا * بگذران زین آبِ مَهْلَک مر مرا ۴۴۰۰
رحم آمد مر شتر را گفت هین * بر چه و بر کودبان من نشین
این گذشتن شد مسلم مر مرا * بگذرانم صد هزاران چون نرا
چون پیبر نیستی پس رَوِ براه * تا رسی از چاه روزی سوه جاه
تو رعیت باش چون سلطان نه * خود مران چون مرد کشتیان نه
چون نه کامل دکان تنها مگیر * دست خوش می باش تا گردی خمیر ۴۴۰۵
اَنْصِتُوا را گوش کن خاموش باش * چون زبان حق نگشتی گوش باش
ور بگوئی شکلِ استفسار گو * با شهنشاهان تو مسکین وار گو
ابتدای کبر و کین از شهوتست * راسخی شهوت امرِ عادنست
چون زعادت گشت مُحکَم خوی بد * خشم آید بر کسی کت واکشد
چونک تو گل خوار گشتی هر که او * واکشد از گل ترا باشد عدو ۴۴۱۰
بت پرستان چونک خُو با بت کنند * مانعان راه بت را دشمنند
چونک کرد ابلیس خُو با سَرَوری * دید آدم را بچشم مُنکِرے
که به از من سروری دیگر بود * تا که او مسجود چون من کس شود

کودبان. L Bul. کوزبان BD. کوربان A (۴۴۰۱) . زان شرر B (۴۴۴۸)

خود مران کشتی چو کشتی بان نه L. خود مرا D (۴۴۰۴)

After this verse L adds: (۴۴۰۵)

چونک آزادیت نآمد بند باش * هین مپوش اطلس برو درزنه باش

Bul. adds:

بندگی به بود تا آزاده را * زنک پوش باش گر نشد اطلس ترا

انصتورا D (۴۴۰۶) . BDL Bul. (۴۴۶۱)

بت پرستان چونک گرد بت تند * مانعان راه خود را دشمنند

، بتحقیق او حقیر and so Bul., which has دید آدم را بتحقیق از خری BDL (۴۴۶۲)

and A in marg.

گفت پیغمبر که از بهر مهان * حق نجس را پاک گرداند بدان
 سجد گاه را از آن رو لطف حق * پاک گردانید تا هفتم طبق
 هان و هان ترک حسد کن با شهان * ورنه ابلیس شوی اندر جهان
 ۲۴۳۰ کو اگر زهری خورد شهدی شود * تو اگر شهدی خوری زهری بود
 کو بدل گشت و بدل شد کار او * لطف گشت و نور شد هر نار او
 قوت حق بود مر بایبل را * ورنه مرغی چون گشت مر پیل را
 لشکری را مرغی چندے شکست * تا بدانی کآن صلابت از حواست
 گر نرا وسواس آید زین قبیل * رو بخوان تو سوره اصحاب فیل
 ۲۴۳۵ ور کنی با او مری و همسری * چاکرم دان گر تو زایشان سر بری

کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود،

موشکی در کف مهار اشترے * در ربود و شد روان او از مری
 اشتر از چستی که با او شد روان * موش غره شد که هستم پهلوان
 بر شتر زد پرنو اندیشه اش * گفت بنمایم ترا تو باش خوش
 نا بیامد بر لب جویم بزرگ * کاندرو گشتی زبون هر شیر و گرگ
 ۲۴۴۰ موش آنجا ایستاد و خشک گشت * گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت
 این توقف چیست حیرانی چرا * پا بنه مردانه اندر جو در آ
 نو فلاوزه و پبش آهنگ من * در میان ره مباش و تن مزین
 گفت این آب شگرفت و عمیق * من همی نرم زغراقب ای رفیق
 گفت اشتر نا ببینم حد آب * پا درو بنهاد آن اشتر شتاب
 ۲۴۴۵ گفت تا زانوست آب ای کور موش * از چه حیران گشتی و رفتی زهوش
 گفت مور ناست و مارا ازدهاست * که ززانو تا بزانو فرقه است

. پیغامبر AB (۲۴۲۷)

. زهری شود D Bul. (۲۴۳۰)

. ورنی A (۲۴۳۲)

. مرغ Bul. (۲۴۳۳)

. صوره D (۲۴۳۴)

. کندرو A (۲۴۳۶)

. زبون پیل سترگ

. و BL om. (۲۴۴۶)

۲۴۸۰ کین فقیر خفته را جویم هم * کرد بیدارش زغم صاحبِ دِرم
 که درین کشتی حُرمدان گم شدست * جمله را جُستیم نتوان تو رست
 دلق بیرون کن برهنه شو زدلق * تا ز تو فارغ شود او هام خلق
 گنت یا رب بر غلامت این خسان * تهمتی کردند فرمان در رسان
 چون بدرد آمد دل درویش از آن * سر برون کردند هر سو در زمان
 ۲۴۸۵ صد هزاران ماهی از دریای ژرف * در دهان هر یکی دُری شگرف
 صد هزاران ماهی از دریای پُر * در دهان هر یکی دُری و چه دُر
 هر یکی دُری خراج مُلکتی * کر الهست این ندارد شرکتی
 دُر چند انداخت در کشتی و جُست * مر هوارا ساخت گُری و نشست
 خوش مرَب چون شهبان بر تخت خویش * او فراز اوج و کشتی اش پیش
 ۲۴۹۰ گفت رَو کشتی شهبان حق مرا * تا نباشد با شما درد گدا
 تا کرا باشد خسارت زین فراق * من خوشم جُفت حق و با خلق طاق
 نه مرا او تهمت دزدی نهد * نه مهار مرا بغبارِ دهد
 بانگ کردند اهل کشتی اے هام * از چه دادندت چنین عالی مقام
 گفت از تهمت نهادن بر فقیر * وز حق آزاری پی چیزِ فقیر
 ۲۴۹۵ حاشا لله بل زنعظیم شهبان * که نبودم بر فقیران بدگمان
 آن فقیران لطیف خوش نفس * کر پی تعظیمشان آمد عبس
 آن فقیری بهر پبچاپبچ نیست * بل پی آن که بجز حق هیچ نیست

(۲۴۸۱) Bul. کاندین کشتی چرمدان. L. درمدان, and so corr. in D.

(۲۴۸۲) BDL Bul. مر غلامت را خسان متهمت کردند. After this verse L adds:

یا غیائی عند کُر کربة * یا معادی عند کُر شدۀ

یا معبئی عند کُر دعوۀ * یا ملاذی عند کُر مئوۀ

(۲۴۸۷) A. خراجی. D. for. (۲۴۸۶) D. دُری چه در.

(۲۴۹۱) L Bul. و از خلق طاق. (۲۴۹۰) A. دزد و گدا. (۲۴۸۸) L. چد در.

(۲۴۹۵) AB Bul. در فقیران. (۲۴۹۲) ABL. کئی هام.

(۲۴۹۷) D. بل کی آن که او بجز. (۲۴۹۶) A. و خوش نفس.

سروری زهرست جز آن روح را * کو بود تریاق لانی زبایدا
 ۴۴۶۵ کوه اگر پُر مار شد باکی مدار * کو بود در اندرون تریاق زار
 سروری چون شد دماغت را ندیم * هرکه بشکست شود خصم قدم
 چون خلاف خوی تو گوید کسی * کینه‌ها خیزد ترا با او بسی
 که مرا از خوی من بری کنند * مرا شاگرد و تابع می‌کنند
 چون نباشد خوی بد محکم شد * کی فرزند از خلاف آتش که
 ۴۴۷۰ با مخالف او مدارایی کند * در دل او خویش را جای کند
 زآنکه خوی بد بگشست استوار * مور شهوت شد زعادت همچو مار
 مار شهوت را بگش در ابتدا * ورنه اینک گشت مارت ازدها
 لیک هرکس مور بیند مار خویش * تو صاحب دل کن استنار خویش
 تا نشد زر مس نداند من رسم * تا نشد شه دل نداند منم
 ۴۴۷۵ خدمت اکسیر کن مس وار تو * جور می‌گش ای دل از دلدار تو
 کیست دلدار اهل دل نیکو بدان * که چو روز و شب جهانند از جهان
 عیب کم گو بنده الله را * متهم کم کن بدزده شاه را

کرامات آن درویش که در کشتی متمم‌ش کردند،

بود درویشی درون کشتی * ساخته از رختِ مردے پُشتی
 باوه شد هیانِ زر او خفته بود * جمله‌را جُستند و او را هر نمود

BDL in the second hemistich. از خوی خود (۴۴۶۸) AD. بود اندر درون. (۴۴۶۵) AB Bul. خویش را بر من چو سرور می‌کند.

(۴۴۶۶) BDL

چون نباشد خوی بد سرکش درو * کی فرزند آن خلاف آتش درو

In Bul. this variant follows v. ۴۴۷۴ as an independent verse.

After. در ابتلا Bul. از ابتدا (۴۴۷۲) D. چوکه خوی بد بگشست (۴۴۷۱) Bul.

زبایدا این مار شهوت را بگش * ورنه ازدها شد ای تیزهوش

Heading: Bul. کردند بدزدی. (۴۴۷۷) Bul. عیب کم کن.

و. Bul. om. هیان بزر (۴۴۷۶) D.

نطقِ موسیٰ بُد بر اندازه ولیک * هم فزون آمد ز گفتِ یارِ نیک
 آن فزونی با خضر آمد شِفاف * گفت رَو تو مُکثری هَذَا فِراق
 موسیا بسیارگوی دور شو * ورنه با من گنگ باش و کور شو
 و نرفتی وز ستیزه شِسته * نو بمعنی رفته بگسسته
 چون حدث کردی تو ناگه در نماز * گویدت سوی طهارت رَو بتاز
 و نرفتی خشک جنبان میشوی * خود نمازت رفت بنشین ای غوی
 رَو بر آنها که هم جفت تُوند * عاشقان و تشنه گفت تُوند
 پاسبان بر خوابناکان بر فزود * ماهیان را پاسبان حاجت نبود
 جامه پوشان را نظر بر گازرست * جانِ عریان را تجلی زبورست
 یا زعریانان بیکسو باز رَو * یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو
 ورنی تانی که کل عریان شوی * جامه کم کن تا ره اوسط روی

عذر گفتن فقیر بشیخ،

پس فقیر آن شیخ را احوال گفت * عذرا با آن غرامت کرد جفت
 مر سؤال شیخ را داد او جواب * چون جواباتِ خضر خوب و صواب
 آن جواباتِ سؤالاتِ کلیم * کش خضر بنمود از ربِّ علیم
 گشت مشکلهاش حل و افزون زیاد * از پی هر مشکله مفتاح داد
 از خضر درویش هم میراث داشت * در جواب شیخ همت بر گماشت

(۴۵۱۵) D بود for بد. D ولیک, but originally ولیک.

(۴۵۱۶) D بر خضر. A has منکری written above مکثری. After this verse L adds:

موسیا بسیارگوی در گذر * چند گوی رو وصال آمد سر

(۴۵۱۷) A ورنی. (۴۵۱۸) Bul. گر نرفتی. (۴۵۲۰) A نمازت رفته. Instead

of the second hemistich D has the second hemistich of v. ۴۵۲۵.

(۴۵۲۱) D بسته for تشنه. (۴۵۲۵) A ننی توانی. Bul. که کل for بکل.

(۴۵۲۷) Bul. هر سؤال. A گفت او جواب. (۴۵۲۹) Bul. om. و.

(۴۵۳۰) A شیخ هم همت گماشت.

مَتَّهَم چون دارم آنهارا که حق * کرد امین مخزن، هفتم طبق
 مَتَّهَم نفس است نه عقل، شریف * مَتَّهَم حسن است نه نور، لطیف
 ۲۵۰۰ نفس سופسطایی آمد می‌زنش * کش زدن سازد نه حجت گفتش
 معجزه بیند فروزد آن زمان * بعد از آن گوید خیالی بود آن
 ور حقیقت بودے آن دید، عجب * پس مقیم چشم بودے روز و شب
 آن مقیم چشم پاکان می‌بود * فی قرین چشم حیوان میشود
 کان عجب زین حسن دارد عار و ننگ * گی بود طلوس اندر چاه ننگ
 ۲۵۰۵ نا نکوی مرا بسیارگو * من ز صد يك گویم و آن هجو مو

تشنیع صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می‌گوید،

صوفیان بر صوفی شُعه زدند * پیش شیخ خانقاهی آمدند
 شیخ را گفتند داد جان ما * تو ازین صوفی بجو اے پیشوا
 گفت آخر چه رگله‌ست ای صوفیان * گفت این صوفی سه خو دارد گران
 در سخن بسیارگو همچون جرس * در خورش افزون خورد از بیست کس
 ۲۵۱۰ ور بمخسپد هست چون اصحاب کُهِف * صوفیان کردند پیش شیخ زحف
 شیخ رُو آورد سوے آن فقیر * کی زهر حالی که هست اوساط گیر
 در خبر خَبَرُ الْأُمُورِ أَوْسَاطُهَا * نافع آمد زاعیدالِ أَخْلَاطِهَا
 گر یکی خِلَطی فزون شد از عَرَض * در تن مردم پدید آید مرض
 سر قرین خویش مَنَزَا در صفت * کان فراق آرد بقیع در عاقبت

BDL بود آن دبد. BDL Bul. گر حقیقت. Bul. (۲۵۰۲) نه. for فی A (۲۵۰۰)

Bul. چون مقیم چشم نامد روز و شب. and so A in marg.

نگوید D (۲۵۰۵). ای عجب I. کای عجب D (۲۵۰۴)

Heading: Bul. تشنیع زدن. Bul. بسیار که پیش شیخ.

رجف AL (۲۵۱۰). چه گلست D (۲۵۰۸). شتعت BL (۲۵۰۶)

اوسط بگیر D. پیش آن فقیر A (۲۵۱۱)

بدید آرد L. در عرض L. از عرض A (۲۵۱۲)

گفت پیغمبر که عَيْنَايَ نَنَام * لَا يَنَامُ قَلْبٌ عَنْ رَبِّ الْأَنَامِ
 ۲۵۵۰ چشم تو بیدار و دل خفته بخواب * چشم من خفته دلم در فتح باب
 مر دلم را پنج حسن دیگرست * حسن دل را هر دو عالم منظرست
 تو ضعف خود مکن در من نگاه * بر تو شب بر من هان شب چاشتگاه
 بر تو زندان بر من آن زندان جو باغ * عین مشغولی مرا گشته فراغ
 پای تو در گل مرا گل گشته گل * مر ترا ماتم مرا سُر و دُهل
 ۲۵۵۵ در زمینم با تو ساکن در میل * می‌دوم بر چرخ هفتم چون زحل
 همنشینت من نیم سایه منست * برتر از اسدیشها پایه منست
 زانک من زاندهشها بگذشته‌ام * خارج اندیشه پویان گشته‌ام
 حاکم اندیشه‌ام محکوم نی * زانک بنا حاکم آمد بر بنا
 جمله خلفان سخره اندیشه‌اند * زان سبب خسته دل و غم‌پیشه‌اند
 ۲۵۶۰ فاصدا خود را باندیشه دهر * چون بخوام از میانشان بر جهم
 من چو مرغ اوجم اندیشه مگس * گی بود بر من مگس را دسترس
 فاصدا زیر آیم امر اوج بلند * تا شکسته پایگان بر من تند
 چون ملالم گیرد از سُفلی صفات * بر پرم همچون طُیور الصَّافَات
 پَر من رسته‌ست هم از ذات خویش * بر پنج‌سام دو پَر من با سریش
 ۲۵۶۵ جعفر طیار را پَر جاریه‌ست * جعفر عیار را پَر عاریه‌ست
 نزد آنک لَمْ يَذُقْ دَعْوِیست این * نزد سُکَّانِ اُفُق معنیست این
 لاف و دعوی باشد این پیش غراب * دیگر تی و پَر یکی پیش دُباب
 چونک در تو میشود لقمه گهر * تن مزین چندانک بتوانی بخور
 شبخ روزی بهر دفع سوء ظن * در لکن قی کرد پُر در شد لکن

مر ووم L (۲۵۵۵). قلبی AL Bul. لَا نَنَام قَلْبٌ B. پیغامبر ABL (۲۵۴۹).

از سریش L. بر پنج‌سام L (۲۵۶۴). بخوام L (۲۵۶۰). بر بنی Bul. (۲۵۵۸).

جعفر طیار را in the second hemistich, and so written above in A. BL Bul. (۲۵۶۵).

و پَر A (۲۵۶۹). تن بزین A (۲۵۶۸). لاف دعوی A (۲۵۶۷).

گفت رام اوسط ارچه حکمتست * لیک اوسط نیز هم با نسبت است
 آب جو نسبت با شتر هست کم * لیک باشد موش را آن همچو نیم
 هرکرا بود اشتهای چار نان * دو خورد یا سه خورد هست اوسط آن
 ور خورد هر چار دور از اوسط است * او اسیر حرص مانند بط است
 ۲۵۲۵ هرک اورا اشتها ده نان بود * شش خورد می دان که اوسط آن بود
 چون مرا پنجاه نان هست اشتها * مر ترا شش رگ زده هم دستیم فی
 تو بده رکعت نماز آبی ملول * من پیاوند در نیام در نخل
 آن یکی نا کعبه حافی می رود * و آن یکی تا مسجد از خود می شود
 آن یکی در پاک بازی جان بداد * و آن یکی جان کند تا یک نان بداد
 ۲۵۴۰ این وسط در باز نهایت می رود * که مر آنرا اول و آخر بود
 اول و آخر بیابد تا در آن * در تصور گنجد اوسط یا میان
 بی نهایت چون ندارد دو طرف * گی بود اورا میانه منصرف
 اول و آخر نشانش کس نداد * گفت لو کان له البحر مداد
 هفت دریا گر شود کُلی مداد * نیست مر پایان شدن را هیچ امید
 ۲۵۴۵ باغ و بیشه گر شود یکسر قلم * زین سخن هرگز نگردد هیچ کم
 آن همه حبر و قلم فانی شود * وین حدیث بی عدد باقی بود
 حالت من خواب را ماند گهی * خواب پندارد مر آنرا گمراهی
 چشم من خفته دلم بیدار دان * شکل بی کار مرا بر کار دان

- هرکرا باشد وظیفه چار نان. (۲۵۲۲) BDL Bul. (۲۵۲۲) Suppl. in marg. A.
 ۲۵۲۷, ۲۵۲۶ follow vv. ۲۵۲۵, In A vv. (۲۵۲۵) D om. (۲۵۲۴) D om.
 AB (۲۵۲۸) اشتهای. Bul. (۲۵۲۶) ۲۵۲۸, but corr. in marg.
 نان داد. Bul. جان داد. Bul. (۲۵۲۹) خود for جا D. وین یکی تا مسجد
 ۲۵۴۳, ۲۵۴۲ follow vv. ۲۵۴۱, In A vv. (۲۵۴۱) D در تصرف گنجد اول یا میان
 ۲۵۴۴. Bul. مدید. (۲۵۴۵) A باغها و بیشه گر شد قلم. Bul. (۲۵۴۴) D گمت دریا
 D. Verses ۲۵۴۶-۲۵۶۵ are wanting in D. (۲۵۴۶) این سخن. Bul. گر بود B
 ۲۵۴۸) B در کار دان. L. پیکار دان (۲۵۴۸)

من بُدَم آن و آنچ گفتم خواب در * با تو اندر خواب در شرح نظر
 گوش کن چون حلقه اندر گوش کن * آن سخن را پیشواے هوش کن
 چون ترا یاد آید آن خواب این سخن * مُعْجِز تو باشد و زَر کهن
 ۲۵۹۰ گرچه دعوی می نماید این ولی * جان صاحب واقعه گوید بلی
 پس چو حکمت ضالّه مؤمن بود * آن زهرک بشنود مَوْقِن بود
 چونک خود را پیش او یابد فقط * چون بود شك چون کند خود را غلط
 نشنّه را چون بگویی تو شتاب * در قدح آبست یسْتان زود آب
 هیچ گوید نشنه کین دعویست رو * امر برم ای مدعی مهجور شو
 ۲۵۹۵ یا گواه و حجتی بنما که این * جنس آبست و از آن ماء معین
 یا بطفل شیر مادر بانگ زد * که ییّا من مادرم هان ای ولد
 طفل گوید مادرا حجت بیار * تا که با شیرت بگیرم من قرار
 در دل هرامتی کر حق مزه ست * رُوے و آواز پیبر مُعْجِزه ست
 چون پیبر از برون بانگی زند * جان امت در درون سجد کند
 ۲۶۰۰ زانک جنس بانگ او اندر جهان * از کسی نشنیده باشد گوش جان
 آن غریب امر ذوق آواز غریب * از زبان حق شنود اِنی قریب

سجده کردن یحیی علیه السلام در شکم مادر مسیح را علیه السلام،

مادر یحیی بِسَرِّم در نهفت * پیشتر از وضع حمل خویش گفت
 که یقین دیدم درون تو شهیست * که اُولُو الْعِزْم و رسول آگهیست
 چون برابر افتادم با تو من * کرد سجد حمل من اندر زمن

از خواب AB (۲۵۸۹) . پیش آی و هوش کن D (۲۵۸۸) . با for تا D (۲۵۸۷)

Bul. چونکه او را پیش خود یابد Bul. (۲۵۹۲) . آن ولی D (۲۵۹۰) . معجز تو A

(۲۵۹۸) Suppl. in marg. A. (۲۵۹۷) Suppl. in marg. A. کند او را غلط

شاید DL (۲۶۰۱) . خود پیبر A (۲۵۹۹)

Heading: A om. در شکم مادر Bul. در شکم

حمل من ای ذو الفطن BDL Bul. (۲۶۰۴)

۲۵۷۰ گوهر معقول را محسوس کرد * پیرِ بینا بهرِ کم‌عقلِ مرد
چونک در معدّ شود پاکت پلید * قفلِ نه بر حلق و پنهان کن کلید
هرکه در وی لقمه شد نورِ جلال * هرچه خواهد تا خورد اورا حلال

بیان دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویش است،

گر نو هستی آشنای جانِ من * نیست دعوی گفتِ معنی لانِ من
گر بگویم نیم شب پیشِ نَوْم * هین مترس از شب که من خویشِ نَوْم
این دو دعوی پیشِ تو معنی بود * چون شناسی بانگِ خویشاوندِ خود
پیشی و خویشی دو دعوی بود لیک * هر دو معنی بود پیشِ فهمِ نیک
قربِ آوازِ گواهی می‌دهد * کین دم از نزدیکِ یاری می‌جهد
لذّتِ آوازِ خویشاوندِ نیز * شد گوا بر صدقِ آن خویشِ عزیز
باز بی‌الهام احقّ کو زجهل * می‌داند بانگِ بیگانه زاهل
پیشِ او دعوی بود گفتارِ او * جهلِ او شد مایه انکارِ او
پیشِ زبرک کاندرویش نورهاست * عینِ این آواز معنی بود راست
یا بتازی گفت یک نازی زبان * که هی دامن زبان نازیبان
عینِ نازی گفتنش معنی بود * گرچه ناز می‌گفتنش دعوی بود
یا نویسد کانی بر کاغذی * کاتب و خط‌خوانم و من امجدی
این نوشته گرچه خود دعوی بود * هر نوشته شاهد معنی بود
یا بگوید صوفی دیدی تو دوش * در میان خواب سجاده بدوش

هرچه خواهد گو بخور نوش حلال L (۲۵۷۲) . کم‌عقلی برد D (۲۵۷۰)

آن خویش ای عزیز Bul. گواه A (۲۵۷۸) . معنی دان من Bul. (۲۵۷۲)

آن آواز Bul. B (۲۵۸۱) . از بی الهام D (۲۵۷۹)

کاغذی BD (۲۵۸۴)

شاهد و معنی Bul. شاهدهی A. A. Suppl. in marg. (۲۵۸۵)

Suppl. in marg. A. (۲۵۸۶)

این کلیلہ و دمنہ جمله افتراست * ورنه کی با زاغ لکلك را میریست
ای برادر قصه چون پیمانه‌ایست * معنی اندر وے مثال دانه‌ایست
دانه معنی بگیرد مرد عقل * نشگرد پیمانه‌را گر گشت نقل
ماجرای بلبل و گل گوش دار * گرچه گشتی نیست آنجا آشکار

سخن گفتن بزبان حال و فهم کردن آن،

۲۶۲۵ ماجرای شمع با پروانه هم * بشنو و معنی گزین کن اے صنم
گرچه گشتی نیست سر گفت هست * هین بیلا پر مپر چون جغد پست
گفت در شطرنج کین خانه رخ است * گفت خانه‌ش از کجا آمد بدست
خانه‌را بخیرید با میراث یافت * فرخ آنکس که سوی معنی شتافت
گفت نحوی زید عمراً قد ضرب * گفت چونش کرد بی جری ادب
۲۶۲۶ عمروا جرمش چه بد کان زید خام * بی گنه او را بزد همچون غلام
گفت این پیمانه معنی بود * گندی یستان که پیمانه‌است رد
زید و عمرو از بهر اعرابست ساز * گردوغست آن تو با اعراب ساز
گفت نه من آن ندانم عمروا * زید چون زد بی گناه و بی خطا
گفت از ناچار ولاغی برگشود * عمرو بك واوی فزون دزدیده بود
۲۶۲۷ زید واقف گشت دزدش را بزد * چون زحش برد او را حد سزد

پذیرا آمدن سخن باطل در دل باطلان،

گفت اینک راست پذیرم بجان * کثر نماید راست در پیش کثران

با Bul. یا پروانه تو BDL (۴۶۵۲). افتراست Bul. کلیلہ دمنہ Bul. (۴۶۲۱).
and so corr. in D. BDL گزین کن ای عزیز Bul. زافسانه تو BDL. and so corr. in D. جغد D (۴۶۲۶).
خامه از کجاش ABL Bul. (۴۶۲۷).
گندم‌ش L (۴۶۲۱). عمراً ABD (۴۶۲۰). که for کو ABL Bul. (۴۶۲۸).
A عمر A (۴۶۲۴). عمراً A (۴۶۲۴). اعرابست و ساز ADL Bul. عمر AD (۴۶۲۴).
اورا می‌سزد Bul. چونک از حد برد BL Bul. چونک برد او واو D (۴۶۲۵). واو Bul.
Heading: Bul. پذیر. A om. دل. In Bul. the heading follows v. ۴۶۲۶.

۴۶۰۵ این چنین مر آن چنین را سجد کرد * کز سجودش در تنم افتاد درد
گفت مریم من درون خویش هم * سجد دیدم ازین طفل شکم

اشکال آوردن برین قصه،

ابلهان گویند کین افسانه را * خط بگش زیرا دروغست و خطا
مریم اندر حمل جفت کس نشد * از برون شهر او را پس نشد
از برون شهر آن شیرین فسون * نا نشد فارغ نیامد خود درون
۴۶۱۰ چون بزادش آنگهانش بر کنار * بر گرفت و برد تا پیش تبار
مادر بجای کجا دیدش که نا * گوید اورا این سخن در ماجرا

جواب اشکال،

این بداند کآنک اهل خاطرست * غایب آفاق اورا حاضرست
پیش مریم حاضر آید در نظر * مادر بجای که دورست از بصر
دیده‌ها بسته ببیند دوست را * چون مشک کرده باشد پوست را
۴۶۱۵ ورنه دیدش نه از برون و نه از درون * از حکایت گیر معنی اے زیون
نه چنان کافسانها بشنید بود * همچو شیرین بر نقش آن چسبید بود
ناهی گفت آن کليلة بی زبان * چون سخن نوشد زدمنه بی بیان
و ر بدانستند سخن همدگر * فهم آن چون کرد بی نطقی بشر
در میان شیر و گاو آن دمنه چون * شد رسول و خواند بر هر دو فسون
۴۶۲۰ چون وزیر شیر شد گاو نیل * چون زعکس ماه ترسان گشت پیل

(۴۶۰۷) A زرا درو عیب و خطا.

(۴۶۰۸) BDL Bul.

زانک مریم وقت وضع حمل خویش * بود از بیگانه دور و هم زخویش
and so A in marg. (۴۶۰۹) D این for آن. After this verse L has v. ۴۶۰۸.

(۴۶۱۲) L دادند A. کاندرا for کآنک. خاطر آمد در نظر A (۴۶۱۲)

(۴۶۱۴) A سندد دوست را. (۴۶۱۵) Bul. om. و. نه از اندرون A.

(۴۶۱۶) L چسبید. بی نطق B (۴۶۱۸)

در فلان بیشه درختی هست سبز * بس بلند و پهن و هر شاخیش گبُر
 فاصد شه بسته در جُستن کمر * ی‌شنید از هر کسی نوعی خبر
 پس سیاحت کرد آنجا سالها * ی‌فرستادش شهنشه مالها
 ۲۶۵۵ چون بسی دید اندر آن غربت تعب * عاجز آمد آخر الامر از طلب
 هیچ از مقصود اثر پیدا نشد * زان غرض غیر خبر پیدا نشد
 رشته اومید او بگسسته شد * جُسته او عاقبت ناجسته شد
 کرد عزم باز گشتن سوی شاه * اشک ی‌بارید و ی‌برید راه

شرح کردن شیخ سرّ آن درخت با آن طالب مقلد،

بود شیخی عالمی قُطبی کرم * اندر آن منزل که آیس شد ندیم
 ۲۶۶۰ گفت من نومید پیش او روم * زآستان او براه اندر شوم
 تا دعای او بود همراه من * چونک نومیدم من از دلخواه من
 رفت پیش شیخ با چشم پُر آب * اشک ی‌بارید مانند محاب
 گفت شیخا وقتِ رحمر و رقتست * ناامیدم وقتِ لطف این ساعتست
 گفت و گو کز چه نومید بست * چیست مطلوب تو رُو با چیست
 ۲۶۶۵ گفت شاهنشاه کردم اختیار * از برای جُستن يك شاخسار
 که درختی هست نادر در جهات * میوه او مایه آب حیات
 سالها جُستم ندیدم يك نشان * جز که طرز و تسخّر این سرخوشان
 شیخ خندید و بگفتش اے سلیم * این درخت علم باشد در علم
 بس بلند و بس شگرف و بس بسیط * آب حیوانی زدریای محیط

نوع. A. بست. in marg. (۲۶۵۴) A om. بلند و سبز. A (۲۶۵۲)

امید. AI. Bul. (۲۶۵۷) بس سیاحت. DL Bul. (۲۶۵۴)

ایش شد ندیم. D. شیخ عالم و قطبی. A (۲۶۵۹)

از چه. A (۲۶۶۴)

میوه آب حیات. A (۲۶۶۶)

گر بگویی احوالی را مَه یکست * گویدت این دوست و در وحدت شکست
 و بر و خندد کسی گوید دُوست * راست دارد این سزای بدْخُوست
 بر دروغان جمع می آید دروغ * الغیثات للغیثین زد فروغ
 دل فراخان را بود دست فراخ * چشم کوران را عشار سنگ لاف ۲۶۴۰

جستن آن درخت که هرکه میوه آن درخت خورد نمیرد،

گفت دانایی برای داستان * که درختی هست در هندوستان
 هرکسی کز میوه او خورد و بُرد * نه شود او پیر نه هرگز بُرد
 پادشاهی این شنید از صادقی * بر درخت و میوه اش شد عاشقی
 قاصدی دانا ز دیوان ادب * سوی هندستان روان کرد از طلب ۲۶۴۵
 سالها می گشت آن قاصد ازو * رگِرد هندستان برای جست و جو
 شهر شهر از بهر این مطلوب گشت * نه جزیره ماند و نه کوه و نه دشت
 هرکرا پرسید کردش ریش خند * کین که جوید جز مگر مجنون بند
 بس کسان صغش زدند اندر مزاج * بس کسان گفتند ای صاحب فلاح
 جست و جوی چون تو زیرک سینه صاف * گئی نهی باشد کجا باشد گراف
 وین مراعاتش یکی صنعی دگر * وین ز صنع آشکارا سخت تر ۲۶۵۰
 می ستودندش بتسخر کای بزرگ * در فلان جایی درختی بس سترگ

آن دوست Bul. این دُست و دو حدت شکست D. گوید A (۲۶۴۷)

لغیثات الغیثین ABUL Bul. (۲۶۴۹) بدو خندد L Bul. (۲۶۴۸)

B. پیر او هرگز بُرد A. هرکسی از A (۲۶۴۲) Heading: Bul. میوه اش خورد.

In D this and the following verse are transposed. Bul. (۲۶۴۴) هندوستان D. قاصد.

D. این قاصد D (۲۶۴۵)

B. پس کسان صغش D (۲۶۴۸) and so L. ماند نه کوه B (۲۶۴۶)

در فلان BD. در فلان جا بد درختی Bul. (۲۶۵۱) صنع دگر B Bul. (۲۶۵۰)

افلیم بس هول و سترگ which is written above the line in A, and so L, which writes افلام.

آن یکی دیگر عرب بُد گفت لا * من عَنب خواهم نه انگور ای دغا
 آن یکی ترکی بُد و گفت این بَم * من نی خواهم عنب خواهر اُزم
 آن یکی رومی بگفت این قیل را * ترک کن خواهیم اِستاقیل را
 ۴۶۸۵ در نزاع آن نفر جنگی شدند * که زسَر نامها غافل بُدند
 مُشت برهر می زدند امر ابلهی * بُر بُدند از چهل وز دانش نهی
 صاحب سرّے عزیزی صدزبان * گر بُدی آنجا بدادی صلحشان
 پس بگفتی او که من زین يك دِرَم * آرزوے جُمُستان را می دهر
 چونك بسپارید دل را بی دغل * این دِرمتان می کند چندین عمل
 ۴۶۹۰ يك درمتان می شود چار المُرَاد * چار دشمن می شود يك زائِعَاد
 گفت هر يك نان دهد جنگ و فراق * گفت من آرد شمارا اِتفاق
 پس شما خاموش باشید اَنْصِتُوا * نا زبانان من شوم در گفت و گو
 گر سخنتان در توافق مَوْثَقه است * در اثر مایه نزاع و تفرقه است
 گرمی عاربتی ندهد اثر * گرمی خاصی دارد هنر
 ۴۶۹۵ سرکه را گر گرم کردی زانش آن * چون خوری سردی فزاید بی گمان
 زآنك آن گرمی او دهلیز یست * طبع اصلش سردیست و تیزیست
 ور بود بخسته دوشاب اے پسر * چون خوری گرمی فزاید در جگر
 پس ربای شیخ به زاخلاص ما * کر بصیرت باشد آن وین از عَمی
 از حدیك شیخ جمعیت رسد * تفرقه آرد دَم اهلِ حسد

فارسی و ترك و رومی و عرب * جمله باهم در نزاع و در غضب

فارسی گفتا که ما زین چون رهیم * هی بیا تا این بانگوری دهیم

هی L. گفتا مَنَم as in text. AB. آن یکی ترك دیگر [دگر] گفت A (۴۶۸۴)

اِستاقیل را BDL (۴۶۸۴) Bul. خواهم اوزم. کرکس نه عنب

آرم شمارا D (۴۶۹۱) از مراد L (۴۶۹۰) جمله تان می آورم L (۴۶۸۸)

گر سخن تان می نماید يك نط * در اثر مایه نزاعست و مَحَط BDL (۴۶۹۴)

زانشان Bul. (۴۶۹۰) and so A in marg.

for زآنك A (۴۶۹۶)

۴۶۷۰ نو بصورت رفته گم گشته * زان غی یالی که معنی هشته
 که درختش نام شد گاه آفتاب * گاه بحرش نام شد گاهی سحاب
 آن یکی کش صد هزار آثار خاست * کمترین آثار او عمر بفاست
 گرچه فردست او اثر دارد هزار * آن یکی را نام شاید بی شمار
 آن یکی شخصی ترا باشد پدر * در حق شخصی دگر باشد پسر
 ۴۶۷۵ در حق دیگر بود قهر و عدو * در حق دیگر بود لطف و نکو
 صد هزاران نام او يك آدمی * صاحب هر وصفش از وصفی
 هرک جوید نام گر صاحب ثقه است * همچو تو نوید و اندر تفرقه است
 تو چه بر چندی برین نام درخت * تا بمالی تلخ کام و شور بخت
 در گذر از نام و بنگر در صفات * تا صفات ره نماید سوی ذات
 ۴۶۸۰ اختلاف خلق از نام اوفتاد * چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر

فهم کرده بود آنرا،

چار کس را داد مردی يك درم * آن یکی گفت این بانگوری دم

تو بصورت رفته ای بی خبر * زان زشاخ معنی بی بار و بر (۴۶۷۰) BDL Bul.
 گاه بحرش نام گشت و (۴۶۷۱) BL Bul. گاه آفتاب. BL Bul. and so A in marg.
 عمر و بفاست ABL. کش که B. این یکی D (۴۶۷۲). گاه سحاب.

(۴۶۷۵) After this verse L adds:

در حق دیگر کی او غم و خال * در حق دیگر کی هیچ و خیال

(۴۶۷۶) BD Bul. L. و او. از وصفش معنی.

(۴۶۷۸) A. نام و درخت. After this verse L adds:

صورت باطل چه جویی ای جوان * رو معانی را طلب ای بهلوان

صورت و هیأت بود چون قشر و پوست * معنی اندروی چومغز ای یار و دوست

(۴۶۸۰) After this verse L adds:

اشرین معنی مثالی خوش شنو * تا نمائی تو اسامورا گرو

Heading: A. فهم کرده بودند انگور را. Bul. هر یکی را.

(۴۶۸۱) L. adds: هر یکی از شهری افتاده بهم.

صورت، انگورها اخوان بود * چون فشردی شبیره واحد شود
غوره و انگور ضدّانند ليك * چونك غوره پخته شد شد يار نيك
غوره كو سنگ بست و خام ماند * در ازل حق كافر اصلش خواند
نی اخی نی نفس واحد باشد او * در شقاوت نحس ملحد باشد او
گر بگویم آنچه او دارد نهان * فتنه آفهام خیزد در جهان
سرّ گهر كور نامذكور به * دود دوزخ از اَرَم مهجور به
غوره‌های نيك كایشان قابل‌اند * از دم اهل دل آخر يك دل اند
سوی انگور می‌هرانند نیز * تا دوی بر خیزد و کین و ستیز
پس در انگوری می‌درزند پوست * نا یکی گردند وحدت وصف اوست
دوست دشمن گردد ابرا هم دُوست * هیچ يك با خویش در جنگی درست
آفرین بر عشقِ كُلّ اوستاد * صد هزاران ذره را داد اتحاد
همچو خاك، مفترق در ره‌گذر * يك سوشان کرد دست كوزه‌گر
كه اتحاد جسمهای آب و طين * هست ناقص جان نمی‌ماند بدن
گر نظایر گویم اینجا در مثال * فهم را ترسم كه آرد اختلال
هم سُلیمان هست اکنون ليك ما * اثر نشاط دوربینی در عما
دوربینی كور دارد مرد را * همچو خفته در سرا كور از سرا
مُوعِب اندر سخنهاي دقيق * در رگرها باز کردن ما عشق
تا گره بندیم و بگشاییم ما * در شكال و در جواب آيين‌فزا
همچو مرغی كو گشاید بندِ دام * گاه بند نا شود در فن تمام
او بود محروم از صحرا و مرج * عیر او اندر رگره‌كارست خرج

(۴۷۱۷) L om. In D this and the following verse are transposed.

(۴۷۱۸) D شد يار نيك. L بارند نيك. (۴۷۱۹) BL, سنگ‌بست.

(۴۷۲۰) L Bul. نحس و ملحد. (۴۷۲۵) ABL وحدت.

(۴۷۲۶) BDL Bul. با خویش جنگی در نیست. (۴۷۲۷) A Bul. کئی.

(۴۷۲۹) ABL Bul. کثّاد. (۴۷۳۱) L om.

(۴۷۳۲) L om. (۴۷۳۳) D om.

۴۷۰۰ چون سُلیمان کر سوی حضرت بتاخت * کو زبانِ جمله مرغان شناخت
در زمانِ عدلش آهو با پلنگ * اُنس بگرفت و برون آمد ز جنگ
شد کبوتر این از چنگالِ باز * گوسفند اثرِ گرگ ناورد احتراز
او میباجی شد میانِ دشمنان * اتحادی شد میانِ پَرزنان
تو چو موری بهر دانه می دوی * هین سُلیمان جو چه می باشی غوی
۴۷۰۵ دانه جُورا دانه اش دای شود * و آن سُلیمان جوی را هر دو بود
مرغِ جانهارا درین آخر زمان * نیستان از همدگر یک دم امان
هر سُلیمان هست اندر دُورِ ما * کو دهد صلح و نماند جورِ ما
قوله *إِنْ مِنْ أُمِّیرَا یَادِگیر* * نا بالاً وَخَلَا فیها نَذیر
گفت خود خالی نبودست امتی * از خلیفه حقّ و صاحب همتی
۴۷۱۰ مرغِ جانهارا چنان یکدل کند * کر صفائشان بی غش و بی غل کند
مشفقان گردند همچون والد * مُسلمون را گفت نَفْسٌ واحد
نفسِ واحد از رسول حق شدند * ورنه هر یک دشمنی مطلق بُدند

بر خاستن مخالفت و عداوت از میان انصار ببرکات رسول

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

دو قبیله کَاوُس و خَزْرَج نام داشت * یک زدیگر جانِ خون آشام داشت
کینه‌ای کهنه‌شان از مصطفی * محو شد در نورِ اسلام و صفا
۴۷۱۵ اَوَّلًا إِخْوَان شدند آن دشمنان * همچو آغدامِ عَنب در بوستان
وز دمِ *الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَه* پسند * در شکستند و تنِ واحد شدند

در زمان او کبوتر با کلنگ (۴۷۰۱) A. مرغانرا. AB Bul. (۴۷۰۰)

امان for زمان (۴۷۰۶) A. دای بود. Bul. (۴۷۰۵)

قول for نظم. Bul. (۴۷۰۸) دورها. Bul. (۴۷۰۷)

bis کند (۴۷۱۰) L. گفت for حول (۴۷۰۹) D. corr. in marg.

Heading: A om. از. D. میان نصارا. دشمن. B Bul. ورنی. A (۴۷۱۲)

AB پسند as in text. اخوه به بند L. اخوه بدند D (۴۷۱۶)

پایِ طاوسانِ ایشان در نظر * بهتر امرِ طاوس پزانِ دگر
 منطقُ الطیرانِ خاقانی صداست * منطقِ الطیرِ سلیمانی کجاست
 تو چه دانی بانگِ مرغان را هی * چون ندیدی سُلیمان را دم
 ۲۷۶۰ پَرِ آن مرغی که بانگش مُطربست * از برونِ مشرقست و مغربست
 هر يك آهنگش زگرسی نا ترست * وز شری تا عرش در کز و فرست
 مرغ کو بی این سُلیمان می رود * عاشقِ ظلمت چو خفائی بود
 با سُلیمان خو کن اے خفائی رد * تا که در ظلمت غمائی تا ابد
 يك گری ره که بدان سو می روی * همچو گز قُطبِ مساحت می شوی
 ۲۷۶۵ وَاَنكَ لَنكَ و لُوكَ آن سو می جهی * امر همه لنگی و لوکی می رهی

قصهٔ بطایجان که مرغ خانگی پروردشان،

نغمِ بَطی گرچه مرغِ خانگی * زیرِ پَرِ خویش کردت دایگی
 مادرِ نو بَطِ آن دریا بُدست * دایهاتِ خاکی بُد و خشکی پرست
 میلِ دریا که دلِ تو اندرست * آن طبعیتِ جائت را از مادرست
 میلِ خشکی مر ترا زین دایه است * دایه را بگذار که او بدرایه است
 ۲۷۷۰ دایه را بگذار بر خشک و بران * اندر آ در بحرِ معنی چون بطن
 گر ترا مادر بترساند ز آب * تو مترس و سوی دریا ران شتاب

in the second hemistich A. صداست for جداست L. منطق الطیر آن خاقانی B (۲۷۵۸)
 منطق طیر. A (۲۷۵۹) for می in the second hemistich. In A vv.

۲۷۵۹ and ۲۷۶۱ are transposed, but corr. in marg. هر که آهنگش D (۲۷۶۱).

D om. این and has را suppl. after مرغ. (۲۷۶۲)

D om. A ظلمت for ظن. (۲۷۶۴) يك گر A.

میرهد L Bul. وز همه A. میجهد L Bul. و آن سو A (۲۷۶۵)

B DL Bul. کرد ز بر چو دایه تربست * نغمِ بَطی گرچه مرغِ خانهات (۲۷۶۶)

که او for کو ABL Bul. (۲۷۶۹) بر for در ABL Bul. (۲۷۷۰)

مادر for دایه BL Bul. (۲۷۶۱)

خود زبون او نگردد هیچ دام * لبك پَرش در شکست افتد مدام
 با گره کم کوش تا بال و پَرَت * نَسْکَلْد بک ازین کَر و فَرَت
 صد هزاران مرغ پرهاشان شکست * وَاَن کین گاه عوارض را نیست
 ۲۷۴ حال ایشان از نبی خوان ای حریص * نَقَبُوا فیها ببین هل مِنْ مَحِیص
 از نزاع تَرک و روی و عرب * حَل نشد اِشْکالِ انگور و عنب
 نا سُلیمان لَسین معنوی * در نیاید بر نخیزد این دُوی
 جمله مرغان منازع بازوار * بشنود این طبل باز شهریار
 ز اختلاف خویش سوے اتحاد * هین زهر جانب روان گردید شاد
 ۲۷۵ حَيْثُ مَا کُنْتُمْ قُولُوا وَجْهَکُمْ * نَحْوَهُ هَذَا الَّذِی لَمْ یَنْهَکُمْ
 کور مرغانیم و بس ناساختیم * کَاَن سُلیمان را دی نشاختیم
 همچو جفدان دشمن بازان شدیم * لاجرم وَا مانده ویران شدیم
 یکنیم از غایت جهل و عَمی * قصدِ آزارِ عزیزانِ خدا
 جمع مرغان کز سُلیمان روشن اند * پَر و بال بی گنه گی بر گنشد
 ۲۷۶ بَلْکِ سَوی عاجزان چینه کشند * بی خلاف و کینه آن مرغان خوشند
 هدهد ایشان پی، تفدیس را * می گشاید راه صد بلقیس را
 زاغ ایشان گر بصورت زاغ بود * باز همت آمد و مَا زَاغ بود
 لکَلک ایشان که لکَلک می زند * آتش توحید در شک می زند
 وَاَن کبوترشان ز بازان نشکهد * باز سَر پیش کبوترشان نهد
 ۲۷۷ بَلِیل ایشان که حالت آرد او * در درون خویش گلشن دارد او
 طوطی ایشان ز قند آزاد بود * کز درون قند ابد رویش نمود

(۲۷۲۷) In A vv. ۲۷۲۷, ۲۷۲۸ follow vv. ۲۷۲۹, ۲۷۳۰, corr. in marg.

(۲۷۳۸) BL Bul. نَسْکَلْد for نَسْکَلْد. A. نشکند. (۲۷۴۰) Bul. ببین for بخوان.

(۲۷۴۲) B نَحْوَهُ. (۲۷۴۵) B در نیاید. L. لسان. L. لَسین for امین B (۲۷۴۶)

(۲۷۴۶) D و بس. Bul. دمی for نکو. (۲۷۴۸) A om. B از غایت و. مکنیم.

(۲۷۵۰) L om. D کینه کشند. B. این مرغان. (۲۷۵۲) D bis. میزند.

(۲۷۵۴) B. آن کبوترشان.

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد * دیده‌شان بر زاهد خنک اوفتاد
 ۲۷۹۰ جای زاهد خشک بود او ترمزاج * اخر سموم بادیه بودش علاج
 حاجیان حیران شدند از وحدتش * و آن سلامت در میان آتش
 در نماز استاده بُد بر روی ریگ * ریگ کز نقش بجوشد آبِ دیگ
 گفنی سرمست در سبزه و گلست * یا سواره بر بُراق و دُلْدُل است
 یا که پایش بر حریر و حُلّاست * یا سموم اورا به از باد صباست
 ۲۷۹۵ ایستاند انتظار او در نماز * مانده بُد استاده در فکر دراز
 چون زراستغراق باز آمد فقیر * زان جماعت زنۀ روشن ضمیر
 دید کآتش می‌چکید از دست و رُو * جامه‌اش نر بود زانار وضو
 پس پرسیدش که آبت از کجاست * دست‌را برداشت کز سوی سماست
 گفت هر گاهی که خواهی می‌رسد * بی زچاه و بی زحیلِ من مَسَد
 ۲۸۰۰ مشکل ما حل کن ای سلطانِ دین * تا ببخشد حالِ تو مارا یقین
 و انما سَرّی زاسرارَت بما * تا ببریم از میان زناها
 چشمهارا کرد سوی آسمان * که اجابت کن دعاے حاجیان
 رزق جوئی را زبالا خوگرمر * نو زبالا برگشودستی دَرَم
 ای نموده تو ممکن از لامکان * فی السَّماء رِزْقُکُم کرده عیان
 ۲۸۰۵ در میان این مناجات ابرِ خوش * زود پیدا شد چو پیل آب‌گش

bis. و *AL om.* سبز. Bul. گویی A (۲۷۹۲) در روی D. ایستاده D (۲۷۹۲)

با خشوع و با انتظار for تازه رو L in the second hemistich: انتظار (۲۷۹۴) D om.

After this verse D Bul. add: خضوع و با نیاز

پس بمانند آن جماعت با نیاز * تا شود درویش فارغ از نماز

and so B in marg. L adds:

مانده بود استاده در فکر دراز * با حبیب خویشتن میگفت راز

پس بمانند آن جماعت چاره‌ساز * تا شود درویش فارغ از نماز

آن یکی گفتش که آبت A (۲۷۹۸) زنکتر A (۲۷۹۶)

سَرّی بما زاسرارها A (۲۸۰۱) *bis.* فی AL (۲۷۹۹)

چشمه‌را بگشود سوی آسمان BDL (۲۸۰۲) Suppl. in marg. B. (۲۸۰۲)

نو بطی بر خشتک و بر تر زند * فی چو مرغ خانه خانه گند
 تو زگر منّا بنی آدم شوی * هر بخشکی هر بدریا پا نهی
 که حملناهم علی البحر یجان * از حملناهم علی البر پیش ران
 ۲۷۷۵ مر ملایک را سوی بر راه نیست * جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست
 تو بت حیوان بجانی از ملک * تا روی هم بر زمین هم بر فلك
 تا بظاهر مثلکم باشد بشر * با دل یوحی الیه دیده ور
 قالب خاکی فتاده بر زمین * روح او گردان بر آن چرخ برین
 ما همه مرغ آیانبیم اے غلام * بحر می داند زبان ما تمار
 ۲۷۸۰ پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر * در سلیمان تا ابد داریم سیر
 با سلیمان پای در دریا بنه * تا چو داود آب سازد صد زره
 آن سلیمان پیش جمله حاضرست * لبک غیرت چشم بند و ساحرست
 تا زجهل و خوابناکی و فضول * او پیش ما و ما از وی ملول
 نشنه را درد سر آرد بانگِ رعد * چون نداند کو کشاند ابر سعد
 ۲۷۹۰ چشم او ماندست در جوی روان * بی خبر از ذوق آب آسمان
 مرکب همت سوی اسباب راند * از مسیب لاجرم محروم ماند
 آنک ببیند او مستبرا عیان * گی نهد دل بر سیبهای جهان

حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه

تنه اش یافتند

زاهدی بُد در میان بادیه * در عبادت غرق چون عبّادیه

علی البحر یجان. B Bul. (۲۷۷۴). م بدریا م بخشکی. AB Bul. (۲۷۷۴). و. D om. (۲۷۷۲).

برین چرخ. B. BDL Bul. (۲۷۷۸) Suppl. in marg. با. D تا (۲۷۷۷).

ما زجهل B (۲۷۸۴). صد گره. A. بر دریا. AB Bul. (۲۷۸۱).

گشاید ابر سعد. BL (۲۷۸۴). (۲۷۸۵) Suppl. in marg. B.

محبوب ماند. AB Bul. (۲۷۸۶). A om. (۲۷۸۷).

Heading: Bul. تنها یافتندش استاده بر سر ریگ سوزان.

هچو آب از مَشك باریدن گرفت * در گو و در غارها مسكن گرفت
 ابر می بارید چون مَشك اشکها * حاجیان جمله گشاده مَشكها
 يك جماعت ز آن عجایب کارها * می بریدند از میان زَنارها
 قوم دیگر را یقین در ازدیاد * زین عجب وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالرَّشَاد
 ۴۸۱۰ قوم دیگر ناپذیرا نُرش و خامر * ناقصان سرمدی نَمَّ الْكَلَام

(۴۸۰۷) After this verse L adds:

يك عجایب در بیابان وا نمود * ابر چون مَشكی دهن را وا گشود

(۴۸۰۸) A این عجب A (۴۸۰۹) Bul. يك گروهی . يك جماعت for قومی دیگر A (۴۸۰۸)

تمّ المجلد الثاني من المثنوی المعنوی،

N.C

Self
N 25/6/75

Archaeological Library
2068.2

Call No. 891.551/Rum/Nic

Author—Nicholson, R. A.

Title—*The Mathnawi of Jalalud-*
Rum ... etc. vol. 1.

